Teori ve Pratiğin Aynasında

SOSYALİZME YENİDEN BAKMAK

Deniz BAKIR

Ceylan Yayınları

Teori ve Pratiğin Aynasında
SOSYALİZME YENİDEN BAKMAK
Deniz Bakır

Ceylan Yayınları

Teori ve Pratiğin Aynasında

SOSYALİZME YENİDEN BAKMAK

Deniz Bakır

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın oluşması sürecinde teşvik ve yardımlarını esirgemeyen Hasan Coşar ve Tahir Laçin'e; yazım sürecinde okuyup öneriler yapan, temize çekerek büyük bir sabır ve özveride bulunan Serkan Akkuş'a ve Uğur Güdük'e; gerekli kaynaklara ulaşabilmem için büyük emek veren Neslihan Alhan'a ve baskıya hazırlayan Ceylan Yayınları emekçilerine tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Emeklerini unutmayacağım.

Yeryüzünün dört bir yanında, yeni bir yaşam düşü ve inancıyla dövüşen ölümsüzleşenlerimize...

Deniz Bakır

ÖZGEÇMİŞ

Deniz Bakır, Kürt-Alevi kökenli bir ailede, işçi bir babanın ve evkadını bir annenin altı çocuğunun en küçüğü olarak 1978 yılında İskenderun'da doğdu. Devrimci fikirlerle iç içe olan bir ailede yetişmesi sebebiyle 15 yaşından itibaren politik faliyetlere katıldı. Birçok kez gözaltına alındı, tutuklandı. Lise öğrencisiyken ilk kez tutuklanan Deniz Bakır, uzun yıllar hapis yattı. 2005'ten beri Sincan 1 No'lu F Tipi Hapishanesi'nde hükümlü olarak bulunmakta olan yazar, yazınsal faliyetlerini sürdürmektedir.

Yayınevimiz, Deniz Bakır'ın bu çalışmasını yayınlarken, kitabın, devrimci sosyalistlerin bir süredir yürüttüğü teorik tartışma gündemine fikri bir katkı sunma değeri taşıdığına inanarak hareket etti. Dolayısıyla, kitabın kollektivize edilmiş nitelikte bir kaynak değil, bireysel bir referans olarak değer taşıdığını okurlarımızın bilgisine sunma sorumluluğu duyuyoruz.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 17
Yöntem Üzerine 21

BİRİNCİ BÖLÜM 25
TEORİNİN İZİNDE 25
Kendinde Madde - Kendisi İçin Madde 1 25
-I..... 26
-II- 26
-lll-..... 27
-lV- 28
Kendisi İçin Madde – Bilinç – İnsan 30
İşbölümü 37
İşbölümü - Toplumsal Cinsiyet – Sınıf 40
Devlet..... 43
İşbölümü ve Devlet 44
Marksizm ve Devlet..... 46
'Mekanizmayı Parçalamak': Profesyonel Ordu ve
Bürokrasiden Kurtulmak..... 49
Devlet - Demokrasi – Diktatörlük..... 54
Demokrasi / Diktatörlük / Yerelleşme /
Merkezileşme / Demokratik Merkeziyetçilik 57
Proletarya Diktatörlüğü ve Sosyalizm – Komünizm 64
Proletarya Diktatörlüğünün Politik Biçimi:
'En Tam Demokrasi' 67
Proletarya Diktatörlüğü: Tüm Ezilenlerin Sermaye
Sınıfına Karşı Sosyalizm İçin İttifakı… 69
Proletarya Partisi: Sınıf Örgütü mü?
Proletarya Önderliğinde Politik Birlik mi? 73
Proletarya Diktatörlüğü Tek Partili Olmak Zorunda mı?..... 78
Partide ve Devlette Bürokrasinin Panzehri Demokrasi 81

TEORİNİN PRATİĞE DOĞRU KISILMASI....85
Sosyalist Toplumda Sınıflar Var mıdır?....85
Sosyalizmde Devlet Var mıdır?....86
Tek Ülkede Sosyalist Bir Toplum Düzeni Kurulabilir mi?....88
-I-....88
-II-....90
-III-....91
-IV-....93
-V-....96
SOSYALİZME GEÇİŞ DÖNEMİNİN
EKONOMİK SORUNLARI....98
Toplumsal Mülkiyet....98
Meta Üretimi....101
Değer Yasası....103
Para....104
Bölüşüm....106
Ekonomik Yasalar – Politik Ekonomi....110
Plan İlkesi....115
Sosyalist Merkezi Planlama....116

İKİNCİ BÖLÜM....118
PRATİĞİN YOL ARAYIŞI....118
Şubat 1917: Erken Doğum....119
'Formüller Diyarından, Gerçeklik Diyarına'....120
'Sosyalist Dünya Devriminin Önsözü'....121
Ekim'e Doğru....123
Ekim'in Yolunu Açmak: Lenin'in Bolşevik Önderliğe Karşı
Mücadelesi....126
Bolşevik Önderlik: Kırılgan Bir Yapı....126
Önderlik Sorununa Model Çözüm (süzlük)!....129
Ne Yapmalı? Öneri-1: Politik Çoğulculuk....131
Sovyet İktidarı Form Değiştiriyor: Kitlelerin
İktidarından, Öncünün İktidarına....132

Bolşevikler Devleti Yönetemiyor 136
Bürokrasinin Geri Dönüşü Ya Da Burjuva Devletin Dirilişi 136
İç Savaş Madalyonunun İki Yüzü: Zafer Ve Yenilgi 138
NEP: "*Dost Kim, Düşman Kim*" 140
Ne Yapmalı?
Öneri-2: Toplumsal-Anayasal / Çekirdek 146
Ne Yapmalı?
Öneri-3: Toplumsal Savunma/Milis 148
Profesyonelliğin Reddi: Bürokrasiyi Kaynağından Kurutmak 148
Sovyet İktidarının Zayıf Noktası 150
Hangisi Daha Tehlikeli, Bürokrasi mi, Küçük Meta Üretimi mi? 152
Ne Yapmalı?
Öneri-4: Kapitalizme Karşı Sınıf Mücadelesini Yükseltelim 155
Proletarya Diktatörlüğünü Pekiştirelim, Sosyalist Alternatifi Büyütelim! 155
Komünün İzinde: Profesyonel Ordunun Reddi! 159
Komünden Sapma: Profesyonel Burjuva Ordunun Dirilişi 161
Bolşeviklerin 'Devrimci Zor' Anlayışındaki Zayıf Nokta 162
Hangisi güçlü :Profosyonel Ordu Mu?
Silahlı Emekçi Kitleler Mi? 164
"*Devrimci Savaş Kitlelerin Savaşıdır*" 166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 170
SOSYALİST DÜNYA DEVRİMİ 170
Ekim'in Pusulası: Dünya Devrimi Yükseliyor 170
Başsız Devrim 172
Acil Önderlik Aranıyor! 173
Bolşevik Modeli Dünyaya Giydirmek 174
Bürokrasi Virüsü Komintern'e Bulaşıyor! 175
Fransa: Kominter'in İzinde: Sosyal Faşizm 179
Halk Cephesi 181
Devrim Yükseliyor 182
FKP Devrimci Yükselişin Önüne Geçiyor 183

'Halk Cephesi Devrim Değildir' 184
Sovyet - Alman Paktı: Ya da Komintern'in Krizi 184
Faşist İşgal Ve Teslimiyet 187
Faşizme Karşı Direniş: FKP Ayağa Kalkıyor 190
'Birlik' Her Şeyin Üzerinde, Devrimin de... 190
FKP Direnişin Önderliğinde Burjuvaziye Yer Açıyor! 192
Direniş Devrime Dönüşüyor 193
FKP: Devrimi Göremeyen Devrimciler! 193
Burjuvazi İpleri Eline Alıyor 195
"*Tek Devlet, Tek Polis Gücü, Tek Ordu*" 195
Burjuvaziyi Ayağa Kaldırmak Ya Da 'Üretim İçin Savaş!' 196
Çözülme 198
Kominform: FKP Deneyimine İki Eleştiri 200
Birinci Hat: Yugoslav Bakışı 201
İkinci Hat: Sovyet Bakışı 203
ÇİN DEVRİMİNİN ZAFERİ: KOMİNTERN'İ ATLATMAK 205
Çin Devrimi Yol Arayışında 206
Komintern'in İzinde: Soldan Sağa Dönüş 208
İşçi Sınıfı ve Ezilenleri Burjuvaziye Bağlamak 209
"*Devrimci Milli Burjuvazi!*" 210
'Dört Sınıfın Bloku' 214
Burjuva Demokratik Devrimde Menşevizmle-Bolşevizm
Arasında Önderlik Sorunu 215
Çin Devrimi: Milli Burjuvazi Ve İttifaklar Sorunu 217
"*Proletarya mı Burjuvazinin Ardından Gidecek Yoksa*
Burjuvazi mi Proletaryanın?" 223
Çin Devrimi Yükseliyor 221
Milli Burjuvazi Devrimi Geriye Çekiyor 223
Çin'de Lenin Yoktu 224
Devrim Eziliyor 226
Sağdan Sola 228
Çin Marksizmi Doğuyor 228
Kesişme 230

Sol Sapmanın Yükselişi 231
Sol Sapma Devrimci Güçleri Yenilgiye Sürüklüyor 232
Mao İnisiyatifi Ele Alıyor 233
Uzun yürüyüş: Devrimin "*Tohum makinesi*" 233
Komintern Çizgisi Geri Çekiliyor: Uzlaşma 234
Çin'in Milli Direniş Cephesi Komintern'in Halk Cephesi'ne Karşı 235
İşgale Karşı Direniş ve Cephe Çağrısı ÇKP'yi büyütüyor, Milli Burjuvazi Bölünüyor 237
SSCB Çan Kay Şek'i Kurtarıyor 238
ÇKP Komintern'e Karşı Devrim Güçlerinin Bağımsızlığını Savunuyor 239
Molotov: "*Çan Kay Şek'e Yardım Ediyorduk. Oysa O Çin* Komünist Partisi'ne Karşı Savaşa Girişiyordu" 241
İşgale Karşı Direnişten Devrim İçin Savaşa 242
Çin'in Siyasi Toplumsal Düzenini Kim Belirleyecek? 243
Çin'de Sosyalizm Bile Gerçekleşemez! 245
"*Biz Devrimi Stalin'e Rağmen Yaptık*" 247
Bozulmanın Kökleri 248
Ne yapmalı?
Öneri-5: Ayakları Doğduğu Topraklara Basan Yüzü Dünyaya Dönük Özgüven Sahibi Partiler Yaratmalıyız 249
Enternasyonalizm: "*Ulusal Fedakârlıklardan Çekinmeden*" Dünya Devrimi Yolunda Yürümek 251
"*Belli Bir örgüt... Belli Bir İdeolojidir.*" 252

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 254
HAYALDEN GERÇEĞE YAŞANAN NEYDİ? 254
Geri Çekiliş 254
'Önderlik' Açmazı 256
Arayış 258
Troçki: Parlak Ama Kararsız Bir Lider 259
Stalin: Kararlı Ama Bürokratik, Kapsayıcı Değil 259

Çözüm: Çözümsüzlük....262
Ne Yapmalı ?
Öneri 6: Yeni Bir Önderlik Anlayışı Ve Mekanizması Yaratmalıyız....263
Kapitalist Restorasyonun Kökenleri....265
Tıkanma Noktarı....266
'Tek Ülkede Sosyalizm' Düşüncesinin Oluşumu....267
Dogmatizm mi? Revizyonizm mi?....270
Teori ve Pratiği Buluşturmak....271
Ne Yapmalı?
Öneri 7: Sosyalizme Yol Açmak: Komünal Demokrasi....274
Sosyalizm Ve Ulusal Sorun....279
Birliğin Yolu....280
'Ulusal' Kriz!....282
Bir Kez Daha: Çözümsüzlük Çözüm İçinde!....286
Ne Yapmalı?....289
Öneri 8: Sosyalist-Demokrasi Temelinde Pozitif Ayrımcılık....289
Sovyet Cumhuriyetlerinde Karşılaştırmalı Sanayi ve Tarım Gelişimi(1913-1966)....292
SOSYALİZM VE KADINLARIN KURTULUŞU....294
Özgürlüğe Doğru Bir Adım....294
Kadınların Devrime Açılan Kapısı: Jenotyel....296
Kapı Kapanıyor....298
Erkek Egemen Direnç Gelişiyor....299
Kırılmanın Kaynağı....301
Erkek Egemen Sistemin Tahkimatı....303
Ne Yapmalı?....314
Öneri 9: Teoride Kadına Yer Açmak Ya Da Kadın Devrimi....314
-I-....314
-II-....315
-III-....322
SANAYİLEŞME ve HIZ SORUNU....322
'Kim Kimi Yönetiyor?'....323

Parti Süreci Yönetemiyor: Kitleler Parti ve Sovyetlerden Uzaklaşıyor 325
Süper Sanayileşmecilerin Tasfiyesi ve Yavaş Gelişim Dönemi 325
NEP'in Sonu: Süper Sanayileşme ve Kolektifleşme Çizgisine Geçiş 326
Hangisi Doğru? 329
DERİN KIRILMA 330
Kolhozlar: Sağ mı-Sol mu ? 333
Sosyalizm mi, Kapitalizm mi? 335
Büyük Paranoya 336
Proletarya Diktatörlüğü ve Devlet Öğretisinin Çarpıtılması 340
Tek Ülkede Sosyalizmden Tek Ülkede Komünizme 344
Revizyonizm Devrim Değil Karşı Devrim Doğurur 348
Çizginin İki Yanı: Ayrım ve Süreklilik 350
Zoraki Denge 351
Bürokrasiyle Uzlaşma Devrimci Ruhu Öldürür 352
Statüko Hep Kaybeder Değişim Hep Kazanır 354

BEŞİNCİ BÖLÜM 357
UZATMALI KARŞI DEVRİM (YENİ BURJUVAZİNİN İKTİDAR HAMLESİ) 357
Örtü 358
İyimser Hava Dağılıyor 359
Dengeler Bozuluyor 360
DEĞİŞİM KRİZDE 363
İşçi ve Emekçilerin 'İçgüdüsel' Tepkisi 363
Egemenler Bölünüyor 364
Uluslararası Zemin Kayıyor 365
Kruşçev'in Sonu 369
YENİ BURJUVAZİNİN 2. HAMLESİ: KRİZ AŞILIYOR 370
Darbe 370
Mekanizma Değişiyor 372
NEP 'ten NES'e Kapitalizm Dizginlerinden Boşalıyor. 374

Burjuvazinin Özgürlüğü En Çok Sömürü Özgürlüğüdür 376
Sömürü, Yoksulluk, Yoksunluk 378
Burjuvazi Bürokrasiden Ayrılmaya Başlıyor 380

ALTINCI BÖLÜM 386
SOSYAL EMPERYALİZM 386
Kaynaşma 387
Yeni Sömürgeciliğin Sosyal-Emperyalist Biçimi:
Kapitalist Olmayan Yol 389
Sosyal-Emperyalist Sömürge Ağı 392
Sömürü, Gericilik, Tasfiyecilik 395
Avrupa Devriminin Tasfiyesinde Son Aşama:
Avro-Komünizm Boy Veriyor 396
Devrime Veda 397
Yeni Burjuva 'Sosyalizmi' 401
Kopuş: Burjuva Sosyalizmi Ayrıcalık Talep Ediyor 402
Doğu Bloku'nun Sosyal-Emperyalist Sistemle Entegrasyonu:
'Sınırlı Egemenlik' 403
Bir Bağımlılık Mekanizması: "*Uluslararası İş Bölümü*" 406
MİLİTARİZM 410
Kökler 410
Her Profesyonel Zor Aygıtı Militarizme, Her Militarizm
Karşı-Devrime Doğal Bir Eğilim Gösterir 411
Bir Sömürü Aygıtı Olarak Militarizm 413
Militarist Mızrağın Ucu Dışa Dönüyor 415
Militarizmin İdeolojik Dayanağı Ulusalcılık 415
Hegomanyacılık 418
Sovyetler Birliği'nin Militarizme Dayanan
Hegemonyacı Siyasetine Dair Bazı Örnekler 420
Hegemonyacı Militarizmden Sosyal-Emperyalizme Açılan Kapı 425
Sosyal Emperyalist Militarizmin Özü Güç siyaseti 428
Kapalı Devre Egemenlik Sistemi 436

YEDİNCİ BÖLÜM 438
ÇÖKÜŞ 438
-I- 438
-II- 439
Önemli Sanayi Ülkelerinde Sanayi Üretiminin Gelişimi 441
-III- 442
-IV- 443
-V- 444
-VI- 448
-VII- 448
-VIII- 451
-IX- 453
-X- 455
-XI- 456
-XII- 457
-XIII- 460
-XIV- 463
SONSÖZ 472
KAYNAKÇA 477
DİZİN 490

GİRİŞ

"Hatalarımızı düşmandan gizlememeliyiz. Bundan korkan kimse devrimci değildir." Lenin

20. yüzyıl, insanlık ve dünya tarihine damgasını vuracak türden büyük olaylara sahne oldu. Ve hiç kuşkusuz sosyalizm denemeleri tüm bu olayların merkezinde duruyordu.

Klasik sömürgeci sistemin çöküşü ve yeni sömürgeciliğin yükselişinden, faşizmin yükselişi ve yenilgisine; uzayın 'fethi', bilim ve teknolojideki devrimsel gelişmelerden, dev askeri, sınai komplekslerin oluşumuna; tüm dünyayı bir umut dalgası gibi saran ulusal, toplumsal, cinsel özgürlük mücadelelerinden, insani, kültürel dejenerasyonun öz-yıkım derekesine kadar derinleşmesine; yerel, bölgesel, küresel savaşlara ve ekolojik yıkıma kadar istisnasız her gelişme ve olay bu denemelerle öyle ya da böyle kesişti veya birleşti.

***

Ekim Devrimi, ezilen emekçi insanlığa büyük bir iyimserlik aşıladı. Birinci emperyalist savaşın orta yerinde boy veren dünyanın ilk proletarya diktatörlüğü devleti (Paris Komünü'nün zengin ama küçük ve sınırlı örneğini saymazsak!) ve devamında gelişen sosyalizm denemesi, Rusya ve bağlı sömürge ülkeleri karanlık ortaçağ koşullarından çıkararak düyanın en büyük ve gelişmiş güçlerinden biri haline getirdi. Belli başlı kapitalist sanayi ülkelerinin yüz yılda aldıkları mesafeyi, Sovyet ülkesi birkaç on yılda kat etti.

Almanya, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya gibi belli başlı gelişmiş kapitalist ülkeler ekonomik krizlerle boğuşurken, Sovyet ülkesi devasa bir ekonomik-toplumsal değişim yaşıyordu.

1927 ile 1934 yılları arasında adı geçen ülkelerin sanayi üretimi genel olarak yerinde saymıştı. 1927'de (yukarıdaki sırayla) 122,1, 154.5, 96.0. 115.6, 161.2 olan sanayi üretimi düzeyi; 1934 yılında (aynı sırayla) 101.8, 121.6, 100.2, 111.4, 134.7 düzeyinde gerçekleşmişti. Aynı dönemde Sovyetler Birliği'nde sanayi üretimi 114.5 düzeyinden 470 düzeyine çıkmıştı.

Devrimden önce yarı-feodal koşullarda ve ilkel araçlarla yapılan tarım, 1938'e gelindiğinde dünyanın en modern ve makineleşmiş tarımı haline gelmişti.

Her yerde kurulan kentler, fabrikalar, okullar ülkenin çehresini baştan aşağı değiştirmişti. İşsizlik sorunu büyük oranda çözülmüş, eğitim, sağlık, ulaşım, gıda, barınma gibi temel yaşamsal ihtiyaçları güvenceye alan, batılı kapitalist ülkelere göre açıkça, daha adil ve üstün bir paylaşım sistemi oluşturulmuştu.

***

Birinci emperyalist savaş Ekim Devrimi'ni doğurmuş ve Sovyet denemesine giden yolu açmıştı. İkinci emperyalist savaş ise bir dizi ülkede daha devrim ve iktidar değişimlerine yol açtı. Sovyet denemesinden hareket eden bu ülkeler de, benzer bir dinamizm sergileyerek ciddi bir sosyo-ekonomik dönüşüm sürecine girdiler. Dahası, Sovyet örneği, kendi olağan etki alanının ötesinde, gelişmiş kapitalist ülkeler üzerinde de büyük bir basınç yaratmış ve Keynesçi sosyal - devlet uygulamalarını koşullayan temel faktörlerden biri olmuştu.

***

Sorumuz şu: Tüm başarılarına, yarattığı enerji ve güce rağmen başta SSCB olmak üzere sosyalizm denemeleri niçin yenildi? Bu çalışmanın ardına düştüğü soru bu.

***

Hegel diyor ki, "*tarih bir şeyi hazmetmeden önce birkaç kez tekrarlar.*" İnsanlık tarihine baktığımızda bu yargının oldukça gerçekçi olduğunu görebiliriz. Hemen tüm toplumsal sistemler hâkim hale gelene kadar bir dizi yenilgi ve olumsuzlama yoluyla arınmış, gelişmiş, olgunlaşmış ve sonuç olarak hâkim hale gelmiştir.

Sosyalizmin de bu 'tarih kuralı'nı yaşadığını söyleyebiliriz. Paris Komünü, Sovyetler ve halk iktidarlarını bu temelde okumak doğru olacaktır. Her deneme olumlu ve olumsuz yanlarıyla bu birikim sürecine katkıda bulunmakta, yeni toplumsal düzene biçim ve içerik kazandırmaktadır.

Oluşan birikimi tasnif etmek; olumsuzlukları eleştirip aşmak, eksiklikleri gidermek, olumlulukları ise geliştirip büyütmek tarihsel özne olarak insanın / ezilen emekçi yığınların / devrimci - komünistlerin sorumluluğundadır.

"*Sosyalizm denemeleri niçin yenildi?*" sorusuna aradığımız yanıt bu çerçeve içine yerleştirilmelidir.

***

Bu çalışma, olumsuzlama dozu yüksek, eleştirel değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bunun birincisi, işlenen konunun doğasından kaynaklanan, ikincisi ise çalışmanın biçimi ve yönü ile ilgili olan iki nedeni var:

Birincisi, bahse konu olan deneme(ler) olumlu birikimlerine rağmen kapitalizm karşısında tutunma yeteneği gösteremiş, onu aşacak bir olgunluk düzeyi yaratamamıştır. Son

tahlilde olumsuzlukları, eksikleri, yanlışlıkları baskın gelmiş ve yenilmiştir.

Devrimci, komünist hareket ve kişiler bugüne kadar bu nesnel gerçekle özeleştirel bir temelde yüzleşme olgunluğu gösterememiş; savunmacı reflekslerle hareket ederek, deneyimi bütünlüklü görmeyi, kavramayı, sonuçlar çıkarmayı ve en nihayetinde de yenilenmeyi başaramamıştır.

Bu çalışma, çubuğu eksik bırakıldığına inandığı yana bükmektedir. Denemelerin zayıf, eksik, yanlış ve olumsuz yönlerine odaklanmakta, böylece daha bütünlüklü bir kavrayış oluşturma çabasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bunun tersinden bir subjektivizme neden olabileceği kaygısı duyulabilir. Ben şöyle düşünüyorum: Birincisi, kendimizi bu tarihsel pratiğin (olumlu ve olumsuz yanlarıyla) devamcısı, ürünü saydığımız ve ikincisi ürünü olduğumuz bu tarihsel pratiğe egoistçe, bağnaz bir bağlılığı değil; ideallere, amaca yüksek bir sadakat göstermeyi esas aldığımız sürece bu kaygı açıkça yersizdir. Yenilgilerimizi allayıp pullayıp gerekçelendirmek; amaçlara değil, amaçlara yol açma yeteneği gösteremeyen geçmiş pratiğe bağlanmak, devrimci bir ruh ve bilinç değil, yenilgici bir ruh ve bilinç üretmektedir.

Sosyalizm ideali şu ya da bu tarihsel pratiğe indirgenemez. Aksine her tarihsel pratik, kökleri tarihsel-toplumsal gerçeğin derinliklerine uzanan sosyalizm idealine uygunluğu ile ölçülmelidir.

İkinci gerekçem, birinci gerekçeme bağlı olarak oluşan çalışmanın yönü ve biçiminden kaynaklanmaktadır. Yani, niçin yenildik sorusundan hareket eden bir arayış kaçınılmaz biçimde zayıflıkları, olumsuzlukları, yanlışlıkları, eksiklikleri bulup çıkarmaya doğal bir eğilim göstermektedir.

***

Bu çalışma sosyalizm denemelerinin genel bir değerlendirmesi değil, SSCB'nin merkezinde durduğu sosyalizm denemelerine "*niçin yenildik?*" sorusu temelinde bir ayna tutma ve sonuçlar çıkarma çabasıdır. Böyle okunmalıdır...

Yöntem Üzerine

Marks, bir seferinde sınıflı toplumlar için "*insanlığın tarih öncesi*" demişti. Bundan kastı, insanın gerçek tarihinin ulusal, cinsel, sınıfsal vb. ayrım ve çatışmalarla sakatlanmadığı, kendi geleceğini yaratma ve yönetme yetisi ve imkânına kavuşacağı "*Komünizm'le*" başlayacağıydı.

Gerçekten de sınıflı toplumlarla özdeşleşen uygarlıkla; bilinçsiz, zorunlulukların koşulladığı sınıfsızlıkla özdeşleşen barbarlık arasındaki çizgi, sık sık oldukça belirsiz ve tartışmalı hale geliyor. İnsanın, "*Hangisi barbarlık, hangisi uygarlık ya da uygarlık ne, barbarlık ne?*" diye sorası geliyor. Açlık, sefalet, ayrımcılık, işkence, tecavüz, sömürü, kirli savaşlar, mafyatik örgütlenmeler gibi bir dizi vahşet pratiği; bizzat sistem tarafından bir varlık biçimi olarak her gün, her an üretiliyor. Kapitalist çürüme tüm toplumsal dokuya yayılan, insani yabancılaşmayı insanın kendisine düşmanlaşması düzeyine kadar zorlayan bir derekeye ulaşıyor. "*Ya emperyalist barbarlık, ya sosyalizm*" şiarı artık tarihsel akışı vurgulayan bir genelleme değil, günlük yaşamda karşılığı olan gerçek bir ikilemi tarif ediyor.

Sorunu, yakıcı, kritik yönü, insanlığın emperyalist barbarlığın yıkım çizgisinden koparak, kendi tarihinin bilinçli yapıcısı haline gelmesinin tek yolu olan sosyalizm alternatifinin somut bir biçim kazanamamasıdır. Sosyalizm, insanlığın yeniden ayağa kalkışının yolu haline geldiği oranda "*gerçek tarih*" başlayacaktır.

Sosyalizm teori ve pratiğinin tarihsel sürekliliği içinde çözümlenmesi bu açıdan kaçınılmaz bir görev haline gelmiştir. İleri ve geri yanların ayrıştırılması, ileri yanların geliştirilip pekiştirilmesi, geri yanların ise süpürülüp atılması, boşlukların doldurulması gerekiyor. Gerçek sonuçlar elde etmek için özeleştiride katı ve acımasız, yöntemde ise açıknet olmak ön şart olarak kabul edilmelidir. Marks, "*Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*" da yöntemini şöyle açıklar:

> *"Kısa bir not olarak kaleme almış olduğum genel girişten vazgeçiyorum; çünkü daha yakından bakınca, henüz kanıtlanması gereken sonuçların herhangi bir önceden koyuluşu bana itiraza açık görünmektedir ve bütününde beni izlemeyi isteyen okuyucu özelden genele yükselmeye kararlı olmalıdır." (1)*

Kanım o ki, Marks'ın yöntemini izlemek için yapmamız gereken ilk şey, sonucu önceden koymak anlamına gelecek tüm düşünce ve formüllerin bir kenara bırakılarak; çekirdeğe, yani yöntemsel öze dönmek olmalıdır. Teori ve pratiğin tarihsel örgüsü yöntemden yola çıkılarak yeniden kurulmalı, yabancı olan her şey atılmalı, zayıf olan güçlendirilmeli, kopukluklar-boşluklar- tamamlanmalıdır. Önyargılarla zincirlenmiş düşünceler çok tehlikelidir. Biçimsel olarak ne kadar çok Marksist görünürlerse o kadar çok Marksizm karşıtı olurlar. Herhangi bir durumun karşılığı olan bir düşünceyi tekrarlar yoluyla ilkesel sabitler haline getirirler. Sonra da sürekli akış halindeki gerçeği o ilkesel sabitten yola çıkarak değerlendirmeye, yargılamaya kalkışırlar. Bu "*ilke*" idealizmini Engels, "*Anti- Dühring*" adlı yapıtında şöyle değerlendirir:

> *"Mantıksal şemalar, ancak düşüncenin biçimlerine ilişkin olabilir; oysa burada bizim uğraştığımız şey yalnızca varlığın, dış dünyanın*

biçimleridir ve düşünce bu biçimleri, asla kendisinden değil, dış dünyadan edinip çıkarır. Ama bununla bütün ilişki tersine döner: İlkeler araştırmanın başlangıç noktası değil, onun nihai sonucudurlar; bu ilkelere uyum sağlayan doğa ve insanlık alanı değildir, aksine bu ilkeler ancak doğa ve tarihle uyum içinde oldukları ölçüde geçerli olurlar." (2)

Lenin, önyargının teorik ilke biçimine kavuşturulmasına ilişkin olarak "*Devlet ve İhtilal*" isimli çalışmasında oldukça ilginç bir örnek verir:

"Bahse girebilirim ki, devletin 'sönüp gitmesi'ni okumuş ya da duymuş 10.000 insandan 9.990'ı Engels'in bu tezden çıkardığı sonuçları yalnızca anarşistlere karşı yöneltmediğini hiç bilmez ya da anımsamaz. Ve geri kalan on kişiden dokuzu 'özgür halk devleti'nin ne olduğunu ve bu şiara saldırının neden oportünistlere saldırıyı içerdiğini kesinlikle bilmez. Tarih böyle yazılıyor! Büyük devrimci öğreti fark ettirilmeksizin egemen dar kafalılığa böyle uyumlu hale getiriliyor. Anarşistlere karşı çıkarılan sonuç, binlerce kez tekrarlandı, yüzeyselleştirildi, olabildiğine basitleştirilerek kafalara sokuldu ve bir önyargının sağlamlığını kazandı. Oportünistlere karşı çıkarılan sonuç ise örtbas edilip unutuldu." (3)

Lenin'in devlet teorisinin kavranışından hareketle eleştirdiği bu teorik algılayış biçimi ne yazık ki oldukça geniş bir alanı kapsıyor. Marksizm iddialı birçok akım ya da kişinin çeşitli oranlarda bu algılayış çarpıklığından mustarip olduğunu kabul etmek gerekiyor. Öyleyse yapmamız gerekeni bir kez daha vurgulayalım: Özeleştiride katı ve acımasız, yöntemde açık-net bir anlayışla sosyalist teori ve pratiği yeniden

oluşturmak ve geliştirmek gerekiyor. Bunun kapsamlı bir iş olduğu ve "*üstün*"- "*önder*" bir zekânın ürünü olmaktan ziyade çoğul bir tartışmanın sonucu ve kolektif bir aklın ürünü olarak ortaya çıkacağı açıktır. Onun içindir ki tüm bireysel çaba ve yetenekler kolektif akla ve emeğe bağlanmalı, sosyalizmin insanlığın umudu olarak yeniden ayağa kalkışına hizmet etmelidir.

***

Yukarıdaki paragrafı okuduktan sonra, benim de 9.990 kişiden biri olduğumu fark ettim. Dahası o an çevremde bulunan ve konu hakkında şu ya da bu düzeyde 'bilgi' sahibi olduğunu düşündüğüm birkaç kişiden aldığım yanıtlar onlarında 9.990 kişinin içinde olduğunu anlamamı sağladı. Dahası var, Lenin bu değerlendirmeyi Engels'in devlet teorisine ilişkin çözümlemelerinin ne kadar sığ anlaşıldığını göstermek için yapıyordu. Ben-biz hem Engels'in konuya ilişkin tezlerini, hem de bu tezlerin çözümlenmesini içeren – ve yukarıdaki paragrafı da içeren – Lenin'in yapıtını defalarca okumuş ama ezberimizden öte bir şey fark etmemiştik. Görünen o ki, yaşanan, teorik sığlıktan öte bir körleşme halidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİNİN İZİNDE

Sosyalist teori ve pratiğin çözümlenmesi iki düzeyde ele alınmalıdır: Birinci düzey teorinin zayıf yanlarının güçlendirilmesi, muğlak yanlarının açık hale getirilmesi, boşlukların doldurularak geliştirilmesi yoluyla aşılacaktır. İkinci düzey ise pratiğin teoriden sapma noktaları, neden ve nasıllarının çözümlenerek sonuçlar çıkarılması yoluyla aşılabilir. Bu genel çerçeveye bağlı kalarak öne çıkan kimi sorunları ele almaya, sonuçlar çıkarmaya, önermelerde bulunmaya çalışacağız. Dilimiz döndüğünce, kalemimiz elverdiğince...

Kendinde Madde - Kendisi İçin Madde 1

Madde ve bilinç ilişkisinin doğru biçimde konması, diyalektik ve tarihsel materyalizmin, yani teoriyi oluşturup yönetecek yöntemin belirginleşmesi açısından tayin edici önemdedir. Sorunun doğru ya da yanlış konuluşu; nesne-özne, alt-yapı / üst-yapı, parti-kitleler, devrim-reform, ekonomizm ve daha bir dizi alanda dolaysız biçimde karşılığını bulmaktadır.

Madde mi bilinci belirler, yoksa bilinç mi maddeyi belirler sorusu, Marksizm iddialı akımlar arasında da temel bir ayrışma konusu olmuştur. Hemen tüm kesimler maddenin

belirleyiciliğini kabul etmekle birlikte; kimi kesimler, bilincin madde üzerindeki dönüştürücü etkisine ya da koşullu belirleyiciliğine dönük vurgular yapmıştır (örneğin, Mao). Sorunun konuluşunda şu ya da bu yöne yapılan vurgular Marksist harekette siyasi-teorik kavrayış farklarına yol açmış ve farklı akımların ortaya çıkışına kapı aralamıştır.

Kanımca soruyu bu şekilde formüle etmek yanıltıcı olmaktadır. Çünkü bu formülasyon, birincisi düşüncenin maddeden bağımsız olduğunu varsaymaktadır. Ve bu yanıyla idealizme varlık alanı sunmaktadır. İkincisi düşünceyi - bilinci madde dışı varsaymak, bilincin özgün işlevinin karartılmasına ya da yok sayılmasına kapı açmaktadır.

Düşünce - bilinç maddenin bir biçimi, türevidir. "*Düşünce insan aklına yansımış ve düşünceye dönüşmüş maddeden başka bir şey değlidir.*" (Marks) İnsan ise - düşünce, bilinç dolayısıyla - kendisi için maddedir. Bilinç içermeyen saf madde ise kendinde maddedir. Maddenin bu iki biçimi belirli koşullarda ortaya çıkar, birbirine dönüşür, etkiler ya da belirler. Kendisi için madde olarak düşünce, gelişim karmaşıklaştığı oranda kendinde maddenin gittikçe daha üzerinde ve belirleyici bir güç haline gelir.

-I-

Yine de bu belirleyicilik göreli olmaktan kurtulamaz. Çünkü belirleyen ve belirlenen ilişkisi son tahlilde maddi olan ve olmayan arasında değil, maddi olanın iki biçimi arasındadır. Ve madde sonsuz bir akış halinde sürekli dönüşür.

-II-

Kendisi için (yani bilinçli) madde olarak insan; birincisi, organik özü gereği (yaşadığı sürece beslenme yoluyla hücrelerin sürekli oluşumu ve ölümü, besinlerin metabolizma

yoluyla halledilmesi, dönüştürülmesi, dışkı ya da enerji yoluyla dışsallaştırılması; ya da ölüm halinde çürüme yoluyla çözülmesi, bütünlüğünü kaybederek doğal yaşama karışması, form değiştirmesi yoluyla) sürekli kendinde madde ile iç içe geçer, birleşir, dönüşür.

İkincisi, özgül bir yan olarak toplumsal pratik yoluyla kendinde maddeye dönüşür, (bilinç) karışır. Doğada kendinde olarak bulunan demir cevheri, kendisi için madde (bilinç - insan) yoluyla ulaşım için otomobil, yemek için çatal, tarım için traktöre dönüşür vs. artık doğadaki halinden farklı yeni bir şeydir o. Biçimi, hatta kimi işlemlerle içeriği bile değişmiştir. Diğer taraftan, çatal kullanan insanla kullanmayan; traktör kullananla kullanmayan; atla gidenle otomobille giden arasında bir bilinç farklılığı oluşur. İnsan, koşulları yoluyla bilinç edinir. Ve bilinci yoluyla koşulları dönüştürür. Bilinç koşula, koşullar bilince dönüşür. Madde bilince, bilinç maddeye dönüşür.

Yani kendisi için madde olarak bilinç-insan ne kadar belirleyici olursa olsun, ne kadar özerkleşirse özerkleşsin yine de birincisi, içinden çıktığı doğal, maddi çevreyle; ikincisi ise tarihsel olarak bizzat yarattığı nesnel koşullarla (ekonomik, kültürel, siyasi vs.) kuşatılmıştır.

-III-

Kendisi için madde olarak bilinç-insanla, kendinde madde olarak doğa arasındaki ilişkinin, insanın tarihsel gelişimi içerisinde tayin edici bir etkisi olduğu söylenebilir.

İlkel insanın doğaya karşı içgüdüsel varlık mücadelesi bilinçle birleştiği oranda içsel bir biçim kazandı. Doğal çevrenin varlığına dönük tehdidini bilinç yoluyla doğayı kendine bağımlı kılarak aşmaya çalışan insanın türsel bencilliğinin, toplumsal bilincin sınıfsal ve cinsel iş bölümü yönünde

şekillenmesinde, egemenlikçi bir içerik kazanmasında temel bir rol oynadığını düşünebiliriz.

İnsan bilinci doğaya karşıtlık ve yabancılaşma yönünde geliştikçe kendi özünden de uzaklaştı. Kendine karşı ve yabancı hale geldi. Kapitalizm bu ikili yabancılaşmanın iç içe geçerek sınırlarına dayandığı noktayı mimlemektedir.

-IV-

Aynı sorunun açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer yönü madde-bilinç ilişkisinin kendine özgü sistematiğidir.

Saf doğada madde, kendinde maddelerin kendiliğinden hareketi içinde vardır. Saf maddeler kendi içlerinde ve karşılıklı ilişkilerinde çelişkili ve karmaşık bir bütün oluştururlar. İç mücadeleleri temelinde ve karşılıklı ilişkileri yoluyla değişir, dönüşür, yeni bir düzeye sıçrar ya da geri düşerler. Tüm süreç hem tek tek maddelerin kendi içinde, hem de maddeler arasında doğa içinde kendiliğinden gerçekleşir.

İnsana/topluma ya da kendisi için maddenin alanına gelindiğinde, maddeyi yöneten temel ilke olarak çelişki varlığını korusa da daha karmaşık ve kendine özgü bir boyut kazanır. Kendisi için maddenin kendini ve varlık koşullarını kavrayışı güçlendikçe, kendiliğinden akışın dışına çıkmakta, kendi varlığına içerik, biçim ve yön vermektedir. Yani, belirlemektedir. Maddeye varlık kazandıran, onun gelişimini ve değişimini yöneten çelişki, kendisi için madde de (gittikçe artan oranda kendiliğinden hareketi yoluyla değil) bilinç yoluyla kavranarak çözülür, yeni bir düzeye, yeni bir çelişki - çözüm sürecine sıçranır.

Bu açıdan bakıldığında komünist hareket içinde güçlü etkisi olan komünizmin uyum toplumu olacağı fikri oldukça tartışmalı görünüyor. Marks ve Engels bile tüm yöntemsel açıklıklarına rağmen komünizmi ahenk toplumu olarak ta-

savvur etmişlerdi. Komünist toplumun gelişim dinamiğinin içsel olmaktan çıkarak toplum - doğa biçiminde dışsallaşacağını düşünmüşlerdi. Bu yaklaşım Marks ve Engels'in bizzat yarattığı diyalektik ve tarihsel materyalist yönteme uymadığı gibi, sosyalist teorinin ekolojik bir derinlik kazanmasını da zorlaştırmaktadır.

Çelişkinin iç ve dış yönü (tartıştığımız konu açısından insanın insanla - sınıfsal ve cinsel - ve insanın doğayla) birbirinden koparılamaz. Kendi içlerinde ve karşılıklı ilişkilerinde iç içe geçer, karmaşık ve çelişkili bir bütün oluştururlar. Bu geçmişte ya da bugün olduğu gibi gelecekte de böyle olmayı sürdürecektir. Bu, maddenin doğasıdır.

Komünizmin sınıflı ve egemenlikçi (ya da ilkel komünal) toplumlardan farkı çelişkisiz olması değil, çelişkileri kavrayıp çözme yetkinliğinde bir insan bilincine dayanan bir toplum olacak olmasıdır. Komünist toplumda da sınıflı ve egemenlikçi biçimlerinden kökten farklı olsa da toplumsal nitelikli çelişkiler ortaya çıkacak; ancak ekolojik duyarlılıkları olan, sınıfsal, cinsel ve ulusal ayrımlar ve her tür iş bölümünün köleleştirici zincirlerinden kurtulmuş olan yetkin, özgür ve dayanışmacı insanlar kendi sorun ve çelişkilerini toplumsal bir yarılmaya yol vermeden her zaman daha ileri olan lehinde çözüme kavuşturabilecek bilinç ve iradede olacaklardır.

Böylece insanlar çelişkilerinin ürünü ve mahkûmu olmaktan çok, kendi gelişiminin dinamikleri çelişkilerini kavrayıp çözerek ilerleyen bilinçli yapıcılar haline gelmiş olacaktır.

Toparlamak gerekirse, madde - bilinç arasındaki ayrım çizgisi belirleyen - belirlenen arasında değil, öncel olanla türev olan arasında çekilmelidir.

Kendisi İçin Madde - Bilinç - İnsan

İnsan, genel olarak 'madde'den, kendi doğasını ve koşullarını kavrayan, yöneten ve değiştiren 'madde'ye doğru bir sıçramadır. Kendisi için madde, 'özne'dir. Özne, içinde bulunduğu koşulları, yani nesnelliği kavradığı oranda tarih yapıcısı haline gelir. "*İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama diledikleri gibi değil... Verili ve geçmişten devraldıkları koşullar altında*" (Marks, 18 Brumerie). Nesnellik, öznenin üzerinde varlık kazandığı, kavradığı, değiştirdiği, değiştirdiği oranda kendi değişimini de koşulladığı toplumsal maddi temeldir. Marksist iddialı birçok akım ve kişi uzun bir dönem boyunca (halen ?) nesnelliğin, dahası ekonominin belirleyici olduğunu, öznenin ise en fazlasından dönüştürücü etkide bulunduğunu savunagelmiştir. Sorunun bu yanlış konuluşu daha geniş anlamda alt-yapı / üst-yapı ilişkisi içinde geçerlidir. Marks ve Engels'in teoriyi oluşturma sürecinin özgün gereksinimlerinden (ütopik sosyalizmle ayrım noktalarını vurgulamak, maddi unsurları öne çıkarmak, deyim yerindeyse denge kurmak için çubuğu eksik olan yöne bükmek) hareketle ekonomik yöne, alt-yapıya, nesnelliğe yaptıkları vurgular, takipçilerinin büyük bölümünde çarpık biçimde kavranarak, ekonomizmin çeşitli varyasyonları yönünde ve kaba-materyalist bir yöntemle yorumlanmıştır. Engels, Bloch'a yazdığı bir mektubunda bu çarpık kavrayışa karşı çıkarak şöyle diyordu:

> *"Materyalist tarih anlayışına göre tarihte belirleyici etken, son kertede gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Marks da ben de hiçbir zaman bundan daha fazlasını ileri sürmedik. Bundan ötürü, herhangi birisi ekonomik etken tek belirleyicidir demek üzere bu önermeyi çarpıtırsa, onu, boş, soyut, anlamsız bir söz haline getirmiş olur. Ekonomik durum temeldir;*

ama çeşitli üst yapı öğeleri de - sınıf mücadelesinin politik biçimleri ve sonuçları, yani çarpışma bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıflar tarafından kurulan yapılar vb. hukuksal biçimler ve bütün bu güncel mücadelelerin onlara katılanların beyinlerindeki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, dinsel görüşler ve ayrıca bunların dogmatik sistemlere gelişmeleri - tarihsel mücadelelerin gidişatı üzerinde etki yapar ve birçok durumda bunların biçimini belirlemekte üstün gelir." (4)

Tarihsel gelişmenin yönü, insanın nesnelliğe dönük kavrayışının (bilincinin) gittikçe artması ve arttığı oranda da nesnelliğin belirleniminden kurtularak, kendi tarihinin üzerinde belirleyici ve giderek doğayla ilişkisinde özerk hale gelmesi biçimindedir. Bu bakımdan sosyalizm insan tarihinin bir eşiği olarak belirmektedir. Tarihsel sürecin birikiminde ve toplumsal ilişkilerde belirli bir olgunlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkar ve sınıflı toplumlardan farklı olarak, insanın kendi gerçeğine ve gelişimine tam bir hâkimiyetin ürünü olarak yukarıdan aşağı, bilinç yoluyla varlık kazanır. Bu açıdan bakıldığında sosyalizmi ekonomik bir aşama derekesine indirgemek, sosyalizme yapılan en büyük haksızlıklardan biri olarak görünmektedir. Aksine sosyalizmin insan kavrayışı, ekonomi ve onun sonucu olan sınıf insanından, ekonominin zincirlerinden kurtulmuş sınıfsız insana geçişle ayrılır. İnsanın ekonominin zincirlerinden kurtulmasının yolu, birincisi, ekonominin gelişmişlik düzeyinin belirli bir derecesini ve insanın bilinç düzeyinde belirli bir olgunlaşmayı gerektirir. Birincisi ekonominin kapitalist biçimiyle, ikincisi ise doğa ve insan kavrayışında bir zirve olarak ortaya çıkan Marksizmle (Diyalektik ve Tarihsel Materyalist Yöntem) mümkün hale

gelmiştir. Zorunlulukların zincirinden kurtulan insan, özgürlükler âlemine sıçrayacaktır. Engels'ten dinleyelim:

"Üretim araçlarına toplum tarafından el konulmasıyla birlikte, meta üretimi ve onunla birlikte ürünün üretici üzerindeki egemenliği ortadan kaldırılır. Toplumsal üretim içindeki anarşinin yerini planlı - bilinçli örgütlenme alır. Bireysel yaşam uğruna mücadele sona erer. İnsan böylelikle ilk kez, belirli anlamda, artık kesin olarak hayvanlar âleminden ayrılır, hayvanca yaşama koşullarından çıkıp insanca yaşama koşullarına geçer. İnsanları çevreleyen yaşam koşullarının şimdiye kadar insana egemen olan çevresi, şimdi kendi toplumsallaşmalarının efendileri oldukları için ve efendileri olarak, ilk kez doğanın bilinçli, gerçek efendileri olan insanların egemenliği ve denetimi altına girer. Onların kendi toplumsal eylemlerinin onlara şimdiye kadar yabancı gelen, onlara egemen olan doğa yasaları olarak karşılarında duran yasaları bundan sonra insanlar tarafından tam bir uzmanlıkla kullanılmakta ve egemenlik altına alınmaktadır. İnsanların kendilerine şimdiye kadar doğa ve tarih tarafından dayatılmış olarak karşılarında duran kendi toplumsallaşmaları, şimdi onların özgür eylemi olur. Şimdiye kadar tarihe egemen olan nesnel, yabancı güçler, kendiliğinden insanların denetimi altına girerler. İşte ancak bu andan itibaren insanlar, tam bir bilinçle tarihlerini bizzat yapacak, işte ancak o andan itibaren onlar tarafından harekete geçirilen toplumsal nedenler, ağırlıklı olarak ve sürekli olarak artan ölçüde kendilerinden istenen sonucu göstereceklerdir.

Bu, insanlığın zorunluluk âleminden özgürlük âlemine sıçrayışıdır." (5)

Engels'in komünist toplumda insan-doğa ilişkisinin biçimi ve içeriği ile ilgili olarak ifade ettiği insanların 'doğanın bilinçli efendileri' haline geleceği ya da doğanın üzerinde 'egemenlik' kuracağı yönlü ifadelerini tartışmalı bulduğumuzu belirtelim. Sorun sadece kavramların kullanımı ile ilgili olsaydı özel olarak değinmek gerekmeyebilirdi. Ancak Marks ve Engels'in yöntemsel açıklıklarına rağmen çelişkinin iç ve dış yönü ile insan-insan ve insan-doğa kategorilerinin koparılamaz bağını her zaman yeterince açık tanımlayabildiğini söylemek zor görünüyor. Bu zayıflığın sosyalizmin ekolojik yönünün zayıf kalmasında ve endüstriyelci bir yön kazanmasında önemli bir payı olduğunu söyleyebiliriz.

[001] Endüstriyelci üretim modelleri (ve toplumlar) özünde sömürücü olmak eğilimindedir. Son tahlilde kapitalizme

---

[001] Endüstriyelcilik eleştirimiz endüstri karşıtlığı olarak anlaşılmamalıdır. Aksine, endüstri insanın özgürleşmesine teknik-maddi altyapı sağlaması anlamında temel-tarihsel bir önem taşımaktadır. 'Endüstriyelcilik' eleştrisi endüstrinin tarihsel-sınıfsal içeriğinden bağımsı ele alınıp fetişleştirilmesinedir. Ve bu anlayış doğallığında kapitalizme eğilimlidir. Endüstri içerisine girdiği toplumsal yapıya bağlı olarak form değiştiren, değişirmesi gereken dinamik bir olgudur. Endüstrinin üzerindeki özel mülkiyet kaldırdığınız anda o "*sosyalist*" olmaz! Özel mülkiyetin kaldırılmasına bağlı olarak örgütlenme mantığı ve biçimleride değişmelidir. Kapitalizmin endüstri anlayışı kendi yapısal özelliklerine, ihtiyaçlarına ve mantığına uygun olarak emeğin, doğanın kadının sömürü ve yağmasına dönük işlemektedir. Sosyalizm doğal olarak özel mülkiyeti kaldırmakla kalmamal, emeği, doğayı, kadını özgürleştiren bir yön, içerik ve mantık üretmelidir. Sosyalizmde mesele sadece daha çok üretmek (klasik tabirle bolluk yaratmak değil) 'boş zamanı' çoğaltmak, doğayı korumak ve üretmek, kadını özneleştirmektir aynı zamanda. SSCB veya Çin'de kapitalist ülkeleri geçmek için tüm bu ölçüleri yok sayan; işçileri kendi arasında çılgınca rekabete (Stanhanovizm) teşvik eden, nükleer, kömür ya da petrol tabanlı üretim yoluyla doğayı tahrip eden (yer yer kapitalist ülkelerden fazla !?) mantık sosyalizme değil kapitalizm alan açmıştır.

dönüktürler. Bunun nedeni basittir. Üretim ilişkileri ve süreci başta gelmek üzere tüm toplusal ilişkiler tüketime odaklıdır. Doğa ve insan emeği (ve ürünleri) nin tüketimini aynı mekanizma içinde birleştiren bir üretim modeli ve egemenlik ilişkisi oluşur. Buna göre esas olan tüketmektir. Üretmek tüketmenin aracı olduğu oranda anlamlıdır. Emeğin dizginsiz sömürüsü ile çevrenin yağması aynı özün farklı dışavurumlarından ibarettir. Kapitalist gelişimin gelinen aşamasında bu iç içelik daha çarpıcı bir düzey kazandı. Kapitalist endüstri toplumu - modeli ile ekolojik süreklilik sorunu sınırlarına dayanmıştır. Geniş anlamdaki insan-doğa çelişkisi gelinen aşamada açıkça toplumsal bir içerik kazanmış politik, iktisadi bir sorun haline gelmiştir. Ekolojik duyarlılıkları ve içeriği olmayan bir toplumsal gelecek tasavvuru ve anti-kapitalist olmayan (daha somut olarak komünizme yönelmeyen) bir ekolojik kavrayış imkansızdır. Wallerstein, kapitalist endüstri toplum ile ekolojik süreklilik arasındaki bağdaş-mazlığı oldukça doğru biçimde koyuyor. Biraz uzatmak pahasına aktarmak yararlı olacaktır:

> *"Çevrenin korunmasında iki farklı türden işlem vardır. Birincisi, bir üretim faaliyetinin olumsuz etkilerini temizlemektir. (Örneğin, üretim sürecinin bir yan ürünü olan kimyasal toksinlerle mücadele etmek ya da doğada çözünmeyen atıkları ortadan kaldırmak). İkincisi ise, kullanılan doğal kaynakları yenilemeye yatırım yapmaktır. (Örneğin yeni ağaçlar dikmek). Ekoloji hareketleri, yine bu meseleleri ele alan uzun bir dizi özgül öneri getirmişlerdir. Genelde, bu öneriler onlardan etkilenecek girişimler tarafından, bu önlemlerin çok yüksek maliyetli olacakları ve dolayısıyla üretimin azalmasına yol açacağı gerekçesiyle epey direnişle karşılanmıştır.*

İşin gerçeği, girişimler esasında haklıdır. Eğer meseleyi dünya çapındaki kar oranlarının günümüzdeki ortalamasını koruma açısından tanımlarsak, bu önlemler gerçekten çok yüksek. Dünyanın karsallıktan çıkması ve bunun sermaye birikimi üzerindeki şimdiden ciddileşmiş etkisi göz önünde bulundurulduğunda, anlamlı ekolojik önlemlerin ciddiyetle uygulanması, kapitalist dünya ekonomisinin yaşayabilirliğine indirilen son darbe işlevini görebilir. Bu yüzden tek tek girişimler bu konularda hakla ilişkiler babından nasıl bir tavır alırlarsa alsınlar, genel olarak kapitalistlerin amansızca ayak diremelerini bekleyebiliriz. Aslında üç alternatifle karşı karşıyayız. Bir, hükümetler bütün girişimlerin bütün maliyetlerini içselleştirmeleri gerektiğinde ısrar edebilirler; bu durumda hemen ağır bir kar sıkışmasıyla karşı karşıya kalırız. İki, ekolojik önlemlerin (korumanın yanı sıra temizleme ve restorasyo-nunda) faturasını hükümetler ödeyebilir ve bunun için vergileri kullanabilir. Ama vergiler yükseltildiğinde, ya girişimler üzerindeki vergiler yükseltilecek (ki bu da aynı kar sıkışmasına yol açacaktır) ya da diğer herkes üzerindeki vergiler yükseltilecektir. (ki, bu da muhtemelen ağır bir vergi başkaldırısına yol açacaktır.) Üç, hemen hiçbir şey yapmayabiliriz ki bu da ekoloji hareketlerinin bizi uyardığı çeşitli ekolojik felaketlere yol açacaktır. Şimdiye kadar, ağırlık üçüncü alternatifte oldu. Zaten 'çıkış yok' demenin sebebi de bu; bunu söylerken mevcut tarihsel sistemin çerçevesi içinde çıkış olmadığını kastediyorum.

Eğer hükümetler maliyetlerin içselleştirilmesini gerektiren birinci alternatifi reddediyorlarsa, zaman kazanmaya çalışabilirler tabi ki. Aslında çoğunun yaptığı da bu. Zaman kazanmanın başlıca yollarından biri, sorunu siyasi açıdan güçlü olanlardan siyasi açıdan zayıf olanların sırtlarına, yani Kuzey'den Güney'e kaydırmaya çalışmaktır. Bunu yapmanın da iki yolu var. Biri atıkları Güney'e yığmaktır. Bu hem Kuzey'e fazla vakit kazandırmaz, hem de küresel birikimi ve onun yarattığı sonuçları etkilemez. Öteki ise Güney ülkelerinden sanayi üretimi üzerine sıkı kısıtlamalar getirmelerini ya da ekolojik açıdan daha sağlam ama daha pahalı üretim biçimlerini kullanmalarını isteyerek 'kalkınmayı' ertelemeyi onlara zorla kabul ettirmeye çalışmaktır. Bu hemen gündeme, küresel kısıtlamaların bedelini kimin ödediği ve her halükarda bu kısmi kısıtlamaların işe yarayıp yaramayacağı sorusunu getirmektedir. Örneği, Çin fosil yakıt kullanımını azaltmayı kabul ederse, bu dünya piyasasının genişleyen bir parçası olarak Çin'in önündeki ihtimalleri ve dolayısıyla sermaye birikiminin önündeki ihtimalleri nasıl etkileyecektir? Sürekli aynı meseleye dönüp duruyoruz.

Açık söylemek gerekirse Güney'e atık yığmanın uzun vadede açmazlara yönelik gerçek bir çözüm olmayışı muhtemelen hayırlı bir şeydir. Bu tür atık yığmanın son beş yüz yıldır her zaman izlenen bir prosedür olduğu söylenebilir. Ama dünya ekonomisinin genişlemesi o kadar vahim olmuştur ki, artık bozulmayı çevreye ihraç ederek durumu önemli ölçüde iyileştirecek yere

sahip değiliz. İşte bu yüzden temellere geri dönmek zorunda kalıyoruz. Mesele her şeyden önce bir politik iktisat meselesi, buna bağlı olarak da bir ahlaki ve siyasi seçim meselesidir.

Bugün karşı karşıya olduğumuz açmazlar doğrudan doğruya kapitalist bir dünya ekonomisi içinde yaşamamızın sonucudur." (6)

Sosyalizm, endüstriyelci-kapitalist üretim modelinden temelden ayrılır. Sosyalizm üretim ve tüketim arasındaki çelişkiyi çözmüştür. Bilim ve teknik sadece tüketilecek ürün bolluğu yaratmak için değil, doğanın ve toplumun yeniden yeniden üretimini güvenceye alacak bir üretim modeli oluşturmaya uygun bir duyarlılık ve eğilim kazanır. Komünist toplumun bilinçli ve özgür insanı kendi içindeki ve doğayla arasındaki çelişkileri çözebilecek yetkinlikte bir üretim ve tüketim organizması oluşturur. Sadece insanın insana kulluğu değil, insanın doğaya ve doğanın insana kulluğu da son bulur böylece. İlkel insanın toplumsallaşarak doğal zorunlulukların kıskacından kurtulma serüveni, insanı kendine ve doğaya yabancılaştırdı. Komünizmin özgür insanı, insanın insana ve insanın doğaya yabancılaşmasına son veren, sınıfsız, cinsiyetsiz ve ekolojik bir toplum organizması yaratarak egemenlikçi toplum insanının hayal bile demeyeceği yeni ufuklara pencere açacak, yeni serüvenlere doğru yol alacaktır.

İşbölümü

Kanımca, Marksist teorik birikimin bir başka zayıf ve tamlanmaya ihtiyaç duyulan halkası 'işbölümü' sorunsalıdır. Ezme-ezilme ilişkisinin açıklanmasında mülkiyet sistemi ve sınıf ilişkileri çok fazla öne çıkarılmış ve bu gerçek durumun kavranışında boşluklara neden olmuştur. Toplumsal sistem-

leri mülkiyete ve mülkiyet temelli sınıf kategorilerine indirgemek yanlıştır. Mülkiyet sistemi ve sınıf ilişkileri toplumsal sistemleri niteleyici özellikler olsa da sorunun özünü ve tamamını kavrayamazlar.

Sorunun tamamını kavramak açısından işbölümünü merkeze alan bir çözümleme yapmak gerekir. Marks ve Engels'in çözümlemelerinde işbölümü sorunu önemli bir yer tutsa da kimi boşluklar taşımakta ve böylece anahtar olma özelliğini kaybetmektedir. Bilimsel sosyalist teorinin kurucu önderleri açısından – anlaşılır - bir eksiklik olarak kabul edilebilecek bu durum tamlanmadığı oranda, sosyalizmin mülkiyet ve sınıf temelli yorumu ekonomist bir kavrayışa yol açtı. Özellikle Lenin sonrası Marksist harekette bu eğilim gittikçe belirgin bir hale geldi. (Che ve Mao bu eğilimden kısmen uzaklaşsa da kopamamıştır.)

Basit işbölümü ve işbirliği insanın toplumsal olarak yapılaşması ve gelişiminde temel yapıtaşlarıydı. Doğal zorunlulukların koşulladığı işbirliği gereksinimi işbölümü temelinde uygulandı ve derinleşti. Toplumsal gelişime itilim kazandıran işbirliği ve işbölümünün bu çelişkili birliği ve mücadelesiydi.

İşbölümünün düzey ve karmaşıklık derecesi arttıkça, bir yandan toplumsallaşma gelişmekte, diğer yandan ise toplumun bütünlüğü bozulmakta, tabakalaşmaya, sınıflaşmaya uğramaktadır. Bu bakımdan her toplumsal sistem işbölümünde yeni bir düzeyi yansıtmakta ve işbölümündeki her yeni düzey, yeni bir toplumsal işbirliği talep etmektedir. Toplumsal yapıdaki tüm ayrışma noktaları işbölümündeki bir kesiti ve derinleşmeyi dışa vurmaktadır. Özel mülkiyet, ulus, din, sınıf, toplumsal cinsiyet, devlet vb. birçok toplumsal - tarihsel kurum ve olgular bu bağlamda değerlendirilmelidir. Marks, "*Alman İdeolojisi*" nde işbölümü ve özel mülkiyet arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder:

"...işbölümü ve özel mülkiyet özdeş deyimlerdir. Birincisinde faaliyete göre anlatılan şey, ikincisinde bu faaliyetin ürününe göre dile getirilmektedir." (7)

Engels ise "*Komünizmin İlkeleri'nde sınıfların ortaya çıkışı ile işbölümü arasındaki ilişkiyi şöyle ifade ediyordu:*

"Sınıflar işbölümü yüzünden var oldular. Ve bu işbölümünün bugüne kadar ki var olan biçimi tamamıyla yok olacaktır." (8)

İşbölümü, sadece sınıfların çıkış noktası ya da özel mülkiyetin farklı bir biçimde dışavurumu değildir. Hemen tüm toplumsal ayrımların özüdür. Sınıfsal, ulusal, cinsel vd. ayrım noktaları işbölümünde belirli bir biçimi ya da düzeyi yansıtırlar. Doğal olarak sınıfları kaldırmak, toplumsal cinsiyetleşmenin aşılması ya da ulusal ayrımların aşılması mücadelesi ancak ve ancak işbölümünü hedeflediği oranda gerçeklik kazanır. Aksi halde her işbölümü kaçınılmaz biçimde sınıfsal, cinsel, ulusal, vb. tabakalaşma biçiminde mutlaka dışa vuracaktır. Marks, yine "*Alman İdeolojisi*"nde işbölümünün tabakalaştırıcı yanını şöyle anlatır:

"Ve en sonu, işbölümünün bize derhal ilk örneğini sunduğu şey şudur: İnsanlar doğal toplum içinde bulundukları sürece, şu halde, özel çıkar ile ortak çıkar arasında bölünme olduğu sürece, demek ki, faaliyet gönüllü olarak değil de doğanın gereği olarak bölündüğü sürece, insan kendi işine hükmedeceğine, insanın bu kendi eylemi, insan için kendisine karşı duran ve kendisini köleleştiren yabancı bir güç haline dönüşür. Gerçekten de, iş paylaştırılmaya başlar başlamaz herkesin kendisine dayatılan onun dışına çıkamadığı, yalnızca kendine ait belirli bir faaliyet alanı olur; o kişi avcıdır, balıkçıdır ya da çoban-

dır ya da eleştirici eleştirmendir ve eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa bunu sürdürmek zorundadır. (...) Toplumsal faaliyetin bu şekilde sabitleşmesi, kendi ürünümüzün, bize hükmeden, bizim denetimimizden kaçan, beklentilerimize karşı koyan, hesaplarımızı boşa çıkaran maddi bir güç halinde toplaşması, zamanımıza kadar ki tarihsel gelişmenin belli başlı uğraklarından biridir. Toplumsal güç, yani işbölümünün koşullandırdığı çeşitli bireylerin elbirliğinden doğan on kat büyümüş üretici güç, bu bireylere kendilerinin dışında yer alan, nereden geldiğini, nereye gittiğini bilmedikleri, bu yüzden de artık hükmedemedikleri, tersine, şimdi insanlığın iradesinden ve gidişinden bağımsız, bir dizi gelişim evrelerinden - aşamalarından geçen, insanlığın bu irade ve gidişini yöneten yabancı bir güç gibi görünür. Yoksa, söz gelimi, mülkiyetin bir tarihi nasıl olabilirdi..." (9)

Tarih boyunca toplumsal işbölümünde yaşanan karmaşıklaşma ve derinleşme, kendi karşıtına, yani işbirliğine dönüşeceği aşamaya kadar zorlanır. İşbölümü, işbölümünü dışlayacak ve işbirliğine dönük bir ekonomik, bilimsel - teknik temel ve buna hakim olabilecek yetkinlikte bir insana yol açar. Sınıflı toplumlardan sınıfsız toplumlara geçiş bundan başka bir şey değildir.

İşbölümü - Toplumsal Cinsiyet – Sınıf

İşbölümü olgusunun eksik kavranışının sonuçlarından biri de toplumsal cinsiyet sorununun sınıf ve mülkiyet olgusunun bir çıktısı olarak anlaşılması olmuştur. Marks ve Engels dâhil olmak üzere Marksist hareket ve önderlerin ezici bir çoğunluğu kadının ezilme sürecini sınıfsal ayrışma-

nın ve özel mülkiyetin bir sonucu olarak görmüş ve sınıfların ortadan kalkmasıyla bu sorunun da onu yaratan temel ve nedenlerle birlikte gittikçe ortadan kalkacağını düşünmüşlerdir. Marks,"*Alman İdeolojisi*"nde, Engels ise "*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*" adlı eserinde kadının ezilmesi ile işbölümü arasında belirli bir bağ kursalar da son tahlilde kadının ezilmesini özel mülkiyet ve sınıf süreçlerine mutlak anlamda bağımlı, türev bir yön olarak görmekten kurtulamamışlardır. Mesela, Marks, "*Alman İdeolojisi*"nde şöyle der:

> *"Bütün bu çelişkileri içinde taşıyan ve kendisi de aile içindeki doğal işbölümünde ve toplumun ayrı ayrı ve birbirine karşıt ailelere ayrılışında yatan bu işbölümü, aynı zamanda, işin ve ürünlerin üleştirilmesini, aslında nicelik bakımından olduğu kadar, nitelik bakımından da eşit olmayan dağılımını içerir; şu halde, ilk biçimi, tohumu, kadının ve çocukların erkeğin kölesi oldukları aile içinde bulunan, mülkiyeti içerir..." (10)*

Toplumsal cinsiyetin oluşma süreci ile özel mülkiyet ve sınıflaşma arasında belirli ve koparılamaz bir bağ olsa da, bu olguların birbirine indirgenmesi doğru değildir. Kadın merkezli olup da özel mülkiyet ve sınıflaşmanın belirgin bir biçimde gözlemlendiği, ya da tersinden özel mülkiyet ve sınıflaşmanın henüz açıkça ortaya çıkmamış olmasına rağmen erkek egemenliğinin açıkça gözlemlenebildiği birçok ilkel topluluk gözlemlenmiştir. Bu, toplumsal cinsiyet ile özel mülkiyet ve sınıflaşmanın birbirinden koparılmasını değil ama indirgenemezliğini gösterir. Denilebilir ki, toplumsal cinsiyet ile özel mülkiyet - sınıflaşma siyam ikizi gibidir. Aynı anneden, yani işbölümünden çıkarlar. Hem ayrı gövdeleri vardır, hem yapışıktırlar. Birbirlerini beslerler. Birindeki

değişiklik diğerine yansımazlık edemez. İçinden çıktıkları işbölümünü genetik kodları gibi kendi bünyelerinde taşır ve üretirler. İşbölümü onların hem varlık biçimi hem de hayat kaynağıdır.

İşbölümünün tarihsel gelişimdeki merkezi rolü olmasa da; işbölümünün toplumsal cinsiyetleşme ve kadını köleleştirilmesinde oynadığı rol üzerine A. Kollontay'ın gerçek duruma oldukça yaklaşan çözümlemeleri olmuştur. Kollontay, özel mülkiyetin kadının köleliğini temel nedeni olduğuna dair genel kanının dışında çıkararak sorunu işbölümü bağlantısıyla birlikte değerlendirmişti:

> *"Kadın, kabilenin geçiminin esas sorumlusu olarak önemini yitirmemiş olsaydı, özel mülkiyet kadının köleleştirilmesine yol açmak zorunda değildi. Ama özel mülkiyet ve toplumun sınıflara bölünmesi, iktisadi gelişmeyi biçimlendirdi ve yönlendirdi, öyle ki, kadının üretimdeki rolü sıfıra indi.*
>
> *Kadının baskı altına alınması, üretken çalışma erkeğin görevi olarak görülürken kadının ikinci derecede görevleri üstlenmesini öngören cinsiyetler arası bir işbölümünün sonucuydu. Bu işbölümü mükemmelleştiği ölçüde, kadının bağımlılığı da arttı, sonunda köleliği bir olgu oldu." (11)*

Tüm tarihsel süreç ve toplumsal yaşam işbölümünü dışa vuran bu iki yönün - Toplumsal cinsiyet ile özel mülkiyet ve sınıflaşma - yeniden, yeniden üretimi temelinde kavranmalıdır. Ezme-ezilme ilişkileriyle karakterize olan tüm toplumsal sistemler bu açıdan ikili bir nitelik taşımıştır. Bir sınıfın diğer sınıfı ve bir cinsin diğer cinsi ezdiği, sömürdüğü ve tüm toplumsal yapıyı bu ilişkinin ihtiyaçları temelinde örgütledikleri; bu temelde var olup geliştikleri ya da tıkanarak

iç çelişkilerinin gerilimlerinin sonucunda yerlerini yeni bir düzeye, biçime terk ettikleri tarihsel sistemlerdi bunlar.

İşbölümündeki gelişimin dayandığı her sınır; birincisi, sınıflar arasındaki çelişki ve çatışmalar, ikincisi, toplumsal cinsiyetteki (mesela aile) çözülmeler yoluyla dışa vurmuş ve aşılmıştır. Tarih, sadece sınıf mücadelelerinin değil ama aynı zamanda toplumsal cinsiyetteki çözülmelerin tarihi olarak da okunmalıdır.

Devlet

İşbölümü olgusuna bağlı olarak düşünülmesi gereken bir diğer önemli nokta 'devlet' sorunu ve teorisidir. Devlet, toplumdaki sınıflaşmaların sonucu olduğu kadar, işbölümündeki düzeyin de göstergesidir. Toplumsal işbölümünde yaşanan karmaşıklaşma, devlet biçimini koşullamıştır. İlkel komünal toplumdaki basit işbölümü ve işbirliğinin karmaşıklaşma düzeyi arttıkça; sınıflaşma ve özel mülkiyet ile toplumsal cinsiyet bu karmaşıklaşma temelinde gelişip serpildikçe basit işbölümünün sınırları aşıldı. Daha yüksek bir işbölümünün hem biçimi, hem de aracı olarak devlet doğdu. Sınıfsal ve cinsel işbölümünün hem koruyucusu, hem biçimi, hem aracı, hem zemini, hem üreticisi olarak her tarihsel aşamada daha da derinleşti ve yetkinleşti. Buradan Marksist teori adına çıkarmamız gereken ilk sonuç; devlet sadece sınıflaşmanın bir sonucu, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki baskı aygıtı değildir. Aynı zamanda toplumsal işbölümünün bir dışavurumu olduğu oranda sınıflaşmanın üreticisi ve zeminidir de. Çıkarmamız gereken diğer sonuç, devlet sadece bir sınıfın tahakküm aracı değil, - işbölümünün diğer yönü olan toplumsal cinsiyetleşmenin doğal sonucu olarak - aynı zamanda bir cinsin diğer cins üzerindeki tahakkümünün aracısı, üreticisi ve zeminidir. Her devlet sadece sınıf devleti değildir. Aynı zamanda cins devletidir de.

İşbölümü ve Devlet

Devletin toplumsal işbölümünde yeni bir aşamanın dışavurumu olduğunun en açık göstergesi, devletin çekirdeği olan ordu ve bürokrasi kurumlarıdır. Ordu 'zor'un (görünüşte) toplum adına (gerçekte ise toplumdaki sınıfsal ve cinsel ayrım çizgilerinin korunup, üretilmesi adına) belirli -uzman ellerde toplanması, bürokrasi ise yönetim işinin (görünüşte) toplum adına (gerçekte ise toplumdaki sınıfsal ve cinsel ayrım çizgilerinin korunup üretilmesi adına) belirli –uzman ellerde yoğunlaşıp toplanması yoluyla varlık kazanır. Devlet ise bu iki kurumun gittikçe gelişmesi, yeni çeşit ve biçimler kazanması, yeni eklentilerle genişlemesi, yani işbölümünde derinleşme yoluyla ortaya çıkmış ve yetkinleşmiştir.

Profesyonel ordu ve bürokrasideki her gelişim ve genişleme devletteki gelişim ve genişleme demektir. Devletteki gelişim ve genişleme işbölümündeki gelişim ve genişleme demektir. İşbölümündeki gelişim ve genişleme toplumsal sınıflaşma ve cinsiyetteki gelişim ve genişleme demektir. Tüm bunlar birbirinden koparılamaz diyalektik bir birlik oluştururlar. Ve merkezinde işbölümü durur. Dolayısıyla devletin (yani bürokrasi ve ordunun) olduğu her yerde işbölümü; ve işbölümünün olduğu her yerde de (şu ya da bu oranda/biçimde) sınıfsallaşma ve toplumsal cinsiyetleşme aramak gerekir. [002]

Kapitalist devlet, bürokrasi ve ordu aygıtlarını tarihteki en yüksek ve yaygın işbölümü temelinde merkezileştirip yeniden örgütleyerek zirve yapmıştır. Devlet aygıtının küçül-

[002] Bu noktayı kavramak, devletçi sosyalizm anlayışından kopmak için kritik önemdedir. Mevcut sosyalizm kavrayışı devletle sosyalizmi, sınıfsızlıkla devleti, sınıflılıkla sosyalizmi bağdaştırmaktadır. Bu anlayış Marksizmin devlet karşıtı özünü karartmış ve SSCB denemesinde en karakteristik örneğine kavuşan 'Devletçi Sosyalizm'e yol açmıştır.

tüldüğü yönlü neo-liberal söylem, tarihsel ve mevcut gerçeklerle bağdaşmayan bir propagandadan ibarettir.

***

Soruna devletin tarihsel gelişimi içinde ve diyalektik bir bütün olarak bakıldığında görülecektir ki yaşanan şey devletin küçülmesinden ziyade yeni biçim ve eklentilerle genişlemesi-yayılmasından ibarettir. Toplumsal gelişim eski işbölümünün sınırlarına dayanmıştır. İnsanlık tarihsel birikime dayanarak işbölümünü aşacak bir sıçrama yapamadığı oranda sistem, işbölümünü gittikçe artan oranda toplum içine doğru yaymaktadır. Doğrudan devlet mekanizmasının bir parçası olan ordu güçlerinin yanına özel-paralı ordular, özel güvenlik birimleri ve mekanizmaları gibi eklentiler konulmaktadır. Öyle ki, başta ABD olmak üzere ileri kapitalist ülkelerde özel güvenlik kurumları resmi orduya hem sayısal olarak, hem de silahlanma düzeyi açısından oldukça yaklaşmıştır. Irak'taki işgalde ABD ordusuna bağlı hareket eden ve on binlerce askerden oluşan özel silahlı ordular da vardı. Yine resmi yöneticilerin yanında profesyonel/paralı danışman kılıflı yöneticiler kesimi oldukça yaygın ve karakteristik olgular haline geldi. Eklentiler resmi, ana yapının içinde değil ama bitişik, yapışıktır. İçinde olmaması onun ayrı olduğunu değil, sadece mevcut devlet aygıtının ve işbölümünün sınırlarını gösterir. Yapıların ayrı olduğuna dair vurgular, yapıların bitişik-yapışık olduğunu ve bu haliyle kapitalist devletin (yani sistemin) ve işbölümünün tarihsel sınırlarına dayandığı gerçeğini gizleyen bir yanıltmacadan başka bir şey değildir. Bir metaforla anlatmak gerekirse; kapitalist (devlet) bina onlarca iş yoluyla odalara bölünmüş ama bu hücreler de yetmemiş ve binaya yeni eklentiler yapılmıştır. Ama bu haliyle kapitalizm (ve devlet) eski-yıkık-dökük bir gecekonduya dönmeye başlamıştır. Her eklenti biçimsel olarak görece bir rahatlama yaratmakta, ama yapının bütünlüğünü bozarak

kullanımı zorlaştırmakta, yönetilemez hale getirilerek tıkanmaktadır. Kapitalizmin yıkılıp yerine yeni bir toplumsal yapının; insanı işbölümünün ve onun dışa vurumu olarak devletin dar hücrelerine mahkum etmeyecek işbirliğine dayanan yeni bir toplumsal örgütlenme formunun ortaya çıkışını zorlamaktadır. Bu form, komünizmden başkası olamaz.

Marksizm ve Devlet

Marksist devlet kuramının tarihsel materyalist temelde kavranışı özellikle Lenin sonrası sosyalist hareketler açısından esas olarak gerileme-bozulma yönünde olmuştur. Tarihsel bir örgütlenme formu olarak devletin son biçimi olan burjuva devletle birlikte ve sosyalist devrim yoluyla ortadan kaldırılacağı, proletarya diktatörlüğü olarak tanımlanan form'un devletten devletsizliğe doğru bir geçiş biçimi olduğu ve ancak bu geçiş biçimine tekabül eden geçiş toplumunun sonucu olarak sosyalizmin devletsiz bir toplum olarak varlık kazanacağı yönlü Marksist anlayış, devletçi bir sosyalizm yönünde revize edilmiş, bozulmuştur.

Marx ve - özellikle de – Engels, devlet teorisini oluştururken devleti mutlak gören oportünistler ve devletin bir hamlede toplumsal dokudan atılabileceğini düşünen anarşistlere karşı güçlü polemikler yürüttüler. Bu iki akım birbirine temelden zıt görünmesine karşın esasta devletin tarihsel niteliğini ve kökenlerini kavrayamamaları temelinde aynı idealist ve metafizik kavrayışın farklı açılardan yansımaları olmaktan kurtulamıyorlardı. Marx ve Engels en az anarşistler kadar (hatta daha fazla) devletin gerekirliğini savunan oportünistlerle de mücadele etmesine rağmen, garip bir biçimde takipçilerinin büyük bir bölümü devletçi çizgiden kopamamıştır. Devlet, bir biçimde sosyalist topluma ve oradan da komünizme kadar varlığını sürdürecek bir şeye dönüşmüştür.

Marksist devlet kuramının devletçi yönde bozulması büyük oranda II. Enternasyonal'in oportünist-ekonomist platformuna dayanıyordu. Ve bu çarpık kavrayış Marksist hareketin büyük bölümünü şu ya da bu düzeyde etkiliyordu. Lenin bile 1917'ye kadar bu kavrayışın dışında değildi. 1916'da Buharin'le yaptığın polemikte 'devleti ortadan kaldırma'yı savunduğu için ona karşı çıkmış, eleştirmişti.

> *"Sosyalistler, işçi sınıfının kurtuluşu uğruna mücadelede modern devletten ve modern devletin kurumlarından yararlanılmasından yana, aynı şekilde, kapitalizmden sosyalizme geçişin özgün biçimi olarak yararlanmak üzere, devleti kullanmanın gereğinden yanadırlar. Proletarya diktatörlüğü, bu geçiş biçimidir ve o da bir devlettir. Anarşistler devleti 'kaldırmak' isterler, ayrıca Nota Bene (yani Buharin – b.n) arkadaşın da bu görüşü sosyalistlere mal ederek açıkladığı gibi, devleti 'havaya uçurmak' isterler. Sosyalistler - yazar, ne yazık ki Engels'in bu konuya ilişkin pasajını yarım yamalak aktırıyor- burjuvazinin mülksüzleştirilmesinden sonra devletin 'derece derece' 'azalarak' yıkılmaya yüz tutacağını kabul ederler." (12)*

Ancak, Lenin 1917 yılında kaleme aldığı ve devlet kuramında Marksizmin klasiklerinden biri haline gelen 'Devlet ve İhtilal' isimli yapıtıyla 'Devlet'in II. Enternasyon'alci kavranışının dışına çıkarak devrimci bir kulvar açıyordu.

Marksizm iddialı hareketlerin büyük bölümü genel bir tanımlamaya başvurarak devletin ortadan kaldırılamayacağını - bilinen tabiriyle ilga edilemeyeceğini - ama sönüp gideceğini söylüyordu (halen de söylüyor). Engels'in yanlış, çarpık okunmasına dayanan bu yorumun Marksist devlet çözümlemesiyle bir ilgisi yoktur. Engels, devlet çözümlemesini iki-

ye ayırıyordu. Tarihsel olarak ortaya çıkmış, gelişmiş ve son örneğini modern kapitalist devlette bulan "*tarihsel devlet*" in zor yoluyla ortadan kaldırılacağını, yani ilga edileceğini, ama gerçek anlamda bir devlet olmayan, temel özellikleri ile ilk andan itibaren devlet olmaktan çıkan proletarya diktatörlüğünün sönüp gideceğini söylüyordu:

> *"Proletarya devlet erkini ele geçirir ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyetine dönüştürür. Fakat bununla, proletarya olarak bizzat kendini ortadan kaldırır. Bununla tüm sınıf farklılıklarını ve böylece devlet olarak devleti de ortadan kaldırır.) (...) Devletin gerçekten tüm toplumun temsilcisi olarak ortaya çıktığı ilk eylem - üretim araçlarına toplum adına el konulması - aynı zamanda devlet olarak son bağımsız eylemidir." (13)*

Açık bir biçimde anlaşıldığı gibi Engels, tarihsel olarak oluşup gelişen devletin (onun son ve en gelişmiş biçimi olan burjuva devlet şahsında) sosyalist devrimle birlikte 'ortadan kaldırılacağını' söylüyor. Peki, 'sönüp gidecek' olan nedir? Sönüp gidecek olan, tarihsel olarak oluşa gelen devlet değil, ondan kalan ve geçiş sürecinde parça parça, derece derece yitip gidecek olan kelimenin gerçek anlamında devlet denemeyecek olan 'proletarya diktatörlüğü'dür. Engels, yukarıda verdiğimiz alıntının devamında şöyle diyor:

> *"Toplumsal ilişkilere bir devlet erkinin müdahalesi, çeşitli alanlarda birbiri ardına gereksiz hale gelir ve sonra kendiliğinden sönüp gider. Kişiler üzerinde hükümet etmenin yerine şeylerin idaresi ve üretim süreçlerinin yönetimi geçer. Devlet 'ortadan kaldırılmaz' (a.b.ç) sönüp gider. 'Özgür halk devleti' safsatası, gerek ajitasyon açısından geçici haklılığı, gerekse nihai bilimsel*

yetersizliği itibariyle bununla ölçülmelidir; aynı şekilde sözüm ona anarşistlerin, devletin bugünden yarına ortadan kaldırılması talebi de." (14)

Engels'in cümlenin başında söylediği "*devlet olarak devleti de ortadan kaldırır*" sözleriyle tarihsel olarak oluşa gelen devleti kast ederken; cümlenin sonunda söylediği "*devlet ortadan kaldırılmaz sönüp gider*" sözleriyle genel anlamda devlet olmayan, devletten kalan proletarya diktatörlüğünün varlığını sürdürdüğü dönemi kasteder. Lenin Engels'in yukarıdaki satırlarını şöyle yorumlar:

"Engels, burada burjuvazinin devletinin proleter devrim tarafından 'ortadan kaldırılması'ndan söz ediyor; sönüp gitmek üzerine sözler ise, sosyalist devrimden sonra proleter devletin kalıntılarıyla ilgilidir. Burjuva devlet Engels'e göre 'sönüp gitmez' aksine proletarya tarafından devrimde 'ortadan kaldırılır.' Proleter devlet ya da yarı devlet (a.b.ç) bu devrimden sonra sönüp gider." (15)

'Mekanizmayı Parçalamak': Profesyonel Ordu ve Bürokrasiden Kurtulmak

Böylece bir ayrım noktasına geliriz. Devleti ikiye ayırabiliriz. Birincisi tarihsel olarak oluşa gelmiş, her evrede yeni biçimler alsa da esasta birbirinin devamı olan sınıf ve cins [003] (köleci, feodal, kapitalist ve erkek) devletleri ve ikincisi gerçek anlamda devlet olmayan, devlet niteliklerini yitirmeye başlayan, yarı-devlet olan proleter ve kadın diktatörlüğü devleti.

[003] Sistem ve devletlerin cins kimliği üzerine tüm vurgular yazarın sorumluluğundadır. Marksist önderlerin çeşitli konulardaki yaklaşımlarıyla ilgili değerlendirmeler yapılırken kullanılan bu yönlü eklemeler yazarın yorumu ve ek değerlendirmesi olarak kabul edilmelidir.

Marks, '18 Brumaire'de der ki:

" Tüm devrimler bu mekanizmayı (yani devleti - bn) parçalamak yerine yetkinleştirdiler." (16)

Proleter (kadın) devrimi tarih boyunca tüm toplumsal devrimlerin yaptığının tersini yapmalı ve tarihsel olarak oluşmuş devleti parçalayarak, yerine 'devlet olmayan devlet'i, 'yarı-devlet'i yani proleter (kadın) diktatörlüğü devletini koymalıdır. Peki 'proleter (kadın) diktatörlüğü' devletini 'yarı-devlet', 'devlet olmayan devlet' yapan şey nedir?

İlk olarak, proleter (kadın) diktatörlüğü devleti tarihsel olarak oluşan ve işbölümünde derinleşme yönündeki çizgiden bir kopuşu temsil eder. Bu kopuş devleti karakterize eden iki temel kurumun yani bürokrasi ve düzenli ordunun ortadan kaldırılmasında görünür. Marks, Engels ve Lenin'in kömün üzerine ve ayrıca Lenin'in sovyetler üzerine bu bağlamda yaptığı değerlendirmelerde bu vurgu oldukça açıktır.

"Komüm - diye yazıyordu Marks - tüm burjuva devrimlerin sloganı olan ucuz hükümeti, iki büyük masraf kaynağını, orduyu ve bürokrasiyi ortadan kaldırarak gerçek hale getirdi." (17)

***

Lenin, Ekim Devrimi'nin öngünlerinde Rusya'daki çeşitli sınıfsal akımların temel sorunlara dair tutumlarını değerlendirirken, ordu ve bürokrasi konusunda Bolşeviklerin tutumunu şöyle açıklar:

"...10) Devletin alışılmış tipte bir polise ve orduya gereksinimi var mıdır?

...(Bolşevikler) Mutlak gereksiz. Derhal ve muhakkak tüm halkı silahlandırmalı, milis ve orduyla kaynaştırmalı...

11) Devletin alışılmış tipte bir bürokrasiye gereksinimi var mıdır?

(Bolşevikler) Mutlak gereksiz. Memurların sadece ve her türlü temsilciler gibi seçilebilirliği değil, aynı zamanda her an azledilebilirliği de gereklidir. Ha keza kalifiye bir işçinin ücretinden fazla ücret almaması; yerlerinin (yavaş yavaş) genel halk milisi ve onun birlikleriyle doldurulması..." (18)

Alışılmış tipte' vurgusu okuyucunun dikkatini çekmiş olmalı. Lenin 'alışılmış tipte' vurgusuyla sınıflı toplumlara özgü 'bürokrasi' ve 'ordu'yu kastediyordu. Tarihsel olarak oluşmuş 'devlet' tipine özgü tipik 'ordu' ve 'bürokrasi'nin ayırıcı çizgisi işbölümüne dayanması ve buna bağlı olarak bir 'uzmanlar' kitlesiyle nitelenmesidir. Yani, zor'un kurumlaşması olarak ordu, profesyonel ordu ve askeri ve yönetim işinin kurumlaşması olarak bürokrasi ise profesyonel yöneticilere - yani bürokratlara - dayanan bir mekanizmayı, yani bürokrasiyi gerektirmektedir. Böylece zor ve yönetme işi belirli bir mekanizma yoluyla merkezileşmekte ve toplumsal ayrıcalıkların korunması ve yeniden üretimine uyumlu bir biçim kazanmaktadır.

Bir geçiş iktidarı, bir 'yarı - devlet' olan proletarya (kadın) diktatörlüğünde ise zor ve yönetme işi halen varlığını sürdürmesine rağmen bu işlevlerin bir güç toplulaşmasına yol açacağı bir aktarım kayışı yoktur. İş ve uzmanlık arasındaki bağ koparılarak işbölümünün temelleri ortadan kaldırılır, kalanlar çürümeye terk edilir. Başlangıçta ordu vardı ama düzenli, profesyonel değildir. Asker vardır ama profesyonel değildir. Yönetim vardır ama sabitlenmemiştir. Yönetici vardır ama düzenli değildir. Ordu, gittikçe tüm halkın silahlanması yoluyla halkın içinde kaybolur, yiter. Yönetim ise herkesin herkesi belirli bir süre yönettiği, doğal olarak hiç

kimsenin profesyonel olamadığı bir aşamadan, eğitim seviyesinin yükselmesi ve işin teknik olarak basitleştirilmesi yoluyla uzmanlığın işbölümü temelinden koparılarak, işbirliği yönünde varlık kazanmasıyla şeylerin yönetimine indirgenir.

"Bürokrasiyi her yerde ve aniden ve tamamen ortadan kaldırmak söz konusu olamaz. Bu bir ütopyadır. Fakat eski bürokratik mekanizmayı derhal parçalamak ve derhal yavaş yavaş her türlü bürokrasiyi gereksiz hale getiren ve ortadan kaldıran yeni bir mekanizmanın inşasına başlamak - bu ütopya değildir, bu Komün'ün deneyimidir, bu devrimci proletaryanın doğrudan, dolaysız görevidir." (19)

"İşçiler iktidarı ele geçirdikten sonra eski bürokratik aygıtı parçalayacak, temellerine değin yıkacak ve onda taş üstünde taş bırakmayacak ve onun yerine bu aynı işçi ve görevlileri kapsayan yeni bir aygıt geçireceklerdir. Marks ve Engels tarafından inceden inceye irdelenmiş bulunan önlemler temel alınacaktır. 1- Her işe seçimle gelme, her an görevden alınabilme; 2- İşçi ücretinden yüksek olmayacak bir ücret, 3- Herkesin gözetim ve denetim işlerini yapabilmesi, herkesin bir zaman için bürokrat durumuna gelmesi ve bunun sonucu olarak kimsenin bürokrat olmaması için gerekli önlemlerin hemen alınması." (20)

" Halktan ayrı ve halka karşı kurumlar olan polis ve ordunun yerine, tüm halkın doğrudan silahlanması geçmiştir; bu iktidar altında, kamu düzeninin korunmasını silahlı işçiler ve köylüler, silahlı halk, kendileri gözetirler." (21)

"Sovyet iktidarı bürokrasisiz, polissiz ve düzenli ordusuz yeni tipte bir devlettir..." (22)

Proleter (kadın) diktatörlüğünün vurgulanması gereken ikinci ayırıcı özelliği toplumsal - tarihsel ilişkilerdeki bir tersyüz etme yoluyla devletsizleşmeye uyumlu olmasıdır. Yani zor ve yönetme işini sınıf - cins devletlerinden farklı olarak ezilen sınıf ve cinse vererek, onların tüm düzeylerde etkinlik sağlayabilecekleri bir mekanizma tasarlayarak yapar. Yönetimi merkezileştiren modern burjuva (temsili - parlamenter) tipteki devlete karşı, merkezi tüm topluma yayan sovyet-komün tipi devletin bu açıdan farklılığı ve üstünlüğü tartışmasızdır. [004]

Tarih boyunca tüm devletler doğalarına uygun olarak hep daha üst düzeyde bir merkezileşmeye doğru geliştiler. Yönetme ve zorun profesyonellerden oluşan gittikçe daha dar bir çekirdek elinde merkezileştiği (seçimlerin bile bir rıza üretme mekanizması olarak gereksizleşmeye yüz tuttuğu, her seferinde biraz daha çok burjuva demokrasisinin ölüm

[004] Burada bir parantez açarak komün-sovyet tipi devletin toplumsal cinsiyetleşmeni aşılmasına dönük olarak tamlanmaya muhtaç olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Komün - sovyet tipi devlet formu sınıfsızlaşmaya dönük, işbölümünün temellerini bu yönüyle sarsan bir form olması yönüyle tarihsel bir ilerleme olsa da, işbölümünün toplumsal cinsiyetleşme bağlamını kapsayamamakta, kadının özgürleşmesine dönük örgütsel bir mekanizma - form yaratmakta zayıf kalmıştır. Tam da bu nedenle Sovyet - komün tipi devletin proletarya diktatörlüğü yanında aynı zamanda bir kadın diktatörlüğü özelliği kazanması gerektiği kanısındayım.
Kuşkusuz bu 'olsun' demekle olabilecek bir şey değildir. Bunun için sınıfsal ve cinsel kurtuluşu aynı teorik kapsamda kaynaştıracak bir tarihsel okumaya ve gelecek perspektifine ihtiyaç olduğu açıktır. İkinci olarak ise sınıf mücadelesi ile cinsel özgürleşme mücadelesini kendi özgünlükleriyle kavrayıp birleştirebilme yeteneğine sahip bir örgütsel kanal yaratmak gerekiyor. Sosyalizm hareketi sınıfsal olmanın yanında bir cins (kadın merkezli) hareketi özelliği de kazanmalı; teorik, örgütsel, siyasi, stratejik, vd. düzlemlerini bu temelde yeniden kurmalıdır.

ayini gibi görünmeye başladığı) mevcut kapitalist devlet bu merkezileşmenin zirvesidir. Kitlelerin en küçük - biçimsel siyaset mekanizmalarından bile dışlandığı, faşist diktatörlükle- burjuva demokrasisi kırması, yüksek düzeyde merkezi ve otoriter bir burjuva (erkek) devlet aygıtı şekilleniyor. Gittikçe daha üst düzeyde merkezileşen, kitleleri tüm siyaset alanlarından süpürüp atarak paryalaştıran sınıf-cins devletlerinin karşıtı olarak proleter (kadın) diktatörlüğü devleti; gücü toplayan değil, dağıtan; merkezi tüm toplumsal dokuya yayan bir devlet olduğu oranda sönmeye yüz tutacaktır. Proleter (kadın) diktatörlüğü devleti, bunu, demokrasiyi en tam uygu-lama yoluyla başaracaktır. Bu bağlamda devlet ve demokrasi arasındaki ilişkiyi - bağı ele almamız gerekiyor.

Devlet, Demokrasi - Diktatörlük

Marks, Engels ve Lenin'de devlet, demokrasi, diktatörlük gibi terimler aynı şeyin farklı açılardan görünümü olarak ele alınmaktadır. Her devlet bir sınıf (cins) devletidir. Her devlet diğer sınıf (cins) üzerinde baskıyı örgütleyip uygulayarak diktatörlük, kendi içinde ise bir denge oluşturarak görece demokrasi yönünü açığa vurur. Bu yaklaşımın doğal sonucu, devlet, demokrasi ve diktatörlüğün sosyalizmle birlikte yok olmasıdır. Marks diyor ki:

> *Devletin ortadan kalkmasının, demokrasininde ortadan kalkması anlamına geldiği, devletin sönüp gitmesinin demokrasinin de sönüp gitmesi olduğu sürekli unutuluyor." (23)*

Proleter (kadın) diktatörlüğü devletinin en tam demokrasiyi uygulayarak sönmesi fikri ile demokrasi ve devletin özdeş olduğu birlikte sönüp gideceği fikri ilk bakışta çelişkili görünür. Fakat biraz daha yakından bakıldığında proleter (kadın) devletin, sınıf (cins) devletlerinden bu bakımdan da

farklı olduğu görülür. Tüm sınıf - cins devletlerinde demokrasi yönetimin ve gücün merkezileşmesi yönünde şekillenirken; proleter (kadın) devlette demokrasi gittikçe daha çok yayılma yoluyla işler. Demokrasi tüm toplumu içerecek tamlığa ulaştığında, diğer görünümü olan diktatörlüğü de dışlayarak kendisini de anlamsızlaştırır. Ve böylece devlet tüm belli başlı görünümleriyle yitip gider. Lenin'den dinleyelim:

> *Engels, 'toplum adına üretim araçlarına (devlet tarafından) el konulması'ndan sonraki, yani sosyalist devrimden sonraki dönemle ilgili olarak, çok açık ve kesin bir biçimde 'sönüp gitmek'ten ve - hatta daha canlı ve renkli biçimde - 'uykuya dalmak'tan söz eder. Bu dönemde 'devletin politik biçiminin' en tam demokrasi olduğunu hepimiz biliyoruz. Fakat Marksizmi utanmazca tahrif eden oportünistlerin hiçbirinin aklına, Engels'in burada demokrasinin 'uykuya dalması' ya da 'sönüp gitmesi'nden söz ettiği gelmiyor. Bu ilk bakışta çok tuhaf görünüyor. Fakat bu sadece demokrasinin de bir devlet olduğunu ve böylece devlet ortadan yok olunca demokrasinin de yok olacağını düşünmemiş olanlar için anlaşılmazdır. 'Burjuva devleti ancak devrim' ortadan kaldırabilir. Genel olarak devlet, yani en tam demokrasi, sadece sönüp gidebilir." (24)*

Yani proleter (kadın) diktatörlüğü devleti ('yarı-devlet', 'devlet olmayan devlet')' en tam demokrasi biçiminde varlık kazanır ve böylece 'sönüp gider. 'Sosyalizmde ve hatta giderek komünizmde devlet gerekli olabileceği üzerine bir dizi argüman öne süren anlayışla Marks, Engels, Lenin'in yaklaşımları arasındaki uzaklık anlaşılmış olmalıdır. Devleti mutlaklaştıran sosyalizmin devletçi yorumuna karşıt olarak; Engels, bu anlayışla aralarına daha belirgin bir mesafe/çizgi

koymak için Komün tipi toplumsal örgütlenmeye devlet demekten tümden vazgeçilebileceğini bile söylemişti. Bebel'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"...özgür halk devleti özgür devlete dönüştürüldü. Gramer açısından bakıldığında özgür bir devlet, devletin yurttaşları karşısında özgür olduğu, yani despotik iktidara (hükümete) sahip bir devlettir. Devlet üzerine bütün bu gevezelikler bırakılmalıdır; özellikle, artık gerçek anlamda bir devlet olmayan Komün'den bu yana. Daha Marks'ın Proudhon'a karşı eseri ve sonra 'Komünist Manifesto' doğrudan sosyalist toplum düzeninin yürürlüğe girmesiyle devletin kendiliğinden çözüleceği ve ortadan kaybolacağını söylemesine rağmen (a.b.ç) 'Halk devleti' anarşistler tarafından bıktırana dek başımıza kakıldı. 'Devlet' karşıtlarını zorla bastırmak için mücadelede devrimde kullanılan sadece geçici bir kurum olduğundan 'özgür halk deve-ti'nden söz etmek tam bir saçmalıktır. Proletaryanın devlete hala ihtiyacı olduğu sürece, ona özgürlük adına değil, aksine karşıtlarını baskı altında tutmak için ihtiyacı vardır ve özgürlükten söz edilebileceği anda devlet, devlet olarak var olmaktan çıkar. Bu nedenle her yerde 'devlet' yerine Fransızca komün sözcüğünü çok iyi karşılayabilecek olan o güzel eski Almanca sözcüğü 'Gemeinwesen'i: [kamu kuruluşu] koymayı öneriyoruz." (25)

Lenin, Engels'in bu önerisini yorumlarken şöyle diyordu:

"... Parti programımızın revizyonunda... Engels ve Marks'ın öğüdünü mutlaka hesaba katmalıyız. Bolşevikler arasında elbette Engels'le

Marks'ın öğüdünün karşıtları olmayacaktır. Zorluk yalnız terimlerde olabilir. Almanca'da iki sözcük vardır: 'Gemeinde (komün – Ç.N.) ve 'Gemeinwesen' (kamu kurumu – Ç.N.) Engels bunlardan, yalnızca tek bir komünü (Gemeinde) değil, onların bütününü, bir komünler sistemini ifade edenini (Gemeinwesen -Ç.N.) seçmiştir. Rusça'da böyle bir sözcük yoktur. Ve belki de bu tanımının da eksiklikleri olmasına rağmen Fransızca 'komün' sözcüğünde karar kılmak gerekecektir." (26)

Sonraki süreç, Lenin'in fazla iyimser bir değerlendirmede bulunduğunu gösterdi. Bolşeviklerin önemli (büyük) bölümü de dahil sosyalist hareketin ezici çoğunluğu Marks, Engels ve Lenin'in bu kavrayışından ayrışarak devletçi bir sosyalizm anlayışına yöneldi.

Demokrasi / Diktatörlük / Yerelleşme / Merkezileşme / Demokratik Merkeziyetçilik

Bu aşamada demokrasi - diktatörlük, demokratik merkeziyetçilik, merkezileşme - yerelleşme gibi kimi kavramlar üzerinde durmamız gerekiyor. Zira bu kavramların doğru içeriklendirilmesi şimdiye kadar yürüttüğümüz tartışmayı daha açık hale getirecek, pekiştirecek ve sosyalizm denemelerine dönük değerlendirmelerimize daha somut bir teorik arka plan sağlayacaktır.

Öncelikle bu kavramlaştırmaların burjuva ve sosyalist kavranışları arasına daha kesin bir ayrım çizgisi çekmemiz gerekiyor.

Burjuva teori bu kavramları ya yan yana gelemeyecek, birbirini dışlayan; ya da yan yana gelseler de belirli dengeler içinde birbirine mekanik olarak bağlanan, bazen bir yönün,

bazense diğer yönün öne çıkabildiği bitişik bir ilişki olarak kavrar. Buna göre demokrasi varsa diktatörlük yoktur, merkezileşme yerelleşmeyi dışlar, merkeziyetçilik anti-demokratiktir, vb... Ya da tersi, hiç kuşkusuz bu kavrayış gerçeklere uymaz.

Marks, Engels ve Lenin'den yukarıda yaptığımız alıntılarda da somut biçimde gözlenebileceği gibi, tüm bu kavramlar sosyalist teoride bir yan yana geliş, bir bağlaşma olarak değil bir kimyasal birlik olarak kavranır. Ne kadar çok demokrasi varsa, o kadar çok diktatörlük vardır. Ve tersi, ve benzeri... Diktatörlük 'zor'la aynı anlamda kullanıldığı oranda, proleter (kadın) diktatörlüğü 'zor'u belirli profesyonellerin ayrıcalığı olmaktan çıkararak geniş kitlelerin eline verdiği oranda tarihte görülmüş en gelişkin diktatörlük olacaktır. Ve tam da bu nedenle ve aynı biçimde yönetme işini profesyonellerin işi olmaktan çıkararak kitlelere aktaracak ve tarihin gördüğü en gelişkin demokrasi olacaktır. Demokrasi ve diktatörlüğü kimyasal olarak kaynaştıran işbölümü sınıfsal, cinsel, ulusal görünümleriyle birlikte yok oldukça bu kimyasal bileşik çözülecek, tüm maddi süreçleri yöneten çelişki yasasının mantığına uygun olarak demokrasi ve diktatörlük birliği, çelişkinin bir yönünün, yani diktatörlüğün dışlanması yoluyla toptan ortadan kalkacaktır.

Aynı ilişki merkezileşme - yerelleşme birliği için de geçerlidir. [005] Sosyalist teoride herhangi bir şeyin örgütlenme sürecinde merkez ve yerel iç içe geçerek bir bileşik haline gelir. Merkezileşmenin en yüksek formu yerelin en tam kapsanması ve yerelleşmenin en tam formu da merkeze en tam bağlanma temelinde gerçekleşebilir. Somutlamak gerekirse, ekonomik planın oluşturulmasında yerelin her düzeyde ve tam katılımı örgütlenmediği durumda o plan tüm toplumsal

[005] Sosyalizm denemelerinde merkez - yerel ilişkisi sorunu askeri ekonomik ve siyasal süreçlerin örgütlenmesinde en çok tartışılan konulardan biridir.

yapıyı ve olanakları kucaklama yeteneği gösteremez. Ve doğal olarak 'merkezi' olamaz. Olsa olsa bürokratik olur. Ve bürokratik planlama özünde burjuva ideolojisine dayanan bir ekonomi yönetimidir. Onun için proletarya (kadın) diktatörlüğünde planlama toplumsal bir iş olmalıdır. Plancı (uzman) lar, proletarya (kadın) diktatörlüğü mekanizması oturdukça ve sosyalizmde derinleştikçe koordinatör düzeyine inmeli ve sonuç olarak işlevsizleşerek bir ekonomi yönetim kategorisi olmaktan çıkmalıdır. Merkezileşme – yerelleşme ilişkisinde bir diğer örnek, yönetim sistemi olabilir.

Marks, Proudhon ve Bakunin'le yaptığı federalizm tartışmalarında, burjuva devlet mekanizmasının yok edilmesiyle merkezileşmenin de yok edilmiş olacağını ileri süren Bakhunin ve Proudhon'un fikirlerinin 'batıl inanç'tan ibaret olduğunu (ve özünde burjuva - bn.) söylüyordu. Marks'a göre merkezileşmenin en tam hali, yerelleşmenin en tam hali olan komünlerin gönüllüğü birliği temelinde gerçekleşecekti. Lenin de 'Devlet ve Devrim'de, Bernstein'in merkeziyetçiliği "*yalnızca yukarıdan, yalnızca memurlar ve askerler tarafından zorla kabul ettirilebilecek ve korunabilecek*" bir şey olarak görmesini "*dar kafalılık*" olarak niteliyor ve şöyle diyordu:

> *"Sanki Marks görüşlerinin tahrif edilme olasılığını önceden görmüş gibi, komüne karşı getirilen, onun ulusun birliğini bozmak merkezi hükümeti kaldırmak istediği suçlamasının bilinçli bir sahtekarlık olduğunu özellikle vurguluyor. Marks hedef bilinçli, demokratik, proleter merkeziyetçiliği; burjuva, askeri, bürokratik merkeziyetçiliğin karşısına koymak için kasten "ulusun birliğini örgütlemek" ifadesini kullanıyor. Fakat... Duymak istemeyen kadar sağır birisi yoktur." (27)*

Uzatmak pahasına Engels'in özyönetim - merkeziyetçilik üzerine düşüncelerini de Lenin'in aktarımıyla verelim:

"Engels için merkeziyetçilik, 'komünler' ve bölgeler tarafından devletin birliğinin gönüllü olarak savunulduğu, her türlü bürokratizmin ve her türlü yukarıdan 'buyurma'nın kesinlikle ortadan kaldırıldığı geniş kapsamlı yerel özyönetimi asla dışlamaz. ' Yani merkeziyetçi cumhuriyet - diye yazıyor Engels, Marksizmin devlet üzerine programatik görüşlerini geliştirerek - ama 1798'de kurulmuş imparatorsuz imparatorluktan başka bir şey olmayan bugünkü Fransı Cumhuriyeti anlamında değil. 1792'den 1798'e dek her Fransız ili, her komünü (Gemeinde) Amerikan örneği üzere tam özyönetime sahipti ve bizim de buna sahip olmamız gerekir. Özyönetimin nasıl kurulması gerektiğini ve bürokrasi olmadan nasıl yapılabileceğini bize Amerikan ve ilk Fransız Devrimi ve bugün hala Avustralya, Kanada ve diğer İngiliz sömürgeleri kanıtladılar. Ve böyle bir bölgesel ve komünal öz yönetim, kantonun gerçi birlik (Bund) (yani federatif devletin tümü) 'karşısında, ama bölge ve komün karşısında da çok bağımsız olduğu ve örneğin İsviçre federalizminden çok daha özgürdür. Kantonal hükümetler, bölge valileri (Bezirksstat thalter) ve valiler (profekte) atar, İngilizce konuşulan ülkelerde bunların hiçbiri bilinmez ve bizde gelecekte, Prusyalı, Londarate ve Reglerungsrate '(komiserler, keza polis şefleri, valiler, genel olarak yukarıdan atanmış tüm memurlar)' gibi bunları da kararlılıkla men etmeliyiz."

Buna uygun olarak Engels, programda öz yönetim üzerine maddeyi şöyle formüle etmeyi öğütlüyor:

> *"İllerde (eyalet ya da bölge), kazalarda ve komünlerde, genel oy hakkıyla seçilmiş memurlar aracılığıyla tam özyönetim, devlet tarafından atanmış yerel ve taşra makamlarının ortadan kaldırılması." (28)*

Aynı bağlam 'demokratik merkeziyetçilik' için de geçerlidir. Bir örgütlenme ilkesi olarak demokratik merkeziyetçilik, bir yönün diğeri olmadan işleyemeyeceği bir kimyasal bileşik olarak kavranmalıdır. (Sosyalist ülke ya da partilerde sık sık dillendirilen "*koşullardan kaynaklı birini ya da diğerini öne çıkarma*" söylemi hatırlansın). Demokratik merkeziyetçiliğin bir kimyasal bileşik olarak değil de mekanik ve bilimsel kavranışı sonucudur ki, sorun azınlığın çoğunluğa tabiiyeti, azınlığın belirli mekanizmalar dâhilinde görüşlerini savunma ve çoğunluk olabilme hakkı yoluyla da demokrasinin tek bir örgütsel ilke olarak birleştirildiğini varsayan bu yaklaşım teknik olmaktan ve burjuva bakışın genel çerçevesinden kurtulamamaktadır. Hâlbuki merkezilik ve demokrasi iki ayrı yan olarak değil, birbirinin içine giren, kaynaşan, tek tek iki yönden de, iki yönün mekanik olarak yan yana gelişinden de temelden farklı bir şey olarak kavranmalıdır. Bir metafor yoluyla anlatmak gerekirse; iki hidrojen tek başına su olmadığı gibi, tek oksijen de su değildir. Bu iki elementin iç içe girmesi, nasıl iki elementi de içinde barındıran yeni bir şeye, suya dönüştürüyorsa; demokratik merkeziyetçilik de öyledir. Demokrasi ve merkeziyetçilik yönleri tek bir bütün içinde birleşir, kaynaşır, tek tek ikisi de olmayan yeni bir bütün oluşturur. Nasıl suyun içindeki hidrojen ya da oksijen miktarını artırıp azaltarak suyu korumak mümkün değilse; demokratik merkeziyetçilik bileşimindeki bir yönü azaltıp artırarak da demokratik merkeziyetçilik ilkesi korunamaz.

Bir yönden biri, öne çıkarmak demek liberal ya da bürokratik bir örgüt anlayışına yönelmek demektir.

Demokratik merkeziyetçilik ilkesinin bir bileşik olarak anlaşılmasında Mao'nun yaklaşımları dikkate değerdir. Mao, demokratik merkeziyetçilik ilkesini, "*demokrasi temelinde merkeziyetçilik ve merkeziyetçilik doğrultusunda demokrasi*" biçiminde formüle etmiş; ayrıca bu ilkeye "*kitle çizgisi*", "*kitlelerden kitlelere*" biçiminde dışa dönük bir boyut kazandırarak, bürokratik eğilimlere karşı bağışıklık kazandırmaya çalışmıştır:

> *"Demokrasi olmadan doğru bir merkeziyetçilik olmaz, çünkü insanların düşünceleri farklıdır ve şeyleri kavrayışlarında birlik yoksa o zaman merkeziyetçilik gerçekleştirilemez. Merkeziyetçilik nedir? Merkeziyetçilik, kavrayış, siyaset, planlama, kumanda ve hareket birliğinin sağlanması temelinde doğru fikirlerin merkezileştirilmesidir. Buna merkezi birleşiklik adı verilir...*
>
> *Yüksek derecede bir demokrasi olmadan, yüksek derecede bir merkezileşmeyi başarmak imkânsızdır ve yüksek derecede bir merkeziyetçilik olmadan sosyalist bir ekonomi kurmak imkânsızdır." (29)*

Demokratik merkeziyetçilik anlayışının "*kitle çizgisi*" yönünde kavranmasının bürokratik eğilimleri ketleyici etkisinin yanında; Marksizmin kitabi - biçimsel kavranışından yöntemsel kavranışına geçme açısından da temel bir yararı vardır. Kitle çizgisine göre siyaset, teori ya da ilkeler sabit kategoriler değildir. Aksine diyalektik, tarihsel materyalist yöntem temelinde ve kitlelerin somut gerçekliğinden çıkarılmalı, sınanmalı ve gelişmelidir. Mao'dan dinleyelim:

"Partimizin bütün pratik çalışmalarında doğru önderlik, 'kitlelerden kitlelere' ilkesine uygun olmak zorundadır. Bunun anlamı şudur: Kitlelerin fikirlerini (dağınık ve sistemleşmemiş fikirleri) almak ve onları derli toplu hale getirmek (onları inceleyerek, derli toplu ve sistemli fikirler haline getirmek) ondan sonra yeniden kitlelere gitmek ve kitleler bunları kendi fikirleri olarak benimseyene, onlara sıkı sıkıya sarılana ve onları eyleme dönüştürene kadar bu fikirleri yaymak, açıklamak ve bu fikirlerin doğruluğunu bizzat kitlelerin eylemi içinde sınamak. Sonra kitlelerin fikirlerini alıp bir kez daha derli,- toplu hale getirmek, yeniden kitlelere gitmek ve böylece ısrarla bu fikirlerin uygulanmasını sağlamak. Böylece fikirlerin her defasında daha doğru, daha canlı ve daha zengin bir hale geldiği sonsuz bir helezon içinde bunu bir daha, bir daha tekrarlamak. İşte Marksist bilgi teorisi budur." (30)

Şimdi, devlet, demokrasi, diktatörlük üzerine yürüttüğümüz tartışmaya tekrar dönmeli ve tartışmamızı proletarya diktatörlüğü, sosyalizm-komünizm yönünde somutlaştırarak derinleştirmeliyiz.

Proletarya Diktatörlüğü ve Sosyalizm - Komünizm

Dikkatli okur, 'proletarya diktatörlüğü' ile 'sosyalizm'i aynı bağlamda kullanmadığımızı fark etmiş olmalı. Marks, Engels ve Lenin de proletarya diktatörlüğü ile sosyalizm-komünizm, birbirinden kopuk olmayan ama kategorik olarak iki ayrı aşamayı ifada eder. Proletarya diktatörlüğü tarihsel olarak oluşmuş sınıf ve cins devletinin (kapitalizm) öldüğü, ama kalıntılarının yeni bir biçim altında varlığını sürdürdü-

ğü; yönetme işi başta gelmek üzerek çeşitli işler arasında ayrımın sürdüğü ama profesyonelliği gittikçe dışlayan yeni eğitim ve yönetim mekanizmalarıyla bu ayrımın güç ve ayrıcalık toplaşmasına dönüşemediği, aksine gittikçe daha çok işbölümünün sınırlarının aşıldığı bir geçiş toplumunun yönetsel karşılığıdır. Proletarya diktatörlüğü dönemi kapitalizmle sosyalizmin bir arada olduğu, birbiriyle mücadele halinde olduğu ve ezilenlerin proleter (kadın) diktatörlüğü eliyle bu mücadeleyi toplumsal yapının sosyalizm yönünde dönüştürülmesi için değerlendirdiği bir geçiş dönemidir.

> *"Sosyalizmle kapitalizm arasında proletarya diktatörlüğünün uzun, az çok zorlu bir geçiş döneminin yattığını..." (31)*
>
> *"... Marks ve Engels, kapitalizmden sosyalizme geçişin doğum sancılarını, uzun bir proletarya diktatörlüğü dönemini..." (32)*

Konuyla ilgili okuyucu Marks, Engels ve Lenin'in çeşitli makale ve eserlerinde proletarya diktatörlüğünü "*kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin politik biçimi*" olarak değil de; "*kapitalizmden komünizme geçiş döneminin politik biçimi*" olarak da kullanabildiğini fark etmiştir. Sosyalizmle komünizmi iki ayrı toplumsal sistem gibi düşünen 'devletçi sosyalist' bakışın penceresinden bu bir çelişki olarak görünür. Ama Marks, Engels ve Lenin'in sosyalizmle komünizmi sadece kitaplarda değil, gerçekte de aynı toplumsal düzen biçiminde düşündüğünü kabul ettiğimizde bu bir çelişki olmaktan çıkar. Proletarya diktatörlüğü sosyalizmin kapitalizme galebe çaldığı bir geçiş döneminin yönetsel -. politik biçimidir. Başlarda kapitalizmin güçlü izleri yaşamın tüm alanlarında kendini hissettirirken, gittikçe sosyalist biçimler hâkim hale gelmeye başlar. Tek tek proletarya diktatörlükleri, dünya proletarya diktatörlüğü biçiminde birleşmeye ve kaynaşmaya yüz tutar. Sınıfsal, ulusal, cinsel ayrım çizgileri

esas olarak ortadan kalkar. İşbölümünün karmaşık biçimleri toplumsal dokudan atılır. Diktatörlüğün koşullarının ortadan kalkarak demokrasinin en geniş sınırlarına ulaştığı noktada, sosyalizmin, yani kapitalizmin içinden çıkıp geldiği biçimiyle komünizmin ilk aşamasının aşağı-yukarı bir görünümü ortaya çıkar. Yani proletarya diktatörlüğü ile sosyalizm iki ayrı şeydir ama aralarında belli bir sınır yoktur. Sosyalizm, proletarya diktatörlüğünün içinde ortaya çıkar, olgunlaşır ve ondan ayrı bir toplumsal organizma olarak tam haline ulaşır. Bir metaforla anlatmak gerekirse; nasıl çocuk annesinin rahminde olgunlaşıp, biçim kazanıp, doğup ayrı bir varlık olarak kişilik kazanıyorsa; sosyalizm de böyledir. Proletarya diktatörlüğü, sosyalizmin oluşup, olgunlaşıp, biçim kazandığı rahimdir.

Kapitalizmden kopuş tarihsel sınıf-cins devletinin aşılması anlamında niteliksel bir ayrıma tekabül eder ve sıçrama (devrim) yoluyla gerçekleşir. Ama proletarya diktatörlüğü döneminin aşılması, kendi içinde bir dizi devrimsel dalgalanmaları, gelgitleri (özellikle başlarda, tek tek ülkeler düzeyinde) içerse de toplamda ve sonuç olarak devrimsel bir sıçrama olarak değil, "*yarı-devlet*", "*devlet olmayan devlet*" olarak proletarya diktatörlüğünün en tam demokrasisinin sınırlarına dayanarak "*sönüp gitmesi*", "*uykuya dalması*" yoluyla gerçekleşir. Marks'ta sosyalizmle komünizm temel yönleriyle aynı olan tek bir toplumsal düzenin ekonomik olgunluk dereceleri açısından ayrımını ifade ediyordu. Bakın, Lenin ne diyor:

> *"Sosyalizmle komünizm arasındaki bilimsel fark ise açıktır. Genellikle sosyalizm olarak nitelenen şeyi Marks, komünist toplumun 'ilk' ya da alt aşaması diye adlandırıyordu. Üretim araçları ortak mülkiyet haline geldiği ölçüde 'komünizm' sözcüğü buraya da uygun düşer, fakat bunun tam*

komünizm olmadığını unutmadıkça. Marksın açıklamalarının büyük önemi, burada da, komünizmi kapitalizmden gelişen bir şey olarak değerlendirerek, diyalektik materyalizmi, gelişim öğretisine tutarlılıkla uygulamasında yatmaktadır. Skolastik olarak icat edilmiş, 'uyduruk' tanımlar ve (sosyalizmin ne olduğu, komünizmin ne olduğu üzerine) yararsız laf cambazlıkları yerine Marks, komünizmin ekonomik olgunluğunun basamakları olarak nitelenebi-lecek şeyin bir tahlilini yapıyor." (33)

Proletarya diktatörlüğü ile sosyalizm (komünizmin alt aşaması) arasında genel bir ayrım çizgisi çekmiş bulunuyoruz. Ancak sorunun tam olarak anlaşılması için belli başlı somut ayrım noktalarına değinmeli, daha net bir görünüm (en genel çizgileriyle) vermeliyiz. Böylece proletarya diktatörlüğü ile sosyalizmin ayırıcı yönlerini de belirginleştirmiş olacağız.

Öncelikle sosyalizme geçişin politik-örgütsel biçimi olarak proletarya diktatörlüğünün yapısal kimi özellikleri üzerinde duralım.

Proletarya Diktatörlüğünün Politik Biçimi: 'En Tam Demokrasi'

Sosyalizme geçişin yolunun en tam demokrasi olduğunu ve diktatörlüğün de bu temelde kavranması gerektiğini belirtmiştik. Peki, ama en tam demokrasiden ne anlamalıyız?

Proletarya diktatörlüğü döneminde demokrasi, başta işçi sınıfı ve kadınlar olmak üzere tüm ezilenlerin, başta devlet yönetimi olmak üzere tüm yönetsel işleri gittikçe artan oranda ve doğrudan üstlenmesine dayanır.

Burjuvazinin göstermelik ve temsili demokrasisi yerine kitlelerin doğrudan katılımına dayanan bir demokrasi anlayışı hayata geçirilir. Tüm araç ve mekanizmalar kitlelerin siyasal etkinliğini artırmak üzere seferber edilir. Sovyet-komün tipi devlet 1) Her türlü işe seçimle gelme ve atama sisteminin kaldırılması; 2) Seçilenlerin seçenler tarafından derhal geri çağrılabilirliği; 3) Seçilenlerin ücretinin bir işçi ücretinden yüksek olmaması; 4) Her türlü ayrıcalık ve imtiyazın kaldırılması; 5) Herkesin gözetim ve denetim işini yapması; 6) Herkesin bir zaman için 'bürokrat' durumuna gelmesi ve bunun sonucu hiç kimsenin kalıcı bürokrat olamaması; 7) Yasama ve yürütmenin birleştirilmesi; 8) Tam tartışma ve örgütlenme özgürlüğü; 9) Tüm basın-yayın, mekân gibi maddi olanakların emekçilerin özgürce ve sınırsız kullanımına açılması vb. yollarla kitlelerin siyasete ve devlet yönetimine doğrudan katılımını teşvik eder, örgütler. Bu ve eklenebilecek benzeri şeyler komün - sovyet deneyiminin ortaya çıkardığı ve ilk anda akla gelebilecek kimi önlemler olarak sayılabilir. Ama hiçbir biçimde bunlarla sınırlı kalınamaz. Lenin diyor ki:

> *"Sovyet örgütünü ve sovyet iktidarı örgütünü yorulmak bilmeksizin geliştirmeye çalışmalıyız. (...) Hedefimiz tüm yoksul halkın yönetime pratikte katılmasını sağlamaktır ve bu hedefi gerçekleştirmeye dönük olası tüm adımlar - bunlar ne kadar çeşitli olursa o kadar iyidir - özenle kaydedilmeli, incelenmeli, sistematize edilmeli, daha büyük deneyimlerle sınanmalı ve yasayla saptanmalıdır. Hedefimiz, her emekçinin, sekiz saatlik üretici çalışma 'görevini' yerine getirdikten sonra devlet görevlerini ücretsiz yerine getirmesidir." (34)*

Proletarya diktatörlüğünün politik biçiminin *"en tam demokrasi"* olduğunu söylediğimizde kitlelerin siyasete ve

devlet yönetimine katılımının şu ya da bu biçimle değil, sayısız biçimlerle ve sınırına kadar zorlanması gerektiğini de söylemiş oluruz. Ortaya çıkan-çıkacak biçimleri genel çizgide birleştirmek mümkün olsa da biçimleri sınırlandırmak, birbirine indirgemek, bu genel çerçevenin ruhuna aykırıdır. Her ülkenin özgünlükleri, her ülkenin proletarya diktatörlüğünü örgütlerken geçirdiği aşamaların, tarihsel sürecin özgünlükleri, gelenekler, kavrayış biçimleri, örgütlenme alışkanlıkları vs. bir dizi faktör, bu açıdan da kendine özgü yollar ve sonuçlar yaratacaktır. Lenin, sovyetler için "*Proletarya diktatörlüğünün Rus biçimi*" (35) demişti. Yine 'Devlet ve İhtilal'de proletarya diktatörlüğünün sayısız biçimler alacağını söylemişti. Bu açıdan bakıldığında proletarya diktatörlüğünün mutlak olarak 'sovyet' ya da 'komün' biçiminde olması, proletarya diktatörlüğünün mutlaka proletaryanın tek başına ve mutlak egemenliğine dayanması gerektiği, proletarya diktatörlüğünde komünist partisi içinde çeşitli siyasal eğilimlerin olup olamayacağı ya da burjuva partilere varlık hakkı tanınıp tanınmayacağı, çeşitli ezilen kesimlerin (kadınlar, eşcinseller ya da çevreciler gibi özerk talep hareketlerinin) parti ya da sendikal örgütler kurup kuramayacakları, grev, basın, toplantı, gösteri, düşünce ifade özgürlükleri gibi konuların tartışılması gerekiyor. Sırasıyla ve kısaca değerlendirmeye çalışalım.

Proletarya Diktatörlüğü: Tüm Ezilenlerin Sermaye Sınıfına Karşı Sosyalizm İçin İttifakı

Proletarya diktatörlüğünün, proletaryanın tek başına ve mutlak egemenliğini gerektirdiği fikir doğru değildir. Kelimenin gerçek ve saf anlamında bu mümkün de değildir. Her iktidar belirli sınıf ya da toplumsal kesimler arasında bir it-

tifaklar yelpazesine dayanır. İktidara niteliğini veren ise bu ittifakların hangi sınıf ya da kesimin sonal çıkarlarına hizmet ettiğidir. Belirli bir sınıfın sonal çıkarlarına dayanan şu ya da bu ittifak çeşitli biçimlerde olabilir. Kimi zaman ittifakı yöneten parti ya da örgütün ittifakın diğer bileşenlerinin çıkar ve beklentilerini gözetmesi belirli bir anlamda temsil etmesi ya da ittifakın tüm bileşenlerinin siyasal temsilleri yoluyla ittifakı yöneten gücü dengeye zorlaması yoluyla gerçekleşir bu. Proletarya, kapitalist toplumun en devrimci sınıfı olarak çeşitli ezilen sınıf ya da kesimleri, ya taleplerini programatik olarak içererek ya da doğrudan örgütlü kesimleriyle ortak bir program temelinde bir araya gelerek iktidar olabilir. Bu tip ittifakların biçimi ya da içeriği, gerçekleştiği ülke ya da toplumun kendi dinamiklerince belirlenir. Bu açıdan hegemonya kavramı kilit bir rol oynamaktadır. Sistemler gibi sınıflar da tarihseldir. Ve kapitalizmin temel yönleriyle ortadan kalkmasıyla aynı anda yok olmazlar. Proletarya (kadın) diktatörlüğü dönemi sınıfların varlığını sürdürdüğü ve mücadele halinde olduğu bir geçiş dönemi olduğuna göre, bu gerçek; sosyalist anayasallık temelinde tanınmalı, mücadele ve kısıtlama yoluyla dönüşüme zorlanmalı, ekonomik ve tarihsel köklerinin kurutulması yoluyla tasfiye edilmelidir. Proletarya diktatörlüğü sisteminin genel çerçevesine uyan her güç 'içerilmeli' ve toplumsal temelin değişimi yoluyla; tüm toplumsal sınıf (proletarya da dâhil) ve kesimler gibi sınıfsızlaşma/cinsiyetsizleşme yönünde ilerlemeye zorlanmalıdır. Proletarya (kadın) diktatörlüğünün genel çerçevesine açıktan askeri yollarla ya da anayasal çerçevenin dışına çıkarak karşı çıkan her güç proletarya diktatörlüğünün mantığına uygun olarak zorla karşılanmalı, ezilmelidir.

Marks, birçok yerde proletarya diktatörlüğünü 'sömürülen sınıfların politik egemenliği', 'halkın ezici çoğunluğunun bir avuç azınlığın bencil çıkarları karşısında egemenliği',

'gerçek bir halk devrimi ve egemenliği' gibi sözlerle de ifade eder.

"Marks, 'gerçek bir halk devrimi'nden söz ettiğinde, küçük burjuvazinin özelliklerini asla unutmaksızın (bunlardan çokça ve sık sık söz ederdi) 1871 yılında Avrupa'nın çoğu kıta devletlerinde sınıfların gerçek güçler dengesini titizlikle göz önünde bulundurdu. Öte yandan ise devlet mekanizmasının 'parçalanması'nın hem işçilerin hem de köylülerin çıkarları doğrultusunda zorunlu olduğunu ve onları birleştirdiğini, onların önüne 'parazitleri' bertaraf etme ve yerine yeni bir şey koyma ortak görevini koyduğunu saptıyordu" (36)

"Proletarya diktatörlüğü diyor Lenin -, emekçilerin öncüsü proletarya ile emekçilerin proleter olmayan çok sayıdaki tabakası arasındaki (küçük burjuvazi, küçük patronlar, köylülük, aydınlar, vb.) ya da bu tabakların çoğunluğu arasındaki sınıf ittifakının özel bir biçimidir; bu ittifak sermayeye karşı yönelmiş, sermayenin tam yıkılışını, burjuvazinin direncinin ve canlanma çabalarının tamamıyla ezilmesini hedef almış, sosyalizmin kesin kuruluşunu ve sağlamlaştırılmasını amaçlamış bir ittifaktır." (37)

"Proletarya diktatörlüğü - diyor Lenin , emekçilerin öncüsü proletarya ile proleter olmayan (küçük-burjuvazi, küçük mülk sahipleri, köylülük, aydınlar vb.) birçok emekçi tabakaları ya da bu tabakaların çoğunluğu arasında özel bir sınıf ittifakı biçimidir, sermayeye karşı yöneltilmiş bir ittifak, sermayenin tam yıkılışını, burjuvazinin direncini ve restorasyon çabaları-

nı yenmeyi amaç bilen, sosyalizmin kesin olarak kuruluşunu ve pekiştirilmesini amaç bilen bir ittifaktır. Bu özel tipte bir ittifak olup, özel koşullar altında meydana gelir. Bu ittifak, kesin kararını vermiş sosyalizm taraftarlarının karasızlık gösteren müttefikleriyle, bazen 'tarafsızlarla' ittifakıdır. (O zaman ittifak, mücadele için anlaşma, tarafsızlık için anlaşma halini alır.) İktisadi, siyasal, toplumsal ve ideolojik bakımdan birbirinden farklı olan sınıflar arasında bir ittifaktır." (38)

Özellikle 1900'lerin başından itibaren emperyalist sömürgeciliğe karşı ulusal - demokratik mücadelelerin sosyalist dünya devrimi mücadelesi ile aynı kapsama yerleşmesi bu açıdan genel bir zemin yarattı. Burjuva-demokratik nitelikli birçok hareket ve kesim anti-emperyalizm ve anti-sömürgecilik üzerinden sosyalizm cephesinin bir yedeği haline geliyordu. [006] Bu durum, çeşitli sınıf ve tabakalar üzerin-

[006] Ulusal demokratik hareketlerin dünya sosyalist devriminin bir bileşeni olarak ortaya çıkıp geliştikleri dönem, gelinen aşamada esas olarak kapanmıştır. Ulusal kurtuluş mücadelelerinin büyük bölümünün başarıya ulaşarak (kendi devletlerini kurarak) emperyalist sömürgeci sistemi çökertmesi; emperyalizmin mali bağımlılığı temel alan yeni tip bir sömürgecilik siyasetine yönelmesi; sosyalist devrim dalgasının geri çekilmesi; tüm ulusal ekonomilerin sınırlarını esas olarak ortadan kaldıran Neo-liberal dalganın, tek tek ekonomiler arasındaki emperyalist bağı binlerce yeni bağla tahkim ederek - bölgesel ve dünyasal - daha girift bir yapıya yol açması vs. gibi bir dizi gelişme yeni bir tarihsel denkleme yol açmaktadır. (Filistin, Kürdistan, Srilanka gibi önceki dönemden devralınan ve çözüme kavuşmamış kimi istisnaları dışında) ulusal burjuvaziler zaten sınırlı olan demokratik niteliklerini yitirerek esas olarak iki gerici çizgi etrafında saflaşmaktadır. Birincisi neo-liberal dalgaya pozitif yanıt vererek emperyalist ağa eklemlenen ulusal burjuva kesimlerde karakterize olmaktadır. İkinci kesim ise neo-liberal dalgaya gerici-faşist refleksler temelinde yanıt veren ulusal-burjuva kesimlerdir. Anti-emperyalizmin ulusallığa dayanan demokratik biçimi tarihe karışmıştır. Artık antiemperyalist mücadelelere demokratik bir muhteva kazandıracak şeyi ilgili hareketlerin kendi

deki hegemonya siyasetine dayanan proletarya diktatörlüğü biçimlerinin ortaya çıkmasını sağladı. Halk demokrasileri (Doğu Avrupa rejimleri genel olarak oldukça tartışmalı olsa da Arnavutluk, Bulgaristan ve Çekoslovakya kısa süre içinde dejenere olmasına rağmen proletarya diktatörlüğünün özgül biçimleri olarak değerlendirilebilinir) ve halk diktatörlükleri (Çin, K.Kore, Küba vs.) deneyimleri bu temelde okunabilir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nde de Bolşeviklerin Ekim Devrimi'nden bir yıl sonraya kadar sol Sosyalist Devrimcilerle iktidarı paylaştıkları ve bu durumun bozulmasının Bolşeviklerin tercihi olmadığı da hatırlanmalıdır. Yani, SSCB'de proletarya diktatörlüğü başlarda, proletaryanın (Bolşevikler şahsında) küçük burjuvazi üzerindeki hegemonyaya dayanan (Sol Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerin sol kanadı) bir iktidar paylaşımı biçiminde gerçekleşti. İttifak, Sol Sosyalist Devrimcilerin kopması sonrasında ise Bolşeviklerin, Sosyalist Devrimcilerin tarım politikalarına esas olarak sadık kalması ve daha sonra ise NEP ile doğrudan talep ve çıkarların sahiplenilip gözetilmesi yoluyla sürdürülmeye çalışıldı.

***

"Diktatörlüğün en yüksek ilkesi, yönetici rolünü ve devlet iktidarının elinde tutabilmesi için proletaryanın köylülükle ittifakını desteklemektir."(39)

"Köylülüğün, kendisiyle bizim aramızda kurulmuş olan ilişki biçiminden memnun olmadığını; böyle bir ilişkiyi istemediğini ve böyle yaşamaya devam etmeye niyeti olmadığını ne olursa

---

taleplerini antikapitalist bir yönde ve bölgesel uluslararası bir zeminde şekillendirmeleridir. Bu durum, proleteryanın ittifak siyasetine de yeni bir boyut ve içerik kazandıracaktır. Sosyalizmin toplumsal zemini yeni durumla birlikte genişlemiştir.

olsun gizlemeye çalışmamalı, tersine bunu açıkça söylemeliyiz. Bu, tartışma götürmez. Köylülüğün bu isteği açıkça belirtilmiştir. Bu, emekçi halkın büyük kitlelerin isteğidir. Bunu hesaba katmalıyız ve biz, köylülük karşısındaki politikamızı yeniden gözden geçirelim diyecek kadar aklı başında politikacılarız."(40)

Proletarya Partisi: Sınıf Örgütü mü? Proletarya Önderliğinde Politik Birlik mi?

Buradan, birincisi, komünist parti içerisinde çeşitli siyasal eğilim ve bu temeldeki gruplaşmaların olup/olmayacağı; ikincisi, komünist partinin diğer toplumsal sınıf ve kesimlerle ilişkileri; üçüncüsü, proletarya diktatörlüğü koşullarında hem proletaryanın hem de diğer ezilen toplumsal kesimlerin ayrı ayrı partiler olarak örgütlenip örgütlenemeyeceği sorularına geçebiliriz.

Lenin, çelişkinin maddenin ve gelişimin özü olduğunu söylemişti. Hiç kuşkusuz bir bilim olarak Marksizm ve proletaryanın eyleminin öncüsü olarak Komünist Partisi de bu kuraldan azade değildir. Komünist Partisi içinde bulunduğu toplumun ezilenlerini proletaryanın hegemonyasında sosyalizme yönlendirmekle yükümlüdür. Proletarya ve diğer ezilenler toplum içinde olduğu gibi Komünist parti içinde de birlik ve temas halinde olurlar. Bu durum kaçınılmaz biçimde komünist partisi'ni de toplumsal çelişkilerin şu ya da bu oranda yansıdığı bir organizma haline getirir. Bu bir sorun değil, eşyanın doğasından kaynaklanan bir şeydir. Komünist parti kendi içindeki çelişkileri çözerek gelişir, değişir. Komünist parti diyalektik ve tarihsel materyalist yönteme sahip çıkıp uyguladığı sürece ona yön veren sınıfsal özü koruyup yenileyebilir. Çelişkileri çözme kabiliyetini yitirirse, yani

yöntemsel doğrultusunu kaybederse, çelişkilerin kurbanı olur. Yozlaşır, ideolojik olarak karşıtına dönüşür.

Partiyi toplumun diğer devrimci unsurlarından koparark 'saf sınıf' partisi haline getirmeyi öneren düşünce, proletaryanın tarihsel misyonunu çözmeye çalışan, onu tüm toplumu dönüştürme amacı ve misyonundan uzaklaştırmaya çalışan burjuva bir düşüncedir. Lenin, 'saf sınıf partisi'ni savunanları tasfiyeciler olarak mahkûm etmiş ve şöyle demişti:

> *"Burjuvazinin sınıf çıkarlarının, neden liberalleri, işçileri devrimdeki rollerinin 'sınırlı' olduğuna, çizgi mücadelesinin derin ekonomik karşıtlıklardan değil de aydınlardan kanaklandığına işçi partisinin 'kurtuluş mücadelesinde hegemon değil, bilakis bir sınıf partisi' olması gerektiğine kandırmaya çalışmaya zorlandığını anlamak kolaydır. Tam da böle bir formülasyon, son günlerde tasfiyeciler tarafından, 'Golos'çular tarafından ('Noşa Zarya'da Levitski) ileri sürülmüş ve liberaller tarafından onaylanmıştır. Bunlar 'sınıf partisi'ni Brentera ve Sombart'ler gibi anlıyorlar: Sadece kendi sınıfınızla ilgilenin, çarlığa ve hain liberalizme karşı mücadelede halkın bütün devrimci unsurlarına önderlik etmek gibi 'Blanquist düşleri' bırakın."(41)*

Komünist partisinin proletarya dışındaki ezilen sınıf ve katmanlarla ilişkisinin kaçınılmazlığı onu kendi içinde çeşitli siyasal eğilimlere yönlendiren temel nedenlerden biridir. Komünist parti yöntemi aracılığıyla bu çelişkileri çözer, yönetir ve bu yolla gelişir. Çözemediği zaman siyasal eğilimler ve çelişkiler ideoloji düzeyine doğru gelişerek Komünist partisinin sınıfsal özünü çözer, onu karşıtına dönüştürür. Diğer çelişki kaynağı bizzat proletaryanın kendisinden kaynaklanır. Kapitalist sınıflar ve bu sınıfların gerçeklik kazandığı

ekonomik yapılar standart tek biçimli değil, aksine gittikçe karmaşıklaşan bir yapı arz ederler. Bu, işçi sınıfı içinde geçerlidir. Ekonomik yapı karmaşıklaştıkça işçi sınıfı da gittikçe artan oranda bir çeşitlilik kazanır. Genel hatlarda aynı sınıfsal kategorinin özelliklerini paylaşsalar da, özelde duruma göre oldukça önemli olabilen özgünlükler taşırlar. Hizmet sektöründe çalışan işçi, küçük atölyelerde çalışan işçi, tersane işçisi, bilgi temelli işçi, sanayi işçisi, güvenceli ya da güvencesiz işçi ve daha (bir dizi ayrım çizgileriyle birbirinden ayrılan) başka işçi grupları kendilerine özgü yaşam ve çalışma koşulları ve bunun sonucu olan kavrayışlar edinirler. Buna tek tek toplumların tarihsel ve kültürel yapılarından doğan farklılıklar ve diğer sınıf ve kesimlerle etkileşimlerinden doğan bozulmalar da eklenmelidir. Sonuç olarak sınıflara tek düze insan grupları olarak değil, yaşam koşulları kendi içinde farklılıklar gösteren ve bundan dolayı da kavrayışları farklı olan ama aynı toplumsal bağlama yerleşen karmaşık 'çıkar' grupları olarak bakmak gerekir.

Sınıfların kendi içindeki kavrayış farklılıkları kaçınılmaz biçimde siyasal ve ideolojik tutumlarına da yansır. 'İşçi aristokrasisi' diye tanımlanan - genellikle stratejik sektörlerde konumlanmış, belirli güvence, çalışma koşulları ve yaşam standartlarına sahip - kesim genellikle daha uzlaşmacı, siyasal olarak sağcı bir kavrayışa eğilimli olur. Koşulları ortalama olan standart işçi genellikle merkezci bir siyasal tutuma sahiptir. Ve son olarak güvencesiz, ağır çalışma koşullarına sahip işçiler genel olarak daha sol ve radikal siyasi eğilimle gösterirler. Yine işçilerin siyasal eğiliminde tarihsel - kültürel etkiler de önemli etkenler olarak rol oynarlar. Komünist parti işçi sınıfının genelini kavrayabilecek bir güce ve yetkinliğe ulaştıkça bu eğilimler şu ya da bu oranda - biçimde parti içinde de karşılığını bulur. Hepsi de işçi sınıfının - ya da diğer ezilenlerin - nesnel gerçekliğinden kaynaklanan bu

eğilimler komünizmin kavranışında da farklılıklar yaratırlar. Komünist parti, onu yöneten özden, yani diyalektik, tarihsel materyalist (Marksist) yöntemden kopmadığı sürece bu farklılıklar tek bir ideolojik tutumda ortalanırlar. Varlıkları ve kendi aralarındaki çelişkileri bölünmenin değil, gelişmenin ve güçlenmenin temeli olur. Sağ solu, sol sağı, merkez her ikisini ve her ikisi merkezi bir bütün içinde dengeler. Kendi başlarına sınıf bütünlüğünü bozan, ideolojik - siyasal uçlar yaratan bu eğilimler, birlikte bir bütün oluş-turduklarında açık ve net bir sınıfsal tutuma yol açarlar. Devrimci sınıfı bir bütün olarak kavrar ve tüm ezilenlere topyekûn toplumsal değişim yönünde önderlik eden bir iradeyi açığa çıkarırlar.

Şimdiye kadar yürüttüğümüz tartışmayı toparlayarak devam edelim. Parti tek bir blok, saf bir sınıf partisi olarak değil çeşitli eğilimleri birleştiren, çeşitli ezilen sınıf ve katmanları proletaryanın hegemonyası temelinde sosyalizme yönlendiren, kısacası bulunduğu toplumu yansıtan canlı bir organizma olarak düşünülmelidir. Devrim deneyimlerine ve bu deneyimlere önderlik eden partilere baktığımızda yukarda en genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız tablonun çeşitli varyasyonlarıyla karşılaşırız. Başarılı olan hemen tüm devrimci partiler, birincisi, kendi ülkelerinin toplumsal gerçeğini; ikincisi, temsil ettikleri sınıfın çeşitli eğilimlerini kucaklayıp yansıtabildikleri oranda gelişmişler, tersi durumda iç çelişki ve çatışmalarla baş edemeyerek başarılı olamamış ya da gerileyip, yenilmişlerdir. Gerçek buyken komünist hareket içerisinde standart örgüt modellerine, blok ve saf sınıfçı parti anlayışlarına eğilimlerin bu kadar rağbet görmesi ilginçtir. İdealist ve biçimci bu örgüt anlayışı çokça Bolşevik modelden söz etse de, Bolşevik modeli esinleyen yöntemden fersah fersah uzaktır. Bolşevik örgütün ruhuna değil de lafzına eğilimli bu yaklaşımı Lenin şöyle değerlendiriyordu:

"1921'deki Üçüncü Kongre'de (Komintern'in 3. Kongresi'nden bahsediliyor b.n.) Komünist Partilerin örgütsel yapısı, bunların yöntemleri ve eylemlerinin içeriği konusunda bir karar önerisini benimsedik. Bu karar mükemmel, bununla birlikte bütünüyle Rus niteliğiyle belirleniyor, yani Rusya'daki koşullara dayanıyor. Bu onun hem iyi hem de olumsuz yanı. Olumsuz yanı, çünkü bunu yabancıların anlayamayacaklarından eminim... eğer istisna olarak birkaç yabancı anlasa bile, bunu yaşama geçiremezler. (...)

(...) Karar aşırı Rus niteliği taşıyor ve Rus deneyimini yansıtıyor. Yabancılar için tamamen anlaşılmaz olmasının nedeni de bu. Onlardan bunu bir köşeye asmaları ve buna tapmaları beklenemez..."(42)

Lenin'in yaklaşımının aksine Bolşevik örgüt modelinin biçimci kavranışı, Lenin sonrası komünist harekette baskın bir eğilim olarak öne çıktı. Lenin'in deyimiyle, Bolşevik model bir köşeye asılıp tapıldı.

Lenin'in çeşitli siyasal eğilimleri ve çizgi mücadelelerini dışlayan bir parti anlayışına sahip olduğu doğru değildir. O, partinin ideolojilerin birliği haline getirilerek sınıfsal özünün bozulmasına ve parti içinde parti anlamına gelen hizipli parti anlaşışına karşı çıkmıştır. Ama çeşitli siyasal ve ideolojik kavrayışların (aynı ideolojinin farklı düzeydeki kavranışları anlamında) varlığını ve çizgi mücadelelerini tanımış; bunların belirli mekanizmalar içinde var olması ve gelişmesini doğal görmüştür. Bolşevik Parti içinde de bir dizi eğilim ortaya çıkmış ve kendi görüşleri etrafında kümelenip mücadele etmişlerdir. Devrim sonrası iç savaş sürecinde parti içi gruplaşma ve tartışmaların geçici olarak sınırlanması kararı,

Bolşevik Parti'nin tanımlayıcı bir özelliği gibi kabul edilse de öyle değildir. Aksine, Lenin, kararın alındığı toplantıda bunun geçici niteliğinin altını çizmiş ve bu kararın parti içi tartışma ortamının kaldırılması yönünde yorumlanmamasını söylemişti.

Proletarya Diktatörlüğü Tek Partili Olmak Zorunda mı?

Gelişim çizgisi doğası gereği "*en tam demokrasi*" yönünde olan proletarya diktatörlüğü koşullarında komünist parti içinde de buna uygun bir siyasal iklim olmalıdır. Aynı biçimde komünist - devrimci ideolojinin farklı kavranışlarının sadece aynı parti içinde değil farklı partiler olarak proletarya diktatörlüğü zemininde de varlık kazanabileceğini kabul etmek gerekir. Diğer yandan kadınlar, eşcinseller, çevreciler, gençler gibi özgül toplumsal kesim ve gruplaşmalar da kendi talep ve çıkarları doğrultusunda örgütlenebilir, partileşebilir, sosyalist dönüşüme bulundukları noktadan etki yapabilir ya da bunun için çalışabilirler. Bir başka kategori olarak ilerici - küçük burjuva partiler proletarya diktatörlüğünün genel çerçevesini kabul edip, sosyalist toplumsal dönüşüme açıktan zor yoluyla karşı çıkmadıkları sürece örgütlenip, kendi talep ve çıkarlarını savunabilirler. İşçi sınıfı ve kadınlar dışındaki hangi sınıf ya da toplumsal kesimlere hangi düzeyde bir serbestlik tanınacağı devrimin gerçekleştiği ülkeye ve devrimin gelişim aşamalarına göre değişiklik gösterecektir. Esas ölçü, proletarya diktatörlüğünün en tam demokrasi yönünde derinleşeceği ama bunun kendine özgü hız ve biçimlerinin olacağını kabul etmektir.

Lenin, bu konuda açık bir kavrayışa sahiptir. Onun görüş açısından demokrasiye konan her kısıt, bir tercihten - istenilir bir şey - değil, zorunluluklardan kaynaklı olduğunda kabul edilirdir. SSCB'de Bolşevik Parti'nin tek politik parti

olarak kalmasının nedeni böylesi bir durumun arzu edilmesi değil, diğer partilerin Sovyet egemenliğini tanımamakta direnmesi ve proletarya diktatörlüğüne karşı sabotaj ve silahlı direnişe başvurmasıydı.

> *"...burjuvaziyi oy hakkından bırakmak proletarya diktatörlüğünün zorunlu ve vazgeçilmez bir özelliği değildir. Bu diktatörlük şiarını Kasım'dan (Ekim'den) çok önce ortaya atmış Bolşevikler, Rusya'da da sömürücüleri peşinen oy hakkından yoksun bırakmaktan söz etmemişlerdi. Diktatörlüğün bu bileşeni, herhangi bir partinin 'planından' değil, mücadelenin seyri içinde kendiliğinden ortaya çıktı... Burjvazinin ezilenlerin bağımsız ve (herkesi kapsadığı için) son derece güçlü örgütlenmesine karşı duyduğu öfke, Sovyetlere karşı burjuvazinin en acımasız, en bencil ve en kirli mücadelesi ve son olarak burjuvazinin (Kadetler'den Sağ Sosyal-Devrimcilere, Miyukov'dan Kereski'ye kadar) Konilov darbesine açıkça katılması - bütün bunlar burjuvazinin Sovyetlerden resmen ihracını hazırlamıştır."(43)*

Ekim Devrimi'nin hemen öncesinde sosyal-devrimcilerin Kadetler'le aynı hükümete girmeme kararı vermesi üzerine, Lenin, sosyalizme Sovyetler çatısı altında partiler mücadelesi temelinde barışçıl bir geçişi mümkün görmüştü. Eylül 1917 tarihli 'Uzlaşma Üzerine' isimli makalesinde şöyle diyordu:

> *"Bizim açımızdan uzlaşma, haziran öncesi talebe geri dönmektir. ' Tüm İktidar Sovyetlere: Sosyal-Devrimci ve Menşeviklerden oluşan ve Sovyetlere karşı sorunlu olan bir hükümet (...) Sovyetler içinde parti mücadelesinin barışçıl bi-*

çimde aşılmasını kendiliğinden garantileyeceğine güveneceklerdir. (...) Bu uzlaşma şimdi... ne kadar zor olsa da, bunu gerçekleştirmek için küçük bir şans bulunduğuna inanıyorum; bu şansı Sosyal-Devrimcilerle, Menşeviklerin Kadetler'le aynı hükümete girmeme kararı yaratmıştır. (...) Gerçek bir demokrasi olduğunda bizim korkacak bir şeyimiz olmazdı, çünkü hayat bizden yanadır ve hatta bize düşman olan Sosyal-Devrimci ve Menşevik Parti içindeki akımların gelişimi dahi bizim haklı olduğumuzu doğrulamıştır." (44)

" Sovyetler tüm iktidarı alırlarsa, şimdi bile - ve büyük ihtimalle bu son şansları - devrimin barışçıl gelişimini, delegelerin halk tarafından barış içinde seçilmesini, Sovyetler içinde partilerin barışçıl mücadelesini, çeşitli partilerin programlarının pratikte denenmesini iktidarın bir partinin elinden diğerine barışçıl geçişini güvence altına alabileceklerdir."(45)

...Sol Sosyalist Devrimcilere iktidarı bizimle paylaşmalarını biz önerdik ve bu öneriyi sürdürüyoruz. Onların reddetmiş olmaları bizim suçumuz değil... (...) Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nin tümü tarafından onaylanan ve sosyalizmin gerçekleştirilmesi için tedrici fakat sağlam ve kararlı önlemlerden oluşan programın hayata geçirilmesi koşuluyla iktidarı azınlıkla paylaşmaya hazırız."(46)

"... Eğer işçiler kendi partilerinden memnun değillerse başka delegeler seçebilirler, iktidarı başka bir partiye verebilirler ve herhangi bir devrim olmaksızın hükümeti değiştirebilirler..." (47)

Partide ve Devlette Bürokrasinin Panzehri Demokrasi

Sömürücü sınıfların askeri ve ekonomik dayanaklarının ortadan kaldırıldığı, tüm yönetim mekanizmasının bürokratik kastlaşmayı önleyen, emekçilerin tüm düzeylerde en geniş katılımını şart koşan bir temelde örgütlendiği koşullarda, proleter olmayan kesimlerin örgütlenmesi ve kendi fikirlerini ifade etmesi bir tehlike değildir. Aksine, kitlelerin mücadele içinde ve en tam demokrasi temelinde eğitilmesi için bir olanaktır. Lenin'in deyimi ile hayat sosyalizmden yanadır. Ekonomik ve askeri dayanakları olmayan burjuva ideoloji ve siyaset kalıntıları hayatın akışı karşısında tutunamayacaktır. İşçi sınıfı (ve kadınlar) tüm ezilen emekçi kitleleri gittikçe artan oranda sınıfsız, cinsiyetsiz, iş bölümünün köleleştirici sınırlarından kurtulmuş bir toplumsal bütün içinde kaynaştıracak; bu toprakta kendi sorunlarını çözme kapasitesine ve yeteneğine sahip, özgür ve bilinçli yeni bir insan tipi boy verecektir. İdeoloji ve siyasal eğilimler belirli nesnel ilişki ve süreçlerden türerler. Onlar var olduğu sürece onlara karşılık gelen siyaset ve ideolojiler de olacaktır. Onları yok saymak, yasaklamak sorunu ortadan kaldırmaz, yalnızca gizler-örter. Çözüm, ideolojilere ve siyasal eğilimlere kaynaklık eden toplumsal zeminin dönüştürülmesindir. Proletarya (kadın) diktatörlüğünün tarihsel misyonu budur.

Şimdiye kadar söylediklerimizi özetleyerek bu bölüme son verelim:

Çelişki nesneldir. Parti de dâhil, tüm toplumsal yapılarda bulunur.

Gelişiminin yolu çelişkileri yok saymak değil, onları yöntemli biçimde çözmekten geçer.

Komünist parti de kendi içinde bulunan ve toplumsal gerçeğin yansıması olan farklı siyasal eğilim ve kavrayışları

bu temelde kabul eder. Bunları sorun olarak değil, gelişimin unsurları olarak görür.

Siyasal eğilim ve kavrayış faklılıklarının ideolojik bir tutum düzeyine yükselmesi komünist partisi açısından kabul edilmezdir. Bu kendi içindeki çelişkileri çözme yeteneğinde (yöntem gücü) olmadığını gösterir. Bu durumdan arınmalıdır. Burjuva ideolojisinin komünist parti içinde bir tutum-çizgi olarak bulunması kabul edilmezdir. Partinin sınıfsal niteliğini yaralar, irade birliğini çözer.

Komünizmin değişik kavrayışlarını dışa vuran birden çok komünist partisinin ya da değişik ezilen toplumsal kesimleri temsil eden parti ya da kitle örgütleri proletarya diktatörlüğü koşullarında mümkündür, dahası yararlıdır da.

Bu açıdan koşul, proletarya diktatörlüğünün çerçevesine ve sosyalizm hedefine yasallık temelinde boyun eğilmesidir. Bu:

Partinin toplumsal gerçeğin kaçınılmaz sonucu olan ideolojik sınıfsal saflaşmanın mekanı olma ihtimalini azaltır.

Toplumsal çelişki, sorun ve çatışmaların sistemin sınırları içinde açık edilerek proletarya diktatörlüğünün denetimine açık hale getirilmesini sağlar.

Sorun ve çelişkilerin demokrasi temelinde ve sosyalizm doğrultusunda çözümünü mümkün kılan böylesi bir zeminin oluşması; ordu, polis, istihbarat örgütleri gibi yozlaştırıcı, bürokrasi ve tabakalaşmayı teşvik eden mekanizmalara olan ihtiyacı azaltır.

İşçi sınıfı ve ezilenlerin toplumsal gerçekten kaynaklanan sorunlarla mücadele ve çözüm yoluyla yetkinleşmesini sağlar.

Parti ya da partilerin kitlelerle bağlarını güçlendirmesini, yenilenmesini teşvik ederek elitleşmeyi engeller ya da zorlaştırır.

Kadınlar, eşcinseller, çevreciler gibi özgül toplumsal kesimlerin dönüşüme en üst düzeyde katılımına imkân yaratır.

Ezilenlerin devlet yönetimine katılmasına en uygun devlet biçimi olarak sovyet-komün tipi devletle parti-partiler arasında belirgin bir ayrım olmalıdır. Proletarya diktatörlüğü, ekonomik ve askeri güç yoğunlaşmasını dışlayan, kitlelerin her düzeyde devlet yönetimine katılımını koşullayan, işbölümü ve bürokratik kastlaşmayı dışlayan bir devlet (sizleşme) mekanizmasıdır. Parti ve diğer toplumsal örgütlenme araçları ise kitlelerin bu mekanizmaya taşındığı kanallardır.

Parti-partiler kendilerini pratikte sınama, geliştirme ve yenileme zorunluluğunu başarısızlıklarının sonucu olarak geriye düşmeyi kabul etmelidir. Partiler, mutlak olmaktan çıkarılmalıdır.

Proletarya (kadın) diktatörlüğüne illegal ya da silahlı direniş yoluyla karşı koyan, yasallık zeminini kabul etmeyen her türlü örgütlenme ya da eylem, proletarya (kadın) diktatörlüğünün haklı şiddetiyle karşılanmalıdır.

Ekonomik, demokratik, kesimsel talep ve çıkarlar doğrultusunda sendika, dernek gibi kitle örgütlenmelerinde bir araya gelme, faaliyet ve kampanyalar yürütme, protesto, miting, grev, basın-yayın yoluyla görüş bildirme gibi kitle inisiyatifini arttırıcı eylemlere girişme hakkı ve maddi olanakları tanınmalıdır.

Son sözü Rosa Lüxemburg'a verelim. Rosa Lüxemburg, SSCB deneyiminin pratik zorunluluklardan kaynaklı aldığı kimi tedbirlerin kalıcı olması halinde yaratacağı riski görmüş ve Bolşevikleri şöyle uyarmıştı:

"*Genel seçimler, sınırsız basın ve toplantı özgürlüğü, özgür fikir mücadelesi olmadığı sürece, hiçbir kamu kuruluşu varlığını koruyamaz, yalnız bürokrasinin etkin öğe olduğu bir görünüm ortaya çıkar. Toplumun yavaş yavaş sesi soluğu*

kesilirken bitmez tükenmez bir gücü ve engin bir tecrübesi olan beş, on parti lideri yönetir ve egemenlik kurarlar. Gerçekte, bu liderler arasında sivrilmiş ancak birkaç kişinin kafası yönetimi yürütür, işçi sınıfının 'seçkinleri' liderin konuşmasını alkışlayıp alınan kararları oybirliğiyle onaylamak üzere zaman zaman toplantılara çağırılır; buysa temelde bir klik yönetimi, bir diktatörlük, ama proletaryanın olmadığı kesin olan bir diktatörlük, yalnız bir avuç politikacının diktatörlüğü, yani burjuva anlamda bir diktatörlük." (48)

TEORİNİN PRATİĞE DOĞRU KISILMASI

Sosyalist toplumu karakterize eden belli başlı özellikleri SSCB (ya da diğer) denemesinden yola çıkarak okumaya çalışan kimi yaklaşımlar, teoriyi pratik yönünde kısmak anlamına gelen (ve esasta revizyonist) bir kavrayışa yol açmışlardır.

Pratik problemlere yanıt vermeyi hedefleyen politikaya, teorik bir genelleme özelliği kazandıran bu dar-deneyici metafizik kavrayış, Marksizmin kimi temel teorik genellemelerini revize etmiştir. Belli başlılarına değinmeye çalışalım.

Sosyalist Toplumda Sınıflar Var mıdır?

Sosyalist teorinin temel genellemelerinden biri, sosyalist toplumun sınıfsız bir toplum olmasıdır. Oysa bugün Marksizm söylemli hareketlerin büyük bölümü sosyalist toplumun sınıflı bir toplum olduğunu söylemekte ve savunmaktadır. Marks, Engels, Lenin sosyalizmle komünizmi temel özellikleri açısından ayırmadıkları için sosyalizmin de sınıfsız bir toplum olduğunu düşünüyorlardı.

> *"Sınıfları ortadan kaldırmak, yalnızca büyük toprak sahiplerini ve kapitalistleri kovmak değildir –bizde bu nispeten kolay oldu - sınıfları or-*

tadan kaldırmak demek, küçük meta üreticilerini de ortadan kaldırmaktır."(49)

"Sosyalizm, sınıfların ortadan kaldırılması demektir... Sınıfları ortadan kaldırmak için... fabrika işçisi ile köylü arasındaki farkı ortadan kaldırmak, bunların hepsini işçi yapmak gerekir."(50)

"Ve proletarya diktatörlüğü döneminde sınıflar hala durmaktadır ve duracaktır. Sınıflar yok olunca diktatörlük gereksiz hale gelecektir."(51)

"Proletarya diktatörlüğü olacaktır. Sonra sınıfsız bir toplum olacaktır."(52)

"Bizim amacımız sınıfları ortadan kaldırmaktır. İşçiler ve köylüler varlıklarını sürdürdükleri sürece sosyalizm gerçekleştirilmiş olmayacaktır."(53)

"Az önce buraya doğru gelirken salonunuzun üzerindeki asılı panoda şu yazıyı okudum, 'İşçi ve köylülerin iktidarı sonsuza dek sürecektir.' Bu acayip panoyu okuyunca kendi kedime düşündüm; en temel ve basit şeyler de halen yanlış anlamalar sürüyor diye. Gerçekten de eğer işçi ve köylülerin iktidarı sonsuza dek sürecekse bu sosyalizme hiç ulaşamayacağız demektir, çünkü sosyalizm sınıfların yok olmasını içerir; oysa işçiler ve köylüler var oldukça, farklı sınıflar var demektir, dolayısıyla tam sosyalizm yoktur."(54)

Proletarya diktatörlüğünün sınıflı, sınıf mücadelelerinin değişik biçim ve düzeylerde devam ettiği bir geçiş toplumu, sosyalizmin ise sınıfların ortadan kalktığı, komünizmin ana hatlarıyla ortaya çıkmış olduğu ama henüz olgunlaşmadığı bir aşaması olduğu anlaşılmış olmalıdır.

Sosyalizmde Devlet Var mıdır?

Daha önce proletarya diktatörlüğü ile sosyalizm arasında bir sınır olmadığını ama bunun sosyalizmle proletarya diktatörlüğünün aynı parantez içinde değerlendirilmesi anlamında yorumlanamayacağını belirtmiştik. Şimdi bu sorunu, sosyalizmde devletin olup olmayacağı sorusu temelinde ele alalım.

Sosyalizmin sınıfsız, cinsiyetsiz, temel özellikleri itibariyle komünizmle aynı olan bir toplum olduğunu söylediğimizde bu soruya da yaklaşık bir yanıt vermiş oluruz. Devlet, toplumdaki işbölümünün belirli bir düzeyinin ve bağlı olarak sınıfsal ve cinsel tabakalaşmanın dışavurumu olduğuna göre bu görünümleriyle birlikte ve bağlı olarak gittikçe ortadan kalkmalıdır. Devletin ortadan kalkmasının ilk aşaması daha önce de vurguladığımız gibi tarihsel olarak oluşa gelmiş sınıf-cins devletinin proleter (kadın) devrimi yoluyla parçalanarak ortadan kaldırılması; yerine temel özellikleri itibariyle daha ilk anadan itibaren devlet olmaktan çıkmış "*yarı-devlet*" niteliğinde sovyet-komün tipi bir geçiş örgütünün (proleter-kadın diktatörlüğü) konulmasıdır. Geçiş dönemi boyunca proleter-kadın diktatörlüğü bir yandan kapitalist-erkek egemen zora (içte ve dışta) zorla yanıt verirken, diğer taraftan ise demokrasinin en tam uygulanması yönünde hareket ederek, tüm yönetsel, siyasal, eğitsel, kültürel ve maddi imkânların; 1- Yönetme-yöneticilik, 2- İş-işçi, 3- Cins-toplumsal işlev arasındaki bağı ortadan kaldırmaya dönük örgütlenmesini sağlayacaktır. Sınıflar arasındaki farkların, tüm üretim sisteminin yeniden ve tek bir organizma biçiminde örgütlenmesi ve tek bir mülkiyet sisteminin (tam toplumsal mülkiyet) ortaya çıkmasına bağlı olarak temelde yok olduğu, ama (bölüşüm hukuku) kimi izlerin kaldığı; işbölümünün en gelişmiş biçimlerinin (mesela bürokrasi, ordu, toplumsal cinsiyet ve nihayetinde devlet) toplumun bünyesinden sökülüp

atıldığı ama kimi izlerin kaldığı; dünya proleter diktatörlükleri sisteminin tek bir bütün içinde kaynaşmaya yüz tuttuğu, ulusal sınırların ortadan kalktığı ama gelişim dereceleri ve ulusal özellikler açısından belirli farklılıkların halen sürdüğü (vb.) bir aşamada, devlet, siyasal işlevini büyük oranda yitirmiş olacak ve yerini sosyalist bir topum örgütlenmesine terk edecektir. Engels, sönme yolunda olan proleter diktatörlüğü için 'siyasal olmaktan çıkan' diyor. Bilinir ki sosyalist teorinin devlet kavrayışında her devlet sınıf çıkarlarını dışa vuran siyasi bir aparattır. Sonuç olarak sınıf çıkarlarının olmadığı yerde sınıf çıkarlarını ifade edecek bir siyasetin ve onu dışa vuracak bir devletin varlık zemini ortadan kalkmış demektir. Bu konuda son olarak Marks ve Lenin'e başvuralım:

> *"İşçi sınıfı kendi gelişim hareketi içerisinde, eski uygar toplumun yerine sınıfları ve onların uzlaşmaz karşıtlıklarını dışta bırakacak bir birlik koyacaktır, ve bu anlamıyla, politik iktidar diye bir şey kalmayacaktır."(55)*

> *" Sınıfların ortadan kalkmasıyla, devletin ortadan kalkması da gerçekleşecektir. Marksizmin her zaman öğrettiği şey budur." (56)*

Tek Ülkede Sosyalist Bir Toplum Düzeni Kurulabilir mi?

-1-

Şimdiye kadar dolayım yoluyla değindiğimiz "*tek ülkede sosyalizm*" sorununa geldik. Marks, Engels, Lenin'de (sosyalizm komünizmden ayrı bir toplumsal düzen olmadığı içindir ki) tek ülkede sosyalizmin tamamlanması düşünülemez. M.E. L'ye [007] göre sosyalizm bir ya da birkaç ülkede başlayıp bir tarihsel dönem boyunca ve dünya planında tamamlanabi-

[007] Üç ismi birlikte kullanmamız gerektiğinde (Marks, Engels, Lenin) kolaylaştırmak için bu kısaltmaya başvuracağız.

lir. Bu bakış açısı konjonktürel, siyasi bir tutumdan değil, kapitalist-emperyalist sistemin genel bir çözümlenmesinden kaynaklanır. Buna göre sosyalizm, kapitalist toplum içindeki toplumsal-tarihsel dinamik ve imkânların sonucu olacaktır. M.E. L'ye göre tarih boyunca ortaya çıkan tüm ütopik sosyalizm tasavvurlarının açmazı, gerçek maddi-tarihsel olanaklara dayanmamasıydı. Sosyalizm ancak kapitalizmin yarattığı olanaklar temelinde ve onun bıraktığı yerden başlayabilirdi. Kapitalizm ise önce kapalı-feodal ekonomilerin parçalanarak ulusal ekonomiye geçilmesi ve ulusal ekonomilerin de giderek bir dünya istemi içinde birbirine bağlanarak tek bir (emperyalist) bağlamın oluşması yönünde şekilleniyordu - şekilleniyor. Kapitalizm bir dünya sistemi olarak derinleştiği oranda, kapitalizm temelinde ve onun bıraktığı yerden ortaya çıkacak olan sosyalizmin de bir dünya sistemi olarak varlık kazanacağı açıktır.

Tek ülkede sosyalist bir toplum kurulabileceği düşüncesi (tam aksi yöndeki lafza rağmen) gerçekte kapitalizmin bir dünya sistemi (emperyalist) olduğu ve sosyalizmin kapitalizmin sonucu olduğu fikrinin anti-tezidir. İşin ironik yanı yaygın (devletçi sosyalizm) anlayışın bu tezi Lenin'in emperyalizm çözümlemelerine dayandırmaya çalışmasındır.

Buna göre Marks ve Engels serbest rekabetçi dönemin mantığına 'uygun' olarak kıta çapında devrimi savunuyordu. Ancak daha sonra kapitalizmin emperyalizm aşamasına ulaşması ve eşitsiz gelişim yasası gereği Lenin, çözümlemelerinde

> *"Büyük sanayi, böylece, dünyanın bütün halklarını birbiriyle ilişki içerisine sokmuş, bütün küçük yerel pazarları dünya pazarına katmış, her yerde uygarlık ve ilerleme için zemin hazırlamış ve uygar ülkelerde olan her şeyin bütün öteki ülkelerde de yankılar uyandırmasına neden olmuştur."* (57)
>
> *"Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi yeryüzündeki bütün halkları ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler bir ötekine bağlıdır... Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır."* (58)

tek ülkede de sosyalist bir toplum düzeninin kurulabileceği sonucuna vardı! Bu çerçeve gerçeklere uygun değildir. Birincisi, Marks ve Engels'in kıta çapında 'zamandaş' devrim fikri serbest rekabetçi dönemin dışavurumu değildir. Kapitalizm bir dünya sistemi olduğu içindir ki, devrim kapitalist dünyanın çelişkilerinin yoğunlaştığı merkezde, yani Avrupa'da patlayacak ve yayılacaktır. Yani kıta çapında devrim fikri, dünya devriminin oluş yönünü anlatır.

***

İkinci olarak kıta çapında 'zamandaş devrim'den, tüm kıtada aynı anda patlayacak - başlayacak bir devrimi anlamamak gerekir. Zamandaş vurgusu ekonomik yapıların girift niteliğinden kaynaklanan ve belirli bir tarihsel dönemde gerçekleşecek devrimlerin ardışık iç içeliğini anlatır. Marks - Engels'in ilgili yazıları bir göz kapatılmadan okunursa bu açık biçimde görünecektir.

> *" İngiltere ya da Fransa'da işçiler şu anda kendilerini kurtaracak olsalar, bu bütün öteki ülkelerde de, bu ülkelerin işçilerine er ya da geç kurtuluş getirecek devrimlere yol açacaktır." (59)*
>
> *"Sermayenin metropolü ve dünya pazarının şimdiye kadarki egemen gücü olan İngiltere şimdilik işçi devrimi için en önemli ülkedir; üstelik bu devrimin maddi koşullarının belirli bir olgunluk düzeyine erişmiş olduğu tek ülkedir." (60)*
>
> *Sorun Fransa'da çözülemez, fakat Fransa'da başlar. Bu devrim hiçbir şekilde ulusal sınırlar içinde tamamlanamaz." (61)*

-II-

Sorunla birlikte düşünülmesi gereken bir diğer şey eşitsiz gelişim yasasıdır. Eşitsiz gelişim yasasının emperyalist döneme özgü bir şeymiş gibi konması doğru değildir. Eşitsiz gelişim yasası kapitalizmin belirli bir döneminde ortaya çıkan bir özellik değil, onun gelişimini yöneten, ona içkin olan temel bir özelliğidir. Marks, 'Artı Değer Teorileri' isimli çalışmasında şöyle diyor:

> *"Kapitalist üretim ancak bazı durum ve şartlarda ipleri salıverebilir. Eğer bütün alanlarda eşit zamanlı ve eşit ölçüde gelişme olanağı olsaydı, kapitalist üretim asla meydana gelmezdi."(62)*

Demek ki eşitsiz gelişim yasası ve ona bağlı olarak düşünülen bir devrim anlayışının emperyalist dönemle doğrudan bir bağdaştırılması doğru değildir.

Diğer yandan eşitsiz gelişim yasasının tek yanlı vurgulanması kapitalist gelişimin özelliklerinin kavranmasında da bir eksikliğe yol açmaktadır. M.E.L. birçok yazılarında kapitalist gelişimin eşitsiz olması özelliğinin yanında bileşik bir karakter taşıdığını da özellikle vurgulamıştır. Bu çok önemli bir 'ayrıntı'dır. Çünkü kapitalist gelişimi sadece eşitsiz değil aynı zamanda birleşik olarak kavramadığınızda, kapitalizmin neden bir dünya sistemi olduğunu da (emperyalizm) kavramak imkânsız hale gelir. Kapitalist gelişim her yerde farklı ölçü, biçim ve hızda yani eşitsiz, ama tam da bu temelde bir bağımlılık zinciri gibi iç içe geçerek, tek bir gövdede birbirine bağlanarak, yani birleşik olarak gelişir. Sorunun salt eşitsizlik yönü temelinde kavranışı ulusalcı bir anti-emperyalizm kavranışına yol açarken, salt birleşiklik yönünün öne çıkarılması ise (devrim süreçlerinin kendilerine özgülüğünü görememe) maceracı (Troçkist) bir anti-emperyalizm anlayışına neden olmuştur. Doğru olan, bu iki yönün birbirinden koparılmadan ele alınışı, yani M.E.L'in yaklaşımıdır.

-III-

Tek ülkede sosyalist bir toplumun kurulabileceği düşüncesinin 'Lenin'deki kökleri' üzerine yapılan yorumlara biraz yakından bakıldığında oldukça trajik bir tablo ile karşılaşırız. Çünkü öne sürülen tüm örnekler ve yapılan yorumlar aslında kelimelerle oynamak ve zoraki çıkarsamalardan öteye gidememektedir. Bu konuda en fazla başvurulan ve neredeyse 'klasik' haline gelmiş çalışma, Lenin'in 1915 yılında kaleme aldığı "*Avrupa Birleşik Devletleri*" üzerine isimli yazıdır. Lenin, bu çalışmasında şunları söyler:

> *"Eşitsiz ekonomik ve siyasal gelişme, kapitalizmin mutlak yasasıdır. Böylece, sosyalizmin zaferi, önce birkaç ya da hatta yalnızca bir tek kapitalist ülkede olanaklıdır. Bu ülkenin başarılı proletaryası, kapitalistleri mülksüzleştirdikten ve kendi sosyalist üretimini örgütledikten sonra, öteki ülkelerin ezilen sınıflarını kendi davasına çekerek, bu ülkelerde kapitalistlere karşı ayaklanmalara yol açarak ve sömürücü sınıflara ve onların devletine, gerektiğinde silahlı kuvvetlere bile karşı koyarak dünyanın geri kalanının, kapitalist dünyanın karşısına çıkacaktır... Ulusların sosyalizmde özgürce birleşimi, sosyalist cumhuriyetlerin geri kalmış devletlere karşı az çok uzun ve kararlı bir mücadelesi olmaksızın mümkün değildir." (63)*

Lenin'in bu (vb.) sözlerini, söylendikleri bağlam ve anlam bütünlüğünden kopardığınızda yukarıdaki satırları "*tek ülkede sosyalist bir toplum düzeninin*" mümkün görülmesi olarak yorumlayabilirsiniz. Ancak aynı sözleri belirli bir bağlam ve anlam bütünlüğü içine yerleştirdiğinizde başka bir tablo çıkar karşınıza.

İlk olarak, Lenin'in bu sözleri geri bir köylü ülkesi olan Rusya için değil, emperyalist - kapitalist gelişimin merkezi olan Avrupa ülkeleri için söylediğini belirtmemiz gerekiyor. O, sosyalizmi, kapitalist gelişimin sonucu olarak tasavvur ettiği içindir ki, sosyalist devrimin ancak Avrupa'da bir girişim olmanın ötesine geçerek kapitalist dünyayı içine alabilecek bir yangına dönüşebileceğini düşünüyordu.

İkincisi, Lenin'e göre "*kapitalistleri mülksüzleştirmek*", genel anlamda "*sosyalist üretim örgütlemek*" sosyalist toplumun kurulması anlamına gelmiyordu. Bunlar ancak bir başlangıçtır. Ona göre sosyalizm, eşitsiz gelişim yasasının mantığına uygun olarak tek tek zayıf halkaların kopmasıyla başlayacak ve bu sosyalizm girişimlerinin dünya planında birleşerek emperyalist - kapitalizm alt etmesiyle tamamlanacaktı. Emperyalizm tüm dünyayı bir ekonomik ve siyasal sistem olarak aynı gövdede birleştiriyordu. Parçanın başarısı ancak görece ve geçici olabilirdi. Onun için sosyalizm emperyalizmi bir dünya sistemi olarak ve onun bıraktığı yerden, onu aşarak zafer kazanabilirdi. Lenin'in konu üzerine düşünceleri süreklilik içinde okunduğunda, bu çerçeve açık bir biçimde görülecektir.

-IV-

Lenin, yukarıdaki makalesini (Avrupa Birleşik Devletleri) 1915'te yazmıştı. Şubat Devrimi sonrasında gerçekleşen tartışmalarda bu konu özel bir yer tutmuş ve Lenin, öldüğü güne kadar bu konuya devrim kavrayışının ayırt edici bir özelliği olarak defalarca değinmişti. Uzatmak pahasına bu değinilerin öne çıkanlarından bir bölümüne yer verelim. (Verdiğimiz örneklerin söylenenlerin sadece küçük bir bölümü olduğunu özellikle vurgulayalım):

"Emperyalist savaşın objektif kaçınılmazlıkla yol açtığı devrimler dizisini başlatma büyük onuru Rus proletaryasına düşmüştür... Rusya bir köylü ülkesidir, en geri Avrupa ülkelerinden biridir. Sosyalizm orada doğrudan ve derhal zafer kazanamaz. Fakat... Rusya'da burjuva - demokratik devrime korkunç bir ivme kazandırabilir ve devrimimizi sosyalist dünya devriminin önsözüne dönüştürebilir..."(64)

"...gerek Rus gerekse de Avrupa burjuvazisi tamamen yok olmadan sosyalizmin zaferi nasıl düşünülebilir..."(65)

"...kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemini sonuçlandırmaktan bile çok uzağız. Uluslararası proletaryanın desteği olmadan bunu sonuçlandırabileceğimiz umudunu asla beslemedik."(66)

"Bize eserimizin zorluğu anlatıldığında, sosyalizmin zaferinin ancak uluslararası ölçekte mümkün olduğu söylendiğinde, bunda sadece, burjuvazinin ve onun gönüllü gönülsüz yandaşlarının sarsılmaz bir gerçeği umutsuzca tahrif etme çabasını görüyoruz. Elbette, sosyalizmin tek ülkede nihai zaferi olanaksızdır... Marks ve Engels, kapitalizmden sosyalizme geçişin, uzun doğum sancılarını, uzun bir proletarya diktatörlüğü dönemini, tüm eski düzenin paramparça edilmesini... nihai zafer kazanmak için çabalarını birleştirmek zorunda olan tüm ülkelerin işçilerinin ortak etkinliğini gerektirdiğini gayet açık gördüler. Ve 19. yüzyılın sonunda 'esere Fransz'ın başlayacağını ve Alman'ın bitireceğini' açıkladılar. Olaylar Marks ve Engels'in beklediğinden farklı gelişti... Başlangıcı Rus yaptı,

eseri Alman, Fransız, İngiliz sonuçlandıracaktır ve zafer sosyalizmin olacaktır."(67)

"Kerenski'nin çeteleriyle böylesine kolay başa çıkabildiysek, devlet iktidarını böylesine kolay kurabildiysek, toprağın sosyalizasyonu üzerine, işçi denetimi üzerine kararnameyi hiç zahmetsiz getirebildiysek, bütün bunları kolayca elde edebildiysek, bu ancak, koşulların elverişli şekilde biçimlenmesi bizi kısa bir an için uluslararası emperyalizmden koruduğundan mümkün olmuştur... Emperyalizm... Sovyet Cumhuriyeti'yle asla barış yapamazdı. Burada bir çatışma kaçınılmazdır. Burada Rus Devrimi'nin en büyük zorluğuyla, en büyük tarihsel problemiyle karşı karşıyayız. Uluslararası görevleri çözme zorunluluğu, uluslararası devrimi başlatma zorunluluğu, dar ulusal bir devrim olarak devrimimizden dünya devrimine geçişi gerçekleştirmek..." (68)

"Meselelere dünya tarihi ölçeği uygulanırsa devrimimizin, yalnız kalması halinde diğer ülkelerde devrimci hareketin olmaması halinde, umutsuz bir dava olacağına en ufak bir kuşku duyulamaz elbette. Bolşevik Parti olarak biz tek başımıza bu işe giriştiysek, bunu devrimin tüm ülkelerde olgunlaşmakta olduğuna, katlandığımız bütün zorluklara rağmen, payımıza, düşecek bütün yenilgilere rağmen uluslararası sosyalist devrimin sonunda - hemen başlangıçta değil - patlak vereceğine inançla yaptık - çünkü devrim ilerliyor, tamamen olgunlaşacak, çünkü olgunlaşıyor. Tüm bu zorluklardan bizi kurtaracak olan - bunu bir kez daha yineliyorum - Avrupa devrimidir. Bu tamamen soyut gerçekten hareket

ettiğimizde onu kendimize kılavuz edin-diğimizden onun zamanla bir lafız haline gelmemesine dikkat etmek zorundayız, çünkü her soyut gerçek, herhangi bir tahlil yapmadan kullanıldığında bir lafız haline gelir..."(69)

"Tek başına kendi gücümüzle bir ülkede sosyalist devrimi tamamen gerçekleştiremeyeceğimiz gerçeğine gözlerimizi kapamıyoruz."(70)

"Sadece bir devlet içinde değil, bir devletler sistemi içinde yaşıyoruz. Sovyet Cumhuriyeti'nin şu ya da bu zaman süresince emperyalist devletlerin yanı sıra varlığını sürdürmesi hayal bile edilemez. Sonunda bunlardan birinin zaferi zorunludur."(71)

"Proleter devrim sadece tüm Avrupa'da değil, tüm dünyada herkesin gözü önünde olgunlaşıyor ve Rusya'da proletaryanın zaferi onu geliştirmiş; hızlandırmış ve desteklemiştir. Sosyalizmin tam zaferi için bütün bunlar az mıdır? Elbette azdır! Bir tek ülke daha fazlasını yapamaz."(72)

"Devrim, en zengin ve en yüksek uygarlık düzeyine erişmiş olanlar dahil bütün ülkelerde gerçekleşene kadar, zaferimiz yalnızca bir yarı-zafer, belki de daha azıdır."(73)

" Dördüncü Dünya Kongresi, bütün ülkelerin proletaryalarına, proletarya devriminin tek bir ülkede asla bütünüyle zafer kazanamayacağını, zaferin, dünya devrimi olarak ulusla arası alanda kazanılması gerektiğini, hatırlatır."(74)

Söylenenler oldukça açık!

-V-

Emperyalist dönemin ve eşitsiz ve birleşik gelişme yasasının bu dönemde ulaştığı düzeyin dünya devrimi kavrayışında herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığı sorulabilir. Haklı olarak, Lenin'in emperyalist dönem tahlilleri dünya devriminin kavranışında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Birincisi, eşitsiz ve birleşik gelişim yasasının gereği olarak emperyalist merkezlerle bağımlı sömürgeler arasındaki uçurum devasa düzeyde büyürken, bağımlılık düzeyi ve içiçeleşme (yani birleşiklik) de derinleşmiştir. Bunun sonucu sömürge halklardan devrişilen artı-değerin gittikçe artan oranlarda emperyalist metropollere aktarılışına karşı gelişen mücadelenin sosyalist yönü ile emperyalist boyunduruğa karşı ulusal isyan biçiminde dışa vuran mücadelenin demokratik yönü, bu temelde iç içe geçmiş, birleşmiştir. Emperyalist dönemle birlikte ulusal mücadeleler ve devrimler, proleter dünya devriminin bir bileşeni haline gelmiştir. Lenin'in "*Dünyanın Bütün İşçileri Birleşiniz!*" sloganını "*Dünyanın Bütün İşçileri ve Ezilen Halkları Birleşiniz*" biçiminde düzeltmesi ve geliştirmesi bu tahlilin sonucudur.

İkincisi, kapitalizmin emperyalist aşamaya ulaşmasıyla birlikte;"*Kapitalistlerin, birçok sanayi dallarının birinden birçok ülkelerin birinden vb. elde ettikleri yüksek tekel karları, onların bazı işçi kesimlerini ve bir süre için oldukça önemli bir azınlığını elde etmelerini ve onları bütün ötekilere karşı belli bir sanayinin ya da belli bir ulusun burjuvazisinin tarafına kazanmalarını olanaklı kılar.*"(75) Böylece emperyalist merkezlerde işçi hareketi içinde burjuva bir tabaka işçi aristokrasisi ve onun yansıması olarak oportünist bir siyasi akım ortaya çıkar ve gelişir. Emperyalist kapitalizm bu tabaka ve politik hareketi yoluyla kendi içindeki sınıf çelişkilerini görece yumuşatmakta ve kontrol edilebilir bir düzeyde tutmaktadır. Bu sayede emperyalist kapitalizmin yıkıcı çeliş-

kileri, içte, tali sektörlere ve bölgelere ve daha çok dışa, çevre, yani sömürge ve geri ülkelere doğru itilmektedir. Sonuç, sınıf çelişkilerinin çevre ülkelerde ulusal ve başka tarihsel - toplumsal çelişki ve çatışmalarla birleşmesi, devrimin merkezinin kapitalist metropollerden çevreye doğru yayılmasıdır. Emperyalist kapitalizmin zayıf halkaları olan geri ülkeler çelişki ve devrimci krizlerin yoğunlaştığı mekânlara dönüşmüştür. Bu sürecin devrim stratejisindeki karşılığı; sosyalist dünya devriminin (Marks ve Engels'in öngördüğü gibi) sadece merkezden çevreye değil, çevreden merkeze doğru da ilerleyen, emperyalist sistemin can damarlarını koparark krize sürükleyen bir süreç olarak seyretme olanaklarının öne çıkması, çoğalmasıdır. Sosyalist dünya devrimi, eşitsiz ve birleşik gelişim yasasının sonucu olarak, emperyalist sistemin çelişkilerinin en yoğun olduğu noktalarda (bir ya da birkaç ülkede) patlar-başlar ama bir tarihsel döneme yayılarak, dünya düzeyinde emperyalist sistemi alt ederek nihai zafere ulaşır. Tek ülkede sosyalist devrim mümkündür. Ama sosyalist devrimin tamamlanması, yani sosyalist bir toplumun yaratılması, ancak tek tek ülkelerin inşa çabalarının birleştirilmesi yoluyla gerçekleşecektir. Emperyalist kapitalist sistem tüm dünyayı tek bir gövdede birleştiren bir dünya sistemi olduğu içindir ki sosyalizm ancak ve ancak bir dünya sistemi olarak zaferi kazanabilir.

SOSYALİZME GEÇİŞ DÖNEMİNİN EKONOMİK SORUNLARI

Şimdiye kadar daha çok siyasal-örgütsel biçimle ilgili yönleri ele aldık. Aşağı - yukarı (daha tam) bir tablo çıkarmak için, kapitalizmden sosyalizme geçişin kimi ekonomik (tartışmalı olan) yönlerini de ele almamız gerekiyor. Böylece sosyalist denemeleri değerlendirebileceğimiz bir teorik arka planı az-çok elde etmiş olacağız.

Toplumsal Mülkiyet

Proleter devrimin sonucu olarak üretim araçlarına el konulması ve devletleştirilmesi, mülkiyet ilişkilerinde sosyalistleşme anlamına gelmez. Engels, "*Üretim araçlarındaki devlet mülkiyeti sosyalizm anlamına gelseydi, Bismarc en büyük sosyalist olurdu*" demişti. Lenin, "*Devlet kapitalizminin sosyalist ekonomiye geçiş için en uygun zemin olduğunu ama sosyalizm olmadığını*" söylemişti. Bırakalım mülkiyetin devlet mülkiyeti ve kolektif mülkiyet biçiminde toplulaşmasını, hepsi bir tek devlet mülkiyeti olarak toplulaşsa bile, eğer bu süreç üretim ilişkileri ve tarzında yansımasını bulmuyorsa, yani üretimin örgütlenişi ve yapılışı üreticilerin doğrudan eylemi olarak gerçekleşmiyorsa, o ekonomiye sosyalist ekonomi denemez. Bu süreç proletaryanın en bilinçli kesimi olarak komünistlerin öncülüğünde ve işçi-emekçilerin seferberliği temelinde başlar. Ve proletarya diktatörlüğü dönemi boyunca gittikçe artan oranda devletin merkezinden ayrı olarak kitlelerin doğrudan ve tüm düzeylerde örgütlediği toplumsal bir iş halini alır. Ekonominin örgütlenişindeki toplumsallaşma düzeyi aynı zamanda sosyalist toplumun proletarya diktatörlüğü koşullarında ortaya çıkıp gelişmesini gösteren temel gös-tergelerden biridir. Lenin, 1918'de 'Milli Ekonomi Konseyi'ndeki konuşmasında bu süreci şöyle anlatır:

> *"Ekim Devrimi'nin getirdiği faydalar geliştikçe, başlattığı değişiklikler derinleşecek, sosyalist sistem oturacak ve devlet kuruluşları içinde, devamlı yer almaya en büyük aday olan Milli Ekonomi Konseyi'nin oynayacağı rol artacak ve büyüyecektir. Sosyalist sistemin kuruluşuna ne kadar çok yaklaşırsak bu konsey o kadar çok kuvvetlenecek ve yalnız idari işlerle uğraşan bir organa o derece az gerek duyulacaktır. Sömürü-*

cülerin son direnmeleri de kırıldıktan, emekçiler sosyalist üretimi örgütlemeyi öğrendikten sonra kelimenin dar anlamındaki idari organ, bu eski devlet organı ölmeye mahkûmdur. Oysa, Yüksek Milli Ekonomi Konseyi tipindeki bu organ büyümeye, gelişmeye, kuvvetlenmeye ve örgütlü toplumun bütün faaliyetlerini yürütmeye namzettir."(76)

Yani, en genel anlamda mülkiyetin niteliğini belirleyen şey üretim araçlarının toplumsallaştırılması değildir. Mülkiyetin toplumsallaşma eylemi, mülkiyetin (bir avuç uzman ya da yöneticinin kendini kitlelerin yerine ikame ederek kotardığı bir iş olarak değil de) kitlelerin doğrudan katılımına dayalı bir üretim organizması temelinde yeniden ve köklü biçimde reorganize edilmesiyle birleştiği oranda toplumsal mülkiyet özelliği kazanacaktır.

" Kesinlikle sosyalizmin 'yürürlüğe konması' anlamına gelmeyen toprak ve arazinin, kapitalistlerin tüm banka ve sendikaların ulusallaştırılması ya da en azından bunların İşçi Temsilcileri Sovyetleri vs. tarafından derhal denetlenmesi, mutlaka savunulmalı ve olanaklar ölçüsünde devrimci yoldan gerçekleştirilmelidir." (77)

" Meta üretimi ve kapitalizm çerçevesi içinde kaldığımız sürece, toprak ve arazi üzerinde özel mülkiyetin kaldırılması, toprağın ulusallaştırılması anlamına gelir. 'Sosyalizasyon' sözcüğü sadece bir eğilimi, bir isteği, sosyalizme geçişin hazırlanmasını ifade eder."(78)

'Deri Merkezi' ya da ' Tekstil Merkezi' gibi yönetici kurumlardaki işçiler kapitalistlerle yan yana oturuyor, onlardan öğreniyor, tröstler örgütlüyorlar. Sovyet iktidarı altında sosyaliz-

min bekleme odası, sosyalizmin kalıcı zaferinin koşulu olan 'devlet kapitalizmini' örgütlüyorlar." (79)

" ... sosyalizm, tekelci devlet kapitalizminden bir adım ileriye atmaktan başka bir şey değildir.

politik merdivende yükseldikçe, sovyetlerde sosyalist devleti ve proletarya diktatörlüğünü daha mükemmel cisimlendirdikçe, 'devlet kapitalizmi'nden korkmamıza o kadar az gerek olduğu açık değil mi?..."(80)

Meta Üretimi

Bir diğer tartışma konusu, sosyalizmde meta üretiminin olup olmayacağı sorunudur. Bu bağlamda meta üretimi sorununu üç başlık altında değerlendirebiliriz. Birincisi, tüketim araçlarının üretimi olarak meta üretimi; ikincisi, işgücü olarak meta; üçüncüsü ise üretim araçları olarak meta...

Önce genel bir yanıt: Sosyalizm, temel üretim ve mülkiyet ilişkileri açısından komünizmden farklı değildir. Üretimde tam toplumsal mülkiyet vardır. Tüm üretim süreci, üreticiler tarafından bir plan temelinde ve toplumsal bir iş olarak örgütlenmektedir. Üretim süreci sonucunda ortaya çıkan ürün pazara sunulmaz. Birincisi, toplumsal fonlar üzerinden dolaylı olarak, ikincisi ise emek zamanını temsil eden bir 'bono' ile doğrudan üreticiye (emeğine göre) döner. Ürünle üretici arasındaki kopukluk giderilmiştir. Yani, sosyalizmde artı - emek diye bir şey yoktur. Artı - emek yüklü olmayan ve pazara sunulmayan hiçbir ürün meta, hiçbir üretim süreci ise meta üretimi olarak nitelenemez.

"Üretim araçlarına toplum tarafından el konulmasıyla birlikte, meta üretimi ve onunla birlikte ürünün üretici üzerindeki egemenliği or-

tadan kaldırılır. Toplumsal üretim içindeki anarşinin yerini planlı, bilinçli örgütlenme alır." (81)

"Üretim araçlarının komünal mülkiyetine dayanan komünal bir sosyal düzen içinde, üreticiler ürünlerini değişmezler."(82)

İkinci olarak, sosyalizmde işgücü meta özelliği göstermez. İşgücü ile üretim araçları arasındaki ayrım üretim araçlarının toplulaşması ve üretimin doğrudan üreticiler tarafından yeni bir temelde örgütlenmesiyle ortadan kaldırılmıştır. Üretici üretim kolektiflerin bir parçası olarak üretime katılmakta ve verdiği emeğin tam karşılığını (dolaylı ve dolaysız yollardan) almaktadır. Yani emek, alınıp satılan, artı - değer yoluyla pazara sunulan bir şey olmaktan çıkmıştır.

Üçüncüsü, üretim araçları tam toplumsal mülkiyet biçimini almıştır. Üretim araçları gerek üretim süreci (meta - emeğe dayanmadığı, artı - değer içermediği için) gerekse de dağıtım sürecinde (alınıp – satılmadığı, kiralanmadığı vb. için) meta özelliği kazanamaz. Üretim araçlarının değeri toplumsal üretimin yeniden ve genişletilmiş üretimi temelinde kısa ya da uzun vadede üreticiye yansır.

Son olarak, meta üretiminin tüm bu düzeyleri birbirinden koparılamaz. Yani tüketim araçları meta ise işgücü de metadır ve işgücü meta ise üretim araçları da metadır. Metanın özü ürünün içindeki artı - değerdir. Artı - değer meta biçimini alarak dışa vurur - gerçekleşir. Satılan üründe işgücü ile birlikte, üretim aracı da satılmış olur. Eğer üretim araçları (işgücü ile üretim araçları arasındaki ayrımın üretimin üreticiler tarafından doğrudan örgütlenmesi temelinde) tam toplumsal mülkiyet halini almamışsa, işgücü, üretim sürecinin bölümleri arasında (ürün alım – satımı yoluyla gerçekleşen - sınırlandırılmış olsa da -) pazar ilişkisi temelinde kırılarak tam karşılığına ulaşamaz. Sonuç olarak iş gücü meta niteliği

kazanmış ve değişim süreci içinde karşılığının bir kısmını yitirerek sömürülmüş olur. Toparlayalım:

Birincisi, meta üretim kapitalizmle eşitlenemese de değer taşıyıcısı olarak sınıflı - sömürücü toplumlarla özdeşleştirilebilir.

İkincisi, toplumsal üretimin bölümleri arasında sınırlar yoktur. Her bölüm diğerinin içine doğru yayılarak gerçekleşir. Bu durumda her meta üretimi ve değişimi süreci, nihayetinde, şu ya da bu biçimde bir pazar oluşturacak ve sonuç olarak ekonomik yapıyı kapitalizme doğru zorlayacaktır.

Sonuç olarak, sosyalizmle meta üretimi bağdaşmazdır. Proletarya diktatörlüğü süreci, sosyalist - planlı üretimle meta üretimi arasındaki bir mücadele olarak da okunabilir. Geçiş döneminde üretim bir taraftan gittikçe artan oranda devlet eliyle örgütlenmekten çıkarılarak toplumsal bir iş haline gelecek; diğer taraftan ise gittikçe artan oranda plan kapsamına alınarak metasızlaştırılacaktır. Bu metasızlaştırma sürecinin hızı ve biçimleri her ülkenin nesnel koşullarına göre değişim gösterecektir. Unutulmaması gereken şey, meta üretimi ile sosyalizmin bağdaşmazlığı ve proletarya diktatörlüğü döneminde (koşulları gözeten) sistematik bir metasızlaştırma siyasetinin sosyalizmin inşası açısından olmazsa olmaz gerekliliğidir.

Değer Yasası

Meta üretim ile birlikte düşünülmesi gereken bir diğer sorun ise 'değer yasası' meselesidir. Değer yasası, meta üretimine dayanan toplumlara özgü bir kategoridir. Ve esas olarak emek ve ürünü arasındaki bağın kopmasından kaynaklanır. Üretimin değişime (alışveriş anlamında) dönük örgütlendiği meta toplumlarında değer yoluyla emek bölünür ve özel mülkiyet (sermaye) ortaya çıkar.

"Değerin, yani metacı toplum kategorisinin arkasında gizlenen şey özel (şahsi) değişimdir, bir başka deyişle, bireysel ya da özel mülkiyettir. Bu çelişkinin etrafında döndüğü merkezse, toplumsal, kolektif emeğin zıddı olan ayrılmış özel (şahsi) emektir. Bunu mümkün kılan ve koşulların oluşmasında düğüm noktası olan şey, emeğin bölünmesidir."(83)

Sosyalizmde değer yasası olamaz. Çünkü sosyalizmde ürün ve üretici arasındaki kopukluk tam toplumsal mülkiyet temelinde ortadan kaldırılmış ve emeğin bölünmesine son verilmiştir. Proletarya diktatörlüğü döneminde planlı ve toplumsal ekonominin alanı genişledikçe meta üretimi ve onunla birlikte değer yasasının da alanı daralır. Üretimin toplum tarafından doğrudan örgütlendiği ve tam toplumsal mülkiyetin ortaya çıktığı koşullarda ürünler değişime girmezler. Dolaylı ve dolaysız yollardan üreticilere dağıtılırlar. Bu durumda emeğin maddi ürünleri bireysel zenginlik kaynağı olma özelliğini yitirerek ortak emeğin doğrudan bir bileşeni halini alır. Yani, değere dönüşmez.

"Üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanan kolektivist bir topluluğun içinde, üreticiler ürünlerini değiş tokuş yapmazlar ve böyle bu durumda ayrıca, ürünler için harcanmış emek bu ürünlerin değeri, yani onlar tarafından sahip olunan maddi bir nitelik olarak görünmez, zira böyle bir durumda, bireysel emekler kapitalist toplumlardaki gibi dolambaçlı yollardan değil, doğrudan bir şeklide ortak emeğin bir bileşenini oluştururlar." (84)

Para

Değer yasası ve meta üretimi ile bağlı düşünülmesi gereken bir diğer konu "*Para ekonomisi*"dir. Marks, parayı, 'değerin dışa vurumu ve meta dolaşımının biçimi' olarak nitelemişti.

> *"Değer ölçüsü işlevini yerine getiren ve ister kendi kişiliğinde ister bir temsilci ile dolaşım aracı olarak hizmet eden meta, paradır." (85)*

> *"Meta dolaşımının maddi özünü, yani çeşitli kullanım değerlerinin değişimini bir yana bırakır ve yalnızca bu dolaşım sürecinin yarattığı ekonomik şekilleri dikkate alırsak bunun sonal sonucunun para olduğunu görürüz."(86)*

Para, değerin ölçüsü ve dışa vurumu, metanın ise biçimi olduğuna göre, meta ve değerin ortadan kalkmasına bağlı olarak o da ortadan kalkacaktır. Meta ve değerin alanı daraldıkça para işlevini yitirecek ve gittikçe yerini emek zamanın karşılığı olan ve ürünün doğrudan dağıtımını sağlayan bir bono ya da vesikaya terk edecektir.

> *"Toplumsallaştırılmış üretim durumunda, para - sermaye ortadan kalkmıştır. Emek gücü ile üretim araçlarını farklı üretim dallarına toplum dağıtmaktadır. Üreticiler, olsa olsa, tüketim mallarının toplumsal ikmalinden emek - zamanlarına tekabül eden bir miktarı çekme hakkını kendilerine tanıyan bir vesika alabilirler. Bu vesikalar para değildir. Bunlar dolaşıma girmezler." (87)*

Proletarya diktatörlüğü döneminde üretimin tam sosyalizasyonu ve metasızlaştırmaya bağlı olarak, paranın ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak da politikalar oluşturulur. (Mesela, belli başlı alanlarda paranın kullanımını kaldırmak

gibi). Zira Bolşevikler devrimden sonra 1919'daki 8. Kongre'lerinde bu yönlü bir kararı programlarına almıştı:

> *"Bankaların kamulaştırılmasına yaslanarak, RKP, parasız değişimlerin alanını genişletmek ve paranın kaldırılmasının yolunu açmak için bir dizi önlemleri uygulamayı önerir." (88)*

Sonuç olarak para ekonomisi ve sosyalizm bağdaşmazdır. Proletarya diktatörlüğünün sistematik çabalarının konusu olarak ortadan kaldırılacak ve sosyalist inşada alınan mesafenin göstergelerinden biri olacaktır.

Bölüşüm

Bölüşüm sorununa geldik. Bölüşüm sorununun doğru değerlendirilmesi, sosyalist topumun proletarya diktatörlüğü koşullarında ortaya çıkması, gelişimi ve komünizme dönüşümünü anlamamız açısından çok önemlidir.

Bilindiği gibi temel özellikleri itibariyle sosyalizm ile komünizm aynı toplum düzeni özellikleri gösterse de bölüşüm hukuku açısından önemli denebilecek bir farka sahiptirler. Sosyalizmde bölüşüm, "*herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre*" ilkesi temelinde gerçekleşirken; komünizmin ilerleyen aşamalarında "*herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre*" ilkesine göre gerçekleşir. Bu fark nereden kaynaklanmaktadır?

Birincisi, toplumsal işbölümü kapitalizminkine oranla temelden değişmiş ve yok olmaya yüz tutmuş olsa da henüz bir bütün olarak ortadan kalkmamıştır. Kafa ve kol emeği arasındaki ayrım devam etmektedir.

İkincisi, üretici güçler henüz bir bolluk toplumu yaratacak düzeye gelmemiştir.

Üçüncüsü, insanların kültür düzeyi bu temelde burjuva 'hak' bilincini aşacak bir olgunluğa ulaşmamıştır.

Komünizm, birinci aşamasında (sosyalizm) yeni doğmuş bir çocuk gibidir, içinden geldiği toplumun izlerini taşımaktadır. Kafa ve kol emeği arasındaki fark aşıldıkça, üretici güçler bolluk toplumuna doğru geliştikçe, yani sosyalizm, komünizme doğru büyüdükçe insanların zihinlerindeki burjuva 'hak' bilinci de aşılacak ve 'emeğine göre' ilkesi yerini 'gereksinimine göre'ye bırakacaktır. Bu bakımdan bazı noktaları vurgulamakta yarar var, ilk olarak, sosyalizmle komünizm iki ayrı toplumsal düzeni değil de, tek bir toplumsal düzenin olgunluk aşamalarını anlattığına göre, 'emeğine göre' ile 'gereksinimine göre' ilkesi arasına keskin bir ayrım çizgisi çekmemeye dikkat etmek gerekir.

> *Bölüşüm yönteminin temelde bölüşülecek ürünlerin ne kadar çok olduğuna bağlı olduğu, bölüşüm yönteminin üretim ve toplumsal örgütlenmenin gelişimi ile birlikte kesinlikle değişmesi gerektiği, bu nedenle bölüşüm yönteminin de değişeceği kimsenin aklına gelmiyordu. Tartışmaya katılan herkes 'sosyalist toplumu' sürekli değişip ilerleyen bir şey gibi değil de, durağan, hiç değişmemek üzere saptanmış bir bölüşüm yöntemi olan bir şey gibi tanımlıyordu. Oysa usa uygun olarak yapılabilecek şey, 1) başlangıçta kullanılacak bölüşüm yöntemini araştırıp keşfetmek ve 2) sonraki gelişmenin genel eğilimini bulmaktır."(89)*

İkincisi, sosyalizmde emeğin ürününün neye göre dağıtılacağı sorunudur. Sosyalizmde emek yoğunluğu, ustalık derecesi gibi farklar devam etmesine karşın emekçi emek - zamanı temelinde bir bono (vesika) almakta ve bu bono aracılığıyla ürüne doğrudan ulaşmaktadır. Sosyalizmde emek, emek - zamanı temelinde ortalanmıştır. Yani emek niteliğine göre değil, niceliğine göre karşılık bulmaktadır. Lenin,

'Devlet ve İhtilal' adlı eserinde, sosyalizmde emekçinin "... *sağladığı çalışmanın niceliğini (- a.b.ç.) gösteren bir bono*" aldığını ve bu bono aracılığıyla "*kamusal tüketim nesneleri mağazalarından çalışmasına denk düşen nicelikte ürün alma hakkını*" elde edeceğini ve böylece (toplumsal fona ödenen kesildikten sonra) toplumdan ona vermiş olduğunu geri almış olacağını söylemişti. Yine Marks, Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi'nde "*Sosyal işgünü, bireysel iş saatleri toplamını temsil eder; her üreticinin birey olarak iş zamanı, sosyal işgünü olarak sunmuş olduğu kısımdır...*" (90) demektedir. Örnekler çoğaltılabilir. Ama açık ve kesin olan şu ki M.E. L'e göre sosyalizmde emek, birincisi nicelik olarak alınır. İkincisi ise nicelik, emek - zaman biçimindedir. Sosyalizmde vasıflı, vasıfsız, yoğunluklu vs. emeğe aynı ölçünün uygulanması 'adaletsizlik' değil midir? Engels'e göre hiç de değildir. Çünkü sosyalizmde emeğe bileşik emek niteliğini kazandıran toplum, emeğe nitelik olarak verdiğini, fazla ürün olarak geri almaktadır. Engels'ten dinleyelim:

> *"Peki, bütün o bileşik emeğe daha yüksek ücret ödenmesi önemli sorunu nasıl çözümlenir? Özel üreticiler toplumunda nitelikli işçinin yetişme giderlerini özel kişiler ya da aileleri yüklenirler, nitelikli emek gücünün daha yüksek fiyatı önce özel kişilere ödenir; usta köle daha pahalıya satılır, usta işçiye daha yüksek ücret ödenir. Sosyalist örgütlemeli toplumda, bu giderleri toplum yüklenir. Öyleyse meyveler, bir kez üretildikten sonra, bileşik emeğin daha büyük değerleri, toplumundur."(91)*

Şimdiye kadar söylediklerimiz, sorunun, aşağı - yukarı oluşmuş bir sosyalist topluma göre konuluşudur. Sorunu geçiş dönemi (proletarya diktatörlüğü) açısından değerlendirdiğimizde bu kadar açık ve belirgin bir tablo koyamayız. Ka-

pitalizmden sosyalizme doğru ilerledikçe, planlı üretim ve bölüşümün kapsamı gelişip sosyalizmin unsurları arttıkça bu tablo gittikçe daha görünür bir hal kazanmalıdır. Proletarya diktatörlüğü işçi sınıfı ve ezilenlerin tarihsel yaratıcılığı ve eylemine dayanarak süreci gittikçe artan oranda sosyalist bölüşümün en - olası - tam uygulanmasına doğru itmelidir. Bu süreç, inşanın başladığı toplumun ileri ya da gerilik derecesine göre, şu ya da bu hızda olacaktır. Proletarya diktatörlüğü sistematik temelde ücretler arasındaki farkları azaltmaya ve giderek kaldırmaya çalışmalıdır. Kapitalist eşitsizliğin önce biçimsel eşitlik (emeğine göre), sonra gerçek eşitlik (gereksinime göre) çizgisinde ilerleyerek kaldırılacağı unutulmamalıdır. 'Ücret makası' , 'pirim sistemi' , 'parça başı ücret' gibi uygulamaların sosyalist bölüşüm ilkesiyle taban tabana zıt ve bağdaşmaz, kapitalist nitelikli uygulamalar olduğu (ve geçiş döneminde ülkeye göre şu ya da bu oranda geçici olarak uygulanabilir olsa da), proletarya diktatörlüğünün sosyalist unsurları geliştirme, kapitalist unsurları kısıtlama ve kaldırma yönelimine bağlı olarak ortadan kaldırılması ve bu başarıldığı oranda sosyalizme (bölüşüm ilkesi anlamında) yaklaşılacağı unutulmamalıdır.

"Parça başı ücret... modern ev emeğinin temelini attığı gibi kademeli olarak örgütlenen sömürü ve ezme sisteminin de temelini atar.

(...)

Buraya kadar anlatılanlardan parça başı ücretin, kapitalist üretim tarzı ile en uyumlu ücret şekli olduğu sonucu çıkıyor."(92)

Amacımız her tür emeğin eşit ücret almasını sağlamak ve tam komünizmi gerçekleştirmekse de, hiçbir biçimde hemen ve şu anda bu eşitliği gerçekleştirmek niyetinde değiliz ve kendimize böyle bir görev saptamıyoruz, çünkü

şimdiki halde kapitalizmden komünizme geçişin yalnızca ilk adımlarını atmaktayız. Bu bakımdan daha bir süre için uzmanların daha yüksek bir ücret almaları gerekir ki, eskisinden daha kötü değil, daha iyi çalışsınlar. Aynı nedenle en başarılı çalışmalar için ve özellikle örgütsel çalışmalar için prim sistemini reddetmemeliyiz; prim sistemi tam komünist düzende kabul edilemez, ancak, kapitalizmden komünizme geçiş döneminde, Sovyet iktidarının bir yıllık deneyinin ve teorinin de gösterdiği gibi kaçınılmazdır." (93)

"Çeşitli nedenlerden dolayı maddi ücretlerde uzmanlığa göre farklılıkların geçici olarak korunması gerekiyorsa da, her şeye rağmen ücret düzeyi politikası, ücret oranları arasında mümkün olan en büyük eşitlik üzerine kurulmalıdır."(94)

Ekonomik Yasalar - Politik Ekonomi

Sosyalizme geçişin ekonomik bağlamı tartışılırken ele alınması gereken bir diğer nokta, tüm bu süreci yöneten temel ilkelerin hangi ideolojik - politik forma tabi olacağı meselesidir. Sosyalizme özgü ekonomik yasaların ve bu yasaları açıklamaya yarayan sosyalist bir ekonomi - politik biliminin olup olmayacağı sorunu, bu tartışmanın merkez konusudur.

Sosyalizme özgü ekonomi yasalarının ve ekonomi - politik biliminin olup olmayacağı sorusuna yanıt verebilmek için sosyalizmin ekonomi kavrayışını ve ekonomi - politikle ilişkisini açıklığa kavuşturmalıyız.

Marks ve Engels, ilkel insanın geriliği ve bilinç yokluğu, sınıflı uygarlık insanının ise toplumun yapısındaki onmaz çelişki ve çatışmalardan kaynaklı olarak, nesnelliğin ve ekonomik süreçlerin tutsağı olduğunu; ancak sosyalist bir top-

lumda insanın kendi tarihinin gerçek yapıcısı haline geleceğini, ekonomik süreçlerin kısıtlarından kurtularak çok yönlü ve yaratıcı üretici olabileceğini söylüyordu.

Tarih boyunca ortaya çıkan tüm ekonomik yapılar (genel anlamda) insan ürünü olmasına karşın, yaratıcısının gittikçe daha çok üzerine çıkmış, ona yabancılaşmış ve nihayetinde tutsağı haline getirmiştir. Tarihsel olan, insanın gelişiminin - örgütlenme, işbölümü ve kavrayış - belirli bir düzeyini gösteren ekonomik yapılar egemenlerce, doğal - mutlak olarak konmuş ve göreceliğinin üzeri örtülerek ezilenlere "*bilimsel bir kesinlik*"le kaderine razı olması söylenmiştir. Marks ve Engels, insanın tarihsel gelişimine ilişkin olarak yaptığı incelemelerde, ekonominin mutlak yasa ve kategorilerinin olmadığı, ekonomik yapıların tarihsel olarak ortaya çıktıklarını, geliştiklerini ve bünyelerindeki çelişkilerin sonucunda yok olarak yerlerini bir başka sisteme bıraktıklarını açığa çıkardılar.

Gerçekten de ilk bakışta ekonomik yasalar ve kategoriler oldukça doğal ve nesnel görünürler. Para, ticaret, işgücü, kar, rekabet gibi şeyler dolaysızca toplumsal ilişkiler içinde insana kavratılır ve kabul ettirilir. "*Büyük balık küçük balığı yutar*", "*Her koyun kendi bacağından asılır*" gibi metaforlarla insana ait ve tarihsel olan ekonomik yapılar, doğal ve kaçınılmaz gösterilir. Burjuvazi bu süreci "*ekonomi - politik*" yoluyla yapar. Böylece burjuvazinin varlığına bilimsel bir nitelik atfedilmiş olur.

Marks'ın teorik üretiminde "*ekonomi - politik*" eleştirisinin bu kadar belirgin bir yer tutmasının nedeni budur. O, ekonomi - politik çözümleme ve eleştirileriyle; "*ekonomi - politik*"in öne sürdüğü kategorilerin göründüğü ya da gösterildiği gibi doğal ve kalıcı olmadığını, geçici ve tarihi olduğunu göstermiş ve mevcut kapitalist sistemin de kendi iç çelişkilerinin sonucu olarak yok olacağını ve yerini insan

bilincinin geldiği düzeyin göstergesi ve ürünü olacak sosyalist bir düzene bırakacağını tanıtlamıştır. Marks, Kapital'de ekonomi - politiğin toplumsal üretimi yasal zorunluluklar olarak koyma eğilimini dini kavrayışa benzetir:

> *"Üretim sürecinin insanlara hâkim olduğu, henüz insanların üretim sürecine hâkim olamadıkları bir toplum durumuna ait oldukları alınlarında yazılı bulunan formüller, bu toplumun burjuva bilincine, üretken emeğin (işin) kendisi kadar apaçık doğal zorunluluklar olarak görünür ve böylece söz konusu olurlar. Bundan dolayıdır ki, toplumsal üretim organizmasının burjuva öncesi şekillerinin ekonomik - politik tarafından ele alınış biçimi, kilise babalarının Hıristiyanlık öncesi dinleri ele almaları gibi olur...*
>
> *(Dipnot'ta b.n.) İktisatçıların kendilerine has bir yönetimleri oluyor. Onlar için ancak iki türlü kurum vardır; doğal olanlar, yapma (suni) olanlar. Feodalizmin kurumları yapma, burjuvazininkiler doğal kurumlardır. Burada bunlar, kendileri gibi iki tip din bulup ayıran teologları andırırlar, bu sonunculara göre, kendilerininki hariç, her din insan bulgusudur ve ancak kendi dinleri bir vahiy-i ilahi'dir. Böylece bir zaman tarih vardı. Fakat artık yok."(95)*

Yani ekonomi - politik bir disiplin olarak sınıflar üstü ya da sınıflara göre değişen bir bilim değil, aksine bir ideoloji, burjuva ekonomi kategorilerini ve sınıf ilişkilerini örten, 'doğallaştıran' bir ideolojidir. Marks'ın ekonominin ve ürünü olan ekonomik insan tipinin aşılması anlamına geldiğini söylediği sosyalizme ekonomik yasalar atfetmek, sosyalist bir ekonomi - politik icat etmeye kalkışmak, hele ki ekonomi politiğin kategorilerini sosyalizme eklemlemeye çalışmak

demek; burjuva ideolojisiyle sosyalist ideolojiyi uyumlulaştırmaya çalışmak, sosyalist ideolojiye burjuva ideolojiyi katmak, yani bozmak, yani düpedüz revizyonizm demektir. Marks, 'Felsefenin Sefaleti'nde iktisatçıları burjuva sınıfın bilimsel temsilcileri, sosyalistleri ise proleter sınıfın teorisyenleri - temsilcileri olarak tanımlamıştı. Yine Marks, 'Grundrisse'de sosyalizm - komünizmin, ekonomi - politiğin anti-tezi olduğunu söylüyordu.

Sosyalist ekonomi yasaları, sosyalizmin ekonomi -politiği ya da kapitalist ekonomi kategorilerinin dönüşüm geçirerek sosyalizmle uyumlu olabileceği gibi düşünceler esas olarak 1920'lerin ortalarından itibaren şekillenip yaygınlık kazanmaya başlamıştır. 1920'lerin ortalarına kadar Sovyetler Birliği de dâhil tüm dünya sosyalist (Marksist) hareketindeki yaygın kanı, ekonomi - politiğin (Marks'ın yaklaşımına uygun olarak) burjuva ideolojisinin görünümü olduğu ve sosyalizmle temelden karşıt olduğuydu. Lenin'in 'çok okumuş bir iktisatçı' olarak tanımladığı Buharin, bir yazısında 1925 öncesi Bolşeviklerinin konuya dair genel yaklaşımını şöyle anlatıyordu:

> *"Gerçekte toplumsal ekonomiyi kurduğumuz anda, ekonomi politiğin tüm temel 'sorunları' kaybolur. Değer, fiyat, kar sorun vb. Burada 'insanlar arasındaki ilişki', 'şeyler arasındaki ilişki' olarak ifade edilmemektedir. Toplumsal ekonomi pazar ve rekabetin kör koşullarıyla düzenlenmemektedir. Fakat bilinçli bir planı izlemektedir. Bu durumda bir yanda belirli bir ölçümleme yöntemi, öte yanda normlar bulunabilir fakat pazarın kör yasalarını inceleyen bir bilime yer yoktur. Çünkü pazar olmayacaktır. Böylece meta üreten toplumun sonu ekonomi politiğin sonunu görecektir."(96)*

Sovyetler Birliği'nin merkezinde durduğu dünya komünist hareketinde, '20'lerin ortalarından başlayıp yayılan, '30'lu yılları kaplayan ve sosyalist inşa tartışmalarıyla iç içe geçen bir sürecin sonunda " *sosyalist ekonomi yasaları*"nın ve "*sosyalist ekonomi - politiğin*" keşfedildiği, kapitalist ekonomi kategorilerinin sosyalizmle uyuşturulduğu bir anlayış hâkim eğilim haline geldi.

Ekonomik yasalar, tek tek insanlar, sınıflar ya da toplumsal kesimlere indirgenemeyecek ama hepsinin tarihsel akış içinde karşılıklı ilişki ve etkileşiminden doğan nesnel süreçleri yansıtır, dışa vururlar. Tarihsel sistemlerle birlikte açığa çıkar, gelişir ve yine onlarla birlikte yitip giderler. Sınıf - cins toplumlarından, sınıfsız - toplumsal cinsiyetsiz topluma geçiş sürecinde, yani proletarya (kadın) diktatörlüğü döneminde bu yasalar da onları koşullayan koşullarla birlikte gittikçe yok olacak ve ekonomik yasaların da, bu yasaları inceleyen ekonomi - politik gibi bir 'bilimin' de olmayacağı sosyalizme geçilecektir. Yasalar bıçakla kesilip atılamaz. Ama onları doğuran - yansıtan temellerin iradi ve planlı biçimde dönüştürülmesi yoluyla kaldırılabilir. Yani, proletarya diktatörlüğü, sınıfsal ve toplumsal ayrımlar olduğu sürece bu ayrımları yansıtan yasaları görmeli ve tanımalı, dahası ekonomi yönetiminde dikkate almalıdır. Ve ne önemlisi devamında bu yasaları ortadan kaldırmak için, toplumsal maddi gerçeği dönüştürmeyi esas yönetici ilke olarak benimsemelidir. Sınıflı toplumların yansıması olan bu yasaları ve yasacı anlayışı üreten, insanın yaratıcı potansiyelini küçümseyen her türlü anlayış ve yaklaşım reddedilmelidir. Unutmamak gerekir ki, sosyalizm, ekonomik kısıtlardan kurtulmuş yeni insan toplumudur. Sosyalizmin insanı kendi yaşamının ve tarihinin hâkimi ve yaratıcısı olacaktır. Onun yaşamını çevreleyen nesnel toplumsal yasalar yoktur. Sosyalist ekonomi yasaları ve sosyalist ekonomi – politik fikri bu açıdan, insa-

nın örgütlenme potansiyelini görmeyen ekonomist - burjuva bir düşüncedir.

Plan İlkesi

Son olarak, sosyalizme geçiş sürecini yöneten ve şimdiye kadar tartıştığımız konuları da bir biçimde kesen 'plan' ilkesini ele almalıyız.

Proletarya diktatörlüğünün kapitalizmden sosyalizme geçişi örgütlemesinin temel yolu ve aracı 'plan siyaseti'dir. Planın sosyalist inşadaki yeri daha çok ekonomik süreçler açısından ele alınıp tartışılsa da, bu doğru değildir. Ve esasta ekonomist bir kavrayışı yansıtmaktadır.

Proletarya (kadın) diktatörlüğünde plan, başta işçi sınıfı ve kadınlar olmak üzere tüm ezilenlerin gerçek olanaklarından yola çıkarak kendilerini, toplumu, yaşamı ve geleceklerini bilinçle yeniden kalıba dökmelerinin yolu ve aracıdır. Eğitim, kültür, ekonomi, siyaset, sanat vs. yeni insan toplumunun yaratılması amacına koşulur. Toplumun gerçek olanaklardan yola çıkılarak, belirli bir plan - ya da planlar dizisi - aracılığıyla dönüştürülmesi süreci; uzmanlar ya da öncüler eliyle yukarıdan aşağıya değil, oluşturulmasından yürütülmesinde kadar kitlelerin aktif ve doğrudan katılımına dayanır. Eğer sosyalizm, ezilen emekçi yığınların basit uygulayıcılar olmaktan çıkarak, kendi tarihlerinin yapıcıları haline gelecekleri bir toplumsal düzen olacaksa; bu, katılımcı ve merkezi bir sosyalist planlama anlayışının ürünü olacaktır. Bürokratik merkezi planlama da, kapitalist plansızlıkta işçileri ve ezilenleri basit uygulayıcılar olarak görür. İkisi de emekçide, emeğinin ürününe yabancılaşma ve üretime karşı ilgisizlik yaratır. İkicisinde patron - işçi biçiminde gerçekleşen işbölümü ve sınıflaşma, birincisinde amir - memur, yönetici - yöneten, işçi - müdür gibi iş bölümü biçimlerinden

bürokratik tabakalaşma ve gittikçe açıkça sınıflaşma biçiminde görünür. Bürokratik merkezi planlama da, kapitalist plansızlık da kitlelerin gerçek ihtiyaçlarını, potansiyellerini ve maddi kaynakları kavrayamaz. Birincisi kitlelerin ihtiyaçlarını sınırlayıp, standartlaştırarak aşırı tutumu ve dolayısıyla görece kıtlığı; ikincisi tüketimi aşırı kışkırtarak fazla üretim krizlerini, eşitsiz dağılımı, kaynakların savurganlığını teşvik eder. Birincisi aşırı ve tek yönlü merkeziyetçi yapısıyla, ikincisi anarşik yapısıyla emekçide yaratıcılığın körelmesini, ilgisizliği, yabancılaşmayı, emek israfını teşvik eder. Birincisi aşırı ve tek yönlü merkeziyetçi yapısıyla yerel kaynakları ve potansiyelleri kucaklayamaz, iri ve hantal gövdesi nedeniyle teknoloji ve üretim yöntemlerindeki hızlı değişim imkânlarına ayak uyduramaz; ikincisi, teknoloji ve üretim yöntemlerindeki değişimleri sömürü oranında yarattığı sınır nedeniyle kısıtlar, kucaklamada isteksiz ve öteleyici davranır.

Sonuç olarak merkezi - bürokratik plan ve klasik kapitalist plansızlık biçimsel karşıtlığına rağmen özde aynıdır. İkisi de burjuvadır.

Sosyalist merkezi planlama;

1-Kitlelerin her düzeyde etkin katılımıyla oluşturulur.

2-Kitlelerin doğrudan ve etkin katılımıyla yürütülür.

3-Yerel ve merkezi, birbirinin gücünü kısıtlayan değil, pekiştiren yönler olarak kavrar.

4-Aşırı büyük ve hantal değil, esnek yerel kaynaklar ve potansiyelleri içeren, teknolojik yeniliklere hızla ayak uydurabilecek, emekçilerin yaratıcılıklarını ve üretim modellerindeki yenilikleri hızla emebilecek tipte üretim birimlerine, siyaset birimlerine vb. dayanır.

5-Eğitim, ekonomi, siyaset, kültür vs. bütün süreçleri, iş-bölümünü, önce iş ve uzman arasındaki bağı koparan, daha

sonra ise gittikçe işbölümünün tümden kalkarak çok yönlü insanın yaratılması hedefine bağlı olarak kısıtlar.

6- Katı, değişmez ölçüler değil, pratikte ortaya çıkan ihtiyaçları hızla görüp karşılayabilen, fazlalıkları atabilen, sorunları çözerek ilerleyen, yeni imkân ve potansiyelleri hızla içererek genişleyen elastikiyetle bir (plan), ölçüler seti oluşturulmalıdır.

7- Partiler, uzmanlar, önderler vs'nin plan süreçlerindeki etkisi, siyasal ve entelektüel etki ve ağırlıklarına bağlı olmalıdır. Kitlelerin katılımı ve inisiyatifinin üzerine çıkan tüm yetki ve karar mekanizmaları dışlanmalı, bu konuda setler çeken ölçüler oluşturulmalıdır.

8- Kitlelerin eğitim ve kültür düzeylerinin geri olduğu toplumlarda bu süreç kaçınılmaz olarak başlangıçta öncülerin daha belirgin olduğu bir görünüme sahip olacaktır. Burada esas alınması gereken şey kitlelerin katılım düzeylerini arttıracak, öncülerin kastlaşmasını engelleyecek araç ve mekanizmalar bulmak, oluşturmaktır. Yönetici ilke, "*kitlelerin kendi tarihlerinin doğrudan yapıcısı olmaları*" olmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

PRATİĞİN YOL ARAYIŞI

" *Çok zorlukları aşmamız gerekecek, çok özveride bulunacak ve çok hata yapacağız, çünkü bu hakkında kitaplarda hiçbir şey bulunmayan, tarihte örneği olmayan yeni bir eserdir. Elbette bu, tarihteki en büyük, en zor geçiştir, fakat başka türlü bu dev geçiş gerçekleştirilemez.*"-Lenin-

Birinci bölümde yürüttüğümüz tartışma, esas olarak sorunun teorik konuşu ile ilgiliydi. Pratik süreçlere dair yapılan kimi örneklemeler ya da yorumlar daha çok teoriyi daha açık hale getirme, öne sürülen fikri belirginleştirme amacını güdüyordu.

İkinci bölümde ise pratiği, pratiğin teoriyle ilişkisini, teoriden saptığı noktaları, neden, niçin, nasıl olmalıydı sorularıyla birlikte ele alarak sonuçlar çıkarmaya çalışacağız.

Sosyalizm denemelerini tartışırken, daha çok S.B. merkezli bir değerlendirme yapacağız. Diğer kimi denemelere ise bu ilk büyük çaplı girişime dönük değerlendirmelerimizle bağlantısı içinde değinmekle yetineceğiz.

Şubat 1917: Erken Doğum

Şubat Devrimi, Lenin ve Bolşevikler de dâhil tüm Rus devrimcilerini hiç beklemedikleri bir anda yakaladı. Devrimciler ne zihinsel, ne de pratik olarak hazırlıklı olmadıkları, beklemedikleri bu devrim karşısında tam bir şaşkınlık yaşadılar. Sosyal - devrimciler ve Menşevikler gelişmelerin ardından sürüklenip burjuvaziye yedeklenirken, Bolşeviklerin büyük bölümü (hatta Lenin hariç hepsi demek çok yanlış olmaz) iki arada bir derede kaldılar. Bolşeviklerin çoğunluğu o güne kadarki 'Bolşevik formül' lerle pratikte ortaya çıkan durum arasındaki uyuşmazlığı ve nedenlerini bir türlü anlamlandıramıyordu. Lenin'in 'İki Taktik' adlı yapıtında ana çizgileriyle ortaya koyduğu klasik formüle göre devrim işçi ve köylülerin devrimci - demokratik iktidarıyla sonuçlanacak, feodal çarlık rejiminin tasfiyesi, büyük kapitalist işletmelerin ve toprak sahipliğinin kaldırılarak, sömürücü sınıfların belinin kırılması, toprak devrimi ve işçi denetimi üzerinden işçi sınıfının hegemonyasına dayanılarak kesintisiz biçimde sosyalizme doğru ilerlenecekti. Gerçek hayatta ise başka bir tablo ortaya çıktı. Burjuva - demokratik devrim Bolşeviklerin öngörmediği biçimde büyük burjuvaziyi iktidara taşıdı. Tablo tam olarak şöyleydi: Bir yanda burjuva iktidarı temsil eden Mulyikov, Guçkov, Lvov'ların geçici hükümeti; diğer yanda ise işçi ve köylülerin devrimci - demokratik diktatörlüğünün, henüz olgunlaşmadan dünyaya gelen işçi ve asker sovyetleri (biçimi) iktidarı vardı. Sovyetlerin devrimci - demokratik diktatörlüğün (Lenin'in deyimiyle) 'rüşeym' halde dünyaya gelmesi, Şubat Devrimi'ni tetikleyen özgün koşullar bileşiminin sonucuydu. Olgunlaşmadan dünyaya gelen Sovyetler, önceleri geçici hükümetin bir payandası oldu. Lenin'in deyimiyle 'eski' Bolşevikler, şöyle düşünüyorlardı: İktidar burjuvazide, işçi köylü diktatörlüğü henüz gerçekleşmedi. O zaman önümüzde duran görev belli! Bilinen Bolşe-

vik formüle sadık kalarak demokratik devrim için mücadeleyi sürdürmek!

'Formüller Diyarından, Gerçeklik Diyarına'

Lenin, Marksizmin ruhuna, yöntemsel özüne değil de lafzına eğilimli 'eski' Bolşeviklerin bu yaklaşımlarını şöyle değerlendiriyordu:

> *"Kim burjuva devrimin tamamlanması sorununu eski tarzda koyarsa, yaşayan Marksizmi ölü harflere feda eder." 1*

Lenin, Bolşevik Parti Rusya Bürosu'na Şubat Devrimi'nin hemen sonrasında yazdığı 'Uzaktan Mektuplar'da, Şubat Devrimi'ni ortaya çıkaran tarihsel etkenleri çözümler. Devrimin, Fransız ve İngiliz emperyalistlerinin Romanov hanedanlığını yıkarak, Rusya'yı emperyalist savaşın daha önlerine sürmeye uygun bir iktidarla değiştirmeye dönük emperyalist bir komplo ile savaşın yarattığı yıkıma isyan eden işçi ve köylülerin aşağıdan devrimci hareketinin - patlamasının kesişmesinin sonucu olduğunu söylüyordu. Ortaya çıkan ikili iktidar denklemini aynı isimli makalesinde ('İkili İktidar' makalesi) şöyle değerlendiriyordu Lenin:

> *" Her devrimin temel sorunu devlet iktidarı sorunudur. ...Devrimimizin son derece dikkate değer bir özelliği, bir ikili iktidar üretmiş olmasıdır... Bolşevizmin eski 'formüllerini' tümlemeyi ve düzeltmeyi bilmek gerek... İkili iktidarı önceden kimse düşünmedi ve düşünemezdi. İkili iktidar neden ibarettir? Geçici hükümetin, burjuvazinin hükümetinin yanı sıra, gerçi henüz zayıf, henüz rüşeym halinde olan, ama buna rağmen hiç kuşkusuz gerçekten var olan ve güçlenen bir*

ikinci hükümetin; İşçi ve Köylü Temsilcileri Sovyetlerinin ortaya çıkmış olmasından ibarettir." 2

Lenin'e göre Şubat Devrimi'ni biçimlendiren iki etken (yani İngiliz - Fransız emperyalistleri ve yerli işbirlikçilerinin Romanovhanedanlığını devirmek için hazırladığı komplo ile kitlelerin emperyalist savaşa karşı aşağıdan hareketinin kesişmesi) ortaya çıkan ikili iktidarın da kaynağıydı. Burjuva demokratik devrim, bu iki iktidar odağının iç içe geçerek eski rejimi alt etmesi, bir iktidar değişikliğine yol açması yoluyla gerçekleşmişti. Yaşam, eski Bolşevik formülü " *Formüller diyarından gerçeklik diyarına getirdi, ete kemiğe büründürdü, onu somutlaştırdı ve böylece onu değişikliğe uğrattı.*" (Lenin-agy)

'Sosyalist Dünya Devriminin Önsözü'

Lenin'e göre tarihsel akışta bir istisna olarak (çok özgün şartların 'garip' biçimde tepki olarak ortaya çıkmasının sonucu) Rusya gibi bir köylü ülkesi sosyalist dünya devriminin öncü kolu olarak öne çıkıyordu. Lenin, Rusya'da kazanılan zaferin sosyalizm için yeterli olmayacağını ama Avrupa devrimini tetikleyip harekete geçirebileceğini ve böylece dünya devriminin önsözüne dönüşebileceğini söylüyordu:

"Emperyalist savaşın objektif kaçınılmazlıkla yol açtığı devrimler dizisini başlatma büyük onuru Rus proletaryasına düşmüştür. Ancak diğer ülkelerin işçileri arasında Rus proletaryasını seçkin devrimci proletarya sayma düşüncesi bize kesinlikle yabancıdır. Rusya proletaryasının, diğer ülkelerin işçilerinden daha az örgütlü, hazırlıklı ve sınıf bilinçli olduğunu çok iyi biliyoruz. (...) Rusya bir köylü ülkesindir, en geri Avrupa ülkelerinden biridir. Sosyalizm orada derhal ve doğrudan zafer kazanamaz. Fakat (...) Rusya'da

burjuva - demokratik devrime korkunç bir ivme kazandırabilir ve devrimimizi sosyalist dünya devriminin önsözüne dönüştürebilir..." 3

Lenin'in devrimi kavrayışı dünya düzeyindeydi. O'na göre Rus devriminin sosyalizm yönünde derinleşmesi Avrupa devrimini harekete geçirecek ve dünya devrimine kapı açacaktı. Ve tersinden Avrupa devriminin desteğiyle Rus devrimi tek başına hayal bile edemeyeceği sosyalizmin tam zafer (sosyalist toplumun kurulması) işine girişebilecekti. Bir yanda Avrupa (ve dünya) devrimi hızla olgunlaşıyor, öte yanda ise Rus devrimi özgün tarihsel bir fırsat yaratıyordu. Lenin, az bulunan büyüklükte bir devrimci girişkenlik örneği göstererek inisiyatif aldı ve sosyalist devrim bayrağını kaldırdı. Bolşeviklerin çoğunluğu da dahil, devrimci hareketin ezici çoğunluğu Lenin'in bu yaklaşımını bir çılgınlık, delilik olarak gördü önceleri. Durumu kavrayamıyorlar, bildiklerini okumayı sürdürüyorlardı. Molotov, o günleri şöyle anlatıyor:

"Lenin'i ilk 1917 Nisan'ında Finlandiya garında gördüm. Onunla ilk orada tanıştım. Birkaç istasyon önce, Petrograd'da trene binmiş olan Stalin'in yanında trenden indi. Lenin, bir zırhlının üzerine tırmandı ve bağırdı: 'Yaşasın Sosyalist Devrim!' Bolşevikler için bu yeni bir eğilimdi. (...) Petrograd'da, parti konferansında, ben başkanlığı üstlenmiştim ve Lenin de konuştu. Artık, dedi, yeni bir aşamaya geçtiğimizi anlamayan eski Bolşevikler için bir tehlike var. Onlar demokratik devrim yaşamakta olduğumuzu düşünüyorlar. Oysa sosyalist bir devrime doğru ilerlememiz gerek! Ve herkes beyin hücrelerini zorlamaya başladı: Nasıl yani, sosyalist devrim mi?

(...) ne ben ne de Lenin'le her zaman birlikte olanlar onu hemen ilk elde anlamadık." 4

İlginçtir. O dönemde Lenin'in platformuna - görüşlerine en yakın duran iki kişi Troçki ve Sverdlov olmuştur. Bolşevik önderler arasında Sverdlov, Lenin'in görüşlerini hızla kavramış ve demokratik devrim çizgisinden sosyalist devrim çizgisine doğru ilerlemiştir. Troçki ise kendi devrim kavrayışında (koşullardan bağımsız olarak) zaten verili olan dünya devrimi, sosyalist devrim yaklaşımını Lenin'in yeni çizgisiyle uyumlulaştırarak Bolşeviklerle birleşmiştir. Stalin gibi, genelde Lenin'le birlikte hareket eden önderler bile Lenin'in yaklaşımlarına temkinli yaklaşmıştır.

Ekim'e Doğru

Lenin'in 'sosyalist devrim' şiarı sosyalist önlemlerin doğrudan ve derhal yürürlüğe konmasından ziyade iktidarın proletarya önderliğindeki devrimci demokrasinin eline geçmesini, proletarya diktatörlüğünün özgül bir biçimi olarak ortaya çıkacak bu iktidarın burjuva - demokratik devrimin sorunlarını da (Lenin'in deyimiyle 'yan ürünler' olarak) çözerek, tedrici biçimde sosyalizme ilerlenmesi anlamına geliyordu. Lenin, Bolşevikleri 'sosyalist devrim' ve 'Sovyet iktidarı' şiarını yükselttiği için 'sosyalizmi yürürlüğe koymak' istemekle itham edenlere şöyle yanıt veriyordu:

İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri, iktidarı devralmak zorundadır, ama alışılmış bir burjuva cumhuriyet yaratmak ya da doğrudan sosyalizme geçmek için değil. Bu imkânsızdır. O halde ne için? Bu geçiş için atılabilecek ve atılması gereken ilk somut adımları atmak için iktidarı almak zorundadırlar (...)

(...) Sosyalizm 'yürürlüğe koymak' istiyoruz diyemeyiz, bu en büyük saçmalık olurdu. Sosyalizmi propaganda etmeliyiz. Rusya'da nüfusun çoğunluğu, sosyalizmi aklına bile getiremeyecek olan köylülerden, küçük mülk sahiplerinden oluşmaktadır." 5

Lenin'in Şubat - Ekim dönemi boyunca tüm çabası, birincisi, iktidarın işçi sınıfının merkezinde durduğu sosyalizm yönelimli bir Sovyet hükümetince ele geçirilmesi; ikincisi ise Sovyetlerin komün ilkeleri temelinde geliştirilip - pekiştirilmesi hedeflerine odaklanmıştır. Geçici hükümeti desteklemeye yönelen her politikanın, burjuvazinin monarşi ile uzlaşarak devrimi tasfiye etme niyetlerine zemin hazırlamak anlamına geldiğini söylüyordu. Devrimi korumanın ve ilerletmenin tek yolu sosyalizm yönünde derinleşmek ve bunun içinde Sovyetlerin merkezinde durduğu bir iktidar denklemi oluşturmaktı.

Lenin, kararsız Bolşevikleri acımasızca eleştiriyor, geçici hükümete yedeklenen Sosyal Devrimcilere ve Menşeviklere ateş püskürüyordu. Eylülde Menşevik ve Sosyal Devrimcilerin Kadetler'le aynı hükümete girmeme yönünde bir karar alması Lenin'de büyük heyecan yaratmış ve bunun devrimin barışçıl gelişimi için tarihsel bir fırsat olduğunu, "*yüzde bir şans bile olsa*" denemeye değer olduğunu söylüyordu. Ona göre Bolşeviklerin dahil olmayacağı (proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün koşulları gerçekleşmeden bu imkansızdı) ama Sosyal - Devrimci ve Menşeviklerin kuracağı, Sovyetlere karşı sorumlu olan bir hükümet desteklenebilirdi. Bu bir uzlaşmaydı. Bolşevikler gerçek demokrasi zemininde ve Sovyetler yoluyla barışçıl bir biçiminde sosyalizme ilerleme imkanı kazanacak, sosyal devrimci ve Menşevikler ise;

"Kendi bloklarının programını gerçekleştirme tüm olanağına kavuşacaklar ve burada hal-

kın ispatlanabilir ezici çoğunluğuna dayanabilecek ve Sovyetlerdeki çoğunluklarından 'barışçıl' biçimde yararlanmayı güvence altına alabileceklerdir." 6

Lenin'in gördüğü bu tarihsel fırsatı diğer Bolşevik önderler görememiş, bu görüşler ilgili yere ulaşmadan bu fırsat aralığı kaybolup gitmiştir. Lenin, bu yazısının sonuna şöyle bir not düşer:

"Barışçıl gelişme yolunun tesadüfen mümkün hale geldiği, günlerin artık geçtiği görülüyor. Geriye sadece bu notları yazı işlerine gönderip, "Gecikmiş Düşünceler" başlığını koymak kalıyor... Bazen gecikmiş düşünceleri öğrenmek de ilginç olabilir." 7

Ekim'in hemen öngünlerinde Lenin, Sovyetlerin tüm iktidarı alması durumunda

"...delegelerin halk tarafından barış içinde seçilmesini, Sovyetler içinde partilerin barışçıl mücadelesini, çeşitli partilerin programlarının pratikte denenmesini, iktidarın bir partinin elinden diğerine barışçıl geçişini..." 8

güvence altına alabilecek bir barışçıl gelişimin mümkün olacağını söylüyordu.

Ancak Menşevik ve Sosyal Devrimcilerin burjuvaziye ve emperyalizme yedeklenme anlamına gelen siyaseti devam etti. İşçiler ve köylüler arasındaki huzursuzluk, barış ve toprak taleplerinin yükselmesi hem Bolşeviklerin güçlenmesi, hem de Sosyal Devrimci ve Menşevikler içindeki sol eğilimlerin gelişmesi yönündeki eğilimi pekiştirdi.

Ekim'in Yolunu Açmak: Lenin'in Bolşevik Önderliğe Karşı Mücadelesi

Ekim kapıyı çalıyordu. Lenin'in Bolşevik önderleri iktidarı almak üzere ikna etme sürecinin ne kadar sancılı bir mücadele haline geleceği hatırlanacaktır. Bolşevik önderlik toplamda iktidarı almak için oldukça kararsızdı. Lenin ise "*dün erkendi, yarın çok geç olabilir, bugün tam zamanı*" diyerek Bolşevik önderliği iktidarı almak, devrimi ilerletmek için ikna etmeye çalışıyordu. Önderlik içerisinde onu baştan sona destekleyen Troçki olmuştu. Sverdlov ve Stalin ise sırasıyla tartışma içinde Lenin'in tarafına geçmişlerdi ama hem destekleyenler oldukça kararsız ve kafa açıklığından uzak hem de karşı çıkan çoğunluk tereddütlüydü. Lenin'in istifa etmek de dâhil olmak üzere her türlü kozu masaya sürdüğü ünlü MK toplantısı, sonuç olarak Lenin'in zaferi, yani Ekim kararı ile sonuçlandı. Ancak bu karar oldukça zayıf bir temele dayanıyordu. Ekim, Bolşevik merkezde oluşan gerçek bir irade birliği ve kararlılığın değil; Lenin'in büyük dehası, enerjisi ve kararlılığıyla Bolşevik önderliğin çoğunluğunu kapsayan kararsızları ardından sürüklemesinin sonucuydu. Zinovyev ve Kamanev'in MK'nın devrim kararı ve hazırlığını kamuoyuna açıklayarak devrimi riske atmaları da bu tablo içine yerleştirilmelidir. Yani, Zinovyov ve Kamanev Bolşevik önderlikte iki istisna değil, Lenin'in kararlılığının gölgesinde kalan genel kararsızlık ve isteksizliğin dışavurumuydu. Bu tablo, Bolşevik önderlik içindeki dengenin ne kadar hassas olduğunu gösterse de yine de tam değildir.

Bolşevik Önderlik: Kırılgan Bir Yapı

Bolşevik önderlik bileşimi oldukça kırılgan bir yapı arz ediyordu. Düşünülenin - ya da kabul edilenin - aksine birlikten oldukça uzaktı. Buharin, Tomski, Rikov bir çizgiyi; Troçki, Preobjenisk bir çizgiyi; Stalin, Molotov, Cerjinski

bir çizgiyi; Kollontai ve Şliyapnikov bir çizgiyi; Lenin ve Sverdlov bir çizgiyi (vb.) temsil ediyordu. Bu çizgiler şu ya da bu sorunda bir araya gelebiliyor, bu çizgiler dışındaki kimi önder düzeyindeki kadrolar ise bu çizgilerle çeşitli dönemlerde birleşebiliyorlardı. Başlı başına bir örgütsel form kazanmasalar da bu çizgiler kendi içlerinde (adı konmamış) hiyerarşileri olan, ilişki sistematiği, siyasi, teorik ve ideolojik özgünlükleri olan pre - yapılar oluşturuyorlardı. Ve tüm bu Pre - yapılar Lenin'in ideolojik, politik, teorik ağırlığının yarattığı mıknatıs etkisiyle bir arada duruyor, aşağı - yukarı bir birlik görüntüsü veriyordu. * Farklı siyasal eğilimlere özgürlük, özgür düşünce ve tartışmanın eylemde birlik ile el ele gittiği Bolşevik geleneğin sınırlarını bir hayli zorlayan bir tabloydu bu. Önderlik içerisindeki bu karmaşayı Molotov şöyle anlatıyor:

> *"Bildiğim kadarıyla hiç yazılmadı ama gerçekte politbüronun her üyesinin arkasında kendi destekçi takımı vardı. Lenin'in arkasında da hatta. Lenin, politbüro toplantılarını Troçki'siz yapmayı önerdi. Biz de ona karşı birlik olduk. Bir ya da iki sene sonra Zinovyev'siz ve Kamanev'siz oldu. Ondan sonra da Buharin'siz, Tomski'siz ve Rikov'suz oldu. Politbüro üyelikleri sürüyordu, ama onları haberdar etmiyorduk. (...)" 9*
>
> *" Lenin'in politbüro'da dostu yoktu. Ama hepimizi de tuttu. Birçoğu ondan uzaklaştı ya da başka yönlere saptı ama o sırada yerine koyacak başka biri de yoktu! (...) işte Lenin'in gücünü oluşturan da buydu, yoksa kendini ayakta tutamazdı ve bütün yapı yıkılırdı. 10*

Devrimi yapan ve iktidarı alan böyle bir partiydi. Tüm bu çizgiler arasında yaşanan gerilimler partiyi önemli orada basınç altında tutsa da Lenin - ve kısmen Sverdlov - fak-

törü sayesinde bir kopuşa ya da ideolojik kırılmaya dönüşmeden massediliyordu. Örgütü bir arada tutan, farklılıklara birlik içinde var olma olanağı sağlayan kişiler üstü bir denge mekanizması yoktu. Demokratik merkeziyetçilik olarak konan örgüt ilkesi (Belirli mekanizmalar temelinde düşünce özgürlüğü, azınlığın çoğunluk olma hakkı ile bir kez karar alındıktan sonra azınlığın çoğunluğa tabiiyeti, eylemde mutlak birlik) oldukça biçimsel kavranıyordu. Dengeyi sağlayan mekanizma değil Lenin'in – ve kısmen Sverdlov'un – kişisel çaba, enerji ve ağırlıklarıydı.[008]

***

Devrim süreci ve sonrasında iç savaş boyunca oluşan hassas durum. Bolşevik Parti içindeki bu durumu gittikçe ağırlaştırmıştır. Bu sorun bir şekilde çözülmeli ve devrimin önderliğini farklılıklarıyla birlikte kucaklayıp üretebilecek, kişilerin üzerinde duran bir mekanizma yaratılmalıydı. Böyle bir mekanizmanın kurulma olanaklarının ne olduğu soru-

[008] Kitaplardaki Bolşevik çelik irade birliğinden oldukça farklı bir tablo çizdiğimizin farkındayız. Ama tarihten gerçek sonuçlar çıkarabilmek için önce sosyalist hareketi de oldukça güçlü biçimde etkisine alan bu idealist 'resmi tarih' anlayışından köklü biçimde kopmak, yaşananlara eğilip bükmeden, doğrudan bakma becerisini göstermek gerekiyor. Sverdlov'un erken ölümü bu bakımdan oldukça büyük bir kayıp olmuştur. Lenin, Sverdlov için "*Bolşevik örgütün gerçek yaratıcısı ve önderi*" demişti. Zinovyev ve Kamanev'in 1917'de Ekim Devrimi hazırlıklarını 'ihbar' etmesinin ardından Lenin büyük bir öfke ile Zinovyev ve Kamanev'in derhal MK'dan atılmasını istemişti. Konunun tartışıldığı MK toplantısında başkanlığı yapan Sverdlov, Lenin'i "*Yoldaş Lenin, biz partimizde böyle davranmıyoruz.*" diyerek uyarmış ve susturmuştu. (bkz. Sovyet Yüzyılı? Moshe Lewin, 379) Bu tablo Sverdlov'un ağırlığını gösterdiği gibi, Lenin'in mutlak yetkilerle donatılmış bir diktatör olduğu yönlü anti-komünist propagandaya karşı da çarpıcı bir yanıt olma özelliği taşımaktadır. Lenin'in Bolşevik önderlik ve örgüt üzerindeki ağırlığı onun pratikteki tutumlarından kaynaklanan doğal bir nitelik taşıyordu. Hiyerarşik bir üstünlüğe değil, sorunlara yanıt verebilme kapasitesine dayanıyordu.

suna verilecek basit ve hızlı bir yanıtın olmadığının farkındayım. Ama bunun yanıtsız – çözümsüz olmadığı (biraz da geriye doğru bakmanın verdiği kolaylıkla!) bir o kadar açık görünüyor. Marks, "*her sorun çözümüyle birlikte var olur*" demişti. Öyleyse kolay ya da zor çözüm üretmek, sorunlara karşılık çözümleri bulup açığa çıkarmak önder kişi ya da örgütlerin sorumluluğundadır.

***

Önderlik Sorununa Model Çözüm (süzlük)!

Aslına bakılırsa Lenin ve Bolşevik önderler bu sorunun ve çözüm ihtiyacının farkındaydı. Ancak sorunların yarattığı olağanüstü basınçla, sorunları karşılayacak güçlerin azlığı arasındaki gerilim; Bolşevik önderliği, sürecin topluca okunmasına dayanan köklü çözümler üretmekten ziyade geçici çözümler yönünde teşvik etti. Bu çözüm Lenin'e duyulan büyük ve ortak güven temelinde parti içi tartışma ve gruplaşmaların kısıtlanarak, yönetimi gittikçe büyüyen oranda merkezileştirmek ve yoğunlaştırmaktı. Sınıf düşmanına karşı Lenin'in etrafında sımsıkı kenetlenmek... Bu çözümün gerçekten de iç savaşın kazanılmasında etkili olduğu söylenebilir. Lenin, bu çözümün geçici olduğunu biliyor, ortaya çıkabilecek yan etkileri (mesela, bürokratizm...) azaltmak için her fırsat ve yolla partinin ve kitlelerin gövdesine geçirilen bu 'demir' çemberi gevşeterek partiye ve kitlelere nefes aldırmaya çalışıyordu. Ancak bu nefes aralıkları 'çözüm'ün soruna dönüşerek kalıcı bir hal almasını engelleyemedi.

Partinin önderliğindeki iç birlik sorunu, otoritenin Lenin'in adil ve güvenilir ellerine verilmesiyle 'çözüldü'. İç savaşı yürütecek Kızıl Ordu sorunu Troçki'nin maharetiyle 'çözüldü' Kitlelerin geriliği ve savaşın yarattığı yıkım ve karmaşadan kaynaklanan çalışma disiplini sorunu 'kişisel

yönetim' temelinde çözüldü. vs. vb... Denebilir ki, Bolşevik Parti'nin kendi iç sorunlarını çözmek için geçici olarak başvurduğu yöntem kalıcı olmakla kalmadı, tüm toplumsal sorunların çözümüne model haline geldi. Böyle bir yöntemin kategorik olarak ve toptan reddinin doğru olmadığını biliyoruz. Sorun ve güçlerin böylesine eşitsiz ve karmaşık olduğu ülke ve dönemlerde güçlerin olağanüstü düzeylerde yoğunlaştırılması pekala gerekli olabilir. Mesele bu tip çözüm ve önlemlere başvurmak değil, bunları genelleştirmek, biricikleştirmek ve giderek ilke düzeyine çıkarmaktı. Üretimin hızla yeniden yapılandırılması ihtiyacı ile çalışma disiplini ve kadro rezervindeki sınırlar 'Tek Adam Yönetimi' kuralı getirilerek ve burjuva yöneticilere tanınan imtiyazlar yoluyla aşılmaya çalışıldı. Ancak 'Tek Adam Yönetimi' kuralı gittikçe yerleşik bir hal aldı ve biricik 'Bolşevik' ilke olarak kabul görmeye başladı. Bu tipik bir örnekti. Hemen her sorunda benzer bir süreç işledi.

Parti içinde disiplin düzeyinin artırılması, demokratik merkeziyetçiliğin en katı biçimiyle uygulanması yoluyla gerçekleşiyordu. Bir yandan tüm kararlar ilgili mekanizmalar içinde tartışmalarla demokrasi yoluyla alınıyor, ama kararlar bir kez alındıktan sonra kesin kişisel sorumluluklar temelinde ve kesin biçimde uygulanıyordu. Lenin, kararların alınma sürecinin demokratik niteliği ile ilgili olarak olağanüstü bir hassasiyet gösteriyor ama kararların hayata geçirilme sürecini de katı biçimde gözetiyordu. Bu olağanüstü hal yönetimi iç savaş sürecinde olağandı ve düşmana karşı birlik ruhu temelinde görece kolay kotarıldı. Ama bunun sürgit bir çözüm olamayacağı görülmeli ve iç savaş sonrasında daha komplike bir çözüme yönelmek, bunun biçimleri üzerinde yoğunlaşmak gerekirdi.

Ne Yapmalı? Öneri-1: Politik Çoğulculuk

Kanımca bu bağlamda iç savaş sonrasında öne sürülebilecek ilk alternatif çözüm, proletarya diktatörlüğünün daha esnek ve kapsayıcı bir siyasi mekanizmaya kavuşturulmasına yönelmekti. Proletarya diktatörlüğünün genel çerçevesi ve sosyalizm hedefi temelinde oluşturulan temel ilkelerle belirlenen bir politik - örgütsel çoğulculuk bu açıdan oldukça çözücü olabilirdi. Bolşevik Parti içindeki çizgilerin (ya da koşullara boyun eğen farklı akımlar) tek bir parti içinde zorla kaynaştırılmasından ziyade; proletarya diktatörlüğünün ve sosyalizm hedefinin genel kapsamında birleşen, ama kendi içlerinde kullandıkları yol ve araçlarla ayrışan ve kendine özgü, kesimsel (kadın, çevre, eşcinsel ya da işçi ve ezilenlerin çeşitli özgün biçimlerinin) toplumsal ayrımları sosyalizm hedefine koşan, temsil eden partiler olarak bölünmeleri daha pratik ve amaçlara uygun bir yol olabilirdi. Böylece komünist hareket tüm toplumsal dokuya daha hızlı biçimde yayılabilecek ve siyasal çizgiler arasındaki gerilim partinin dar sınırlarından çıkarılarak proletarya diktatörlüğü altında ve toplumsal düzeyde boşaltılabilecekti. Siyasal çizgiler arasındaki gerilimlerin toplumsal düzeyde açığa vurulmasının, bu gerilimlerin topluma doğru yayılmasına yol açabileceği düşünülebilir. Ancak böylesi bir yorumun - kaygının hem gerçekçi olmadığını, hem de tam tersi sonuçlar çıkarmak için daha çok nedenin olduğunu düşünüyorum.

İlk olarak, bu siyasal çizgilerin zaten toplumsal gerçeğin yansıması olduğu; ister açık edilip yasal çerçeveye alınsın, isterse de yasaklansın, bu gerçeğin bıçakla kesilip atılamayacağı kabul edilmelidir. Bu durumun eşyanın doğasından kaynaklanan bir şey olduğu kabul edildiğinde akılcı olanın bu siyasal çizgilerin sistemin sınırları içinde tanınarak yu-

muşatılması ve risk boyutunun düşürülmesi olduğu kabul edilecektir.

İkincisi, sorun sadece Bolşevik Parti'nin iç dengeleri ya da Bolşevik Parti dışındaki (sosyalizm hedefine bağlanabilecek) siyasi çizgilerin ötesinde doğrudan işçi, emekçi, ezilen kitle ve kesimler açısından da düşünülmelidir. Çeşitli sınıfsal ve toplumsal özellikler taşıyan kitlelerin bir çırpıda yeni bir nitelik kazanamayacağını, bunun uzun bir dönüşüm sürecini gerektirdiğini görmeli, kabul etmeli ve bu kesimleri bu dönüşüm sürecine bağlayabilecek esneklikte bir örgütsel yapıya sahip bir 'iktidar' mekanizması (Proleter – kadın - diktatörlüğü) ve siyaset bağlamı oluşturmalıdır. Bu kesimlerin kendilerini ifade edip, dönüşüm sürecine proleter – kadın - diktatörlüğünün açtığı kanallar yoluyla dahil olabilecekleri böylesi bir mekanizma; toplumsal dokudaki ayrım çizgilerinin bir çatışma konusu haline gelmeden yumuşatılıp emilmesini sağlayacaktı. Böylece proletarya - kadın - diktatörlüğü daha esnek ve toplumsal yapıyı kavrayıp yönetebilen bir yapıya kavuşmuş olacaktı.

Sovyet İktidarı Form Değiştiriyor: Kitlelerin İktidarından, Öncünün İktidarına

Bolşeviklerin iç savaş sonrasında yapmaları gereken şey, proleter - kadın diktatörlüğünün temel kurumlarını ve çatısını hızla oluşturduktan sonra, bu bağlamda bir partiler mücadelesini serbest bırakmak, teşvik etmek olmalıydı. Böylesi bir yönetsel mekanizma ekonominin örgütlenmesinde de önemli avantajlar yaratabilirdi. Aslında Lenin önceleri tüm alanlarda kitle inisiyatifinin ve yönetiminin esas olduğu bir yol öngörüyordu. Parti, her yerde kitlesel yaratıcığı, Sovyetlerin tam ve kesin iktidarını teşvik edecek ve hareket halindeki kitleler büyük bir yaratıcılıkla kendi araçlarını oluşturacak, geliştirecek ve yolunu açacaktı. Parti, hiçbir biçimde kendini

kitlelerin yerine koymamalıydı. Lenin, III. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi (1918) Raporunda söyle diyordu:

> *"Eserimizin zorluğunu çok iyi biliyoruz, fakat iddia ediyoruz ki gerçek bir sosyalist ancak bu işe girişen ve bunda emekçi kitlelerin deneyimine ve içgüdüsüne güvenenlerdir. Bu kitleler çok hata yapacaklardır, fakat esas iş artık yapılmıştır. Şunu biliyorlar: Sovyet iktidarına başvurduklarında, sömürücülere karşı ancak destek alacaklarına güvenebilirler. Onların çalışmalarını kolaylaştırmak için, Sovyet iktidarı tarafından tamamen desteklenmeyen hiç bir önlem yoktur. Sovyet iktidarı her şeyi bilemez ve her yere zamanında müdahale edemez. O gayet zor görevlerin üstesinden gelmek zorunda, işçiler ve köylüler hükümete sık sık delegasyonlar yollayıp, örneğin kimi arazilerin ne olacağını soruyorlar. Ve bizzat benim, bunların gayet kesin bir görüş temsil etmediklerini görünce sık sık zor duruma düştüğüm oldu. Onlara şöyle dedim: İktidar sizsiniz, istediğiniz herşeyi yapın, ihtiyacınız olan herşeyi alın. Sizi destekleyeceğiz." 11*

Ancak, imdada yetişmesi beklenen dünya devriminin ateşi düşüp iç savaş unsurları açığa çıktıkça, Lenin'in öncelikleri de durumun özgünlüklerine karşılık gelecek biçimde değişmeye başladı. Birincisi, ekonominin hızla toparlanarak savaş öncesi düzeyi yakalayıp aşması ve böylece kitlelerin yıkım havasından devşirdiği çözüm ve rahatlama isteğinin karşılık bulması; ikincisi, savaş döneminde önemli oranda dağılıp örgütsüzleşen işçi sınıfının ekonominin yeniden inşası temelinde birleştirilip örgütlenmesi; üçüncüsü, küçük meta üretiminin sarılıp emilerek (kooperatifler yoluyla) büyük üretim temelinde tasfiye edilmesi için devlet kapitaliz-

minin örgütlenmesi ve dördüncüsü, tüm bu sürecin kişisel yönetim kuralı zemininde yapılması, bu yeni durumun ayırt edici çizgileri olarak öne çıkıyordu.

Lenin, böylece, dünya devrimi gelene kadar proletarya diktatörlüğünün parti diktatörlüğü ve bunun formlarına doğru daraltılması ve dünya devrimi geldiğinde sosyalizme hızla geçmeye uygun bir ekonomik - toplumsal temel yaratmayı tasarlıyordu. Lenin, bu dönemin bürokratik sapmaya yol açma olasılığını görüyor ama asıl ve yakın tehlike olarak gördüğü küçük meta üretiminin yaygınlığına göre, geçici olarak ehven-i şer olarak kabul edilebileceğini düşünüyordu. Dahası, bu dönemin kitlelerin bilincinde yaratacağı kırılmayı da hesap ediyor ve bunu minimize etmenin yollarını arıyordu. Lenin'e göre burjuva uzmanlara yüksek ücret verilerek satın alınması, sınıf kooperatiflerinin kurulması, işletme ve çeşitli düzeylerdeki yöneticilerin ataması gibi bir dizi uygulama komün ilkelerinden sapma anlamına geliyordu. Ve bu durum kitlelere anlatılmalı, geçici bir bedel olduğu söylenmeliydi.

> *"Bugünlerde çıkarılan tüketim kooperatifleri üzerine kararname (...) burjuva kooperatiflerle, hala burjuva bakış açısında ısrar eden işçi kooperatifleri arasında bir anlaşmayı temsil ediyor. (...) Sovyet iktidarının kooperatiflere ücretsiz girişten (biricik tutarlı proleter ilke) ve aynı şekilde verili bir yörenin tüm nüfusunun tek bir kooperatifte toplanmasından vazgeçmesinden ibarettir. Sınıfları ortadan kaldırma görevine denk düşen bu biricik ilkeden sapma olarak (...) işçi sınıfı kooperatiflerine varlıklarını sürdürme hakkı verildi. (...) 12*
>
> *"Burjuva uzmanları yüksek ücretlerle işe çekmenin komün ilkelerinden bir sapma olduğunu kitlelerden gizlemek, burjuva politikacıların*

düzeyine düşmek ve kitleleri aldatmak anlamına gelecektir." 13

Lenin, ekonominin örgütlenmesinde kişi diktatörlüğü yönteminin Sovyet demokrasisiyle bağdaşmadığını söyleyenlere, genel doğrularla bir yere varılamayacağını, somut sorunların onlara karşılık gelecek yöntemlerle çözülebileceğini söylüyordu. Yıkıntı haline gelmiş bir ülkede hiçbir üretim disiplini, örgütlenme kültürü, sınıf bilinci olmayan işçilerle bir geçiş, adaptasyon süreci yaşanmadan doğrudan kolektif yönetime dayanan bir sisteme geçilmesi çok zor, hatta imkânsız gibi birşeydi. (Avrupa devrimi gelseydi tüm bu gerilimlere gerek kalmayabilirdi!) Lenin, şöyle diyordu:

" Devrim kitlelerin kırbaç altında boyun eğdiği en eski, en güçlü, en ağır zincirleri yeni parçaladı. Bu dündü. Bugün ise aynı devrim, hem de sosyalizm yararına, çalışma, çalışma süreci yöneticilerinin irade birliğine kitlelerin mutlak tabiyetini talep ediyor. Böyle bir geçişin birdenbire mümkün olmaması anlaşılır bir şeydir. Bu geçiş ancak en ağır sarsıntılar, gerilimler pahasına, halkı yeniye doğru yönlendiren proleter öncünün enerjisini olağanüstü yoğunlaştırması pahasına gerçekleştirilebilir." 14

Lenin, bu 'kişisel diktatörlük' yönetiminin yaratacağı bürokratik dejenerasyon riskini minimize etmek için de çeşitli yöntemler öneriyordu. Birincisi, "*toplantı demokrasisini, iş sırasındaki demirden disiplinle... tek bir kişinin, Sovyet yöneticisinin iradesine mutlak tabiyetle*" birleştirilmesiydi. İşin örgütlenme sürecinde işçiler tam bir demokrasiyle katılacak, ama bir kez işe başladı mı, herkes alınan karara ve kararı uygulamakla sorumlu kişiye tam bir tabiyet gösterecekti. Bu, partide uygulanan katılaştırılmış demokratik merkeziyetçilik uygulamasının özgün bir biçimiydi. (Tabii olarak her iş ye-

rinde Lenin'in hassasiyetlerine sahip bir komünistin olması beklenemezdi!) İkincisi, her işyeri yöneticisinin başına bir de işçi komiseri (ya da komisyonları) atanacaktı. Böylece işçiler hem üretimi örgütlemeyi bu işe en hâkim olanlardan bizzat öğrenecek, hem de Sovyetler aracılığı ile bu yöneticilerin kararlarına itiraz etme, düzeltme ya da görevden alma hakkına sahip olacaktı. "*Kapitalistlere 'yönetim' çalışma sırasında yürütme işlerini yerine getirmek için verilmektedir, çalışma koşulları ise Sovyet iktidarı tarafından saptanmakta, değiştirilmekte ve düzeltilmektedir.*" Üçüncüsü, işçi ve emekçilerin Sovyet yöne-timine yaygın katılımı sağlanmalıydı. "*Hedefimiz her emekçinin sekiz saatlik üretici çalışma 'görevini' yerine getirdikten sonra devlet görevlerini ücretsiz yerine getirmesidir. Buna geçmek özellikle zordur; fakat sosyalizmin nihai olarak sağlamlaştırılmasının teminatı sadece bu geçiştir.*" Dördüncüsü, sendikaların özerk yapısının korunarak işçi sınıfının çıkarlarının 'kendi devletine' karşı korunması işlevini yüklenmesiydi. Beşincisi, işçi ve köylüler tarafından seçilen bir 'İşçi Köylü Müfettişliği' kuruldu. Bu müfettişlik Sovyet devletini ve partiyi denetleyecek, bürokratik eğilimlerin önünü almaya çalışacaktı. Altıncısı, 'partisiz işçiler konferansı', 'partisiz köylüler konferansı' gibi organizasyonlar yoluyla kimi temel sorunların tartışılması ve çözümler bulunmasına kitlelerin katılımı örgütlenecekti.

Bolşevikler Devleti Yönetemiyor: Bürokrasinin Geri Dönüşü Ya Da Burjuva Devletin Dirilişi

Belli başlılarını özetlediğimiz bu önlemler dizisi yine de bürokratik eğilimlerin güçlenmesini önleyemiyor, en fazlasından geçici-lokal etkide bulunuyordu. Önerilerin kimi zamanla işlevsizleşip boşa düşüyor, kimi de yozlaşarak tam tersi sonuçlar veriyordu. Mesela, İşçi Köylü Müfettişliği za-

manla bürokrasi ile uyum sağlayıp ona adapte olma eğilimi göstermeye başlamıştı.

> *"Umalım ki, yeni İşçi ve Köylü Müfettişliğimiz Fransızların pruderie dedikleri, bizimse gülünç yapmacık ya da gülünç böbürlenme diyebileceğimiz tamamıyla Sovyet ve parti bürokrasimizin çıkarlarına yarayacak davranışlarda bulunan şeyi terk etsinler."15*

Bolşevikler kitleleri üretimi, devleti yeniden örgütleme gücü ve yeteneğine sahip bir örgütsel mekanizmaya ve kuvvetlere sahip değildi. Bu eksikliği burjuva uzmanları ve yöneticileri gittikçe artan oranda işe koşmak ve otoriteyi tek tek kişilerin ellerinde olağanüstü derecede yoğunlaştırarak aşmaya çalışıyorlardı. Oysa tam da bu durum derinleştikçe devletin bürokratik çehresi belirginleşiyor, Sovyetlerin etkinliği düşüyor ve en önemlisi Bolşevikler bürokratik yapı içinde bozulup, gittikçe daha çok ona benzemeye başlıyordu. Bolşevikler önce eski devlet aygıtını parçalamış ve yerine yenisini inşaya girişmiş, ama çok geçmeden eski devlet aygıtının parçalarını yeni devlet aygıtına takmak ve böylece az-çok çalışır bir devlet elde etmeye çalışırken buldular kendilerini.

> *"Bürokrasi yenilgiye uğratılmıştır. Sömürücüler ortadan kaldırılmıştır. Ama kültürel düzey yükseltilememiştir. Bu nedenle de bürokratlar eski konumlarını yeniden elde etmektedirler." 16*

> *"Eski devlet aygıtını miras aldık, bu da bizim felaketimizdir. Devlet aygıtı çoğu zaman aleyhimize çalışmaktadır. Olaylar şu şekilde cereyan etmiştir. 1917'de iktidarı ele geçirdiğimiz zaman, devlet aygıtı bizi sabote etmiştir. O zaman çok korktuk ve onlara 'lütfen geri gelin' dedik. Geri geldiler ve felaket o zaman başladı..."17*

"Aslında sahip olduğumuz şey bir işçi devleti; bu devletin özgüllüğü ise ilkin ülkeye hakim olan işçi sınıfı değil köylülüğün olması; ikincisi, bunun bürokratik bozulmaya uğramış bir işçi devleti oluşu."18

İç Savaş Madalyonunun İki Yüzü: Zafer Ve Yenilgi

Ortaya çıkan tüm bu tabloya karşın eğer iç savaş olmasaydı Bolşeviklerin durumu toparlama ve yeniden komünizm yoluna girmeleri mümkündü. Ama iç savaş süreci tüm güçlerin olağanüstü yoğunlaşmasını talep ettiği oranda bürokratik eğilimlerin alanı genişledi. Zaten sınırlı olan Bolşevik kadrolar iç savaşta büyük oranda kırılırken, bu dönemde Bolşeviklerin safına akın eden yeni güçler ise dönemin kendine özgü ihtiyaçlarının ürünü olan bürokratik sapmaya uğramış örgüt yapısı içinde biçimleniyordu. Böylece Bolşevik Parti'nin zaten sorunlu olan örgüt yapısı iyiden iyiye sorunlu hale geliyordu. İkincisi, bu süreç kitleler üzerinde de olağanüstü bir basınç yaratıyordu. Büyük oranda dağılmış işçi kitlesi deyim yerindeyse atomlarına kadar ayrışarak, sınıf olma özelliklerini büyük oranda kaybediyordu. Nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylüler ise zaten Bolşeviklere uzaktı. Köylüler içinde hemen hiç örgütsel bağı olmayan Bolşevikler, Ekimden sonra, önce sol-sosyalist devrimciler aracılığıyla, daha sonra ise köylülerin taleplerini tarım programı aracılığıyla kucaklayıp yoksul köylü komitelerini kurarak bu açıklarını kapatmaya çalışmışlardı. Ancak, iç savaş süreci bu bağı da büyük oranda aşındırmıştı. İşçi-köylü bağlaşmasının kopması demek devrimin yenilmesi demekti. Ve iç savaş sürecinde uygulanan savaş komünizmi politikası köylüler içinde Sovyet iktidarına karşı bir tepki, huzursuzluk yığılmasına yol açmış, işçi-köylü bağlaşmasının sona ermesini gerçek bir risk

olarak ortaya çıkarmıştı. Orda burda Sovyet iktidarına karşı köylü ayaklanmaları baş göstermeye başlamıştı.

İç savaşın kazanılması Lenin'in büyük dehasına tabi olmuş, Bolşevik önderliğin ve partinin yarattığı bir mucizeydi. Mucize sözcüğünü kelimenin gerçek anlamında kullanıyorum. Çünkü böylesi büyük sorunların, böyle küçük güçlerle karşılanması eşine az rastlanır bir durumdur. Defalarca yenilginin eşiğine kadar gelmişler ve her seferinde Lenin'in büyük yönlendiriciliğinde kuşatmayı yarmış ve düşmanı püskürtmenin bir yolunu bulmuşlardı. Bazen de tarihsel adaletin eli olsa gerek tesadüfler yardımcı olmuştu:

> *"İç savaş sırasında, bir ara Denikin Moskova'ya yaklaşmıştı. Mahno ona kanattan saldırarak SSCB'ye beklenmedik bir yardımda bulunmuş oldu. Denikin, Mahno'ya kafa tutabilmek için bir ordu bölüğünü geri çekmek zorunda kaldı. Bakın, Mahno bile işe yarayabiliyor bazen böyle. Durum öyle bir hal almıştı ki Lenin bizi topladı. "Her şey bitti, Sovyet iktidarı varlığını yitirdi. Parti yeraltına doğru çekilmekte! Bize sahte kimlikler ve gizlenme yerleri hazırlandı..."19*

İç savaş kazanılmış ama geride tutunabilecek hemen hiç bir şey de kalmamıştı. Sovyet devleti bürokratik bir aygıta dönüşmüş, işçi sınıfı atomize olmuş, köylüler Sovyet iktidarından kopmuş, parti büyük oranda zayıflamış ve bozulmuştu. Bu durumda kazanılan iç savaş zaferi bir anlamda Pirüs zaferini andırıyordu. Ama Lenin, o olağanüstü enerjisi ve kararlılığıyla güçleri yeniden toparlayıp düzene koymak, sosyalizm ve dünya devrimi yoluna girmek için yorulmak bilmez bir çaba gösteriyordu. Lenin'i bir önder olarak niteleyen temel özelliklerin ne olduğu sorulduğunda, politik esneklikle amaca sarsılmaz bir bağlılığın özgün bileşimi, irade

ve yaratıcı çaba demek yanlış olmayacaktır. O, kendini hiç bir zaman formüllere hapsetmemiş, Marksizmi yöntemsel olarak kavramıştı. Ona göre koşullarla kuvvetler arasında bir açı oluşmuşsa devrimcinin görevi duruma boyun eğmek değil amaca yüksek bir sadakat göstererek koşulları ve kuvvetleri değiştirmeye yönelen bir yaratıcı çabaya girmektir.

> *İktisadi 'güçlerimiz'le siyasi gücümüz arasındaki çakışmazlığı kabul ettiğimiz için 'demek ki' iktidarı ele geçirmemeliydik demek ölümcül bir hata olurdu. Dünyadan bihaber insanlar böyle düşünür, bir 'çakışmanın' asla olmayacağını, bunu ne doğanın ne de tarihin gelişmesinde mümkün olmadığını tam sosyalizmin ancak bir dizi denemeyle-bunlardan her biri, tek başına alındığında, tek yanlı olacak, belli bir çakışmazlıktan mustarip olacaktır-tüm ülkelerin proleterlerinin devrimci işbirliğinden doğacağını unutan insanlar böyle düşünür."20*

NEP: *"Dost Kim, Düşman Kim"*

Ne yapılmalıydı? Mevcut tablo nasıl değiştirilebilirdi? Lenin'in bu duruma çözümü genel stratejiye, merkezinde NEP politikasının durduğu bir geçiş planı eklemek oldu. Bu plana göre, Sovyet iktidarı kapitalizme doğru bir adım daha geri çekilecek ve bunun karşılığında güçlerini toparlayıp yeni bir hamle yapma fırsatı kazanacaktı. Böylece birincisi, köylülere ticaret yapabilecekleri bir alan açarak huzursuzluğu yatıştıracak; ikincisi, kapitalist işletmelere üretim ve ticaret hakkı verilerek hem ekonomiyi canlandırma, hem de kırla kent arasında ki alışverişi sürdürmek için mamül ürün düzeyini arttırması ve doğal olarak işçi sınıfının üretim temelinde yeniden bir araya toplanıp örgütlenmesini sağlayacak ve üçüncüsü, sosyalist inşa için gerekli asgari maddi temel

açığa çıkarılmış olacaktı. Deyim yerindeyse NEP merkezli bu plan sosyalist inşaya geçişe geçiş için ikinci bir köprüydü. Bu geçişin en güç yanı, geçişin bürokratik bir devlet aygıtı ve bu aygıtla önemli oranda uyum sağlamış bir parti ile yapılmak durumunda olunmasıydı. Süreç belirginleştikçe bu güçlük daha açık bir hal aldı. Parti, devlet, bürokrasi sık sık iç içe geçiyor, kimin kimi yönettiği 'tartışmalı' görünüyordu. Eski Kadet Bakanlarından Ustrialov, Prag'da yayınlanan Smena Vekh isimli gazetede NEP'le birlikte gelişip serpilen bu tabloyu sevinçle karşılıyor ve şöyle diyordu:

> *"Sovyet hükümeti ne tür bir devlet inşa ediyor? Komünistler onun komünist bir devlet inşa ettiğini söylüyor ve yeni politikanın bir taktikten ibaret olduğu konusunda bizi temin ediyorlar; Bolşevikler zor bir durumda özel kapitalistlerden yararlanıyorlar, fakat daha sonra dizginleri kendi ellerine alacaklar. Bolşevikler istediklerini söylesinler; işin gerçeği şu ki, bu bir taktik değil, bir evrim, içsel bir yenilenme; Bolşeviklerin nihai olarak varacakları yer bildiğimiz burjuva devlet olacak ve biz onları desteklemeliyiz. Tarih dolaşık yollardan ilerliyor. "21*

Lenin, Ustrialov'un bu yorumunu yabana atmıyordu:

> *"Ustrialov'un söz ettiği şeylerin olası olduğunu açıkça söylemeyliyiz. Tarih, her türlü başkalaşıma açıktır. İnanç ve kararlılık, sadakat ve diğer ahlaki nitelikler, politikada ciddi bir tavırdan başka bir şey ifade etmezler... Bugün, doğrudan ve şiddetli bir saldırı altında değiliz... Silahlı bir hücumla karşı karşıya bulunuyoruz. Bununla birlikte, kapitalist topluma karşı savaş yüz kat daha şiddetli ve tehlikeli hale geldi, çün-*

kü kimin dost kimin düşman olduğunu her zaman ayırt edecek durumda değiliz."22

Sovyet ülkesi hızla ve gittikçe daha çok bir kapitalist ülke görünümü kazanmaya başladı. İşletmelerin kapitalist esaslar temelinde yönetilmesine geçiş bir yandan sömürü düzeyini ve biçimlerini olağanüstü düzeylere çıkarıyor, diğer yandan ise zaten kronik bir hal alan işsizliği derinleştiriyordu. Nepman ya da 'kızıl idareciler' olarak tanımlanan yeni bir işletmeci tipi oluşmuştu. Bu idareciler bir yandan kapitalist derinleşmeye öncülük ediyor, diğer yandan da partiyle bütünleşerek siyasal statü, saygınlık ve güvenlik elde ediyorlardı:

> *"Önde gelen işletme ve şirketlerden elde edilen istatistikler, 1922 yılında idari personelin yüzde 65'inin resmi olarak 'işçi' statüsünde sınıflandırıldığını ve dolayısıyla diğer %35'lik kesimin 'işçi olmayanlardan' oluştuğunu (ki bunların içinde parti üyesi olanların oranı yedide bir idi), bir yıl kadar sonra bu oranların tam tersine döndüğünü, yani 'işçi olarak sınıflandırılanların oranının %36'ya gerilerken yarısı parti üyesi olan 'işçi olmayanlar'ın oranının %64'e yükseldiğini gösterir."23*

Nepmanların gelişimi, parti ve Sovyet bürokrasisi ile gittikçe artan iç içeleşmesi, işçi-emekçi kitlelerinde partiye ve Sovyet aygıtına karşı doğallığında oluşan sınıfsal bir tepkiye-bloklaşmaya yol açtı. 1921 ile 1922 arasında sendikalı işçilerin sayısında %50'den fazla bir düşüş oldu. 1923 yılında kayıtlara hepsi geçmeyen yüzlerce grev patlak verdi. Sendikalar, Lenin'in deyimiyle 'işçileri kendi devletlerine karşı koruyacağına' parti ve Sovyet bürokrasisiyle birlikte karşı sabotaj eylemleri yaptırıyordu. O dönemin sendika gazetesi

Trud, grevler nedeniyle tutuklanan, işten atılan işçilerin haberleriyle doluydu. (Age)

Lenin, NEP'in sonuçlarından işçileri korumak için sendikaların mücadele örgütleri olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini söylüyordu.

> *"Bugünden sonra sendikaların üstlenecekleri başlıca görevlerden biri, sermayeye karşı mücadelesinde proletaryanın sınıf çıkarlarını mümkün olan her yoldan savunmak olacaktır. Bu görev, açıkça en başa yerleştirilmeli, sendikaların işleyişi buna uygun olarak düzenlenmeli, değişikliğe uğratılmalı, ya da desteklenmelidir: Grev fonları ve benzeri araçlar yaratılmalı, ya da inşa edilmelidir. "24*

Lenin'in düşünceleri gerçekte bir temenniden öteye geçemiyor, parti, sendikalar ve Sovyetler işçi -emekçi kitlelerinden uzaklaşarak bürokrasiyle kaynaşıyordu. Dönemi izlemek üzere Moskova'ya giden yabancı gazetecilerin izlenimleri ilginçtir. Uzun olması pahasına bir kaç örnek vermek, gerçek tablonun kavranması açısından yararlı olabilir.

> *"Bu Praga, dünyanın ilk proletarya cumhuriyetinin merkezinde tuhaf bir görüntü oluşturuyordu. İnsanların pek çoğu başkasının hesabına karanlık işler gören, ya da fırsat yakalamak üzere oradan oraya dolanan düşük sınıflardan insanlar gibi görünüyorlardı, fakat bunların yanı sıra, iyi kalite yünden yapılmış, şimdi rengi solmuş elbiseler giyen, Moskova'nın eğlence ve haz merkezlerinin tadını çıkarmaya hevesli eski rejim soyluları, üniformalı Kızıl Ordu askerleri de göze çarpan görüntüler arasındaydı. Ve ülkeye ilişkin çok sınırlı bir bilgeye sahip yabancılar, uzmanlar, temsilciler, Lenin'in yeni uzlaşma po-*

litikasının cazibesine kapılarak Rusya'nın yine dış ülkelerin yaban arıları için bal peteği durumuna gelebileceği düşüncesiyle buraya üşüşmüş olan bir düzine büyük şirketin ticari muhafızları. Ve her türden kadınlar... Özellikle de NEP'in ürünü olan... serçe sürüleri gibi cıvıltı ve şamatayla kümeler halinde dolaşan kadınlar. Ve sayısı giderek artan nepman'ların, rejimin kaymağını yalayanların karıları ve aileleri, kısa, tıknaz parmakları mücevherlerle süslü kadınlar...

1922 yılı sonbaharından itibaren, 'Bar', aynı anda restoran, gece kabulü, genelev işleri gören atak bir ticari işletme olarak giderek genişliyordu. Şarap ve bira satışlarının yasallaşması o yıl oldu, ama 'Bar'da votka ve likör bulmak da mümkündü. 1922-23 kışında 'Bar' işleri daha da ileri götürdü, hatırı sayılır paralar karşılığında müşterilere kokain ve eroin tedarik etmeye başladı. 1923 ilkbaharında küçük bir alem yeriydi... 'Bar'dan daha iyi olmayan, lüks açısından ondan daha geri, daha az 'korunan' ve 'Bar' kadar karlı olmayan diğer mekân... Trubini Meydanı yakınındaki genelev bölgesiydi... Büyük, ucuz, üzerinde isim ve numaraların yazılı olduğu pek çok odanın bulunduğu apartmanlar... Oda kapılarının üzerine, raptiye ile oda sakinlerinin çıplak fotoğrafları iliştirilmişti."25

Oldukça çarpıcı bir tablo çıkıyor ortaya. Bir yanda açlığa, işsizliğe ve sömürüye isyan eden, grev yapan (Sovyet, parti, sendika ve nepmanların elbirliğiyle) tutuklanıp işten atılan işçiler; diğer yanda zenginlik, savurganlık, düşkünlük ve yozlaşma. Bolşevikler süreci yönetemiyor, aksine, gittik-

çe daha çok durumun arkasından sürükleniyor ve uyum sağlamaya başlıyordu.

Lenin, 11. Parti Kongresi'nde bu durumu çok açık ve çarpıcı biçimde özetliyordu:

> *"Bir yıl boyunca ayakta kalmasını bildik, devlet bizim elimizde; fakat devlet Yeni Ekonomik Politika'yı bu bir yıl içinde bizim istediğimiz biçimde mi yürüttü? Hayır... Peki, nasıl yürüttü? Aygıt, kendisini yönlendiren ele itaat etmeyi reddetti. Durum, sürücüsünün değil bir başkasının istediği doğrultuda giden bir arabayı andırıyordu; sanki direksiyon gizemli, kural tanımaz bir elin idaresindeydi ve bu elin kime ait olduğunu ancak tanrı biliyor, belki bir fırsatçının, belki bir özel kapitalistin, belki de her ikisinin. Kimin eli olursa olsun, mesele şu ki araç, direksiyonda oturanın düşündüğü istikamette değil, çoğu zaman bunun tam aksi istikamete gidiyor. Eksik olan şey nedir? Açıkça söylersek, eksik olan şey, idari işlevleri yerine getiren komünistler katmanının gerekli kültürden yoksun oluşudur. Moskova'da sorumlu mevkilerdeki 4.700 komünisti alır ve bu muazzam büyüklükteki aygıtın karşına koyarsak, şu soruyu sormamız gerekir: Kim kimi yönetiyor? Gerçekten komünistlerin bu devasa aygıtı yönetmekte olduklarını söyleyebilecek durumda olduğumuzdan kuşkuluyum. Doğruyu söylemek gerekirse, komünistler yönetmiyor, yönetiliyorlar. Çocukken bize tarih derslerinde öğretilene benzer bir durum başımıza geldi: Kimi zaman bir ulus diğerini fetheder... Eğer fetheden ulus, fethedilen ulustan daha kültürlü ise bunlardan birincisi kendi kültürünü ikincisine dayatır, ama*

eğer bunun tersi geçerli olursa, yenilgiye uğramış ulus kendi kültürünü galip ulusa dayatır. Rusya Sovyetler Cumhuriyeti'nin başına gelenler de böyle bir şey değil mi? 4.700 komünist... Yabancı bir kültürün nüfuzu altına girmemiş midir? Onların kültürü bayağı ve berbat bir kültür ama hâlâ bizimkinden yüksek. Düşük ve bayağı olmakla birlikte, bizim sorumlu mevkilerde bulunan komünist idarecilerimizin kültüründen yüksek bir kültürdür."26

Ne Yapmalı?

Öneri-2: Toplumsal-Anayasal Çekirdek

Şimdi aynı süreci biraz geriye sararak, başka çıkış yolu var mıydı sorusuna cevap bulmaya çalışalım. Neler yapılabilirdi sorusuna verdiğimiz ilk yanıt, proletarya diktatörlüğünün çerçevesi içerisinde partiler mücadelesine alan açılabilirdi olmuştu. Böylece hem parti içindeki gerilim ve çizgiler mücadelesi daha geniş bir çerçeveye aktarılarak boşaltılacak, hem partileri kitlelere gitmeyi zorlayacak bir mekanizma yaratılarak siyaset alanının elitleşmesinin önüne geçilecek, hem de toplumsal çelişki ve gerilimler (başta köylülük) sistem sınırları içinde açık edilerek yumuşatılıp emilebilecek ve toplumsal dönüşüm bu temelde kırılma ve kopuşlara meydan verilmeden sağlanabilecekti. Şimdi bu önerimizi yeni önerilerle birleştirip derinleştirmeliyiz.

Partiler çeşitliliğine dayanan bir siyaset alanının yanı sıra proletarya diktatörlüğünün genel çerçevesini korumak ve güvenceye almakla sorumlu ve tüm partiler üzerinde duran bir anayasal merkez çekirdek oluşturulmalıydı. Proleterya diktatörlüğünü koruyacak bir çeşit toplumsal sigorta mekanizması olarak kurgulanacak bu yapı, işçiler, yoksul köylüler, kadınlar ve gençlerden oluşan bir askeri-kitle örgütü inşa et-

meliydi. Bunu bir çeşit milis sistemi olarak da düşünebiliriz. Bu merkeze giren komünistler tüm maddi ve manevi imtiyazlarından vazgeçmeli, sahip olduğu otoriteyi sadece belirli bir dönem için ve şartlar temelinde kullanılabilmeliydi. Bu ideolojik merkez üyeleri işçiyse işçi olmaya, köylüyse köylü olmaya devam edecek, kendi yaşam ve çalışma koşullarını değiştirmeyecekti. Olağan çalışma sorumluluğunun yanı sıra davaya her şeyiyle bağlı bir komünist gibi bu sorumluluğunu da yerine getirecekti. Sadece olağanüstü dönemlerde bu sorumluluğun 'merkez' üyeliği bölümünü esas olabilecekti. Proletarya diktatörlüğünün genel çerçevesini ve sosyalizm hedefini şu ya da bu parti değil, doğrudan kitlelerin içinden gelen, sınanmış komünistlerden oluşan bu merkez (bağlı mekanizma ve örgütler yoluyla kitle seferberliğine dayanarak) temin edecekti. Böylece partiler Sovyetlerde çoğunluk kazanma yoluyla kendi programlarını uygulayabilecek, proletarya diktatörlüğünün anayasal merkez ise partilerin, sendikaların, Sovyetlerin vb. kurumların proletarya diktatörlüğü ve sosyalizm hedefine uyum sağlamalarını temin edecekti. Bu anayasal merkez şu ya da bu devlet kurumunun, partinin vb. proletarya diktatörlüğü çerçevesine ve sosyalizm hedefine aykırı her pratiğine (askeri-kitle örgütü aracılığıyla) öncelikle açıklama, düzeltme yönlü kamuoyu baskısı örgütleyerek; gerekirse devamında kitle eylemleri, kampanyaları organize edecek, seçim yenilenmesi, kimi görevlilerin geri çağrılması için talep örgütleyerek ve karşıt güçler karşı-devrimci, askeri bir nitelik kazandığı durumda askeri-kitle örgütü aracılığı ile kitleleri silahlandırıp devrimi korumaya seferber ederek karşı koyacak, kitleleri mobilize ederek sistemi güvenceye alacaktı.

Ne Yapmalı?
Öneri-3: Toplumsal Savunma/Milis

Bu askeri-kitle örgütü (milis yapısı) profesyonelliği dışlayan, sıradan işçi köylü, kadın, gençlerin dönüşümlü olarak görev aldığı (yılda ya da ayın belirli günlerinde) akışkan bir yapıya sahip olacaktı. Milis görevini yapan işçi, emekçi kadın vb. olağanüstü bir dönem ya da durum olmadığı zaman anayasal merkezin yönlendiriciliğinde görev sürelerini toplumun kültürel, siyasal, ekonomik vb. sorunları ile ilgili olarak eğitim görmek, araştırmalar yapmak, ihtiyaç olan yerlere takviye olmak, çözümler bulmak gibi toplumsal sorumluluğu arttırıcı, emekçilerin niteliklerini büyütmelerini sağlayan işlerle geçireceklerdi.

Profesyonelliğin Reddi:
Bürokrasiyi Kaynağından Kurutmak

Anayasal merkezin ve milis yapısının bürokratikleşme riski yok mudur? Hiç kuşkusuz bu bir olasılıktır. Ama örgütsel özellikleri itibariyle bu risk minimize edilmiştir. Anayasal merkez; birincisi, tüm maddi ve manevi imtiyazlardan kesin biçimde yalıtılmış; ikincisi, belirli periyodlarla değişen yani kalıcı olmayan bir bileşimde olacaktır. Yetki maddi bir avantaja dönüşmüyorsa ve süreklileşemiyorsa bürokratik bir yapının oluşması ve tutunması oldukça güç olacaktır. Bu merkeze giren komünistler dava bilinci ve fedakârlık isteğiyle sorumluluk üstlenecek ve başka birşeye dönüşmeden yerini terk etmek durumunda kalacaktır. Milis yapısı da aynı şekilde profesyonel olmayan bir yapıda olması ve kitlelerin sosyalizm hedefi ve proletarya diktatörlüğü temelinde sürekli seferberlik ve dönüşümüne yönelen bir işleyişe sahip olması nedeniyle, bürokrasi riski minimize edilmiştir.

Kitleler ülkeyi, ekonomiyi, siyaseti vb. partiler aracılığıyla Sovyetler temelinde yönetecek, bu üst mekanizma anayasal merkez ise bu süreci güvenceleyecek şu ya da bu önderin, kurumun, bürokratın aşırı güçlenmesini, kitlelerin doğrudan yönetimine dayanan Sovyet sisteminin aşınmasını; ekonomik ve askeri gücün belirli ellerde birikmesini engelleyecek ve belli başlı tüm üretim araçlarının ve örgütlenme süreçlerinin toplumsal nitelikte olmasını sağlayacaktır. Şu ya da bu parti temsil ettiği kesimlerin istek ve taleplerine uygun olarak sosyalizme görece daha yakın ya da uzak politikalar güdebilecek ama son tahlilde proletarya diktatörlüğü temeli ve sosyalizm hedefine bağlı-uyumlu olmak durumunda kalacaktır.

Böylesi bir düzenleme Bolşeviklerin, bürokrasiyi teşvik eden, gücün belirli ellerde aşırı yoğunlaşmasını gerektiren 'kişisel yönetim' yaklaşımına gerek bırakmayacaktı. Bolşevik çekirdek merkezi tutarak hem kendini koruyup üretebilecek, hem değişik partiler üzerinden daha geniş toplumsal güçleri temel hedefe yönlendirme olanağı elde etmiş olacak, hem de çeşitli kritik dönemeçlerde ve sistemin esneme ihtiyacı duyduğu anlarda 'sorumluluğu' esas sahiplerine bırakarak, en geniş kuvvetlerini esas hedefe bağlı tutmayı sürdürebilecekti. Eğer NEP (ya da benzeri herhangi bir politika) kaçınılmaz ise, Bolşevikler bunun yürütücüsü değil, denetleyicisi, sınırlayıcısı olmalıydı. 'NEP'in çerçevesini çizdikten sonra bunu kapitalistlere bırakmalı, kitlelerin içine yerleşerek-yönetici anayasal merkez ve bağlı mekanizma yoluyla yukarıdan ve kitle seferberliği yoluyla da aşağıdan sıkıştırmalı, denetlemeli, sınırlamalı, sınıf mücadelesi yoluyla proletarya diktatörlüğü ve sosyalizm hedefini korumalıydı.

Lenin de partinin devlet yönetimi ile çok fazla iç içe geçmesinden kaynaklanan dejenerasyonu fark etmişti. XI. Kongrede yaptığı konuşmada bu kaygıdan hareketle 'parti-

nin mülki idareyi profesyonel bürokratlara, "*devlet kapitalizminin güçlerine ve kooperatif örgütlerine bırakarak, kendini idari işlerden kurtarması ve öncelikle siyasi liderliğe odaklanması gerektiğini*" söylemişti. (Aktaran M. Lewin, Sovyet Yüzyılı Syf: 384)

Burada çıkarmamız gereken en temel sonuca geldik. Proletarya diktatörlüğünü ve sosyalizm hedefini korumanın yolu, kitlelerin belirli mekanizmalar yoluyla sürekli sınıf mücadelesine seferber edilmesidir. Sınıf mücadelesi kimi zaman büyük üretim seferberlikleri, kimi zaman eğitim ve kültür alanındaki genel bir atılım, kimi zaman içten ya da dıştan doğrudan sistemi yıkmaya yönelen karşı-devrimci askeri güçlerin zor yoluyla ezilmesi, kimi zaman toplumsal cinsiyet kategorilerine karşı topyekün bir hücum biçimine bürünecek ve toplumun kendini yeni bir temelde, yeniden kalıba dökmesinin yolu olacaktır.

Sovyet İktidarının Zayıf Noktası

Bolşeviklerin en zayıf olduğu yanlardan biri, işçi sınıfı dışındaki emekçi-ezilenlen sınıf ve kesimlerle örgütsel bağlarındaki yetersizlikti. Proletarya partisi olarak güçlerinin esasını işçi sınıfı içerisinde yoğunlaştırması eşyanın doğasına uygun olsa da, Rusya gibi nüfusun ezici çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu bir ülkede, emekçi köylülükle somut örgütsel bağlar kurmadan devrimi ilerletmenin mümkün olmadığı tartışma götürmez bir gerçekti. Devrime kadar köylülüğün devrime yakın duran kesimleri esas olarak sosyal-devrimcilerin etkisi altında bulunuyordu. Ekim sürecinde sosyal-devrimci parti sağ ve sol olarak ayrışmış ve sol kanat kısa bir süre için Bolşeviklerle koalisyon kurarak iktidarı paylaşmıştı. Ama sol sosyal-devrimcilerin ittifaktan kopması, Ekim iktidarını mümkün kılan işçi-köylü bağlaşmasını da açık biçimde riske sokmuştu. Köylülerin aktif ya da pasif

desteğine sahip olmayan hiç bir iktidarın Rusya gibi geri bir köylü ülkesinde ayakta kalma ve ilerleme şansı yoktu. Bunun bilincinde olan Lenin, bir taraftan sosyal-devrimcilerin tarım programını sahiplenip kararlılıkla sürdürerek, diğer taraftan ise yoksul köylü komiteleri kurarak, köylülüğü yedekleme, işçi-köylü bağlaşması siyasetini sürdürmeye çalıştı. Ancak bu konuda alınan mesafe oldukça sınırlı, göreli ve geçiciydi. Köylülerin Sovyet iktidarına karşı tutumu bu sayede kısmen ve geçici olarak ılımlı bir düzeyde tutulmuş olsa da, örgütsel dayanaklarından yoksun olduğu için istikrarlı bir ittifak niteliği kazanmaktan uzak bir durumdaydı. Bu sorun; yani köylülüğün kazanılması ve dönüştürülmesi meselesi, Sovyet devriminin tüm dönemeç noktalarında öne çıkan bir kırılma noktası olma özelliğini uzun süre koruyacaktı.

Lenin'in sosyalist gelişim karşısındaki esas engel ve tehlike olarak kaydettiği küçük meta üretiminin aşılması sorununun esası da buydu. Eğer Bolşevik Parti emekçi köylülük içinde örgütsel dayanaklar yaratabilmiş olsaydı, buradan kazandığı siyasal ağırlığı yoluyla küçük meta üretiminin hızla aşılabileceği bir yol açılabilir ve doğal olarak gittikçe işçi köylü ittifakının işçi sınıfının gövdesi içinde kaynaşma biçiminde aşıldığı yeni bir toplumsal temel elde edilebilirdi. Bu konuda Çin deneyimi yürüttüğümüz fikre pratik bir dayanak olarak öne sürülebilir. Çin Komünist Partisi'nin köylüler içindeki örgütsel bağlarının genişliği ve bu yolla kazanılan siyasal hâkimiyet, küçük meta üretiminin aşılması için gerekli zeminin yaratılmasına, yani kolektifleşmenin başarılmasına büyük katkı sunmuştur. Köylüler uzun yıllar boyunca partinin denetimindeki kızıl bölgelerde kolektif üretim yapmışlardı. Devrimden sonraki üç yıl içinde önce toprak reformu yapılmış; topraklar köylülere dağıtılmış; sonra ise parti önderliğinde siyasal kampanyalar yoluyla köylülük yeniden kooperatiflerde birleştirilmişti. Çin'de iktidarın tam olarak

ele geçirilmesinden 6 yıl sonra ciddi bir toplumsal gerilim ya da kopuşma yaşanmadan tarımın %95'i köylü kooperatiflerinde birleştirilmişti. Sovyetlerde ise bu sorun 1917-30 arasında sürekli bir gerilim konusu olmaya devam etmiş ve ancak 1930-34 arasındaki kolektifleştirme hareketi sonucunda ve büyük derin bir toplumsal kırılmaya yol açarak 'çözümlenebilmişti.'

Sonuç olarak, doğrudan o gün çözülebilecek (devrim anında) bir sorun olmasa da; Bolşevik Parti'nin stratejisinde (Demokratik devrimci-işçi-köylü diktatörlüğü) ve siyaset anlayışında (işçi sınıfı dışındaki emekçi kesimleri de örgütleme) yeri olmasına rağmen köylüler içinde somut örgütlenme yönelimlerinin olmaması, bu temelde örgüt formlarının yaratılmamış olması, örgütsel bir boşluk ve stratejik hesap hatası olarak kaydedilmeyi hak etmektedir.

Hangisi Daha Tehlikeli, Bürokrasi mi, Küçük Meta Üretimi mi?

Lenin ve Bolşeviklerin bu stratejik hesap hatası işin bir yanı. Diğer yanı ise sorunun tespiti ve çözümüne dönük yaklaşımları temelinde ele almalıyız. Tartışmamızı biraz geriye sararak ve bu sefer sorunun diğer yanından hareket ederek sürdürelim.

Lenin, proletarya diktatörlüğündeki bürokratik bozulmayı bir tehlike olarak görüyor; ama asıl riskin köylülükten ve ona bağlı olarak küçük meta üretiminden kaynaklandığını düşünüyordu:

> *Küçük üreticiler bir kez üretim araçlarının ve toprağın mülk sahipleri haline geldiklerinde, bunlar arasındaki mübadele kaçınılmaz olarak sermayenin doğmasına ve esaslı olarak sermaye ile emek arasında uzlaşmaz çelişkilerin*

ortaya çıkmasına yol açıyor. Sermaye ile proletarya arasında mücadele kaçınılmaz, bu kendi kendini aldatmak istemeyen herkesin kabul etmesi gereken bir gerçek, (...) Eğer kırsal alanda kapitalizm gelişirse, işçi devletini nasıl ayakta tutacaksınız? Bu tehlike son derece ciddi."27

"Burada mücadele eden devlet kapitalizmi ile sosyalizm değildir, bilakis küçük burjuvazi artık özel kapitalizm, devlet kapitalizmi ve sosyalizmle mücadele etmektedir. Küçük-burjuvazi, ister devlet kapitalizmi ister devlet sosyalizmi olsun; her türlü devlet müdahalesine, muhasebeye, denetime karşı çıkıyor."28

Lenin'in bu tehlike algısı oldukça gerçekçiydi. Rusya bir küçük üreticiler ülkesiydi ve bu küçük üreticiler, Bolşeviklere-sosyalizme oldukça mesafeliydi. Her gün, her an kapitalizmi üreten bu tablo değişmeden sosyalizme geçiş bir yana, geçiş için gerekli koşulları oluşturmak bile imkânsızdı. Lenin, tüm gelişim stratejisini Avrupa devrimi beklentisine bağlı olarak şekillendiriyordu. (Avrupa-dünya devrimi o gün geri çekilmişti ama olgunlaşmayı sürdürüyordu ve mutlaka geri gelecekti!) Lenin'e göre, Avrupa devrimi geri gelinceye kadar, bu küçük üretim yapısı devlet kapitalizmi ve kooperatifleşme yoluyla aşılmalı ve zamanı geldiğinde, hem Avrupa-dünya devrimine güçlü bir destek sunma kapasitesinde, hem de sosyalizme hızla geçmeye uygun bir temel atma işine yoğunlaşmalıydı.

"Almanya 'da devrimin 'patlak vermesi' geciktiği müddetçe görevimiz Almanlardan devlet kapitalizmini öğrenmek, onu bütün gücümüzle benimsemek, bu benimsemeyi hızlandırmak için diktatörce yöntemlerden çekinmemektir."29

Lenin burada temel bir yanlış yapıyordu. Avrupa devrimi geciktikçe devlet kapitalizmi yönünde alınan önlemler ve gelişme stratejisi küçük meta üretimine karşı biçimsel bir çözüm gibi görünse de (özellikle NEP'ten sonra) daha büyük bir sorunu, yani bürokratik yozlaşma virüsünü her yana yayıyordu. Geri dönüş tehlikesi ya dış müdehale ya da küçük meta üretiminin sermaye ve sınıflaşmaya yol açması temelinde düşünülüyor, ama bizzat devletteki büyümenin güç yoğunlaşması ve bürokratikleşmenin, sınıflaşmanın zemini olacağı düşünülmüyordu. Bu öncelikle devlet teorisinin eksik kavranışından kaynaklanan bir yanlışlıktı.

Devlet sadece sınıflaşmanın bir sonucu değildi. Aynı zamanda iş bölümünde ulaşılan düzeyin dışa vurumu ve bu anlamda sınıflaşmanın kaynağı olarak da düşünülmeliydi. Engels'in deyimi ile 'sınıflar iş bölümü nedeniyle var oldular.' Ve işbölümünün bu kadar karmaşık, gelişkin ve üst düzeyde bürokrasi yoluyla gerçekleştiği bir devlet aygıtı sınıfsal ve cinsel tabakalaşma için ideal bir yatak oluyordu. Bugünden geriye doğru bakıldığında bu durum daha açık biçimde görülebiliyor. Geri dönüş süreçlerinin hemen hepsinde kırılma tepede, devlet aygıtında gerçekleşti. Güç yoğunlaşması, imtiyazlar, işbölümü, bürokrasi temelinde devlet yöneticileri ve onlarla iç içe geçmiş parti yönetimleri 'yeni burjuvazi'nin ve kapitalist zihniyetin kaynakları oldular. Küçük meta üreticileri (ve onların kolektif versiyonları) ise olsa olsa bu 'yeni burjuvazi'nin altını doldurdular, toplumsal temel sağladılar. Devam edelim.

Lenin'in tehlike analizi gerçeğin sadece bir yönüne odaklanıyor, doğal olarak diğer yönü ihmal ettiği ölçüde riskin büyümesine fiilen kapı aralıyordu. Lenin; "*Eğer kırsal alanda kapitalizm gelişirse, işçi devletini nasıl ayakta tutacaksınız? Bu tehlike son derece ciddi*" diyordu. Kanımca asıl tehlikenin bürokratik dejenerasyondan kaynaklandığını ka-

bul ettiğimizde Lenin'in bu yaklaşımına yeni bir boyut ekleyebilir ve yeni bir çıkış yolu bulabiliriz!

Ne Yapmalı?
Öneri-4: Kapitalizme Karşı Sınıf Mücadelesini Yükseltelim, Proletarya Diktatörlüğünü Pekiştirelim, Sosyalist Alternatifi Büyütelim!

Daha önce NEP'ten hareketle yaptığımız öneriyi bu bağlamda genişletebiliriz. Kırda kapitalizmin gelişmesi niçin ille de 'kötü' olmak zorunda? Kırda kapitalizmin gelişimi belirli sınırlar içinde tutulduğunda sosyalizmin ekonomik ve toplumsal kuvvetlerinin derlenip toparlandığı, oluşturulduğu bir kaynak olamaz mı? Belirli bir süre ve sınırlar içinde, kapitalist gelişimden kaçamıyorsak, o zaman bırakalım bunun sorumluluğunu kapitalistler taşısın. Biz, kırdaki kapitalist gelişimin sonucu olarak ortaya çıkacak olan sınıfsal ayrışmaya dayanarak, kır proletaryası ve yoksul köylüler arasında örgütlenerek toplumsal temelimizi genişletelim;[009]parti(ler), kitle örgütleri aracılığı ile sınıf mücadelesini yükseltelim. Üstten proletarya diktatörlüğü organları aracılığıyla kapitalistleri kısıtlayalım, yüksek vergiler yoluyla büyüme olanaklarını

[009] Yapılan önerilerin somut bir deneyim olarak SSCB'den hareket ettiği unutulmamalıdır.
Öneriler üzerinde düşünülürken bu göz önünde bulundurulmalıdır. Mesela bugün köylü sorunu birçok ülke açısından önemli bir stratejik sorun olmaktan çıkmış ya da kapsamı ve içeriği açısından değişmiştir. Diğer taraftan şu ya da bu ülkenin özgün koşullarından kaynaklanan veya kapitalist sistemin sürecinde öne çıkan sorun ve mücadele alanları oluşmuştur. Coğrafyamızda Kürt sorunu, Latin Amerika'da yerli sorunu, dünya açısından ekoloji ve işsizlik gibi sorunlar bu açıdan örnek olarak verilebilir. Devrimci strateji ve ürünü olacak sosyalizm projesi bu ve benzeri sorun ve dinamikleri sınıf - cins ekseninde birleştirebilecek esneklik ve kararlılıkta olmalıdır.
Öneriler bu temelde, yöntemsel açıdan kavranmalı ve uyarlanabilmelidir.

belirli bir sınırda tutalım, kolektif örnek çiftlikler yoluyla bu kesimde çalışan kır proletaryası ve yoksul köylülüğe yürüyebilecekleri yolu işaret edelim. Kapitalist işletmelerden elde ettiğimiz yüksek vergiler yoluyla sosyalist sektörlerin gelişiminde besleneceği bir birikim fonu oluşturalım.

Proletarya diktatörlüğü mücadelelerle dolu bir geçiş dönemi olduğuna göre hemen her sorunu devlet eliyle idari yöntemlerle çözeceğimize, kitlelerin seferberliğine dayanan, bürokrasi gerektirmeyen kitle kampanyaları - sınıf mücadelesi - yoluyla çözmeye çalışmak eşyanın doğasına daha uygun bir yol alacaktır. Sorunları gittikçe daralan bürokratik mekanizmalar aracılığıyla 'halletmek' devlete burjuva bir nitelik kazandıracak, ama çözümün sınıf mücadelesi temelinde kitleler tarafından halledilmesi proleter demokrasi ve diktatörlüğünü 'güçlendirecek' tir.

Büyük üretimi örgütleme işini 'burjuva uzmanları' satın alarak kapitalistlerden öğrenmek, proleter devletin 'devlet kapitalizmi'ni öğrenmesi, ya da 'ticaret' yapması şart mı? Ya da üretimi artırma yolu kişisel çıkarların uyarılması mı gerçekten? Proleter (kadın) iktidarı ve kitleler başka bir yol açamaz mıydı? Kanımca bu sorulara zorunlulukları görüp tanıyarak pozitif yanıtlar vermek mümkündü. Yukarıda yaptığımız öneriyi bir de bu sorularla ilişki içinde geliştirelim.

Büyük üretim iki kol biçiminde örgütlenebilirdi. Birinci kol proleter devlet ve emekçi kitleler tarafından doğrudan örgütlenen, sosyalist ilkelere dayanan büyük üretim birimlerinden meydana gelen kol olsun. Bu üretim kolunda işin örgütlenmesinden planlamasına, yürütülmesine ve yönetilmesine ve dağıtımına kadar tüm süreç emekçilerin her düzeyde etkin katılımıyla yapılsın. Bu tip işletmeler (devrim dönemi Rusya'sını baz alırsak) başlangıçta kaynak, yönetim deneyimi 'uzman' vb. açılardan sınırlı olacaktır. Bu işletmeler başlangıç aşamasında daha çok yeni sosyalist üretimin

örnek ve deneyim biriktirdiği tanımlayıcı çizgi ve araçlarını oluşturduğunu bir çeşit laboratuvar olacaktır. Modelin genel hatları şekillendikçe, gittikçe yaygınlaşacak ve büyük üretimin hakim kolu olmaya başlayacaktır.

İkinci kol kapitalist kol olsun. Doğrudan kapitalistlere ait, onlar tarafından yönetilen ve kapitalist esaslara göre işletilen kapitalist birimler yıkılan ya da geri durumdaki üretimi canlandıracaktı. Burjuva uzman ve yöneticilere niçin proleter devlet imtiyaz versin? Eğer şart ise bu uzman ve yöneticiler kapitalist mekanizmalar dâhilinde işlevsel kılınsın. İşçiler işçi denetimi yoluyla tüm üretimi kontrol etsin, proleter devlet yasalarla yukarıdan, parti, sendikalar vb. de işçi sınıfının seferberliği yoluyla aşağıdan sömürüyü kısıtlasın, çalışma koşullarını belirlesin, teknik birikim ve deneyimi gözlemlesin öğrensin, vs., vb. Ayrıca kapitalist işletmelerden büyük oranda para ya da ürün cinsinden vergi kesilsin. Böylece hem kapitalist birimlerin aşırı büyümesi engellensin, hem de yapılan kesintiler sosyalist kolun beslendiği bir kaynağa dönüşsün.

Ya da proleter devlet niye ticaret yapsın? Ticareti kapitalist tüccarlar yapsın. Proleter devlet, sosyalist kol kendi ürünlerini dağıtım mağazaları yoluyla dolaşıma sokmadan doğrudan dağıtsın. Meta ilişkisine girmeyen bu ürünler sosyalist kolun metasızlaştırma siyasetinin unsurları olarak sürecin derinleşmesine bağlı olarak yaygınlaşsın. Sosyalist sanayi ve tarım işletmeleri yaygınlaşıp, ürün kapasitesi büyüdükçe metasızlaşmış, para ekonomisine girmeyen değer yasasının alanını daraltacak, sosyalist nitelikli değişimin zeminini, unsurlarını ve alanını genişletecektir. Kapitalist tüccarlar kendi ürünlerini kapitalist esaslara göre alıp satsınlar. Proleter devlet yasa ve kurallarla, parti(ler), sendikalar, kitle örgütleri ve emekçiler ise aşağıdan bu ticaret sistemini kısıtlasın, kontrol altında tutsun, vergi yoluyla kendine bağlasın.

Belirli bir zaman dilimi içinde kırda ve kentte sosyalist kol ile kapitalist kol karşı karşıya gelecektir. Kapitalist kol gittikçe gerilerken, sosyalist kol gittikçe artan oranda toplumsal alanı içine alacak büyüyecektir. Sosyalist kol alternatif ve gittikçe asıl kol olarak büyüdükçe kapitalist kolda istihdam olan emekçilerle, sömürücüler - kapitalistler arasındaki sınıf mücadelesi keskinleşecek ve kapitalist kolu doğrudan ortadan kaldırmaya yönelen devrimci biçimler almaya başlayacaktır. Kapitalist kola tek tek birimler, bölgeler ya da genel olarak yönelen bu devrimci hücumlar parti(ler), sendikalar, kitle örgütleri, milis yapısı ve ideolojik merkez tarafından (vb.) teşvik edilip desteklenecek ve bu devrimci hücumların sonucu olarak sosyalist kola katılan kesim ve işletmelerin resmileşmesi ve adaptasyonu sağlanacaktır. Sosyalist üretim yukarıdan öncüler, uzmanlar ve plancılar tarafından kotarılan bürokratik bir toplulaşma değil, kitlelerin doğrudan eylemi ve sınıf mücadelesinin sonucu olarak ortaya çıkacak, gelişip serpilecektir.

Kitlelerin geriliği, çalışma disiplini ve anlayışından yoksunluğu nedeniyle üretimi teşvik için kitlesel çıkarın uyarılması mı gerekiyor? O zaman bunu kapitalistler yapsın. Fazla işe prim mi verecekler? Versinler, parça başı üretim metodunu mu uygulayacaklar? Uygulasınlar. Biz sosyalist koldaki birim ve sektörlerde ideolojik derinleşmeye, dava bilincine, manevi özendiricilere dayanan, bireysel ve kolektif yaratıcılığı esas alan yeni bir çalışma kültürü ve disiplini yaratalım. Bu bağlamda eğitim ve üretim seferberlikleri ve kampanyaları örgütleyelim. Sosyalist kol gelişip toplumsal alanı kapladıkça, sosyalist bilinç öğeleri kültür genelleştikçe, kapitalist çalışma kültüründen farklı, daha üst bir üretkenlik sağlayan yeni bir çalışma kültürü filizlenip gelişecektir. Sovyetler Birliği'nde, 'Kızıl Cumartesi'ler, Çin'de 'Büyük İleri Atılım', Kuzey Kore'de 'Kızıl İnşa', Küba'da 'Sosya-

list Emek Seferberlikleri' gibi hareket ve girişimler, kitlelerin ideolojik-manevi yönlendiricilerle ne büyük mucizeleri gerçekleştirebileceklerini gösteren çarpıcı deneyimler olarak hafızalardadır. Sınıf mücadelesini ve kitlelerin bir amaç doğrultusunda seferberliğini sosyalist toplumun gelişiminin temel çizgilerinden biri olarak kabul ettiğimizde, emek üretkenliği ve yaratıcılığının yolunu da söylemiş oluruz. Bu yolun hangi somut biçimleri alacağı ise tamamen pratiğin ve koşulların tayin edeceği bir şeydir.

Komünün İzinde: Profesyonel Ordunun Reddi!

Şimdi aynı tartışmayı bir de sınıf- cins devletlerin tanımlayıcı kurumlarından biri olan 'ordu' üzerinden yürütelim.

Lenin, Marks ve Engels'in çizgisine ve komün deneyimine bağlı - uygun olarak - düzenli ordunun devrim sonrasında yerini tüm halkın silahlanmasına dayanan milis sistemine terk etmesi gerektiğini düşünüyordu. Gerek devrim öncesinde, gerekse de devrim dönemindeki yazılarında bu fikir rahatlıkla izlenebilir. *"bürokrasisiz ve düzenli ordusuz' bir toplumsal düzen ve sistem tahayyülü o dönemin Bolşeviklerinin ayırt edici niteliklerinden biri olarak öne çıkıyordu.*

Lenin, devrimin (Ekim) hemen öngünlerinde kaleme aldığı bir yazısında belli başlı partilerle, Bolşevikler arasındaki temel toplumsal sorunlara yaklaşım farklılıklarını anlatırken, şöyle diyordu:

> *"... Devletin alışılmış tipte bir polise ve orduya gereksinimi var mıdır? (Bolşevikler) Mutlak gereksiz. Derhal ve muhakkak tüm halkı silahlandırmalı, milis ve orduyla kaynaştırmalı..."30*

Bürokrasi sorunu gibi düzenli ordu sorunu da Bolşeviklerin örgütsel zayıflık ve yönetememe sorunlarına bir çözüm olarak gündeme geldi. Emperyalist savaştan çıkılmasının ar-

dından hemen tüm askerler terhis edilmiş, kimi bölükler ise tam demokrasi temelinde yeniden örgütlenmeye başlanmıştı. Özellikle devrimin askeri güçlerinin çekirdeğini oluşturulan Kızıl Muhafız'larla birleştirilen bu bölükler esas olarak işçi, yoksul köylü ve devrime destek veren askerlerden oluşuyorlardı. Lenin, tam demokrasiye dayanan, bilinen burjuva ordularından köklü biçimde ayrılan bu yeni ordunun tüm halkın silahlanmasına dayanan milis sisteminin çekirdeği ve örgütleyicisi olacağını düşünüyordu. Konuyla ilgili olarak Ekim'den sonra şöyle diyordu:

> *"Halktan ayrı ve halka karşı kurumlar olan polis ve ordunun yerine tüm halkın doğrudan silahlanması geçmiştir; bu iktidar altında kamu düzeninin korunmasını silahlı işçiler ve köylüler, silahlı halk kendileri gözetirler."31*

Bu anlayıştan hareketle yayınlanan bir kararnamede ordunun reorganize edilmesine ilişkin olarak şöyle deniyordu:

> *"Ordu komutanları için seçim ilkesi uygulanacaktır. Alay komutanlarına kadar tüm komutanlar (çeşitli birimler tarafından) genel oy ile seçilecektir. Genel Kurmay Başkanı dâhil olmak üzere alay komutanlarından yukarı doğru tüm komutanlar... ordu birimlerinin, komitelerin kongrelerinde seçilecektir."32*

Yine aynı dönemde konuya ilişkin alınan bir diğer karar şöyle diyordu:

> *"1-Onbaşıdan generale kadar bütün rütbe ve unvanların kaldırılması;*
>
> *2-Çeşitli rütbe ve unvanlara ilişkin her ayrıca lık ve işaretin kaldırılması;*
>
> *3-Her türlü selam verme zorunluluğun kaldı rılması;*

4-Her türlü madalya, nişan ve diğer liyakat işa retlerinin kaldırılması;

5-Tüm subay örgütlerinin kaldırılması;

6-Ordu içindeki emir erliğinin kaldırılması."33

Kömünden Sapma:
Profesyonel Burjuva Ordunun Dirilişi

Bolşeviklerin düzenli ordunun kaldırılması ve kademe kademe tüm halkın silahlanmasına dayanan bir milis sistemine geçilmesi yönlü yaklaşımı iç savaşla birlikte sekteye uğradı. Sovyet iktidarına karşı bir ölüm kalım savaşına girişen sömürücüler ve emperyalist destekçilerine karşı henüz oluşmamış bir milis sistemi, dağınık silahlı güçler ve birlik olmaktan uzak bir toplumsal tabloya karşı durulamayacağını gören Bolşevikler, Kızıl Ordu'yu örgütlemeye giriştiler. İlk zamanlar Kızıl Ordu henüz olgunlaşmamış bir milis yapısını andırıyordu. Gönüllülük esastı. Asker komiteleri etkindi vs. Ama iç savaş keskinleşip bu yapının savaşma kabiliyetinin sınırlılığı görüldükçe artan oranda burjuva ordularına özgü önlemler, işleyiş ve yapıya dönülmeye başlandı. Demokrasi kaldırıldı. Rütbe sistemi yeniden getirildi, gönüllülükten zorunlu askerliğe çark edildi, savaş kaçaklarına idam uygulamasına geri dönüldü ve en nihayetinde Çarlık ordusunun subayları yeniden çağrıldı.

İç savaş bittiğinde bürokratik dejenerasyona uğramış devlet aygıtına bir de baştan ayağa bürokrasi olan düzenli bir ordu haline gelen Kızıl Ordu eklenmiş oldu. Lenin, diğer meselelerde olduğu gibi bu zorunlu geri adımı da 'gerekli olduğu sürece' kontrol altında tutmanın yollarını arıyordu:

"Çar yönetimindeyken işçileri vurmuş generalleri atamaktan korkmuyoruz. Aralarından yüzlercesi haindiler, ne var ki, onbinlercesi Kızıl

Ordu'ya destek verdi. Onları gereğince çalıştıracak yetimiz yoksa komünizmi kuracak yetimiz de olmayacaktır... İş yönetiminin öğrenilmesi için uzmanlar, komiserler ve asistanlar atamalıyız."34

Çarlık ordusunun subay ve komutanları Kızıl Ordu'yla kaynaştı. Ama bu kaynaşma sadece değişerek değil aynı zamanda değiştirerek oldu. Bu subay ve komutanlar ordu içindeki parti hücrelerine sızdılar. Atanan komünist komiser ve asistanları kendilerine benzettiler. Kızıl Ordu sadece 'düzenli' olmakla kalmadı. Gittikçe artan oranda alelade bir burjuva ordusuna benzemeye başladı. 1926'ya gelindiğinde ordudaki parti aygıtının 2/3'ü komutanların elindeydi. Yani büyük bölümü eski çarlık ordusundan gelen subaylar sadece komutan olmamışlar, onları denetlemek, ordunun niteliğini güvenceye almak için kurulan parti örgütlerini de ele geçirmişlerdi.

Bolşevikler bu durumu koşulların zorunlu kıldığı ve uygun koşullar oluşunca hızla terk edilmesi gereken bir şey olarak kabul ediyordu. Lenin, 8. Kongre'deki konuşmasında "*Uluslararası durum gerektirdiğinde sosyalist milis sistemine geçileceğini*" söylemişti. Ama zamanla ordu gelişip serpilmesini sürdürecek, bürokratik devlet aygıtının temel aparatlarından biri olarak yerini sağlamlaştıracak ve bir aşamadan sonra geçicilik, milis sistemi gibi sözler unutulmaya yüz tutacaktı. Artık, sosyalist anavatanın şanlı ve vazgeçilmez Kızıl Ordu'su vardı!

Bolşeviklerin 'Devrimci Zor' Anlayışındaki Zayıf Nokta

Kızıl Ordu'nun bu serüvenini başa sararak 'Başka türlü olabilir miydi?' sorumuzu soralım. Ve yeni bir yolun olanakları üzerinde kafa yoralım.

İlk olarak, Lenin ve Bolşevik Parti'nin bu konudaki bir eksikliğini tespit edelim. Lenin ve Bolşevikler devrimin zor yolu ile gerçekleşeceğini, devrimci iktidarın içteki sömürücülerin ve dıştaki emperyalistlerin ayrı ayrı ve birlikte saldırı hedefi haline geleceğini; buna karşı, devrimci zorun kaçınılmaz olarak gündeme geleceğini biliyorlardı. Ancak bu devrimci zorun örgütsel ve stratejik yol ve biçimleri üzerine oldukça az kafa yordular ve hazırlık yaptılar. Esas olarak halkın silahlı ayaklanması, Kızıl Muhafızların ve milis yapısının oluşturulması gibi genel çizgiler çekmekle yetindiler. Partizan savaşı ve gerilla taktikleri üzerine kimi çalışmalar olsa da bunlar ya genel teorik bağlamla sınırlı kalmış, ya da somut çatışma anlarında (daha açık bir ifadeyle sınıf mücadelesinin açık zor biçimlerini de içerecek bir gelişkinliğe ulaşmasının sonucu olarak) pratiğin ihtiyaçlarını karşılama amacını gütmüştür. Devrimin zor yoluyla gerçekleşeceği fikri, bu fikre uygun bir örgütsel ve stratejik perspektifi ve hazırlığı da şart koşuyordu. Ama Bolşevikler diğer 'devrimci' partilerden bu konuda oldukça ileri olmalarına karşın, son tahlilde kendiliğindenliğin genel çerçevesinin dışına çıkamamışlardı. Ayaklanma öncesinde bu konuda yapılan tüm hazırlıklar teknik olarak nitelenebilecek cinstendi. (Silah tedarik etme, asker komiteleri kurma ve orduyu bölme, kamulaştırma, çarlık ordusunun yapısına, lojistik yığınağına, depolar vb. coğrafyaya ilişkin döküm çıkarma vb.) Bu tip hazırlıkların da ne kadar gelişkin olduğu tartışmalıydı. Bolşevik Parti'ye askeri anlamda zaferi kazandıran esas etmenin bu konudaki hazırlık, örgütlülük ve güçleri değil, karşı cephenin büyük oranda dağılmış ve çökmüş olması olduğu açıktı.

Devrimci stratejiyi, diğer değişim stratejilerinden ayıran temel unsur 'zor' olduğuna göre, Bolşevik Parti'nin bu konuda somut örgütsel biçimler yaratmaya yönelmemesi, strateji ve örgüt kavrayışlarındaki bir zayıflık olarak kaydedilme-

lidir. Eğer Bolşevikler zor kavrayışlarına uygun bir askeri aparata sahip olsalardı, Kızıl Ordu'yu gerçekleşen biçimde oluşturmak zorunda kalmayabilirlerdi. Askeri örgüt ve savaş anlayışı üzerinde Kızıl Ordu'nun ya da sosyalist milis yapısının gelişip serpileceği bir temel olabilirdi. Bu eksikliği kaydettikten sonra tartışmamızı bir de somut gerçeklik üzerinden yürütelim.

Hangisi Güçlü: Profesyonel Ordu mu? Silahlı Emekçi Kitleler mi?

Bolşevik Parti'nin şu ya da bu eksikliğinden kaynaklansa da ortada çözüm bekleyen bir sorun vardı. İç savaş ve emperyalist müdahaleye karşı koyma kapasitesine sahip bir askeri örgüt kurmak... Kızıl Ordu gerçekleşen biçimiyle, zorunluluklara verilen bir yanıt olarak kabul edilebilir, dahası edilmelidir. Bolşevikler Sovyet iktidarını korumak için burjuva esaslara göre örgütlenip işleyen bir ordu yaratabilirdi ve yarattılar. Ama karşı devrimci saldırı ezilip, 'barışçıl' döneme geçildiği andan itibaren bu ordu tasfiye edilerek, yerine Sovyet iktidarını sosyalist esaslara uygun olarak koruyup güvenceye alacak yeni tipte (milis sistemine geçişi örgütleyebilecek yapıda) bir ordu- askeri aparat inşa edilmeliydi.

Lenin 8. Kongre'de diyor ki:

"*Uluslararası durum gerektirdiğinde sosyalist milis sistemine geçilecek.*"

Bu yaklaşım, birincisi, Kızıl Ordu'nun tipik (burjuva) düzenli ordu modeline uygun olarak örgütlenmesinin 'geçici' ve zorunluluklardan kaynaklanan bir önlem olduğu fikrini belirsizleştiriyor; ikincisi ise bu durumu dünya Avrupa - devrimine endeksliyordu. Düzenli ordunun olup olmaması niçin dünya devrimine bağlı olmalıydı? Bu bağlamda Lenin şöyle diyordu:

"Biz sadece bir devlette değil, aynı zamanda bir devletler sisteminde yaşıyoruz ve emperyalist devletlerin yanında Sovyet Cumhuriyeti'nin varlığı uzun vadede düşünülmezdir. Sonunda ya biri ya öteki zafer kazanacaktır. Ama bu son gelene dek, Sovyet Cumhuriyeti ile burjuva devletleri arasında bir dizi korkunç çatışmalar kaçınılmazdır. Bu demektir ki, egemen sınıf, proletarya, egemen olmak istiyorsa ve olacaksa, bunu askeri örgütüyle de kanıtlamak zorundadır."

Önümüzde son derece kararsız, ama yine de hiç kuşkuya yer bırakmayan, tartışma götürmez belli bir denge var. Bunun uzun sürüp sürmeyeceğini bilmiyorum ve bunun bilinemeyeceğini sanıyorum. Ve bu yüzden, tarafımızdan en büyük dikkat gereklidir. Ve politikamızın ilk kuralı, bu yıl süresince hükümet faaliyetimizden çıkan ilk ders, tüm işçi ve köylülerin benimsemesi gereken ders şudur: Dikkatli olmak, bize karşı en büyük nefreti açıkça ifade eden kişiler, sınıflar ve hükümetlerce çevrili olduğumuzu anımsamak. Bir istiladan daima sadece kıl payı uzakta olduğumuzu unutmamalıyız."35

Lenin, çok gerçek ve açık bir tehlikeyi işaret ediyordu. Mesele şu ki, bu yaklaşımı aynı zamanda, emperyalist tehdide sosyalist tipte bir geçiş ordusu ve milis yapısı ile karşı konamayacağı fikrini de içinde barındırıyordu. Bu nokta, Bolşeviklerin (ve Lenin'in) devrim ve zor kavrayışlarındaki bir kırılmayı mimlemektetir.

Bir soru: Kendi sistemlerine, yaşamlarına ve geleceklerine sahip bilinçli ve silahlı halk kitleleri mi daha güçlüdür, yoksa son teknolojiyle donatılmış, baştan ayağa bürokrasi-hiyerarşi- olan, profesyonel şiddet aparatları olarak düzenli

oldular mı? Bu, üzerinde ciddiyetle düşünülmesi gereken, ajitasyon amacı taşımayan gerçek bir sorudur.

Marks, Engels ve önceleri Lenin de dâhil tüm komünistler, bu soruya açık ve tereddütsüz biçimde 'silahlı halk kitleleri' biçimde yanıt vermişti. MEL, tek tek devrim girişimlerinin içte ve dışta karşı- devrimin direnci ve saldırılarıyla karşılaşacağını biliyor ve buna karşı zorun tüm halk kitlelerine yayılacağı bir milis sistemine geçişi öngörüyorlardı. Lenin'in ve Bolşeviklerin iç savaş öncesi, orduyu tam demokrasiye dayanan ve milis sistemine dönüşmeye / kaynaşmaya uygun bir geçiş ordusu biçiminde reorganize etmeye girişmelerinin nedeni buydu. Ancak iç savaş; Lenin ve Bolşeviklerin bu konudaki tutumlarında bir kırılmaya yol açtı, ona şartlı bir biçim verdi.* Okur yine de "*Silahlı halk kitlelerinin*" düzenli ordulardan daha güçlü ve etkili olduğu fikrini ajitatif ya da koşullar tarafından düzeltilen ve aşılan bir fikir olarak görmeyi sürdürebilir. Bu durumda gerçeği açığa çıkarmanın en emin yolu olarak tarihsel pratiği öne süreceğim.

"Devimci Savaş, Kitlelerin Savaşıdır"

Çin Halk Kurtuluş Ordusu ne türden orduydu? Ya Vietnam Kurtuluş Ordusu? Yugoslav Partizan Ordusu nasıl bir orduydu? Ya şimdilerde somut örneğini yaşadığımız YPG/YPJ (vb.) ne demeli? Bunlar öne çıkan birkaç örnek. İrili ufaklı onlarca örnek verilebilir. Bileşimleri ve nitelikleri (nasıl değerlendirilse değerlendirilsinler) itibariyle birbirinden farklı ve kendilerine özgü yanlar taşısalar da tipik burjuva ordu modellerinden açıkça ayrışan bu ordular, emperyalist ve işbirlikçilerinin profesyonel ve en yüksek teknik donanıma sahip ordularına karşı mücadele etmiş ve tarihsel zaferlere imza atmışlardır. Bu ordular kitlelerin topyekûn ve gönüllü katılımına dayanan yeni bir ordu ve savaş anlayışını temsil ediyorlardı. Özellikle Çin örneği bu açıdan incelen-

meyi hak eder. Çin Halk Kurtuluş Ordusu; milyonları harekete geçiren, savaş anında savaşıp barış anında halka birlikte üretime katılan, Komünist partiye alan açan, rütbe sisteminin ve idam cezasının olmadığı, asker komiteleri aracılığıyla demokrasinin uygulandığı özgün bir örnektir. Çin Halk Ordusu (önceleri Kızıl Ordu deniyordu) on yıllara yayılan halk savaşı boyunca sıcak savaş zamanlarında savaşıyor, sıcak savaşın olmadığı anlarda ise kitlelerin içine yayılarak siyasi seferberliğin, üretim seferberliğinin vs. bir parçası haline geliyordu. Asalak düzenli (burjuva) ordularından farklı olarak yaptığı üretimle halka hiç yük olmadan kendi ihtiyaçlarını karşıladığı gibi halka yardım da ediyordu. Öyle ki, Japon işgaline karşı savaşta bir aşamadan sonra; Çinli burjuvalardan, Amerikan, Fransız, İngiliz emperyalistlerinden ve hatta Sovyetlerden yardım alan Kuamintang ordularından daha iyi koşullara sahip duruma gelebiliyordu. Silah donanımının hemen hepsini düşmandan ele geçirdikleriyle sağlıyorlardı. Halk Ordusu, devrim sonrasında da bir dönem bu özelliklerini korudu. Büyük İleri Atılım'da ya büyük kimi projeleri tek başlarına üstleniyorlar ya da halkla birlikte seferberliğin dinamik güçlerinden biri olarak üretime katılıyorlardı. Yine 'Büyük Proletar Kültür Devrimi'nde siyasi seferberliğin dinamolarından biri de Halk Ordusu'ydu.

Karşılaştırmalı olarak ve yakından bakıldığında Çin Halk Ordusu'nun (temel özellikleri açısından) Marks, Engels ve Lenin tarafından öne sürülen ve milis sistemine geçiş temelinde örgütlenen, yeni tipte bir askeri örgütlenme düşüncesinin pratiğe geçirilmiş hali olduğu görülecektir.

Çin Halk Ordusu, Rusya'dan (daha sonra SSCB) çok daha geri bir toplumsal yapı içinde ortaya çıkıp şekillenmiş, Rusya (ve sonra SSCB) nin savaşmak zorunda kaldığı düşmanlardan daha güçsüz olmayan düşmanlarla savaşmış, maddi ve insan kayıpları açısından büyük bedeller ödemiş

ve büyük zaferlere imza atmıştır. Üstelik SSCB'nin verdiği iki büyük savaş (iç savaş ve 2. Dünya Savaşı) zaferlerle sonuçlanmasına rağmen maddi yıkım, kitlelerin ve partinin güçten düşmesi gibi tayin edici nitelikteki zararların gölgesinde kalırken; on yıllara yayılan Çin Halk Savaşı, ödenen tüm bedellere ve yıkıma rağmen partiyi kitlelerle birleştiren yaratıcı bir boyut kazanmıştır. Zafer sadece askeri bir zafer değil, kitlelerin örgütlülük ve bilincinde bir sıçrama, partinin örgütlülük ve siyasi çapında devasa bir genişleme ile karakterize olan siyasi ve örgütsel bir zafer niteliğini de taşıyordu.

Mao, devrimci halk savaşını şöyle tanımlıyordu:

> *"Devrimci savaş, kitlelerin savaşıdır. Bu savaş ancak kitleler seferber edilerek ve ancak onlara dayanılarak sürdülebilir."36*

> *"Gerçekten yıkılmaz olan kale nedir? Kitlelerdir, devrimi gerçekten ve içtenlikle destekleyen, milyonlarca ve milyonlarca halktır. Ne olursa olsun hiçbir gücün ezemeyeceği, gerçekten yıkılmaz kale işte budur. Karşı devrim bizi ezemez, aksine biz onu ezeceğiz."37*

Bu iki örnekten hareketle (yani tipik burjuva ordu sistemine uygun olarak örgütlenmiş bir Kızıl Ordu ile Marks, Engels, Lenin (bir dönem) tarafından temel özellikleri öngörülen, Çin Halk Ordusu vb'nde somut ve kendine özgü bir biçim kazanan, silahlı halk kitleleri ve milis sistemi anlayışına uygun yeni tipte bir ordu) hangi savaş, strateji ve ordu anlayışının daha güçlü, savaş kapasitesi yüksek ve doku olarak sosyalizm hedefiyle uyumlu olduğunu bir kez daha düşünelim. Ezberler ve önyargılardan değil, gerçeğin Marksist temelde analizinden hareket ettiğimizde gerçek gücün, 'yıkılmaz kale'nin silahlı halk kitleleri olduğunu, onlara dayanan bir ordunun (karşısında uzman savaşçılardan ve teknolojinin son ürünü ölüm silahlarıyla donatılış bir ordu bile olsa)

yenilmez olduğunu görürüz. Tüm bunlara rağmen önyargılarına sadık düşünce, Halk Ordusu'nun da Kızıl Ordu gibi karşı devrimin aparatına dönüşerek son tahlilde yenildiğinde hatırlatmak isteyecektir. Önyargılarına sadık düşünceye yanıtımız şu olacaktır: Evet ama önemli bir farkla. Kızıl Ordu halk kitleleriyle birleşemediği için, burjuva tipte bir ordu olmaktan çıkamadığı için; Halk Ordusu ise halk kitlelerinden koptuğu için...[010]

Sonuç olarak, düzenli ordu halktan kopuk ve ona karşı, bürokrasi ve tabakalaşma üreten asalak bir şiddet aparatıdır. Sosyalist ilkelerle bağdaşmaz. Emperyalist tehdide ve gericilerin direncine karşı koyup, savaştırmanın en iyi ve güçlü yolu sosyalist ilkelere uygun olarak tüm halkın silahlanması ve milis sistemine yönelmiş yeni tipte bir geçiş ordusu kurmaktır. Lenin ve Bolşevikler iç savaşın ve emperyalist kuşatmanın basıncı altında bu konudaki kavrayışlarında önemli bir kırılma yaşamış ve bu kırılma takip eden süreçte derinleşerek yerleşik bir hal almış, hatta teorik bozulmanın (revizyonizmin) unsurlarından biri haline gelmiştir.

---

[010] Lenin'in bu yaklaşım değişiminde dünya devriminin çok uzun sürmeyeceği, olgunlaştığı ve çok geçmeden geleceği beklentisinin de bir payı olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Yine de bu eleştirimizin esasını değiştirmez.

*Geleneksel Maocu' hareketin Mao'nun halk savaşı ve halk ordusu üzerine tezlerini 'köylü gerillacılığı ve savaşı'na indirgeme eğilimlerine karşın bu deney ve deneye eşlik eden teori (Halk Savaşı ve halk ordusu teorisi) biçimci (Maocu hareketlerin tipik tutumu) ve önyargılarla (anti - Maocu hareketlerin tipik tutumu) zincirlenmiş yaklaşımlardan arınmış bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Halk savaşı ve ordu teorisi temel özellikleri itibariyle, Marks, Engels (ve bir dönem) Lenin tarafından öne sürülen devrimci zor ve milis sistemine geçiş görevini yerine getirecek yeni tipte bir ordu anlayışını dışa vurmaktadır. Bu teori üzerine giydirilen köylü indirgemeci, biçimci kabuğun alınarak temel niteliklerinin öne çıkarılması, Marksist teorik birikimin bu alanda üzerine yükselebileceği bir temel özelliği kazanabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYALİST DÜNYA DEVRİMİ

"Meselelere dünya tarihi ölçeği uygulanırsa devrimimizin, yalnız kalması halinde, diğer ülkelerde devrimci hareketin olmaması halinde, umutsuz bir dava olacağına en ufak bir kuşku duyulamaz elbette. Bolşevik parti olarak biz tek başımıza bu işe giriştiysek, bunu -uluslararası sosyalist- devrimin sonunda - hemen başlangıçta değil - patlak vereceğine inançla yaptık... Bizi kurtaracak olan... Avrupa devrimidir. Bu tamamen soyut gerçekten hareket ettiğimizde, onu kendimize kılavuz edindiğimizde, onun zamanla bir lafız haline gelmemesine dikkat etmek zorundayız, çünkü her soyut gerçek, herhangi bir tahlil yapmadan kullanıldığında bir lafız haline gelir." -Lenin-

Ekim'in Pusulası: Dünya Devrimi Yükseliyor

Dünya devrimi fikri Lenin ve Bolşeviklerin tüm eserinin merkezinde duruyordu. Hemen tüm temel politikalar ve önlemler, Dünya - Avrupa devrimi beklentisi temelinde yön kazanıyordu. Ekim'in örgütlenmesine itilim kazandıran fikir, hızla olgunlaşan ve patlamak için fitilin ateşlenmesini bekleyen Avrupa devrimine ihtiyacı olan ilk kıvılcımı vermekti.

"Emperyalist savaşın objektif kaçınılmazlıkla yol açtığı devrimler dizisini başlatma büyük onuru Rus proletaryasına düşmüştür... Rusya bir köylü ülkesidir, en geri Avrupa ülkelerinden biridir. Sosyalizm orada derhal ve doğrudan zafer kazanamaz. Fakat, Rusya'da burjuva demokratik devrime korkunç bir ivme kazandırabilir ve devrimimizi sosyalist dünya devriminin önsözüne dönüştürebilir..."1

Ekim'in ilk yıllına egemen olan komün çizgisi de, eli kulağında bir dünya devrimine güveniyordu. İç savaş döneminde, başlayıp, sonrasında derinleşerek devam eden komün çizgisinden sapma, bürokratik yöntemlere dönüş, düzenli ordunun pekiştirilmesi, NEP vs.'de geri çekilen, ancak mutlaka çok geçmeden geri gelecek dünya devrimine kadar ayakta kalma, tutunma ve dünya devrimi geldiğinde sosyalizme geçiş için gerekli altyapıyı örgütlemek için zaman kazanma amacına bağlıydı. Başta Lenin'in yazıları olmak üzere, dönemin tüm Bolşevik dokümanlarında bu yan açıkça gözlemlenebilir. Bolşeviklerin devrim beklentileri hiç kuşkusuz gerçek olanakların analizine dayanıyordu ve pekâlâ gerçekçiydi. Emperyalist dünya savaşının yarattığı yıkım işçi-emekçi kitlelerde devrimci bir mayalanmaya yol açıyordu. Bu sürecin temel açmazı devrimci mayalanmanın genişliği ile devrimci örgütlenmelerin zayıflığı arasındaki büyük orantısızlıktı. II. Enternasyonal ve bağlı partiler emperyalist savaşın ateşi altında çökmüş ve bağlı parti ve örgütlerin büyük bölümü burjuva çizgiye kaymışlardı. Bu partilerden kopan irili ufaklı gruplar yeni devrimci partiler oluşturmaya yönelse de süreci yönetecek bir kapasite oluşturmaktan hayli uzaklardı. Sovyet devrimi ve Komintern'in kuruluşu bu sürece büyük bir ivme kazandırsa da yeterli bir düzey ortaya çıkmış değildi. Sovyet devrimi ve Komintern'in yarattığı

devrimci coşku tüm Avrupa'ya yayıldı. 1918'de Almanya'da devrim oldu. 1919'da Macaristan'da Sovyet Hükümeti ilan edildi. Çekoslovakya'da konseyler kurulmaya başlandı vs... Lenin, Komintern'in 2. Kongresi'nde (1919) söyle diyordu:

> *"Bu Temmuz, çetin geçen son Temmuz olacak, gelecek Temmuz dünya Sovyet Cumhuriyeti'nin zaferini kutluyor olacağız ve bu zafer tam ve eksiksiz bir zafer olacaktır."2*

Lenin ve komünist hareketin dünya devrimine ilişkin bu coşkulu beklentisi; emperyalist karşı-devrimin önde gelen sözcülerinde büyük bir korku ve panik olarak dışa vuruyordu. ABD'nin Paris Büyükelçisi günlüğüne şöyle yazıyordu:

> *"Bolşevizm her yerde güç kazanıyor. Macaristan şu günlerde onların eline geçti. Bir barut fıçısı üzerinde oturuyoruz ve onu ateşleyecek kıvılcım her an çıkabilir."3*

Yine aynı dönemde Lloyd George, Clemenceau'ya gönderdiği mektupta şunları yazıyordu:

> *"Devrimci ruh bütün Avrupa'yı sarmış durumda. İşçiler, yalnızca savaş sonrası koşullara yönelik bir hoşnutsuzluk içinde değiller, aynı zamanda bir öfke ve isyan duygusu içindeler. Mevcut düzen, Avrupa'nın bir ucundan diğerine, halk kitleleri tarafından siyasal, toplumsal ve ekonomik yanlarıyla bir bütün olarak sorgulanıyor."4*

Başsız Devrim

Dünya devriminin hızla olgunlaşması ile bu devrimci olgunlaşmayı realize edebilecek yetenek ve çapta devrimci önderliklerin olmayışı temel çıkmaz olarak ortada duruyordu. II. Enternasyonal partilerinden kopmuş ama tüm devrimci

coşkularına rağmen gerçek anlamda örgütlülükleri, yönetme yeteneği ve birikimi olmayan 'yeni partiler' büyük oranda merkezci ya da tepkisellikten kaynaklanan (devrimci gelişimin coşkusu ve II. Enternasyonal'in ihanetine öfke) aşırı-sol eğilimler gösteriyorlardı. Kendi tarihsel, toplumsal, kültürel vs. gerçekliğinden türeyen bir siyasal, örgütsel, stratejik, taktiksel ve programatik temel yaratamayan bu partiler dönemin hemen tüm siyasal muharebelerinden yenilgiyle çıktılar. Bugünden yarına güçlü komünist lider ve partiler yaratmak mümkün değildi belki ama devrimci kabarışın yarattığı itilimle bu yolda büyük bir sıçrama kaydedebilirlerdi.

> *"Avrupa için en büyük talihsizlik ve en büyük tehlike, orada devrimci bir partinin olmaması... Kitlelerin güçlü devrimci hareketi bu eksikliği giderebilir elbette, fakat bu yine de büyük bir talihsizlik ve büyük bir tehlikedir."5*

Acil Önderlik Aranıyor!

Ne yazık ki süreç Lenin ve Bolşeviklerin beklentilerinin aksine ve kaygılarına uygun bir yol izledi. Yaşanan yenilgilerin basıncı altında kalan bu partiler gittikçe artan oranda başarı örneği olarak Bolşevik Parti'yi taklit etmeye yöneldiler. Kendi toplumsal gerçekliklerine uygun bir öncü örgüt yaratamayan bu partiler Bolşeviklerin (haklı) eleştirilerine maruz kalıyor; ama bu eleştiriler ve Bolşevik örnekten öğrenme çabası içsel bir bağlam ya da dinamik yaratmaktan daha çok biçimci, Moskova'nın ve Bolşevizm'in mutlak haklılığı fikrine yol açıyordu. Bolşevik model Rus gerçeğinin ürünüydü. Ve bu modelin ruhuna değil de biçimine eğilim gösteren her pratik kaçınılmaz biçimde Bolşevik modelin bir karikatürü olup çıkıyordu. Dünya devriminin talep ettiği devrimci önderlik formunu oluşturma ihtiyacı bu deneyimsiz partileri başarılı örnek olarak Bolşevik modeli taklit etmeye yönlen-

dirirken; tam da bu nedenle yani kendi gerçekliğine dayanan biçimler yaratamamaları nedeniyle yenilgi kaçınılmaz oluyordu. Bu durumun yarattığı gerilim Lenin'in konuya ilişkin dönem yazılarında da açık biçimde gözlemlenebilir. Lenin bir yandan:

*"Bolşevizm, gerçekten proleter ve komünist olan hem sakin, durgun dönemlerin, hem de hâlihazırda başlamış devrimler çağının kazanımlarını değerlendirecek olan 3. Enternasyonal'in ideolojik ve taktik temelini yaratmıştır... Bolşevizm, her ülkeye bir taktikler modeli olarak hizmet edebilir."*6

derken, diğer yandan da Bolşevizm'in biçimsel kavranışını görüyor, diğer ülkelerin komünistlerini ve Komintern'i şöyle uyarıyordu:

> *"Komünistlerin, mücadelenin her ülkede o ülkenin kendi özgül ekonomik, siyasal, kültürel ve ulusal kompozisyonuna... sahip olduğu sömürgelere, dinsel bölünmelere vd. bağlı olarak aldığı somut formları bilinçli olarak irdelemeleri bugün esaslı bir öneme sahiptir."*7

Bolşevik Modeli Dünyaya Giydirmek

Alman devriminin yenilgisi, Macaristan ve Bavyera Sovyetleri'nin çöküşü, Çekoslovakya ve diğer Avrupa ülkelerindeki kitlesel kalkışmaların ezilmesi ve geri çekilişleri, devrime önderlik edebilecek örgütsel formların yaratılması sorununu daha somut biçimde Komintern'in gündemine soktu. Komintern'e üyelik için oluşturulan 21 Koşul, Bolşevik deneyimin genel çizgilerini özetliyor ve giymek üzere yeni partilerin önüne koyuyordu.

Komintern, dünya devriminin yükselmesinin ürünü olarak Bolşeviklerin öncülüğünde ortaya çıkıyor, ancak dünya devriminin genel ihtiyaçlarına uygun gelebilecek bir form olmaktan ziyade Bolşevik modeli tek tek ülkelere giydirmeye çalışan bir forma doğru eğilim gösterdiği oranda dünya partisi olmaktan çok Sovyet devriminin dünyadaki temsilciliklerini yaratan bir distribütör görünümü kazanıyordu. Rosa Lüksemburg, Bolşevik örneğini ele alırken bu durumu görüyor ve şöyle diyordu:

> *"... Kararlı devrimci tutumları, eylem içindeki örnek kararlılıkları ve uluslararası sosyalizme sarsılmaz sadakatleri ile (Bolşevikler)... Böylesine şeytanca zor koşullar altında yapılabilecek her şeyi yaptılar... Ancak zorunluluğu kural haline getirdikleri, bütün bir teorik sistemi öldürücü koşulların zorladığı taktikler içinde dondurmak ve bunu uluslararası proletaryaya bir sosyalist taktikler modeli olarak tavsiye etmek istedikleri zaman, tehlike başlar."8*

Bürokrasi Virüsü Komintern'e Bulaşıyor!

Komintern, partilerin genel teorik çerçeve, deneyim alışverişi, genel eğitim, devrimci hareketin dünya çapında koordinasyonu ve bütünlüklü bir hattın oluşturulması, maddi destek, bu ve benzeri eşgüdüm unsurları için uygun araç ve biçimler ve önderlik yapılarına kadar hemen her sürecine katılarak hemen hiçbir özerk alan bırakmıyordu.

Marks, Enternasyonal ve ülke seksiyonları arasındaki ilişkiyi değerlendirirken genel teorik bir yaklaşım geliştiriyor ve şöyle diyordu:

> *"Aynı ülkede çalışan insanların değişik kesimleri ve farklı ülkelerdeki çalışan sınıflar farklı*

koşullar altında bulundukları ve farklı gelişme düzeylerine sahip oldukları için gerçek hareketi yansıtan teorik fikirlerin de birbirinden ayrılması neredeyse kaçınılmaz görünür. Ne var ki, Uluslararası İşçi Birliği'nin hayata geçirdiği ortak eylem, farklı ulusal seksiyonların kamu organları sayesinde kolaylaşan fikir alışverişi ve genel kongrelerde gerçekleşen doğrudan tartışmalar, kuşkusuz adım adım ortak bir teorik programı oluşturmaktadırlar. Sonuç olarak, Birlik'in programını eleştirel bir incelemeden geçirmek Genel Konseyin görevlerinden değildir. İşçi sınıfı hareketinin gerçek bir bilimsel ifadeye sahip olup olmadığı konusunda, evet veya hayır demek durumunda değiliz. Araştırmamız gereken, programın genel eğilimin Uluslararası İşçi Birliği'nin genel eğilimine, yani işçi sınıfının tam kurtuluşuna ters düşüp düşmediğidir."9

"Enternasyonal kurallar... Seksiyonların organlarında ve kongrelerinde bütün sosyalist kanaatlerin sınırsız bir biçimde var olmasına izin vererek, teorik oluşumu, pratik mücadele ihtiyaçlarının ve seksiyonlardaki fikir alışverişinin rehberliğine bırakırken, sadece hepsi aynı hedefi izleyen ve proletarya hareketinin genel taslağını ortaya koyan aynı programı kabul eden basit 'İşçi Birlikleri'nden söz eder."10

Bolşevikler dışında hemen hiçbir partinin elle tutulur bir birikime sahip olmadığı Komintern gibi bir yapıda aşırı merkeziyetçi bir işleyişinin olması, ilk bakışta koşullar tarafından zorlanan bir uygulama gibi görünse de hedefleriyle (hızla yetkin devrimci örgütler oluşturma) hiç de uyumlu olmayan ve Bolşevik deneyimin eşinlendiği sorunlu bir

yaklaşıma işaret ediyordu. Bolşevikler karşılaştıkları hemen tüm sorunları aşırı merkezileşme yoluyla çözmeye çalışmış, ama bir sorunu savuştururken bir başka sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Partide devlet yönetiminde, ekonomide, Kızıl Ordu'da geçici çözüm olarak gündeme gelen şey genel bir sorun halini almaya başlıyordu. Aynı uygulama şimdi de Komintern'nin çözmekle yükümlü olduğu soruna model oluyor ve bürokratik dejenerasyon virüsünü Komintern'e taşıyordu. Tek tek ülkelerdeki partilerin deneyimsizlik ve geriliklerini aşırı merkezi bir enternasyonal yapı oluşturarak aşmaya çalışıyorlardı. Partilerin tüzüklerinden stratejilerine, taktiklerine, kullandıkları araç ve biçimlerine, politikalara, hatta önderliklerinde kimlerin olup olmayacaklarına kadar hemen her şey müdahaleye açıktı. Böylesi partilerin kendi iç dinamiklerine dayanarak şekillen-mesi ve gelişmesi mümkün değildi ya da zordu. Parti kongrelerinde alınan kararlar ve parti üyelerince seçilen önderlikler Komintern'in bir talimatıyla değiştirilebiliyordu. Böylesi bir işleyiş içinde parti örgütlerinin ve işleyişlerinin büyük oranda biçimsel ve göstermelik olma olasılığı büyüktü. Komintern'in bu yapısı hızla yetkin devrimci örgüt ve önderlikler oluşturma hedefiyle bağdaşmadığı gibi tam tersi sonuçlar yaratıyordu. Komintern bu yapısı ve işleyişiyle ülkelerin, gerçekliklerini ve olanaklarını kucaklayamıyor, dolayısıyla yönetme düzeyini düşürüyordu. Dahası ülkelerin kendi özgünlüklerinden kaynaklanan dinamikleri bastırıyor; partileri belirli örgüt, strateji araç-biçim, devrim vb. modellerine uymaya zorluyor ve sonuç olarak yaratıcılığı ketliyordu. Lenin ve başka bazı önder komünistler bu eğilimi hissediyor ve uyarılar yapıyor, ama bu süreci tersine çevirebilecek başka yol, yöntem, araçlar ve işleyiş oluşturma konusunda gerekli girişkenlik ve perspektifi ortaya koyamıyorlardı. Süreci bir de Lenin'in sözleriyle izleyelim:

"Komünistlerin, mücadelenin her ülkede o ülkenin kendi özgül ekonomik, siyasal, kültürel ve ulusal kompozisyonuna... sahip olduğu sömürgelere, dinsel bölünmelere vd. bağlı olarak aldığı somut formları bilinçli olarak irdelemeleri bugün esaslı bir öneme sahiptir..."11

"1921'deki 3. Kongre'de, komünist partilerin örgütsel yapısı, bunların yöntemleri ve eylemlerinin içeriği konusunda bir karar önerisini benimsedik. Bu karar mükemmel, bununla birlikte bütünüyle Rus niteliğiyle belirleniyor, yani Rusya'daki koşullara dayanıyordu. Bu, hem onun iyi, hem de olumsuz yanı. Olumsuz yanı, çünkü bunu yabancıların anlayamayacaklarından eminim... Eğer istisna olarak birkaç yabancı anlasa bile, bunu yaşama geçiremezler. (...)

"(...) Karar aşırı Rus niteliği taşıyor ve Rus deneyimini yansıtıyor. Yabancılar için hemen tamamen anlaşılmaz olmasının nedeni de bu. Onlardan bunu bir köşeye asmaları ve buna tapmaları beklenemez. Bu şekilde hiçbir yere varılamaz. Rus deneyimini kısmen özümsemek zorundalar. Bu nasıl olacak, doğrusu ben de bilmiyorum."12

Lenin'in uyarı ve önerileri doğrultusunda, Bolşevik modelin biçimsel kavranışını önlemek amacıyla Komintern III. Kongresi'nde kararlar alınıp, onaylandı. Birinde şöyle deniyordu:

"Hiç değişmeyen ve tüm komünist partiler için doyurucu tek bir örgüt biçimi bulunamaz... Proletaryanın mücadele koşulları sürekli değişir ve proletaryanın öncü örgütleri, bu değişimlere göre, sürekli yeni biçimler ararlar. (...) Her

ülkeye özgü farklı koşullarda farklı partiler için özel örgüt biçimlerini belirlerler."13

Ne yazık ki Lenin'in aşırı-merkezileşmenin yarattığı sakıncaları tolare edecek yan tedbirler üretme yönündeki yaklaşımı (diğerlerinde olduğu gibi) gerçek yaşamda karşılığını bulmadı. Bürokrasi virüsü Komintern'i ve beraberinde bağlı partileri etkisi altında almaya devam etti. Komintern, yapısı ve işleyişiyle dünya devriminin merkezi olma işlevini gittikçe artan oranda yitirdi. Dünya devriminin geri çekilişi açık bir hal aldığında, geride kalan bu bürokratik yapı ona biçim veren Sovyetler'in bir uzantısına dönüştü. Sovyetler, Komintern'e (ve onda temsil olan dünya devrimi) bağlı değildi; aksine Komintern (ve onda temsil olan dünya devrimi) Sovyetler'e bağlıydı. Komintern'in ilk üç-beş yılını dışta tutarsak bu görünüm gittikçe daha açık bir hal aldı. Sovyetlerin dış siyaseti hemen ve kaçınılmaz biçimde Komintern ve bağlı partilerin politikalarında (ihtiyaçları tam tersini talep etse bile) karşılık buldu. Komintern, dünya devrimi ve Sovyetler Birliği arasındaki bu eğreti yapılaşmayı daha somut biçimde anlamak için bu ilişkiyi değişik açılardan dışa vuran iki örnek üzerinde duracağız. Birincisi, tipik bir başarısızlık öyküsü olarak Fransız Komünist Partisi. İkincisi, bir başarı öyküsü olarak Çin Komünist Partisi ve devrimin zaferi.

***

Fransa Komintern'in İzinde: Sosyal Faşizm

Komintern partileri '20'lerin sonu ve esasta '30'ların ilk yarısı boyunca sosyal - faşizm teorisinde en özlü anlatımını bulan sol sekter bir siyasal hatta seyretti. Bu teori sosyal demokrasi ve faşist yükselişin gerçekçi bir okumasından değil, Sovyetler'in iç mücadeleleri ve gerilimlerinin Komintern'e taşınmasından kaynaklanıyordu. Sovyetler'de 1929'dan itibaren hız kazanan ve kolektifleştirme döneminde genelleşen

'sağ muhalefette' karşı mücadele ve tasfiye süreci 1930'lardan itibaren Komintern organlarındaki 'sağcı ve merkezci' çizgi temsilcilerinin temizlenmesi ile birleşerek gittikçe tüm partileri kapsayan bir genel dalgaya dönüştü. Komintern'in tüm örgütleri ve önderlikleri yer yer birebir müdahaleleri de içine alan bir sürecin sonunda 'sağ ve merkezci' unsurlardan temizlendi. Bu temizlenme süreci 'sağ ve merkezci' anlayışların yeni dönemin ve devrimci yükselişin özelliklerini kavrayamayan ve burjuvazi ile uzlaşma eğilimi gösteren yeni bir sosyal-demokrat sapma olduğu söylemine dayandırılıyordu. Sosyal-demokrasiyi faşizmin ılımlı kanadı olarak resmeden sosyal faşizm teorisi Komintern partileri içinde sürdürülen 'sağ ve merkez' çizgilerin tasfiyesi hareketine siyasi ve teorik bir temel sundu. Gerçek ve devrimin ihtiyaçları tam tersi bir hattı gerektirirken Komintern partileri, Sovyetlerin iç gerilimlerinden kaynaklanan bu teori ve siyasetin açmazında bir dizi fırsatı heba etti. Gerçekte Avrupa'daki sosyal-demokrat/sosyalist partiler hem faşist yükselişe bir tepki, hem de Sovyetler'in etkisiyle 'Sol'a kaymaktaydı. Bu partilerin tabanlarından komünist parti ile faşizme karşı birleşik bir işçi cephesinin kurulması doğrultusunda güçlü bir istek vardı. Hatta kimi partiler içinde Sovyetler'e açıkça sempati besleyen sol-kanatlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Komintern ve bağlı partilerin böylesi bir ortamda sosyal-faşizm teorisi ve siyasetini öne sürmesi, bu partilerin merkezini tutan gerici sağcı kesimlerin elini güçlendirdi. Sosyal-faşizm siyasetine tepki duyan bu partiler içindeki sol-kanat unsurlar ve tabandaki işçiler merkez-sağ unsurlara yanaştılar. 1932'de Almanya'da Hitler'in oylarında bir düşüş eğilimi görülmüş, sosyal- demokrat ve komünist partinin toplam oyları Hitler'in Nazi Partisi'ni açık biçimde geçmişti. Ancak sosyal-faşizm teorisinin doğal sonucu olarak sosyal-demokrasiyle uzlaşmama sol sekter siyaseti yüzünden bu fırsat aralığı kayboldu

ve Hitler'in yükselişi kaldığı yerden devam etti. Almanya'da faşizmin iktidarı ve sonuç olarak hem komünist, hem sosyal demokrat hem de liberal kesimlerin tamamen ezilmesi biçiminde cereyan eden bu süreç diğer Avrupa ülkelerinde de aynı ağırlıkta olmasa da benzer sonuçlar yarattı. Avrupa'da Almanya'dan sonra belli bir kitleselliğe, köklü örgütlere ve kısmen de olsa siyasi bir ağırlığa sahip partiler Fransız, Çekoslovak ve kısmen İtalyan partileriydi. (İtalyan Partisi faşizm koşullarından dolayı illegaldi.) Özellikle Fransa Komünist Partisi, Fransa'nın emperyalist sistem ve Avrupa'daki önemli yeri nedeniyle önemseniyordu. FKP, 'sosyal faşizm' siyasetiyle karakterize olan dönem boyunca vasat bir grafik çizdi. Sol-sekter sosyal faşizm siyaseti ve sağcı-merkezci unsurların temizliği bu durumun başlıca nedenlerindendi.

Halk Cephesi

Nazilerin iktidara gelmesi sonrasında gittikçe artan savaş sinyalleri, Sovyetler'i, Avrupa'da yeni ittifaklar aramaya yönlendirmişti. İleri kapitalist ülkelerle yükselen savaş tehlikesine karşı yakınlaşma arayışı Komintern'in ve bağlı partilerin sol-sekter sosyal-faşizm politikasını terk etmesiyle at başı ilerledi. 1935'te Fransız-Sovyet Paktı imzalandı ve hemen ardından Faşizme Karşı Hak Cephesi siyaseti ilk meyvesini Fransa'da verdi. Daha kısa süre öncesine kadar sosyal-demokrasiyi faşizmin ılımlı kanadı olarak kategorize eden Komintern ve bağlı partiler, şimdi tam tersi uçtan büyük burjuva partileri bile kapsayan antifaşist halk cepheleri siyasetini öne sürüyordu.

Sol sekter sosyal faşizm siyasetinin terk edilmesi ve halk cephesi politikası ilk başta Fransa'da 'sol'un genel bir güçlenmesi biçiminde dışa vurdu. 1936'da yapılan ilk seçimde Halk Cephesi açık bir zafer kazandı. Halk Cephesi'nin zaferi sol ve komünist güçlerin genel bir yükselişi, burjuva ve

'sağ-sosyalist' eğilimlerin ise genel bir gerileyişi ile karakterize oluyordu. Halk Cephesi'ndeki radikal burjuva parti bir önceki seçime göre 43 sandalye kaybederek 159 yerine 119 milletvekili çıkarırken, sağ kanat sosyalistlerin sandalyesi önceki seçime göre 45'ten 26'ya düşmüştü. Diğer taraftan sosyalist parti 97'den 146'ya komünist parti ise 10'dan 72'ye çıkmıştı. Bu tablo sadece seçimlerle sınırlı değildi. Fransa'ya gecikmeli biçimde gelen ekonomik krizin emekçi kitlelerde yarattığı huzursuzluk, faşist yükselişe tepki ve nihayetinde sosyalist ve komünist güçlerin sosyal-faşizm engelinden kurtularak aynı çerçeve içine girmesi, Halk Cephesi'ni sol bir kitle hareketi dalgasının ilk yansımalarından biri haline getirdi. Halk Cephesi'nin bu zaferi, emekçi kitlelerde sola eğilimi, kazanma arzusu ve özgüvenini büyüterek kitle hareketine yeni bir itilim kazandırdı.

Devrim Yükseliyor

Seçimlerin hemen ardından tüm Fransa'yı kaplayan grevler ve kitle eylemleri dalgası gelişti. Grev dalgası, işçi ve emekçiler arasında komitelerin kurulduğu, yer yer fabrika işgallerinin gerçekleştiği bir sürece doğru ilerledi. Gittikçe ayaklanma görünümü kazanan bir tablo söz konusuydu. Eylemler, içeriği ve biçimi itibariyle gittikçe daha çok siyasal bir renk kazanmaya başladı. Stratejik sektörlerde çalışan yedi yüz fabrika temsilcisi yaptıkları toplantı sonucunda eğer talepleri kabul edilmez ise fabrikaların kamulaştırılması çağrısında bulunacaklarını ve bunun ilk adımı olarak da işletmeleri kendilerinin ele geçirerek işletmeye başlayacaklarını ilan ettiler. Eylemler doğrudan, mülkiyet sistemine yönelmeye ve politik bir içerik kazanmaya başlamıştı. Açıkça ve hızla devrimci bir duruma doğru gidiliyordu. Dimitrov, Komintern'in 7. Kongresi'nde bu tip durumlar için şöyle demişti:

"Hareket gelişir ve işçi sınıfının birliği güçlenirken daha ileri gitmeli ve politik bir kitle grevi örgütleme yönünde hareket ederek sermayeye karşı savunmadan saldırıya geçmek için hazırlanmalıyız." 14

FKP Devrimci Yükselişin Önüne Geçiyor

Ne var ki Fransa Komünist Partisi, Halk Cephesi siyasetini korumak adına, devrimci gelişimin önüne geçmeyi ve büyütmeyi değil, geri çekmeyi tercih etti. Fransa'da devrimci gelişme Halk Cephesi içindeki burjuva güçlerle bir kopuşmayı koşullayabilirdi. Ve böylesi bir kopuşma Sovyetlerin büyük önem verdiği Fransız- Sovyet Paktı'nı boşa düşürebilirdi. Devrim bir olasılıktı. Ama Fransız - Sovyet Paktı bir gerçeklikti. Pragmatist bir yaklaşımla (diğer bir deyişle dünya -Avrupa- devriminin ihtiyaçlarını Sovyetler'in korunması siyasetine tabi kılarak) Sovyetler Birliği ağırlığını gerçeklikten yana koydu. Buna uygun davranan FKP, tüm gücüyle bu kitle hareketi dalgasını geri çekmeye ve Halk Cephesi'nin korunması temelinde sınıf uzlaşmacı bir çizgiye yöneldi. Yedi yüz fabrika temsilcisinin kamulaştırma ve işletmelerin yönetimini ele geçirme 'Tehdidi'ni savurduğu gün, Komünist Parti Paris bölgesi aktivistlerini topluyor ve greve son verilerek anlaşmanın sağlanması için harekete geçirilmesi talimatını veriyordu. Komünist Parti önderi Thorez, bu toplantıda şöyle diyordu:

"Ekonomik talepler uğruna bir hareketi başlatmak elbette önemlidir, ama aynı zamanda buna nasıl son verileceğini de bilmek gerekir. Şu anda iktidarı ele geçirme sorunu yok. Herkes biliyor ki, amacımız, değişmez bir biçimde, işçi, köylü ve askerlerden oluşan bir Fransız Konsey-

ler Cumhuriyeti kurmaktır. Ama bu gece ya da yarın sabah olacak bir şey değil bu."15

'Halk Cephesi Devrim Değildir'

İşin daha trajik yanı, düne kadar sosyal-faşist olarak kategorize edilen sosyalist partinin sol-devrimci kanadı bu hareketi ileri götürmek için bastırıyordu. Sosyalist Parti'nin sol kanadının liderlerinden Marceau Pivert Le Populaire de "*Yeterince cesur olanlar için şimdi her şey mümkündür*" derken; Thorez Pivertin sözlerini "*Hayır, şu anda her şey mümkün değildir*" diyerek yanıtlıyordu. (Bkz. A.g.e.) Çok geçmeden komünistlerin etkisindeki ve hareketin en önde gelen kesimlerden olan metal işçileri anlaşma kararı aldı ve işbaşı yaptı. Sosyalist partinin sol kanadı hareketi sürdürme ısrarını kaybetti ve yeniden merkeze yaklaştı. Ve nihayetinde hareket sönümlendi. Partinin o dönemde öne çıkardığı slogan şuydu: "*Halk Cephesi Devrim Değildir!*"

İşçi sınıfı ve emekçilerin çıkarlarını burjuvazinin çıkarlarına tabi kılan (ve çıkışını Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını güvencelemekten alan) bu Halk Cephesi pratiği (İtalya ve İspanya gibi aynı çizgide seyreden benzerleri gibi) burjuva demokrasisi temelinde sosyalizme geçme fikrinin ilk filizlendiği zemin oldu. Daha sonraki dönemde Avro-komünizm akımının en önde gelen temsilcilerinin bu ülkelerden çıkması bir tesadüf değil, bu dönemin mantıksal sonucuydu.

Sovyet - Alman Paktı: Ya da Komintern'in Krizi

FKP dâhil Komintern partileri en büyük çıkmazı, 1939'da imzalanan Sovyet-Alman Paktı'yla yaşadı. Partiler, Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'yla yaptığı bu anlaşmayı, barışı korumaya dönük son bir girişim olarak açıklamaya çalışsa da buna ne kendilerini, ne de kitleleri ikna edebildiler. Bir

biçimde SSCB'nin arkasında durmaya çalışan Komintern ve bağlı partiler, 1939-41 yılları arasında tam bir kriz, gerileme ve kitlelerden tecrit ikliminde çırpındılar. Hitler ordularının Avrupa'yı kasıp kavurduğu yıllarda Komintern emperyalist saldırganlık, faşist vahşet yokmuş gibi genel antikapitalist şiarlar öne sürüyor, hatta sosyal faşizm teorisine yeniden can verircesine komünist hareketin temel görevinin sosyal demokrasiye karşı mücadele olduğu üzerine tartışmalar yürütüyordu. KEYK Prezidyumu üyesi Koplenig, bir yazısında şöyle diyordu:

> *"...proletaryanın devrimci güçlerinin en önemli görevi, sosyal demokratizmin bütün biçimlerine karşı amansız bir mücadele açmaktır."16*

Hitler orduları Norveç, Danimarka, Belçika, Hollanda ve Fransa'yı işgal edip, her yandan toplama kampları kurarken ve bu toplama kamplarında en başta komünistlere yönelen bir kıyım makinesi işletirken SSCB, Almanya'nın ne kadar barışçıl ve iyi niyetli olduğu ve savaşın esas sorumlusunun Fransa ve İngiltere olduğu üzerine beyanatlar, değerlendirmeler yayınlıyordu. Sovyet-Alman Paktı'nın imzalanmasından sonra Molotov, yaptığı açıklamada Almanya'yı "*Savaşı hemen sona erdirmek ve barışı sağlamak için çalışan bir ülke*" olarak tanımlarken İngiltere ve Fransa için ise "*bu arada, daha dün saldırıya karşı söylevlerin verildiği Britanya ve Fransa savaşın devamından yanadırlar ve barışın sağlanmasına karşı çıkıyorlar.*" (Bkz.A.a.g.e.) değerlendirmesinde bulunuyordu. Yine aynı açıklamada Sovyet- Alman ilişkilerini şöyle tanımlıyordu:

> *"Almanya ile ilişkilerimiz radikal biçimde gelişti. Bu gelişme, dostça ilişkilerimizi güçlendirme, pratik işbirliğimizi geliştirme ve barışçı çabaları için Almanya'ya politik destek sağlama*

çizgisi boyunca devam etti... Güçlü bir Almanya'nın Avrupa'da kalıcı barışın vazgeçilmez koşulu olduğunu daima savunduk."17

Yine bir yıl sonra, yani savaş yangınının tüm Avrupa'ya yayıldığı günlerde Molotov, Alman ordularının kazandığı başarılardan söz ediyor ve daha da ileri giderek (pay çıkarırcasına) Sovyet-Alman Paktı'nın bu 'başarılar'daki katkısını vurguluyordu:

"Hükümetimizin titizlikle uyduğu bu anlaşma, Sovyet-Alman ilişkilerinde anlaşmazlık ihtimalini ortadan kaldırdı. Sovyet tedbirleri Batı sınırlarımız boyunca uygulandı ve bu durum aynı zamanda Almanya'ya bir emniyet duygusu sağladı."18

Molotov, Sovyet - Alman anlaşmasının kırılganlığı ve çıkabilecek anlaşmazlıklar üzerine yorumlar yapan (İngiltere merkezli) kapitalist basına (ve Sovyetlerin barışı korumaya çalıştığını ya da taktik yaptığını hala iddia edebilen sol sosyalist komünist kesimlere) nazire yaparcasına şöyle diyordu:

"Sovyetler Birliği ve Almanya arasında kurulan iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin temeli rastlantı sonucu ortaya çıkan geçici kaygılar değil, SSCB ve Almanya'nın hayati çıkarlarıdır."19

SSCB'nin bu tutumu, Avrupa'da faşizme karşı direnebilecek temel toplumsal ve politik güçler (bunların ilerici, devrimci, komünistler ve emekçi sınıflardan oluştuğu açıktı) arasında genel bir dağınıklığa ve moral bozukluğuna yol açtı. Ve bu atmosferin faşist orduların Avrupa'da hızla ilerlemesine katkı sağladığı da tartışmasızdı. Dahası burjuva güçler bu tabloyu öne sürerek, kendi teslimiyetçiliklerini gizleyip, ulusal kurtuluş ve özgürlük davasının temsilcisi rolüne soyunabildiler.

Faşist İşgal ve Teslimiyet

Fransa Komünist Partisi, Sovyet - Alman Paktı'nı ilk anda 'barışı korumaya yönelik son bir girişim' olarak yorumladı ve Hitlerci saldırganlığa karşı mücadele kararlılığını tekrarladı. Hatta parlamentodaki grubu savaş kredileri lehine oy kullandı. Ancak SSCB'nin açıklamaları ve paktın ayrıntıları ortaya çıktıkça dağınıklık ve şaşkınlık iklimi hâkim olmaya başladı. SSCB'yle uyumlu bir hatta durarak, antifaşist bir siyaset yürütmek oldukça güçtü. SSCB esas saldırganlığın Britanya ve Fransa'dan kaynaklandığını, Almanya'nın barışçıl niyetler taşıdığını söylüyor ve devamında Komintern devrimci komünist güçlerin esas görevinin sosyal demokrasiye karşı mücadele olduğu üzerine tartışmalar yürütüyor, faşist saldırganlığa karşı mücadele ile ilgili kararlar ve sözler ya rafa kaldırılıyor ya da fiiliyatta yok sayılıyordu. FKP ya Sovyet Komintern hattından çıkacak ya da SSCB'nin arkasında duracaktı. Kuşkusuz teorik olarak ikisini de yapabileceği (yani hem SSCB Komintern hattıyla bağlarını koruyup, hem de antifaşist bir savaş örgütlemek) bir ara yolu bulması mümkündü (Çin ve Yugoslavya gibi). Ama FKP bu çelişkinin yaratacağı gerilimi kaldırabilecek özgüven ve politik kapasiteden yoksundu. (Bu özgüven ve politik kapasite yoksunluğunun bizzat Komintern'in yapısı ve işleyişinden kaynaklandığını bir kez daha vurgulayalım). Sonuç olarak; FKP, SSCB'nin dış politikası ve Komintern'in politi-kalarıyla uyumlu bir hatta yöneldi. SSCB Alman Paktı çerçevesinde, Polonya iki yönden SSCB ve Almanya tarafından işgal edildiğinde; FKP, Doğu Polonya'nın SSCB tarafından işgalini "*Toprak ağalarının Polonya'sı desteği hak etmiyor*" diyerek destekledi. SSCB ve Almanya arasındaki pakt hattının Polonya üzerinden çekilmesi ve bu durumun işgalle somutlaştırılmasının anlamı Hitler ordularının yüzünü, içinde Fransa'nın da olduğu Batı ve Orta Avrupa'ya çevirmesi

demekti. FKP'nin bu işgali olumlaması kaçınılmaz olarak (ne kasıtla yaparsa yapsın) Fransa'nın işgaline göz yummak ya da onaylamak olarak yorumlanacaktı. Fransız burjuvazisi ve hükümet doğal olarak bu fırsatı kaçırmadı. Komünistleri ulusal ihanet ve faşist işgale kucak açmakla suçlayarak saldırıya geçtiler. Önce komünist basın, sonra da parti yasaklandı. FKP, Alman ordularının Fransa'yı işgaline 'karşı çıkmış' ama işgale karşı direnmek yönlü bir tutum da geliştirmemişti. Yürüttüğü propaganda ve çalışmalarında işgale ya da işgal karşıtlığına ya hiç yer vermiyor ya da dolaylı itirazlarla yetiniyordu. Hitler'in kukla hükümeti Vichy'in kapitalist politikalarını eleştiriyor, sosyalizm için örgütlenme vs. çağrısı yapıyor ve geçerken barışın yolunun da bu olduğunu söylüyorlardı. Hatta FKP, bir ara (Sovyet - Alman Paktı ve FKP'nin işgale karşı özel bir tutum ve direniş geliştirmemesinin sonucu olarak) Vichy hükümetinin komünist basın ve parti üzerindeki yasakları kaldırabileceğini bile umut edebilmişti. 1941'de kukla Vichy hükümeti içindeki Hitler'in temsilcisi olan Büyükelçi Otto Azetz'e bu çerçevede bir talep kartının yollanmasını organize etmişlerdi. FKP'nin Moskova'da bulunan önderi Thorez tarafından kaleme alınan bu talep kartında şöyle deniyordu.

> *"Ekselansları, savaşa karşı çıkan ve Ekim 1939'dan itibaren parlamentoda tartışılmadıkça hiçbir barış teklifinin reddedilmeyeceğini ısrarla belirten komünist milletvekilleri yüzlerce yıllık hapis cezasına çarptırıldılar ve Alman ajanları gibi muamele gördüler.*
>
> *Aralarında, aşağıda adı geçenler Maison Carree (Cezayir)'de hapsedildiler ve Sahra çölüne sürülme tehdidine uğratıldılar. (Milletvekillerinden oluşan bir liste ve ardından bir liste daha) halkın kendilerine verdiği yetkiyi kullan-*

mak için illegalite koşullarında yaşamak zorunda bırakılanlar. (Thorez ve diğerleri ardından Paris'te Sante Hapishanesi'nde bulunanların bir listesi. Metin devam eder) Komünist milletvekili utanç verici Versailles Anlaşması'na karşı yirmi yıl savaştıktan Rhinealrd ve Ruhr'un işgaline, karşılığında hapis yattıkları eylemlere karşı çıktıktan sonra, savaşa karşı olmayı bir şeref sayarlar.

Bu bir skandal ve bir adaletsizliktir. Hapistekiler derhal serbest bırakılmalıdır.

Ekselansları, onların bir an önce salıverilmelerini sağlamak için bütün yetkilerinizi kullanmanız sizin görevinizdir.

Bu olmazsa halk ayaklanacak ve onları özgürlüğe kavuşturacaktır." 20

Metin (sonundaki zayıf, kararsız ve doğal olarak ciddiye alınamayacak tehdidi ya da itiraz mı desek bir yana koyarsak), baştan sona işgalciler ve kukla hükümetle bir uzlaşma ve daha da açıkçası yeni (işgal) düzen (in) de yer açma çabasını yansıtmaktadır. Dahası, aynı dönemde FKP'nin yayın organı Hümanite'yi yeniden yasal olarak yayınlamak için hazırlıklar yapıldığını da ekleyelim. Daha trajik olan, FKP bu talep kartını, çeşitli üyelerine gerçek isim ve adresleriyle yollamalarını salık vermiş ve kartı yollayan tüm üyeler kukla hükümeti ve işgal ordusunun subaylarınca tutuklanmış ve öldürülmüştü. Bu sonuç, Hümanite'yi yasal yayınlama hazırlıklarını da acı bir deneyimle durdurmuştu. FKP bu dönem boyunca tam bir karmaşa, kararsızlık ve kitlelerden tecrit içinde yaşadı. Faşist işgal altında inleyen emekçilere, işgalle ilgili bir şey söyleyip yapmadan; genel sosyalizm propagandası yapmak, Vichy hükümetinin 'kapitalist' politikalarını

anlatmak hiçbir sonuç yaratmıyordu. Dahası, kitlelerin tepkisini çekiyordu.

Faşizme Karşı Direniş: FKP Ayağa Kalkıyor

FKP'nin yaşadığı bu trajedi ve açmaz, Almanya'nın SSCB sınırını geçmesiyle aşıldı. Almanya SSCB'ye girdiğinde, FKP de antifaşist mücadele alanına girdi. Tüm güçlerin ve enerjisini antifaşist bir silahlı direniş örgütleme yönünde harekete geçiren FKP, hızla genişleyen ve tüm Fransa'yı kapsayan bir silahlı direniş hareketinin omurgası haline geldi. Direniş hareketi ilerici yurtsever kesimlerin bir araya gelmesiyle kurulan Ulusal Direniş Konseyi tarafından yönetiliyordu. Konsey de temsil edilen tek politik parti FKP' idi. FKP'nin direniş süreci boyunca giriştiği fedakâr pratik, partiyi ulusal kurtuluş hareketinin önde gelen sembolü olarak belirginleştiriyor, öne çıkarıyordu. Bu büyük sıçrama, partinin gücü ve saygınlığını arttırmış, ama ideolojik dokusu ve devrimci kararlılığında gerçek bir değişime yol açmamıştı.

'Birlik' Her Şeyin Üzerinde, Devrimin de...

1935'in Halk Cephesi siyaseti işgal karşıtı direniş hareketi içinde yeniden boy verdi. İşçi sınıfının çıkarlarını burjuvazinin çıkarlarına tabi kılan, partinin öncülük ve bağımsız siyaset yapma olanaklarını 'ne olursa olsun birlik' anlayışıyla es geçen bir yaklaşım hakim hale geldi.

Burjuvazinin politik güçleri işgal sonrasında büyük oranda dağılmış ve bölünmüştü. Bir kısmı kukla Vichy hükümetine yanaşırken, bir kısmı da ('eski' işgal öncesi emperyalist Fransa'yı temsil eden kısmı) De Gaulle tarafından Londra da kurulan ve sürgünde Fransız hükümeti misyonunu gören, Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi etrafında kümelenmişti. Komitenin Fransa'da gelişen direniş hareketini yöneten

Ulusal Direniş Konseyi ile doğrudan bir ilişkisi yoktu. Yine de (De Gaulle şahsında) ulusal kurtuluş iradesini baştan beri vurgulamış olmaları nedeniyle Fransız kitlelerinde kısmi de olsa bir saygınlığı vardı. Ve daha çok anti - Hitler cephe de Fransa'nın diplomatik vizyonu olarak bir 'ağırlık' taşıyordu. Direniş sürecinin tek ve gerçek politik aktörü FKP olmasına rağmen, uluslararası alanda De Gaulle ve ulusal komite tanınıyor, muhatap alınıyordu. SSCB bile FKP'nin merkezinde durduğu Ulusal Direniş Konseyi'nden ziyade Ulusal Komite ve De Gaulle'yi tanıyor ve FKP'yi de Ulusal Komiteye girmeye teşvik ediyordu. Nitekim, FKP çok geçmeden Ulusal Komite'ye dâhil olmak için girişimlere başladı. Dahası, Komite'ye FKP'den kimlerin katılacağını bile De Gaulle belirliyor ve ilerleyen süreçte Ulusal Direniş Konseyi, FKP eliyle De Gaullecilere açılıyordu. Gaulle, FKP MK'sına gönderdiği mektupta bu yakınlaşmla ile ilgili şöyle diyordu:

> *"Komünist Parti'nin ulusal komiteye katılma kararını kendi adına arz eden Fernand Grenier'in gelişini, partinin oluşturduğunuz ve ilham verdiğiniz nizami olmayan yiğit birlikleri Fransız Kuvvetlerinin Başkomutanı olarak benim emrime vermeye hazır oluşu; bütün bunlar, Fransız birliğinin belirtileridir... Eminim ki, tayin ettiğim temsilciler, PCF liderlerinde, bir fedakarlık ruhu yaratmak için işbirliğine gönüllük ve örgütlerinizde halen var olan vefalı disiplini bulacaklardır."21*

Ulusal Direniş Konseyi'ndeki tek partinin FKP olması, De Gaullecileri açıkça kaygılandırıyordu. FKP'ye bağlı güçlerin, Ulusal Direniş Konseyi ve bağlı örgütlerin tüm düzeylerinde en aktif ve saygın kesim olarak öne çıkması, Fransız emekçilerinin artan sempatisi, sözün özü FKP'nin gittikçe belirgin bir biçimde Fransız direnişinin öncüsü haline gelişi,

De Gaulle'yi Ulusal Direniş Konseyi'nin yapısının yeniden düzenlemesi için hamleler yapmaya itti. De Gaulle, önce dağılmış kimi burjuva parti temsilcilerini bir araya getirdi. Bu partileri göstermelik olarak yeniden kurmak ve Ulusal Direniş Konseyi'ni dahil ederek, konseyin yapısını burjuva güçler lehine reorganize etmek istiyordu. Ne var ki bu girişim Ulusal Direniş Konseyi'nde kabul görmedi. Direnişte bir rolü ve katkısı olmayan (hatta bazılarının işgal güçler ve kukla hükümette az çok ilişkisi olduğu bilinen) ve yapay olarak oluşturulan bu partilerin ve temsilcilerinin konseyde rol üstlenmesi adil olmayan ve direnişe katkısı olmayacak bir öneriydi. Ulusal Direniş Konseyi tarafından çıkarılan gizli gazete Defanse de La France'de konuyla ilgili şöyle deniyordu:

> *"Komünistlerin kurtuluş komitesinde temsil edilmelerinin doğru ve uygun olduğu görülüyor, çünkü onlar ortak mücadeleye aktif olarak katılıyorlar, fakat eski hareketlerden temsilcilerin varlığını kabul etmek zor olacaktır."22*

FKP Direnişin Önderliğinde Burjuvaziye Yer Açıyor!

Ancak, Konsey içindeki bu muhalefet FKP'nin De Gaulle'yi desteklemesiyle aşıldı! FKP'yi tüm ilerici devrimci güçlerin öncüsü olarak öne çıkaran ve belki de devrimci bir iktidara açılan konsey, bizzat FKP eliyle burjuva güçlerin denetimine açık hale getiriliyordu. Direnişi FKP'nin merkezinde bulunduğu Ulusal Direniş Konseyi örgütlüyor ve yürütüyor, ama De Gaullecilerin denetimindeki Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi hiçbir gerçek katkısı olmamasına rağmen temsil, genel yönetim ve denetim 'gücü' oluyordu.

Direniş Devrime Dönüşüyor

FKP: Devrimi Göremeyen Devrimciler!

1943 ve daha çok 1944 yılına gelindiğinde direniş örgütü tüm Fransa'da etkili bir savaş verir konumdaydı. Ve direniş hareketinin temel kurumları olan silahlı birlikler, Kurtuluş Komiteleri ve yurtsever milisler FKP'nin denetimindeydi. Eski partilerin girişiyle Ulusal Direniş Konseyi'nin bileşimi hayli değişse ve FKP'nin işi zorlaşsa da; yine de gerçek güç ilişkilerinin yarattığı basınçla FKP'nin Konsey'deki etkisi de büyük oranda devam ediyordu.

Direnişin açıkça bir ulusal ayaklanma düzeyine ulaşması ve Normondiya çıkarması FKP'yi yeni bir dönemeçle yüz yüze getirdi. Direniş güçleri müttefik orduları gelmeden işgalcileri ve işbirlikçileri (Paris dahil) Fransa'nın büyük bölümünden kovmuş ve denetimi ele geçirmişti. Ulusal Kurtuluş Komiteleri (bir çeşit Sovyetik) iktidar organı gibi çalışmaya ve pratik sorunlardan başlayarak tüm toplumsal alanı yeniden inşa ve organize etmeye başlamıştı. FKP'nin yönetiminde kurtuluş komitelerinde bir araya gelen emekçiler büyük bir coşku ve devrimci ruhla siyasal sürece katılıyordu. Açıkça devrimci bir iktidarın ilk filizleri boy veriyordu. Ne var ki kitlelerdeki bu devrimci ruh ve isteğin FKP önderliğinde karşılığı yoktu. De Gaulle bile keskin sınıfsal öngörüsüyle FKP'nin önündeki olanağı görüyor ve FKP'nin yapmadığı, yapamadığı bir planı (iktidarı alma) FKP'ye yakıştırıyordu. Ne yazık ki FKP'nin sınıfsal kavrayışı ve devrimci kararlılığı De Gaulle'nin düşündüğünün çok gerisindeydi. De Gaulle'nin FKP'ye yakıştırdığı plan şöyleydi.

> *"Savaşın yol açtığı karşılıktan yararlanarak; partiye halen bağlı olanlardan başka, üyelerinin çoğu iktidar ayartısına kapılabilen Ulusal Direniş Konseyi'nin etkisiz hale getirerek, çektikleri zulmün, uğradıkları kayıpların ve gösterdikleri*

yiğitliğin pek çok çevrelerde onlara kazandırmış olduğu sempatiden yararlanarak, yasa ve düzen yokluğunun halkta uyandırdığı endişeyi istismar ederek; nihayet General de Gaulle'ye bağlı olduklarını söylemelerinin yarattığı belirsizlikten yararlanarak, cumhuriyet ilan edilecek, kamu düzenini sağlayacak ve adalet dağıtacak bir çeşit komün olarak ayaklanmanın başında görünmek istediler."23

Eğer FKP 1944'te gerçekten iktidara yönelik bir perspektif taşısaydı, bu açıkça mümkündü. Geniş bir siyasi açı çizilerek direnişin iktidarını öne koyan bir yaklaşımla (ki hali hazırda direnişin iktidarı zaten ortaya çıkmaya başlamıştı) sosyalizme giden yol açılabilirdi. Direnişin iktidarı (gerçekte FKP'nin ve etkisindeki güç ve sınıfların iktidarı) biçiminde konması De Gaulle ve müttefik güçlerini (Normandiya çıkarmasını yapan İngiliz ve Amerikan ordularını) açıkça bir siyasi açmazla karşı karşıya bırakacaktı. De Gaulle ve müttefik güçlerinin direnişin iktidarına karşı koyması, geniş kitlelerin arkasında durduğu direnişe karşı koyması anlamına gelecek ve onları kaçınılmaz biçimde tecrit edecekti. O konjonktürde, De Gaulle ve müttefik güçlerini Fransız halkı ile (bir çatışma ihtimalini de içeren) karşı karşıya getirebilecek ve sonuç olarak siyasal meşrutiyetlerini ortadan kaldıracak, daha önemlisi yenilmeleri güçlü bir ihtimal olan böylesi bir tercihe yönelmeleri oldukça güçtü. İkinci olasılık, De Gaulle ve müttefik güçlerinin direnişin iktidarını kabullenmeleri ve daha geri mevzilere çekilerek sabote etmeye çalışmalarıydı. Bu olasılık gerçek duruma daha uygun ve burjuva güçler açısından daha akıllıca olurdu. Bu durumda ise FKP, direniş güçlerinin merkezinde durduğu, devrimci demokratik yeni bir toplumsal düzen ve siyasi mekanizma yoluyla tedrici biçimde (burjuva güçleri gittikçe artan oranda dışlayarak)

sosyalizme ilerleme olanağı kazanmış olacaktı. Burjuva güçlerin geri mevzilere çekildiği ve FKP'nin (dolayısı ile proletaryanın) yeni bir iktidar mekanizması yoluyla belirleyici güç haline geldiği bu olasılık da (yeni oluşan uluslararası koşulla birlikte düşünüldüğünde) açıkça devrimci güçlerin lehine bir durum yaratacaktı.

Burjuvazi İpleri Eline Alıyor

Tarihsel bir fırsat heba edildi. De Gaulle, el çabukluğuyla hemen burjuva devlet ve ordu mekanizmasını yeniden örgütlemeye girişti. Ulusal Kurtuluş Komiteleri, silahlı direniş birlikleri ve yurtsever milisleri hemen yasaklamadı ama kademe kademe yetkilerini kısıtladı. Komünistlerden yana bir direnç gelmediğini fark ettiğinde ise hız kazandı. Ekim 1944'te FKP önderlerinden Duclos, sıra dışı biçimde şunları söylemişti:

> *"'Yurtsever milisler halk kitlelerinin askeri eğitimini aktif olarak üstlenirken cumhuriyetçi düzenin uyanık bekçileri olarak kalmalıdırlar!' Her bölgedeki milisin bin kadar 'yurttaş asker'i kapsaması gerektiğini ve sürekli bir mevzi, silah ve cephane stoku ile birlikte kurtuluş komitelerinin otoriteleri altında yer almalarını ekledi."24*

"Tek Devlet, Tek Polis Gücü, Tek Ordu"

Bu konuşmanın hemen ardından de Gaulle, milisleri dağıtan bir kararname yayınladı. İki komünist bakan protesto ettiler ama hükümette kalmayı sürdürdüler. Parti liderliği Duclos'un yaklaşımına paralel örgüt içi emirler yayınladılar, ama De Gaulle'nin tasfiye operasyonuna açıkça karşı koymak, kitleleri bu yönde bir baskı unsuru olarak harekete geçirmek gibi bir yönelime de girmediler. De Gaulle ise

FKP'nin bu kararsızlığını güçlendirecek kimi yumuşatma hamleleri yapmaktan geri durmadı. Moskova'da bulunan parti önderi Thorez ile ilgili af çıkardı. Ve yasak kararını kaldırdı. De Gaulle, anılarında, "*M. Thorez'in komünist parti liderliğine geri dönmesi, aslında dezavantajlarından daha fazla avantajlar sağlayabilir.*" (Bkz, A.g.e) diyordu. Kurt politikacı yanılmadı. Thorez, Fransa'ya döner dönemez, şu sloganı öne sürdü: "*Tek devlet, tek polis gücü, tek ordu.*" Bunun anlamı kurtuluş komitelerinin, milislerin ve silahlı direniş birliklerinin dağıtılmasıydı. De Gaulle, anılarında Thorez'in bu tavrını şöyle aktarıyordu:

> *"Fransa'ya döndüğü andan beri Thorez 'yurtsever milis'lerin izlerinin temizlenmesine yardımcı olmaktadır. Kurtuluş komitelerinin istismar etme girişimlerine ve aşırı heyecanlı grupların giriştikleri şiddet hareketlerine karşı çıktı."25*

Aynı dönemde de Gaulle'nin önde gelen kapitalist devletler karşısındaki (İngiltere ve ABD) konumunu güçlendirmek için Sovyetler'le yakınlaşması ve bir pakt imzalanması, FKP'nin bu tutumunu pekiştirmesini sağladı.

Thorez'in ve onun şahsında FKP'nin burjuvazi ile açıkça işbirliği biçimini alan bu politikası gittikçe derinleşti ve zaten zayıf olan ideolojik dokusunu iyice zayıflattı.

Burjuvaziyi Ayağa Kaldırmak Ya Da 'Üretim İçin Savaş!'

Fransız burjuvazisinin, asla böyle hızlı ve kolayca kotaramayacağı bir işi, kapitalist ekonominin yeniden canlandırılması için seferberlik işini, FKP örgütledi demek çok da abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Üretim için bu seferberliğe "*üretim için savaş*" diyorlardı. İşçi sınıfı içinde

çalışma yürüten tüm militanlar "*ağır sanayimizi daha rasyonel temellerde yeniden inşa etmeye ve tam kapasite çalışmasını sağlamaya*" çağrılıyor. Ancak işçi sınıfının oldukça kötü olan ücret ve çalışma koşulları gibi şeyler için hiçbir şey yapılmadığı gibi, kendiliğinden patlayan grevler bizzat FKP tarafından geri çekiliyordu. 1945'te madenlerde patlak veren grevlerle ilgili olarak bir toplantıya katılan FKP önderi Thorez, şöyle diyordu:

> *"Değerli yoldaşlarım, sorumluluk duygusuna sahip insanlar olan sizlere şimdi sorunu açacağım. Merkez Komitesi adına ve parti kongresinin kararları adına size dürüstçe söylüyorum ki, en ufak bir grevi bile onaylayamayız, özellikle bu grev, Bethune madenlerinde geçen hafta yapılan grev gibi sendikasının çevresinde ve sendikaya muhalefet içinde gerçekleştirilmiş ise..."26*

Grev sonucu kaybedilen 300.000 ton kömür için büyük bir 'üzüntü ve kızgınlık' yaşadığı anlaşılan Thorez, konuşmasının devamında şöyle diyordu:

"*Bu bir rezalettir, bir utançtır!*" Sendikaya ve madencilerin çıkarlarına büyük zarar veriyor."(Bkz, A.g.e)

Bilmeyen bir kişi, bu yaklaşımlardan hareketle Fransa'nın sosyalist bir ülke olduğunu düşünebilirdi. FKP'nin 1945 yılını 'üretim yılı' ilan etmesi ile ilgili De Gaulle şöyle diyordu:

> *"Thorez'e gelince, komünist davayı ilerletmek için gösterdiği çabalarda bile, pek çok durumda, ulusal çıkarlara hizmet edecek; ne pahasına olursa olsun, iş ve üretimde azamiye ulaşılması için çağrıda bulunuyor. Onu anlamaya çalışacağım. Fransa'ya hizmet edilirse memnun olurum."27*

Çözülme

Ne var ki FKP'nin bu politikası, onun siyasal temelini güçlendirmiyor, aksine açıkça zayıflatıyordu. Direniş ve devrim ruhuyla FKP'ye yakınlaşan kitleler, onun kapitalist Fransa için böyle istekli çalıştığını gördükçe hayal kırıklığına uğruyordu. Direnişin etrafında örülen birlik havası dağıldıkça burjuva güçlerin politik etkinliği artıyordu. 1946 Haziran'ında yapılan seçimler ve sosyalist-komünist ittifakı ile hazırlanan anayasa taslağı seçimleri, mecliste açık bir sağa kayışı işaret etti. Thorez ve FKP sosyalist komünist ortak anayasa taslağının kabul edilmesi ve seçimlerden bu iki gücün açık bir üstünlükle çıkmasını çok önemsiyordu. Hatta yer yer bu anayasa ve siyasal kompozisyon temelinde oluşacak, demokratik ortamda parlamento çoğunluğu yoluyla sosyalizme ilerlenebileceğini bile ima ediyordu. Doğu Avrupa'daki halk demokrasilerinde şekillenmekte olan politik sistem, bu fikre güç veriyordu. Ancak anayasanın reddi ve seçimlerde ortaya çıkan gerileme tablosu bu düşünceyi ortadan kaldırmasa da geriletti. Thorez, seçim ve anayasa referandumu sonuçlarını şöyle değerlendirdi:

> *"Durum çok ciddidir. Bu pozisyona ulaşmak ve mümkünse bizi daha da geriletmek için Fransız burjuvazisi, uzun tecrübesinden aldığı güçle ve büyük manevra kapasitesiyle, bütün adamlarını ve bütün kaynaklarını beceriyle kullandı. Kurtuluş sonrasında burjuvazi halk hareketine doğrudan saldırıda bulunmadı, onu saptırmaya, gevşetmeye bölmeye çalıştı. Direniş güçlerinin birliğini önlediler ve Ulusal Direniş Komitesi'nin yerel ve bölgesel kurtuluş komitelerinin etkisini derece derece azalttılar."*28

Fransız burjuvazisinin büyük deneyimi ve siyaset kapasitesini beceriyle kullandığı doğruydu. Eksik olan, FKP'nin

çoğunlukla bu siyasetin kuyruğuna takıldığı gerçeğiydi. FKP'nin bu sınıf uzlaşmacı siyaseti, ezilen sömürge halklara yaklaşımlarına da yansıdı. Gerek 1935 Halk Cephesi hükümeti döneminde, gerekse de savaş sonrası koalisyon hükümeti döneminde Fransa'nın sömürgesi altında bulunan halklara karşı zulmü devam etmiş, ancak FKP genel doğruları tekrarlamaktan öte bu halklara ve mücadelelerine destek vermek, sahip çıkmak için gerçek hiçbir girişimde bulunmamıştı. Halk Cephesi'ni bozmamak, ulusal birliği bozamamak, ulusal direnişin çıkarları gibi söylemler, bu tavrı için öne sürdüğü temel argümanlardı. Fransa 1946'da Vietnam'ı bombalarken, FKP hükümet ortağıydı. Üstelik Ocak '47'den itibaren Savunma Bakanı, Komünist Partisi'ndendi. Parlamento sömürgelere dönük savaş için askeri kredileri oylarken KP milletvekilleri boş oy vermiş, ancak "*hükümet dayanışması*" için bir "*jest*" yaparak komünist bakanlar lehte oy kullanmıştı.

Halk Cephesi döneminde, Cezayir'de kurulan ve halk Cephesi'ne sempatisini açıkça ifade eden "*Kuzey Afrika Yıldızı*" isimli örgüt, FKP'nin de onayı ile yasaklanmıştı. Hatta, FKP daha da ileri giderek bu örgütü gerici ve faşist bir yapılanma olarak ilan etmişti. FKP'ye göre Cezayirlilerin yapması gereken, bağımsızlık için mücadele değil, Halk Cephesi'nin kazanımlarını Cezayir'e aktarmaktı. 1945'te, yani savaş sonrasında ise FKP'nin Cezayir'deki güçleri üzerinden örgütlediği Cezayir Komünist Partisi'nin Genel Sekreteri:

> *"Cezayir'de bağımsızlık isteyenlerin bilerek ya da bilmeyerek emperyalizme ajanlık ettiklerini..."* söylüyordu. 29

FKP'nin ve FKP destekli Cezayir Komünist Partisi'nin bu sosyal şovenist yaklaşımları nedeniyle Cezayir halkı ve emekçileri uzun bir dönem komünizme en yumuşak tabirle mesafeli yaklaşacaktı.

Kabaca özetlemeye çalıştığımız bu siyasal hat, devrimci kararlılığı ve ideolojik dokusu oldukça zayıf bir örgütsel yapıya işaret ediyordu. Ve bu devrimci kararlılık noksanlığı ile ideolojik doku zayıflığı aslında ve esas olarak Komintern'in ürünüydü. Komintern, tek tek örgütlerin kişilik ve özgüven kazanmasına izin vermeyen, aşırı bürokratik ve merkeziyetçi yapısıyla bu başarısızlık öyküsünün perde arkasındaki gerçek mimarıdır. FKP, Komintern dağıldıktan sonra yüzünü Komintern'in sureti, dünya devriminin ve enternasyonalizmin mihenk taşı olarak kabul ettiği SSCB'ye dönmüş ve tüm siyasal pratiğini bu pusulanın yönlendiriciliğinde belirlemeyi sürdürmüştür.

Kominform: FKP Deneyimine İki Eleştiri

FKP'de özetlemeye çalıştığımız bu başarısızlık öyküsüne son vermeden önce, son olarak FKP'nin bu pratiğinin Kominform'da ele alınışı ve değerlendirilişine kısaca bakmak yararlı olacaktır.

1947'de kurulan Kominform'un ilk toplantısına, devrimini gerçekleştirimiş ülkelerin partileri ile iki büyük kapitalist Avrupa ülkesinin köklü ve büyük partileri olarak Fransız ve İtalyan partileri katılmıştı. Toplantıda Komintern'in dağıtılmasını takip eden süreçte yaşanan gelişmeler uluslararası komünist hareketin durumu ve toplantıya katılan parti ve ülkelerin durumları ele alınıp değerlendirildi. Partilerin 1941-1947 arası pratiği değerlendirilirken özellikle Fransız ve İtalyan partilerinin değerlendirme ve eleştirileri öne çıktı. Hemen tüm partiler bu iki partiyi şiddetle eleştirdiler. Bu partilerin siyasal hattını tanımlamak için öne çıkan argümanlar birbirinin benzeri ve aynı arka plana dayanıyordu. "*Hükümetçiler*", "*parlamentarizm*", "*legalizm*", "*sağ-kanat oportünizm*" bunlardan bir kaçıydı. Eleştiriler aynı argümanlara dayansa ve aynı çerçeveye girse de odaklandıkları noktalar

açısından ikiye ayrılıyordu. Ve aslında, paralel görünümlerine karşın iki ayrı siyasal tutumu yansıtıyordu.

Birinci Hat: Yugoslav Bakışı

Eleştirinin birinci hattı Yugoslav Partisi tarafından temsil ediliyordu. Yugoslavlar, bu partilerin siyasal pratiğinin oldukça kapsamlı ve eleştirel çözümlemesini yapıyor ve yanlışlarının esasta ideolojik teorik kavrayışlarından kaynaklandığını ve devrimci perspektif kaybıyla karakterize olduğunu ima ediyorlardı. Bu partiler burjuvazi ile uzlaşma siyaseti izlemişler, savaş sırasında ve sonrasında ortaya çıkan bir dizi fırsatı görememişler, heba etmişlerdi. Ve bu yaklaşımları, aslında bir çeşit sosyal-demokrat bozulmaya dayanıyordu. Bu partiler, savaş sonrası, ülkelerin halk demokrasilerinin değişik bir türünden geçtiğini, anayasal yollardan ve parlamenter çoğunluk yoluyla, sosyalizme doğru ilerleyebileceğini umut ediyorlardı. Bu yaklaşım kitlelerin devrimci enerjisini boşaltıyor ve doğal olarak partilerin toplumsal temelini zayıflatıyordu. Burjuvazi de bu arada boş durmuyor, sistemin mekanizmalarını yeniden inşa edip pekiştiriyor, partilerin askeri, siyasi ve ekonomik dayanaklarını zayıflatıyordu.

Sonuç olarak bu partilerin izlediği parlamenter siyaset hattı devrimi zayıflatmış ve burjuvazinin hâkimiyetini güçlendirmişti. Silahlı direniş birliklerinin silahsızlandırılması ve kurtuluş komitelerinin dağıtılmasında, FKP'nin direnç göstermek bir yana, burjuvaziye yardımcı olmasını eleştiren Yugoslavlara, FKP şu savunmayla yanıt vermeye çalıştı:

> *"...o sırada savaş sona ermemişti ve de Gaulle'nin politikasına karşı sert bir eylem, müttefikler ile karşı karşıya kalmak anlamına gelecekti. Bu ise Britanya, Birleşik Devletler ve SSCB*

arasındaki ilişkilerin kötüleşmesine yol açabilirdi."30

FKP'nin bu açıklaması durumlarını izah etmeye yetmese de, bir gerçeğe dayanıyordu. FKP'nin (ve İKP'nin vb.) tüm siyasal pratiğine yön veren pusula Komintern'in (ve aslında bu dolayım yoluyla SSCB'nin ihtiyaçları idi. Siyasal pratiğini, devrimci olanakların gerçek bir analizine ve ilkelere değil de; SSCB'de somutlaştırdığı sosyalizm idealine göre belirlediği oranda FKP 'kişiliksizleşti' ve devrimci perspektif kaybına uğradı. Devrimci perspektif kaybı ise; doğal olarak partiyi, SSCB'ye (ve onda somutlaştırdığı sosyalizm davasına) değil, düzene yakınlaştırdı. Toplantıda FKP'yi temsil eden Duclos, daha sonra, İKP önderi Togliatti'nin İKP delegasyonuna toplantıdan önce şu tavsiyede bulunduğunu aktarır:

"İktidarı ele geçirmemekle veya hükümetten alınmamıza yol açmakla suçlanırsak, onlara, sadece kendi çıkarlarımızdan ötürü değil, aynı zamanda SSCB'nin çıkarlarından ötürü, İtalya'yı yeni bir Yunanistan'a çevirmeyeceğimizi söyleyelim."31

Ayrıca, Yugoslav temsilcileri de bu aktarıma paralel olarak, daha sonra yaptıkları özel bir görüşmede İtalyanların, dönem boyunca izlediği politikaları Moskova'nın dikte ettirdiğini söylediğini aktarır. (Bkz, a.g,e)

Bu partilerin siyasetinin SSCB de dâhil tüm partiler tarafından bu kadar sert eleştirilmeleri garipsenebilir. Ama bu noktada toplantıda oluşan ikinci eleştiri hattına dikkat çekmek açıklayıcı olacaktır. Kısaca özetlemeye çalıştığımız eleştiriler esas olarak Yugoslav partisi dillendiriyor ve genel olarak destekleniyordu.

İkinci Hat: Sovyet Bakışı

Sovyet merkezli ikinci eleştiri hattı, odaklandığı noktalar açısından farklılık taşıyordu. SSCB'yi temsilen Jdanov ve Malenkov, bu partilerin devrimci perspektif kaybı ve iktidara yönelmemelerinden çok, hükümet ortakları ve etkili politik aktörler olarak yeni oluşan durumu kavrayamamalarını ve ülkelerinin anti - Sovyet konsepte dâhil olmalarını engelleyememiş olmalarını eleştiriyordu. 1946'dan sonra şekillenmeye başlayan ve Amerikan egemenliğine dayanan yeni emperyalist plan (Marshall planında somutlaşacak), Batı Avrupa'da anti-Sovyet bir hat kurulmasını öngörüyordu. Bu partiler sürecin bu yönünü görmemişler ve savaş döneminin burjuvazi ile ittifak siyasetini savaş sonrasında da sürdürmüşlerdi. Bu partiler, ABD ve İngiltere'yi anti - Hitler dönemin argümanlarıyla barışçı, demokratik, özgürlük sever olarak nitelemeyi sürdürüyorlar ve emekçi yığınlarda burjuvaziye ve emperyalizmin niteliğine ilişkin yanılsamalara yol açıyorlardı. SSCB'ye göre Batı Avrupa'nın iki stratejik ülkesi olarak Fransa ve İtalya'nın komünist partileri, politik güçlerini kapitalist dünyanın anti - Sovyet bir hat çekme siyasetini bozmak, ülkelerinin bu konseptin parçası olmasını engellemek üzere harekete geçir-meliydi. Bu sadece parlamento güçlerini harekete geçirerek değil, aynı zamanda kitleleri de bir baskı unsuru olarak denkleme katmakla mümkün olabilirdi.

SSCB, Fransız ve İtalyan partilerini iktidarı ele geçirme olanaklarını değerlendirmedikleri için değil, anti - Sovyet konseptini göremedikleri ve engellemek için etkin bir mücadele örgütleyemedikleri için eleştiriyordu. Yugoslav partisinin dile getirdiği görüşlere verilen zımni destek ise, daha çok eleştirilerine her şeye rağmen devrimci bir biçim katmak ve ulusalcı (SSCB'nin çıkarlarını öne alan) yönünü göze sokmamak için bir inceltici olarak anlam kazandı. Tabloya

bütünde bakıldığında bu açıkça görülecektir. Zira, Fransız ve İtalyan partileri bu ayrım noktasını görmüş ve özeleştirilerini, esasta Sovyet eleştirilerini, kabul etmek üzerine kurmuşlardı. Yugoslavların dile getirdiği eleştirileri ise kimi noktalarda genel olarak kabul edilmiş ya da üstünden atlanarak geçilmişti. Ayrıca bu partilerin, sonraki dönem pratiği de bu analizi doğrular niteliktedir. İki parti de ideolojik ve siyasal oportünizmlerini korumuş ve derinleştirmiştir. Ve bu durum partilerin Kominform ve komünist hareketle ilişkilerinde bir yaptırıma yol açmamıştır. İşin enteresan yanı, ilerleyen zamanlarda Yugoslav Partisi revizyonizm ve milliyetçi sapma eleştirilerine eşlik eden bir kampanya sonucu Kominform ve komünist hareketten dışlanırken (bu ayrı bir tartışmanın konusudur) revizyonizmleri Yugoslavlardan hiç de az olmayan Fransız ve İtalyan partileri komünist hareket içerisindeki yerlerini korumuşlardır. Bu partiler daha sonra Avro - komünizm akımının başlıca temsilcileri oldular. Avro - komünizm düşüncesinin temel öncüleri Halk Cephesi döneminde ortaya çıkmış ve dönem boyunca gelişip güçlenmişti. Sosyalizme anayasal sınırlar içinde, burjuva devlet ve demokrasisini kullanarak dönüşüm yoluyla ulaşma fikri 1944'teki 10. İKP Kongresi'nde örtülü olarak dile getirilmiş ve ne SSCB'den ne de sonrasında Kominform'dan bu konuda bir eleştiri gelmemiştir. Togliatti, 1956 sonrasında formüle edip geliştirdiği programatik deklarasyonun temel fikirlerinin 1944'teki kongrede öne sürüldüğünü ama formülleştirilmediğini, sistematize edilmediğini söylemişti. 10. Kongre'de Togliatti, "*Bugün İtalyan işçilerinin karşısında Rusya'da yapılmış olanları yapmak diye bir sorun yoktur*" (32) derken ve bunun programatik bir yaklaşım olduğunu vurgularken, devrim yolunun geride kaldığını kastediyordu. Togliatti, bu fikrini 1956'daki programatik deklarasyonda daha açık biçimde formül ediyordu:

"SSCB'de zaferi sağlamış olan yöntemlerle iktidarın devrim yoluyla ele geçirilmesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki yıllarda olanaksız bir hale gelmiştir."33

Sonuç olarak FKP (ve benzeri biçimde İKP), Komintern'in çizdiği hattın karakteristik örneklerinden biri olarak yenilgiye uğramış, dahası siyasal pratiği boyunca ve siyasal pratiğinin sonucu olarak revizyonizmin başlıca temsilcilerinden biri haline gelmiştir. Sovyet modelini bürokratik bir mekanizma ve işleyiş yoluyla tek tek partilere giydiren Komintern, kendi gerçeklerinden kopuk 'kişiliksiz' bir örgüt tipi yaratmıştır. Bu kişiliksiz örgüt kavrayışı ise siyasi pratiğini devrimci olanak ve ilkelerden hareketle değil, Sovyet pusulasına göre tayin etmiştir. Ortaya çıkan şey siyasal başarısızlıklar ve ideolojik bozulmalarla karakterize olan bir örgüt tarihidir.

ÇİN DEVRİMİNİN ZAFERİ: KOMİNTERN'İ ATLATMAK

Komintern (ve SSCB'nin) dünya devrimi kavrayışındaki eğretiliği ve örgütsel yapısındaki bürokratizmi olumsuzlama yolu ile bir başarı öyküsü yaratarak gösteren örneklerinden biri de Çin Devrimi ve partisidir. Denebilir ki, Çin Devrimi daha ilk andan itibaren sınıf düşmanının yanı sıra Komintern ve SSCB ile de örtülü ve oldukça hassas dengeler üzerine oturan bir mücadele yürütmek durumunda kalmış ve bu temelde olgunlaşarak kendine özgü bir örgüt, strateji, teorik kavrayış ve politika tarzı üretebilmiştir.

ÇKP (ve esas olarak Çin Devrimi ve partisinin teorik pratik çerçevesini çizen önderi Mao) tarihsel gelişimi boyunca Çin'in karmaşık toplumsal yapısını çözümlemek, Komintern'in (ve SSCB'nin) yanlış yönlendirmelerinden kaynak-

lanan hatalardan kaçınmak veya sonuçlar çıkarmak, en nihayetinde de bu iki yönle güçlü bir ilişki içinde kendine özgü bir Marksizm kavrayışı oluşturmak arasında gidip gelen bir olgunlaşma sürecinden geçmiştir.

Çin Devrimi Yol Arayışında

Komintern (ve SSCB) ile ÇKP arasındaki ilk gerilim, kuruluş sürecinde gerçekleşmişti. Ve bu gerilimde Komintern bir anlamda, bir noktaya kadar 'olumlu' bir rol oynamıştı. ÇKP'nin kurucu bileşimi iki kesimden oluşuyordu. Birincisi, Batı Avrupa ve SSCB'de öğrendiklerini şabloncu biçimde Çin'e aktarmak isteyen, yurtdışında eğitim gören öğrencilerden oluşuyordu. İkinci kesim ise ulusal devrimci hareketin yarattığı tartışma iklimi ve Ekim Devrimi'nin rüzgârından etkilenen, sosyalizmi daha çok Çin'i içinde bulunduğu gerilikten kurtaracak bir kalkınma yolu olarak gören Çinli burjuva ve küçük burjuva aydınlarından oluşuyordu. Birinci kesim biçimsel Marksizm kavrayışına ikinci kesim ise sanayileşme-kalkınma ile özdeşleştirdiklerinden dolayı işçi sınıfı ve sosyalizmi öne çıkaran bir teorik, programatik yaklaşıma sahipti. 1921'de kurulan ÇKP'nin kuruluş bildirgesinde özetlenen programatik görüşler, bu nedenle daha çok gelişmiş kapitalist bir ülkenin parti programını andırıyordu:

> *"Partimizin programı şudur: Proletaryanın devrimci ordusuyla kapitalist sınıfları yıkmak ve sınıfsal ayrımları ortadan kaldırılana kadar ülkeyi işçi sınıfıyla yeniden inşa etmek... Proletaryanın diktatörlüğünü benimsemek... Özel sermaye mülkiyetini kaldırmak, makinalar, toprak, bürolar... vb. gibi, bütün üretim araçlarına el koymak ve onları toplumsal mülkiyete emanet etmek... Sovyet biçimini benimseyen partimiz, sanayi ve tarım emekçilerini ve askerleri örgüt-*

ler, komünizmi yayar ve temel siyaset olarak toplumsal devrimi benimser; sarı entelektüel sınıfla ve bu türden gruplarla her türü ilişkiye kararlı bir tutumla son verir."34

ÇKP'nin kurucu bileşimince öne sürülen bu yaklaşımın Çin'in toplumsal gerçeğinden oldukça uzak ve kitabi olduğu kesindi. Çin, emperyalizme bağımlı, yarı feodal, nüfusun ezici çoğunluğunun köylülerden oluştuğu (%'95), işçi sınıfının çok cılız olduğu (%'1-2 arası), milli burjuvazinin ekonomik olarak zayıf ama siyasi olarak etkili (ulusal devrim hedefleyen ve geniş kitleleri etrafında toplamayı başaran güçlü bir örgüt olan Guamindang'ın temel gücünü-omurgasını oluşturuyordu) olduğu, merkezi bir iktidardan yoksun, savaş ağaları arasında bölünmüş bir ülkeydi. Böyle bir ülkede işçi sınıfının tek başına ve doğrudan iktidarı ele geçirerek sosyalizme yönelmesi tam bir hayaldi. Ancak işçi sınıfı, Çin'in toplumsal yapısını kıskaç altına alan emperyalizmi ve feodalizmi hedefe yerleştiren, nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan emekçi köylüleri bu temelde seferber eden ve örgütleyen, milli burjuvazi ile emperyalizmin arasındaki çelişkileri değerlendiren ama onunla mücadele etmeyi ihmal etmeyen bir taktik ve strateji anlayışı oluşturarak sosyalizme giden yolu açabilirdi. Bu açıdan kritik mesele, köylülüğün kazanılmasıydı. Ne var ki ÇKP'nin kurucu bileşimi, köylülüğe oldukça mesafeli yaklaşıyordu. Köylülüğü arkaik feodalizme ait bir kategori olarak değerlendiriyor, onun mevcut toplumsal gerçeklik içerisinde taşıdığı devrimci potansiyeli ve kritik önemini göremiyorlardı. Mao bile gençliğinde bir dönem köylüleri 'aptal ve iğrenç' insanlar olarak gördüğünü söylemişti. Komintern'in bu açıdan daha gerçekçi bir kavrayışı vardı. Komintern, Çin'in toplumsal gerçeğini aşağı yukarı doğru biçimde okuyor ancak 1- İşçi sınıfının önderlik kapasitesini küçümsüyor; 2- Milli burjuvazinin 'devrimci' örgü-

tü olan Guamindang'a (ve lideri Sun Yat Sen'e) fazlasıyla iyimser yaklaşıyor; 3- Köylülüğün kritik rolünü görüyor ama onu ÇKP ve işçi sınıfı ile birleştirildiğinde sosyalizm davasına kazanılabilecek bir güç olduğu konusunda yeterince açık bir fikir taşımıyordu.

Komintern'in bir kararında Çin devrimine şöyle bir siyasi çerçeve çiziliyordu:

> *"Çin'de ulusal devrime... İster istemez tarımsal bir köylü devrimi eşlik edecektir. Bu devrim ancak Çin nüfusunun temel kitlelerini oluşturan küçük köylüler mücadeleye çekilebilirse başarılı olabilir. O halde, bütün siyasetin merkezi noktası özellikle köylü sorunudur. Bu ana noktayı her ne sebeple olursa olsun göz ardı etmek, başarılı bir mücadelenin esas olarak... gerçekleştirilebileceği sosyo-ekonomik temelin önemini kavrayamamak anlamına gelir."35*

Komintern'in İzinde: Soldan Sağa Dönüş

Komintern'in bu yaklaşımı ÇKP'nin kurucu bileşiminde ciddi bir dirençle karşılaşsa da az bir oy farkıyla ikinci kongrede kabul edildi. Ve yukarıda aktardığımız zayıflıklarına karşın, ÇKP'nin yüzünü kendi gerçeğine dönmesine açık bir katkısı oldu.

Yeni yaklaşıma göre ÇKP, Guomindang'ı ulusal devrimin merkezi gücü ve lideri olarak kabul etti. Komünist partisi Guomindang'a katılacak, onun içinde Kızıl bir grup olarak hareket ederek, işçi ve köylüleri Guomindang önderliğindeki mücadeleye seferber edecek, devrimci unsurları kazanıp, burjuva unsurları geriletecek, kendi güçleri ve etkinliğini genişletecek ve Guomindang'ı siyasi olarak SSCB'ye yaklaşmaya teşvik edecekti.

Bu yaklaşım, ÇKP'yi Çin'in gerçek sorunları ve güçlerine yönlendirmiş, ancak paradoksal biçimde, mücadelesi boyunca uğraşmak zorunla kalacağı, onu geriye çeken zayıf noktalarla karşı karşıya bırakmıştı. Birincisi, bu yaklaşım Guomindang'ı bir sınıfın, milli burjuvazinin partisi olarak değil de, bir çeşit cephe olarak görüyordu. Stalin, 1927'de SSCB'deki 'Sun Yat - Sen Üniversitesi' öğrencileriyle konuşmasında konuya dair şöyle diyordu:

> *"Biz hiçbir zaman Guomindang'ın birçok sınıfın partisi olduğunu söylemedik ve söylemiyoruz da. Guomindang'ın birçok ezilen sınıfın bloğunun partisi olduğunu söyledik ve söylüyoruz. Bunlar bir ve aynı şey değildir yoldaşlar. Guomindang birçok sınıfın partisi olsaydı, Guomindang'da temsil edilen sınıflardan hiçbiri, Guomindang dışında kendi partisine sahip olamazdı; Guomindang'ın kendisi ise tüm bu sınıfların ortaklaşa ve biricik partisi olurdu. Fakat gerçekten böyle mi? Guomindang'da temsil edilen Çin proletaryası... özel örgütü olan Komünist Partisi'ne sahip değil mi?.. Bugün Çin'de Guomindang'dan ancak ezilen sınıfların bloğunun bir partisi olarak söz edilebilir."36*

İşçi Sınıfı ve Ezilenleri Burjuvaziye Bağlamak

Guomindang'ın böyle değerlendirilmesinin gerçeklere pek uygun olmadığı açıktı. Bu örgüt daha ilk kuruluş döneminden itibaren milli burjuvazinin siyasi ve programatik çıkarlarını dışa vuruyordu. Retoriğinde ya da örgütsel yapısındaki değişiklikler ve esnemeler, sınıfsal çerçevesindeki bir değişiklikten çok, siyasal etkinlik kapasitesinde daha işlevsel yol ve araçlar arayışını dışa vuruyordu. Emperyalizmle çelişkilerinden kaynaklanan kısmi anti-emperyalist anti - feodal

özellikleri Guamindang'a daha esnek bir dil ve örgütsel bağlam oluşturma ve geniş kent-kır küçük burjuvazisi ile köylü yığınlarını yedeklemeye uygun temel sağlıyordu. Yine Ekim devrimini takip eden süreçte Sovyetlerden yardım alma arayışından kaynaklanan pragmatik itki de Guomindang'ı daha 'sol' bir literatüre yönlendiren önemli etkenlerden biriydi. Yanılsama da buralardan kaynaklanıyordu. Guomindang'ın, dolayısıyla (milli burjuvazinin) anti - emperyalist, anti - feodal söylemleri doğası gereği kısmi ve tutarsızdı. Sınıfsal özüne uygun olarak emperyalizm ve işbirlikçileriyle ancak çıkarları çatıştığı oranda karşı karşıya gelecek (ki bunun öze ilişkin bir sınıfsal karşıtlık değil, sömürünün biçimine ilişkin bir çelişki olduğu açıktı) ve işçiler, emekçiler siyasal bir güç olarak geliştikleri oranda (kapitalizm dolayısı ile) emperyalizme meyledecekti. Değişik toplumsal kesim ve sınıfları yedeklemenin yolu olarak kendi iradesine tabi olduğu oranda içinde 'hiziplere' müsaade etme; sol - halkçı bir retorik kullanarak hem kitleleri, hem de yardım almak istediği SSCB'yi etkileme kapasitesi daha yüksek, pragmatik bir siyaset izleme gibi şeyler Guomindang'ın daha etkili bir kuvvet olmak için kullandığı enstrümanlarından ibaretti. Guomindang'ı bir cephe olarak görmek ve ÇKP'yi bu "*cephe*"ye tabi kılmak, gerçekte işçi sınıfının iradesini burjuvaziye bağlamak anlamına geliyordu.

"Devrimci Milli Burjuvazi!"

Komintern (SSCB)'in telkini ile gerçekleşen bu birliğin ve bu birliği koşullayan yaklaşımın kaynağı Lenin'e kadar uzanıyordu. Avrupa devriminin geri çekilişi ve SSCB'yi çevreleyen kapitalist kuşatma Lenin'i yeni çıkış yolları, nefes aralıkları aramaya yönlendirmişti. 1920'leden itibaren, Asya'da gelişen ulusal kurtuluş mücadelelerine daha özel bir önem vermesinin nedenlerinden biri de buydu. Asya'daki

ulusal ve demokratik hareketlerle ilişkiler kurma, Komintern'e bağlı olarak bu kapsamda özel kurultaylar düzenleme, siyaset ve stratejiler oluşturma, bu hareketler içindeki komünist etkiyi güçlendirmeye çalışma yöneliminde, bu itkinin özel bir rolü olduğu açıktı. Lenin'in konuya dair o dönemi kaleme aldığı yazılar ve konuşmaları ile Komintern'de yürütülen tartışmalar izlendiğinde bu durum gözlemlenebilir.

Bu ülkeler oldukça geri, işçi sınıfı ve partilerinin somut bir güç olmadığı, ama güçlü ulusal hareketlenmelerin ortaya çıktığı yerlerdi. Bu ülkelerde sosyalizm (mevcut durumda) umutsuz bir vaka olarak görülüyor, ancak bu ülkelerdeki ulusal hareketlerin emperyalizmle çatışma halinde kuracakları modern-demokratik devletlerin, hem sosyalist hareketin gelişimine uygun bir zemin yaratacağı, hem de SSCB'ye kuşatmayı yarma olanağı sağlayacağı düşünüyordu. SSCB, bir yandan bu hareketleri askeri, ekonomik ve siyasi anlamda destekleyip teşvik ediyor, diğer yandan da bu mücadelelerin sonucunda ortaya çıkacak devletlerin demokratik-Sovyet dostu niteliğini güvenceye almak için hareketlerin içinde emekçi komünist damarı büyütmeye çalışıyordu. Lenin'in bu yaklaşımı belli oranda gerçeklik payı taşısa da önemli yanlışlar da içeriyordu. Birincisi, milli burjuvazinin emperyalizmle çelişkilerinin derinliğini olduğundan fazla görüyordu. İkincisi, işçi sınıfının ulusal devrimlere önderlik yapma olanağını küçümsüyordu. Hatta bu ülkelerde komünist partilerin ortaya çıkma olasılığına bile şüpheyle yaklaşıyordu. Komintern'in 2. Kongresinde konuya dair şöyle demişti:

> *"Herhangi bir ulusal hareketin ancak bir burjuva demokratik hareket olabileceği kuşku götürmez, çünkü geri ülkelerdeki ezici nüfus kitlesi, burjuva kapitalist ilişkileri temsil eden köylülerden ibarettir. Bu geri ülkelerde proletarya partileri ortaya çıkabilmeleri halinde, köylü ha-*

reketleriyle kesin ilişkiler kurmaksızın ve bu hareketten etkin bir destek sağlamaksızın komünist taktikler uygulayabileceklerine ve bir komünist politika izleyebileceklerine inanmak ütopyacılık olacaktır."37

Lenin, Komintern'de yapılan tartışmalarda, işçi sınıfının emekçi köylülerin etkin desteğini alarak bu ülkelerde ulusal devrimlere önderlik yapabilmesi, komünist partisinin örgütsel bağımsızlığının her halükarda korunması, ulusal hareketlerin desteklenmesinde komünist güçlere karşı yaklaşımının bir ölçü olarak görülmesi (vb.) gibi konularda görüşlerinde kısmi değişikliklere gitmesine karşın, yaklaşımlarını esasen korumuştu.

Lenin'in bu hareketlere dönük iyimserliği, bu hareketlere damgasını vuran milli burjuvazinin emperyalizmle olan çelişkilerini gereğinden fazla değerlendirmesine dayanıyordu.[011]

Daha önce de belirttiğimiz gibi Lenin'in bu sübjektif algılayışında SSCB'nin etrafındaki kuşatmayı yarma arayışının önemli bir payı vardı. Aynı Lenin, 1912'de Sun Yat Sen'e (Guomindang'ın kurucu önderi) ağır eleştiriler yönlendirmiş, onun tutarsız burjuva ulusal devrimcisi maskesi

[011] Yine aynı döneme denk gelen Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi ve önderi olan Kemalistler'e karşı SSCB'nin ve Komüntern'in tutumu, benzer bir seyir izlemiş ve bir trajedi ile sonuçlanmıştı. SSCB, Kemalist hareketi etkin bir şekilde desteklemiş, ÇKP ile aynı dönemde kurulan TKP'yi Kurtuluş Savaşı'na katılarak, sosyal muhtevasını geliştirmesi için Kemalistler'le anlaşma halinde Anadolu'ya yönlendirmişti. Ne var ki Kemalist hareket görüşmelerdeki 'olumlu' tutuma karşın, TKP'nin 15 önderini Karadeniz'de boğarak öldürterek anti-emperyalizmlerinin ne kadar yüzeysel, SSCB'ye karşı tutumun ise esasen pragmatik olduğunu göstermiştir. Kemalist hareketin esneme kapasitesinin Guamindang'ın bile gerisinde olduğu gerici, karşı-devrimci özünün onu en baştan beri yöneten temel bir özellik olduğu, bu trajik deneyimle bir kez daha görünmüştü.

ardındaki emekçi düşmanı yüzünü teşhir etmişti. Ekim Devrimi'ni takip eden süreçte, Sun Yat Sen'in SSCB'den yardım alma ve kitleleri daha etkili biçimde yedeklemenin yolu olarak üç halk ilkesini (demokrasi, bağımsızlık, sosyalizm) öne çıkarma, anti - komünist yaklaşımlardan uzaklaşarak, komünistlere karşı daha ılımlı bir yaklaşıma yönelmesi, yanlış bir biçimde gerçek bir değişiklik olarak yorumlandı.

Bu tip burjuva hareketlerin pramatik yaklaşımlarla komünist hareketlerden ve SSCB'den yararlanmaya çalışabileceği ve bunun yaratacağı tehlikeler Komintern'de genel olarak kabul ediliyordu. Mesela, Komintern'in IV. Kongresi'nde öne sürülen tezlerde şöyle deniyordu:

> *burjuva milliyetçiliğinin temsilcileri, Sovyet Rusya'nın politik otoritesinden yararlanarak ve işçilerin sınıf güdülerine uyum sağlayarak, embriyo halindeki proleter birlikleri bir sınıf örgütünün doğrudan görevlerinden saptırmak amacıyla, kendi burjuva demokratik arzularına her zaman bilinçli olmasa da 'sosyalist' veya komünist bir elbise giydiriyorlar." 38*

Ancak tartışma genel teorik zeminden pratik-politik zemine geçtiğinde bu haklı uyarı es geçiliyor, milli burjuvazinin "*sosyalist*" ya da "*komünist*" elbise giyme yönelimi gerçek değişimler olarak kavranıyordu. Mesela, Stalin, bu konuda şöyle diyordu:

> *"Lenin'in Sun Yat Sen'e 1912 yılında getirdiği eleştirisi elbette eskimiş değildir ve geçerliliğini korumaktadır. Ama bu eleştiri eski Sun Yat Sen'i hedef almıştı. Sun Yat Sen ise tüm zaman boyunca yerinde saymadı. Dünyadaki her şeyin gelişmesi gibi, o da gelişmeye devam etti. Ekimden sonra, ama özellikle de 1920-21 yıllarında Lenin, Sun Yat Sen'i özellikle Çin Komünistle-*

ri'ne yaklaşmaya ve onlarla işbirliği yapmaya başladığı için çok önemsiyordu. Lenin'den ve Sun Yat Sen'in öğretisinden bahsederken, bu hususu göz önüne almak gerekir. Bu demek midir ki, Sun Yat Sen bir komünistti? Hayır, bu demek değildir Sun Yat Sen'cilik ile komünizm (Marksizm) arasındaki fark varlığını koruyor. Çin komünistleri buna rağmen Guomindangcılarla bir parti içinde, Kuomindang partisi içinde işbirliği yapıyorlarsa, bu Sun Yat Sen'in üç ilkesinin (demokrasi ulusal bağımsızlık), komünistlerin ve Sun Yat-Sen yandaşlarının Guomindang partisi içinde birlikte çalışmaları için Çin dev-rimini bu günkü aşamasında gayet makul bir zemin oluşturmasıyla açıklanabilir."(39)

'Dört Sınıfın Bloku'

Stalin'in bu yanlış yorumunu Lenin'e dayandırması boşuna değildi. Guomindang'ın 'dört sınıf blok'unun partisi olduğu fikri Lenin'e aitti. Lenin bu fikrini Komintern temsilcileri aracılığıyla ÇKP' ye iletmiş ve kabul edilmesi için yürütülen tartışmaya destek vermişti. Buna bağlı olarak

"1922 de Şanghay'da Sun Yat Sen'le Lenin'in temsilcisi Joffe arasında doğrudan görüşmeler yapıldı. ÇKP önderliği ile yapılan diğer görüşmeleri Dr. Liao Cungkay yürütmüştü. Böylece Sun Yat Sen'in partisiyle Çin Komünist Partisi arasında siyasi bir ittifak kuruldu."(40)

Buna göre ÇKP'nin bütün üye ve taraftarları aynı zamanda Guomindang'ın da üyesi oldu. Ayrıca Guomindang'ın merkezinde ve bazı orta kademe yönetim birimlerinde komünistlere görev verildi. Bu durum Guomindang'ın bir cephe

partisi görünümü kazanmasına yardımcı oldu. Guomindang milli burjuvazinin siyasi örgütü olmayı sürdürüyor, ama işçi sınıfı ve küçük burjuvaziyi içine alarak ulusal hareket içindeki hegemonik konumunu güvenceye alıyor; ÇKP'nin kitleleri mobilize etmek yeteneğinden yararlanıyor, SSCB'nin askeri, ekonomik, siyasi desteğini kazanıyordu. Guomindang'ın sınıfsal niteliğini bozmayacak bir söylem değişikliği ve bir kaç sandalyenin kazanılanlar karşısında lafı bile olmazdı.

Burjuva Demokratik Devrimde Önderlik Sorunu Menşevizmle-Bolşevizm Arasında

Komintern (ve SSCB)'in yaklaşımındaki diğer yanlış, işçi sınıfının önderlik kapasitesini küçümsemesiydi. Lenin'in bu tip ülkelerde komünist partilerinin ortaya çıkma ihtimaline bile ihtiyatlı yaklaştığını az önce söylemiştik. Kapitalist gelişimin oldukça geri olduğu ve buna bağlı olarak işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak oldukça cılız olduğu doğruydu. Ne var ki bu tip ülkelerin kendine özgü avantajları da vardı. Birincisi, Lenin'in meşhur tabiriyle "*işçi sınıfı geleceğin sınıfıydı.*" Diğer sınıf ve tabakalar kapitalist gelişim karşısında eriyip, küçülüp, değişirken işçi sınıfı mutlak biçimde büyüyor ve gelişiyordu. İkincisi, Çin işçi sınıfı Batı'nın işçi sınıfı gibi sosyal-demokrat dejenerasyona maruz kalmamıştı. Üçüncüsü, geniş yoksul köylü yığınları büyük oranda mülksüzleştirilmiş ve kölelik koşullarında çalışıp, sefalet içinde yaşıyordu. Köylülüğün özellikle bu kesimi, sosyalist davaya hızla kazanılabilecek durumdaydı.

Çin Komünist Partisi sosyal demokrat dejenerasyona uğramamış genç işçi sınıfını örgütsel iskeletinin ana unsuru olarak örgütleyerek yoksul köylü yığınlarıyla kaynaşırsa, Çin'in geniş emekçi yığınlarına önderlik edebilirdi. İşçi sınıfının önderliğinde gelişecek anti - emperyalist, anti feodal bir devrim SSCB ve Batı'nın işçi sınıfının desteğiyle

sosyalizme yönelebilirdi. İşçi sınıfının sayısal sınırlığının, siyasal kapasitesini de mutlak biçimde sınırlayacağı yönlü yaklaşım teorik olarak ekonomist, siyasi olarak da Menşevik bir anlayışa tekabül ediyordu. Lenin ve Bolşevikler kendi siyasal evrimleri boyunca bu anlayışlara karşı mücadele etmiş, ama Çin'de karşı çıktıkları anlayışın savunucusu durumuna düşmüşlerdi. Menşevikler, Rusya gibi bir köylü ülkesinde temel sorunun burjuva devrim olduğunu ve burjuva devriminin önderliğini de doğası gereği burjuvazinin yapacağını, işçi sınıfını ve diğer emekçi kesimlerin ise bu tarihsel aşama boyunca burjuvazinin feodalizme karşı mücadelesine destek olmak ve onu siyasal mücadele zeminini genişletmek için zorlamakla yetinmesi gerektiğini söylüyordu. Lenin ve Bolşevikler ise buna karşı çıkarak burjuvazinin devrimci barutunu yitirdiğini, artık burjuva demokratik devriminde, işçi sınıfı hegemonyasında bir işçi köylü devrimi olacağını ve devrimci demokratik bir iktidarla sonuçlanacağını söylüyordu. Burjuvazi, gelişen işçi sınıfı hareketi ve bu hareketle birleşme eğilimi gösteren emekçi yığınlar karşısında devrimci yolu terk ederek gericileşmiş, eski feodal egemen kesimlerle uzlaşma halinde devrim karşıtı evrimsel bir geçişi benimsemişti. Artık bu geri ülkelerin devrimci dinamikleri işçi sınıfının saflarını güçlendiriyor, onu geleceğin sınıfı olarak devrimci gelişimin motoru haline getiriyordu. İşçi sınıfı tüm emekçi yığınları etrafında toplayarak burjuva demokratik devrimi yaparak kesintisiz biçimde (dünya devrimine bağlı olarak) sosyalizme ilerleyebilirdi. Dahası, Lenin, bırakalım burjuva demokratik devrimi, işçi sınıfı eğer köylülüğü kazanabilirse (bir köylü ülkesinde bile) sosyalist devrimin mümkün olduğunu, Menşeviklere ve 2. Enternasyonalcilere karşı savunmuş ve pratikte de gerçekleştirilmesine öncülük etmişti. Lenin, Rusya'nın geriliğini ve işçi sınıfının cılızlığını sosyalist devrim önünde mutlak bir engel olarak or-

taya koyan 2. Enternasyonalcilerin tutumunu 1923 yılında kaleme aldığı 'Devrimimiz Üzerine' adlı makalesinde şöyle mahkum ediyordu:

> *"Rusya'da üretici güçler sosyalizmin mümkün olduğu gelişme seviyesine varmamıştır.' Aralarında elbette Zuhanov da olmak üzere 2. Enternasyonal'in tüm kahramanları bu cümleyi şuna buna anlatıp duruyorlar. Bu itiraz kabul etmez cümleyi birinci kez tekrarlıyorlar ve devrimimizin değerlendirilmesi için bu cümlenin tayin edici olduğunu söylüyorlar (...) Sosyalizmi kurmak için belli bir kültür seviyesi gerekiyorsa (ki bu belli kültür seviyesinin ne olduğunu kimse söyleyemez) neden önce bu belli seviye için koşulları devrimci yoldan elde etmekle işe başlayıp ondan sonra, işçi köylü iktidarı ve Sovyet düzeni temelinde diğer haklara yetişmeye koyulmayalım?(...) Sosyalizmi kurmak için -diyorsunuz uygarlık gerekiyor. Çok iyi, fakat neden ülkemizde uygarlığın çiftlik beyleri ve Rus kapitalistlerini kovmak gibi ön koşullarını yaratıp daha sonra sosyalizm yürüyüşüne başlamayalım? Bilinen tarihsel düzende bu tür değişikliklerin uygunsuz ya da imkansız olduğunu hangi işe yaramaz kitapta okudunuz?"41*

Çin Devrimi: Milli Burjuvazi ve İttifaklar Sorunu

Kuşkusuz, Komintern ve Bolşevikler, Çin (ve diğer geri ülkelerdeki) işçi sınıfının ulusal burjuva demokratik devrimde önder olabileceği fikrini kategorik olarak reddetmiyordu. Ancak bu konuda temkinli yaklaşıyorlar ve somut sorunlara yaklaşım üzerinden bakıldığında açıkça güvensizlik anlamına gelen taktik, strateji ve politikalar öneriyorlardı. İşçi sınıfı

ve partilerinin önderlik, iktidar gibi hedeflerden ziyade 'diğer emekçi kesimlerin seferber edilmesi', 'ulusal devrimin sosyal muhtevasının geliştirilmesi', 'devrimi siyasi olarak ilerlemeye zorlamak' vb. hedeflere yönlendirilmesinin gerçek anlamı buydu.

ÇKP'nin önüne de benzer hedefler konmuştu. ÇKP Guomindang'a katılarak (şu ya da bu oranda) onun iradesine tabi olacak, işçi ve köylüleri Guomindang önderliğindeki ulusal burjuva demokratik devrime seferber edecek, Sol devrimci unsurları özümleyerek burjuva unsurlar zararına kendi etkinliğini geliştirmeye çalışacak, devrimin sosyal muhtevasını genişletmeye çalışacak ve Guomindang'ı siyasi olarak SSCB'ye yaklaşmaya zorlayacaktı.

İktidar, hegemonya, önderlik gibi konular uzak geleceğin ve teorik tartışmaların konusuydu daha çok.

Hiç kuşkusuz Çin ve Rusya arasında önemli ayrımlar vardı ve bu ayrımlar, strateji, taktik, politika ve benzerlerine yansımazlık edemezdi. En başta Rusya egemen emperyal bir güçtü. Çin ise emperyalizme bağımlı yarı sömürge bir ülkeydi. Merkezi iktidardan yoksun ve feodal ilişkilerin çok yaygın olduğu bir ülkeydi. Merkezi iktidardan ve buna bağlı olarak ulusal temelde örgütlenmiş bir ekonomiden yoksun olması ve emperyalist bağımlılık ilişkilerinin yoğunluk derecesi, Çin milli burjuvazisini Rusya'dan farklı olarak emperyalistler ve yerli ilişkileriyle karşı karşıya getiriyor, bir çıkar kavgasına zorluyordu. Bu çelişki milli burjuvaziyi kısmi emperyalizm ve feodalizm karşıtlığına sevk ediyor, ulusal devrim söylemine sarılmasına neden oluyordu. Ancak bu çelişkiler Komintern (ve SSCB'nin) düşündüğünden çok daha yüzeysel, doğal olarak emperyalizm feodalizm karşıtlığı ile ulusal devrim söylemi tutarsız ve kısmiydi. Milli burjuvazinin emperyalizmle çelişkileri son tahlilde öze dair değil biçimseldi (sömürünün olup olmamasına dair değil, nasıl

olacağına ilişkindi) ve işçi sınıfı ve emekçi yığınlar devrimci bir güç olarak gelişip, öne çıktığı oranda (bu biçimsel çelişki bir kenara atılarak) milli burjuvazinin emperyalizm karşıtlığının emperyalizm taraftarlığına dönüşmemesi için hiçbir neden yoktur. Milli burjuvazinin gerçek sınıfsal ve yaşamsal çıkarlarının bu durumda işçi sınıfı ve emek-çilerden çok emperyalizm ve işbirlikçilerine meyledeceği açıktı. Buradan çıkarılacak sonuç, milli burjuvazi ile emperyalizmle çatıştığı sürece ve işçi sınıfının iradesini güvenceye alarak dönemsel ve taktik ittifaklar kurulabilirdi. Ancak milli burjuvazi devrimci stratejinin temel bir unsuru olarak görülemezdi. Dahası, Guomindang gibi milli burjuvazinin siyasal ve programatik çıkarlarını dışa vuran bir örgütlenme, ulusal devrimin merkezi olarak görülemezdi. Bu burjuva demokratik devrimin ve işçi sınıfının, burjuvaziye tabi kılındığı, Menşevik bir devrim anlayışıydı.

Toparlayarak devam edelim: Komintern (ve SSCB) birincisi, işçi sınıfının Çin gibi ülkelerdeki önderlik kapasitesini küçümsemiş; ikincisi, milli burjuvazinin ve örgütlerinin 'devrimci' kapasitesini abartmışlar ve böylece Menşevik bir konuma düşmüşlerdi. Ve bu tutum kırılması, esasta kapitalist kuşatma karşısında SSCB'ye bir nefes aralığı oluşturmak ihtiyacından köklenmişti. SSCB'nin dünya devriminin bir üssü olduğu fikrinin ilk kırılma noktalarından birinin de burası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. SSCB'nin dünya devriminin üssü olarak, dünya devriminin hizmetine koşulması fikri; dünya devriminin (Çin devrimi nezdinde) SSCB'nin korunmasına koşulması biçiminde dejenere olmaya başlamıştı.

"Proletarya mı Burjuvazinin Ardından Gidecek Yoksa, Burjuvazi mi Proletaryanın?"

ÇKP, Guomindang'la ittifak siyasetini Komintern'in telkinleriyle benimsemişti. Ancak bu benimseme daha önce de belirttiğimiz gibi tam bir fikir birliğine dayanmıyordu. ÇKP Genel Sekreteri Cen Du Siu ve çevresi bu fikre önce karşı çıkmış, ancak daha sonra fanatik bir ittifak savunucusu olmuştu. Yine ÇKP'nin önderlerinden olan Gang Guotao, bu ittifakın hatalı olduğunu kararlı biçimde savunmayı sürdürüyordu. Bu konuda bir diğer tutum Mao'dan geldi. Mao, ittifakı ilkesel olarak reddetmemek, önemli oranda kitlenin öncü olarak gördüğü Guomindang'la ittifak yoluyla onun açtığı olanaklarından yararlanmak gerektiğini söylüyordu. Bu pragmatik ittifak siyaseti işçi sınıfı ve partisinin önder bir güç olarak gelişip güçlenmesi hedefine bağlanıyordu. Mao'ya göre işçi sınıfı bugün nicel ve nitel olarak zayıf olsa da gelecekte bu değişecekti. Çin ekonomisi emperyalist bağımlılık ilişkileri içinde de olsa kapitalist gelişimini sürdürüyor ve buna bağlı olarak proletarya da gelişiyordu. Proletarya ÇKP'de örgütlenip geniş emekçi köylü kitleleriyle birleşebilirse ulusal burjuva demokratik devrime önderlik yapabilirdi. Milli burjuvazi ittifak yapılabilecek bir güçtü. Ancak devrime önderlik yapma kapasitesinden yoksundu. Burjuva demokratik nitelikte dahi olsa devrimci çelişki ve dinamikleri harekete geçirip sonuna kadar götürebilecek tek sınıf proletarya idi. Doğal olarak, Guomindang zemininde gerçekleşecek bir ittifak siyasetinin, işçi sınıfı ve partisinin örgütsel siyasi bağımsızlığını özenle korumayı kesin olarak güvenceye alması gerekiyordu. Mao'ya göre Guomindang'la ilgili olarak Komintern tarafından telkin edilen aşırı iyimser tutum hatalı ve tehlikeliydi.

Mao, Çin devrimine, devrimin temel güçlerine ve milli burjuvaziye dair yaklaşımını daha sonraları şöyle özetliyordu:

"Çin devrimi, burjuva demokratik niteliktedir ve başlıca hedefleri emperyalizm ve feodalizmdir. Temel itici güçleri proletarya, köylülük ve şehir küçük burjuvazisi ile belli dönemlerde ve belli ölçüde milli burjuvazidir."42

"Belli tarihi koşularda emperyalizme karşı mücadeleye katılması mümkün olan Çin burjuvazisinin iktisadi ve siyasi zayıflığından dolayı başka tarihi koşullarda yalpalaması ve ihanet etmesi Çin tarihinin doğruladığı bir yasadır. İşte bu yüzden, Çin'in emperyalizme ve feodalizme karşı burjuva demokratik devrimin burjuvazi önderliğinde değil de ancak proletarya önderliğinde tamamlanabilecek bir görev olduğu tarihin hükmüdür."

"...proletarya mı burjuvazinin ardından gidecek, yoksa burjuvazi mi proletaryanın? Çin devrimindeki önderlik etme sorumluluğu konusu, devrimin zaferini ya da yenilgisini belirleyecek."43

Çin Devrimi Yükseliyor

Kurulduğu 1921 yılından 1925'e kadar ÇKP, işçi sınıfının olduğu bölgelerde hızla örgütlendi. Mao'da bu ilk işçi sınıfı örgütlenmelerinin mimarlarından biriydi. Anyuan maden işçileri, Hangyang ve Çangşa demiryolu işçileri, Şanghay liman işçileri içinde yaygın bir örgütlenme gerçekleştirildi. Çeşitli kaynaklarda değişik veriler verilse de 12-20 bin arası işçinin o dönem parti hücreleri, taraftar grupları, çalışma bi-

rimleri ve partiye bağlı olarak örgütlenen sendikalardaki parti birimleri olarak örgütlendiği kesindir. Bu 12-20 bin işçiyi çevreleyen on binlerce işçi olduğunu düşündüğümüzde, partinin kısa sürede işçi sınıfı içindeki temel güç haline gelmeye başladığını söylemek mümkün. Bu ilk işçi kuşağı, özellikle de Anyuan maden işçileri ile Hangyuang - Çangşa demiryolu işçileri tüm gelişimi boyunca partiyi işçi sınıfına bağlayan ana damarlardan olmayı sürdürecekti. Diğer taraftan yine bu dönemde ÇKP yoksul emekçi köylülerle bağlar kurdu. Kuomindang bünyesinde kurulan Tarım Bürosu ÇKP'nin etkinliğindeydi. Tarım Bürosu'nun başkanlığını bir dönem Mao yapmış ve bu dönemin Mao'nun köylülük üzerine fikirlerini geliştirmesinde önemli katkılar olmuştu. Yine bu dönemde ko-münistlerin Milli Ordu içindeki subaylar üzerine de etkisi genişledi. Daha çok alt ve orta kademe subaylar arasında olsa da komünist ve komünizm sempatizanı bir askeri kesim ortaya çıktı. Bu kesim, Milli Ordu içinde ciddi bir güç teşkil etmese de gelecekteki Kızıl Ordu'nun bileşenlerinden biri olacağı için önemliydi. Özellikle ÇKP'nin önderlerinden Çu En Lay'ın, Yampao'da kurulan askeri akademinin yöneticilerinden biri olması bu çekirdek güçlerin oluşumuna önemli bir katkı sundu.

İlk bakışta her şey yolunda görünüyordu. ÇKP, çeşitli alanlarda gelişip güçleniyor, Kuomindang içinde küçük ama etkili bir güç haline gelmeye başlıyordu. Ne var ki ÇKP'nin bu gelişimi Guomindang'ın omurgasını oluşturan Milli Burjuva kesimlerde gittikçe artan bir hoşnutsuzluk da yaratıyordu. Özellikle Sun Yat Sen'in ölümünün ardından bu hoşnutsuzluk gittikçe daha açık biçimler almaya ve çeşitli biçimlerde ÇKP'yi sınırlama girişimlerine dönüşmeye başladı. Bu sınırlama girişimleri önceleri, ÇKP'nin fazla güçlendiği düşünülen yerlerdeki komünist yöneticileri dağıtma, başka alanlara gönderme, örgütlerin bileşimini değiştirme

biçiminde oluyordu. Tüm ÇKP'liler aynı zamanda Kuomindang üyesi olduğu ve hukukuna tabi olduğu için bu kolayca yapılabiliyordu. Kuomindang'a bağlı istihbarat servisi komünistlerin 'fazla' güçlendiği örgüt ya da bölgeleri merkeze bildiriyor, merkez de duruma uygun bir sınırlama hamlesi yapıyordu. Ancak, ÇKP geliştikçe bu 'ılımlı sınırlama' operasyonları yetmemeye ve daha sert 'önlemlere' başvurulmaya başlandı. ÇKP üyeleri çeşitli bahanelerle tutuklanmaya, hatta öldürülmeye başlandı. Öne sürülen bahanelerin en tipik olanı, Guomintang'a ve önderlerine karşı 'komplo' hazırlığı ya da girişimiydi. Özellikle Çin'i birleştirmek için başlatılan Kuzey Seferi döneminde ÇKP'nin büyük bir hızla büyümeye başlaması bu saldırıları iyice arttırdı.

Kuomindang'a bağlı Milli Devrimci Ordu savaş ağalarının elindeki bölgeleri ele geçirerek ilerlerken, ÇKP'li örgütçüler de köy ve kentlerde büyük bir kitle seferberliği örgütleyerek Milli Devrimci Ordu'yu destekliyordu. Bu kitle seferberliği belirli bir aşamadan sonra açıkça devrimci biçimler almaya başladı. İşçiler kentlerde, köylüler ise kırlık alanlarda büyük kitleler halinde birleşmeye, silahlanmaya ve Milli Devrimci Ordu'yu beklemeden savaş ağalarını yenilgiye uğratarak denetimi ele geçirmeye başladı. Birçok kent ve bölgede Milli Devrimci Ordu bu biçimde kurtarılmış bölgelerle karşılaştı. Denetimi ele geçiren halk, Milli Devrimci Ordu'yu coşkuyla karşılıyordu. Bu büyük kitle inisiyatifi gittikçe devrimci iktidar biçimlerine dönüşmeye yüz tuttu. Silahlı işçi ve köylüler Sovyetik yönetim organları kurmaya ve bu organlar aracılığıyla tüm yaşamı yeniden örgütlemeye girişti. İşçi ve köylü temsilcileri kongreler aracılığıyla kararlar alıyor, yönergeler yayınlıyordu. Bu tip örgütlerin oluştuğu yerlerde bir noktadan sonra Kuomindang-Milli Devrimci Ordu'nun otoritesi-iktidarı ile işçi köylü kongrelerinin otoritesi iktidarı karşı karşıya gelmeye başladı. Halkı Guomin-

dang'ın emirlerine uymuyor, İşçi Köylü Kongresi'nin yönergeleri doğrultusunda hareket ediyordu.

Milli Burjuvazi Devrimi Geriye Çekiyor

Gelişen devrim, Kuomindang'ı da ÇKP'yi de bir ayrım noktasına getirmişti. Kuomindang sınıfsal doğasına uygun olarak hızla gericileşmeye, işçi köylü temsilcilerine, komünistlere karşı gittikçe genişleyen bir saldırı harekâtına başladı. Baskınlar, tutuklamalar, işkenceler gittikçe arttı, olağan uygulamalar haline gelmeye başladı. ÇKP ise bu ayrım noktasında Komintern'in telkini ve basıncıyla 'ne olursa olsun birliği sürdürme' anlayışına sarılıyor, işçi emekçilerin devrimci hareketini geriye çekmek gibi uğursuz burjuva bir tutumu benimsiyordu. ÇKP, en fazlasından bu saldırıları kınıyor ve Kuomindang mekanizmaları içinde tartışmaya çalışmakla yetiniyordu. Kuomindang ve şefi Çan Kay Şek, Komintern ve SSCB'ye 'bilgi' veriyor, Komintern ve SSCB de bu bilgiler doğrultusunda ÇKP üzerinde baskı kuruyordu. Komintern'in o dönem Kuomindang'ı sempatizan örgüt, Çan Kay Şek'i ise onursal üye kabul ettiğini de ayrıca ekleyelim. Bu nedenle Kuomindang'ın Moskova ile doğrudan ve özel bağlantıları da vardı. Çan Kay Şek, temsilcileri aracılığıyla Moskova'ya 'Hunan'ın denetimden çıktığı', 'İşçi Köylü Kongresi'nin Milli Devrimci Birliği tanımadığı ve tehdit ettiği', 'aşırılığın etkisindeki işçi ve köylülerin Kuzey Seferi'nin başarılarını riske aktığı' haberlerini iletiyordu. Bu haberler Komintern'den ÇKP'ye 'aşırılığın dizginlenmesi', 'İşçi Köylü Kongresi'ne çeki düzen verilmesi', 'Milli Devrimci Ordu'nun denetimi dışındaki silahlanma girişimlerinin engellenmesi' gibi talimatlar olarak geri dönüyordu.

Çin'de Lenin Yoktu

Ne yazık ki Çin'de Lenin yoktu! SSCB ve Komintern ise Lenin'in görüş açısı ve siyasi cesaretini sürdürmekten uzaktı. Çin'in ikili iktidarına doğru derinleşen süreç, Komintern-SSCB ve ÇKP önderliğinin hakim kesiminin elbirliğiyle; Çin burjuvazisinin 'Geçici Hükümeti' lehine yön kazandı. Menşevizm Rusya'da yenilmişti. Ama Menşevizmi Rusya'da yenenler, Çin'in Menşevizm'ine güç taşıyordu. Cen Du Siu gibi ÇKP önderleri Kuomindang'la birlik siyasetine o kadar kapılmıştı ki, devrimi geri çekmek için büyük bir istek gösteriyordu. Çan Kay Şek bir ara laf olsun diye Can Du Siu'dan Kuomindang içindeki ÇKP üyelerinin tam listesini istemiş, böylece ÇKP'nin gizli bir niyetinin olmadığının anlaşılabileceğini söylemişti. Can Du Siu bu isteği ikiletmeden yerine getirmişti. Bu liste daha sonra yüzlerce komünistin tutuklanması, işkencelerden geçirilmesi ve öldürülmesine vesile olacaktı...

Mao ve onu destekleyen bir grup bu dönem boyunca devrimi ilerletme siyasetini savunmuş ama Komintern (ve SSCB)' n desteğini arkalayan uzlaşmacı eğilim karşısında başarılı olamamıştı. ÇKP ne kadar geri çekilirse çekilsin Kuomindang'ın gözü bir kez daha korkmuştu. Devrim somut bir olasılık olarak Kuomindang'ın ensesinin dibine kadar sokulmuş ve onun gerçek sınıfsal güdülerini ateşlemişti. ÇKP ve devrimin geri çekilmesi yetmezdi! Ezilmeliydi!

Kuomindang ve ÇKP arasındaki bağların tamamen koparılmasına ilişkin ilk açık girişim; 1926 Mart'ında Çan Kay Şek ve avenesi tarafından hayata geçirilen ÇKP'yi Guomindang'tan atına hamlesiydi. Ancak bu hamle ÇKP ve Komintern'in devrimi geri çekme yönündeki açık tutumu ve SSCB'den alınan askeri, ekonomik, siyasi desteğe ihtiyacın sürmesi nedeniyle milli burjuvazinin bir bölümü tarafından destek görmedi. (Çan Kay Sek o dönemde Guomindang'ın

şefi olsa da mutlak otorite konumunu henüz kazanmamıştı.) Küçük burjuva kesimlerinde komünistlerle birlik eğiliminin sürmesi nedeniyle bu girişim başarılı olmadı. Daha doğrusu Çan Kay Şek, koşulların biraz daha olgunlaşması gerektiğini fark ederek geri çekildi. Guomindang içindeki otoritesini pekiştirecek, SSCB'den "*daha uygun*" uluslararası destekler edinecek ve yeniden harekete geçecekti.

Stalin, bu dönemi şöyle yorumluyordu:

> *"Çan Kay Şek'in Mart 1926'da komünistleri Guomindang'dan atma girişimi, ulusal burjuvazinin devrimi ilk ciddi dizginleme çabasıydı. Bilindiği gibi SBKP(B) MK daha o zaman 'Komünist Partisi'nin Guomindang'da kalması çizgisinin izlenmesi gerektiği', 'sağcıların Guomindang'tan çekilmesi ya da atılmasının sağlanması gerektiği' görüşündeydi."44*

Bu yorum hiç de gerçeklerle bağdaşmıyordu. Devrimi ve komünistleri sınırlama, dizginleme hamleleri alttan alta birliğin ilk günlerinden beri süregelmişti. Bu dizginleme, sınırlama girişimleri devrimin gelişimine bağlı olarak artmış ve açık saldırılar halini almaya başlamıştı. ÇKP'yi Guomindang'tan atma hamlesi bu açıdan bir ilk değil, kendi çapında bir zirve idi. Devrim ve devrimin emekçi karakteri geliştikçe milli burjuvazinin zayıf ve tutarsız 'ulusal devrim'ciliği yerini karşı devrimci bir siyasete bıraktı. İkincisi, ÇKP'nin ne olursa olsun Guomindang'ta kalması çizgisi hiç de sağcıların gerilemesi ya da atılması yönünde değil; devrimin, ÇKP'nin ve sol unsurların gerilemesi pahasına gerçekleşti. 1927'de Çan Kay Şek'in bir darbe yoluyla Guomindang'ta tüm yönetimi ele geçirmesi ve sol kesimi etkisizleştirmesi, birlik uğruna devrimi geri çekme, uzlaşma ve taviz siyasetinin solun dayanaklarını zayıflatarak sağın güçlenmesine yol açtığını acı biçimde gösterdi.

Devrim Eziliyor

1926 Mart girişimini takip eden süreçte ÇKP, Komintern ve SSCB'nin de desteğiyle devrim büyük oranda dizginlendi, Çan Kay Şek Guomindang içindeki konumunu pekiştirdi ve Batılı emperyalist güçlerle yeni ilişkiler kurup SSCB'den daha "*ideal*" destekçiler edindi. Guomindang'ın emperyalist ülkelerle yakınlaşma siyaseti, 1926 sonuna doğru SSCB ve Komintern'in de dikkatini çekti. Ve 1926 Kasım'ından itibaren Sovyetler ve Komintern'in Çin siyasetinde radikal bir dönüş yaşandı. Devrim büyük oranda geri çekilmişti ama Komintern ve SSCB şimdi de ÇKP'yi, 'devrimi geliştirme' siyasetine yönlendiriyordu! Gerçek duruma ve ilişkilere uymayan bu dönüş, Çin devrimi ve partisini tam bir trajedi ile karşı karşıya bırakacaktı. 1926 Kasım'ında Komintern'in ÇKP önderliğine gönderdiği 'devrimi geliştirme' kararı Cen Du Siu'nun Guomindang'la birlik düşkünlüğüne takılarak, diğer önderlerden gizlendi. Bu gecikme ile birlikte süreç iyice içinden çıkılmaz bir hal aldı. Halk güçlerine karşı topyekûn bir saldırı dalgasının alametlerinin açıkça görüldüğü 1927 başında, ÇKP'nin halkı silahsızlandırmak için kurduğu komisyon harıl harıl çalıştırıyordu! 1927 Mayıs'ında ÇKP Genel Sekreteri ve uzlaşmacı eğilimin önde gelen temsilcisi olana Can Du Siu, devrim saflarını terk ederek kaçtı. Haziranda silahsızlandırmadan sorumlu komisyon ÇKP MK'ya silahsızlandırma sürecinin başarıyla ta-mamlandığı raporunu sundu. Çan Kay Şek ve diğer gericilerin saldırılarına karşı kendilerini savunmak isteyen halk, silahlanma talebiyle ÇKP'ye başvuruyor ama aşırılığa kaçmamaları yönlü öğütlerle geri çevriliyordu!

Ve en nihayetinde 1927 Temmuz'unda saldırı dalgası zincirlerinden boşandı. Çan Kay Şek'e bağlı Guomindang güçleri hakim oldukları her yerde tam bir terör rejimi kurdular. Hunan eyaletine bağlı Liling'de 80 bin, Çaling, Leiyang

ve Pinkiang'da 300 bin kişi öldürülmüştü. Her yerde kurulan işkence merkezlerinde işçi ve köylü önderleri, komünistler akla hayale gelmeyecek işkencelerle öldürüyordu. Yol kenarlarına çakılan kazıklarda cesetler, insan uzuvları sergileniyordu.

Sağdan Sola

Komintern ve SSCB'nin 'devrimi geliştirme' yönlü telkini bir işe yaramadığı gibi işi daha da çıkmaza sürükledi. Milli Devrimci Ordu'dan kopan bir grup komünist asker ve alelacele silahlandırılan, askeri bir stratejiye, örgütlenmeye ve disipline sahip olmayan işçi ve köyüler bazı kentleri ve bölgeleri ele geçirdiyse de, Guomindang'a bağlı ordular karşısında tutunamadılar ve ezildiler. Mao, gecikmiş 'devrimi geliştirme' kararına da karşı çıkıyor ve bu girişimin maceracılık olduğunu, terör rejimi karşısında tutunamayacağını düşünüyordu. Mao'ya göre böyle dağınık ve savaşma yeteneğinden, olanaklarından yoksun güçlerle kentlere saldırmaktan ziyade, temel güçleri güvenli bölgelere çekerek silaha silahla karşı koyabilecek, kitlelerle kaynaşmış bir devrimci askeri güç kurma hazırlıklarına girişmek daha doğruydu.

Çin Marksizmi Doğuyor

Mao, bir yol ayrımıyla karşı karşıya kaldı. Ya Komintern, SSCB ve ÇKP önderliği içindeki hâkim eğilime uyum sağlayarak maceracı ayaklanma siyasetinin bir parçası haline gelecek ya da yeni bir yol açacaktı. Mao, ikincisini seçti. Kendisine bağlı güçlerle maceracı ayaklanma çizgisinden ayrışarak, Kuomindang ve yerel savaş ağalarıyla çatışa çatışa Çing Kang Şan dağlarına çekildi. Güvenli bir alana vardıklarında binlerce kişiden geriye kalan perişan durumdaki bin kişi, geleceğin Kızıl Ordusu'nun çekirdeği olacaktı.

Mao'nun strateji, örgüt, taktik ve silahlı mücadeleye ilişkin görüşlerinin bu dönemin derslerinden büyük oranda etkilendiğini söylemek mümkün. Kuzey Seferi yenilgisinin temel nedeni, silahlı karşı devrime karşı silahla karşı koyabilme yeteneğinde olmayan hiçbir devrim stratejisinin Çin gerçekliğinde başarı şansının olmadığı gerçeğiydi. Çin'in devrimci örgütü önce askeri bir örgüt olarak kendini koyabilmeliydi. Mao, Çin'in koşullarından hareket eden bir örgüt, strateji, ordu ve parti anlayışı oluşturmaya yöneldi. Merkezi iktidardan yoksun, yerel savaş ağaları tarafından iktidar alanlarına bölünmüş bir ülkede silahlara dayanmayan bir siyasetin başarı şansı yoktu. Komünist Partisi siyasi bir güç olmak için bir askeri aparat oluşturmalı ve bu aparat aracılığıyla kendini güvenceye almalıydı. Ordu, partiye alan açan, onu kitlelere taşıyan bir kanal gibi örgütlenecekti. Merkezi otoritenin olmamasından ve coğrafi avantajlardan yararlanarak uygun yerlerde üs bölgeleri oluşturulacak ve bu bölgeler partinin askeri, ekonomik, siyasi olarak kendini örgütleyip işlevselleştirdiği alanlar haline getirilecekti. Tüm strateji devrim güçlerinin hazırlık ve güç birikimine bağlı olarak ilerleyecekti. Karşı devrime denk bir askeri güç oluşturana kadar stratejik çarpışmalardan özenle kaçınılacak, düşmana karşı savaş öncelikle yıpratma savaşı biçiminde yürütülecekti. Uzun bir döneme yayılacak bu savaş devrim güçlerinin belirli bir düzen içinde büyümesi ve karşı devrim güçlerinin askeri, ekonomik ve siyasi olarak güçten düşürülmesi yönünde ilerleyecekti. Güçler dengesindeki bu değişime bağlı olarak yıpratma savaşı gittikçe hareketli cephe savaşı biçimlerine bürünecekti. Mao, bu süreci daha sonra stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik saldırı olarak üç başlık altında formüle etmişti. Mao'nun öne sürdüğü savaş anlayışının bir diğer tanımlayıcı özelliği, savaşın profesyonel as-

kerlerin bir etkinliği olmaktan çok tüm halkın seferberliği temelinde tasarlanmasıydı.

Sonuç olarak ÇKP'nin güçlerinin büyük bölümü Komintern ve SSCB'nin telkini sonucu gerçekleşen maceracı ayaklanma siyaseti sonucu ezilirken, bu çizgiden farklı bir yola yönelen Mao yanlısı kesim, Çin devriminin içinde büyüyüp serpileceği çizginin inşasında ilk önemli adımları atmış oldular.

Kesişme

ÇKP güçleri tüm Çin'de genel bir dağınıklık ve yenilgi hali yaşarken, Mao tarafından oluşturulan ordu ve üs bölgesi istikrarlı bir gelişim sürecine girdi. Maceracı ayaklanma siyasetinden sağ salim kurtulan bazı gruplar Mao'nun üs alanı ve ordusuna katıldı. Mao'nun Komintern, SSCB ve ÇKP'nin genel yöneliminden ayrılan bu siyaseti, partinin içine düştüğü trajik durum nedeniyle özel bir muhalefetle karşılaşmadı. Ancak bu durum, Mao'nun bu yöneliminin ÇKP önderliği tarafından desteklendiği ya da kabullenildiği anlamına gelmiyordu. İlerleyen süreç bunu gösterecekti. 1930'lara gelindiğinde Kızıl Ordu onbinleri içine alan bir askeri güç, üs alanı ise yüz binleri kapsayan, kendi askeri, ekonomik, siyasi dayanaklarına sahip bir iktidar odağı haline gelmişti. Savaş ağaları ve Çan Kay Şek ordularının üs alanına dönük saldırıları püskürtülmüş, üs alanının genişlemesi sürmüştü. Bu gelişimin Komintern, SSCB ve diğer ÇKP önderlerinin dikkatinden kaçması düşünülemezdi. Emperyalistlerle birleşen Çan Kay Şek'ten umudu kesen, ayaklanma siyasetinde hezimete uğrayan bu kesimler yüzünü gittikçe genişleyen üs alanına ve Kızıl Ordu bayrağı altında yürütülen etkili partizan savaşına döndüler. O dönem Komintern ve Sovyet yazınında sık sık Mao ve kahraman partizanlarıyla ilgili anlatımlara rastlamak mümkündü. Bu dönemin Komintern açısından sosyal faşizm

teorisinin revaçta olduğu dönem olduğunu özellikle vurgulamalıyız. Yani, Mao ve partizan savaşını böyle övülmesinin nedeni, yeni stratejinin benimsenmesi, desteklenmesi değil, iki stratejinin bir süre için kesişmiş olmasıydı. Çok geçmeden bu örtüşmenin geçici olduğu anlaşılacaktı.

Sol Sapmanın Yükselişi

Çok geçmeden parti önderliğinin üs alanı dışındaki bölümü ve Vang Ming önderliğindeki 28 Bolşevik olarak anılan grup (SSCB'den) üs alanına gelerek Mao'nun öne sürdüğü stratejiyi aşındırmaya koyuldular. Önce, Mao'nun parti ve ordu içindeki yetkileri sınırlandı. Sonra, Komintern (ve SSCB)' nin telkini ile üs alanı bir Sovyet hükümeti ilan edilerek yeniden örgütlendi. Ve en son Guomindang ordularıyla cephe savaşına girmeyi, kentleri ve eyaletleri ele geçirmeyi hedefleyen daha saldırgan maceracı bir siyasete yöneldi. Güçlerin imhasını getireceği açık olun bu siyasete karşı çıkan Mao ve çizgisi mahkûm ediliyordu:

> *"Kızıl Ordu önderliği gerilla savaşı yapmakla suçlandı. Yeni çizgi, kilit noktaların ele geçirilmesi ve buraların sonuna kadar savunulması için 'kararsız dalgalanmaya' son verilmesi ve bütün Kiangsi eyaletinin ele geçirilmesini istiyordu. Mao'yu sağ oportünizmle, olumlu eylemleri aksatmakla, işi savsaklamakla, kentlerin alınması konusunda kuşkucu davranmakla, doğrudan çatışmalara girmemekle suçluyorlardı... Mao'nun insan kaybını önleyen, silah kazanımı sağlayan ve halkın uyandırılması ve toplumsal devrimle uzun süreli yıpratma savaşı yöntemlerini birleştirme, ikili hedefi bakımından etkili olan esnek taktikleri ve gerilla stratejisi 1933'ün sonunda terk edilecekti."45*

Sol sekter çizginin hâkim olduğu bu dönemde Mao bu çizginin tasfiyeci oklarından bir biçimde kurtulabilmişse bunun nedeni daha çok Mao'nun ordu, parti ve halk üzerindeki tartışmasız kabulüydü. İlan edilen Sovyet hükümeti seçimlerinde Mao, en yüksek oyu alarak başkan seçilmişti. Bu durumda sol sekter çizginin yapacağı en olası şey Mao'yu başkanlıkla ilgili işlerle sınırlamak ve bu arada onun partili, partisiz kitleler nezdindeki prestijinden yararlanmaktı. Öyle de yaptılar. Mao, başkan olarak önde duruyordu. Ama eli kolu bağlanmış, çizgisi tasfiye edilmişti.

Sol Sapma Devrimci Güçleri Yenilgiye Sürüklüyor

120 bin Kızıl Ordu askeri ve yüz binleri bulan nüfusuyla üs alanı Kuomindang ordularınca kuşatıldı. Vang - Ming çizgisinin, sol sekter 'bir karış toprak vermeme' siyasetinin kaçınılmaz sonucu; devrimci güçlerin manevra olanaklarını yitirmesi, kendisinden kat kat güçlü bir düşmanla karşı karşıya ve tecrit olmasıydı. Bu siyaset parti ve orduyu sadece askeri olarak değil ekonomik ve siyasi olarak da güçten düşürüyordu. Kuşatma nedeniyle ekonomik yaşam dibe vurmuş ve açlık bir tehdit haline gelmişti. Üs alanındaki halkın yaşam koşulları gittikçe daha çekilmez hale geliyor ve bu durum parti ve ordu ile halk arasındaki ilişkileride bozuyordu. 1934 yılına gelindiğinde 'bir karış toprak vermeme' siyaseti son sınırlarına dayanmış ve sürdürülemez hale gelmişti.

1934 Ekim'inde 120 bin Kızıl Ordu askeri kuşatmada bir gedik açarak çemberin dışına çıktı. Ne var ki bu geri çekiliş herhangi bir plana stratejiye dayanmıyordu. Tek amaç kuşatmanın dışına çıkmak, manevra imkânı ve daha güvenli bir pozisyon kazanmak ve üs alanı halkı üzerindeki çemberin gevşemesini sağlamaktı. Karadan ve havadan saldırı ve bombardıman eşliğinde gerçekleşen bu çekiliş tam bir dağınıklık ve yenilgi ruh hali ile karakterize oluyordu. Ekim'de 120

bin kişi ile başlayan yürüyüş, Aralık ayında 30 bin kişiye düşmüştü. Yüz binlerce asker ve üstün silahlarla donanımlı Kuomintang orduları, herhangi bir stratejiye dayanmayan 'başıboş' biçimde çekilen Kızıl Ordu güçlerini eziyordu.

Mao İnisiyatifi Ele Alıyor

Kızıl Ordu'nun içine düştüğü bu hazin tablo, Vang - Ming çizgisinin yıpranmasını ve Mao çizgisinin yeniden öne çıkışını koşulladı. 1934 Aralık'ında Kızıl Ordu'nun komutası yeniden Mao'ya verildi. 1935 Ocak ayında ÇKP tarihine "*Zunyi toplantısı*" olarak geçen toplantı gerçekleşti. Bu toplantıda Vang - Ming'in sol sekter çizgisi mahkûm edildi. Geride kalan sürecin analizi yapılarak sonuçlar çıkarıldı. Mao'nun askeri ve siyasi çizgisi onaylandı. 1934 Ekim'inde başlayan Kızıl Ordu'nun geri çekilişi, Zunyi toplantısından itibaren ÇKP'nin Kızıl Ordu'nun yeniden ve yeni bir temel de doğduğu ünlü "*Uzun Yürüyüş*"e dönüştü.

Uzun Yürüyüş: Devrimin *"Tohum Makinesi"*

Yaklaşık bir yılı bulan 'Uzun Yürüyüş' sonucunda Kızıl Ordu yedi bin kişi kalmıştı. Çin'i boydan boya kateden bu yürüyüş, yepyeni bir deneyimdi:

> *"12 bin kilometre yürümüşlerdi. On sekiz sıradağ, yirmi dört ırmak aşmışlar; on bir eyaletten geçmişler; atmış iki kent ve kasabayı saldırıyla ele geçirmişlerdi. On eyaletteki savaş ağası ordularını yenilgiye uğratmışlardı, Çan Kay Şek'in bir milyon askerden oluşan ordularıyla savaşmışlar, onları saf dışı bırakmışlar ve bozguna uğratmışlardı. Aynı zamanda ulusal azınlıkların yaşadığı altı bölgeden geçmişlerdi."46*

Sonuç olarak uzun yürüyüş büyük fedakârlıklar pahasına, ÇKP ve Kızıl Ordu'nun tüm Çin'in gerçeği haline geldiği, büyük bir siyasi ve askeri deneyimin biriktiği, Çin'e özgü bir devrimci önderlik formunun temel çizgileriyle açığa çıktığı bir dönemeç noktası oldu. Mao, uzun yürüyüşle ilgili olarak şöyle diyordu:

> *On iki ay boyunca havadan her gün sürüyle uçak tarafından gözetlenir ve bombalanırken yerde de yüz binlerce kişilik büyük bir kuvvet tarafından kuşatıldık, kovalandık, engellendik ya da yolumuz kesildi. Yolumuz üzerinde sayısız güçlük ve tehlikelerle karşılaştık... Uzun Yürüyüş bir manifestodur. Kızıl Ordu'nun bir kahramanlar ordusu olduğunu, buna karşılık emperyalistler ve uşakları Çan Kay Şek ve benzerlerinin ise güçsüz olduklarını bütün dünyaya ilan etmişti... Uzun Yürüyüş aynı zamanda bir propaganda aracıdır. On bir eyalette yaşayan 200 milyon halka, Kızıl Ordu'nun yolunun kurtuluşa giden tek yol olduğunu göstermiştir. Uzun Yürü-yüş olmadan geniş kitleler Kızıl Ordu'nun temsil ettiği büyük gerçeğin varlığını o kadar kısa sürede nasıl öğrenebilirdi? Uzun Yürüyüş bir tohum makinesidir de. Geçtiği on bir eyalette ilerde yeşerecek, filizlenip tohumlanacak, çiçeklenecek, meyve verecek ve daha sonra meyveleri toplanacak tohumları saçmıştır."47*

Komintern Çizgisi Geri Çekiliyor: Uzlaşma

Bu dönem boyunca Komintern ve SSCB'nin Çin Partisi'ne ve devrimine dönük müdahaleleri açık biçimde olmaktan çok örtülü ve aracılar üzerinden gerçekleşmişti. 28 Bolşevik olarak anılan Vang - Ming ve ekibi Komintern ve

SSCB tarafından öne sürülen çizgilere tam bir uyum göstermiş ve desteklenmişti. Vang - Ming çizgisinin yenilgisi ve SSCB-Komintern'in sosyal faşizm çizgisinden Halk Cephesi çizgisine kayışının, SSCB Komintern hattı ile ÇKP'nin yeni önderliği arasındaki bir sürtüşme olasılığını büyük oranda zayıflattığını da eklemek mümkün. SSCB'nin faşizme karşı Batılı kapitalist devletlerle işbirliği arayışına girişi, Komintern'in buna paralel olarak Halk Cephesi siyasetine yönelmesi ve devamında Japonya'nın Çin'e dönük işgal harekâtını başlatması birbirini kesen gelişmeler olarak üst üste gerçekleşti ve ÇKP önderliğine Komintern ve SSCB'yle bir kopuşma yaşamadan özerk davranma olanağı sağladı. Tabi bu özerkliğin yeni duruma özgü gerilim unsurlarıyla sürekli zorlandığını da ayrıca vurgulamalıyız.

Çin'in Milli Direniş Cephesi, Komintern'in Halk Cephesi'ne Karşı

Japon işgali, Çin'in iç politik dengeleri kadar uluslararası dengeleri de önemli oranda etkiliyordu. Japonya, İtalyan-Alman ordularının olası harekâtını Asya yönünden destekleyecekti. Çin'in kaybedilmesi, faşist tehlike altındaki tüm ülkeleri ama özellikle de SSCB'yi açık bir yenilgi olasılığıyla yüz yüze getirebilirdi. Çünkü bu durumda SSCB iki cephede birden savaşmak zorunda kalacak ve manevra imkânlarını büyük oradan kaybedecekti. Bu dönem SSCB'nin hem Avrupa hem de Asya'da burjuva ülkelerle ve güçlerle faşist işgalci saldırganlığa karşı ittifak arayışlarıyla karakterize olan dönemdir. SSCB'nin bu siyaseti Komintern'de Halk Cephesi politikası olarak karşılık buldu. Aynı dönemde Japon işgaline maruz kalan Çin'de, ÇKP, Halk Cephesi politikasını Japon işgaline karşı Milli Direniş Cephesi biçimine uyarlanmıştı. Bu açıdan bakıldığında Komintern - SSCB politikalarıyla ÇKP'nin politikaları geniş anlamda örtüşüyordu. Ama ayrın-

tılara inildikçe önemli denebilecek farklar vardı. SSCB, Komintern hattının Halk Cephesi siyasetine yön veren anlayış son tahlilde SSCB'nin güvenceye alınmasıydı. Ve bu politika uygulamada komünist partilerin örgütsel ve siyasi bağımsızlıklarını sınırlıyor, işçi sınıfının çıkarlarını burjuvaziye bağlıyor, sonuç olarak sınıf uzlaşmacılığın teşvik ediyordu. ÇKP de burjuvazi ile işgal karşıtı bir cephe kurulabileceğini düşünüyor, hatta savunuyordu. Ancak önemli bir farkla. Bu ittifak işçi sınıfı ve komünist partisinin örgütsel ve siyasal bağımsızlığını hiçbir biçimde engellememeliydi. Halk Cephesi siyaseti faşizme karşı burjuvazi ile burjuva demokrasisi temelinde birleşmeyi öngörürken; ÇKP'nin Milli Direniş Cephesi siyaseti ise işgale karşı direnişi devrim güçlerin, büyütmenin bir yolu olarak görüyor ve burjuvazi ile ittifak ancak bu amaçla uyumu çerçevesinde değerlendiriyordu:

> *"(Kang Şeng): İspanyol yoldaşlara sorduğumda kendileri için meselenin Yeni Demokrasiyi değil burjuva demokrasisini kurmak olduğunu söylediler... Siyasi iktidarla ilgilenmediler... Ne siyasi iktidarı istiyor, ne de köylülüğü seferber ediyorlardı. O sırada SSCB onlara şöyle diyordu: 'Eğer proletarya önderliğini kabul ettirirseniz, İngiltere ve Fransa buna karşı çıkabilir ve bu SSCB'nin çıkarlarına uygun düşmez."48*

Sovyetler - Komintern hattının cephe siyaseti devrimci güçlerin ve dünya devriminin geliştirilmesi hedefine değil de SSCB'nin korunması hedefine bağlandığı oranda tek tek ülke partilerini de devrimci amaçlarından uzaklaştırıyor, burjuvazi ile yakınlaştırıyordu. Bu dönem boyunca SSCB hemen tüm örneklerde komünist güçlerden çok burjuva güçlerle ilişki kurmuş, desteklemiş ve muhatap almıştır. Zoraki bir yorumla SSCB'nin bu tip bir ilişkiyi benimsemiş olmasını uluslararası hukuk ve meşruiyet açısından bir yere kadar

kabul edebiliriz. Ancak devrimin açık bir olasılık, devrimci güçlerin ise bir meşruiyet kaynağı haline geldiği ülkelerde de SSCB bu tutumunu sürdürmüştür. Kendisini dünya devriminin üssü olarak konumlandıran bir ülke, dünya devrimine açık itilim kazandıracak İtalyan, Fransız, Yunan, İspanya devrimleri gerçek bir olasılık haline geldiğinde, hiç tereddüt etmeden kendini ateşe atabilme cesareti gösterebilmeliydi. 'Dünya devriminin üssü' varlığını ve geleceğini uluslararası ilişki ve dengelere değil, devrimci güçlerin gelişimi ve zaferine bağlamalıydı. SSCB bunu yapmadığı gibi, Komintern ve bağlı partileri bu Sovyet merkezli denge politikasına uyum sağlamaya zorlamıştı. Çin'e yaklaşım da bu siyasetin devamıydı.

İşgale Karşı Direniş ve Cephe Çağrısı ÇKP'yi büyütüyor, Milli Burjuvaziyi Bölüyor

Çin Partisi'nin, Birleşik Cephe çağrısı kitleler içinde geniş bir sempati yaratmış ve bu sempatinin Kuomintang'ın iç dengelerinde de açıkça basınca dönüşmesi, Kuomindang saflarında ayrışmayı tetiklemişti. Çan Kay Şek önderliğindeki hâkim klik, Japon işgaline karşı direniş göstermekte oldukça kararsız ve isteksiz davranıyordu. Diğer taraftan Mao önderliğindeki ÇKP ve Kızıl Ordu hem işgale karşı direnişi örgütlüyor hem de Milli Direniş Cephesi çağrısı yapıyordu. Kuomintang içinde pasif durumda bulunan sola eğilimli, millici kesimler Japonya'ya karşı direnişi istiyor ve kitlelerin genel eğilimine dayanarak gittikçe daha aktif bir pozisyon almaya ve hakim kliğin isteksiz tutumu üzerinde basınç yaratmaya başladı. Hatta, Kuomindang'ın içindeki sol eğilimin Birleşik Direniş Cephesi isteği bir ara öyle güçlendi ki, sağcı merkeze karşı bir 'darbe' biçimini aldı. Çan Kay Şek direniş taraftarı kesimler tarafından tutuklandı. Bu açıkça devrimci güçler lehine bir gelişmeydi ve ÇKP'nin Birleşik Milli Direniş

Cephesi siyasetinin sonucuydu. Kuomindang içindeki sağcı kesimlerin tasfiye edilmesi ya da kontrol altına alınması hem işgal karşıtı direnişe büyük bir itilim kazandıracak, hem de direniş hareketinde ÇKP ve Kızıl Ordu'nun etkinliğini arttırmaya uygun bir durum yaratacaktı.

SSCB Çan Kay Şek'i Kurtarıyor

Ancak, SSCB, bu gelişmenin batılı kapitalist güçler tarafından hoş karşılanmayacağını ve uluslararası ittifak arayışlarını zorlaştıracağını biliyordu. Uluslararası ittifak olasılıkları ile devrimci güçlerin gelişimi arasındaki ikilemde Sovyet siyaseti ittifak olasılıklarını esas alan bir tutum benimsedi. Çan Kay Şek'e sahip çıktı. Sol darbe girişimini 'Japon tertibi' olarak niteleyerek mahkûm etti. Verilen asıl mesajın bir yanda Amerika ve Avrupalı kapitalistlere, diğer yanda ise ÇKP ve Guomintang'ın sol kesimine dönük olduğu çok açıktı. Bunun bir 'Japon tertibi' olmadığını bilmeyen yoktu. Bu tutumla Amerika ve Avrupalı kapitalistlere "*benimle ittifaktan korkmanıza gerek yok, derdim devrim değil mihver devletlerine karşı birlik isteğim samimi*" ÇKP ve Kuomindang içindeki sol kesimlere ise "*Çan Kay Şek'i bırakın herkes ideolojik politik ayrımları bir kenara bırakarak işbirliği yapsın aksi takdirde benden destek beklemeyin*" demiş oluyordu. Sol Guomindangcı kesimler bu girişimi ÇKP ve SSCB'ye yaklaşmak, Birleşik Cephe siyasetini daha etkin biçimde uygulamak ve Japonya'ya karşı direnişi güçlendirmek için yapmış ama 'Japon tertipçileri' olarak ilan edilmişlerdi. Önce şaşırdılar, sonra kararsızlığa sürüklendiler ve nihayetinde bir ara yol arayışına girdiler. SSCB'nin tutumu bu mesajla sınırlı kalmadı. ÇKP'nin bu sol darbe girişiminde doğrudan bir payı olduğunu düşünen SSCB, ÇKP'ye açıkça baskı yaptı. Hâlbuki ÇKP'nin bu girişimde doğrudan bir rolü yoktu. ÇKP'nin rolü Birleşik Cephe siyasetinin kitlelerde yarattığı

etkinin Guomintang'a bir basınç olarak dönmesinden ibaretti. Ve bu sol darbe girişimi Mao ve diğer ÇKP önderlerince sevinçle karşılanmış, teşvik edilmişti. SSCB'nin bu konuya ilişkin olarak ÇKP'ye yaptığı baskı ile ilgili olarak Amerikalı gazeteci yazar (ve Mao'nun dostlarından) Edgar Snow, doğrudan bir gözlemini aktarmaktadır. Edgar Snow'un olduğu bir anda Mao'ya Stalin'den bir telgraf gelmişti. Telgrafta "*Ya Çan Kay Şek'i hemen serbest bırakırsanız ya da sizinle olan bütün ilişkilerimize son veririz*" deniyordu. Mao'nun çok öfkelendiğini ve bağırıp çağırdıktan sonra telgrafı yırtıp attığını söylüyordu Edgar Snow. Bu telgraf ne Mao ne de SSCB tarafından sonrasında ret edilmemiş, ama çeşitli yorumcular tarafından, telgrafın o sırada Moskova'da bulunan Van Ming tarafından gönderildiği iddia edilmiştir. Ne var ki böyle bir şey hiç de akla yakın değildi. Çünkü birincisi, Van Ming'in Komintern ve SSCB yetkililerinin denetimi dışında Stalin adına böyle bir telgraf göndermesi mümkün değildir. İlişki ağı içerisinde böyle bir şeyin gizli kalması imkânsızdır. İkincisi, SSCB'nin ve Stalin'in genel yaklaşımları ile bu telgraf arasında uyum vardır.

Sonuç olarak Mao ve ÇKP önderleri bu telgrafa ne kadar öfkelense de dikkate almamazlık edemezdi. ÇKP'nin bu olayla doğrudan bir ilişkisi zaten yoktu. Ama SSCB'nin açıklamaları ve ÇKP'ye ültimatomu sonrasında teşvik siyasetini frenleyerek daha pasif bir tutum aldı.

Çan Kay Şek ve avanesine dönük bu darbe girişimi bir uzlaşma ile sonuçladı. Çan Kay Şek serbest bırakıldı. Kısmi bir zayıflama ile birlikte şefliğini sürdürdü. Buna karşılık ÇKP ile Birleşik Cephe ve Japonya'ya karşı direniş çizgisine onay verdi. Sağcı güçlerin zayıflamasına ve ÇKP ile devrimci güçlerin güçlenmesine büyük bir ivme kazandırabilecek bu olay, SSCB'nin ittifak arayışlarına halel getirmemek adına heba edilmiş oldu.

ÇKP Komintern'e Karşı Devrim Güçlerinin Bağımsızlığını Savunuyor

SSCB ve Komintern çizgisi ile ÇKP arasında gerilime yol açan bir diğer konu ise Japonya'ya karşı direniş savaşı temelinde gerçekleşen Birleşik Cephe döneminde, Guomindang orduları ile Kızıl Ordu'nun 'birleştirilmesi' meselesiydi. Mao'nun ÇKP ile Kızıl Ordu'nun örgütsel ve siyasi bağımsızlığını bir biçimde koruma yönlü tutumu, Sovyet - Komintern hattının (hatta yer yer doğrudan Stalin'in) müdahalelerine maruz kaldı.

Sovyet - Komintern hattının Halk Cephesi siyaseti ile ÇKP'nin Birleşik Cephe siyaseti arasındaki ayrım burada açık biçimde bir kez daha dışa vurdu. SSCB - Komintern hattı ÇKP'yi Halk Cephesi siyasetine uygun olarak, işgal karşıtı direniş sınırları içinde kalarak devrimci amaçlarını bir kenara bırakmaya, 'şimdilik' Guomindang'la askeri ve siyasi olarak birleşmekle yetinmeye zorluyordu. ÇKP ise burjuvazi ile ittifakı reddetmiyor ancak örgütsel ve siyası bağımsızlığını bir biçimde korumayı, ittifak siyasetini ÇKP'nin direniş içindeki konumunu pekiştirmenin, büyütmenin ve sonuç olarak devrim güçlerini genişletmenin yolu olarak değerlendiriyordu. SSCB - Komintern hattından gelen basıncı Mao önderliğindeki ÇKP oldukça zor ve hassas dengeler üzerine kurulan bir politika yoluyla göğüsleyebildi. Kuzey Seferi'nin dersleri hala hafızalarda idi. ÇKP ve Kızıl Ordu'nun örgütsel ve siyasi bağımsızlığını bir biçimde güvenceye almayan hiçbir siyasetin başarı şansı yoktu. Devrimci örgüt ve amaçları güvenceye almayan ittifak anlayışı, sınıf uzlaşmacılığını ve oportünizmi geliştirdiği gibi kitlelerle kaynaşma yeteneğini körelterek siyasi olarak zayıf düşüyordu. Diğer taraftan SSCB-Komintern hattının tutumunu gözardı etmek mümkün değildi. Bu aynı zamanda ÇKP'nin Birleşik Cephe siyaseti-

nin kitlelerde yarattığı sempatinin korunması samimiyetinin onaylanması açısında da önemliydi.

ÇKP, hem SSCB - Komintern hattını tatmin edecek, hem ÇKP'nin birleşik cephe siyasetinin samimiyetini göstererek kitlelerde oluşan sempatiyi koruyup büyütecek, hem de örgütsel siyasi bağımsızlığını güvenceye alarak işgal karşıtı direnişi devrim güçlerini büyütmenin yolu haline getirecek bir çözüm bulmalıydı. Mao, bu karmaşık soruna oldukça hassas dengeler üzerinde duran ara bir yol açtı. Kızıl Ordu, komünistlerin de katılımıyla örgütlenecek ana karargâhın yönetiminde Milli Devrimci Ordu'ya katılacaktı. Ancak içyapısına dokunulmayacak, Milli Devrimci Ordu'nun yapısı itibariyle özerk bir kolu gibi hareket edecekti. Genel harekâtlarda ana karargâhın yönetimine ve Milli Devrimci Ordu'ya tabi olacak, ancak kendi içyapısını koruyacaktı. Bu ara yol, gel-gitler temelinde işledi. Mao ve ÇKP önderliği Guomindang ve SSCB'den gelen basıncı bazen görmezden gelerek, bazen fiilen boşa çıkarak, bazen tek tek olaylar özgülünde yeni ara çözümlere başvurarak göğüsledi. Böylece bir taraftan Japonya'ya karşı direnişin en etkili gücü olarak öne çıkarken, diğer taraftan da devrimci güçlerin 'istikrarlı biçimde büyüdüğü bir süreç yaşandı.

Molotov: *"Çan Kay Şek'e Yardım Ediyorduk Oysa O Çin Komünist Partisi'ne Karşı Savaşa Girişiyordu"*

SSCB-Komintern hattının Çin Devrimi karşısındaki tutumu ile ilgili bir diğer ilginç örnek, SSCB'nin tüm bu dönem boyunca ÇKP ve Kuomindang'la ilişkilerinin biçimidir. SSCB, tüm bu dönem boyunca Kuomindang'la etkin bir ilişki kurarak onu askeri, ekonomik ve siyasi olarak desteklerken, ÇKP'yi hemen hiç desteklememişti. ÇKP ve bağlı askeri güçler savaş boyunca tüm askeri ve ekonomik

ihtiyaçlarını esas olarak düşman birliklerinden ele geçirdiği silahlar, ganimetler ve üs alanlarındaki üretim yoluyla karşıladı. Birleşik Cephe döneminin öncesi ve sonrasında Guomindang'a bağlı ordular büyük oranda SSCB silahlarıyla donatılıyor, Sovyet askeri uzmanları Guomindang güçlerine askeri danışmanlık hizmeti veriyordu. Hatta, Birleşik Cephe öncesi Sovyet silahları ile donatılmış ve askeri uzmanlarca desteklenen Guomindang güçleri ÇKP'ye ve Kızıl Ordu'ya karşı savaşıyordu. Bu eğreti ve 'devrimci' ölçülerden açıkça uzak ilişkileniş tarzını dönemin önde gelen simalarından ve SSCB'nin Dışişleri Bakanlığı görevini yapan Molotov şöyle anlatıyordu:

"...Komintern, Japonlara karşı Çin komünistleri ve Guomindang'ın ortak bir cephe oluşturmasını salık veriyor, hâlbuki Mao Çe Tung bu ortak cepheye karşıydı. Bu, içinden çıkılması güç bir sorundu.

Çuiykov, Mao Çe Tung ve ordusunu ezmek için çalışan bir Guomindang ortaya çıkardı... İki tane Çin cephesi vardı: Mao Çe-Tung Cephesi ve Çan Kay Şek'in cephesi; Çuiykov, Çan Kay Şek'in yönünden bizim danışmanımızdı. Mao yönünden ise askeri danışman yoktu. Buna karşın istihbarat ajanları vardı, Komintern temsilcileri ve Vladimirov vardı. Ama askeri danışmanlığı Çan Kay Şek'e sağlamıştık, uçaklar, toplar, silahları da...

Öncelikli olarak Çan Kay Şek'e yardım ediyorduk. Oysa o Çin Komünist Partisi'ne karşı savaşa girişiyordu."49

İşgale Karşı Direnişten Devrim İçin Savaşa

SSCB'nin bu tutumu, İkinci Dünya Savaşı'nın Japonya'nın da içinde bulunduğu mihver devletlerinin yenilgisiyle sona ermesi ve Çin işgalinin sona ermesinden sonra da devam etti. İşgal koşullarında geriye atılan Guomindang ve ÇKP arasındaki çelişki ve çatışmalar kısa süren anlaşma arayışlarının sonuçsuz kalmasını takiben yeniden açığa çıktı. Bir farkla, ÇKP ve bağlı ordular işgal karşıtı direniş sürecinde büyümüş, kitlelerin sevgisi ve bağlılığını kazanmış, denetimi altındaki üs alanlarını genişletmişti. Büyük bir siyasi ve askeri deneyim kazanmış, düşmandan ele geçirdiği silahlarla donanımını büyütmüştü. İşgal karşıtı direniş esas olarak ÇKP'ye bağlı ordu kollarınca yürütülmüş, Guomindang büyük oranda bu sürecin dışında kalmış, savaştığı yerlerde de oldukça isteksiz davranmıştı. Çan Kay Şek, Guomindang güçlerinin savaşta yıpranan ÇKP'ye bağlı güçleri çok zorlanmadan alt edeceğini düşünüyordu. SSCB ve belli başlı güçler de benzer bir yargıya sahipti. Ne var ki Mao önderliğindeki bu savaş anlayışının temel özelliği yaratıcı bir boyut taşımasıydı. Soruna salt askeri temelde bakan burjuva bakış savaş boyunca ÇKP'nin halkla kaynaşmasını, askeri ve siyasi olarak yetkinleşmesini, güçlerini büyük oranda genişletmesini küçümsüyordu. Nitekim, ÇKP ve bağlı ordu güçlerini sisteme bağlama arayışlarının sonuçsuz kalması nedeniyle kısa süre sonra iç savaş başladı. ÇKP'ye bağlı ordu güçleri Halk Kurtuluş Ordusu olarak yeniden organize edildi ve Çan Kay Şek'e bağlı Guomindang güçlerine karşı bu sefer devrimci iktidar için savaşa girişti.

Çin'in Siyasi Toplumsal Düzenini Kim Belirleyecek?

ÇKP ve Guomindang arasında iç savaşın devam ettiği bu dönem boyunca SSCB, Guomindang'ı Çin'i meşru hüküme-

ti olarak tanıyarak askeri ekonomik siyasi işbirliğini sürdürdü. ÇKP'yi Guomindang'la uzlaştırma arayışları devam etti. Yalta görüşmelerinin sonuçlarından biri de, Çin'in 'tarafsız' bir devlet sisteminin egemenliği altında yeniden inşasıydı. Buna göre Çin, 'sosyalist' ya da 'kapitalist' kamplardan birine dâhil olmayacaktı. Toplumsal düzen olarak "*kapitalist*" niteliğini sürdürse bile komünistlerin varlığına ve etkinliğine müsamaha gösterecek (sistem sınırları içinde), dış politikada 'tarafsız' olacaktı. SSCB'nin bu çerçeveye bağlılığı oldukça şaşırtıcıdır. Şu ya da bu ülke halkının yaşayacağı toplumsal sistemle ilgili olarak karar vermek emperyalist egemenlik ve diplomasinin doğasına uygun görülebilir. Ancak sosyalist bir ülkenin Yalta'da (vb.) çerçevesi çizilen emperyalist etki alanları siyasetinin bir tarafı haline gelmesi, en hafif tabiriyle tartışmalıdır. Yine de zorlama bir yorumla bunu kendi konumunu güvenceye almak için başvurulan taktik bir siyaset olarak görsek dahi içine girilen açmazı sosyalist görüş açısına bağlı kalarak anlamlandırmak oldukça zor görünüyor. SSCB etki alanları siyasetine (emperyalistlerden bile daha yüksek derecede) bir sadakat göstermiştir. Amerika ve İngiltere gibi zamanın önde gelen emperyalist güçleri her fırsatta açık veya gizli yollarla kendi etki alanlarını genişletmekte, egemenlik ve sömürü ağlarını büyütmekte ve 'sosyalist' alana el atmakta bir beis görmezken, SSCB bu konuda olağanüstü derecede temkinli davranmıştır. Çizilen çerçeveye sadık kalmış ve ancak kaçınılmaz hale gelince müdahil olmuştur. Çin de bu yaklaşımın tipik örneklerinden biridir.

SSCB, Guomindang'la savaşında Kurtuluş Ordusu'nu ve ÇKP'yi desteklemediği gibi, Guomindang'a etkin siyasi askeri ekonomik desteğini sürdürmüş, uluslararası anlaşmalara büyük bir titizlikle sadık kalmıştır. Dahası her fırsatta ÇKP ve Kurtuluş Ordusu'nu geri çekmek, uzlaşmaya zorlamak,

SSCB'nin uluslararası siyaseti ile uyumlu hale getirmek için çaba göstermiştir.

1948'de Kurtuluş Ordusu ve Guomindang arasındaki savaş, açıkça Kurtuluş Ordusu'nun lehine dönerken Stalin, ÇKP önderlerinden Liu Şaoçi aracılığıyla ÇKP'ye "*Askeri harekâtları hızlandırmamaları ve Güney Çin'i Çan Kay Şek'e bırakmalarını, Yangze Irmağı'nı geçmemeleri ve gerilla savaşına dönmelerini*" (50) iletmişti. Yine Kurtuluş Ordusu'nun zaferi esas olarak kazandığı, Çin'in büyük bölümünü ele geçirdiği 1949 ilkbaharında SSCB'nin Büyükelçisi Çan Kay Şek'le birlikte Çin'in en uç köşesine kadar çekiliyor ve Sovyet heyetleri Yalta Anlaşması çerçevesinde Çin'in "*meşru*" hükümeti olarak kabul ettiği Çan Kay Şek'le görüşmelerini sürdürüyordu. SSCB ancak, Kurtuluş Ordusu Yangze Irmağı'nı geçerek Çan Kay Şek'i son sığınağı olan Nanking'de sıkıştırdığında tutum değiştirmeye başladı. Ancak o andan sonra Sovyet basınında Kurtuluş Ordusu'nun zaferlerini olumlayan ve Guomindang'ı "*gerici*" olarak niteleyen haber ve yorumlar boy göstermeye başladı.

Çin'de Sosyalizm Bile Gerçekleşemez!

Çin Devrimi ile ilgili bu yaklaşımın Stalin döneminde derinleşen, dünya devriminden uzaklaşma ve ulusalcı bir sosyalizm kavrayışına yönelme ile ilgili bir yanı vardı. Ancak en başta da belirttiğimiz gibi sorunun kökleri daha eskilere, ÇKP'nin kuruluş dönemine ve Komintern ve dünya devrimi kavrayışındaki bozulmaya kadar uzanmaktadır. Lenin'in de içinde olduğu Komintern önderliğinin çeşitli sorunlara çözüm olarak öne sürdüğü aşırı merkezi ve bürokratik örgüt yapısı, Çin devriminin iç dinamiklerini kucaklama yeteneği gösterememiş, dahası dünya devrimi çekildiği oranda SSCB'nin güvenliğini öne alan bir yaklaşıma meyletmişti. Çin vb. geri ekonomik-toplumsal forma sahip ülkelerin dev-

rimci olanaklarını kavramaktaki zayıflığın en önemli nedenlerinden biri de buydu. Çin milli burjuvazisini sınıfsal-siyasi niteliği ve kapasitesini pozitif yönde abartmak, işçi sınıfının önderlik kapasitesini küçümsemek, Çin yoksul-emekçi köylülerinin sosyalizm davasına bağlanabilme olanaklarını - yeteneklerini küçümsemek, bu yanlış kavrayışın belli başlı görünümleriydi. Ve bu konulardaki hatalı bakış 1920'lerden devrime kadar (hatta kısmen sonrasında da), değişmeden devam etti.

> *"1943 yılında hem Moskova'ya, hem de Yennan'a gitmiş olan Günter Stain, Rus görevlilerin kendisine Çin'de komünizmin 'olanaksız' olduğunu anlattıklarını söylemektedir. Güçlü bir ağır sanayiden yoksun bir komünist gelişme düşünebiliyor musunuz; sanayi unsurunun ve proletaryanın nüfusunun oldukça önemli bir kesimini oluşturmadığı bir ülkede bırakın komünizmi, sosyalizm bile gerçekleşemez. Bu olsa olsa bazı ilerici eğilimler taşıyan bir küçük burjuva rejimi olabilir."51*

Yine sosyalistlere yakın tutumuyla tanınan 'Batılı' gazeteci-yazar Anna L. Strong, Çin devriminin öngünlerinde Rus askeri uzmanlarının büyük bölümünün Kurtuluş Ordusu'nun zaferine olanaksız gözüyle baktıklarını ve Kurtuluş Ordusu'nun zaferi karşısında tam bir şaşkınlık yaşadıklarını aktarmaktadır. Rus uzmanlara göre tank ve öteki ağır silahlardan büyük oranda yoksun olan Kurtuluş Ordusu, emperyalistler tarafından etkin bir şekilde desteklenen teknik kapasitesi açıkça yüksek olan Kuomindang ordusunu yenemezdi! (Bkz, a.g.e. 507) Bu yaklaşım sadece SSCB'nin Çin Devrimi'ne ne kadar yabancı olduğunu göstermesi bakımından değil, aynı zamanda kendi devrimci geçmişinden ne kadar uzaklaştığını göstermesi bakımından da çarpıcıdır. Savaşın

sonucunu salt teknik üstünlük temelinde kavrayan anlayışın mantıksal sonucu, devrimci savaşın kendine özgü çizgilerini ve sınıfsal özünü görmezden gelmek ve en nihayetinde devrimin miadını doldurduğu-imkansızlığı revizyonist tezi olacaktı.

"Biz Devrimi Stalin'e Rağmen Yaptık"

Mao, bir seferinde "*Biz devrimi Stalin'e rağmen yaptık*" demişti. Kuşkusuz tüm bu süreç, Stalin'in kişisel tutumlarından çok daha geniş ve derin bir anlam taşımaktadır. Mao'nun "*Stalin'e rağmen*" vurgusuyla kastı da bu değildi zaten. Stalin'de somutlanan uluslararası komünist hareketin Komintern'in çizgisi dünya devriminden önemli oranda uzaklaşmış ve Çin devrimi örneğinde tersinden görüldüğü gibi devrimleri ilerleten değil, geriye çeken bir rol oynayabilecek kadar bozulmuştu.

Kendine özgü ve esnek siyaset uslubuyla Mao ve ÇKP önderliği Sovyet-Komintern çizgisini doğrudan karşısına almadan ama onu atlayarak, boşa çıkararak yeni bir yol açma başarısı göstermiş ve bu sayede başarıya ulaşabilmiştir. Çin devrimi ve önderliği, bu pratiğiyle Komintern-Sovyet çizgisinin otoritesini sarsmış ve açıkça tartışmalı hale getirmişti. Stalin de dahil SSCB ve Komintern önderlerinin bu gerçekten özeleştirel sonuçlar çıkarmaktan çok şüpheli bir tavra yönelmesi ise daha trajiktir.

Stalin, Mao'ya (ve onun nezdinde Çin devrimine) karşı o kadar kuşkuluydu ki, Moskova'ya geldiğinde Mao'yu bilerek birkaç gün bekletmiş ve bu arada Molotov'dan gidip onun nasıl biri olduğunu kontrol etmesini istemişti. Bu kuşkucu tavrın pek "*yoldaşça*" olmadığı ve aslında Mao'nun (ÇKP'nin) Komintern ve SSCB'den bağımsız davranma

pratiğinden kaynaklandığı oldukça açıktı. Mao, Stalin'in bu yaklaşımına dair şöyle diyordu:

> *"Stalin, iç savaşa girişmememizi ve Çan Kay Şek'le işbirliği yapmamızı, aksi halde Çin milletinin yok olacağını söyleyerek Çin'in devrim yapmasını önlemek istedi. Fakat biz onun söylediğini yapmadık. Devrim zafer kazandı. Devrimin zaferinden sonra ise Çin'in bir Yugoslavya olacağından, benim de ikinci bir Tito haline geleceğimden endişe etti. Daha sonra Çin - SSCB ittifak ve karşılıklı yardımlaşma anlaşmasını imzalamak için Moskova'ya gittiğim zaman, başka bir mücadeleden daha geçmemiz gerekti. Bir anlaşma imzalamak istemiyordu. İki ay süren görüşmelerden sonra, en sonunda imzaladı. Stalin, bize ne zaman güven duymaya başladı? 1950 kışından itibaren. ABD'ye karşı direnme ve Kore'ye yardım kampanyası sırasında." 52*

Sonuç olarak Çin Komünist Partisi ve devrimi SSCB - Komintern hattına rağmen, kendine özgü bir yol açmış ve kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Çin devrimini, SSCB - Komintern çizgisinin dünya devrimi kavrayışındaki bozulmanın göstergelerinden biri olarak okumak, gerçeğe uygun olacaktır. Komintern ve SSCB tek tek ülke devrimlerinin gerçekliklerini kavrama yeteneği göstermeyen, Sovyet modelini şabloncu bir biçimde onlara giydirmeye çalışan bürokratik bir yapı kurmuş ve bu yapı gittikçe dünya devriminin merkezi olma işlevini kaydederek dünya devrimini, kendisine kaynaklık eden yapıya, yani Sovyetler'e tabi kılan bir aktarım kayışına dönüşmüştür. Çin devrimi bu döngünün dışına çıkabildiği, kendi gerçekliği ve amaçlarına odaklanabildiği için başarılı olmuştur.

Bozulmanın Kökleri

Dünya devrimi, SSCB Komintern ve tek tek ülke devrimlerinin bu iç içe geçen sürecine yakından baktığımızda pratik ilişki ve olaylar ağı arkasına gizlenmiş daha teorik bir tartışmayla yüz yüze kalırız. Yerel, merkez, demokrasi-diktatörlük, demokratik merkeziyetçilik (vb.) üzerine yürüttüğümüz tartışma ve bu meselelerin kavranışındaki yanlışlıklar üzerine vurgularımız hatırlanacaktır. Pratik süreci yöneten bu teorik arka-plandı. Teorinin boşlukları ya da zayıf yanları pratik süreç temelinde tamamlanıp zenginleşeceğine, teori pratik zorluklar yönünde kısıldı.

Yerelin kısıtlanması anlamına gelen hiçbir merkeziyetçiliğin (sorunun diyalektik kavranışıyla) ya da merkeze bağlanmayan hiçbir yerelciliğin var olma, kendini üretme şansı yoktu. Merkeziyetçilik yerelin, diktatörlük demokrasinin tam olarak kapsanması ve kaynaştırılması, temelinde varlık kazanabilirdi. Demokratik merkeziyetçilik, iki yanın birleşmesi değil kaynaşıp yeni bir şey olması olarak anlaşılmalıydı. Bu iki yönün mekanik olarak yan yana gelişi, tutarsız salınımlarla karakterize olan bir örgüt anlayışı ve kavrayışını, ikisinden birinin öne çıkarılması ise liberal veya bürokratik örgüt anlayışını ve kavrayışını kaçınılmaz hale getirecekti. Ne biçimde olursa olsun son tahlilde burjuva ideolojisine dönüş kaçınılmaz olacaktır.

Ne yapmalı?
Öneri-5: Ayakları Doğduğu Topraklara Basan, Yüzü Dünyaya Dönük, Özgüven Sahibi Partiler Yaratmalıyız

Komintern, 2. Enternasyonal partilerinden koparak Ekim'in izinde yeni, devrimci bir yola yönelen, ama henüz somut bir örgütsel form kazanamayan örgüt-partilere mer-

kezileşmeyi arttırarak üstten biçim vermekten ziyade; desteklemeyi, yön vermeyi, kendi toplumsal gerçekliklerine dayanarak ve kendi pratikleri yoluyla biçim almalarını hızlandıracak bir süreci örgütlemeyi tercih etmeliydi. Hiç kuşku yok ki bu tercihin hali hazırda gerçekleşen, olgunlaşan dünya devriminin ihtiyaçlarına uygun örgütsel yapıları hızla ve kesin bir biçimde inşa edebileceği söylenemez. Ama bu tercihin, "*acilen*" devrimci önderlikler yaratma ihtiyacına aşırı merkezileşme yolundan daha az katkı sunacağı da söylenemez. Tersi hem teorik, hem de pratik olarak daha uygundur. Fransa ve Çin örnekleri bu açıdan yeterince açıklayıcı örneklerdir. Merkezileşme ile uyumlu bir oluşum ve gelişim süreci geçiren Fransa Komünist Partisi devrimci bir örgüt formu yaratmakta ve kendine yol açmakta başarılı olamamış, doğal olarak dünya devrimini güçlendirememiştir.

Ve son tahlilde burjuva ideolojisine doğru bozulmuştur. Merkezi yapıya paralel ve özerk bir yol açabilen Çin Komünist Partisi ve devrimi ise yeni bir örgüt formu ve teorik kavrayış oluşturmuş, dünya devrimine büyük bir ivme kazandırmıştır.

Komintern'in esnek, yereli en tam biçimde kucaklayabilen bir yapıya sahip olması onun dünya devriminin merkezi olma rolünü güçlendirecektir. (Dahası bürokratik ve bir ülke ya da partinin hegemonyasını pekiştirip yayan) bir yapı haline gelmesini engelleyecek ya da bu riski minimize edecekti. Ayrıca tek tek devrimci iktidarların ya da partilerin kendi gerçeklikleri temelinde ve pratikleri yoluyla şekillenen özgüven sahibi, yaratıcı ve üretken önderlikler olarak dünya devrimine bağlanmasını kolaylaştıracaktı. Dönemin partileri yine de yenilebilirlerdi. Ama bu durumda dünya devriminin ateşi içinde ve kendi yenilgileri ve mücadelelerinden gerçek dersler çıkaran güçlü devrimci önderliklere doğru dönüşeceklerdi. Ve belki tarih başka türlü ilerleyecekti. Alman

Spartakistleri kitleleri kucaklayan bir devrim partisi haline gelebilecek ve faşist tırmanışı önleyebilecekti. İtalyan ve Fransız partileri hızla militanlaşan işçi hareketine devrimci bir yön verebilir ve iktidarı ele geçirebilirdi. Yunan, İspanyol ve Bulgar partileri büyük devrimci pratiklerini devrimci bir iktidarlaşma ile sonuçlandırabilirdi vb. vs. ya da tüm bunlar olmasa bile 2. Paylaşım Savaşı'nın dünya devrimi yönünde dev bir sıçrama ile sonuçlanması önünde ne "*engel*" olabilirdi? Yunan, İspanyol, Fransız, İtalyan, Yugoslav ve diğer Balkan ülkelerindeki direniş hareketlerinin yenilmesi ya da burjuvazi ile uzlaşması tesadüf müydü? Bu söylediklerimiz çok mu naif görünüyor? Eğer gerçeklere olduğu gibi, eğip-bükmeden bakarsak bu söylediklerimizin zoraki ya da aşırı iyimser yorumlar değil, gerçek olanak ve dinamiklere dayanan varsayımlar olduğu görülecektir.

Enternasyonalizm:
"Ulusal Fedakârlıklardan Çekinmeden"
Dünya Devrimi Yolunda Yürümek

Komintern, SSCB'nin uluslararası siyasette değerlendirdiği bir enstrüman olarak değil de gerçek bir dünya partisi olarak gelişseydi, bu olanak ve dinamikler pekala dünya devrimi yönünde realize olabilirdi. Komünistlerin önderliğindeki direniş hareketlerinin devasa güçlere dönüştüğü, Avrupa ve Asya'nın birçok ülkesinde iktidara yürüdüğü bir anda gerçek bir Komintern (eğer olsaydı), hiç tereddütsüz dünya devrimi şiarını yükseltecek ve dünya devriminin merkez üssü olarak SSCB'yi bu amaca koşacaktı. Lenin diyor ki:

> *"Ulusal fedakârlıklardan çekinmeden (enternasyonalizm sadece bundan ibarettir) devrim yolunda yürüselerdi, uluslararası işçi devriminin çıkarlarını kendileri için, şu ya da bu ulusal*

devletin, fakat özellikle de kendi ulusal devletinin bütünlüğü, güveni ve huzurundan daha üstün olduğunu ilan etselerdi, (ve bunu eylemle doğrulasalardı), Alman işçileri çok daha büyük bir başarı kazanabilirlerdi."(53)

Lenin'in bunu kapitalist ülkelerin işçileri için söylediği öne sürülebilir. Ancak, "*ulusal fedakârlık*" tan kaçınmamak gibi bir enternasyonalizm ölçüsünün kapitalist ülkelerden daha çok sosyalist ülkeler ve işçileri için geçerli olması gerektiği açıktır. Yine Lenin'e başvuralım:

"... muzaffer proletarya... kapitalistleri mülksüzleştirdikten ve kendi ülkesinde sosyalist üretimi örgütledikten sonra kendini diğer, kapitalist dünyanın karşısına koyacak ve diğer ülkelerin ezilen sınıflarını kendi yanına çekecek, onlar da kapitalistlere karşı isyanlar körükleyecek ve gerektiğinde sömürücü sınıflara ve onların devletlerine karşı, hatta silah zoruna bile başvuracaktır."54

"Belli Bir örgüt... Belli Bir İdeolojidir"

Sonuç olarak dünya devriminin örgütlenmesi ve bunun aracı olarak ortaya çıkan Komintern'in ilk andan itibaren yanlış tercihler ve siyasetler temelinde şekillenmesi, daha sonrasında ortaya çıkan sosyal-emperyalist ve ulusalcı sapmaların da kaynağı olmuştur. Başta Lenin ve Bolşevikler olmak üzere dönemin komünist hareketi doğru saiklerle hareket etmiş, doğru hedefler belirlemiş ama buna uygun yol, yöntem ve araçlar oluşturamamıştı. Son tahlilde burjuva ideolojisiyle sakatlanmış yol, yöntem ve araçlara başvurulmuş, bu araçlar hedefleri kısmış, bozmuş ve kendine uygun hale

getirmiştir. Nepal devriminin önderlerinden Prachanda'nın doğru biçimde vurguladığı gibi:

> *"Yeni ideoloji sürekli yeni örgüt gerektirir. Eğer devrimciler talepleri zamanında doğru bir yöntemle çözemezlerse eski örgüt yeni ideolojiyi yiyip bitirir... İdeoloji, örgütsel yapı ve çalışma yöntemi arasında diyalektik bir iç ilişki vardır. Bir iç çelişki durumunda bilimsel fikirlerin hakim geleceğini kimse garanti edemez. Eğer iç çelişki belli bir durumda, uygun bir biçimde çözülmezse eski örgüt ve eski çalışma yöntemi yeni fikirleri köreltir ve eski fikirleri dayatır. Burada anlaşılması gerekenşey, belli bir örgüt ve belli bir çalışma yöntemi ne de olsa belli bir ideolojidir. Bu anlamda yeni ideoloji ile eski örgüt arasındaki iç çatışma nihayetinde yeni ve eski fikirler arasındaki çatışmadır."(55)*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAYALDEN GERÇEĞE / YAŞANAN NEYDİ?

"Basitçe devrimci ve sosyalizm yandaşı ya da komünist olmak yetmez. Verili her anda, tüm zinciri sımsıkı elde tutmak ve bir sonraki halkaya geçişi esaslı bir şekilde hazırlamak için, var gücünle asılman gereken zincirin o özel halkasını bulmayı bilmek gerekir. Ve olayların tarihsel zincirinde halkaların düzeni, biçimi, bağlantısı, birbirinden farkı, bir demircinin yaptığı normal bir zincirdeki gibi kolay ve basit değildir." Lenin

Geri Çekiliş

Sovyet devriminin kırılma noktaları daha Lenin hayattayken açığa çıkmaya başlamıştı. Parti, Sovyetler ve bir bütün olarak devlet aygıtının bürokratik dejenerasyonundan yeni burjuvazinin açığa çıkışı ve bürokratik yapı ile kaynaşmaya başlamasına, Komintern'deki işlev bozulması ve dünya devrimi perspektifinin aşınmasından, başta köylülük olmak üzere belli başlı emekçi-ezilen sınıf ve kesimlerin işçi sınıfıyla, işçi sınıfının ise parti, Sovyet ve sendikalarla arasındaki mesafenin açılmasına, kadınların cinsel ezilmişlikleri temelinde özgürleşmeleri ve toplumsal yaşamın tüm düzeylerinde eşit birer özne haline gelmeleri konusunda yaşanan

gelişmenin 'görece'nin - kapitalizme göre- sınırlarını aşarak niteliksel bir boyut kazanamamasına kadar hemen tüm ayrım çizgilerinde sosyalizmin teorik öncüllerinden aşınma görünebiliyordu.

Devrimin ilk günlerinde art arda yayınlanan ve sosyalizme dönük güçlü bir arzu ve yönelimi temsil eden kararnameler dizisi gerçek yaşamda karışılığını bulamadı. Lenin, Sovyet devriminin karşı karşıya bulunduğu bu vahim durumu görüyor, açıkça ifade ediyor, mücadele ediyordu. Lenin, tüm gücü ile Bolşevikleri dünya devrimi gelene kadar ayakta kalma ve olabildiğince uygun bir pozisyon edinme hedefine yönlendirmeye çalışıyordu. Hemen tüm kritik noktalarda sosyalizm çizgilerinden geri çekilmeler yaşanıyor ve bu geri çekilmeler dünya devrimine kadar güç toplama ve proleterya iktidarını şu ya da bu oranda koruma hedefine bağlı olarak ele alınıyordu.

Güçler dengesi geri çekilme ya da uzlaşmaları kaçınılmaz hale getirdiğinde bunu yapmak gerekir. Güçlerin açıkça uygunsuz olduğu koşullarda kahramanlık çağrıları yapmak, uzlaşma ve geri çekilme gibi şeylere burun kıvırmak, ideallere bağlılığın değil, uzun soluklu savaşma ve kazanma kararlılığı arzusundaki noksanlığın belirtisidir. Troçki ve Buharin başta gelmek üzere dönemin bütün 'solları' bu gerçeği kavrayamıyor, teorinin olduğu gibi uygulanmasını talep ederek savaş ve devrimci kahramanlık çağrıları yapıyordu. Lenin ise uzlaşma, barış, geri çekilme gibi şeylerden bahsediyordu. Lenin, 'solların' bu yaklaşımlarını şöyle eleştiriyordu:

> *"...proleter yanları çok az, küçük burjuva yanları ise özellikle çok olduğu için kendilerine proleter komünistler demeyi de seven 'sol' komünistlerimiz, güçler dengesi üzerine düşünmeyi, onu hesaplamayı bilmiyorlar. Marksizmin ve Marksist taktiğin özü budur..."1*

"Olağanüstü zor ve tehlikeli bir uluslararası durum, manevra yapma ve geri çekilme zorunluluğu; Batı'da korkunç derecede yavaş olgunlaşan yeni devrim patlamalarını bekleme dönemi: Ülke içinde yavaş inşa ve amansız 'teşvik' dönemi, sıkı proleter disiplini tehdit eden küçük burjuva düzensizliğin ve anarşiye karşı uzun süreli ve inatçı mücadelesi dönemi sosyalist devrimin mevcut özel aşamasının özellikleri kısaca bunlardır...

...bu acınası devrimcilerin şansızlığı şu ki, aralarında en iyi motiflerden hareket eden ve sosyalizm davasına mutlak bağlılıkla sivrilenleri bile gerici ve uğursuz savaştan bitkin düşen, kan kaybeden, sosyalist devrimi ileri ülkelerden çok daha erken başlayan geri ülkenin, kaçınılmaz olarak geçmek zorunda kaldığı özel ve 'özellikle nahoş' durumu anlamıyorlar; zor bir geçişin zor anlarında metanetleri yok."(2)

'Önderlik' Açmazı

Lenin ve Bolşeviklerin karşı karşıya bulunduğu durum gerçekten de olağanüstü zordu. Ve geri çekilmeden iktidarı korumak imkânsız gibi bir şeydi. Geri çekilme, 'sollar' tarafından Ekim'in ve komünün çizgisinden sapmak; kapitalistler tarafından 'yola gelmek'; Lenin tarafından ise koşulların kaçınılmaz kıldığı, amaca tam bağlılık temelinde güç toplayıp yeniden harekete geçmek için bir fırsat yaratmak anlamı taşıyordu. Aslına bakılırsa mevcut durum bu üç ihtimale de zemin sunuyordu. Lenin de bu olasılıkları görüyor ve kabul ediyordu. Ve aslında öne sürdüğü tutumla tüm olasılıkları görüp, karşılayacak bir açı oluşturmaya çalışıyordu. Lenin'in planında zayıf olan nokta 'geri çekilme' değildi.

Bu geri çekilmeyi bir kırılmaya yol açmadan yönetebilecek bir önderlik aygıtından yoksun olmasıydı. Lenin, neredeyse tek başına tüm süreci omuzlamıştır. Önderlik aygıtı içindeki karmaşayı gemlemeye; tüm güçleri, hem somut sorunlarla baş etme, hem de amaca bağlılığı koruma noktasında yönlendirmeye çalışmıştır. Ve bu açıdan denebilir ki Lenin, büyük bir önderin tarihsel akışa yapabileceği etkiyi sınırlarına kadar gerçekleştirmiştir. Ancak hiçbir tarihsel süreç bir ya da birkaç dehanın temelinde karşılanamaz. Önderlik bir örgütü temsil edip, kapsayıp harekete geçirebildiği, örgüt de bir toplumsal kuvveti (ulus, sınıf, cins vs.) kapsayıp harekete geçirebildiği zaman ve oranda başarı kazanabilir. Le-nin'in açmazı da buydu. Onun dehası örgütsel bir temelden yoksundu (Ve bu örgütsel temeli yaratma fırsatı bulamadı).

Bu gerçeklik içinde geri çekilmeye bir dizi hesap hatası, yanlış araç ve biçimlere yönelme, yön tayinindeki yanlışlıklar vb. eşlik etti. Oldukça özgün ve ilk deneyim olması nedeniyle bu durum bir yere kadar olağan ve eşyanın doğasına uygun bulunabilir. Bolşevikler, pratik yolundan ilerliyordu. Ve bu, onlara siyasal tutumlarında esneklik sağlıyordu. Bu, Bolşeviklerin en önemli özelliklerinden biriydi. Ne var ki, tek tek sorunlara pratik yolundan yanıt verme yeteneği; tek tek sorunları genel bir perspektif içinde algılama ve genel perspektifle somut tutumlar arasında ortalama bir uyum sağlama kararlılığı ile birleştirilmediğinde kırılma kaçınılmaz hale gelir. Pratik yolundan öne sürülen somut tutum ile genel perspektif arasındaki korelasyon her şeyden önce bir önderlik karakteristiğiydi. Ve bunun için Bolşevik Parti'nin tek tek önderlik unsurları bir aygıt içinde birleştirilmeliydi. Sorun, Lenin'in dehasının ötesinde bir mekanizma yaratılarak karşılanmalı-çözülmeliydi.

Arayış

Lenin'in son dönemindeki yazılarına bakıldığında bu soruna - bir önderlik mekanizması yaratılması sorununa - çok özel kafa yorduğu görülecektir. Lenin, Bolşevik Parti'nin 'önderlik yapısı'nın taşıdığı zayıflığı görüyor ve dünya devrimi gelene kadar dirayetini kaybetmeden ayakta kalmayı başarabilecek, mütevazı inşa çabasını sürdürebilecek bir önderliğin nasıl oluşturulabileceğine, bu mekanizmanın hangi çekirdek üzerinden varlık kazanabileceğine kafa yoruyordu. Ancak ne Bolşevik önderlik yapısı hızla bu yönde sonuç verebilecek durumdaydı, ne de ilk elden böyle bir mekanizma oluşturulamasa bile denge sağlayabilecek, mevcut önderlik potansiyeline yön verebilecek ağırlığa sahip bir önder vardı. Lenin'in vasiyeti olarak nitelenen 'önderler' üzerine değerlendirmeleri bu gerçeği ve çıkış arayışını yansıtıyordu. Lenin, tek tek tüm önderleri değerlendiriyor, çeşitli eksik ve sorunlu yanlarını vurguluyor, parti birliği ve iradesini temsil edebilecek, koruyabilecek önderin özelliğine değiniyor ama doğrudan şu ya da bu kişiyi işaret etmiyordu. Lenin'in bu konuda açıkça kaygılı olduğu anlaşılıyor.

Önderlik kadroları arasında iki kişi öne çıkıyordu. Troçki ve Stalin. Zinovyev ve Kamanev'in örgüt yapısında ve kitleler arasında belli bir etkisi olsa da (özellikle devrim esnasındaki tutumlarından dolayı) önder olarak benimsenebilecek ve ağırlık yaratabilecek durumda değillerdi. Buharin, Rikov ve Tomski - özellikle Buharin - genç ve dinamik önderler olsalar da siyasal kararlılık ve örgütsel deneyimlerden yoksunlardı. Yıldızları parlak ama örgüt üzerinde ağırlık oluşturmaktan uzaklardı. Kollantay ve Şliyapnikov gibi öne çıkan ve önderlik potansiyeli taşıyan kadrolar da vardı. Ama tüm enerjilerine, zekâlarına rağmen onlar da deneyim, siyasal kararlılık, kapsayıcılık ve örgüt üzerinde ağırlık oluşturmak gibi önderlik için olmasa olmaz sayılabilecek kimi özellik-

lerden yoksunlardı. Sonuç olarak geriye Stalin ve Troçki kalıyordu.

Troçki: Parlak Ama Kararsız Bir Lider

Troçki, gerek kitleler nezdinde, gerekse de örgüt üzerinde Ekim'in (Lenin'le birlikte) sembollerinden biri olarak görülüyordu. Parlak bir hatip, teorisyen ve yetenekli bir lider olarak öne çıkıyordu. Onun temel sorunu, Lenin'in tabiriyle 'sorunların idari' yanına eğilimli (bürokratik) oluşu ve kritik dönemeçlerde her zaman yeterince metanetli olmamasıydı. Ayrıca Bolşevik kökenden gelmemesi, Bolşeviklere katılımından önce ve sonra bir dizi konuda Lenin'in çizgisinden ayrı bir konum alması ve özellikle de Brest - Litovsk Anlaşması sırasındaki tavrı nedeniyle genel olarak örgüt açısından olmasa bile yönetici kadrolar arasında önder olarak benimsenmesi güçtü.

Stalin: Kararlı Ama Bürokratik, Kapsayıcı Değil

Stalin, önderlik içinde beklide en az tanınan (kitleler ve örgüt tabanı açısından) ve geride duran kişiydi. Çeşitli sorunlarda Lenin'le arasında bir mesafe oluşsa da, hiçbir zaman Lenin'e karşı aktif, muhalif bir pozisyon almamıştı. Temel avantajı örgüt yapısı üzerindeki hâkimiyetiydi. Troçkist kimi kesimlerin Stalin'in örgüt üzerindeki etkinliğini sonradan sinsice ve komployla artırdığı iddiası gerçeklere uymamaktadır. Stalin'in örgüt üzerindeki etkinliği, Bolşeviklerin örgütsel yapı olarak şekillendirdikleri ilk döneme kadar uzanmaktaydı. Lenin, Kamanev, Zinovyev, Buharin gibi önderler genellikle yurtdışında ve aktif örgütsel çalışmanın dışında ve daha çok siyasal, teorik ve genel yönetim sorunlarıyla uğraşırken; Bolşevik Parti'nin örgütsel inşası ve yönetimi esas olarak Sverdlov ve sonra da Stalin'in inisiyati-

findeydi. Lenin'in tabiriyle Bolşevik örgütün gerçek 'önderi ve yaratıcısı' Sverdlov'du. Ondan sonra ise Stalin geliyordu. Siyasal ve teorik konularda çok fazla öne çıkmasa da pratik yanı oldukça gelişkindi. Örgüt üzerindeki etkisi ve emeği kısaca tartışmasızdı. Buradan bakıldığında önderlik için uygun seçeneklerden biri gibi görünmekteydi. Ama, Stalin'de örgüt üzerinde birleştirici faktör olmasını engelleyen bir dizi özellikte vardı. Öncelikle siyasi ve teorik olarak örgüt kapasitesini kucaklayıp realize edebilecek ve genel bir ağırlık-denge yaratabilecek olgunluktan uzaktı. İkinci olarak yö-netme tutkusu ve kabalıkları nedeniyle de yapıcı ve birleştirici değil, dağıtıcı ve yıkıcıydı. SSCB'nin ilk 'Milliyetler Komiseri'ydi. Ama Gürcistan örneğinde görüldüğü gibi, yeterince sabırlı, yapıcı ve birleştirici değildi. Böylesine hassas bir sorunda Bolşevik önderliği ciddi bir sorunla baş başa bırakmıştı. Lenin, onu ve ekibini Büyük Rus şovenizmine eğilim göstermekle suçlayarak cezalandırılmalarını istemişti:

> *"Tam da şark uykusundan uyanırken, kendi ulusal azınlıklarımıza zorbalık ederek ve haksızlık yaparak saygınlığımızı baltalamamız kabul edilemez. Yabancı emperyalizmi eleştirmek zorundayız. Ama bizzat bizim, sadece ayrıntıda bile olsa, ezilen milliyetlere karşı emperyalist bir tutum takınmamız halinde, ilkesel taahhütlerimizden dönmüş olacağımızın anlaşılması daha da önemlidir."(3)*

> *"Bana öyle geliyor ki, burada Stalin'in aceleciliği, yönteme tutkusu ve netameli 'sosyal milliyetçiliğe' duyduğu öfke vahim bir rol oynamıştır. Politikada öfke genellikle son derece kötüdür."(4)*

"Bütün bu gerçek anlamda Büyük Rus milliyetçi kampanyadan, politik olarak Stalin ve Cerjinski sorumlu tutulmalıdır."(5)

Yine Lenin'in hastalığı döneminde, Stalin'in Genel Sekreterlik'ten kaynaklanan inisiyatifini yeterince özenli kullanmadığı görülmüştü. Partide gittikçe artan oranda bürokratik bir yapı ve bu yapıya paralel imtiyazlı bir kesim oluşmaya başlamıştı. 1919'a kadar parti aygıtında tam zamanlı çalışan 700 kişi üyelerce seçiliyor ve (Komün İlkeleri temelinde uygulanan) 'Parti Azamisi' ilkesine bağlı olarak bu kişiler bir işçiden fazla ücret ve yaşam standardına sahip olamıyordu. 1922'ye gelindiğinde bu çalışan sayısı 15 bin 300'e ve birkaç yıl sonra da 100 bine ulaşmıştı. Ve hemen hepsi yöneticilerin önerisi üzerine merkez tarafından atanarak işbaşına geliyordu. Yine 1923-1924 yıllarına gelindiğinde bu çalışanlara ücretler, ikramiyeler ve çeşitli avantajlarla birlikte işçi ücretinin on katına ulaşan maaşlar veriliyordu. (bkz. Yaşanmamış Sosyalizm-M.İ. Turan sf 120 / E.Mandel-İktidar ve Para) Lenin bu tablodan rahatsızdı. Stalin'in örgütü yönetip yetkilerini kullanırken takındığı yıkıcı ve bürokratik tarzın örgütün birliğini ve dolayısıyla geleceğini tehdit ettiğini düşünüyordu. 4 Ocak 1923'te 'Vasiyetine' bir ek yaparak Parti MK'sına Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden alınmasını önerdi:

"Stalin yoldaş Genel Sekreter olmasından bu yana geçen süre içinde elinde olağanüstü yetki toplamıştı! Ve ben, elindeki bu muazzam yetkiyi her zaman dikkatle kullanacağı konusunda emin değilim.

(...)

Stalin, gereğinden fazla kaba. Komünistler arasında, bizler arasındaki ilişkilerde kesinlikle rahatsızlık vermeyen bu eksiklik bir genel sek-

reter için kabul edilemez hale geliyor. Yoldaşlar, ben bu nedenle Stalin'in başka bir göreve getirilmesi konusunu görüşmenizi öneriyorum. Bu göreve, Stalin'e göre her şey bir yana tek olumluluğu olan, yani daha sabırlı, ağırbaşlı, kibar ve başkalarına daha çok dikkat gösteren kaprissiz vb. bir yoldaş önerilmeli."(6)

Çözüm: Çözümsüzlük

Lenin'in bu önerisi parti önderliği için de tartışılmış (Stalin, Lenin'in bu önerisi üzerine MK'ya Genel Sekreterlik'ten istifa dilekçesini sunmuştu), ama Troçki de dâhil hem parti önderleri, hem de belli başlı kadrolar tarafından reddedilmişti. Bu sonuç, hem Stalin'in parti içindeki etkisini göstermesi bakımından, hem de Stalin dışındaki hiçbir önderin böylesi bir sorumluluğu üstelenme cesareti ve kararlılığına sahip olmadığını göstermesi nedeniyle dikkate değerdi.

Lenin'in görüş açısından Stalin, parti önderliği için uygun olmayan bir kişiydi. Ama onun dışında da hiçbir önder öne çıkmıyor, hatta el birliği ile Stalin'i öne sürüyorlardı. Bir süre sonra Lenin, önderlik için Stalin'in yerine açıkça Troçki'yi işaret etti. Buna rağmen bu tablo değişmedi. Statükonun korunması, sorunların ertelenmesi genel bir eğilim haline geldi. Troçki, şöyle diyordu:

"Teşkilatta değişiklik yapılması için kongrede mücadele açma niyetim yok, bunu hem kendiniz biliniz, hem öbürlerine anlatınız (Kamanev'e söylüyor-bn.). Ben statükonun korunması fikrindeyim. Eğer Lenin kongreden önce ayağa kalkabilirse ki hiç sanmıyorum, bu konuyu yeniden ve birlikte ele alacağız. Ben ne Stalin'le ipi koparmak, ne Orcanikidze'yi atmak, ne de Ojejinski'yi

ulaştırmadan almak fikrindeyim. Ama gerçekte Lenin'le beraberim."(7)

Ne Yapmalı?

Öneri 6: Yeni Bir Önderlik Anlayışı ve Mekanizması Yaratmalıyız

Ne var ki statükonun korunması imkânsızdı. Devrimin önderliği ve parti birliği, Lenin'in hassas ve maharetli elleri sayesinde zar-zor ayakta duruyordu. Lenin'in dışında hiçbir önder bunu yapamazdı. Böylesi bir ağırlık oluşturamazdı. Yapılması gereken şey, Lenin'in yerine yeni bir önder aramak değil, önderlik mekanizmasını, dahası Sovyet mekanizmasını baştan aşağı yeniden düzenlemekti. Her siyasi eğilimin bir parti olarak örgütlenmesi, devlet iktidarını sürekliliğini ve niteliğini teminat altına alacak bir çekirdeğin örgütlenmesi gibi alternatif mekanizma ve yol önerilerimize daha önce değinmiştik. Bunlara bir de parti yönetiminin tam demokratikleştirilmesini, temel sorunların özel konferans ve kongreler tarafından yerellerce seçilen delegelerce tartışılarak sonuca bağlanmasının kural haline getirilmesi, atama sisteminin istisna ve istisnanın da ilgili yönetici kurumun oy birliğine dayanması, yöneticilerin, delegelerin mesela iki dönemden fazla seçilememesi gibi yetkiyi dağıtıcı yöntemlerin genelleştirilmesi ve kural haline getirilmesini ekleyebiliriz. Genel sekreterlik bir otorite merkezi olmaktan çıkarılarak önderlik mekanizmasına yedirilmiş otoriteyi işleten, koordine eden bir yapı olarak reorganize edilebilmeliydi.

Sorunun kişiler (ve onlarda dile gelen siyasal eğilimler) üstü bir denge mekanizması oluşturularak çözülmesi, salt ve basit anlamda örgütsel bir düzenleme olarak anlaşılmamalıdır. Her siyasal eğilimin aynı zamanda bir teorik tutum ve birikime tekabül ettiği unutulmamalıdır. Bolşevik birikim, Lenin'in teorik-pratik yaklaşımlarında en genel çizgilerine

kavuşsa da tek tek şu ya da bu öndere indirgenemezdi. Bu indirgenemezlik sadece eşyanın doğasından kaynaklanan (Hiçbir şey tam değildir ve olamaz. Her şey akar. Sürekli değişir. Gelişir, yenilenir ya da çürür... Sen nelere kadirsin diyalektik!) bir şey değildir. Aynı zamanda -söz konusu şeyin- tanımlayıcı özellikleriyle ortaya çıkmaması anlamına da gelir. Lenin dışındaki hiçbir önderlik kadrosu Bolşevik birikimi temsil edecek bir yetkinliğe, kapsayıcılığa ve ağırlığa sahip değildi. Hemen hepsi çeşitli zayıflıklar içeriyor ama aynı zamanda Bolşevik birikime de katkı sunuyordu. Örgüt mekanizmasının bahsettiğimiz biçimde düzenlenmesi bu açıdan şu ya da bu teorik-pratik zayıflık noktasını tamamlayacak, dengeleyecektir. Bolşevik birikim, şu ya da bu parti temelinde değil, proleterya diktatörlüğünün genel zemini üzerinde gelişimini sürdürecekti. Partiler, sendikalar, kitle örgütleri ve diğerlerinin birikimi proleterya diktatörlüğü mekanizması içinde sınıf mücadelesi yoluyla damıtılacak ve teorik, politik, ideolojik birikime yol açacak, sosyalizm yönünde derinleşmeyi güvence altına alacak yönlendirici çekirdeği üretecekti.

'İşçi Muhalefeti'nin üretimin örgütlenmesinde işçi kitlelerinin ve sendikalarının inisiyatifinin artırılması ve tam demokrasi çizgisi, üretimin örgütlenmesinde işçileri dışlayan, aşırı merkezi bürokratik yönetim anlayışını baskılayacak ve dengeleyecekti. Troçki'nin maceracı ve 'enternasyonalizm' dozu yüksek dünya devrimi çizgisi, tek ülkede sosyalizmin ulusalcı yorumunu baskılayacak ve şu ya da bu oranda enternasyonalist çizgiyi korumaya zorlayacak ve dengeleyecekti. Buharin'in köylücü-yavaş ilerleme çizgisi, işçi-köylü ittifakını zora sokan, Sovyet toplumunda derin yaralar açan hızlı sanayileşme ve kolektifleştirme çizgisini baskılayacak ve geçişin toplumsal doku parçalanmadan devrimci dönüşüm temelinde ilerlemesini zorlayacak ve dengeleyecekti. vb. vs...

Tabi tüm bu örnekleri tersinden kurabileceğimizi de ayrıca vurgulayalım. Yani tek ülkede sosyalizm çizgisi, maceracı-enternasyonalizmi dengeleyip baskılayarak daha temkinli olmaya zorlayacak; üretimin aşırı merkezi-bürokratik-örgütlenmesi çizgisi, işçi muhalefetinin aşırı - demokratizmini baskılıyarak, koşulları daha fazla dikkate almaya zorlayacak, dengeleyecekti vs... Şu ya da bu süreçte, şu ya da bu çizgi öne çıkabilecek ama bu mekanizma sayesinde öne çıkan çizgiler diğer çizgilerin baskılanmasıyla daha dengeli davranmak zorunda kalacak ve toplamda proleterya diktatörlüğü sisteminin genel çerçevesinde ortalanacaktır. Sonuç olarak sosyalizmin gelişip serpilmesine bağlı olarak bu çizgilerin en iyi yönleri kaynaşarak yeni bir toplumsal birliğin oluşturucu bileşenleri haline gelecekti.

Kapitalist Restorasyonun Kökenleri

Ekim'in hemen sonrasında açığa çıkmaya başlayan ve iç savaşla birlikte hızla derinleşip yaygınlaşan sorun alanları, Lenin'in ölümünü takip eden süreçte hızla çatışma ve kopuşma unsurları haline geldi. Lenin döneminde bile Bolşevik Parti'nin örgütsel-önderlik birikimi ortaya çıkan sorunları göğüslemekte olağanüstü derecede zorlanıyor ve geri çekilmeler, kırılmalar yaşıyordu. Birleştirici faktör olarak Lenin'in kaybedilmesi, önderlik bileşenlerinin çeşitli sorunlar etrafında yürüttüğü çizgi çatışmaları yoluyla bölünmesi, her kritik noktada tasfiyeler ile çizgi kırılmaları iç içe geçerek ilerledi. Hangi çizginin haklı olduğu ya da sürecin nasıl ilerlediği üzerine fikir yürütmenin somut bir anlamı olmadığı kanısındayım. (Zira her çizginin kendi durduğu noktadan hayli 'doyurucu' argümanlar ileri sürebildiğini biliyoruz). Kanımca tüm çizgilerin belli açılardan haklı ve haksız yanları olsa da toplamda sorunlara çözüm üretme kapasitesinden yoksunlardı. Hiçbiri Lenin'in ilkesel tutumuna, politik deha-

sına ve birleştiriciliğine sahip değlidi. Stalin'in yerinde Troçki, Buharin ya da Kamanev-Zinovyev ol-saydı ne olacaktı? Kanımca esasta hiçbir şey değişmeyecekti. Kendilerine özgü yollardan aynı yere çıkacaklardı. Kapitalist restorasyon Stalin'e ya da Stalin sonrası Kuruçev'e bağlamak oldukça kolaycı ve metafizik bir yaklaşımdır. Kapitalist restorasyon, şu ya da bu lider ya da çizgiden değil, Rus toplumunun geriliği ile Bolşevik önderliğin örgütü yönetme yeteneğindeki geriliğin birleşiminden doğmuştur. Kapitalist restorasyon somut bir olasılık olarak daha devrimin ilk günlerinde ortaya çıkmıştı. Kapitalist dinamikler, oldukça zayıf olan sosyalist kurumlar içine sızmış, onları kemirerek, onların kabukları altında varlığını ve gelişimini sürdürmüştü. Lenin bu gerçeği görüyor, uyarıyor ve mücadele ediyordu. Lenin sonrasında ise ortaya çıkan çizgi çatışmaları bu gerçeği örttü ve böylece gelişimine alan açtı.

Tıkanma Noktaları

Sovyet deneyimi bir sosyalist inşa girişimi olarak ortaya çıktı ve gelişti. Ne var ki, bu girişim ekonomik, sosyal, kültürel vd. bakımlardan hiçbir zaman bir girişim-deneme olmanın ötesine geçemedi. Bütünlüklü bir sosyalist toplumsal yapı üretemedi. (Deneyimin uzun bir süre tek ülke sınırları içinde kalması ve deneyimin gerçekleştiği ülkenin geri yapısının bunda belirleyici bir kesit olarak rol oynadığını belirtmek gerekiyor.) Bu, kendi gerçekliği içinde bir yere kadar anlaşılır bulunabilir ya da açıklanabilir. Asıl sorun ve kabul edilmez olan, Sovyet denemesinin içinde geliştiği koşulların ürünü olan pratik zorunlulukları teorik sabitler haline getirerek sosyalist hareketi uzun yıllar zihinsel olarak felç eden bir kavrayışa zemin sunmasıdır.

Sosyalist aklı felç ettiğini düşündüğümüz tıkanma noktalarını belli başlıklar üzerinden ele almaya, değerlendirmeye çalışalım.

'Tek Ülkede Sosyalizm' Düşüncesinin Oluşumu

Teoride tek ülkede sosyalizm yoktu. Stalin de dahil hiçbir Bolşevik önder 1925'e kadar tek ülkede sosyalist bir toplum düzeni oluşturulabileceği fikrini savunmamış, hatta böylesi yaklaşımları açıkça reddetmişlerdi. Lenin'in tek ülkede sosyalist bir toplumsal düzenin kurulabileceğini söylediği iddiasına dayanak olarak öne sürülen birkaç örnekte ya politik devrimler (yani iktidarın ele geçirilmesi anlamında sosyalizmin zaferi) kastedilmekte; ya da belli başlı ileri-kapitalist (emperyalist) ülkelerde iktidarın ele geçirilerek, kapitalist dünya sisteminin açıkça ve geri dönülmez biçimde yıkılma sürecine girerek sosyalizmin yolunun açılması kastedilmektedir. Yorum yoluyla, tevil edilerek verilen bu birkaç örneğe karşın 1925 öncesi -Stalin de dâhil- tüm Bolşevik yazında yüzlerce karşı örnek vardır. Daha önce Lenin'in konuya dair yaklaşımlarını özetleyen bir dizi örnek vermiştik. 'Tek ülkede sosyalizm' fikrinin önde gelen savunucusu olarak Stalin bile 1925 öncesinde 'Tek ülkede sosyalizmin kurulabileceği' fikrine açıkça karşı çıkıyordu. 1924'te kaleme aldığı "*Leninizmin Temelleri*" adlı çalışmasında şöyle diyordu Stalin:

> *"Eskiden tek ülkede devrimin zaferi imkânsız görülürdü. (Stalin burada politik anlamda devrimin zaferinden bahsetmektedir, yine de bu fikir yanlıştır. Çünkü Marks, Engels de dahil hiçbir devrimci önder, hiçbir zaman tek ülkede iktidarın ele geçirilmesi olasılığını reddetmemştir bn.) Çünkü burjuvazi üzerinde zafer için, tüm ileri ülkelerin, ya da her halükarda bu ülkelerin çoğunluğunun proleterlerinin ortak eyleminin gerekli*

olduğu varsayılırdı. Şimdi bu görüş artık gerçeğe uymamaktadır... Emperyalizm koşulları altında... proletaryanın tek tek ülkelerde zaferi yalnız mümkün değil, bilakis gerekli de kılmaktadır... Ama tek ülkede burjuvazinin iktidarını yıkmak, henüz sosyalizmin tam zaferini güvencelemek anlamına gelmez. Sosyalizmin ana görevi -sosyalist üretimin örgütlenmesi- daha önümüzde durmaktadır. Bir, çok ileri ülkenin proleterlerinin ortak çabası olmaksızın bu görev çözülebilir mi? Tek ülkede sosyalizmin nihai zaferi sağlanabilir mi? Hayır, sağlanamaz. Burjuvazinin devrilmesi için, tek ülkenin çabaları yeterlidir, devrimimizin tarihi bunun kanıtıdır. Sosyalizmin nihai zaferi için, sosyalist üretimin örgütlenmesi için, tek ülkenin, özelliklede Rusya gibi bir köylü ülkesinin çabaları yeterli değildir, bunun için birçok ülkenin proleterlerini çabaları gereklidir." (8)

Tek ülkede sosyalist bir toplumun kurulabileceği fikrinin kaynağı dünya devriminin yakın bir olasılık olmaktan çıkması ve Sovyet toplumu ile partisine inşa çabalarını yönlendirecek somut bir hedef verme kaygısı idi. Sovyet toplumu ve partisini ne zaman geleceği belli olmayan bir uluslar arası devrim fikriyle harekete geçirmenin zorluğu önce halihazırdaki sapmaları teorinin bir unsuru haline getirmeye, sonra da teoriyi gerçekleşebilir hedefler düzeyine doğru kısmaya zorladı.

1926 yılındaki Komintern Yürütme Kurulu toplantısında konuya ilişkin Zinovyev'in yaptığı konuşma, tartışmanın evrimine ilişkin fikir verir nitelikte:

"1922'de Buharin tarafından kaleme alınmış olan Komintern'in program taslağında, neden tek ülkede sosyalizm teorisi ile ilgili (ve aynı

zamanda eşitsizlik konusunun Marks ve Engels tarafından bilinmediğine dair) tek bir kelimeye rastlanmaz? Komintern'in programının günümüzde yoldaş Stalin'in görüşlerine bağlı olanlar tarafından ancak, tek ülkede sosyalizm teorisi ışığı altında ele alınacağından şüphe etmemeli.

İşte bu teori, programın merkez noktasını meydana getirdi. 1923'te (Lenin hayatta olduğu sürece) programın tüzüğünde bu konuyla ilgili tek bir kelime, tek bir hece, tek bir hatırlatmaya rastlanmıyordu. Soruyoruz: Bu bir tesadüf eseri midir? Son olarak soruyoruz: Neden bu şekli ile tek ülkede sosyalizmin zaferi ilk olarak 1926'da Komintern'e önerildi? Neden Lenin'in sağlığında bunu Komintern'e önermek kimsenin aklına gelmedi? Neden tek ülkede sosyalizm Lenin'in ölümünden sonra peyda oldu?

(...)

Bazen şöyle açıklandığı oluyor. Marks ve Engels'in teorilerine ters düşse bile, Rus işçi sınıfına bir hedef gösterdiği için tek ülkede sosyalizm teorisi zorunludur. Bu tip yaklaşım muazzam tehlikelidir. Oportünizmin en berbat şeklidir. Teorik yanlışlar, bilimsel sosyalizm açısından siyasi zorunluluklara neden olamazlar. Gerçi sosyalist inşa için bir hedef gereklidir. Ama neden bu hedef ulusal olabiliyor da uluslararası olamıyor? Sorunun özünü işte burada aramalı.

Eğer işçi sınıfımız dünya devrimini kendisi için bir ölüm kalım sorunu olarak tanırsa, sonuç dünya devriminin seyrinden bağımsız olarak sosyalizmi inşa ettiği inancıyla yetiştirilmesinden çok daha başka olacaktır." (9)

Dogmatizm mi? Revizyonizm mi?

Zinovyev, sorunun kökenlerine dair oldukça doğru bir çerçeve çizse de somut bir alternatif sunamıyor. Sorun ortada duruyor. Komünistlerin uluslararası devrimin anlamını kavramakta güçlük çektiği bir anda, bir köylü ülkesinde, işçi sınıfının gerek bilinç gerekse örgütlenme düzeyi açısından geri ve dağınık olduğu bir ülkede, tüm emekçilerin emperyalist savaşın ve iç savaşın yarattığı yıkımdan çıkmaya odaklandığı bir ülkede; işçi sınıfının önüne "*dünya devrimini bir ölüm kalım sorunu olarak*" koymanın sorunu çözebileceği düşüncesi, en hafif deyimle naif görünüyor.

Kitleler, özellikle de burjuva aydınlanmasını yaşamamış, feodal değer yargılarıyla zincirlenmiş kitleler, teorinin peşinden gitmezler. Kitleler dokunabilecekleri, zihinlerinde canlandırabilecekleri hedeflere yönelirler. Belirli tarihsel kalkışma anlarında kitlelerin zihinleri ve kavrayışları da olağanüstü boyutlarda esner, genişler. Ufku açıkça görebilir ve yönelebilirler. Ancak böylesi dönemler sürekli değildir. Belirli tarihsel anlarda ortaya çıkar ve devamında yeniden geriye çekilerek olağan kavrayışa yerini bırakırlar.

Tüm dünyayı emperyalist bir savaşın kavurduğu, barışın, özgürlüğün ve eşitliğin ulusal sınırları aşan talepler sloganlar haline dönüştüğü bir anda dünya devrimi en bilinçsiz, en geri işçinin bile algılayabileceği bir alternatif olarak görürür. O anlarda dev işçi taburları kurup dünya devrimi seferine çıkabilirsiniz! Ama o olağanüstü dönem bir defa geri çekilip olağan sınırlara dönüldüğünde kitlelerin algısı da sınırlarına doğru çekilir. Olağan bir dönemde ortalama bir işçinin algısı teorinin gereklerine değil, somut, yaşamsal sorun ve ihtiyaçlara yönelir. Daha fazla ekmek, daha iyi çalışma koşulları, daha fazla hak, adalet, eşitlik, özgürlük, söz hakkı vb. ister... Bilinç düzeyi, sosyalist - demokratik kültürü ve kavrayışı geliştikçe kavrayışı da gelişir. Bilimsel sosyalizmin,

sosyalizmi kapitalist aşamanın sonucu olarak görmesinin nedeni budur. Sosyalizm, kapitalist toplumun kendine özgü dinamik ve çelişkileri içinde daha somut, dokunulabilir, kavranabilir bir olanak haline gelir. Köleci ya da feodal toplumun penceresinden sosyalizm insani bir tahayyül, ütopya olmanın ötesinde gerçek bir toplumsal - maddi temel bulamaz. Ama kapitalist toplumun yarattığı çelişki ve dinamikler sosyalizmi somut tarihsel bir olanak olarak insanlığın önüne koyar. Sonuç olarak Zinovyev'in teorik olarak ortaya koyduğu doğru, gerçek yaşamla, hele Rusya gibi geri bir ülkenin gerçekçiliğiyle ilişki içinde tartışmalı gözükmektedir. Burada yaman bir çelişki ile karşı karşıyayız. Teorik olarak yanlış olan, politik olarak oldukça işlevli ve doğru görünebiliyor. Ya da tersi... Zinovyev, tercihini politikayı teoriye kurban etmek yönünde yapıyor. Stalin ise tam tersini yaparak teoriyi politikaya kurban ediyor. Birincisi dogmatizme, ikincisi ise revizyonizme açılarak Marksizm dışı bir konum alıyorlar. Marksizm, teoriyi dondurmayı ya da bozmayı değil, tarihsel - toplumsal gerçeğe ve gelişmeye bağlı olarak geliştirmeyi öngörüyordu. Teori yöntemsel temelde kavrandığında, yaşam değişip, olanaklar ve olasılıklar çeşitlendikçe, teorinin de bağlı olarak gelişip zenginleşmesi gerekecektir. Teori, ne Zinovyev'in yaptığı gibi olduğu noktaya çakılıp kalmalıydı ne de Stalin'in yaptığı gibi iç bütünlüğü bozulup kısılmalıydı. Yaşamla beraber, onun ortaya çıkardığı yeni sorunlara karşılık gelecek biçimde diyalektik olarak gelişmeliydi.

Teori ve Pratiği Buluşturmak

Ama nasıl? Bunun için hangi yol izlenmeli, ne yapılmalıydı? Ortada duran sorun, somut olarak politika ve teorinin uyumunu bozmadan çözülebilir miydi? (Bu soruyu daha geniş anlamda ve bugünü ve geleceği de kapsayacak şekilde sorabiliriz.) Kanımca bu soruya olumlu bir yanıt verebiliriz.

Bunun için teori iki noktada ele alınarak geliştirilmeliydi:

Birincisi, teori, gelişmiş kapitalist ülkeleri esas alarak oluşturulmuştu. Ama dünya devrimi kapitalist ilişkilerin geri olduğu bir köylü ülkesinde başlamıştı. Leninist demokratik devrim ve kesintisiz gelişim stratejisi teoriyi kısmen geliştirerek geri ülkelere özgü bir yol önermişti. Ancak sorunun ikinci yanı ile birlikte düşünüldüğünde bu yol kısmi bir çözüm olmanın ötesine geçemiyordu. Geri ülkelerde devrimin yolunu söylüyor ancak devrimci iktidarın karşı karşıya kalabileceği sorunlar ve izleyebileceği yollar hakkında bir şey söylemiyordu. Teorinin bu anlamda somut bir durumla karşılaşmadığı ve bu açıdan bu eksikliğin doğal olduğu söylenebilir. Ve hiç kuşkusuz bu doğrudur. Ancak teori, SSCB pratiğinden (öncesinde doğal karşılanabilecek) tam da bu eksikliğin giderilmesini istiyordu.

İkincisi, teoride tek tek ülke devrimleri arasında zaman ve mekan aralıkları olabileceği öngörülse de, yeterince dikkate alınmamıştı. Bu durum devrimin daha çok ileri kapitalist ülkelerde, emperyalist sistemin merkezinde gerçekleşeceği fikrinden kaynaklanıyordu. Ve gerçekten de dünya devrimi emperyalist sistemin merkezinde başlasaydı, zaman ve mekan aralığı muhtemelen daralacaktı. Ancak dünya devrimi, emperyalist sistemin merkezinde değil de tali noktalarında başladığı oranda dünya devriminin başlangıcı ve sonu arasındaki zaman aralığının uzaması kaçınılmaz bir hal alıyordu. Tek tek devrimler arasındaki mekansal mesafelerin büyümesi durumunda, bu durum daha vahim bir çehre kazanıyordu. Bu durumda devrimci iktidar ne yapacaktı? Ne zaman geleceği belli olmayan bir sosyalist dünya devriminin yardımına 'güvenemezdi.' Ve tek başına yalıtılmış bir ülke olarak sosyalist bir toplum düzeni kuramazdı. İşte, teorinin çözmesi (ve çözerek gelişmesi) gereken çelişki buydu. Devrimci iktidarın ve kitlelerin geçiş dönemi boyunca sosyalizm

doğrultusunu koruyacak ama gerçek ko-şullar ve olanaklara dayanan elde edilebilir hedef(ler) oluşturulmalıydı. Kitleleri mobilize edecek somut hedefler oluşturulmalı ve bu hedeflerin her biri sosyalizm (kavrayışını - doğrultusunu derinleştirerek) hedefine bağlanmalıydı. Mao, bu ihtiyacı belli açılardan kavramıştı. Sosyalist inşa sürecinin kendi içinde aşamalara bölünmesinin gerekebileceğini, bu aşamaların her birinin de kendi içinde ara aşamalara bölünebileceğini söylemişti.

> *"Kapitalizm sosyalizme yol açar; sosyalizm komünizme yol açar ve komünist toplum da dönüşecek, başlangıcı ve sonucu olacak, mutlaka aşamalara bölünecektir..." 10*
>
> *"Kapitalizmden sosyalizme dönüşümü iki aşamaya ayırabiliriz: Biri, kapitalizmden az gelişmiş sosyalizm diye adlandırabileceğimiz sosyalizme; öteki de sosyalizmden komünizme, yani görece az gelişmiş sosyalizmden görece gelişmiş sosyalizme; yani komünizme. İkinci dönem birinciden daha uzun zaman bile alabilir. Ancak, bir kere bu aşamadan geçildiğinde, maddi üretim ve ruhi zenginlik son derece yeterli olacaktır. Halkın komünist bilinci bir hayli yükseltilmiş olacak ve halk komünizmin en yüksek aşamasına girmeye hazır olacaktır." 11*
>
> *"Sosyalist devrim çabuk gerçekleşti. Altı ya da yedi yıl içinde kapitalist mülkiyetin ve küçük üreticilerin bireysel mülkiyetinin dönüştürülmesi büyük ölçüde tamamlandı. Ama insanın dönüştürülmesi, bu yolda biraz ilerleme kaydedilmiş olsa bile, daha epey zaman alacaktır. Sosyalist dönüşüm ikili bir görevdir; birincisi sistemin, ikincisi de insanın dönüştürülmesidir. Sistem*

yalnızca mülkiyeti kapsamaz, üst yapı, esas olarak devlet aygıtını ve ideolojiyi içerir."(12)

Mao, önemli halkalar yakalasa da, birincisi sosyalizmi hala ulusal çerçevede düşünerek ve ikincisi ise geçiş süreci ile sosyalizmi aynı bağlamda değerlendirerek teori ve pratik arasındaki çelişkiyi tam anlamıyla çözemiyordu. Bunun için birincisi, Lenin'in öne sürdüğü demokratik devrim - sürekli devrim fikri sosyalist inşa dönemine bağlanarak genişletilmeli (Mao bunu esas olarak başarmıştı. Sosyalizm döneminin aşamalara bölünebileceği ve birden çok yeni devrimler olabileceği; bir sürekli devrim çizgisinde ilerleyebileceğini söylemişti. Büyük Proleter Kültür Devrimi deneyimi bir bakıma buradan da okunabilir) ve ikincisi, sosyalist inşa süreci ulusal ve uluslararası olmak üzere iki düzeyde düşünülmeliydi.

Ne Yapmalı?
Öneri 7: Sosyalizme Yol Açmak:
Komünal Demokrasi

Demokratik ya da sosyalist devrim yoluyla iktidarın ele geçirildiği ülkede proletarya diktatörlüğünün şu ya da bu biçimi altında, koşul ve olanaklarına bağlı olarak, değişik biçim ve hızlarda, şu ya da bu aşamalara bölünerek sosyalizmin birinci aşaması olarak komünal - demokratik bir sistemin kurulması hedefi konulmalıydı.

Komünal - demokratik sistem henüz tam olarak sosyalist bir sistem değildir. Sosyalist sistemin ekonomik, siyasi ve kültürel olarak temellerinin atıldığı; ancak bu temelin hem ulusal çerçevede kalması nedeniyle kısmi ve görece zayıf olmaktan kurtulamadığı; hem de toplumsal dokunun - daha çok- üst yapı unsurları açısından tamamlanmaktan henüz

uzak olduğu (belli başlı özellikleri itibari ile yeni bir niteliğe sahip olma anlamında) geçiş-inşa döneminin bir aşamasıdır.

Bu aşamada sistem kimi açılardan kapitalizmden ayrılan kendine özgü, niteleyici bir boyut kazanır. Genel özellikleri itibariyle oluşmuş bir toplum düzenini andırır. Ancak bu durum görecelidir. Çünkü toplumsal doku halen akış halindedir. Kapitalizmle mücadele dıştan gelen emperyalist baskı ve içten gelen, toplumsal dokuda şu ya da bu oranda varlığını koruyan kapitalist ilişki ve unsurlar üzerinden devam etmektedir. Yani, toplum görece oluşmuş bir toplumu andırsa da, esasta iç ve dış çelişkilerden beslenen bir mücadele toplumu olmayı sürdürmektedir.

Komünal demokrasi, hemen tüm üretim amaçları ve mülkiyetin toplumsallaştırıldığı; (doğrudan devlet mülkiyeti yoluyla ya da kolektifleştirme yoluyla toplulaştırma anlamında) üretim örgütlenmesinden devlet yönetimine kadar işçi ve kadınların tüm düzeylerde etkinleştirildiği; ordunun tamamen demokratik esaslara uygun bir geçiş ordusu olarak örgütlenerek bir çekirdek yapı haline geldiği ve bu çekirdek yapının da silahlı halk milisi temelinde varlık kazandığı; komünal demokrasiyi kabul eden, sosyalizm hedefine bağlı olan çeşitli siyasi partilerin olduğu; kadınların başta devlet aygıtı olmak üzere tüm toplumsal örgütlenme süreçlerine yönetici bir güç olarak katılımının özel mekanizmalar yoluyla örgütlendiği (proletarya diktatörlüğü aynı zamanda kadın diktatörlüğü olmalıdır fikri hatırlansın); hiçbir yöneticinin iki seferden fazla seçilemediği; özel bir yöneticiler aygıtı ve sınıfı yerine mesela 8 saatlik işgünü sorumluluğunun tüm vatandaşlar açısından 5 saat üretim faaliyeti, 3 saat belirli aralıklarla değişen şu ya da bu yönetici iş olarak düzenlendiği; tüm temel toplumsal sorunların yerel ve genel konferanslar (vb.) mekanizmalar yoluyla tartışıldıktan sonra, referandumlar yoluyla sonuca bağlandığı; iş ve yaşam garantisi, sağlık ve eğitim

garantisi, dini ve ulusal topluluklara tam özgürlük, eğitimin politeknik, enternasyonalist ve bilimsel olarak örgütlendiği, ücret farklarının ya olmadığı ya da farkların çok dar tutulduğu, gittikçe daha geniş ürün yelpazesinin metasızlaştırma siyaseti temelinde bir hak olarak ücretsiz dağıtımının yapıldığı bir toplumsal düzendir.

Komünal demokrasi, bu özellikleri ile tam olarak sosyalist bir toplum düzeni olmasa da, sosyalizmin temellerinin atıldığı, birinci aşamasıdır. Sosyalizmin birinci aşaması olarak komünal demokrasi şu ya da bu ülkede koşullara bağlı olarak şu ya da bu hızla ulaşılabilir bir hedeftir. komünal demokrasi devrimci iktidarın ve kitlelerin sosyalizm hedefi doğrultusunda seferber edilebileceği ara hedeftir. İçinde gerçekleştiği toplumun (ülkenin) gelişmişlik derecesine ve özgünlüklerine bağlı olarak şu ya da bu hızda, şu ya da bu biçimde ve şu ya da bu ara aşamalardan geçerek ulaşılabilir.

Komünal demokratik toplum oluşup - olgunlaştığı oranda, kitlelerin kavrayışı derinleşir, ufku genişler. Ve kitlelerin ufku ve kavrayışı geliştiği oranda sosyalizmin ikinci aşaması, dünya devrimi gibi şeyler teorik olduğu kadar politik olarak da ulaşılabilir ve anlamlı görünmeye başlar. Birinci aşama diyalektik gelişimin mantığına uygun olarak ikinci aşama ile iç içe geçer.

İkinci aşamanın görevi, dünya devrimini ekonomik, siyasi, askeri ve moral değerler açısından beslemek, körüklemek, gerektiğinde ve koşullar oluştuğunda doğrudan savaşmak; iktidarın proletarya tarafından ele geçirildiği diğer komünal-demokratik rejimlerle birliği örgütlemek; komünal demokrasi aşamasına henüz ulaşılmamış ama proletarya diktatörlüğünün kurulduğu ülkelerdeki gelişimi her türlü araç ve olanakla ve hiçbir karşılık beklemeden desteklemek; kendi içindeki mülkiyet sistemlerini (devlet, kolektif vd...) tam toplumsal mülkiyet biçiminde kaynaştırıp dönüştürmek; tüm toplumsal

işleri gittikçe artan oranda devletin denetimi dışında, yeni bir toplumsal kurumlar ağı ve üreticiler birliği eliyle yürüterek devletin sönmesine uygun bir zemin yaratmak; para, meta, değer yasası, cinsel, sınıfsal, ulusal vd. işbölümlerini dışlayan, işbirliğine dayanan, eşitlikçiliği esas alan bir geçiş sürecini örgütlemektir. İkinci aşama, yani sosyalist toplumun kuruluşunun tamamlanması ancak dünya düzeyinde ve sınıfsız, sınırsız, toplumsal cinsiyeti dışlayan, devletsiz bir insanlık ailesi ortaya çıktığı oranda sağlanmış olacaktır.

Birinci ve ikinci aşama arasında bir Çin Seddi olmayacaktır. Görevleri açısından da yer yer iç içe geçecek ve birleşebilecek ama yine de kendine özgü niteliklerini genel hatlarıyla koruyacaklardır. Tek ülkede komünal demokrasiyi kurma hedefi, sosyalist dünya devrimi hedefine bağlanacak, ona ekonomik, siyasi, askeri ve moral bir temel yaratacak, alan açacaktır.

Komünal demokrasi rejimini inşa etmek hem gelişmiş, hem de geri ülkelerin ilk hedefi olmalıdır. Bu rejimi inşa etmek, gelişmiş, sanayi temeli olan ve asgari burjuva demokratik aydınlanma sürecinden geçmiş ülkelerde görece daha kolay ve hızlı olacak, geri ülkelerde ise daha yavaş ve sancılı olacaktır. Komünal demokrasi rejimini kurarak sosyalist inşanın ikinci aşamasına geçen ülkeler, olanaklar dâhilinde en ileri birliği sağlamalı ve dünya devrimini temel alan bir gelişim stratejisi oluşturmalıdır. Muzaffer ülke(lerin) emekçileri diğer ülkelerin devrimci savaşımlarını büyütmeye odaklanan bir devrimci fedakârlık ve enternasyonalizm ruhuyla şekillenmelidir. Devrimin muzaffer ülkesi - emekçileri- kendi geleceğinin dünya devriminde olduğu bilinciyle, yeri ve zamanı geldiğinde (Bu yer ve zaman muğlak değildir. Devrimci olanak ve kalkışmaların açıkça ortaya çıktığı an ve zamandır) hiç tereddüt etmeden kendini ateşe atmalı, pro-

letarya enternasyonalizmi bayrağını yükseltmelidir. Lenin'e kulak verelim:

"...Sadece bir devlette değil, aynı zamanda bir devletler sisteminde yaşıyoruz ve emperyalist devletlerin yanında Sovyet Cumhuriyetinin varlığı uzun vadede düşünülmezdir. Sonunda ya biri ya öteki kazanacaktır..." (13)

"Ulusal fedakârlıklardan çekinmeden (enternasyonalizm bundan ibarettir) devrim yolunda yürüselerdi, uluslararası işçi devriminin çıkarlarını kendileri için, şu ya da bu devletin, fakat özellikle de kendi ulusal devletinin bütünlüğü, güveni ve huzurundan daha üstün olduğunu ilan etselerdi (ve bunu eylemle doğrulasalardı) Alman işçileri çok daha büyük bir başarı kazanabilirdi." (14)

"Muzaffer proletarya... kapitalistleri mülksüzleştirdikten ve kendi ülkesinde sosyalist üretimi örgütledikten sonra kendini diğer, kapitalist dünyanın karşısına koyacak ve diğer ülkelerin ezilen sınıflarını kendi yanına çekecek, onlarda kapitalistlere karşı isyanlar körükleyecek ve gerektiğinde sömürücü sınıflara ve onların devletlerine karşı hatta silah zoruna bile başvuracaktır." (15)

"Dünya devriminin meydan muharebesini heyecanla anabilirsiniz, çünkü o gelecek. Her şey zamanı geldiğinde olacak, fakat şimdi öz disiplini yaratmaya, ne pahasına olursa olsun tabi olmaya başlayın ki, örnek bir düzene sahip olalım. İşçiler hiç olmazsa günde bir saat savaşmayı öğrensinler. Bu, güzel bir masal anlatmaktan biraz daha zor. Şimdi mesele budur, böylece Al-

man devrimine, uluslararası devrime yardım etmiş olursunuz. Nefes molasının kaç gün süreceğini bilmiyoruz, fakat bir nefes molası var." (16)

Sosyalizm Ve Ulusal Sorun

Bolşeviklerin ve Ekim Devrimi'nin en ayırıcı özelliklerinden birinin ulusal soruna ilişkin olarak takındıkları tutarlı, özgürlükçü ve enternasyonalist tutum olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tutarlı yaklaşım ilkesel doğruluğu kadar siyasal işlevi açısından da büyük değer taşıyordu.

Ekim Devrimi'ni geniş emekçi yığınlarla buluşturan temel sloganlardan ilk ikisi 'barış ve toprak' ise üçüncüsü 'halklara eşitlik ve özgürlük'tü. Önce Çarlığın, Şubat'tan sonra ise Kerenski hükümetinin sömürgeci egemenliği ve zulmüne mecbur edilen sömürge uluslar, Ekim Devrimi'nin eşitlik ve özgürlük vaadini büyük bir coşkuyla karşıladılar. İç savaş boyunca Bolşeviklerin yanında saf tutarak Kızıl Ordu'nun seferi için büyük fedakârlıklar gösterdiler.

Ekim'in zaferinden sonra kurulan Halk Komiserleri Konseyi'nin 3 Aralık 1917 tarihli çağrısında "*Rusya'nın ve Doğunun Müslümanlarına*" şöyle sesleniliyordu:

"Şu andan itibaren inançlarınız ve adetleriniz, ulusal ve kültürel kurumlarınız özgür ve dokunulmaz ilan edilmiştir! Ulusal hayatınızı serbestçe ve engelleme olmaksızın inşa ediniz. Bu sizin hakkınızdır."(17)

Rus Çarlığına bağlı sömürgelerde 1905'ten itibaren gittikçe belirginleşen bir ulusal kaynaşma ortaya çıkmış, ama bu süreç belirgin bir örgütsel form kazanmamıştı. Komünist düşünce bu ülkelere Rusya'dan gelen (işçi ya da sürgün olarak) öncü azınlık tarafından taşınmıştı. Ulusal özgürlük isteğiyle dolu, uyanış halindeki kesimler bu öncü azınlıktan etki-

lenerek komünizme yöneldiler. Ekim Devrimi'nin özgürlük vaadi bu yönelimi bir akıma dönüştürdü. Ekim iktidarının yerli dayanaklarını bu kesimler oluşturuyordu.

Yerli komünistler Bolşeviklerin sosyalizm söylemlerini benimsemekle kalmıyor, onlara ulusal biçim ve içerik de kazandırıyordu. Sorun da buradan çıktı zaten. Yerli komünistlerin sosyalizme kendi ulusal renklerini verme girişimleri, gerek yereldeki öncü Rus azınlık gerekse de merkezde (Rusya'da) bulunan bir kesim (Stalin, Buharin gibi önder kadrolar içinde de desteği bulunan) desteklenmedi. Kızıl Ordu tarafından kurtarılan bölgelerde Sovyet örgütleri kuruldukça bu ayırım noktası, yerel komünistlerle, öncü Rus azınlık arasında bir iktidar gerilimine dönüştü.

Birliğin Yolu

Bu konuda o dönem Milliyetler Halk Komiseri olan Stalin ile Lenin arasında 'Gürcü Meselesi'nde zirve yapan, ama aslında daha geniş bir arka plana sahip bir ayrışma ortaya çıktı.

Stalin, bu uluslara geniş olarak özerklik ve kendi kurumlarını inşa etme imkanı tanıyan ama son tahlilde siyasi, askeri ve ekonomik olarak merkeze bağlayan bir çözüm öneriyordu. Stalin'e göre Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı (UKKTH) sosyalizmin çıkarları temelinde yorumlanmalı ve esas olarak emekçilerin kendi geleceklerini belirleme hakkı olarak anlaşılmalıydı. Bu uluslara tanınacak geniş inisiyatif ve bağımsızlık alanı onları Finlandiya gibi ayrılarak bağımsız devletler kurmaya yönlendirecek, ama Finlandiya'dan farklı olarak bu ülkeler geriliklerinin (ekonomik, siyasi ve askeri olarak) kurbanı olarak emperyalistlere yem olmaktan kurtulamayacaklardı. Böylesi bir durum ne bu halkların ne de Rusya halkının çıkarına değildi. Stalin'e göre uluslara da-

yalı federasyon yerine Sovyetlere dayalı federasyon en uygun olanıydı. 1920'de konuyla ilgili olarak Lenin'e yazdığı bir notta şöyle diyordu:

> *"Bizim Sovyetlere dayalı federasyon biçimimiz Çarlık Rusya'sının milliyetlerine enternasyonalizm yolu kadar uygundur... Bu milliyetlerin geçmişte ya hiç kendi devletleri olmamıştır, olduysa da bunları çok eskiden kaybetmişlerdir. Sovyetlere dayalı (merkezi) federasyon biçimini özel bir sürtüşme olmadan kabul etmelerinin nedeni budur." (18)*

Lenin, bu yaklaşıma temelden itiraz ediyordu. Ona göre bu uluslar ayrı devletler olarak örgütlenmeli, iç işlerinde dokunulmaz olmalı ve birlik ayrı, eşit ve sosyalist devletler arasında aşağıdan yukarıya ve ayrılma hakkını saklı tutarak, tam bir gönüllülüğe dayanılarak geliştirilmeliydi. Lenin'e göre tüm bu uluslar birliği kabul etse de, birlik toplumsal ve tarihsel olarak eşit olmayanlar arasında gerçekleşeceği için askeri ve diplomatik işler dışında tüm işlevler bu uluslara iade edilmeliydi. Bu ülkeler kendi kendilerini yönetmeli, merkeziyetçilik, merkezin yerelleri belirlediği, bürokratik ve tarihsel eşitsizlik hesaba katıldığında bir ulusal egemenliğe dönüşmesi kaçınılmaz olacak bir egemenlik ilişkisine dayanan bir mekanizma olarak değil, yerellerin aşağıdan yukarıya özgür ve gönüllü olarak iradelerini birleştirdiği demokratik bir mekanizma olarak düşünülmeliydi. Bu durumda, Stalin'in dediği gibi ulusların ayrılması mümkündü ve böylesi bir durum gerçekten de somut durumda ne bu halkların ne de sosyalizmin yararına olmayabilirdi. Ancak, Lenin, açıkça bu riski kabul etmek gerektiğini düşünüyordu. Lenin'e göre UKKTH'den geri adım atmak orta ve uzun vadede sosyalizme daha büyük zarar verecekti. Birincisi, Ekim iktidarı ilkesel taahhütlerinden geri adım atarak emperyalist bir tavır

takınmış olacak; ikincisi bu tavır uyanış halindeki halkların sosyalizme olan yönelimini zayıflatacak, saygınlığını zedeleyecekti. Bunun için kabul edilemezdi.

'Ulusal' Kriz!

Stalin'in önerdiği plan uluslarca hiç de (iddia ettiği gibi) 'sürtüşmesiz kabul' görmedi. Başta Gürcü hadisesi olmak üzere bir dizi soruna ve itiraza neden oldu.

Gürcistan'da yapılan seçimleri Menşevikler kazanmış ve Moskova'daki Bolşevik hükümet, Gürcistan'la iç işlerine karışmayacağı yönlü bir anlaşma imzalamıştı. Fakat hem bu hükümetin Sovyet'leri tanımaması, hem de Gürcistan'ın Kafkasya açısından kritik bir noktada bulunması nedeniyle Kızıl Ordu Gürcistan'a girerek Sovyet iktidarını yeniden tahkim etti! Menşevikler bu müdahaleyi, kitlelerin Bolşeviklere ve Sovyet iktidarına karşı tepkisini körüklemek için kullandı. Bolşeviklerin UKKTH konusunda söylemlerinin ikiyüzlülükten ibaret olduğunu ve 'işgal'in bunun kanıtı olduğunu söylüyorlardı. Bolşevik Gürcistan Komünist Partisi (GKP) ise, Bolşeviklerin UKKTH konusunda samimi olduğunu, müdahalenin bağımsızlığı ortadan kaldırmaya dönük bir işgal olarak değil, Sovyet iktidarını yıkarak Gürcistan'ı emperyalistlere peşkeş çekmek isteyen Menşeviklerin ihanetine karşı bir dayanışma hareketi olarak kabul edilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Merkezi Bolşevik iktidarın Gürcistan halkının tercihlerine saygısı tartışmasızdı! Seçimleri kazanan Menşevik iktidarın tanınması ve iç işlerine karışılmayacağı yönlü taahhüt vermesi bunu açıkça gösteriyordu vs...

Stalin'in önerdiği plan böyle karmaşık bir ortamda gündeme geldi. Ulusal inisiyatif ve iradeyi zayıflatan, bağımsızlık alanını kısıtlayan bu plan açık ki Menşeviklerin propa-

gandasına yeni malzeme verecek ve zaten kırılgan durumda olan Sovyet iktidarının daha fazla halktan tecrit edilmesine yol açacaktı. Bu nedenle GKP Merkez Komitesi, 15 Eylül 1922'de Stalin'in planını 'vakitsiz' olduğu gerekçesiyle reddetti. Kanunun tartışıldığı bir toplantı sırasında Stalin'e yakınlığıyla bilinen G. Orconikidze'nin GKP-MK üyelerinden birini tokatlayarak tehdit etmesi üzerine ünlü 'Gürcü Hadisesi' olarak bilinen olay patlak verdi. GKP-MK'nın üyelerinin tamamına yakını bu baskıyı protesto ederek topluca istifa etti ve SSCB planını bu haliyle kabul etmediklerini açıkladılar.

Sürecin açık bir politik kriz biçimine bürünmesi üzerine Stalin, bu olayı soruşturmak üzere bir komisyon kurarak bölgeye yolladı. Ancak bu komisyon ne Lenin'i, ne de Gürcü liderleri tatmin etmemişti. Olay karşısında büyük bir öfkeye kapılan Lenin, Stalin'i ve onunla birlikte hareket edenleri Büyük Rus şovenizmine eğilim göstermekle suçlamış ve cezalandırılmalarını istemişti:

> *"Tam da şark uykusundan uyanırken, kendi ulusal azınlıklarımıza zorbalık ve haksızlık yaparak saygınlığımızı baltalamamız kabul edilemez. Yabancı emperyalizmi eleştirmek zorundayız. Ama bizzat bizim, sadece ayrıntıda bile olsa, ezilen milliyetlere karşı emperyalist bir tutum takınmamız halinde, ilkesel taahhütlerimizden dönmüş olacağımızın anlaşılmış olması daha da önemlidir." (19)*

> *"Bana öyle geliyor ki, burada Stalin'in aceleciliği, yönetme tutkusu ve netameti 'sosyal milliyetçiliğe' duyduğu öfke vahim bir rol oynamıştır. Politikada öfke genellikle son derece kötüdür." (20)*

"Bütün bu gerçek anlamda Büyük Rus milliyetçi kampanyadan, politik olarak Stalin ve Cerjinski sorumlu tutulmalıdır." (21)

Lenin'in vasiyeti olarak bilinen değerlendirmelerinde, başka şeylerin yanı sıra özellikle ulusal sorundaki bu tutumu nedeniyle Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden alınmasını istemişti. Ayrıca aynı nedenle Cerjinski'nin de partiden uzaklaştırılmasını istemişti. Hastalığının ağırlaşması nedeniyle sürece aktif olarak müdahil olamasa da, merkezle çatışma halindeki Gürcü liderlere açıkça sahip çıkmış ve gönderdiği mektupta "*Davanızı bütün kalbimle izliyorum*" demişti.

Stalin'in hazırladığı plana karşı çıkan sadece Gürcüler değildi. O sırada Ukrayna Hükümetinin başında bulunan Christian Rakovski, hükümetinin tavrını 28 Eylül 1922 tarihli mektubunda Stalin'e bildiriyordu. M. Lewin, ' Sovyet Yüzyılı' adlı çalışmasında bu mektubu ana hatlarıyla şöyle özetliyordu:

"Taslağınız merkezin kararına tabi cumhuriyetlerden söz ediyor. Ama cumhuriyet olarak hakları, yürütme komiteleri ya da komiser konseyleri hakkında hiçbir şey söylemiyor. Yeni milliyetler politikası inisiyatif kullanma olanaklarını önemli ölçüde kısıtlayacağından yerel ekonomileri canlandırma çabalarına ağır bir darbe indirecektir. Cumhuriyetlerin maddi imkânları yok ve kalkınıp halihazırda sahip olmadıkları şeyleri edinmeleri için gerekli haklardan yoksun bırakılıyorlar." (22)

Milliyetler politikasından kaynaklanan bu gerilimli ilişki Doğu'nun Müslüman halkları açısından da geçerliydi. Bakü'de yapılan Doğu Halkları Kongresi'nde söz alan Türkistan delegesi Narbutabekov, oldukça çarpıcı ve sert bir konuş-

ma yapmıştı. Biraz uzatmak pahasına, ilişkilerin gerilimini anlamak için aktaralım:

"Biz Doğu halkları... İdeolojik rehberlerimize ve dünya proletaryasının liderlerine, Yoldaş Lenin'e, Troçki'ye, Zinovyev'e ve diğerlerine güveniyoruz. Ama yine de bu kongrede ne istediğimizi ortaya koymalıyız ve Doğu'nun Müslüman işçilerinin ve halklarının sesini duyurmalıyız. Eğer sesimizi duyurursak, devlet iktidarı görevlerini daha kolay yerine getirecek ve Doğu'daki toplumsal devrimin büyük ilkelerini oluşturma hedefine daha kolay ulaşacaktır. Biz özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin sadece kâğıt üzerinde değil, tam anlamıyla gerçekleştirilmesini talep ediyoruz... Herkes Doğu'nun Batı'dan tamamen farklı olduğunu ve çıkarlarının da farklı olduğunu biliyor. Bu yüzden komünizmin fikirlerinin katı biçimde uygulanması Doğu'da direniş ile karşılanacaktır. Ve bu yüzden, Müslüman dünyadaki dört yüz milyonun Sovyet sistemini benimsemesini istiyorsak, belirli bir kriteri onların durumuna uygulamak zorunda kalacağız... Biz Türkistanlılar daha önce ne Yoldaş Zi-novyev'i, ne Yoldaş Radek'i ne de devrimin diğer liderlerini gördük. Ülkemizde neler olduğunu, izledikleri politikanın, emekçi kitleleri Sovyet iktidarından uzaklaştıran 'yerel' yetkililerin şimdiye kadar ne yaptıklarını gelip kendi gözleriyle görmediler. Bir delege olarak bunu söylemenin görevim olduğunu hissediyorum, çünkü ben sebatla Sovyet iktidarının politikasını destekliyorum... Sovyet iktidarının düşmanlarına karşı Türkistan cephesinde kanımızı dökerken hayatlarımızı Rusya'nın

bütün emekçi kitlelerine bağlıyoruz. Şovenist eğilimlerin Türkistanlı liderlere karşı yaptıkları suçlamalar geri alınmalı, çünkü işçilerimiz kanlarını dökerken aksini kanıtladılar... Yoldaşlar, size, biz Türkistanlı kitlelerin iki cephede birden savaşmak zorunda olduğumuzu söylüyorum. Bir yanda ülke içindeki baş belası mollalara karşı, öte yanda, Avrupalıların dar milliyetçi eğilimlerine karşı. Ne yoldaş Zinovyev, ne Yoldaş Lenin ne de Yoldaş Troçki, Türkistan'daki gerçek durumu ve son üç yıl içinde Türkistan'da neler olduğunu bilir. Dürüst konuşmalıyız ve Türkistan'daki işlerin gerçek görünümünü resmetmeliyiz. Ancak o zaman liderlerin gözü açılacak... Şunu diyoruz: Karşı devrimcilerinizi geri çekin, ulusal anlaşmazlık saçan yabancı unsurlarınızı çekin ve komünizm maskesi ardında faaliyet gösteren sömür-gecilerinizi çekin!" (23)

Bir Kez Daha: Çözümsüzlük Çözüm İçinde!

Lenin, Stalin'in hazırladığı plana hastalığı nedeniyle yeterince aktif müdahale edemese de, tavrını açıkça koymuş ve planın ezilen uluslar lehinde yeniden gözden geçirilmesi için öneriler sunmuştu. Plan, bu öneriler temelinde yeniden düzenlenmişti. Son biçimiyle de içine sinmese de bir uzlaşma metni olarak onaylamak durumunda kalmıştı.

Düzeltilmiş planda SSCB ulusal devletlerden oluşuyordu. Bu ulusal devletlerin birlikten geri çekilme hakkı da dâhil UKKTH kabul ediliyordu. Ulusal devletler her alanda kendi kurumlarını oluşturuyor ve bu ulusal kurumlar Birlik kurumlarına bağlanarak merkezileşiyordu. Bu metin ilk haline göre belirgin bir iyileşme anlamına gelse de, sorun çözülmüş sayılmazdı. Çünkü Birlik Yürütme Komitesi nüfu-

sa orantılı olarak oluşuyor ve doğal olarak Ruslar en büyük payı alıyordu. Ve en üstteki Birlik Yürütme Komitesi dâhil tüm Birlik kurumları, ulusal kurumlar üzerinde tam bir yetki sahibi oluyordu. Lenin'in, Birlik Yürütme Komitesi Başkanlığına milliyetleri temsilen sırayla vekalet edilmesi önerisi özel bir itirazla karşılanmasa da fiilen uygulanmadı. Şu ya da bu ülkenin partisi, bakanlığı, güvenlik örgütü vs. Rusların açıkça baskın olduğu Birliğin kurumsal yönetimi ve denetimine tabiydi. A ülkesinin Komünist Partisi kongresinde bir MK seçiyor ama Birlik Partisi önderliği bu seçilmiş MK üyesini görevden alabiliyor ve yerine yedeklerden birini atayabiliyordu. Ya da ülke partisi, bakanlığı, güvenlik örgütünü yönetmek üzere merkezden birini atayabiliyordu. Mesela, 1936- 37 yıllarında gerçekleştirilen temizlik hareketleri sırasında Kruşçev, Birlik Merkezini temsilen Ukrayna Partisi ve yönetiminin başına atanmış ve temizlik hareketlerini yönetmişti!

Yerelin demokratik iradesinin anayasal güvenceye kavuşturulmadığı ve tüm kurumların bürokratik biçimde merkeze tabi kılındığı böylesi bir mekanizmada UKKTH'nin de, ulusal kurumların da göstermelik hale gelmesi kaçınılmaz gibi bir şeydi. Böylesi kapsamlı ve zor bir sorun merkezdeki şu ya da bu yöneticinin iyi niyetine ve ideolojik netliğine bırakılamazdı. Haklar, yaratılan mekanizma yoluyla güvenceye alınmadığında, baskın ve geleneksel olanın hakim hale geleceği açıktı.

Lenin'in 30-31 Aralık 1922 tarihinde, hasta yatağında iken dikte ederek kaleme aldığı metin, bu gerçeğin açık ve çarpıcı bir özetini sunar. Metin tartışmalara yeterince müdahil olamadığı için Rus işçilerine verilen bir özeleştiriyle başlar ve kabul edilen Birlik planının nihai olarak görülmemesi gerektiğini, mekanizmanın ciddi sakıncalar barındırdığını ve

bir süre sonra yeniden değerlendirmenin gerekebileceğini belirterek devam eder:

> *"Resmi olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak bilinen şu malum özerklik sorununa yeterince enerjik ve kararlı müdahalede bulunmamak suretiyle Rus işçilerine saygıda çok ihmalkâr davrandığımı düşünüyorum... Bu çalışmanın bir sonucu olarak bir sonraki Sovyetler Kongresi'nde geri adım atmayacağımızdan, yani, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni sadece askeri ve diplomatik işlerde elde tutup bütün diğer konularda tek tek Halk Komiserliklerine tam bağımsızlık sağlayacağımızdan emin olamayız... Çok doğaldır ki, bu koşullarda sayesinde kendimizi haklı çıkardığımız 'birlikten çekilme özgürlüğü' bir kâğıt parçası olarak kalacak, Rus olmayanı, bir alçak ve tiran olarak gerçek Rus insanının, Büyük Rus şovenistinin - tipik Rus bürokratı böyledir- saldırısına karşı koruyamayacak... Ulusal aygıtlar ile Rus aygıtı arasında yeterli birleşmenin sağlanamamasının devletimize verebileceği zarar, sadece bizim değil, bütün Enternasyonal'in yakın gelecekteki aşamada bizi izlemeye yönelen yüz milyonlarca Asya halkının uğrayacağı zarardan sınırsız ölçüde, çok daha azdır." (24)*

SSCB'nin Çarlık devletinin bürokrasisini devralmak ve kullanmak durumunda kaldığını hesaba kattığımızda tablo daha açık bir hal alır. Rus'un üstünlüğünün olağan kabul edildiği bir tarihsel - toplumsal iklimde; bu bilinç ve kültüre organik olarak uygun bir mekanizmanın, bu bilinç ve kültürle şekillenmiş bürokratlarca yönetilmesinden enternasyonalist ve komünist bir ilişkinin doğması beklenemezdi. Meka-

nizma, feodal Çarlık Rusya'sının halkları tebaa olarak gören despotik mekanizmasına oranla üstün olsa da (halklara kendi dilini, kültürünü yaşatma, kurumlarını oluşturma ve yönetme hakkı vermesi bunun göstergesiydi) bağımlılık ilişkilerini yeni bir temelde üretmeyi sürdürdüğü için burjuva ufkunun ötesine geçme yeteneği göstermekten uzaktı.

Ulusal sorunun bu biçimde çözülme(me)si, Sovyet iktidarının toplumsal temelini zayıflatan, ona burjuva bürokratik bir eğilim veren temel nedenlerden biri oldu. Kolektifleşme sürecinin de benzer biçimde kotarılması bu durumun üzerine tuz biber ekti. Büyük çoğunluğu köylülerden oluşan bu uluslar Sovyet iktidarına açıkça yabancılaştı. Bu yabancılaşma öyle derindi ki, Nazi işgali sırasında bazı ulusların azımsanmayacak bir bölümü Almanları kurtarıcı gibi karşılamış, Kafkas taburları Kızıl Ordu'dan koparak karşı tarafa geçmişti. (Örnek için bkz. 40 nolu not).

Ne Yapmalı?
Öneri 8: Sosyalist - Demokrasi Temelinde Pozitif Ayrımcılık

Ulusal sorunun enternasyonalizm temelinde ve komünizm yönünde çözülmesinin yolunun her türlü ulusal ayrıcalığın hukuki ve fiili olarak ortadan kaldırılmasına yönelen; özgür ve eşit birlikteliği esas alan bir mekanizmanın oluşturulmasından geçtiği açıktı.

SSCB mekanizması bu bakımdan açıkça sorunluydu. Tarihsel ve toplumsal gerçeklikleri açısından (ekonomik, siyasi, askeri, kültürel vs.) eşit olmayan uluslar arasına hukuki bir eşit işareti koyuyor ve tam da bu nedenle devralınan eşitsizliğin sürgit devamına ve üretilmesine kapı aralıyordu. Gerek tipik şovenist önyargılarla şekillenmiş Rus bürokratının ve onun 'sosyal' versiyonunun, gerekse de sömürgeci

zulüm altında bastırılmış ulusal tatminsizliğin ortadan kaldırılmasının ve komünist bilincin geliştirilmesinin yolu, pozitif ayrımcılığa [012] ve taban inisiyatifine dayanan gerçek bir sosyalist demokrasinin yaratılmasından geçer.

Bunun için birincisi, birliğin yönetim mekanizması, daha geri uluslara öncelik tanıyan bir kurumsallaşma ve işleyiş temelinde kurgulanmalıydı.

Mesela; Birlik Yürütme Kurulu Başkanlığı, Partisi, Bakanlıkları ve diğer yönetici organlar milliyetler arasında dönüşümlü olarak yürütülebilirdi. Ya da Birliğin yönetim merkezi (başkenti) her dönem başka bir ülkeye aktarılabilirdi böylece tarihsel-nesnel olarak daha ileri olanın şovenist kibri, geri olanın ise özgüvensizliği ve tatminsizliği ortadan kaldırmaya daha uygun bir iklim yaratılabilirdi. Bir Kırgız ya da Türkistanlının devlet başkanı olduğu, bir Azeri ya da Özbek'in parti genel sekreteri olduğu, Ukrayna ya da Gürcistan'ın başkentinin Birlik yönetiminin merkezi haline gelebildiği bir politik coğrafyada ulusal ve tarihsel önyargı ve sınırlar anlamını yitirecek ve enternasyonalist bilinçle şekillenen, yeniden kalıba dökülen bu ulusların emekçilerinin komünizme yönelimleri daha güçlü ve muzaffer olacaktı.

İkincisi, Birlikte toplanan ekonomik, siyasi, kültürel, askeri olanaklar öncelikle daha geri olanın ilerletilmesi amacına koşulmalıydı.

Mesela, eğitime yapılacak özel yatırımlar öncelikle bu ülkelere yönlendirilmeliydi. Okul, üniversite, bilimsel araştırma kurumları, uzay üsleri vb.leri öncelikle bu ülkelere

[012] Aslında Onuncu ve Onbirinci parti kongrelerinde (1921-1923) bu yönde bir yaklaşım benimsenmiş ve daha sonraki süreçte kısmen uygulanmıştı. Geri uluslara eşitleyici pozitif ayrımcılık uygulanması yönlü karar ve devamındaki girişimler kimi alanlarda önemli iyileşmelere (eğitim, sağlık gibi) yol açsa da genel ve sistematik bir hal almadığı için tarihsel olarak oluşmuş eşitsizlik birikimini ortadan kaldıracak bir noktaya ulaşmamıştır.

kurulmalıydı. Yeni kentler, yollar, üretim tesislerinin yapımında bu ülkelere öncelik tanımak bir kural olarak benimsenmeli, tarihsel uçurumun kapatılması için planlamalarda özelleştirmelere gidilmeliydi.

Üçüncüsü, uluslar arasındaki iletişimin sağlanmasında kullanılacak, ortak ve uluslar üstü bir bilim, kültür ve sanat dokusu yaratacak olan dil ya da dillerin seçimi sadece daha pratik ve yaygın olmasından hareketle egemen ulusun dili olmamalıdır.

Dilin aynı zamanda sınıfsal, cinsel, egemenlikçi bir içeriği olduğu; hegemonik bir eğilim ve düşünme biçimini koşulladığı unutulmamalıdır. Bu nedenle sosyalizme yönelen uluslar dillerindeki sınıfsal, cinsel ve egemenlikçi kavramları ayıklamaya, dillerinin gelişimini bu temelde yönlendirmeye özel bir önem vermelidir.

Sömürgeci ulusların dillerinin bu açıdan daha dezavantajlı olduğu açıktır. Bu diller genellikle sınıfçı, cinsiyetçi ve egemenlikçi düşünmeye uygun bir yapıdadır. Devrimci iktidar tam da bu nedenle ortak dili belirlerken sadece yaygınlığı ve pratikliği değil, esas olarak içeriği açısından yenilenmeye en açık olan dili aramalır. Hem tarihsel önyargıları yenmek, hem de iletişime sınıfsız, cinsiyetsiz ve uluslarüstü bir içerik kazandırmak için öğrenilmesi en kolay, içeriği ve yenilenme kapasitesi bakımından sosyalizme en uygun bir ezilen ulus dili tercih edilmeliydi (ya da yenisi oluşturulmalıydı).

Örnek: Sovyet Cumhuriyetlerinde Karşılaştırmalı Sanayi ve Tarım Gelişimi / 1913-1966

	1913		1940		1966	
	Sanayi-1	Tarım-1	Sanayi-1	Tarım-1	Sanayi-1	Tarım-1
Rusya S.S.C	1	1	8,7	1,3	67	2,5
UkraynaS.S.C	1	1	7,3	1,6	44	2,7
B. Rusya S.S.C	1	1	8,1	1,7	64	2,7
Özbekistan S.S.C	1	1	4,7	1,8	32	4,5
Kazakistan S.S.C	1	1	7,8	1,0	101	6,0
Gürcistan S.S.C	1	1	10,0	2,5	62	5,8
AzerbeycanS.S.C	1	1	5,9	1,6	25	3,2
Litvanya S.S.C	1	1	2,6	1,4	52	2,2
Moldovya S.S.C	1	1	5,8	1,6	99	3,9
Letonya S.S.C	1	1	0,9	1,8	18	2,0
Kırgızistan S.S.C	1	1	9,9	2,0	117	5,1
Ermenistan S.S.C	1	1	8,7	1,6	119	4,3
Tacikistan S.S.C	1	1	8,8	2,5	64	5,9
Türkmenistan S.S.C	1	1	6,7	1,5	33	3,9
Estonya S.S.C	1	1	1,3	1,5	25	1,9

Dördüncüsü, her ulusun birlikten çekilme hakkı sadece hukuki olarak değil, fiili olarak da güvenceye alınmalı ve bu hak oluşturulan mekanizmalar aracılığıyla desteklenmeliydi.

Mesela, her on yılda bir yapılacak olan referandumlarla halka birlikte kalmak isteyip istemediğinin sorulması bir kural haline getirilebilirdi. Böylece ulusların gönüllü birlik iradesinin sürekli tazelenmesi, birlik yönetimlerinin uluslar arasındaki eşit ve adil ilişkiyi sürekli gözetmek zorunluluğu hissetmesi, ulusal yönetim ve partilerin emekçileri enternasyonalist bir bilince yönlendirmeleri için pratik bir itilim oluşabilecekti.

Beşincisi, sosyalist demokrasi (Paris Komünü'ndeki biçimiyle...) uygulandığında uluslar arasında eşit ve özgür bir

birliğin temelleri oluşabilecektir. Birlik, yukarıdan aşağıya bürokratik-burjuva bir mekanizma olarak değil de aşağıdan yukarıya sosyalist-demokratik bir mekanizma olarak oluştuğunda her ulusun uluslarüstü bir insanlık toplumunda gönüllü olarak kaynaşması da olanaklı hale gelmiş olacaktır.

Bir fabrika ya da okulun müdüründen bir askeri birliğin komutanına, bir sovyetin başkanından bakana, devlet başkanına kadar hemen tüm toplumsal kurumların ve sorumlularının komün ilkelerine uygun biçimde seçimle işbaşına geldiği ve geri çağırılabildiği istisnai ve tartışmaya yer bırakmayacak biçimde olanlar dışında atama yönteminin ilkesel olarak reddedildiği, herkesin belirli bir dönem yönetici olduğu, doğal olarak belirli yöneticiler sınıfının oluşmasının imkansız hale geldiği, sonuç olarak sosyalist demokrasi temelinde oluşan ulusal kurumlar ağı, ulusa mensup tüm emekçilerin iradesini en tam biçimde birleştirecek ve uluslarüstü birlik potasında kaynaştırabilecekti.

Nasıl sosyalist demokrasi ile işleyen bir ülkede üst kurumların seçimle iş başına gelmiş alt kurumların yöneticilerini görevden alma ya da yerine yenilerini atama hakkı yoksa, olmamalıysa; birlik kurumunun da, ulusal kurumlarda temsil edilen emekçilerin iradesi ve tercihlerini yok sayma hakkı olmamalıdır. Sosyalist anlamda demokratik merkeziyetçi bir işleyiş ve birliğin ancak ve ancak taban iradesinin en tam içerilmesi yoluyla gerçekleşebileceği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak, ulusal sorunun enternasyonalist temelde ve komünizm yönünde çözümünün ve birliğin en uygun ve devrimci yolunun sosyalist demokrasiye dayanan bir pozitif ayrımcılık anlayışının hakim kılınmasından geçtiği açıktır.

SOSYALİZM VE KADINLARIN KURTULUŞU

Ekim Devrimi, kadının özgürlüğü ve toplumsal eşitliği konusunda da tarihsel bir atılımı temsil ediyordu. Bolşeviklerin ilk yayınladığı kararnamelerden birinde kadınlar tüm alanlarda eşit ve özgür ilan ediliyor; toplumun yarısı, devrimin yarısı, göğün yarısı olarak yeni toplumun inşasına katılmaya çağırıyorlardı.

Erkek egemenliğinin aşılmasının ve kadınların yeni toplumun etkin, eşit ve özgür özneleri haline gelmelerinin kolay olmadığı açıktı. Hele Rusya ve sömürgelerindeki gibi feodal kurum ve değer yargılarının oldukça yaygın ve köklü olduğu bir coğrafyada bu sorun çok daha kapsamlı ve zor hale geliyordu. Sorunun yasal mevzuatın düzenlenmesiyle çözülemeyeceğini; yasal değişimlere gerçek yaşamda karşılık yaratacak bir toplumsal doku değişimi yaratmak gerektiğini hisseden Bolşevikler; sorunu değişik boyutlarıyla kavrayan bir anlayışa yöneldiler.

Bir yandan yasal mevzuat kadının özgürlüğü ve eşitliği ilkesi gözetilerek düzenlenirken; diğer yandan kadının toplumsal yaşama katılımını pratik düzeyde sınırlayan, engelleyen ekonomik, siyasi ve kültürel kurum ve anlayışları ortadan kaldırmaya; tüm yapıları bu hedefe duyarlı kılmaya yönelen bir politik çizgi belirlendi. Ve en önemlisi bu politik çizgiyi uygulamada takip edip, yönlendirip, güvenceye almak üzere, partiye bağlı özerk bir kadın örgütü olarak kurulan Jenotyel harekete geçirildi.

Özgürlüğe Doğru Bir Adım

Ekim'in gerçekleştiği topraklarda, yani Rus İmparatorluğu ve sömürgelerinde kadın, ikinci sınıf insan bile sayılmıyordu. Kadının tek 'hakkı' erkeğe kölece boyun eğmekti.

Rus İmparatorluğu'nun 'Kanunlar Külliyatı'nda 'karı'nın görevi şöyle tanımlanıyordu:

> *"Karı'nın görevi; ailenin reisi olan kocasına itaat etmek, onu sevip saymak, her şeyde ona boyun eğmek, her türlü biçimde onun ihtiyaçlarını karşılamak ve ona bağlılığın tüm işaretlerini göstermektir; çünkü o evin efendisidir."(25)*

O zamanlarda bırakalım Rusya ve sömürgeleri gibi geri, yarı-feodal köylü toplumlarını; gelişmiş kapitalist ülkelerde bile kadının toplumsal konumu en fazlasından ikinci sınıf vatandaş olmanın ötesine geçemiyordu. Eğitim, eşit işe eşit ücret, seçme ve seçilme hakkı, miras ve velayet eşitliği, boşanma ve daha bir dizi hak, kapitalist ülkelerdeki kadınlar için gerçekleşmesi zor, uzak bir hayal gibi görünüyordu.

Ekim, böylesi koşullarda ve dünyada gerçekleşmişti. Ve ortaya çıkardığı itilimle kadının toplumsal eşitliği ve özgürlüğü yolunda tüm insanlığa yol gösterecek nitelikte çığır açıcı adımlar attı. Bu adımlardan bazıları şunlardı:

-Tüm toplumsal kurumlara, her düzeyde seçme ve seçilme hakkı;

-Eşit işe eşit ücret;

-Çalışma yaşamına katılma hakkı, iş olanağı ve güvencesi;

-Velayet ve mal paylaşımında tam eşitlik;

-Kilise nikâhının yerine resmi nikah;

-Resmi evlilik ve aşka dayalı birlikteliğin hukuki sonuçları açısından denk kılınması;

-Meşru ve gayrı-meşru çocuk ayrımının kaldırılması;

-Zina ve eşcinselliğin suç sayılmasına son verilmesi ve cinselliğin özel alan ilan edilmesi;

-Doğum halinde ücretli izin;

-Kürtaj;

-Boşanmanın eşit koşullarda ve eşlerin müracatı ile gerçekleşebilen basit bir işlem haline getirilmesi;

-Çocuk bakımının ve ev işinin toplumsal bir sorumluluk ve iş olarak kabul edilmesi ve bu temelde toplumsal örgütlenmelerin oluşturulması;

-Cinsiyetçi eğitimin yasaklanarak, ücretsiz, karma, bilimsel, zorunlu eğitimin tüm yurttaşlar için hak ve sorumluluk olarak kabul edilmesi ve daha bir dizi hak yasal güvenceye alınarak, Sovyet iktidarı bu hakların kullanımından sorumlu tutuldu.

Kadınların Devrime Açılan Kapısı: Jenotyel

Bu hakların uygulanmasını ve toplumsal pratik içinde zenginleşmesini sağlayacak, sürecin siyasal örgütlenmesi ve yönetimini sağlayacak örgüt, Jenotyel'di. Jenotyel aktivistleri ülkenin dört bir yanında harekete geçerek ortaya konulan perspektif temelinde toplumsal dönüşümün önünü açtılar. Sürekli hareket halindeki Jenotyel aktivistleri, çalışma yürüttükleri yerlerin toplumsal özgünlüklerini kavrayarak, kadınları toplumsal yaşama katmanın yollarını ve biçimlerini yaratıyorlardı. Mesela, kadınların erkeklerle konuşmasının dahi günah sayılarak yasaklandığı Müslüman doğu cumhuriyetlerinde Jenotyel aktivistleri kadınlarla iletişim kurmak için 'kadın bakkalları' kurmuşlardı. Erkeklerin giremediği kadın bakkallarında, kadınlar rahatlıkla alış-veriş yapabiliyordu. Çarşaflı Jenotyel aktivistleri tarafından işletilen bu bakkallara gelen kadınlar sağlık, eğitim hakları vs. konularda aydınlatılıyor, sürekli iletişim imkanı elde ediyorlardı. Ya da bu bölgelerde sadece kadınların çalıştığı komünler, arteller, atölyeler kurulmuştu. Bu güçlü çalışmaların sonucunda binlerce kadın, hakları konusunda bilgilendirilmiş, politika kül-

tür ve ekonomik yaşama çekilmişti. 1926 yılında, 8 Mart'ta doğu cumhuriyetlerinde on binlerce kadın düzenlenen miting ve etkinliklere katılmış, yeni toplumun eşit ve özgür özneleri olma yolunda güçlü bir istek ortaya koymuşlardı. Yerel gericiliklerin ciddi saldırılarına rağmen "*Kahrolsun Çadra ve Parança*" sloganı eşliğinde çarşaf ve peçelerini yakmışlardı.

Jenotyel'in kadınları toplumsal yaşama katma yönündeki çabaları, genel anlamda bir bilinçlendirme ve örgütleme çalışmasıyla sınırlı değildi. Bu sürecin somut ve istikrarlı biçimler kazanması için yönetiyor, denetliyor ve engelleri kaldırıyor ve yeni toplumsal örgüt formları yaratarak derinleştirmeye çalışıyordu. Çeşitli kurumlardaki ayrımcı uygulamaları takip edip yasal kanallar üzerinden müdahil olmak; kreş, yemekhane, çamaşırhane gibi yapıların yaygınlaştırılması gibi sorunların çözümünde etkili bir örgütlenme çalışması yürütüyordu.

Jenotyel'in bu etkin ve ön açıcı pratiği kısa sürede sonuçlarını vermeye başladı ve kadınların toplumsal konumunda geri döndürülemez büyüklükte bir sıçrama yaşandı. 1940'lı yılların ortalarına gelindiğinde (2. Emperyalist savaşın ertesinde) ileri kapitalist ülkelerde kadınların çalışma yaşamındaki oranı %'30 civarında oynarken, SSCB'de bu oran %'47 idi. Kapitalist ülkelerde birçok meslek kadınlara kapalıyken, SSCB'de hemen hemen tüm alanlarda kadınların katılımı ciddi orandaydı. Mesela, mühendislerin %'33'ü kadındı. 25.000 kadın bilimsel unvan sahibiydi. SSCB Yüksek Sovyetinde 277 kadın temsilci vardı. Bu rakamlardaki artışta, 2. Emperyalist savaşta erkek nüfusun kitleler halinde (askerlik, ölüm, sakatlık, vs. nedenlerle) aktif toplumsal yaşamın dışına düşmesinin önemli bir payı olsa da (Ki aynı şey SSCB kadar olmasa da kapitalist ülkeler için de geçerliydi) gelişim kapitalist ülkelere oranla tartışmasız biçimde üstündü. Yüksekokul ve üniversitedeki kadın oranı 1928'de %'28, 1939

- 40'da ise %'49,3 seviyesindeydi. Kadınları toplumsal yaşama daha etkin biçimde çekmek için kurulan kreş, anaokulu ve danışma merkezleri ağı devasa bir gelişme yaşamıştı. Devrimden önce Çarlık Rusyası'nda özel paralı 19 kreş ve 25 anaokulu vardı. 1946 yılına gelindiğinde finansmanı devlet tarafından karşılanan 7.000'i aşkın kadın danışma merkezi ve 20.000'in üzerinde kreş vardı.

Kapı Kapanıyor

Ne var ki bu çığır açan gelişim, istikrar ve derinlik kazanamadı. Geniş anlamda değerlendirildiğinde kadının toplumsal konumunda geri çevrilemez kimi sonuçlar yaratsa da, 1930'ların başından itibaren sosyalizm perspektifinin artan oranda yitirilmesiyle karakterize olan bir derinlik kaybı yaşandı.

1930'da Jenotyel'in kapatılması, yaşanan ilk önemli kırılma noktasıydı. Kapatılma işlemi, Je-notyel'in kendi 'isteği' idi. Kapatılma gerekçesinde, kadının toplumsal konumunun ilerletilmesi sorununun kadınlara terk edilmesi gibi bir eğilim oluştuğu, bu eğilimin aşılması için tüm parti ve kurumların sorumlu kılınması ve kurumlarda bölüm ve kollar biçiminde hareket etmenin daha genel, toplumsal bir seferberlik için özerk bir kadın örgütünden daha uygun bir yol olabileceği söyleniyordu.

Bu, açıkça gerçekçi olmaktan çok uzak ve zayıf bir gerekçeydi. Kurum ve örgütlerde bölümler, kollar, komisyonlar örgütlenmenin Jenotyel'e alternatif olarak sunulması oldukça zorlamaydı. Çünkü Jenotyel, bu tip yan örgütleri zaten kullanıyordu. Bu araçların daha etkin ve yaygın kullanımı Jenotyel'in yokluğundan çok varlığını şart koşuyordu. Erkek egemenliğinin bu kadar baskın olduğu bir toplumsal yapı ve kurumlar ağında sürecin özgün çizgilerini ve genel yöneti-

mini güvenceye alacak bir aparat olmadan ilerlenemeyeceği açıktı. Jenotyel'in kapatılmasıyla kadın eşitlik ve özgürlük mücadelesi en önemli güç kaynağından, özgün örgütlenmesinden mahrum bırakılmış oldu.

Erkek Egemen Direnç Gelişiyor

Jenotyel'in kapatılma gerekçesi gerçekçi olmasa da bir gerçeği dışa vuruyordu. Kadının toplumsal eşitliği ve özgürlüğü sorununun Jenotyel'e terkedildiği doğruydu. Dahası, Jenotyel'in mücadelesi sonuç verdikçe erkek egemenliği çeşitli biçim ve düzeylerde harekete geçmeye ve direnç göstermeye başlamıştı. Erkek egemenliği Jenotyel'in mücadelesini bastırmak, iradesini kırmak için örtülü bir savaşım yürütüyordu.

SSCB'nin dört bir yanında, kadını toplumsal yaşamın eşit ve özgür özneleri haline getirmek için seferber olan yüzlerce Jenotyel aktivisti saldırıya uğruyor ve onlarcası öldürülüyordu. Özellikle Müslüman cumhuriyetlerde durum daha vahimdi. 1927 yılında sadece Özbekistan'da 14 kadın öldürülmüştü.

> *"1928'de yirmi yaşında bir genç kız, Zrial Halilova evden kaçtı, kadınların özgürlüğe kavuşmaları için yapılan toplantılara katılmaya başladı; toplantılara peçesiz gidiyor, denize girerken de mayo giyiyordu. Babasıyla erkek kardeşleri aralarında bir mahkeme kurdular, kızı ölüme mahkûm ettiler ve yatırıp kıtır kıtır kestiler..."(26)*

Bu ve benzeri örnekler erkek egemen direnişin en geri ve ilkel görünümleriydi. Ne var ki erkek egemenliğinin derinliği, toplumsal geriliğin ve gericiliğin bu dışavurumlarının çok ötesindeydi. Mesela, Dağıstan'daki bir Sovyet görevlisi ve

parti üyesi başlık parasından kaynaklı anlaşmazlıkları çözmek için bir 'başlık parası' listesi oluşturmuştu.

"*1. Genç, güzel ve varlıklı bir ailenin kızı 300 ruble,*

2. Yoksul bir ailenin kızı veya yetim 150 ruble

3. Genç, dul veya boşanmış kadın 100 ruble

4. Dul veya yaşlı boşanmış kadın 50 ruble..."

(...)

Bir diğer durumda bir erkek, Türkmen ve komünist, kadın koluna şu mektubu yazıyordu:

> *"Dört aydan beri dul olduğumdan ve her eve bir kadın gerektiğinden, yeniden evlenmek istiyorum. Ama bizim köyden evlenmem mümkün değil; çünkü durumum el vermiyor. Bizim burada bir kadın için 50 deve talep ediyorlar. Bu nedenle Jenotyel'den benimle evlenmeye razı bir kadın bulması ricasında bulunacağım. İmza: Muhammed Kuli Aşerov.*
>
> *Türkmenistan KP üyesi, No: 5177" (27)*

Bunlar, Komünist Parti üyeleri ve Sovyet görevlileriydi! Kadının toplumsal konumunu ilerletmek üzere sorumlu kılınarak, Jenotyel'e alternatif olması öngörülen yerel örgütlere bağlı komisyon, bölüm veya kollar böylesi bir parti-devlet alt yapısına dayanacaktı! Niyetimiz bu uç örneklerden yola çıkarak durumu karikatürize etmek değil. Ancak, tablonunun bütününe baktığımızda açıkça görünen, erkek egemenliğinin baskın olduğu gerçeğiydi. Ve bu durum en geri toplum kesimlerinden toplumun en ileri, bilinçli kesimlerine kadar uzanan (aynı düzey ve biçimlerde olmasa da) bir yaygınlık ve derinlikteydi. Böylesi bir atmosfer içinde kadının eşitlik ve özgürlük mücadelesini örgütsüz bırakmak, cinayet düzeyinde bir hata oldu.

Parti, kadın sorununun kadın örgütüne terk edilmesi eğilimine karşı çıkmak için, sorunu dışa vurarak çözüme dönük bir hareketi zorlayan Jenotyel'in kapatılmasından ziyade, onun önünü açan, destekleyen tüm görüşlerini Jenotyel'in yarattığı dinamiğe uyum sağlamaya yönlendiren bir siyasal tutum benimseyeceğine; (en iyimser yorumla) sorunu örgütlerin 'iyi niyeti'ne bırakan bir kendiliğindenciliğe bıraktı.

Kırılmanın Kaynağı

Bu tutum her şeyden önce politik bir hataydı ve erkek egemenliğinin parti önderliğindeki etkisini yansıtıyordu. Parti önderliği Jenotyel'in iradesinin kırılmasına yol açan erkek egemen direnci görme ve karşı koyma iradesini gösterememiş, dahası bizzat bu direncin etkisinde kalmıştı. Böylece erkek egemenliği yeniden inisiyatif kazanmış ve yeni biçimler altında yeni sisteme sızarak egemenliğini üretme olanağı elde etmişti. Ancak, sorun politik bir hatadan ibaret değildi. Bu politik hataya ön açan, koşullayan teorik bir zayıflık noktası vardı. Özelde Bolşevik Parti'nin, genelde ise sosyalist birikimin kadın sorununun tarihsel ve toplumsal içeriği ve çözümüne dair kavrayışı sorunluydu. (Halen de sorunlu!).

Marksist çözümleme kadının ezilmesini son tahlilde sınıf ve mülkiyet ilişkilerine indirgiyor, onun bir çıktısı, dışa vurumu olarak kabul ediyor. Bu yaklaşımın doğal sonucu, kadının ezilmesinin kendine özgü yanlarını içerikten ziyade biçimsel farklar olarak görmek oluyordu. Tam da bu nedenle kadının eşitliği ve özgürlüğü meselesi parti, devlet ve toplumsal yapıda bir gerilim unsuru olarak öne çıktığında, erkek egemen direnç genel bir hal aldığında Bolşevik Parti, 'biçimi' 'içeriğe' feda etmeyi daha yerinde bir tavır olarak algılamış olmalı! Nasılsa sınıf ve mülkiyet ilişkileri değiştikçe kadının ezilmesine yol açan nedenler ortadan kalkacak ve kadının eşitliği ve özgürlüğü bu temel üzerinde boy verecekti! Bu

açıkça indirgemeci, metafizik bir kavrayıştı. En başta sorunun teorik çözümlemesi yanlıştı. Kadının ezilmesi sınıf ve mülkiyet sorununun basit bir dışa vurumu değildi. Kadın sorununun kendine özgü biçimi olduğu gibi içeriği de vardı. Bu içerik sınıf ve mülkiyet sorunu ile aynı kaynaktan, yani işbölümünden türüyordu. İlkel insanın doğaya karşı mücadelesi işbölümünü koşullamış, işbölümü ise cinsel ve sınıfsal ayrışma olarak iki temel kola ayrılmış ve toplumsal derinlik yaratmıştı. Bu iki kol tarihsel evrimi içinde karmaşık biçimler alarak iç içe geçmiş, birbirini besleyip üreten diyalektik bir bütünlük oluşturmuşlardı. Birbirine indirgenemeyecek kadar özgül ama birbirinden koparılmayacak kadar da birleşik bir yapı oluşturmuşlardı.

Bolşevik Parti, soruna ilişkin sınıf indirgemeci kavrayıştan kopamadığı oranda ekonomizme buradan da bağlanmış; sorunu erteleme, küçümseme ve tabi kılma (toplumun ekonomik değişimine) eğilimi göstermişti. Burjuvaziye karşı mücadelede tüm emekçileri sınıfsal temelde birleştirme ihtiyacı ile erkek egemenliğine karşı mücadelenin erkek ve kadın emekçiler arasında saflaşma yaratma eğilimi karşı karşıya geldiğinde, Bolşeviklerin tercihi, ikinci yönü birinciye tabi kılmak oldu. Ve bu, temel bir hata oldu. Hiç kuşkusuz güçlerin el vermediği durumlarda aynı anda tüm cephelerde çarpışmak mümkün olmayabilir. Zaman zaman bir sorunu diğeri lehine çekmek, güçleri belli bir sorunun çözümüne odaklamak gerekli olabilir. (Ki, bu iki yön içinde geçerlidir.) Ama yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi Bolşeviklerin bu sorunda pratik olarak geri çekilişi bir planın değil, kırılmanın ürünüydü. Jenotyel'in kapatılmasında dışa vuran gerçek, kadın sorununa dönük yanlış teorik kavrayışın, somut toplumsal pratiğin ortaya çıkardığı sorun ve gerilimlere yanıt verme yeteneği gösteremeyerek siyasal bir kırılmaya yol açmasıydı.

Erkek Egemen Sistemin Tahkimatı

Bu kırılma, jenotyellerin kapatılmasını takip eden süreçte hemen hemen tüm alanlarda karşılığını buldu. Ekim Devrimi'nin kadının eşitliği ve özgürlüğü adına yarattığı tüm kazanımlar ya geri alındı ya da erkek egemenliğine uyumlu bir içerik kazandırılarak kabuğa dönüştürüldü.

***

Devrimin kadınlar adına en önemli kazanımlarından biri, siyasal sürece katılma hakkıydı. Seçme ve seçilme hakkı erkeklerle tam eşitlik temelinde daha ilk günden itibaren tanınmıştı. Ne var ki kadınların siyasal sürece aktif katılımı erkeklerle kıyaslandığında hiçbir zaman kayda değer bir gelişme kaydedemedi. Zamanına göre ve diğer kapitalist ülkelere oranla bu hakkın tanınması sınırlı da olsa gelişimi kendi başına bir sıçrama olarak değerlendirilebilirdi. Ama soruna geniş açıdan baktığımızda bu bize bir şey kazandırmaz. Bu hakkın tanınması kadının toplumsal bir özne olarak öne çıkmasının bir unsuru haline gelmiyorsa tartışmalı olmaktan kurtulamaz.

Mesela, 1950'de Sovyet Ulusal Meclisi'ndeki kadın oranının %19,6 seviyesinde olması oldukça tartışmaya açık görünüyor. Sovyet Ulusal Meclisi gibi son tahlilde kitlelerin eğilimi ve düzeyini yansıtan-yansıtması gereken bir devlet organını bir yana bırakalım... Kitlelerin en bilinçli, ileri kesimini bünyesinde birleştiren parti bile bu açıdan oldukça 'trajik' bir grafik çiziyor. Partinin ilk kurulduğu yıllarda 1891'de RSDİP'te kadınların erkeklere oranı %'15'ti. Bu oran 1918'de %'7.8'e, 1930'da %'14, 1952'de ise %'22 seviyesindeydi. Büyük bölümü iktidarda geçen 54 yılda alınan mesafe topu %'7'dir. Daha trajik olanı siyasi basamakta tırmandıkça bu durum iyileşmiyor, aksine bozuluyordu. MK'lardaki kadın oranı 1917'de %'11, 1930'da %'1.4,

1952'de ise %'1.6'dır. En yüksek yönetici organ Politbüro'ya ise SBKP tarihinde sadece dört kadın girebilmiştir. (E. Stasova 1919'da iki ay; E. Furtseva 1956'dan 1961'e; A. Biryukova 1988'den 1990'a ve G. Semonova 1990'dan 1991'e).

Sonuç olarak seçme ve seçilme hakkının tanınması kadınların siyasal sürece katılımı için önemli bir çıkış noktası yaratmış olsa da, sonuç açısından kayda değer bir gelişim yaratmamıştır.

***

Ekim Devrimi'nin önemli kazanımlarından biri de eşcinsellik ve zinanın suç sayılmaktan çıkarılarak cinselliğin özel alan ilan edilmesiydi.

Eşcinsellik ve zinanın suç sayılması hiçbir bilimsel ve insani temeli olmayan, esasta aile ve diğer cinsiyetçi, işbölümüne dayanan kurum ve yargıların güvenceye alınmasını hedefleyen gerici-ahlakçı bir yaklaşımın ürünüydü.

Zinanın suç sayılmaktan çıkarılması, birincisi cinsel özgürlüğün erkeğin imtiyazı olmaktan çıkarılması; ikincisi cinselliğin evlilik ve aile uzamına bağlanarak erkek egemenliğini pekiştiren zincirin halkalarından biri olmaktan çıkarılması; üçüncüsü özelde kadın, genelde ise insan bedeninin toplumsal kurum ve değer yargılarının üretildiği bir mülkiyet biçimi olmaktan çıkarılması açısından önem taşıyordu.

Yine eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması da (sorunun bilimsel yönü bir yana bırakılacak olursa –ki o dönem açısından bu konu bilim alanı için bile bir tabu olma özelliği taşıyordu–) esasta cinselliğin özel alan ilan edilmesi ve aile kurumunun üzerindeki kutsallık örtüsünün kaldırılarak çözülmesinin önünün açılması fikrine dayansa da, doğallığında daha geniş sonuçlar yaratma potansiyeli taşıyordu. Birincisi;

eşcinsellik, varoluşsallığı gereği cinsiyetçi toplumsal işbölümünü tartışmalı hale getiriyordu. İkincisi; cinsellik ve üreme arasında özdeşlik kuran, buradan hareketle toplumsal süreklilik için kadının erkeğe bağımlılığına dayanan aileyi doğal, tartışmasız ilan eden erkek egemen ahlakçı anlayışın kurduğu denklem, eşcinselliğin toplumsal düzeyde kabulü ve görünür hale gelmesiyle bozuluyordu. Üçüncüsü, eşcinsellik, insan bedeninin cinsel iş bölümü üzerinden bir mülkiyet biçimi olarak tasnif edilmesini zorlaştırıyordu.

Ne var ki cinsel özgürlük, toplumsal bilinçteki bir sıçrama ve değişimle koşut ilerlemediği oranda özetlemeye çalıştığımız bu çerçeve oluşamadan ters bir akıma dönüştü. Erkek egemenliğinin gösterdiği dirençten kaynaklanan karşı akım, cinsel özgürlüğü toplumsal dokudaki gücüne dayanarak erkek egemenliğinin payandasına dönüştürdü. Cinsel özgürlük erkek egemen anlayışın elinde kadınların ve eşcinsellerin cinsel birer objeye, haz nesnesine indirgendiği, cinselliğin insani-duygusal yönünün ketlendiği bir bağımlılık ve dejenerasyon yolu haline geldi.

Cinsel özgürlüğün erkek egemen bilinç ve toplumsal kurumlar eliyle yozlaştırılması o kadar yaygın bir hal aldı ki, Lenin, bir seferinde bu tabloya bakarak "*Rusya bir açık hava genelevine dönüştü*" demişti. Kürtajı bir doğum kontrol yöntemi olarak görerek 10-15 kez kürtaj olan kadınlar, yaygınlaşan cinsel hastalıklar, bakılamadığı için terkedilen çocuklar, bunalıma girerek intihar eden kadınlar, bu tablonun dışa vuran bazı görünümleriydi.

Büyük toplumsal dönüşüm dönemleri yerleşik kurum, bilinç ve geleneklerin de sarsılması ve sürüklenmesini beraberinde getirir. Dönüşüm, yeni toplumsal bilinç ve kurumların oluşmasına doğru ilerledikçe toplumsal dokudaki kriz ve savrulmalar da yatışır, çözülür, yeni koşullara özgü bir denge oluşur. Toplumsal bilinç ve dokuda yaşanan savrulma yeni

bir toplumsal bilinç ve doku değişimine doğru derinleşmediği oranda eskiye dönüş kaçınılmaz olur. Toplumun denge arayışı yeniyi üretemediği oranda kriz çürümeye dönüşür. Çürüme ise geriye dönük bir tepkimeye yol açar.

SSCB'de gerçekleşen de aşağı yukarı böyle bir şeydi. Bolşevik önderlik toplumsal dönüşümü yönetemediği oranda, cinsel özgürlük, erkek egemenliğin paydasına dönüştü. Ve ortaya çıkan dejenerasyona tepki, cinsel özgürlüğün gasp edilerek, eski erkek egemen biçimlerin yeniden tahkimine yol açtı.

Önce, 1934'te eşcinsellik yasaklandı.

Sonra aile, evlilik ve anneliğin yeniden canlandırılması ve kutsanmasına bağlı olarak evlilik dışı cinsel ilişki, zina, Sovyet toplum ahlakına aykırı, gayri-meşru olarak ilan edildi.

***

Ekim iktidarının kadının özgürleşmesi adına gerçekleştirdiği en önemli kazanımlardan biri de aile, evlilik ve annelik üzerindeki kutsal örtüyü kaldırarak toplumsal cinsiyetin bu temel kurumlarının çözülmesine dönük somut adımlar atmasıydı. Çalışmanın kadınlar için bir hak ve sorumluluk haline getirilmesi, ev işi ve çocuk bakımının toplumsal bir iş ilan edilmesi ve bu amaca dönük bir kurumlar ağının oluşturulmasına başlanması, boşanmanın basit bir işleme indirgenmesi, evlilik ve birliktelik arasında hukuki sonuçları açısından bir farkın olmaması, meşru/gayri meşru çocuk ayrımının kaldırılması gibi bir dizi adım atılması bu açıdan temel bir rol oynamış ve ailenin çözülmesini hızlandırmıştı.

Sosyalizm perspektifinden bakıldığında bu üç ayaklı mekanizma (evlilik, annelik, aile) kadının ezilmesinin temel toplumsal dayanaklarından birini oluşturuyordu. Tüm sınıflı

- cinsiyetçi toplumlar bu yapıları evrimsel dinamikleri içinde kapsayıp dönüştürmüş ve kendi dokusuna uyumlu hale getirmişti.

Ailenin kapitalist biçimi genel fuhuşla tamamlanan tek eşli, resmi ve anne - baba - çocuktan oluşan çekirdek aileydi. Çekirdek aile biçimi kadının erkeğe bağımlılığına dayanan genel toplumsal konumunu sürdürüyor ancak kadının başta ekonomi olmak üzere (ucuz işgücü olarak) toplumsal yaşama katılımına imkân sağlaması nedeniyle özgürleşme sorununu da gündeme taşıyordu. Kadının toplumsal yaşama katılımının koşulları olgunlaşıp kapsamı genişledikçe kapitalist ve çekirdek ailenin de dokusu zayıflıyor; özgür, bireysel cinsel aşka dayanan yeni bir birlikteliğin koşulları da ortaya çıkıyordu. Aile, egemenlik ilişkilerinin üretildiği toplumsal çekirdekti. Ve yeni insan toplumunda böyle bir çekirdeğe yer olamazdı. Hiç kuşkusuz bu süreç tek hamlede gerçekleşmeyecekti. Kapitalist çekirdek ailenin çözülmesini, yeni insanın özgür ve aşka dayalı birlikteliğinin oluşması ve olgunlaşması takip edecekti. Geçiş döneminin devrimci iktidarı bu sürecin kadının özgürleşmesi yoluyla eskinin çözülmesi ve yeninin gelişimi temelinde ilerlemesini güvenceye alacak; buna uygun politika, araç, biçim ve kurumsal yapılar oluşturmakla sorumlu olacaktı - olmalıydı.

Ne var ki SSCB' de bu yünde atılan adımlar da erkek egemen karşı akımın baskın gelmesi ve inisiyatifi ele geçirmesiyle akamete uğradı. Erkek egemen karşı akım 1930' da Jenotyel' in kapatılmasıyla, kadının eşitlik ve özgürlük mücadelesini örgütsüzleştirerek (Jenotyel' in kapatılması talebinin bizzat Jenotyel'den gelmesinin hiçbir şeyi değiştirmediğini, bu irade kırılmasının esasta erkek egemen karşı akımın yarattığı iklimin sonucu olduğunu ve partinin de bu iklimin etkisi altında kaldığını tekrar belirtelim) ilk büyük zaferini kazanmış ve inisiyatifi ele geçirmişti. İkinci büyük zafer,

1936 'sosyalist' anayasa tartışmalarına bağlı olarak yapılan düzenlemelerdi.

'Sovyet ailesinin sağlamlaştırılması' formülüyle özetlenen bu düzenlemeler kapsamında sosyalizm adına Ekim iktidarının bir dizi kazanımı tırpanlanarak kapitalist, erkek egemen, gelenekselci çizgiye doğru büyük bir geri dönüş yaşandı.

Kürtaj yasaklandı. Boşanmak zorlaştırıldı. Birliktelik ve resmi evlilik arasındaki mesafe genişletildi. Aile, Sovyet toplumunun ve düzeninin temeli ilan edildi. Analık kutsanarak teşvik edildi. Toplu çamaşırhane ve yemekhane gibi yapıların oluşturulmasına son verilerek bu işler aileye (dolayısıyla kadına!) bırakıldı. Kreş, çocuk bakım merkezi, anaokulu gibi kurumlar, yapısal olarak çocuk bakımının (daha somut olarak anneliğin) toplumsallaştırılmasının araçları olmaktan çok; kadının üretime daha etkin katılımını mümkün hale getiren yardımcı araçlar olarak düzenlenerek kapitalist biçime yaklaştırıldılar.

İkinci emperyalist savaşın sonunda, 1944 yılında aynı kapsamda ikinci bir düzenleme (tırpanlama!) daha yapıldı. Bu düzenlemelerle 1936 düzenlemeleri derinleştirildi.

Evlilikle sonuçlanmayan cinsel birliktelikler gayri - meşru ilan edildi. Meşru / gayri meşru çocuk ayrımı yeniden getirilerek bu birlikteliklerin ürünü olarak dünyaya gelen çocukların ve annelerinin nafaka talep etme, aile yardımından yararlanma gibi hakları ellerinden alındı. Boşanma, olağan üstü zor hale getirildi. Barıştırma müessesesi, boşanma talebinin tanıklarla desteklemesi zorunluluğu, bir üst mahkemeye itiraz gibi ek engeller getirildi. Çocuksuz ailelere ek vergi getirildi. Çocuk yardımı çocuk sayısı arttıkça kademeli olarak yükselen bir teşvik sistemi oluşturuldu. 1936'dan beri uygulanan 'Analık Onuru', 'Kahraman Anne' gibi ödül ve maddi teşvikler arttırıldı. Çocuk bakımının ve eğitiminin

esas olarak ailenin sorumluluğunda olduğu ilan edildi. vs. vb...

Şimdi de bu söylediklerimizi birkaç örnekle somutlaştıralım: SSCB Adalet Komiserliği'nin resmi gazetesi Sotsialisticheskaya Zakonnot'un 1939 tarihli 2. sayısında sosyalist devlet ve aile arasında şöyle bir bağdaşım kuruluyordu:

> *"Devlet, aile olmadan var olamaz. Sovyet Sosyalist Devleti için evlilik, ancak eşler tarafından ömür boyu süren bir birleşme olarak görüldüğünde olumlu bir değer olur. Sözde özgür aşk, burjuvazinin bir buluşudur; bu kavramın bir Sovyet vatandaşının davranış ilişkileriyle ilgisi yoktur. Ayrıca evlilik; ancak çocuk olduğunda ve eşler en yüksek mutluluk olan anne - baba olma mutluluğunu yaşadıklarında devletin gözünde gerçek değerine kavuşur." (28)*

Bir başka örnek:

> *"Sovyet ülkesinde yeni Sovyet ailesi ortaya çıkmıştır. Ve güçlendirilmektedir. Bu kendisini, diğer şeylerin yanında, sürekli artan çocuklu ailelerin sayısında göstermektedir. Bilindiği gibi Sovyet hükümeti anneler için –üçüncü çocuğun doğumundan itibaren sırf bir maddi yardım saptamakla kalmadı, ayrıca bunun ötesinde, çok çocuklu ailelerin annelerini Annelik Madalyalarıyla, 'Anne Onuru' madalyasıyla ve 'Kahraman Anne' onur unvanıyla ödüllendiriyor. Sovyet ülkesinde bugün 30.000 'Kahraman Anne' ve 2.800.000 'Anne Onuru' ve 'Annelik Madalyası' ile ödüllendirilmiş kadın var." (29)*

"8 Temmuz 1944'te kararnamenin ilanından 1 Ocak 1947 tarihine kadar geçen zaman diliminde çocukların gerek-

sinimi için annelere 7.300 milyon ruble aylık ödendi ve bu miktar tek başına 1947 yılı içerisinde 6.000 milyon rubleye vardı. 1945 yılında büyük ailelerin annelerine 200 milyon rublenin üzerinde aylık ödendi...

> *...İşte birkaç örnek: Kahraman anne unvanına layık görülen L. V. Timokina (Lenin Mahallesi, Moskova), on ikinci çocuğunun üzerine 5.000 rublelik bir devlet pirim almıştır. Bu çocuk 5 yaşına ulaştığında devlet, anneye 18.000 ruble daha aylık ödemiş olacaktır. Bunun yanında, 27 Haziran 1936 tarihli kanuna istinaden diğer çocukların ihtiyacı için 40.000 ruble almıştır. Frunze kentinde ikamet eden 10 çocuk annesi Matryona Tihonovna, 3 yıllık sürede toplam 40.750 rubleyi bulan aylıklar aldı. Tacikistan Cumhuriyeti'nde Harvodor Kolektif Çiftliği'nde bir kolektif çiftçi olan 12 çocuk doğurup büyüten Kahraman Anne Mirhalikova, 80.000 rublenin üzerinde devlet yardımı almıştır."(30)*

SSCB'de kadın, toplumsal konumdaki gerilemesini ve geleneksel erkek egemen kurumların canlandırılmasını sosyalizm çerçevesinde anlamlandırmaya çalışmak, nüfus politikası gibi 'dönemsel' eğilimlerle meşrulaştırmak gibi yaklaşımlar ne yazık ki komünist harekette kabul görebilirdi, halen de görülebiliyor.

Birincisi, tarihsel-toplumsal nedenlerle bu tip kurumların varlığını belirli bir dönem için sürdürebileceğini kabul etmek, göz yummak mümkün ya da kaçınılmaz hale gelebilir. (SSCB'de böyle olup olmadığı ayrı bir tartışmanın konusu.) Ancak bu durumu kutsamak, sosyalizm gibi sunmak başka bir şeydir. Bu kapitalizme, erkek egemenliğe ait kurumları ve düşünceleri sosyalizm kılıfı altında korumak ve üretmek demektir. Bu, düpedüz revizyonizm demektir.

İkincisi, bu nüfus siyaseti biçimsel eğretiliğinin yanı sıra geri bir politik ve teorik kavrayışı dış avurmaktır. Nüfus artışını güvenceye almak için aile, evlilik, annelik gibi geleneksel, cinsiyetçi kurumların canlandırılması, sosyalizm yönelimiyle bağdaşmayan, erkek egemen, kapitalist ve ekolojik olmayan, türcü bir yaklaşımın ürünüdür.

Kapitalisttir; çünkü toplumun ve üretimin sürekliliğini emek, işgücü odaklı düşünür.

Erkek egemendir; çünkü kadının doğurganlığını, aile, evlilik, annelik gibi toplumsal cinsiyetçi kurumlar temeline bağlayarak, kadını türsel sürekliliği sağlayan bir kuluçka makinesine indirger.

Ekolojik olmayan, türcü bir yaklaşımdır; çünkü türün sürekliliğiyle ekolojik süreklilik arasındaki dengeyi gözetmez. Ekolojik kaynakları, sürekli çoğalan insan türünün ihtiyaçlarına tabi kılan, tüketim merkezli üretim anlayışıyla, ekolojik süreklilikle türsel süreklilik arasında bağdaşmazlığa yol açarak nihai ve topyekun yıkım tehlikesi yaratır.

Kaldı ki bugün gelinen aşamada makineleşmenin ulaştığı düzey emek, kadın ve çevre hareketlerinin yarattığı baskı vs. nedenlerle ortaya çıkan görece iyileşme ve refah (ileri kapitalist ülkeler açısından söylüyorum) koşullarında kapitalizm bile emek-işgücü (ki, bu, kapitalizmin sınıfsal varlık koşuludur) eksenli nüfus politikalarını sürdürmemektedir. Çeşitli gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin nüfus hareketleri incelendiğinde bu açıkça görülmektedir. Gelişmişlik düzeyi arttıkça nüfus artışı yavaşlamakta, durgunlaşmakta, hatta gerilemektedir.

Nüfus artışı ile gelişmişlik düzeyi arasında ters bir orantı oluşmakta; türsel süreklilik için iki toplumsal koşul olarak toplumsal kurumlar temelinde örgütlenen üretim ve üreme sürecinin dayanakları dönüşmekte ve çözülmektedir. Maki-

neleşme, emek ve üretim arasındaki bağı değiştirmekte, yaşam koşullarındaki görece artış, yaşam süresinin uzaması, ölüm oranlarının azalması, doğum kontrolü ve kadın haklarındaki gelişim ise türsel süreklilik ile doğurganlık-üreme arasındaki bağı zayıflatmakta, toplumsal kurumlar, temelinden ayırmaktadır. Gelinen aşamada boşanma oranlarındaki artış, aile ve evlilik kurumlardaki yaygın zayıflama ve çözülmenin bu maddi ve sosyal değişim süreci ile birebir ilgisi vardır.

Sonuç olarak kapitalizm türcü, cinsiyetçi ve sınıfçı temelini üretmek için çeşitli yol ve yöntemlere başvursa da tarihsel eğilimi değiştirememekte, tarihsel birikim ekolojik, cinsiyetsiz ve sınıfsız bir toplumsal gelişimin koşullarını hazırlamakta ve insanlığı bu yöne doğru zorlamaktadır.

Toparlamak gerekirse; nüfus sorunu dönemsel eğilimlere indirgenemeyecek ve bir dizi faktörle bağlantılı komplike bir sorundur. Nüfus siyasetini oluştururken doğru değerlendirilmeyen, dönemsel bir ihtiyacın ürünü olarak öne sürülen bir siyaset, tersinden toplumsal dokuda şu ya da bu yönde kırılmalara yol açabilir.

Sosyalizm, kapitalizmin sınırlarının ötesine geçmeli; emek-işgücü gereksinimini üretimin dayanağı olmaktan çıkararak, emek sürecini iş bölümünü gerektirmeyecek bir gözetim sürecine indirgeyen, boş zamanı arttırmayı esas olan bir makineleşmeyi üretimin temeli haline getirmelidir.

Sosyalizm erkek egemenliğin ötesine geçmeli; türsel sürekliliği yaşam kalitesi ve süresinin uzatılması, ölüm oranının düşmesine dayanan bir nüfus politikası temelinde ele almalıdır. Doğurganlık toplumsal cinsiyetçi kurumlar yoluyla kadının boynuna dolanan bir zincir değil, kadına özgü doğal bir özellik olmanın ötesinde toplumsal bir anlam taşımamalıdır.

Sosyalizm türcü yaklaşımın ötesine geçmeli; ekolojik sürekliliklе, türsel süreklilik arasında bağdaşmazlığa yol açan tüketimci üretim anlayışını aşmalıdır. Türün üretimi ile çevrenin üretimi arasındaki doğal bağı kavrayan ekolojik ve üretim temelli bir nüfus ve ekonomi anlayışına sahip olmalıdır.

***

Ekim Devrimi'nin temel kazanımlarından biri de cinsiyetçi, paralı, anti-bilimsel ve şovenist eğitimin yasaklanarak kadın ve erkek tüm emekçi çocukları için zorunlu, parasız, karma, bilimsel ve enternasyonalist bir eğitim sistemine geçilmesiydi.

Bu uygulamanın sonucunda kadınların bilinç ve toplumsal konumunda önemli bir ilerleme sağlandı. Kapitalist ülkelerde eğitimin emekçi kadınlara kapalı olması ve cinsiyetçi niteliği nedeniyle birçok meslek ve toplumsal kurum kadınlara kapalıyken; SSCB'de kadınların şu ya da bu oranda dâhil olmadığı meslek ya da kurum yok gibiydi. Bilimci, çiftçi, şoför, teknisyen, siyasetçi, mühendis, işçi, doktor, öğretmen ve daha başka alanlarda kadınları çalışırken görmek mümkündü. SSCB'nin bu açıdan önemli bir rol oynadığını, birçok meslek dalını kadınlara açarak çalışma yaşamındaki cinsiyetçi işbölümünü gerilettiğini söylemek mümkündür.

Ne var ki, SSCB'nin bu yönelimi de çok fazla sürmedi. 1930'larda başlayan bu gerileme 1935'te cinsiyetçi temelli eğitime yeniden başlanmasıyla daha açık bir boyut kazandı. Kadınlara mesleki vasıf kazandırmak 'iddia'sıyla kız meslek okulları açıldı. Bu okullarda (meslek yelpazesi kapitalist ülkelere göre daha geniş olmakla birlikte) kadının toplumsal konumunun yeniden üretimine dayanan mesleki yönlendirme yapılıyordu. Çocuk bakımı ve eğitimi, sağlık, ev ekonomisi, dekorasyon, aşçılık gibi bölümler çoğunluktaydı.

Böylece kadının toplumsal yaşama katılımı, eğitim yoluyla, kadının toplumsal konumunu değiştiren değil, modernize eden bir bağlama doğru çekiliyor, sınırlandırılıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nda erkek nüfusun büyük oranda azalması nedeniyle kadınların çeşitli meslek dallarında kitleselleşmesinde yeni bir yükseliş (ki, bu, kapitalist ülkelerde de oldu) olsa da kadının toplumsal konumunu koruyan erkek egemen meslek tasnifi devam etti. Kadınlar daha çok toplumsal konumlarıyla uyumlu mesleklerde yoğunlaşmaya ve özellikle yönetici düzeylere çıkıldıkça 'görünmez' olmaya devam ettiler.

Ne Yapmalı?
Öneri 9: Teoride Kadına Yer Açmak Ya Da Kadın Devrimi

-I-

SSCB'nin (ve diğer sosyalist ülkelerin) kadının eşitliği ve özgürlüğü konusunda aldığı mesafe, dönemine ve diğer kapitalist ülkelere göre oldukça çarpıcı görünse de, kuşbakışı incelendiğinde niteliksel bir fark yarattığı söylenemez. Bugünden bakıldığında bu çok daha açık görünüyor.

SSCB önderliği kadının kurtuluşu sorununu, kendisine özgü tarihsel-toplumsal içeriğinden hareketle değil de sınıf ve mülkiyet sorununun bir çıktısı olarak kavramayı sürdürdüğü içindir ki biçimsel bir yaklaşımın ötesine geçememiş, kapitalizmin erkek egemen ufkunu aşamamıştır. SSCB nezdinde sosyalizmin ayırıcı çizgileri gibi görünen bir dizi uygulama, bugün kapitalist ülkelerce kendi formlarında rutin olarak uygulanmaktadır. Hatta kimi konularda kapitalist ülkeler SSCB'nin bıraktığı eşiği geride bırakmıştır. (Mesela, Yeni Zelanda parlementosunun yarısı kadınlardan oluşmuş ve hükümet eşcinsel bir kadın tarafından yönetilebilmiştir!)

Kadının üretime, siyasete, kültüre; kısacası toplumsal yaşamın bütününe erkeklerle eşit haklar temelinde ve eşit oranlarda katılımı hiç kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Ne var ki bu yine de sorunu çözmez. Çünkü, sorun biçimle ilgili değildir. Kadının ezilmesi, kaynağında cinsel işbölümü olan, kendine özgü tarihsel ve toplumsal çizgilere (ve içeriğe) sahip özgül bir sorundur. Doğal olarak sorunun çözümü de bu içerik temelinde şekillenecektir.

Kadının evin dışına çıkması özgürlüğe doğru atılmış bir adımdır. Ancak özgürlük değildir. Çünkü evin dışındaki dünya da erkeklerin dünyasıdır. Evin içinde aile aracılığıyla erkeğe zincirlenen, domestik köleliğe mahkûm edilen kadın; evin dışında baştan ayağa eril olan toplumsal kurum ve ilişkiler ağı içine çekilerek, emeği ve bedeniyle sömürü ve haz nesnesine indirgenir. Kadının cinsel sömürüsüne dayanan bu erkek egemen yapı değişmediği sürece, biçimsel olarak eşitliğe ve özgürlüğe doğru atılan her adım erkek egemen kurumlar ağı içinde çözülmekten ve göstermelik olmaktan kurtulamaz.

Burjuva bir devletin başına bir işçiyi yerleştirmek, o devletin sınıf niteliğini değiştirmez. (Leh Valessa hatırlansın!) Hatta burjuva bir devletin başına 'sosyalist' bir partinin gelmesi de o devletin niteliğini değiştirmez. (Şili hatırlansın!) Aynı biçimde erkek bir devletin başına bir kadının gelmesi, hatta siyasi mekanizmada (ve diğer toplumsal kurumlarda) kadınların eşit oranlarda bulunması o devletin niteliğini değiştirmez. (Y. Zelanda hatırlansın!)

-II-

Sosyalizm, farkını, burada koymalıdır; kadının toplumsal yaşama eşit haklar ve oranlarda katılması yönündeki mücadele, toplumsal dokuya erkek egemen içeriğini kazandıran

cinsel işbölümünün tüm içeriği ve biçimleriyle yok edilmesi mücadelesine bağlanmalıdır.

Sosyalizm, farkını, işçi ve kadınların hak ve koşullarını sistem içinde genişletmeye dayanan reform mücadelesini; kapitalist ve erkek egemen iktidar ve sistemin topyekûn tasfiyesi yönündeki devrimci sınıf ve cins savaşımına bağlayarak ortaya koymalıdır.

Bunun için, birincisi, sosyalizm toplumsal gelişimi ekolojik temelde, sınıf ve cins sorunlarını özgün içerik ve çizgileriyle kavrayıp içerebilecek, işbölümü temelli bir tarihsel okuma yapmalı, teorik kapsamını bu okumadan hareketle geliştirmelidir.

İkincisi: sosyalizm bu derinleşmeye bağlı olarak, politik, örgütsel, programatik, taktik, stratejik vs. konulardaki yaklaşımlarını gözden geçirmeli ve açımlamalıdır. Öyle ki kadınlar, toplumsal devrimin tüm boyutlarında kendi özgünlüklerini yansıtan araç ve biçimlerle varlık ve irade sahibi olmalı; toplumsal devrimi karakterize eden unsurlardan biri haline gelebilmelidir.

Kadın akademisi, kadın sendikası, kadın dayanışma evi/kömünü, kadın milisleri/ordusu, kadın partisi gibi sorunu çeşitli yönleri ile kucaklayabilen bir örgütsel yelpaze açılmalıdır.

Kadın partisi, sosyalist devrime kendi cins damgasını vurmak; devrim sonucu ortaya çıkan iktidarın cinsiyetçi işbölümünü ortadan kaldırmaya uygun bir mekanizma olarak örgütlenmesini ve bu yönde derinleşmesini güvenceye almak, kadın kitlelerini içinden çıktıkları toplumsal bağlamın özgünlüklerinden hareketle kadın devrimi hedefine yönlendiren bir politik, örgütsel, programatik temel oluşturmakla (vb.) yükümlü olmalıdır.

Kadın sendikası, kadının evde ve toplumsal üretimde cinsel işbölümü temelinde maruz kaldığı özgün baskı ve sömürüyü açığa çıkarmak, kadınları bu temelde örgütleyerek hak ve koşullarının iyileştirilmesi, erkek egemen sistem ve kurumların geriletilmesi mücadelesine seferber etmek amacına yönelen bir kadın kitle örgütü olarak varlık kazanmalıdır.

Kadın milisi ve ordusu, erkek egemen sistemin resmi ve gayri-resmi şiddetine, karşı şiddetini örgütlemeyi, kadınların yaşam alanlarını savunmayı ve genişletmeyi; kapitalist sistemin devrimci sınıf zoruyla alaşağı edilmesi mücadelesini, erkek egemen sistemin kadının devrimci zoruyla alaşığı edilmesi mücadelesi ile içi içe geçirmeyi hedef alan özgün bir zor aygıtı olarak varlık kazanmalıdır. [013]

Kadın dayanışma evi ya da komünü; erkek egemen sistemin ekonomik, fiziki, siyasi, kültürel zoru ve baskılarına kar-

[013] Almaya'da bir dönem etkinlik gösteren feminist-kadın gerilla örgütü Rote Zora ve Kürt Özgürlük Hareketinin kadın ordulaşması bu konuda ilk akla gelen ve incelenmeyi hak eden örneklerdir.
Frankfurt am Main'de 1970'lerin başında Devrimci Hücrelerin bir yan örgütü olarak oluşan Rote Zora, kadınlara yönelik baskının odağı olan Almanya genelindeki birçok hedefe düzenledikleri bombalı eylemlerle ülkeyi sarsmıştı. RAF gibi Almanya'daki devrimci mücadeye damgasını vuran diğer radikal sol örgütlerden farklı olarak, Rote Zora, fikirlerinin anti-kapitalizme dayandığım, ölüm ve yaralamalara sebep olmak istemediklerini belirtiyordu.
Rote Zora, seks shoplar, gen teknolojisi ve gelişmekte olan ülkelerde Siemens gibi elektronik şirketlerindeki kadın sömürüsüne karşı mücadele ediyordu. Örgüt, bir dönem sonra Devrimci Hücrelerden ayrılarak kendine ayrı bir kulvar oluşturdu. İlk bombalı eylemini 1974'te, kürtaj yasasıyla ilgili düzenlemeyi protesto etmek için Karlsruhe Adalet Sarayı'na düzenlemişti. Filipinler Büyükelçiliği de kadın kaçakçılığına yardım ettiği gerekçesiyle bombaların hedefleri arasındaydı. Mesai sonrası militanları olarak anılan örgüt, üyelerinin çoğunlukla gün içinde işine giden kadınlardan oluştuğu düşünülüyordu. Eylemleri genellikle kimsenin olmadığı saatlerde ya da ses bombası türü patlayıcılarla yapıyor; yaralama ve ölüme yol açmadan maddi hasar ve korku yaratarak erkek egemen otorite ve kurumları sarsıyorlardı. Örgüt, son eylemini 1995'te Bremen'deki bir tersaneye düzenledi.

şı kadınların birleştikleri, dayanışmayı örgütledikleri, kendilerini devrimci cinsiyet bilinci temelinde ürettikleri özgürlük alanları olmalıdır.

***

Kadın akademisi, kadının ezilmesi ve kurtuluşu konusunda entelektüel üretim yapan, bu konuda tüm dünyada gerçekleşen üretim ve deneyimleri inceleyip, derleyip mücadelenin hizmetine sunan, bu konuda yayınlar, kitaplar çıkaran; sempozyum ve seminerler, eğitim programları düzenleyen, kadın devrimine kadro ve düşünce rezervi yaratan bir entelektüel üretim kaynağı/havuzu olarak varlık kazanmalıdır.

Üçüncüsü; sosyalist devrim, bu temel üzerinde bir sınıf devrimi olduğu kadar, cins devrimi de olmalı; devrim sonucu oluşacak iktidar mekanizması, sınıf niteliği açısından proletarya diktatörlüğü olduğu gibi, cins niteliği açısından da kadın diktatörlüğü olmalıdır.

Nasıl ki proletarya diktatörlüğünün tarihsel anlamı sadece proleterlerden oluşan saf bir sınıf iktidarı olmasından değil de, tüm ezilenlerin proletarya önderliğinde ve proletaryanın nihai amacı etrafında şekillenen bir politik geçiş formu olmasıysa, kadın diktatörlüğünün tarihsel anlamı da benzer biçimde sadece kadınlardan oluşan bir cins iktidarı olması değil, tüm kadın ve erkek emekçilerin kadınların nihai amacı etrafında birleşmeleri ve dönüşümlerini koşullayan bir politik geçiş formu olmasıyla nitelenir.

Öneriyi somutlaştıralım: Sosyalizme geçiş döneminin devrimci iktidarı iç içe geçen iki bölümlü bir mekanizma olmalıdır. Proletarya diktatörlüğü bölümü, toplumsal dönüşümün sınıfsızlaşma yönünde derinleşmesini güvenceye alırken; kadın diktatörlüğü bölümü toplumsal cinsiyetin yok edilmesi yönündeki gelişimi güvenceye almalı, yönetmelidir.

Tüm mekanizma buna uygun biçimde ve ekolojik temelde kurgulanmalıdır.

Ekonomik yapı yeniden kurulurken, insan ihtiyaçlarının karşılanması ile doğanın sürekliliği arasındaki koparılamaz ilişki gözetilmeli, sınıfsal ve cinsel işbölümünü kesin biçimde dışlayan bir örgütsel form yaratılmalıdır.

Mesela, ekonominin örgütlenmesi-koordinasyonundan sorumlu olan Ekonomi Bakanlığı iki bölümlü olmalıdır. Proletarya diktatörlüğünün uzantısı olan bölüm ekonomik süreçlerin sınıfsızlaşma amacına uygunluğu yönünde politikalar üretip uygularken kadın diktatörlüğünün uzantısı olan bölüm, bu sürecin cinsiyetçi erkek egemen içeriği ve biçimlerini ayıklayan sürecin cinsel iş bölümünü dışlayarak ilerlemesini güvenceye alan politikalar üretilmesini ve uygulanmasını sağlar. Mesela, kadın bölümü şu ya da bu sektördeki cinsiyet temelli meslek tasnifini tespit eder ve değiştirmek için özel program ve polikalar oluşturur vs. vb...

Ya da Eğitim Bakanlığı iki bölümden oluşur. Proleter diktatörlüğünün uzantısı olan bölüm toplumun sınıfsızlaşmaya dayanan yeni bir anlayış temelinde şekillenmesini güvenceye alırken; kadın diktatörlüğünün uzantısı olan bölüm toplumsal dokuda erkek egemen unsurları yok etmeyi amaçlayan, cinsiyetsizliğe dayanan, yeni insanı yaratmaya yönelen bir zihinsel ve kültürel yenilenmeyi güvenceye alır. Mesela; eğitim müfredatındaki erkek egemen unsurları ayıklar, toplumsal cinsiyet, erkek egemenliği gibi konularda aydınlatma kampanyaları, eğitim programları, ders materyalleri oluşturur ve örgütler. Başta erkekler olmak üzere tüm düzeylerdeki devlet yöneticilerini senenin belirli dönemlerinde toplumsal cinsiyetin görünümleri, sorunlar ve çözüm önerileri, bilinç güncellemesi temelinde eğitilmesi için özel programlar geliştirir vs.

Örnekler hemen her alan için uygulanabilir, çoğaltılabilir. Ancak önerilen çerçevenin anlaşılması için şimdilik bu kadarı yeter sanırım.

Diğer taraftan, bu iki diktatörlük arasındaki ilişkiyi daha açık hale getirmekte yarar var. Bu iki iktidar alanı kaçınılmaz biçimde birçok noktada iç içe geçmesinden kaynaklı birbirini kesecek, sınırlayacaktır. Ancak bu hiç de kötü bir şey değildir. Aksine bütünleşmeye, güçlendirmeye dönük bir çeşit denetleme, kontrol mekanizmasıdır. Kadınların ya da sınıfın kurtuluşu eyleminin sınıfsal ya da cinsel ölçüler temelinde denetlenmesi ve güçlendirilmesi; sınıfsız, cinsiyetsiz, ekolojik bir sosyalizm anlayışının gelişimini güvenceye alır.

Somutlaştıralım: Mesela, eğitimle ilgili bir konuda tüm Sovyet-komün meclis üyeleri birlikte bir karar alacak; ancak ikinci bir sovyet olarak kadın sovyeti, alınan bu kararın cinsiyetçi sonuçlara yol açabilecek şu ya da bu yönüne ilişkin ek, çıkarma, düzeltme talep edebilecektir. Dahası kısmi ya da tamamına ilişkin veto hakkına sahip olabilecektir. Kadınlarla ilgili tüm sorunlar kadın sovyeti vb. zeminde tartışılıp karara bağlanacak; alınan bu kararlar proletarya diktatörlüğü sovyetinde sınıfsal içerik temelinde incelenip ek, çıkarma, düzeltme talep edebilecek ya da kısmi veya bütününe ilişkin veto edilebilecektir.

Kadın sovyetinin bileşenleri aynı zamanda proletarya sovyetinin de bileşeni olacak ama proletarya sovyetinin erkek bileşenleri kadın sovyetinin bileşeni olmayacak ya da sınırlı haklar, koşullar, oranlarla olacaktır.

Bu mekanizma en üstten en alta tüm kurumlar için geçerli olacaktır. Böylesi bir mekanizmada kadın ve erkek emekçiler arasında, kadınlar lehine bir ağırlık olacağı açıktır.

Mekanizmadaki bu güç dengesizliği; birincisi, diktatörlük espirisinin doğasından kaynaklanır. Kadın ve erkek

işçi-emekçiler proletarya diktatörlüğü temelinde elde ettikleri güce dayanarak sınıfsızlaşmaya doğru derinleşen bir toplumsal dönüşümü örgütlerler. Kadın işçi-emekçilerden oluşan kadın diktatörlüğü ise iktidar gücündeki ayrıcalıklı konumuna dayanarak erkek egemenliğini tüm biçimleriyle yok ederek cinsiyetsizleşmeye doğru derinleşen bir toplumsal dönüşümü özel olarak örgütlerler.

İkincisi, kadınlar lehine olan bu güç dağılımı, erkeklerin bin yılları bulan tarihsel süreç içinde edindikleri açık üstünlük dikkate alındığında adaletsizliğin değil, adaletin yolu olarak görünür.

Üçüncüsü, pozitif ayrımcılık, eşitsizler arasındaki eşitliği sağlamanın bir yolu olarak değil, aynı zamanda bir örgüt ilkesi olarak da anlaşılmalı, kabul edilmelidir. Kadın diktatörlüğü mekanizması bunun bir örneği olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde tüm toplumsal kurum ve süreçler bu ilke temelinde örgütlenmelidir.

Mesela, kadınların Sovyetlere, yönetici kademelere katılımı daha kolay ve olanaklı hale getirilebilir. Faraza, kadın adayın seçilebilmesi için 100 oy yeterken, erkek aday için 150 oy istenmelidir. Yönetsel yanı olan görevlerde kadınlara daha fazla kontenjan, eğitim olanağı vs. ayrılmalıdır. Partiye üyelik için gereken aday üyelik süresi erkekler için 6 ay iken, kadınlar için 3 ay olur. Erkek aday üyelere, kadınlar tarafından hazırlanıp yönetilen bir 'toplumsal cinsiyet' eğitimine tabi olma zorunluluğu getirilir, vs. vb.

Dördüncüsü, cinsiyetçi iş bölümünün ortadan kaldırılması için özel örgüt formları ve uygulamalarının oluşumu ve gelişimi sosyalizm için ilkesel kabul edilmelidir. Mesela, özel mülkiyetin tasfiyesi ve toplumsal mülkiyetin gelişimi sınıfsızlaşma ve sosyalizm için nasıl olmazsa olmaz ise; ev işi ve çocuk bakımının toplumsal bir iş olarak örgütlenmesine dönük özel kurumlar ağının yaratılması ve gelişimide cin-

siyetsizleşme ve sosyalizm bağlamı için olmazsa olmazdır. Her ikisi de sosyalist dönüşüm açısından ilkeseldir.

-III-

Öne sürdüğümüz bu çerçeve ayrıntılandırılabilinir, genişletilebilir, düzeltilebilir. Esas alınması gereken, sosyalizmin bir sınıf ideolojisi olduğu gibi bir cins ideolojisi de olabilmesidir. Bu, sosyalizm denemelerinin yaşadıkları bir açmazın aşılması açısından gerekli olduğu kadar, sosyalist teorik birikimin zayıf kalan bir noktasının güçlendirilmesi ve zenginleştirilmesi açısından da gereklidir.

Böylece, sosyalizm bir sınıf hareketinin üzerinde yükseldiği kadar cins hareketinin de üzerinde yükselecektir.

Böylece, sosyalizmin bir sınıf devrimine kaynaklık ettiği kadar, cins devrimine de kaynaklık edebilecektir.

Böylece, sosyalizme yönelen devrimci iktidar, proletaryanın diktatörlüğü olduğu gibi, kadınların da diktatörlüğü olacaktır.

Böylece, sosyalizmi egemenlikçi düşünceye bağlayan, onun devrimci özünü kemiren, erkek egemen zincir koparılabilecek; sosyalizm ekolojik, sınıfsız, sınırsız ve cinsiyetsiz özgür insanlar topluluğu olarak tarih sahnesine çıkabilecektir.

SANAYİLEŞME ve HIZ SORUNU

'Sosyalist inşanın hızı' sorunu, SSCB deneyiminin ayrım çizgilerinden biri olarak öne çıkmıştı. Ve hız sorunu da esasta ekonomik faktörlere dayanılarak anlamlandırılmaya çalışılmıştı. Hiç kuşku yok ki ekonomik faktörler, hız sorunu ele alınırken veri olarak değerlendirilmesi gereken belirleyi-

ci yanlardan biridir. Mesele, faktörler arasındaki denklemin nasıl kurulacağında kilitlenmektir.

Üretimin toplulaşması ve sanayi temeline kavuşturulması sosyalist inşanın en kritik ve önemli yönlerinden biridir. Ancak bu yön ekonomik olduğu kadar, siyasal ve ideolojik bir yanı da kendi içinde barındırır. Üretimin toplulaşması ve sanayi temeline kavuşturulması toplumun yeni bir form kazanması amacına uygun olduğu oranda sosyalist bir içerik edinir.

Süreç, öncünün yukarıdan aşağıya yürürlüğe koyduğu bir mühendislik projesi olarak değil; öncünün siyasi yönlendiriciliğinde kitle seferberliği-sınıf mücadelesi yoluyla gerçekleşmelidir. Kitlelerin bilinç, örgütlülük, yönetime katılım, öncüyle (ya da öncülerle) ilişkisi ne kadar gelişkin ise sürecin gelişimi ona göre ivme kazanacaktır. Sosyalist ekonominin yukarıdan aşağıya siyaset yoluyla kurulması fikrinden, öncünün eyleminden çok, öncünün (ya da öncülerin) yönlendirme kapasitesi ile kitlelerin yaratıcı inisiyatifi-girişkenliği arasındaki diyalektik birlikten doğan bir değiştirme, yaratma eylemi anlaşılmalıdır.

SSCB sosyalist inşa denemesinde iki önemli dönemeç olan NEP ve kolektifleştirme dönemleri ve sonuçları bu açıdan yeniden okunmayı hak etmektedir.

'Kim Kimi Yönetiyor?'

Lenin, NEP sürecini geri çekilme ama güçlerin yeniden derlenip toparlanmasına bağlı olarak yeniden taarruza geçilmesi amacına koşulmuş bir geri çekilme olarak düşünüyordu.

Derlenip toparlanmanın ekonomik yanı, kapitalizme kontrollü bir biçimde alan açarak üretimin arttırılarak yıkımın izlerinin silinmesi ve sosyalist inşaya başlangıç için

maddi bir tutanak elde etmekti. Politik yanı ise işçi-köylü bağlaşmasını korumak, partinin örgütsel kapasitesini büyütmek, kitlelerin parti, sendikalar ve Sovyetler üzerinden siyasal etkinliğini, bilincini, örgütlülüğünü geliştirmekti. Ne var ki bu perspektif, Lenin döneminden başlayarak, ama özellikle sonrasında, gittikçe artan oranda aşındı.

Bolşevik Parti önderliği, Lenin tarafından öne sürülen bu perspektifi pratikleştirme yeteneği gösteremedi:

> *"Bir yıl boyunca ayakta kalmasını bildik, devlet bizim elimizde; fakat devlet Yeni Ekonomik Politikayı bu bir yıl içinde bizim istediğimiz biçimde mi yürüttü? Hayır... Peki nasıl yürüttü? Aygıt, kendisini yönlendiren ele itaat etmeyi reddetti. Durum, sürücüsünün değil bir başkasının istediği doğrultuda giden bir arabayı andırıyordu; sanki direksiyon gizemli, kural tanımaz bir elin idaresindeydi ve bu elin kime ait olduğunu ancak tanrı biliyor, belki bir fırsatçının, belki bir özel kapitalistin, belki de her ikisinin. Kimin eli olursa olsun, mesele şu ki: Araç, direksiyonda oturanın düşündüğü istikamette değil, çoğu zaman bunun aksi istikamete gidiyor. Eksik olan şey nedir? Açıkça söylersek, eksik olan şeyi; idari işlevleri yerine getiren komünistler katmanının gerekli kültürden yoksun oluşudur. Moskova'da sorumlu mevkilerdeki 4700 komünisti alır ve bu muazzam büyüklükteki aygıtın karşısına koyarsak, şu soruyu sormamız gerekir. Kim kimi yönetiyor? Gerçekten komünistlerin bu devasa aygıtı yönetmekte olduklarını söyleyebilecek durumda olduğumuzdan kuşkuluyum. Doğruyu söylemek gerekirse komünistler yönetmiyor, yönetiliyor-lar..."(31)*

Parti Süreci Yönetemiyor: Kitleler Parti ve Sovyetlerden Uzaklaşıyor

NEP döneminde sanayileşme ve kapitalist gelişim artarken bu sürece paralel olarak kent ve kırlarda kitlelerin üretime, devlet yönetimine katılmada ya da kültürel ve politik kapasitesinde belirgin bir artış-gelişim yaşanmadı. NEP'in siyasal olarak yarattığı en belirgin kazanım, köylülerin ve kent küçük burjuvazisinin politik bir güç olarak partinin karşısına çıkma olasılığını yatıştırmasıydı. Kuşkusuz bu çok önemli, yaşamsal bir kazanımdı. Ama yine de sorunu çözmekten çok öteliyordu.

Parti üyeliğindeki şişme kitlelerin partiye dönük siyasal yöneliminden çok küçük-burjuva ve burjuva siyasal eğilimlerin, tek siyaset alanı olarak partide kendilerine alan açma yönelimini dışa vuruyordu. (Aynı dönemde sendikalaşma oranının yarı yarıya azalması, 1923'te zirve yapan ama 1926-27'lere kadar dalgalanarak devam eden grevler, yönetici, teknik uzmanlar, Çarlık ordusu subaylarının bu dönemde partiye yönelmesi gibi veriler bu konuda daha somut bir fikir verebilir). Emekçi kitleler bu dönemde partiden, sendikalardan ve Sovyetlerden uzaklaştılar. Parti süreci yönetemiyor, bir yandan iç gerilimleriyle güçten düşerken diğer taraftan ise bileşimindeki bozulmayla dejenere oluyordu.

Süper Sanayileşmecilerin Tasfiyesi ve Yavaş Gelişim Dönemi

Bu döneme Buharin'in teorisyenliğini yaptığı, Rikov, Tomski ve Stalin'in desteklediği yavaş gelişim çizgisi damgasını vurdu. Bu çizgiye karşı çıkan ve süper-sanayileşmeciler olarak adlandırılan Troçki ve Preobjeniski'nin başını çektiği hızlı gelişimciler, 1927'deki 15. Kongre'de tümüyle yenilgiye uğradılar ve hemen tüm yönetici noktalardan sü-

pürüldüler. Zinovyev ve Kamanev hızlı ve yavaş gelişim çizgileri arasındaki bu kavgada sallantılı bir pratik izlediler. 1925'e kadar Stalin, Buharin, Rikov ve Tomski ile birlikte hareket eden ikili, 1925 sonrasında bu kesimden uzaklaştı. Yer yer, bağımsız yer yer de Troçki'ye yaklaşan bir pozisyon aldılar. 1928-29'lara gelindiğinde NEP döneminin uygun koşullarında kent ve kırlarda burjuva ve küçük burjuva unsurlar toparlanmış, dahası birçok etkili yönetici pozisyonu ele geçirmiş ya da denetimlerine almışlardı.

Ekonomik planları yapan Gosplan'ı, Menşevik V.G Groman'ın başkanlığındaki ekip yönetiyordu. Yüksek Ekonomi Kurulu bir başka Menşevik A.M Ginzberg ve ekibi tarafından yönetiliyordu. Tarım Komiseryası, Neo-Narodnikler olarak tanımlanan ve başkanlığını ünlü iktisatçılardan N.D Kondradiev'in yaptığı ekibin elindeydi. Bu kesimler yavaş gelişim ve kapitalizme taviz siyasetine uygun bir tutuma sahipti.

1929'a gelindiğinde burjuva unsurlar o kadar gelişmişti ki, Bolşevik kadroların zaten zorlukla elde tutabildiği devlet yönetiminin iplerini elden kaçırma olasılığı açıkça ortaya çıkmıştı.

NEP'in Sonu: Süper Sanayileşme ve Kolektifleşme Çizgisine Geçiş

1928'de başlayan Buharin çizgisinin tasfiyesi, 1929 ve 1930 yıllarında genişleyerek devam etti. Buharin çizgisi ve o çizgiye adapte olan "uzman kadrolar" yönetici aygıtlardan temizlendiler. Burjuva unsurların yönetsel pozisyonu oldukça zayıfladı. Ancak bu durum Bolşevik unsurların hâkimiyetinin güçlenmesi anlamına gelmiyordu. Çünkü Bolşevik önderlik birikimi, çizgi mücadeleleri temelinde büyük oranda tasfiye olmuştu. Onların yerini alan 2. nesil önderlik

kadroları olarak niteleyebileceğimiz Molotov, Kaganoviç, Kirov, Jdanov gibi kadroların Stalin'le 'uyum' düzeyi daha yüksek ama yönetme kabiliyeti, birikim ve deneyimi daha sınırlıydı. 1927'de Buharin'le ittifak halinde yenilgiye uğratılan süper-sanayileşme çizgisi, Stalin'in başında olduğu yeni önderliğin elinde yeniden canlandı. Proebjenisky [014] tasfiye edilmişti, ama onun hazırladığı plan kimi verileri güncellenip, rötüş yapılarak uygulamaya konuyordu. Stalin'den dinleyelim:

> *"...Şimdi eski dönemden, restorasyon döneminden (NEP kastediliyor-bn.) ayrı bir gelişme evresindeyiz. Şimdi yeni kuruluş dönemindeyiz, ekonominin tümünün, sosyalizm ilkelerine göre, yeniden kuruluş dönemindeyiz. Bu yeni dönem yeni sınıfsal gelişmeleri, sınıf mücadelesinin gelişmesini gerektiriyor. Yeni mücadele yöntemleri, güçlerimizin yeniden gruplandırılmasını, tüm örgütlerimizin iyileştirilmesini ve sağlamlaştırılmasını istiyor. Buharin grubunun şanssızlığı işte tam burda, geçmişte yaşamalarında, bu dönemin belirleyici özelliklerini görememelerinde ve yeni mücadele yöntemlerinin gerekliliğini anlamamalarında yatıyor."(32)*
>
> *"Bizim tezlerimiz genel olarak sanayide ve özel olarak üretim araçları üretiminde yüksek bir kalkınma hızının, ülkenin sanayileşmesinin temel ilkesi ve anahtarı olduğu, tüm ekonominin sosyalist gelişme ilkelerine göre değiştirilmesinin temel prensibi ve anahtarı olguğu, önermesinden başlar...*

[014] Proebjenisky, hızlı sanayileşme süreciyle birlikte bir dönem muhalefetten uzaklaşarak merkeze yakınlaşsa da bu çok sürmedi. Bir süre sonra yükselişe geçen tasfiye dalgasından kurtulamadı...

Sorulabilir: Bu gergin durum bizim için, gerçekten gerekli mi? Bunsuz yapamaz mıyız? İşleri daha yavaş bir hızla, çok daha 'rahat' bir hava içinde yürütemez miyiz? Dış ve iç durumu bir kenara bırakacak olursak, şüphesiz işleri daha yavaş bir hızla yürütebiliriz. Fakat sorun şudur ki: Biz, dış ve iç durumu bir kenara bırakamayız ve ikincisi, etrafımızdaki durumu hareket noktası olarak alırsak, sanayimiz için yüksek kalkınma hızını zorunlu yapanın bu durum olduğu kabul edilmelidir."(33)

İşin enteresan yanı, daha birkaç yıl önce Stalin, Buharin'le birlikte hareket ettiği dönemde (1926'da) Troçki, Buharin'i aynı argümanlarla, hatta neredeyse aynı kelimelerle eleştiriyordu:

"*...Fakat bizim sümüklü adımları ile sosyalizmi inşa edemeyeceğimizi söylüyorum. Çünkü dünya pazarı bizi devamlı sıkı gözaltında tutmaktadır. (Seslenme: 'Korkuyorsunuz').*

***

Yoldaş Buharin, (sosyalizmin-ç.n) inşasını kafasında nasıl canlandırıyor? 'Bolşevik' dergisindeki son makalesinde -bu makalenin Buharin'in kaleminin en dogmatik yapıtı olduğunu söylemek gerek - (gülüşmeler). Buharin şöyle diyor: 'Söz konusu olan acaba biz sosyalizmi kurabilecek miyiz ve onu inşa edebilir miyiz?' Eğer (sosyalizmi) uluslararası sorunlardan soyutlarsak. Eğer soyutlarsak o zaman herhalde yapabiliriz, ama soyutlayamayız (ki). Esas sorun buradadır. (gülüşmeler).

Ocak ayında Moskova sokaklarında çırılçıplak gezinti yapılabilir. Eğer insan kendini havadan ve milislerden 'soyutlarsa.' (Gülüşmeler) Ama korkarım ki eğer siz bu dene-

meyi yaparsanız ne hava ne de milisler kendilerini sizden soyutlayacaktır. (Gülüşmeler)"(34)

Stalin çizgisindeki bu geçişleri Yalçın Küçük (geleneksel çizginin algısını özetlercesine), şöyle yorumluyor:

> *" Buharin hep NEP'i yaşamak istiyor, Trotsky NEP'i hiç yaşamak istemedi, Stalin NEP'i yaşadı şimdi sıranın NEP ile palazlanan kulaklara geldiğini düşünüyor. Zaman gösterecek: Stalin, sosyalist sanayileşmenin kulaklarla ve kulaklara dayanan bir tarımın belirleyici hızı ile gerçekleştirilemeyeceğini seziyor. Bunun için kavga gerekiyor. Sosyalist sanayileşme için tarım ile kavga gerekli oluyor."(35)*

Hangisi Doğru?

Gerçekten öyle mi acaba? Troçki ve Buharin yanlış zamanda doğru şeyler söyledi de, Stalin mi doğru zamanda doğru şeyler söyledi? Karışık bir yorum yapacağım, kanımca hepsi biraz doğru, biraz yanlıştı. Birincisi, NEP'in bu kadar uzaması yanlıştı. İkincisi, NEP'in böyle keskin bir dönüşle terk edilmesi yanlıştı. NEP, güçlerin derlenip toplanmasına bağlı olarak 1925-26'dan itibaren kademe kademe terk edilmeliydi. Güçlerin yönetiminde bu kadar ağır sancıların yaşandığı koşullarda politikalardaki keskin geçişler çizgi kırılmalarını kaçınılmaz hale getirir. Doğru yaklaşım, hızlı ya da yavaş gelişim değil, güçler geliştikçe kademe kademe NEP'i terk edip gittikçe artan oranda ve hızda sanayileşme ve kolektifleşme çizgisine geçmekti. Yanlış yanlışı doğurdu. Yavaş gelişme yanlışı, hızlı gelişme yanlışını doğurdu. Yavaş gelişme döneminde kapitalist dinamikler hemen her alanda hızla gelişip serpilirken; partinin ve işçi - emekçilerin örgütsel-siyasal kapasitesi çok sınırlı gelişti. Kısacası NEP,

partinin ve işçi sınıfının derlenip toparlanmasından çok, burjuva, küçük burjuva güçlerin derlenip toparlanmasının zemini oldu. Bu durum, toplumsal dokuyu tahrip etmeden, kırılmalara meydan vermeden, sanayileşme ve kolektifleştirme çizgisine geçişi çok güç hale getirdi. Proletarya, köylülerin önce aktif sonra kerhen desteği ile iktidar olmuştu. NEP'i güdüleyen temel nedenlerden biri -dahası esası- köylülerin desteğini kaybetme ve köylülerle karşı karşıya gelme korkusuydu. Ve NEP'in en belirgin ürünlerinden biri zengin köylülüğün -kulakların- merkezinde durduğu ve kapitalist gelişime alan açan yeni bir toplumsal odağın ortaya çıkmasıydı. Yani, NEP, işçi-köylü bağlaşmasını koruma düşüncesinden çıkmış, ama sonuçta işçi - köylü bağlaşmasını tehdit eden yeni bir toplumsal saflaşmaya yol açmıştı. Lenin, bu tehlikeyi görmüş ve işçi - köylü bağlaşmasını sosyalist yola sokmak amacıyla 'Kooperatifleşme planı'nı hazırlamıştı. Bu plana göre, köylüler, proleter devletin denetiminde geliştirilecek bilimsel-teknik temel ve örnekler yoluyla ikna edilerek, tedricen kolektif işletmelerde bir araya getirilecek ve bu kolektif işletmelerle, devlet işletmeleri zamanla toplumsal mülkiyet olarak kaynaşacak, sosyalist bir içe-rik kazanacaklardı. Yani, işçi - köylü bağlaşması köylülüğün dönüştürülmesi yoluyla, kırılmalara yol verilmeden yeni bir temele kavuşturulacaktı. Ancak süreç Lenin'in öngörülerine uygun biçimde ilerlemedi.

DERİN KIRILMA

Partinin, işçi devletinin ve işçi sınıfının yönetme kapasitesinin oldukça yavaş ve bozularak ilerlediği; kapitalist güçlerin hızla gelişip güçlendiği bir anda NEP çizgisinden hızlı sanayileşme ve kolektifleşme çizgisine sıçrandı. Bu, büyük bir handikaptı. İktidarı korumak için bu sıçrama gerekiyordu. Ama böylesi bir sıçramanın kendisi, mevcut politik ve top-

lumsal güç dengeleri içerisinde toplumsal bir kırılmaya yol açmadan gerçekleştirilemezdi. Bu da (zamanın göstereceği gibi) toplumsal sistemin, dolayısıyla da iktidarın temellerini zayıflatacak; parti ve devlet ile kitleler arasındaki mesafeyi büyüterek, bizzat parti ve devletin sınıfsal çözülmesine alan açacak, bürokratik dejenerasyona verimli bir zemin sunacaktı.

Milyonlarca köylü zorlama yoluyla kolektif çiftliklerde birleştirildi. Biçimsel olarak 1930-34 arasında köylülüğün %99'u kolhozlarla birleştirilmiş, kulaklar tasfiye edilmişti. Ancak, işçi-köylü bağlaşmasının 'yeni bir temelde' sağlamlaştırılması şöyle dursun, toplumsal doku derin yaralar almış, kitlelerle özellikle de emekçi köylülükle Sovyet devleti arasındaki uçurum kapanmazcasına büyümüştü. Stalin, süreç boyunca bir yandan 'gönüllülük' ilkesine özen gösterilmesini, bir yandan ise sürecin tavizsiz, kararlı biçimde ilerletilmesini vurguluyordu. Ancak bu ikili vurgu kararsız ve maceracı eğilimleri ortalayarak bir denge yaratmaktan daha çok bir kaosa, dalgalanmaya yol açtı. Parti, süreci yönetemedi; (fırsat kollayan karşı devrimci güçlerin de kaşımasıyla) zorlama eğilim öne çıktı ve son tahlilde süreci karakterize eden özelliklerden biri haline geldi.

> *"Askeri zor kullanma, henüz kolektif ekonomilere girmek istemeyen köylülere sulama suyu vermeme ve endüstri malları göndermeme yollu tehditler yapıldı... Bu bozukluklar, kolektif ekonomi hareketine ilişkin bürokratik kararla; köylülere karşı bu uygunsuz tehditler kimin işine yarar? Düşmanlarımızdan başka kimsenin."(36)*

Tam da Stalin'in dediği gibi oldu. Süreç zorla karakterize oldu ve bu burjuvazinin işine yaradı.

> *"...Orta ve yoksul köylüye baskı uygulanmaması eğilimi, kısa sürede amaca engel olmaya*

başlıyordu. Rejimin düşmanı olarak kabul edilen kulaklara insaflı davranılamazdı. Kolektivizasyona direnen tüm köylülerin kulak olduğu, kulaklarla işbirliği içinde olduğu düşünülerek kulaklarla aynı biçimde cezalandırılıyordu."(37)

"Stalin, 10 milyon kulakı sürgün ettiğimiz söyledi. Aslında 20 milyonu sürgün etmiştik. Benim kanımca gerçekleştirmiş olduğumuz çok büyük bir başarıydı." (38)

"1932-33 arasındaki kıtlıkta 5 milyon köylü öldü. Stalin'in 'başarısını' göstermesi açısından 1933 istatistikleri önemlidir. Tahıl mahsulü 1928 yılından 5 milyon ton daha az olmuşken, devletin topladığı tahıl 2 katına çıkmıştı. Köylüler, hayvanlarını kolhozlara vermemek için kesiyorlardı. Kıtlık, işçi sınıfının da yaşamını kötüleştirmişti."(39)

Sonuç olarak kolektifleştirme süreci kötü yönetilmişti. Milyonlarca insan sürgün edilmiş, hapsedilmiş, gözaltına alınmış ya da ölmüştü. Yüz binlerce köylü kolhozlara girmektense kentlere göç etmeyi tercih etmiş, bu da yeni bir işsizlik dalgasına ve hayat standartlarında açık bir gerilemeye neden olmuştu. Denebilir ki, bu süreçten öyle ya da böyle olumsuz biçimde etkilenmeyen aile kalmamıştı. Kolektifleştirme 'başarılmış'tı. Ama bu bir Pirüs zaferini andırıyordu. Başta köylüler olmak üzere, emekçilerin Sovyet devletine karşı tepkisi öyle derin bir yarılmaya yol açmıştı ki (öncesindeki tüm yumuşatma hamlelerine rağmen) 2. Dünya Savaşında yüz binlerce kişi (bazı azınlık halklar toptan) Nazi ordularının saflarına geçmiş ya da işgale karşı koymamıştı.

[015] Nazi işgaline karşı direnişin kahramanlık öykülerinin ardında gizli kalmış böyle trajik olaylar da vardı:

"-Savaş sırasında bazı halkların tamamının toplama kamplarına gönderilmesini nasıl açıklıyorsunuz? (Felik Çuyev, Molotov'a soruyor –b.n.)

-Bugün kendimizi çok açıkgöz zannediyoruz. Her şeyi biliyoruz, o zamandaki her şeyi birbirine karıştırıyoruz, zamanı tek bir noktaya topluyoruz. Oysa farklı dönemler oldu. Savaş sırasında durum öyleydi ki kitlesel kopmalar olduğuna dair bize haberler geliyordu. Kafkas Taburları cephede karşı tarafa geçip bizi sırtımızdan vuruyordu. Bu bir ölüm kalım meselesiydi ve olayları yakından inceleyecek geniş zamanımız yoktu. Tabi masumlar da yollandı. Yine de benim düşünceme göre o dönemde doğru yaptık.

...Savaş sırasında Kalmuklar niye tehcir edildi?

-Almanlara yardım etmişlerdi."(40)

Çizilen tablo 'sosyalist' bir devlet için hayli trajik görünüyor. Kitlelere rağmen ve onlardan ayrı olarak, tepeden inmeci bir biçimde kurulmak istenen 'sosyalizm'in hali pür melali böyle oluyor.

Kolhozlar: Sağ mı-Sol mu?

Birinci olarak kolektifleştirme ve hızlı gelişim çizgisi zorla karakterize olduğu oranda yoksul ve orta köylüler Sovyet düzeninden uzaklaştı. Dahası yoksul ve orta köylülerin

[015] Bazı halkların Sovyet yönetimine tepkisinin kökeninde kolektifleşme sürecinin yarattığı derin yarılmanın yanı sıra ulusal politikadaki yanlışların da özel bir payı olduğunu belirtelim

Sovyet düzenine duyduğu tepki, kulaklarla birleşmeleri için yapıştırıcı bir rol oynadı. Kulaklar önce köylüleri kolhozlara girmeme ya da sabote etme yönünde kışkırttı. Daha sonra ise kolhozları köylülüğü kendi arkasında saflaştırdığı bir mevzi haline getirmeyi öngören daha akılcı bir stratejiye yöneldi.

Kolektifleşme öncesinde köylüler oldukça kitlesel ama dağınıktı. Dahası, kendi içinde (yoksul, orta, zengin-kulak) sınıfsal olarak ayrılmıştı. Sınıfsal pozisyonlarına göre Sovyet devletine daha yakın ya da uzak durabiliyorlardı. Ve bu durum kendi içinde dezavantajlar barındırsa da Sovyet düzenine kırda toplumsal bir taban sağlaması ve karşı güç olarak burjuvazi ile yoksul-orta köylüleri bölmesi nedeniyle yönetsel avantajlar da barındırıyordu.

Yeni durumda köylüler kolhozda birleşmişlerdi. Dahası kendi içlerindeki sınıfsal ayrışmalar biçimsel olarak çözülmüş gibi görünse de aslında sadece üzeri örtülmüştü. Eski kulakların denetiminde tüm köylülük kolhozlar biçimi altında birleşmiş ve Sovyet düzenine karşı daha güçlü ve örgütlü bir odak haline gelmişti. Sovyet devleti düşmanını kendi eliyle örgütlemiş ve güçlendirmişti. Kolhozlarda açık ya da gizli yönetici pozisyonları tutan kulaklar artık ekonomik, politik tüm kurum ve süreçlerde daha etkili hale geliyordu.

Kapitalizmin beslendiği kaynak olarak küçük meta üretimi ortadan kaldırılmıştı! Artık kapitalizmin besleneceği, daha büyük oranda -yığınsal- meta üretimi yapan, ekonomik ve siyasi olarak Sovyet devletine karşı mesafeli olan yeni bir kaynak oluşmuştu!

İkincisi, bu süreç kitlelerle birlikte sınıf mücadelesi yoluyla değil de kitlelere rağmen ve onlardan ayrışarak, tepeden inmeci bir yoldan ilerlediği oranda Sovyet devleti ve partisinin bürokratik yapısı gelişip pekişti. Devlet ve partinin zaten bozulmaya yüz tutmuş sınıfsal dokusu çözülmeye ve burjuva bir nitelik kazanmaya başladı.

Yani, hızlı sanayileşme ve kolektifleşme süreci, parlak kalkınma rakamlarının yanı sıra toplumsal özellikleri itibariyle sosyalizmden çok kapitalizm yönünde bir derinleşmeye yol açmıştı.

Sosyalizm mi, Kapitalizm mi?

Bu dönemin Sovyet toplumunda yarattığı travmatik sonuçlar 'sosyalist' ilan edilen bir toplum için oldukça tartışmalıdır. Sosyalist olduğu söylenen toplum, paranoyak eğilimler taşıyordu. Herkes her tarafta 'halk düşmanı', 'kulak taraftarı' ve 'burjuva milliyetçisi' arıyordu. 1934'e gelindiğinde 2.8 milyon parti (asil ve yedek) üyesinden yaklaşık 1 milyonu atılmış, tutuklanmış ya da idam edilmişti. 1934'te toplanan ve parti tarihine 'zaferler kongresi' olarak geçen 17. Kongre, 'kolektifleşmenin zaferi'ni ilan etti. İroni şurda ki bu kongreye katılan (dolayısıyla aslında kolektifleşme, sanayileşme sürecinin öncülüğünü yapan) delegelerin %'60'ı 'karşı-devrimci cinayetler' suçlaması ile daha sonra (37-38'de) tutuklandı, cezalandırıldı, idam edildi vs... Aynı kongrede seçilen 139 MK üyesinden 98'i (sosyalist inşa önderleri!), yani %'70'i daha sonra (çoğunlukla 37-38'de) tutuklandı ve kurşuna dizildi (bkz. 'Tarihin İronileri', İsaac Deutscher)

1936'da kabul edilen Sovyet anayasası ile birlikte sosyalizmin inşasının tamamlandığı iddia edildi. Toplumun ekonomik ve siyasi imtiyazlara sahip bir bürokrasi tabakası, kolhozlarda eski kulakların inisiyatifinde devletle alış-veriş yapan, büyük oranda meta üreten köylülük, bürokrasi ile kaynaşmış bir aydınlar tabakası ve işçi sınıfı olarak yeni bir sınıfsal ayrışma temelinde bölündüğü, erkek egemenliğinin tahkim edildiği, uluslar arasındaki eşitsizlik ve gerilimlerin sürdüğü bir toplumdu sosyalist ilan edilen. Bu sınıfsal ayrışma zaman içinde derinleşti. Mesela, kolhozlar arasındaki yaşam standartları yer yer 1'e 10-12 oranına kadar yüksele-

biliyordu. Ya da üst derecede yönetici görevlerde bulunan bir bürokratın maaş, ulaşım, konut vs. olarak kullandığı ayrıcalıklar birlikte alındığında alt derecede bir işçi ile arasında yaşam standardı açısından fark 1'e 10'a kadar çıkabiliyordu. Bu açı farkı devrimin ilk yıllarında burjuva uzman ve yöneticilere tanınan ayrıcalıklar olarak başlamıştı. Ve zamanla gittikçe yaygınlaşarak rutinleşmişti. Lenin, bu açı farkını zorunlulukların sonucu ve geçici bir uygulama olarak görmüş ve komün çizgisinden sapma anlamına gelen, esasında kapitalist bir uygulama olarak değer-lendirilmişti. Ama Stalin daha sonra ücret sistemindeki 'eşitlikçi'liği mahkum etmiş ve Lenin'in kapitalist bir uygulama olarak değerlendirdiği ücret makasının açılmasını ve imtiyazları sosyalist toplumun belirtilerinden biri olduğunu söylemişti. Üstüne üstlük Marks, Engels ve Lenin'in açıkça ifade ettiği sosyalist toplumda emeğin nicelik, niceliğin de zaman olarak alınması ölçüsünü Stalin nicelik ve nitelik olarak değiştirmiş ücret farklarına teorik bir temel sağlamaya çalışmıştı. Daha, Marks'ın kapitalist sömürünün en tipik yollarından biri olarak değerlendirdiği parça başı üretim ve ücretlendirme de bu dönemde SSCB'de yaygınlaşmaya başladı.

Büyük Paranoya

Marks, Engels ve Lenin'in profesyonel ordu ve bürokrasinin olmadığı yeni tipte bir devlet olarak tanımladığı proletarya diktatörlüğü devleti; SSCB örneğinde dev bir düzenli-profesyonel ordu, devasa bir bürokrasi ağı, tüm topluma nüfuz etmiş bir istihbarat şebekesine sahipti. Dahası toplum kendi içinde, devlet kendi kurumları arasında, parti kendi içinde ve bunların her biri birbirleri arasında paranoid eğilimler taşıyordu. Sosyalist olduğu söylenen toplum aşağı-yukarı böyle bir profile sahipti.

Bu söylenenler 5. Kolcuların iftiraları değil, doğrudan parti belgelerinin rafine edilmiş özetidir. Kruşçevcilerin ya da kimi karşı-devrimci odakların anti-Stalinist kampanyayı desteklemek için kimi verileri tahrip ettiği düşünülebilir. Ancak, bizzat Stalin'de ve yakın kaynaklarda da bu verileri destekleyen birçok belge mevcuttur.

"Parti üyelerini ve parti çalışanlarını... Ya rastgele övüyorlar ya da yıpratıyorlar ve belli bir neden olmaksızın binlerce, hatta on binlerce insanı partiden çıkarıyorlar...

İnsanlara, parti üyeleri ve çalışanlarına böylesine insafsızca davranmak, doğal olarak partinin bazı kesimlerinde hoşnutsuzluğa ve kızgınlığa yol açmaktadır."(41)

"Partiden ihraç edilenler Sovyet egemenliği ve partiye karşı düşmanca etkinlik göstermelerinden dolayı değil, geldikleri sosyal yapı ve pasif olmaları ileri sürülerek hem işten atılmışlar, hem de evleri basılmıştır."(42)

"1937'nin ekim ve kasımında Zmiyevsko ilinde hiçbir neden yokken 36 öğretmenin işine son verilmiş, hatta bu sayı daha sonra 42'ye yükselmiştir. Bu sebeple... Köy okullarında SSCB Anayasası, Rusça, Ukraynaca ve yabancı dil dersleri okutulamamıştır.

...bayan öğretmen Jurka... biyoloji dersi vermekteydi. İzum şehrinde eğitmen olarak çalışan erkek kardeşi hakkında yerel bir gazetede -milliyetçi- diye bir yazının çıkması, Jurka'yı işten çıkarmak için gerekçe olarak gösterilmiştir... Politik güvensizlik duyulduğu ifade edilerek kocasının da işten atılması gündeme gelmiştir.

Araştırmalar sonucu Jurka'nın kardeşi hakkında çıkan yazıların sadece iftira olduğu ortaya çıkmıştır."(43)

(Olmasa ne olacaktı? Kardeşi ya da herhangi bir akrabasının milliyetçi olması bu muameleyi meşrulaştırır mıydı? Hepsi bir yana, kendisi milliyetçi olsaydı onu doğrudan bir suç işlemediği halde, sadece milliyetçi olduğu için cezalandırmak ya da işten atmak meşru mudur? Sadece kolektifleştirme hareketi sırasında 20 milyon kişinin şu ya da bu biçimde cezalandırıldığı 120 milyonluk bir ülkeden en az bir akrabası mimlenmeyen kimse var mıdır? - bn.)

"Yapılan araştırmalar sonucunda seçim öncesi yapılan bir toplantıda işçi Kuliçenko'nun kendi hayatını anlattıktan sonra, konuşmasında bir ara şaşırarak Yüksek Sosyalist Milletvekili adayının adını söyleyememesi sonucunda İvanşenkova'nın suçlu olduğu kannatine varılmıştır."(44) (Affedilmez, karşı-devrimci bir eylem! -bn.)

"Kitlesel tasfiyeler yönteminin daha çok pasif diye adlandırılan parti üyelerine uyguladığı ve bunun da pasiflik iddialarıyla dürüst parti üyelerinin partiden atılmasına yol açtığı ortaya çıktı."(45)

"Örneğin, Archangel parti örgütünde de Priluchny adında kötü niyetli bir iftiracı olduğu ortaya çıktı. Bu kişi 142 komünist hakkında iftirada bulunmuş, fakat hiçbiri kanıtlanmamıştı."(46)

Kiev'deki bir bölgede Khanevsky adında bir iftiracı ortaya çıkarılmıştı. Khanevsky'nin komünistler hakkında yaptığı hiçbir suçlama doğru çıkmadı. Ancak bu iftiracı, hiç rahatsız

değildi ve Ukrayna Komünist Partisi (B) Bölge Komitesine gönderdiği elem verici mektupta şu istekte bulunuyordu: 'Düşmana karşı savaşmaktan çok yoruldum ve bu yüzden dinlenmem için bir sağlık evine gönderilmemi talep ediyorum.

...Nefedov, parti üyelerini üç gruba ayırıyor: Birinci türü çok fazla faaliyet gösteren kişiler oluşturur, bu onu arada sırada denetlemek gerektiği anlamına gelir ve bu iş sizi kesinlikle düşmana götürecektir. İkinci türü ise 'geçmişi' olan, kafası her zaman meşgul olan kişiler oluşturur. Arkada kalmaya mahkûmdur, bu yüzden bellidir. Gözümüz onun üzerinde olsun ve denetleyin. Bu iz de büyük olasılıkla sizi düşmana götürür. Üçüncü türde çalışmak zorunda olduğu için çalışan kişilerdir; bunda da yanılmazsınız, o bir düşmandır."(47)

"Bazı parti üyeleri de kendilerini sağlama almak için sık sık sağlık kurumlarının yardımına başvuruyor. İşte bu vatandaşlardan biri için yazılan bir sağlık raporu: '(Filan) yoldaş, akli ve sağlık durumu nedeniyle herhangi bir halk düşmanı tarafından bir araç olarak kullanılmaya müsait değildir.

Bölge Psikiyatristi

October Bölgesi, Kiev Şehri -imza-"(48)

Burjuva toplumlarında bile zor görülebilecek yaygınlıktaki bu paranoyak ruh hali örnekleri ne yazık ki istisnai şeyler değildi. Aksine, bu tip örneklere oldukça sık raslanıyordu. 'Sosyalist' ilan edilen bir toplun için tüyler ürpertici olması gereken (18. Kongre delegelerinin 'yüksek gülüşler'le kar-

şıladığı) bu örnekler, ufukta görülen komünizmin alametleri olmasa gerek! Aynı kongrede Jdanov diyor ki:

> *"Emekçileri bölen sınıf sınırları yok oluyor; işçi ve köylü aydınlar arasındaki ekonomik ve politik çelişkiler ortadan kalkıyor, gideriliyor. Sovyet toplumunun ahlaki ve politik birliğinin temelin oluşturan da budur."(49)*

Proletarya Diktatörlüğü ve Devlet Öğretisinin Çarpıtılması

Oldukça garip bir tabloyla karşı karşıyayız. Bir yanda Sovyet toplumunun 'ahlaki ve politik' birliğinin başarıldığı, sosyalizmin kurulduğu söyleniyor; diğer yanda ise sınıfsızlaşmayı bir kenara bırakalım, toplumun paranoid biçimde bölünüp atomize olduğu bir tablo çiziliyor. Bunların hangisi doğru? Ya da bu iki yön birbiriyle birarada bulunabilir mi? Marksist yöntem çerçevesinde ele alındığında bu mümkün görünmüyor. Ama ekonomist-metafizik kavrayış burada bir çelişki görmüyor. Şöyle bakıyor bu tabloya: Biz sosyalizme uygun bir ekonomik temel yarattık. Bu ekonomik temel, eşyanın doğasına uygun biçimde, mutlaka ve kendiliğinden biçimde toplumsal ilişkilerde de karşılığını bulacaktır. Eğer toplumda buna aykırı bir durum söz konusu ise bu ya eskinin kalıntısı ya da emperyalist düşmanların dışarıda enjekte ettiği geçici ve arızi bir şeydir.

Çelişkinin iç ve dış yönünün diyalektik bir birlik oluşturduğu, tarihsel - toplumsal gelişimin ancak bir şeyin kendi içindeki ve bir başka şeyle arasındaki ilişki ve çelişkilerin karmaşık hareketi olarak kavranabileceğini söyleyen Marksist yönteme karşıt olarak; bu ekonomist metafizik kavrayış çelişkinin iç ve dış yönünü birbirinden koparmakta, gelişimi ise çelişkinin değil, kendi içinde uyumlu güçlerin sürekli bü-

yümesi ve yabancı yönü dışlaması biçimindeki evrimsel bir süreç olarak kavramaktadır.

Bu metafizik kavrayış 'devletin sönmesi' sorununda da sürüyordu. Marksizm, proletarya diktatörlüğünün 'yarım devlet' olarak sosyalizm yönünde derinleştikçe 'devletten kalan' işlevlerini tek tek topluma devrederek sönüp gideceğini söylerken; Stalin, tersine devletin büyümeyi ve güçlenmeyi sürdüreceğini ve bu yolla söneceğini düşünüyordu. Stalin, proletarya diktatörlüğü devletini tarihsel 'devletten kalan', 'devlet olmayan devlet' olarak değil, tarih boyunca ortaya çıkan devlet formlarının en gelişmiş ve en üst biçimi olarak kavramaktadır.

Marks, Engels ve Lenin tarihsel-sınıf devletleriyle sınıfsızlaşmaya yönelmiş proletarya diktatörlüğü devletini sadece amaçları ve iktidardaki parti-sınıf farkları açısından değil, bunun yanı sıra ve bundan çok bu amaçlara uygun bir örgütsel forma sahip olmaları ile ayırıyordu. Burjuva tipte bir devlet mekanizmasının başına gerçekten sosyalist amaçlara sahip bir proletarya partisini dahi koysanız, öze ilişkin bir değişim yaratmayacaktır. Sonuç olarak ya parti amaçlarından uzaklaşarak burjuva bir partiye dönüşecektir, ya da parti burjuva tipteki devleti parçalayarak amaçlarına uygun bir mekanizma kuracaktır. Sınıf devletlerini karakterize eden iki aparat profesyonel-düzenli ordu ve profesyonel yöneticiler aygıtıdır. Proletarya diktatörlüğü bu iki aparatı, dışlar, ama geçiş dönemi boyunca bu iki aparatın işlevlerini yeni bir mekanizma, bir geçiş mekanizması kurarak onlara devreder. Zor işlevi devam eder ama bu zor işlevinin ayrıcalığa ve güç toplaşmasına yol açacağı bir düzenli-profesyonel zor aygıtı yoktur. Yönetim işlevi devam eder ama bu işlevin ayrıcalık ve tabakalaşmaya dönüşeceği bir yöneticiler aygıtı-bürokrasi yoktur. Proletarya diktatörlüğü ilkesel olarak bu iki aparat başta gelmek üzere tüm iş bölümü araçlarını gittikçe artan

oranda dışlamalıdır. Ve ancak bu biçimde devlet sönebilecektir.

Stalin ise düzenli-profesyonel ordu ve yöneticiler aygıtını ilkesel olarak reddetmek bir yana bu iki aparatı proletarya diktatörlüğü devletinin olmazsa olmaz unsurları olarak görüyor, dahası bu aygıtın gittikçe güçlenmesi gerektiğini söylüyordu. Ona göre proletaryanın elindeki devlet büyümeye ve güçlenmeye devam etmeliydi. Bu büyüme bir noktadan sonra o kadar geniş bir bölüme yayılacaktı ki, devlet, aynı zamanda toplumun kendisi haline gelecekti. Ve doğal olarak devlet kalmamış-sönmüş-olacaktı! Gittikçe güçlenen bir ordu... Gittikçe güçlenen bir yönetim... Gittikçe güçlenen bir parti vb. vs.

> *"Devletin giderek son bulması, devlet iktidarının zayıflaması ile değil, tersine son derece kuvvetlenmesiyle olacaktır. Can çekişen sınıfların artıklarını temizlemek ve henüz yıkılacak durumda olmaktan uzak bulunan ve öyle pek yakın zamanda da bu duruma gelmeyecek olan kapitalizmin kuşatmasına karşı savunmayı örgütlendirmek için devlet iktidarının kuvvetlenmesi vazgeçilmez, zorunlu bir şeydir."(50)*

Stalin, böyle söylüyor. Bir de aynı konuda Lenin'in dediklerine ve aktardıklarına bakalım tekrar:

> *"...bütün önceki devrimler devlet mekanizmasını yetkinleştirdiler. Oysa onu yok etmek, parçalamak gerekir."(51)*

> *"Sosyalizm sınıfların ortadan kaldırılması demektir."(52)*

> *"Proletarya diktatörlüğü olacaktır. Sonra sınıfsız bir toplum olacaktır."(53)*

"Sınıfların ortadan kalkmasıyla, devletin ortadan kalkması da gerçekleşecektir; Marksizmin her zaman öğrettiği budur."(54)

... Devlet, Engels'e göre 'sönüp gitmez', aksine proletarya tarafından devrimde 'ortadan kaldırılır'

"Proleter devlet ya da yarı devlet bu devrimden sonra sönüp gider... Engels, toplum adına üretim araçlarına (devlet tarafından) el konulmasından sonraki dönemle ilgili olarak, çok açık ve kesin biçimde, 'sönüp gitmek'ten ve hatta daha canlı ve renkli biçimde -'uykuya dalmak'-tan söz eder. Bu dönemde devletin politik biçiminin en tam demokrasi olduğunu hepimiz biliyoruz"(55)

"Devletin gerçekten tüm toplumun temsilcisi olarak ortaya çıktığı ilk eylem -üretim araçlarına toplum adına el konması- aynı zamanda onun devlet olarak son bağımsız eylemidir. Toplumsal ilişkilere bir devlet erkinin müdahalesi birbiri ardına gereksiz hale gelir ve sonra kendiliğinden sönüp gider. Kişiler üzerinde hükümet etmenin yerine şeylerin idaresi ve üretim süreçlerinin yönetimi geçer. (Engels'ten aktaran Lenin)"(56)

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nde Marksist proletarya diktatörlüğü ve devlet öğretisiyle çelişkili biçimde ordu ve bürokrasi başta gelmek üzere devlet aygıtı güçlendirilmiştir. Dahası, Sovyetler Birliği'nde tarihin gördüğü en büyük ve düzenli-profesyonel ordulardan biri ile burjuva devletleri bile kat kat aşan bir bürokrasi-yöneticiler aygıtı yaratılmıştır.

Stalin ve Bolşevik Parti önderliği araç-amaç diyalektiğini görememiş, sosyalizm amacı ile burjuva araçlar arasında bir uyum ve süreklilik kurmaya çalışmıştı. Ancak, sonuç olarak burjuva olan bir devlet formu sosyalizm amacından kopmak

zorundaydı. Ve öyle oldu. Araç amacı bozdu. Kendine uygun hale getirdi.

Tek Ülkede Sosyalizmden Tek Ülkede Komünizme

Stalin ve Bolşevik Parti önderliği, aynı yanlışı (doğal ve kaçınılmaz olarak) tek ülkede komünizm fikrine vardırdılar.

Önce, sosyalizm ekonomik bir kategoriye indirgendi. Sonra teori ile pratiğin çakışmadığı noktalar, pratiğin teori yönünde ilerletilmesi yoluyla değil de (ki bu yapıldığında Sovyetlerin sosyalist bir toplum olmadığı ve sosyalizm için ulusal sınırların aşılması gerektiğinin kabul edilmesi gerekecekti) teorinin pratiğe doğru kısılması yoluyla aşıldı. Ama bu sefer yeni bir eşik ortaya çıktı. Bu eşikten sonra ya yeniden komünizm hedefi doğrultusunda dünya devrimine yönelinecek ya da teorinin ulusal sınırlar dışında kalan son kısmı da kısılarak ulusal komünizm teorisine konaklanacaktı. İkincisi oldu. Sınıflı, devletli, ulusal sosyalizm anlayışı doğası gereği ulusal komünizme vardı. Böylece komünizm teorisinin tüm enternasyonal kapsamı (ideolijik, politik, etik, ekonomik...) ortadan kalkarak, vitrinin arkalarında duran cılız bir retorik halini aldı.

Stalin, 'Sosyalizmin Ekonomik Problemleri' adlı eserinde 'tek ülkede komünizm' fikrine teorik bir 'temel' sağlamaya çalışmıştı. Bu fikirler 19. Kongrede onaylanarak partinin genel çizgisi haline geldi. Stalin'in bu eserindeki komünizm tasavvuru metafizik, devletçi, ulusalcı ve ekonomist bir çerçeveye sahipti tüm bu açılardan da Marksist komünizm öğretisiyle çelişiyordu.

Birincisi,: Tek ülkede komünizm anlayışı SSCB'yi yalıtılmış bir ekonomik, politik bütünlük olarak kavrıyordu.

İkincisi, devlet, iş bölümü, sınıf gibi kategorilerin koşut, birbirini üreten ve komünizmle ilkesel olarak bağdaşamaz

kategoriler olduğunu göremiyor ve devletçi, bürokratik bir komünizm tasavvuru öne sürüyordu.

Üçüncüsü, komünizm kapitalizmin uluslararası bir sistem olarak gelişmesinin sonucu olarak ancak uluslararası bir temelde varolabileceği Marksist tezine karşıt olarak, ulusal sınırlar içinde komünizmin mümkün olduğunu söyleyerek diyalektik ve tarihsel materyalizmden kopuyordu.

Dördüncüsü, devlet, ulus, toplumsal cinsiyet gibi kategorilerin toplumsal iş bölümünün çeşitli biçim ve düzeyleri olduklarını ve toplumsal tabakalaşmayı dışa vurduklarını göremiyor, sınıf ayrışmasını salt ekonomik bir bağlama indirgeyerek ekonomist-metafizik bir yaklaşımı esas alıyordu. Mesela, komünizmde iş bölümünün kaldırılması gerektiğini söylemeyi sürdürüyor ama iş bölümünü istediği mesleği seçebilmeye, kafa-kol emeği arasındaki mesafeyi kaldırmaya indirgiyordu. Ama iş bölümünün en gelişmiş toplumsal biçimleri olan devlet, ulus, toplumsal cinsiyetle ilgili bir şey söylemiyordu. Ya da komünizmi bölüşüm formülüne indirgemeye çalışıyordu. Herkesten yeteneğine göre, herkese ihityacı kadar formülünü komünizmin belirtisi değil, kendisi olarak görmeye meylediyordu. Söylediklerimizi somutlaştıralım:

> *"... Şimdi yepyeni bir devletimiz var, tarihte benzeri olmayan ve biçimi ve işlevleri bakımından, birinci evrenin sosyalist devletinden gözle görülürcesine ayrılan bir sosyalist devletimiz var.*
>
> *Ama gelişimi bu kadarla kalamaz. Daha öteye, ileriye, komünizme doğru gidiyoruz. Devlet, komünizm döneminde de varlığını sürdürebilecek mi?*

Evet, kapitalist kuşatma ortadan kaldırılamazsa, eğer dış askeri saldırı tehlikesi yok edilmezse, sürdürecek. Ve kolayca anlaşılır ki, devletimizin biçimleri iç ve dış durumda ortaya çıkabilecek değişiklikler uyarınca yeniden değişecektir.

Hayır, eğer kapitalist kuşatma ortadan kaldırılıp, eğer onun yerine sosyalist kuşatma geçerse, devlet varlığını sürdürmeyecek, yok olacaktır."(57)

Komünizme geçişi ilan etmek için değil, ama komünizme gerçekten geçişi hazırlamak için, en azından üç temel koşul yerine getirilmelidir:

"Birincisi, üretici güçlerin bir mistik 'rasyonel organizasyonu'nu değil, üretim araçları üretiminin öncelikli artışında tüm toplumsal üretimin kesintisiz büyümesini sürekli garantilemek gereklidir. Üretim araçlarının üretiminin öncelikli artırılması, yalnızca, onun aracılığıyla gerek üretim araçları üreten işletmeler, gerekse de ekonominin tüm diğer dallarının donatılması gerektiği için değil, onsuz genişletilmiş bir yeniden üretim bir bütün olarak olanaksız olduğu için gereklidir.

İkincisi, kolektif çiftlik mülkiyetine, kolektif çiftliklerin ve dolayısıyla tüm toplumun yararına, yavaş geçişlerle genel halk mülkiyeti düzeyine yavaş yavaş yükseltmek ve meta dolaşımının yerine aynı şekilde yavaş geçişler aracılığıyla, bir ürün değiş-tokuşu sistemini koymak gereklidir ki; merkezi iktidar veya herhangi başka bir toplumsal-ekonomik merkez, toplumsal üretimin

toplam ürününü toplum yararına kapsayabilsin...

Üçüncüsü, toplumun tüm üyelerinin, toplumsal gelişmeye aktif katılabilmeleri için yeterli eğitim olanağı elde edebilmeleri amacıyla, dönemin mevcut iş bölümü sonucunda yaşamları boyunca herhangi bir mesleğe bağlanıp mesleklerini özgürce seçebilme olanağını elde edebilmeleri amacıyla, toplumun tüm üyelerine bedensel ve düşünsel yeteneklerinin çok yönlü gelişimini garantileyen, toplumun kültürel gelişimine ulaşmak zorunludur."(58)

"Parti... sosyalist devrimin bir tek ülkede zafere ulaştığı, ama diğer ülkelerin çoğunda kapitalizmin egemen olduğu koşullarda muzaffer devrim ülkesinin devletini zayıflatamayacağını, bilakis her yönden güçlendirilmesi gerektiğini, kapitalist kuşatmanın sürmesi halinde komünizmde de devletin var olacağı sonucunu çıkardı ve gerekçelendirdi."(59)

"Stalin yoldaşın 'SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları' eseri(nde)... sosyalizmden komünizme tedrici geçişle ilgili yollar gösteriliyor."(60)

"Stalin yoldaşın öğrettiği gibi, bütün bu ön koşullar tümüyle yerine getirildikten sonradır ki... 'herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar' komünist formülüne geçilecektir."(61)

"Güçlü yurdumuz gücünün baharında yeni başarılara doğru ilerliyor. Komünist toplumun inşası için gerekli olan her şeye sahibiz."(62)

"Sovyetler birliği halkları Parti önderliğinde, başarılı bir şekilde, ülkemizde komünizmin inşası yüce hedefine varmak için mücadele ediyorlar."(63)

savaştan sonra Sovyet Yüce Meclisinin ilk oturumunda, galiba Vasillevsky idi, bir general, komünizmi nasıl tasvir ettiğini sordu. 'Bence' dedi Stalin, 'komünizmin ilk evresi halka bedava ekmek dağıttığımızda başlayacak salonda göz gezdirdikten sonra dedi ki: Biliyor musunuz? Eğer uluslararası karışıklıklar olmazsa -bununla sadece savaşı kastetmiyorum- benim düşünceme göre ilk etap 1960'ta başlayacak.' "(64)

Ulusal, devletli, sınıflı sosyalizm anlayışı kaçınılmaz, mantıki sonucu olarak ulusal ve devletli komünizm anlayışına varmıştı.

Revizyonizm Devrim Değil Karşı Devrim Doğurur

Tırmanan faşist tehlike ve ikinci emperyalist savaş, yeni bir dünya devrimi dalgası ile iç içe geçti. Bu süreç boyunca SSCB gittikçe daha açık hale gelen bir ikilemle karşı karşıya kaldı. Ya tek ülkede sosyalizm teorisiyle birlikte gelişen dünya devrimci güçlerini SSCB'nin korunmasına koşma siyaseti terkedilecek ve SSCB gelişen dünya devriminin zaferi için kendini ateşe atacaktı. Ya da eski çizgi, içte ulusal, devletli komünizm, dışta ise dünya devriminden tümden vazgeçme ve Sovyetlerde 'ulusal devletli komünizmin' inşasını güvenceye alma hedefine odaklanan, hegomanyacı-emperyal etki alanları siyaseti ile entegre olma yönünde derinleştirilecekti. SSCB ikinci seçeneğe yöneldi.

Halk Cephesi siyaseti ile kapitalist ülkelerde sınıf uzlaşmacılığını teşvik etme; Komintem'in feshi; devrimleri geri

çekme girişimleri. Yunan, Fransız, İtalyan, İspanya devrimlerinin geri çekilmesi; Doğu Avrupa'da SSCB'yi çevreleyen, toplumsal dayanağı zayıf tampon rejimlerin kurulması (halk demokrasileri); bu sürecin Yalta ve Tahran'da savaşın galipleriyle birlikte yürütülen müzakerelerde, emperyalist etki alanları siyaseti ile çerçeveye kavuşturulması gibi kimi olay ve olgular, bu yönelimin dışavurumuydu.

Dünya devrimi çizgisinden ilk geri çekiliş; içte tek ülkede sosyalizmin inşaası ile dışta dünya devriminin SSCB'yi koruma hedefine koşulması ile gerçekleşmişti. Bu geri çekiliş, koşulların zorladığı politik bir seçim olarak kalamazdı. Politik olarak rolünü oynayabilmesi için bile olsa teorik olarak bir temele kavuşturulması gerekiyordu. Revizyonizm bu kapıdan içeri girdi.

Sosyalizmle komünizm kategorik olarak birbirinden ayrıldı. Sosyalizmle proletarya diktatörlüğü aynı çerçeveye alındı. Proletarya diktatörlüğü ile tarihsel devlet arasındaki uçurum (bürokrasi ve profesyonel ordunun proletarya diktatörlüğü teorisine tekrar eklenmesiyle) kapatıldı. Ulusal, devletli sosyalizm anlayışı devlet dolayımı ile sınıflı sosyalizm anlayışı ile iç içe gelişti. 'Dost sınıf'lara dayanan sosyalizm anlayışıyla; sınıflar arasındaki ekonomik ayrımlardan kaynaklanan kimi sömürücü kapitalist- toplum dinamiklerine (meta, değer teorisi, para ekonomisi, vs.) sosyalizm giysisi giydirdi.

(Profesyonel yöneticiler aygıtı olarak bürokrasiyi, profesyonel zor aygıtı olarak düzenli orduyu içine alan) bürokratik devletçi sosyalizm kavrayışı, doğasına uygun olarak kitleleri gittikçe artan oranda tüm siyasi, ekonomik, kültürel, örgütsel süreçlerden dışladı. Uzman plancıların toplum adına üretimi örgütlediği yerde, kitlelerin üretimi toplumsal bir iş haline getirmesi göstermelik olmaktan öteye gidemezdi. Profesyonel yönetici-siyasetçiler olarak parti ve devlet önderlerinin

doğrunun tek ve tartışmasız ölçüsü olduğu yerde, kitlelerin devlet yönetimine katılması, seçim ya da seçilmişlerin geri çağrılması gibi şeyler kâğıt üzerinde kalmaya mahkumdu vb. vs.

Profesyonel bir yöneticiler aygıtı olarak bürokrasi ve profesyonel zor aygıtı olarak düzenli ordu esasta, kitlelerin kendini yönetme ve savunma kapasitesine inançsızlığı ve yabancılaşmayı dışa vuruyordu.

Kitlelerin yönetme ve savunma kapasitesine inançsız ve yabancı bu yöneticiler kastı tüm ekonomik, politik ve askeri gücü elinde toplayarak yeni egemen sınıfı, yeni burjuvaziyi doğurdu.

Dünya devrimi çizgisinden ikinci ve son büyük geri çekiliş, bu birikimin sonucuydu.

İkinci büyük geri çekiliş; içte ulusal-devletli komünizm, dışta ise dünya devriminden vazgeçme, dünya devrimci güçlerini hegomanyacı-emperyalist etki alanları siyaseti ve sistemi ile uzlaşma yönelimine örtü ve payanda haline getirme yaklaşımı ile karakterize oldu.

Çizginin İki Yanı: Ayrım ve Süreklilik

Revizyonizm ile karşı devrim arasındaki sınır buradaydı. Stalin'de temsil edilen geleneksel sovyet bürokrasisi ona iktidarı bahşeden bürokratik devletçi sosyalizm kavrayışına bağlıydı. Bürokratik devletçi sosyalizm anlayışının ürünü olan yeni burjuvazi ise revizyonizm sınırını geçmek, kapitalist içeriği kapatan, sınırlayan kabuğu kırarak uzatmalı karşı-devrim yolunu açmak istiyordu. Revizyonizmi doğuran değil ama sosyalist kabuğu kırarak uzatmalı karşı-devrimi başlatan, yeni burjuvazi adına Kruşçev oldu. Revizyonist, bürokratik, devletçi sosyalizm kapitalizmi doğurdu, biriktirdi Kruşçev'i yarattı. Kruşçev'de kabuğu kırdı. Bu açıdan

Kruşçev, bir kırılma noktasından daha çok süreklilik içinde bir aşama olarak görünmektedir.

Kruşçev'in 'bütün halkın devleti' teorisi, Stalin'in 'ulusal, devletli komünizm'teorisinin devamıdır.

Kruşçev'in 'barış içinde bir arada yaşama' siyaseti, Stalin'in emperyalistlerle uzlaşma arayışının sistematize edilerek sonuçlarına kadar taşınmasıdır.

Kruşçev'in meta üretimini öne alan siyaseti; Stalin'in 'bizde değer yasası... belli sınırlar içinde, bir düzenleyici rolünü üstlenir... bu iyi midir? Kötü değildir. Mevcut koşullarımızda bu gerçekten kötü değildir' anlayışının bir adım öteye taşınmasıdır.

Kruşçev'in sosyal-emperyalizmi; Stalin'in SSCB'yi koruma amacına bağlanan doğu bloku-tampon rejimleri ve Tahran-Yalta müzakerelerinde dışa vuran hegomanyacı etki alanları siyasetinin olağan-mantıki sonucudur.

Vb. vs...

Zoraki Denge

Stalin ve Kruşçev arasındaki sürekliliğe karşın, yine de belirli ayrımlar vardır.

Stalin, Marksist sosyalizm anlayışından uzaklaşarak devletçi-ulusal ve sınıflı ama sosyal - adalet damarı güçlü bir toplum formu yarattı. Bu toplum kapitalist biçimleri önemli oranda geriletse de ürünü olduğu inşaa modelinden kaynaklanan yapısal açmazları nedeniyle kendini kapitalizme taşıyacak çelişkilerini üretmekten kaçınamadı.

Sovyet toplumsal düzeni devletçi, ulusal, sınıflı yapısı gereği bürokratik kastlaşmaya yol açıyor ve bürokratik kast yapısı da ayrıcalıklar üreterek burjuvaziyi doğuruyor (ya da besliyor)du. Diğer taraftan ise bürokratik kast yapısı kendi-

sine iktidarı bahşeden ve esin veren sosyal adalet damarına bağlılığını bir biçimde sürdürüyor ve kapitalizmi sınırlıyordu.

Burjuvaziyi doğurma ve kısıtlama yönlerini aynı gövde içinde dengelemeye çalışan, yoğunlaştırılmış özgün bir sosyal demokratik toplum formuydu bu.

Bu iki yönün uzun süre aynı gövde içinde durması mümkün değildi. Gerilim gittikçe artıyor, toplumsal yapıyı ve denge mekanizmasını zorluyordu.

Devrimden kalan yön (sosyal adalet) ile karşı-devrim (yeni-burjuvazi) arasındaki oportinist denge sürdürülemezdi. Ya devrimden kalan yön yeniden canlanarak yeni burjuvaziyi doğuran bürokratik yapıyı parçalayacak ve Marksist sosyalizm çizgisine dönecekti; ya da yeni burjuvazi tamamen hâkim hale gelerek, devrimden kalan yönü kesip atarak karşı devrimi gerçekleştirecekti.

Bürokrasiyle Uzlaşma Devrimci Ruhu Öldürür

Yolun bu çatala gelerek bölündüğü noktada ne yazık ki devrim yönünü somut bir seçenek haline getirebilecek bir siyasal kuvvet yoktu. Siyaset alanı bürokratik yapı içine kapatılmış, sosyal adalet damarı bu yapı içinde kitlelerden büyük oranda koparak devrimci özünü yitirmişti. Oportünist dengeyi devrimci yönde bozma güç ve yeteneğinden yoksunlardı. Daha çok dengeyi koruma yönlü, imkânsız ve cılız bir siyasete yöneliyorlardı. Bu halde dengeyi koruyamadıkları gibi karşı-devrimi de engelleyemediler. Umutsuz biçimde karşı-devrimi denge yönünde zorlamak dışında bir şey yapamadılar. Bürokrasi ve karşı devrim arasındaki bağı göremedikleri için bürokrasiyi karşıya alamıyorlar, onlarla uzlaşmaya meylediyorlardı. 'Stalin Grubu', 'Sovyetler Birliği Devrimci (Bolşevik) Komünistleri' gibi etkisiz gruplar

kurdular. Bu gruplar, parti ve devlet bürokrasisi içinde, gevşek illegal çevreler, ya da yurtdışında, Çin, Arnavutluk gibi Kruşçev karşıtı 'sosyalist' ülkeler tarafında desteklenen etkisiz mülteci grupları olmanın ötesine geçemediler

Bunlardan Sovyetler Birliği Devrimci (Bolşevik) Komünistleri tarafından kaleme alınan 'programatik bildiri'de ifade edilen görüşler, bürokrasiye karşı takılan kararsız ve uzlaşmacı tutumu yansıtmaktadır:

> *"Sovyetler Birliği komünistlerinin görevi oportünistleri alaşağı etmek, devrimci bir hükümet kurmak ve bundan sonra bürokrasiyi bu hükümetle halk arasında, çekiç ile örs arasında bırakır gibi bırakmaktır. Biz bürokratların topluca yok edilmeleri görüşünde değiliz. Asla. Yalnızca demokrasinin zaferine açık bir direniş gösterenler hoş görü gösterilmeksizin ezilmelidirler. Sovyetler Birliği işçi sınıfı iktidarı ele geçirdikten sonra, bürokrasiyi yerinden etmeli, onu, halktan çalmış olduğu her şeyi çalışarak karşılamaya ve halkın ekmeği sayesinde kazanmış olduğu bilgi ve yetenekleri çalışmasıyla geri vermeye zorlamalıdır."(65)*

Stalin yanlısı kesimlerin önde gelen temsilcilerinden biri olana Molotov, bu gerçeği yıllar sonra şu sözlerle ifade ediyordu:

> *" Kruşçev... Eğer bizden –Malenkov, Kaganoviç, ben- bu kadar kolay kurtulabildiyse, bu dönemde artık Bolşevik kararlılıktan eser kalmadığı içindir."(66)*

Statüko Hep Kaybeder Değişim Hep Kazanır

Çatalın diğer ağzında duran karşı-devrim (yeni-burjuvazi) bu oportünist dengeyi bozmak, kendisini sınırlayan sosyal-adalet barikatını yarmak için daha istekli, daha enerjik, sözün özü daha kararlı (karşı) 'devrimci' bir tutum gösteriyordu. Dahası bu kesim içinden çıktıkları bürokratik ağla birleşmekte, bu ağdan kaynaklanan siyasal olanakları kullanmakta daha yetenekli ve örgütlü davranıyordu.

Stalin'in ölümü, sistemde yapısal olarak verili olan ve zamanla olağanüstü derecede birikip, yoğunlaşan gerilimlerin serbest kalmasını ve denge mekanizmasının daha güçlü ve örgütlü olan karşı-devrim yönünde bozulmasını beraberinde getirdi.

Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyasının arkasında aşağı-yukarı böyle bir tablo vardı. Kruşçev, yeni burjuvazinin temsilcisi olarak, Stalin yaşadığı sürece ona hastalıklı denebilecek bir bağlılık göstermişti. Bu hastalıklı kişilikli olmaktan uzak bağlılık aslında Stalin şahsında onu sınırlayan mekanizmaya duyulan öfkeyi gizliyordu. Ve Stalin'in ölmesiyle gizli kalan öfke, sistem de yapısal olarak verili ve olağanüstü derecede yoğunlaşıp birikmiş, gerilimle birleşerek harekete geçti. Hastalıklı Stalinizm, bir anda hastalıklı anti-Stalinizm halini aldı.

[Kruşçev, 1937'de Moskova Parti Komitesi'nin birinci sekreteriydi. O dönemde Pravda'da temizlik hareketleri ve Stalinle ilgili şöyle yazıyordu:

> *"Moskova Parti Konferansı, Parti Merkez Komitesine ve önderimiz, öğretmenimiz, arkadaşımız olan yoldaş Stalin'le ellerini Sovyet Birliği emekçilerinin yaşamına karşı saldıran casuslar, hafiyeler ve teröristlere acıma gösterilmeyeceği, casus ve hafiyeleri bundan böyle de yok edece-*

ğimiz ve SSCB düşmanlarını yaşatmayacağını; SSCB düşmanlarının, akıttıkları her damla işçi kanını casus ve hafiyelerin kanlarıyla ödeyecekleri talimatını verdi."(67)

Yine 1938 de Kruşçev, Stalinci çizginin 'güvenilir' temsilcilerinden biri olarak karşı-devrimci odaklara karşı temizlik hareketini yönetmek üzere Ukrayna'ya gönderilerek oradaki partinin başına verilmişti. Kruşçev'in yönetimi altında gerçekleştirilen temizlik hareketi konusunda 'Bolşevik Ukrayna' gazetesinde o tarihte şöyle bir değerlendirme çıkmıştı:

"Tüm halk düşmanlarının; Toçkistlerin, Buharinistlerin, burjuva milliyetçilerinin ve casusluk yapan diğer ayak takımının acımasız bir şekilde köklerinin kurutulması ilk kez, Komünist Birlik Partisi (B) merkez komitesinin ateşli Bolşevik ve Stalinci Nikita Sergeyeviç Kruşçev'i Ukrayna'ya göndermesinden sonra, Kruşçev'in Komünist Partisi (B) Mekez Komitesi Yönetimini eline almasıyla başladı."(68)

Stalin yaşadığı sürece 'Stalinci' çizginin ateşli savunucularından biri olarak takdim edilen, tüm dönemeç noktalarında Stalin'le karşı karşıya gelmemek için büyük bir özen gösteren, onu yere göğe sığdıramayan Kruşçev'in Stalin öldükten sonra anti-Stalinist kampanyanın sözcüsü haline gelmesi oldukça eğreti bir tabloyu işaret etmektedir. Kruşçev, anti-Stalinist kampanyayı 'kişiye tapınmaya karşı mücadele' sloganı altında yürütmüştü. Ne var ki 'tapınmayı' yaratanların başında gelenlerden biri de kendisiydi.

Kruşçev'in hikâyesiyle Freud'dun Yunan mitolojisinden esinlenerek formüle ettiği Oedipus kompleksi arasında çarpıcı bir benzerlik vardır.

"Erkek çocuk (yani, yeni-burjuvaziyi temsil eden Kruşçev) annesine (yani iktidara) cinsel yönden yakınlık duyar ve babayı (yani, kendisini yaratan bürokratik kastı temsil eden Stalin'i) ortadan kaldırmak ister, ancak bu arzu ona kaygı getirir; çünkü baba daha büyük ve kuvvetlidir, belki de baba onu ortadan kaldırabilir. Bu çelişkiyi çözebilmek için çocuk annesine duyduğu cinsel arzuları bastırır ve babasını örnek alarak kendisini onunla özdeşleştirir." (Oedipus hikâyesi için bkz. 'İnsan ve Davranışı, Doğan Cüceloğlu- Sf.413)

Kruşçev'in kendisini korkutan, kaygıya düşüren ve sonuç olarak onunla özdeşleşerek bastırdığı Stalin karşıtlığı, Stalin'in ölümü ile su yüzüne çıktı. Stalinizmin dorukların-dan, anti-Stalinizm çukuruna düştü.

BEŞİNCİ BÖLÜM

UZATMALI KARŞI-DEVRİM
(YENİ BURJUVAZİNİN İKTİDAR HAMLESİ)

"Ateşi kendi vücutlarınıza yanaştırmak, yanması için alevleri körüklemek sizin görevinizdir. Buna cesaret edecek misiniz? Çünkü ateş, kafalarınızı da yakacaktır... Eğer devrim yapmazsanız devrim size karşı yapılacaktır." Mao

Kruşçevci karşı - devrim, anti - Stalinist kampanyaya eşlik eden bir ekonomik ve siyasi liberalleşme hareketi olarak ortaya çıktı ve gelişti.

Anti - Stalinist kampanyaya eşlik eden ekonomik - siyasi liberalleşme hareketi taşıdığı bürokrasi karşıtı, demokratik ton ve uygulamalarla Sovyet toplumunda özgürlük ve rahatlık havası yarattı. Bürokrasinin tüm toplumsal yaşamı çepeçevre kuşattığı bir dönemin ardından oluşan bu hava sürecin karşı -devrimci özünü örterek olası bir karşı tepkiyi baştan temelsizleştirerek yumuşak bir geçiş için uygun zemini yarattı.

Bürokrasinin geleneksel çizgiye bağlı kesimi parça parça etkisizleştirilip tasfiye edildi. Böylece buradan gelebilecek genel bir direnç olasılığı minimize edilmiş oldu. Bürokrasi içerisinde, yeni burjuvazinin iktidarına daha ılımlı yaklaşan kesim ise yenilenen devlet mekanizmasının unsurları olarak

reorganize edilerek transformasyon sürecine sokuldu. Böylece yönetme işinde henüz yeterince olgunlaşmamış olan yeni burjuvazi bu konuda oldukça yetkin olan bürokrasi ile takviye edilerek gerçek bir iktidar gücü haline gelmiş oldu. Süreç derinleştikçe bürokrasi kendi başına bir iktidar ortağı olmaktan çıkarak, içinden çıkardığı yeni burjuvazinin egemenliğini üretip güvenceye alan bir aparata dönüşecekti.

Örtü

Devlet mekanizmasında gerçekleşen bu dönüşüm, uzun zamandır siyaset ve yönetim mekanizmalarından dışlanan emekçi kitleler tarafından görülemedi. Bürokratik yapı içinde duyargaları büyük oranda körelmiş olan emekçiler, yaratılan yanılsamalı özgürlük ve eşitlik havasını içine çekmeye ve bürokratik çemberin gevşemesinden kaynaklanan rahatlığı yaşamaya odaklanmıştı!

Gerçekten de Kruşçevci iktidarın ilk yıllarında bürokrasi ile sembolize olan ve kitlelerin tepki duyduğu ya da en azından benimsemediği kimi yanlış uygulama ve eşitsizliklere son verilmişti. Mesela, otuzlu yıllarda uygulamaya koyulan ve bürokrasiye ayrıcalıklar üreten orta ve yükseköğretimin bazı bölümlerinin paralı hale getirilmesi uygulamasına son verildi. Ya da 2. emperyalist savaş öncesinde başlayıp savaş sonrasında yaygınlaşan cinsiyetçi eğitim (kadınlara özgü olduğu var sayılan bazı işler kız meslek okulları yoluyla toplumsal eğitimin konusu haline getirilmesi) kurumları bu dönemde kaldırılmıştı. Kürtaj yeniden yasallaştı. Yine Stahonavizm hareketini "*teşvik etmek*" için uygulamaya konan "*artan oranlı parça başı ücret*" uygulamasına bu dönemde son verilerek zaman - ücret uygulamasına geçildi. Bu gibi olumlu uygulamaların yanı sıra hayat standartlarındaki iyileşme de 1959 yılına kadar sürdü. Endüstrinin gelişim hızındaki kesintisiz artış, uzaya ilk Sputniklerin yollanması, 6-7

saatlik iş günü uygulamasına geçiş ve eklenebilecek daha bir dizi olumlu gelişme emekçi kitlelerin dikkatini "*devlet katında*" gerçekleşmekte olan değişimden uzaklaştırıldı.

İyimser Hava Dağılıyor

Bürokrasinin ikiye bölünmesi, geleneksel çizgiye bağlı kesimlerin tasfiye edilerek yenilikçi kesimlerin yeni burjuvazi ile ittifak halinde yeni iktidar bloğunu meydana getirme süreci, 1959'da gerçekleşen SBKP 20. kongresi ile tamamlanarak resmileştirilmiş oldu. 20. kongreyi takip eden süreçte iktidar değişiminin ekonomik ve siyasal sonuçları su yüzüne çıkmaya, Sovyet toplumunu saran iyimser hava kaybolmaya başladı.

Yeni iktidar odağı Sovyet sisteminin sosyal - adalet damarını gittikçe artan orandan kısmaya, tüm ekonomik ve siyasal yaşamı yeni bürokrat - burjuva sınıfının ihtiyaçları temelinde dönüştürmeye koyuldu. 1959 - 64 arasında, Sovyet işçilerinin ortalama ücreti yılda sadece % 2,4 arttı. Kısmi bir enflasyon yüzünden resmi et - süt fiyatları %'25 - %'30 artmıştı. Gerçek ücretler azaldı ya da değişmeden kaldı. (1)

Yine 1959 - 63 yılları arasında tarımsal üretimde çok belirgin bir gerileme yaşanmıştı. Bu dönem içinde gerçekleşen beş hasadın dördü kötü olmuştu. Öyle ki 1963 - 64 yıllarında fırınların önünde savaş ve kıtlık dönemlerini andıran uzun kuyruklar görülmesi şaşırtıcı bir durum olmaktan çıkmıştı. Dönem manzarasını tasvir eden bir Moskova esprisinde şöyle deniyordu:

> *"Stalin'in en büyük hatası ve suçu neydi biliyor musun?" diye soruyordu biri. "Söyleyeyim." diye yanıt veriyordu öteki: "Stalin'in en büyük hatası, ölümünden on yıl sonra da bize yetecek*

kadar tahıl stoklamamış olması." (Aktaran, a.g.e)

Yine Deutscher, aynı dönemde ticaret örgütlerinin kalitesizlik nedeniyle elde kalan muazzam miktarda tüketim ürünü raporu verdiğini aktarmaktadır. Sanayi üretiminin büyüme oranında da (sektörler arasında farklar olsa da ortalama olarak) benzer bir tablo söz konusuydu. 1954 itibarı ile %'13 civarında seyreden yıllık büyüme oranı 1964'te %'7 olarak gerçekleşmişti.

Dengeler Bozuluyor

Ne var ki bu gerileme tablosu görüldüğünden çok daha derin anlamlara sahipti. Ve aslında ekonomik - siyasi sistemin üzerine oturduğu kolonlar arasındaki denge değişiminden kaynaklanan sarsıntıyı dışa vuruyordu. Sosyal - adalet kolonunun yapıda tuttuğu ağırlık alınarak, yapı içindeki pozisyonu yeniden düzenlenen bürokrat - burjuvaziye aktarılıyordu.

Mesela aynı dönemde bütçe dengesi tersine döndü. Bütçenin ağırlığı özel tüketim, sağlık, sosyal hizmetler, eğitim gibi doğrudan kitlelerin yaşamında karşılığı olan kesimlerden; ulusal birikim fonu, ağır sanayi, uzay ve silah sanayi gibi kesimlere kaymaya başladı. 1965'e gelindiğinde bu iki kesim hemen hemen eşit hale gelmişti. (birincisi %'55, ikincisi %'45)

Bütçenin bu biçimde düzenlenmesi üretim sonucu oluşan birikimin bürokrat burjuvaziye aktarımına "*meşru*" ve hızlı bir biçim sağlıyordu. Emperyalist kuşatma ve nükleer savaş korkusunu işleyen propaganda, toplumsal rızayı üreterek meşruiyet oluşturdu. Ve böylece büyük miktarda kaynak bir anda toplumsal alandan çekilerek, bürokrat - burjuvazinin eline verilmiş oldu. Aynı dönemde, genel olarak ekonomi

küçülür - ya da büyümesi yavaşlarken; ulusal birikim fonu, silah, uzay, ağır sanayi gibi kesimlerin hız kesmeden büyümeye devam etmesi yeterince manidardır.

Diğer taraftan ise kitlelerin yaşam koşullarındaki iyileşme hızının yavaşlaması ya da gerilemeye dönüşmesi, kitlelerde değişim isteği yaratarak, yeni iktidar odağının sistemde daha köklü "*reformlar*" yapabilmesi için toplumsal temel yarattı.

Bu süreç tarımsal ekonomide de önemli sonuçlara yol açtı. Önce yeni toprakların üretime açılması ile Sovhozlar çoğaltıldı ve bürokrat - burjuva sınıfın denetimine verildi. Sonra "*zengin*" ve "*yoksul*" kolhozlar arasında oluşan sınıfsal ayrışma; yoksul kolhozların birleştirilerek sovhozlar ve zengin kolhozlarca yutulması ya da daha büyük kolhozlar haline getirilmesi yoluyla işletme içi bir nitelik kazandı. Kırda sınıfsal ayrışmanın çizgileri artık işletmeler arasından çok, işletmelerin başına yuvalanan bürokrat - burjuva (yönetici, uzman vs.) kesim ile çalışan emekçi kesim arasından geçecekti. Diğer taraftan ise işletmeler arası ticaret ve devlet dışında doğrudan "*pazara*" sunulabilecek ürünülerin alanının genişletilmesi, Makine, traktör istasyonlarının kapatılarak, tarım araçlarının kolhoz ve sovhozlara bırakılması - satılması gibi uygulamalara geçildi ya da yaygınlaştırıldı. Böylece tarımsal üretim ve ticaretin yapısı ve sınıfsal dizini yeni iktidar dengelerine uygun hale getirilmiş oldu.

Tarım ve sanayi kesimlerinin kendi içlerinde geçirdiği bu yapısal değişimler, karşılıklı ilişkilerinde de önemli sonuçlara yol açtı.

Tarımın kendi içinde yoğunlaştırılarak daha büyük birimler halinde reorganize edilmesi hem artı - nüfusa yol açarak kentlere dönük yeni bir göç dalgasına yol açmış hem de üretimdeki tarım - sanayi dengesinin açıkça sanayi lehine dönüşümünü olanaklı hale getirmişti. 1964 yılına gelindiğin-

de toplam toplumsal üretimin, %'64'ü sanayi %'9,5'i inşaat, %'4,1'i ulaştırma ve PTT, %'5,9'u ticaret, depolama, maddi ve teknik gereçlendirme kesimlerinde gerçekleşiyordu. Toplam toplumsal üründe tarımın payı ise aynı dönemde %'16,4 seviyesinde kalıyordu. (Sosyalizmin Ekonomi Politiği, G. Solus, Sol Yay, syf. 214).

Bu dönüşüme paralel olarak nüfus yapısında da önemli değişimler oldu. 1950'de kırsal kesimin baskın olduğu nüfus yapısı 1965'te tersine dönmüştü. 1950'de 178 milyon olan nüfusun 69 milyonu kentlerde, 109 milyonu ise kırlık bölgelerde yaşıyordu. 1960'da nüfus 230 milyona çıkmıştı. 122 milyonu kentlerde, 108 milyonu ise kırlık bölgelerde yaşıyordu.

Nüfus ve üretimin yapısında gerçekleşen bu değişiklikler; birincisi Sovyet toplumunu uzun bir aradan sonra küçük çaplı da olsa yeniden işsizlik olgusu ile karşılaştırdı; ikincisi işçi sınıfında büyük bir genişlemeye yol açtı. 1953 yılında 44 milyon olan işçi ve resmi görevli sayısı 1965 yılına gelindiğinde %'70 artarak 75 milyona (55 milyonu işçi) çıkmıştı. (bkz, Tarihin İronileri)

1963 - 64 yıllarında uzun ekmek kuyruklarına yol açan tarımsal krizin arka planında bu yapısal alt-üst oluş süreci vardı.

Bu dönemde birikimin yapısında da değişikliklere gidilerek yeni bürokrat-burjuva sınıfın semirmesine uygun bir biçime yönelindi. Önceleri üretimin bütçeye aktarımında muamele vergisi yolu-gittikçe büyürken, kar yolu küçülüyordu. 1969'da bu durum tam tersine dönmüştü. Somutlaştırmak; gerekirse, bütçeye kar nakli payı 1940'ta %'12,1'den 1950'de %'9,5'e düşmüştü. Bu düşme eğilimi 1960 ve 69'da tersine dönerek sırasıyla %'24,2 ve %'34,3 biçiminde gerçekleşti. Muamele vergisi ise 1950'de %'55,8'den 1969'da %'31,8'e düşmüştü.

1965'te gerçekleşen ekonomi reformu kapsamında kârın gittikçe artan bir kısmının bütçeye aktarılmayarak işletmelere bırakılması uygulaması ile birlikte yeni bürokrat burjuvazinin semirmesinin önü tamamen açılmış oldu. 1960'ta kârın %'64'ü bütçeye aktarılıp gerisi işletmede alıkonurken, 1969'da bütçeye aktarılan pay %'60 olmuştu.

Kruşçevci karşı devrimin ilk döneminde gerçekleşen, parça başı ücret sistemine giderek son verilmesi uygulaması, 1959 yılı sonrasında yeniden canlanmaya başladı. Üstüne üstlük prim sisteminin daha etkin ve yaygın kullanılması; kârdan işletmeye pay bırakılması; ücret kademelerinin yasal ve yasadışı yollarla arttırılması; öğrenim bursu, konut, tatil, kreş gibi olanakların toplumsal hak olmaktan çıkarılıp, tek tek işletme ya da devlet-parti yöneticilerinin (daha açık ve gerçek tabirle bürokrat-burjuva sınıfının) denetimine bırakılarak, maddi özendiricilere dönüşmesi vb. uygulamalar yaygınlaştı. Sovyet sisteminin ağırlık merkezlerinden biri olan sosyal adaletçi uygulamalar büyük oranda etkisini yitirerek bir dekor görünümü kazanmaya başladı. Sovyet sistemini kapatan sosyalist kabuk parçalanmış ve içindeki burjuva açıkça görünmeye, nefes alıp vermeye, kabuğu daha bir istekle zorlamaya başlamıştı.

DEĞİŞİM KRİZDE

Ne var ki bu süreç öyle kolay düz bir biçimde ilerlemedi. Dönüşüm süreci bir dizi gerilimi de içinde barındırıyordu.

İşçi ve Emekçilerin 'İçgüdüsel' Tepkisi

Birincisi, kitleler üzerindeki huzursuzluk açıkça yoğunlaşmaya ve yer yer dışa vurmaya başladı. Mesela, irili ufaklı grevler boy göstermeye başladı. Özellikle Moskova'daki ZİS Motor Fabrikası işçileri ile Donetz Kömür Madenleri'n-

de çalışan işçilerin grev ve eylemleri Kruşçev'i hayli zorlamış ve başka bazı grev girişimlerine esin vermişti. Kitlelerin huzursuzluğu yer yer grev sınırını aşarak lokal kaynaşma-ayaklanma görünümü de alıyordu. Moshe Lewin'in arşiv araştırmalarına dayanan bir kaynaktan aktardığına göre, 1957 - 64 yılları arasında 18 ayaklanma olmuştu. Ve olayların 8'inde silah kullanılmıştı. (M. Lewin, Sovyet Yüzyılı, Sf. 403) Emekçilerin tepkileri politik ve örgütlü olmaktan uzak, Sovyet toplumunun yapısal dönüşümüne kendiliğinden 'ilkel' sınıfsal bir öfkeyi dışa vuruyordu. İsaac Deutscher, bu dönemin işçi sınıfının, bürokrat-burjuva sınıfının yükselişine gösterdiği kendiliğinden tepki ve sendika bürokrasinin bu tepkiyi ele alış biçimine ilişkin ilginç bir olay aktarır.

> *Yakın zamanlarda Trud (Sendika Gazetesi,- b.n) Moskova'da Kızıl Meydan'da olan bir olayı aktardı. Bir işçi bir Sovyet üyesine yaklaşmış ve hiçbir işçinin satın alamayacığı 'böyle pahalı giyisiler giyindiği' için onu azarlamıştı. 'Bir bakışta anlayabiliyorum, demiş işçi, 'Hayatında bir gün bile fabrika tezgâhında çalışmamışsın!' bu 'sokak serseriliği' örneğine öfkelenen Trud, okurlarına Yüksek Sovyet üyesinin aslında ömrünün çoğunu fabrika işçisi olarak geçirdiğini, ona yanaşan adamın ise karşısındaki daha kimliğini açıklamadan kalabalağa karışıp kaybolduğu için korkakça davranmış olduğunu hatırlatıyordu."(2)*

Egemenler Bölünüyor

Süreçte dalgalanmaya yol açan ikinci faktör, egemenler içindeki güç dengelerinden kaynaklanıyordu. Sosyal-demokrat dengenin açıkça bozularak karşı-devrimin geri dö-

nüşsüz bir noktaya ulaşması, egemen sınıfı kenetleyen amacı tali duruma getirdi ve iç çelişkileri tetikledi.

Bürokrat-burjuvazi kendi içinde, durduğu yere göre siyasi tutumu da değişebilen farklı çıkar odaklarından oluşuyordu. Mesela, odaklardan biri, 'bilimciler, nükleer tesislerin yöneticileri, askeri nükleer hizmetlerin başkanları ve dış uzay deneylerinin sorumluları' ile ilgili bakanlık bürokratlarından teşekkül ediyordu. Ya da 'ağır sanayi ve makine endüstrisinin baş planlamacıları, menajerleri' ve ilgili kurum ve bakanlıkların bürokratları bir başka odaktı. (ayrıntı için bkz. a.g.e) Verdiğimiz örneklerden birinci kesim siyasi tutumu açısından belirgin biçimde burjuva idi. Kruşçev'in bile sağında duruyorlar, yapısal dönüşümün derinleştirilerek devamını istiyorlardı. Ekonominin %10-15'i onların denetimindeydi. İkinci örnekteki kesim kendi içinde ikiye ayrılıyordu. Merkezi kurumlarda yoğunlaşan geleneksel çizgiye (Stalin dönemi politikalarına) daha yakın dururken; cumhuriyet, eyalet ve yereldeki kesim Kruşçev'e yakındı. 1957-58 döneminde Kruşçev'in yapısal reform kapsamında bütün SSCB'yi kapsayan ekonomi bakanlıklarını dağıtması ile birlikte merkezi kesimin etkinliği büyük oranda zayıflarken yerel kesim güçlenmişti.

Uluslararası Zemin Kayıyor

Üçüncü faktör, SSCB'nin uluslararası konumundaki zayıflamadan kaynaklandı. İçte sosyal-demokrat dengenin, burjuva demokrat sınıfının tam egemenliği yönünde bozulması sürecine, dışta Sovyet'lerin korunmasına odaklanan hegomanyacı siyasetin sosyal-emperyalizm yönünde derinleşerek kurumsallaşması eşlik etti.

Stalin döneminin hegomanyacılığı, dünya emekçilerinin ve devrimci güçlerinin çıkarlarını Sovyetlerin çıkarlarına

tabi kılması; kendini onların yerine koyarak, tepeden inmeci, bürokratik bir yolla -onların- kaderlerini tayin etmeye girişmesi nedeniyle açıkça enternasyonalist olmaktan uzaktı. Fransa ve Çin örneğinde gördüğümüz gibi SSCB'nin korunması uğruna devrimleri sekteye uğratabiliyor; ya da Doğu Avrupa 'halk demokrasisi' rejimlerinde (çoğunda) olduğu gibi SSCB'yi emperyalist dünyadan ayırma hedefine koşulmuş, toplumsal temelleri oldukça zayıf, bağımlı rejimler kurarak hegomanyacı bir dış siyaset güdebiliyordu. Bu dış siyaset tüm hegomanyacı kapsamına rağmen yine de emperyalist değildi. İlişki, SSCB'nin güçlü taraf olduğu karşılıklı bir alışverişe benziyordu. Bu rejimler SSCB'nin korunmasına tartışmasız bir katkı sağlıyordu. Bu katkıya karşılık SSCB de bu rejimleri ekonomik, siyasi ve askeri olarak besliyor, ayakta tutuyordu. Bu, açıkça bir bağımlılık ilişkisiydi. Bu rejimlerin halkın iradesine dayanmaması, tepeden inmeci biçimde kurulması, eşitlikten ziyade bağımlı -Sovyetlerle- bir ilişki olması nedeniyle hegomanyacı bir içerikteydi. Emperyalizmi, bir olanak ve eğilim olarak içinde barındırıyordu. Ne var ki SSCB bu rejimleri besleyerek kendine tabi kılsa da tipik bir sömürü yapmıyordu. İlişkinin 'maddi' kapsamı bakımından, aldığından çok veriyordu. Bu açıdan emperyalist değildi.

Kruşçevci karşı-devrimin dış siyasetteki açılımı burada oldu. O dış siyasette de, sosyalist kabuğu kırarak içindeki hegomanyacı burjuva özü açığa çıkardı, dahası sosyal-emperyalizm yönünde büyüterek kurumsallaştırdı.

Ne var ki hegomanyacılıktan sosyal-emperyalizme dönüşümde düz biçimde ilerlemedi. Bu dönüşüm SSCB'nin iç dönüşümüne genel hatlarıyla benzer bir seyir izledi. Anti-Stalinist kampanya uluslararası düzeye kadar genişletildi. Buna, ilişkilerde genel bir yumuşama eşlik etti. Ve son olarak bu süreç parti ve devletlerin reorganizasyonu ile iç içe

geçti. Ne var ki dıştaki dönüşümün içtekine oranla daha zor ve özgün olduğu çok geçmeden anlaşıldı. 'Halk demokrasileri' SSCB kadar yerleşik değildi. Toplumsal temelleri daha zayıftı. Ve son olarak da iç ve dış bir dizi faktörün müdahalesine daha müsaitti.

Birinci direnç noktası burada açığa çıktı. Anti-Stalinist kampanyanın yarattığı toz duman ve devlet ve partilerin reorganizasyonundan doğan boşluk ve belirsizlikler, iktidar karşıtı, karşı-devrimci güçleri harekete geçirdi. Kapitalist batı yanlısı karşı-devrimci güçler Sovyet yanlısı, bürokratik 'sosyal-demokrat' rejimleri yıkarak, kapitalist batı ile birleşmek istiyordu. Macaristan ve Polonya'da daha çaplı olmakla beraber hemen tüm 'halk demokrasi'lerinde irili-ufaklı karışıklıklar, krizler, ayaklanmalar başgösterdi.

Bu hareketler içinde bürokrasi karşıtı ve sosyalist eğilimleri daha güçlü olan, sosyal emperyalist ve bağlı olarak gelişen burjuva dönüşüme karşı çıkan kesimler de vardı. Ancak toplamda 'sosyalizm' damarı zayıf ve 'batılı' karşı-devrimci damarı güçlü hareketlerdi. Özellikle Macaristan olayları dramatik boyutlara ulaştı. 1955'te 'sağ-oportinizm' nedeniyle devlet ve parti yönetiminden uzaklaştırılan İmre Nagy, ABD destekli karşı-devrimci bir darbeyle iktidarı ele geçirdi. Sovyetler önce bu darbeye karşı özel bir itirazda bulunmadı. Aksine, bu darbeyi 'Stalinist' kesimlerin tasfiyesi için payanda haline getirmeye çalıştı. Ne var ki Nagy 'Stalinizmi' tasfiye etmekle yetinmedi. Önce Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan ayrıldığını ilan etti, sonra da SSCB başta olmak üzere tüm Varşova Paktı'na bağlı olan ülkelerin askeri birliklerinin Macaristan'dan çekilmesi yönünde ültimatom yayınladı. SSCB, ancak bu andan itibaren harekete geçti. Varşova Paktı ülkelerine bağlı askeri birliklerin müdahalesiyle karşı devrimci hareket bastırılarak, Nagy hükümeti görevden alındı ve yerine Kruşçevci dönüşüm siyasetine bağlı Kadar başkanlığında

yeni bir hükümet kuruldu. Tüm bu gerçeğe karşın Kruşçev, dönüşüm siyasetinin altını tam olarak boşaltmamak adına, bu karşı devrimci hareketi tam olarak karşıya almamaya özen gösterdi. Birincisi, hareketin 'lideri' olarak İmre Nagy'nin 'hata'sı 'çaresizlik' içinde 'karşı-devrimci güçlerin saldırısını... kolaylaştıma...' (9 Aralık 1956 tarihli 'Pravda'dan aktaran W. Dichut)'ya indirgendi ve önce Yugoslavya sonra da Romanya'da mecburi iskan ile kurtulması sağlandı. Olaylar yatıştıktan sonra ise 'Stalinizm'e karşı çıkmakla yetinmemesinin cezasını 'sessiz sedasız' idam edilmekle ödedi. İkincisi karşı-devrimci hareket, 'Stalinist' kesimlerin anti-demokratik, zorbacı uygulamalarına karşı bir kitle hareketi gibi sunularak reorganizasyon sürecine payanda yapıldı.

> *"Rakosi ve yanlılarının yaptıkları parti ve halk düşmanı hataları düzeltme ulusal bağımsızlığı koruma gibi asıl hedefleri olan bir kitle hareketi."(3)*

Sosyal-emperyalist dönüşüme ikinci direnç noktası devrimci güçlerden kaynaklandı. Çin ve Arnavutluk'un başını çektiği bir dizi devrimci ülke ve parti sosyal-emperyalist bağımlılık dayatması ve onunla iç içe gelişen burjuva dönüşüm programlarına karşı durarak uluslararası 'Komünist' hareket-te parçalanmaya yol açacak bir sürece girdiler.[016]

---

[016] Arnavutluk ve Çin partilerinin sosyal-emperyalist bağımlılık dayatması ve burjuva dönüşüme karşı tutumları genel çizgilerde örtüşüyor gibi görünse de belirli farklara sahipti.
Arnavutluk, Stalin tarafından çerçevesi çizilen ulusal, devletçi ve sınıflı sosyalizm kavrayışına ve onun ürünü olan 'sosyal-demokrat' bürokratik toplum düzeni çizgisine tartışmasız bir bağlılık gösteriyordu. Arnavutluk'un Kruşçevci karşı-devrime itirazı bu çizgiye -eskiye- bağlılığından kaynaklanıyordu. Bu oldukça zayıf bir itirazdı. Çünkü Kruşçev'i yaratan zeminin bizzat -bağlılık gösterdiği- o yapı olduğu gerçeğini göremiyordu. Doğal olarak kendisi de aşağı yukarı benzer bir süreç yaşayarak, kendi Kruşçev'inin -Ramiz Alia- hem yaratıcısı hem de kurbanı olmaktan kurtulamadı.

Çin'in itirazı daha güçlü ve derindi. O sadece Kruşçev'e itiraz etmiyordu. Kruşçev'i yaratan koşulları anlamaya, sonuçlar çıkarmaya çalışıyordu. Stalin ve Sovyet deneyimine karşı daha eleştirel bir çözümleme yapmaya çalışıyor, devlet ve partiyi mutlaklaştıran bürokratik anlayışı aşarak yerine kitle inisiyatifi ve yaratıcılığını siyasal pratiğin temeli haline getiren alternatif bir deneyim yaratmaya çalışıyodu. Büyük Proleter Kültür Devrimi deneyimi bu arayışın ürünüydü. Mao, dogmatizmin ve revizyonizmin kapaklarını kaldırarak, Marksizm'e yaratıcı ve eleştirel özünü yeniden kazandırmaya çalışmıştı. Bu açıdan itirazı çok daha güçlü ve derindi. Ne var ki tüm bu güçlü yanlarına karşın ulusal ve sınıflı sosyalizm anlayışından kopamadığı oranda aşmaya çalıştığı devletçi-bürokratik modelin kıskacına düştü. Böylece Çin'de kendi Kruşçev'inden -Deng Şiaoping- kurtulamadı.

Arnavutluk ve Çin'den farklı olarak Küba da Kruşçevci karşı-devrim sürecine dönük kimi itirazlar geliştirmişti. Özellikle Che'nin yeni insan ve ekonomide maddi özendiricilerden çok manevi özendiricilere, ideolojik derinleşmeye vurgu yapan değerlendirmeleri daha çok Sovyet deneyiminin eleştirel çözümlemesinden kaynaklanıyordu. Küba çizgisi de kitle inisiyatifi ve yaratıcılığına özel bir önem veriyor ve bürokrasi karşıtı vurgularıyla dikkat çekiyordu. Ayrıca yurtseverlik ve anti-emperyalizmle iç içe geçen özgün bir enternasyonalist bir anlayışı sosyalizme yeniden kazandırmaya çalışması bir başka karakteristik yönüydü.

Stalin, Kruşçev, Çin, Yugoslav vd. deneyimlerini toptan kabul ya da reddetmeyi değil eleştirel bir değerlendirme ile belirli yönlerini damıtarak almaya ve kendi özgünlüğü temelinde sentezleyerek yeni bir deneyim yaratmaya çalışıyordu.

Bu açılardan Küba'da sosyalizmdeki tıkanmayı aşma ve yenilenme arayışını temsil ediyordu.

Ne var ki tüm eleştirel ve yenilenmeci çabalarına karşın o da ulusalcı, devletçi, sınıflı sosyalizm anlayışını ve ürünü olan sosyal demokrat, bürokrat toplum modelini zorlamış, esnetmiş ama kopamamıştı. Küba, bugün tüm sorunlu yanlarına rağmen devrime ve sosyalizme açık bir rejim olarak kalabiliyorsa bunun nedeni; eleştirel yenilenmeci damarını az çok koruyabilmesi ve bir biçimde kitlelerle bağlarını sürdürerek bürokrasiyi sınırlayabilme yeteneği gösterebilmesi nedeniyledir. Buna rağmen yine de Küba'nın kapitalizmle, sosyal adaletçi uygulamaları aynı gövdede birleştiren yoğunlaştırılmış bir sosyal-demokratik toplum olmanın ötesine geçebildiğini söylemek zordur. Burjuva dönüşüm açıkça bir eğilim olarak Küba rejiminin dokusunda varlığını korumaktadır.

Kruşçev'in Sonu

Sonuç olarak, sosyal-emperyalist dönüşüm süreci gizli duran sorun alanlarını açığa çıkarmış, krize yol açmış ve SSCB'nin uluslararası etkinlik kapasitesini düşürmüştü.[017]

1964'ün sonuna gelindiğinde, Kruşevci karşı-devrim toplamda rolünü oynayarak kendi sınırlarına dayanmıştı. Artık SSCB, kapitalizmle sosyal-adaletçi uygulamaları bürokratik bir mekanizma aracılığıyla tek gövdede birleştiren yoğunlaştırılmış bir sosyal-demokratik toplum olmaktan çıkmış, sosyal-emperyalist ve burjuva bürokratik bir diktatörlük haline gelmişti.

Ne var ki yukarıda özetlemeye çalıştığımız bir dizi gerilim-kriz unsuru, Kruşçevci karşı-devrimi bu arada büyük oranda güçten düşürmüş ve dönüşümü sürdüremez hale getirmişti.

Kruşçev'in sonu gelmişti. Burjuva bürokratik diktatörlük yoluna devam etmek, orasına burasına yapışan sosyalist kabukları atarak 'özgür' kalmak için, onu güçten düşüren, yavaşlatan tüm bu kriz unsurlarını bir biçimde yumuşatmalı, yönetebilir duruma getirmeliydi. Ve bu süreçle özdeşleşen Kruşçev'le kotarılacak bir iş değildi. Troyka'nın zamanı gelmişti.

YENİ BURJUVAZİNİN 2. HAMLESİ: KRİZ AŞILIYOR

Darbe

15 Ekim 1964 günü Sovyet resmi haber ajansı TASS, Kruşçev'in 'ilerlemiş yaşı ve sağlık durumunun kötüleşmesi nedeniyle' Parti Birinci Sekreterliği ve Bakanlar Konseyi

[017] Tabi bu görece bir gerilemeydi. Çünkü Sovyetler Birliği'nin sosyal-emperyalist hattı ve burjuva dönüşüm çizgisi oturdukça uluslararası komünist hareket ve halkın bir kısmının desteğini kaybetmesinden kaynaklanan boşluk, yeni sömürü alanları ile dolduruldu.

Başkanlığı görevlerinden alınmış olduğunu duyurdu. Onun yerine Birinci Sekreterliğe Leonid Brejnev, Başbakanlığa ise Aleksey Kosigin atanmıştı. Değişikliğin yaşlanma ya da sağlık sorunlarıyla ilgisinin olmadığı açıktı. Burjuva/sosyal-emperyalist dönüşüm süreci tıkanmış, Kruşçev'le ilerlemenin olanakları kalmamıştı. Bürokrat burjuva kesimlerin büyük bölümü tıkanıklığı açacak, yönetme kapasitesi daha gelişkin bir 'önderlik' talep ediyordu. Dahası, 1964 Haziran'ından itibaren parti ve devlet aygıtı içindeki kolları aracılığıyla bu değişikliğin zeminini hazırlamaya başlamışlardı. Bu, son tahlilde bir darbe idi.

Temmuz ayında Brejnev, Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanlığı görevinden istifa etti ve Kruşçev'in başyardımcısı olarak Parti Sekreterliği'ne katıldı. Sonra Mikoyan devlet başkanı oldu. Böylece iki kritik nokta tutuldu. Darbe zamanı gelince bu ikiliye Başbakanlığa atanan Aleksey Kosigin eklendi. Böylece tepe tutulmuş oldu. Burjuva/sosyal-emperyalist dönüşümü sürdürecek troyka oluşmuştu.

Kruşçev'in Moskova'dan ayrıldığı bir gün troyka harekete geçti. Ellerinde tuttukları yetkiye dayanarak Kruşçev'i görevden aldılar. Ve yeni iktidar gücü olarak öne çıktılar. Deutscher bu sessiz darbenin perde arkasıyla ilgili ilginç bir detay aktarıyor:

> *"Görünüşte, kötü şeyler olacağının farkında değildi (Kruşçev'den bahsediyor, bn.)... Kruşçev hala dünyanın çevresinde dönmekte olan Voskhod astronotlarıyla radyo-telefon aracılığıyla konuşurken garip bir olay meydana geldi. Konuşmanın ortasında Kruşçev, ansızın mikrofona şöyle bağırdı:*
>
> *'Yanımda yoldaş Mikoyan var. Sizinle konuşmamı engelleyecek. Telefonu elimden çekiyor.'*
> *Soçi'de bu komik olaylar olurken Moskova poli-*

si, Kruşçev'in portrelerinin tören alaylarından, meydanlardan ve resmi binalardan toplanması emrini çoktan almıştı."(4)

Diğer gün, TASS yukarıdaki duyuruyu yaptı: "*İlerlemiş yaşı ve sağlık durumunun kötüleşmesi nedeniyle*" Kruşçev görevden alınmıştı!

Mekanizma Değişiyor

Troyka, öncelikle iktidar mekanizmasında değişikliğe gitti. İktidar, artık parti önderinde birleşen bir mekanizma olmayacaktı. İktidar, parti, hükümet ve devlet bürokrasisi arasında dağıtılacak, bir çeşit kolektif önderlik sistemine geçilecekti. Brejnev, Mikoyan ve Kosigin'in oluşturduğu troyka, yeni sistemin kurucu kadrosuydu. Böylece burjuva/sosyal-emperyalist dönüşüm sürecini tıkayan kriz unsurlarını aşmaya, en azından yönetilebilir düzeye çekmeye daha uygun ve yönetme kapasitesi yüksek bir bileşim ve mekanizma elde edilmiş oldu.

Troyka döneminin başlaması ile birlikte burjuva/sosyal-emperyalist dönüşümde yaşanan tıkanıklık, hemen tüm kriz alanlarında yaşanan yumuşamaya paralel olarak aşıldı.

Bürokrat-burjuvazi içindeki kesimler arasındaki çelişkiler yeniden ve daha kapsayıcı biçimde kurulan 'kolektif' iktidar mekanizması aracılığıyla yumuşatılıp, dengelendi.

Çin ile polemiklere büyük oranda son verilerek doğrudan görüşmelere yeniden başlandı. Uluslararası ilişkilerde daha dengeli bir dil ve yaklaşım benimsendi. Böylece SSCB'nin Kruşçev döneminde gerileyen etkinlik kapasitesi görece yeniden toparlanabildi.

"Sovyet liderleri Maoizm'le tam bir ideolojik zıtlaşmaya girmemek konusunda dikkatliler. Kruşçev dönemindeki karşılıklı atışmaları ka-

rakterize eden ideolojik şiddetten kaçınıyorlar. Pekin'in anti-revizyonist hiddeti azalmazken Moskova bu dile nadiren ve denetimli olarak başvuruyordu. Bu ağız sıkılığı ve basiret Brejnev ile Kosiygin'e bir farklılık kazandırdı. Kruşçev devrildiği sırada Moskova, komünist kamp içinde fiilen tecrit durumdaydı. Anti-Çin komünistler bile Rusların Maoizm'e saldırısında ileri gittiğini düşünüyordu. Şimdi bu durum yok. Moskova Avrupa'dan komünist desteğin çoğunu yeniden kazandı ve pek çok Asya komünistini etkisizleştirmeyi başardı."(5)

İktidarın parti, devlet ve hükümet bürokrasisi arasında dağıtılması uygulaması; Kurşçev'in de santralizasyon siyasetine son verilerek merkezi (tüm cumhuriyetleri kapsayan) ekonomi, bakanlık ve kurumlarının yeniden kurulması ile birleştirildi. Böylece hem daha merkezi hem de (bürokratik burjuvazinin tüm kesimlerinin bir çeşit iç demokrasi yaratılarak dengelenmesi yoluyla) kapsayıcı bir mekanizma oluşturulmuş ve yönetme düzeyi yükseltilmiş oluyordu.

Anti-Stalinist kampanyaya büyük oranda son verildi. Böylece (içte ve dışta) Kruşçev'in küskün hale getirdiği kesimlerin büyük bölümü yeni sürece adapte edildi ya da en azından yumuşatıldı. (Hatta 23. Kongre öncesinde "*Stalin'i yeniden değerlendirme" üzerinde bir tartışma bile oldu. Bu tartışmaya bağlı olarak "Stalinin itibarının yeniden iade edileceği*" söylentileri bile yayılmıştı. Bu söylentilerin yeni burjuvazi içinde kaynaşmaya yol açması üzerine başta Troyka olmak üzere tüm önderler 'o devrin kapandığı' üzerine teminat vererek 'yeni burjuvazi' yi telkin etmek durumunda kalmıştı.)

Ve son olarak işçi ücretlerindeki vergi oranı azaltılıp prim üretimdeki artıştan pay gibi uygulamalara geçilerek,

hem kitlelerin alım gücünde görece bir iyileşme sağlanmış, hem de kapitalist ilişkilerin zemini genişletilmiş oldu. Böylece toplumda biriken gerilim de kontrol edilebilir bir düzeye çekilmiş oluyordu.

Kriz alanlarının yumuşatılarak kontrol edilebilir bir düzeye çekilmesi ve yönetme kapasitesinin büyütülmesini içeren bu politikalara paralel olarak burjuva/sosyal emperyalist dönüşüm süreci de yeni bir aşamaya evrildi.

NEP'ten NES'e Kapitalizm Dizginlerinden Boşalıyor

SBKP MK'nın 1965 Eylül toplantısına Kosiygin tarafından sunularak onaylanan 'Ekonomik reform' lar yeni aşamayı dışa vuruyordu. Bu reformlara göre:

> *"Ekonominin planlı yönetiminin ağırlık merkezi, yönetsel yöntemlerden, kar, fiyat, prim, kredi, sözleşmeye dayanan ilişkiler gibi etkenlere geniş bir rol oynatan iktisadi yöntemlere geçer."*

Reform, işletme ve üretim topluluklarına geniş bir bağımsızlık verir. Böylece, iktisadi planların hazırlanması, büyük inşaat işleri, tekniğin yetkinleştirilmesi, üretilecek ürünlerin nomenklatürü (listesi) için maddi ve teknik gereçlerine, satış, maliye, iş ve ücretler alanında işletmelere geniş haklar tanınmıştır. Merkezi devlet organları tarafından hazırlanan zorunlu plan göstergelerinin sayısı büyük ölçüde azaltılmıştır. Artık bu göstergeler, işletmelerin etkinliğinin sonal sonucunu dışa vuran en önemli noktalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Öbür göstergeler, işletmeler tarafından hazırlanır. Buna göre, işletmeler eskiden yüksek merciler tarafından kararlaştırılan üretim sorunlarını artık kendi başlarına kararlaştırırlar.

Planlar daha büyük bir kararlılık kazanır. Planlamada perspektif planlar en başa konulduğundan, her işletme kendi beş yıllık planını hazırlayacak demektir ki bu, geçmişte böy-

le olmazdı. Çalışma daha uzun bir dönem üzerinden planlanabilecektir. Plan, yerinde bütün topluluğun katılması ile hazırlandığı için, tüm iktisadi etkinliğe temel hizmeti görecektir. Üretimi devlet plan organizmaları tarafından onaylanan işletmeler, kendi sipariş kamelerini kendileri hazırlarlar. Bu amaçla tüketici işletmeler ya da ticaret organizmaları ile doğrudan doğruya ilişki kurar ve miktarı, çeşit, nitelik ve teslim süreleri ile ilgili somut sorunları kendileri kararlaştırırlar.' (6)

Yeni reform paketi bürokrat-burjuvaziyi sınırlayan tüm engellere açıkça son vererek Sovyet ekonomisini kapitalist esaslara göre yeniden örgütledi.

Kar, değer, meta, kredi, fiyat, ticaret, sözleşme, prim vb. gibi kapitalist (sömürücü toplumlara özgü) kategoriler artık; Stalin dönemindeki gibi 'sınırlanacak', 'içeriği değiştirilecek', 'sosyalist üretimin hizmetine koşulacak' ya da Kruşçev dönemindeki gibi 'rehabilite' edilecek kategoriler değildi. Bu kategoriler artık 'sosyalist' ekonominin temeliydi!

Artık her işletme ve yöneticisi bu temelde (herhangi bir kapitalist ülkedeki fabrika patronu gibi) işçi alma ve atma, üretim sonucu elde edilen karı (devletin payı verildikten sonra) kendi içinde istediği gibi dağıtma; diğer üretici ve ticari işletmelerle doğrudan alışveriş yapma vb. gibi konularda geniş yetkilerle donatılmıştı.

Toplumsal fonların önemli bir kısmı işletme ve kurumlar düzeyinde yeniden yapılandırılarak fiilen toplumsal hak olmaktan çıkarıldı. Maddi özendirici ya da rant kaynağı olarak kullanılmak üzere 'menacer'lerin (yönetici / uzman - yeni burjuvazi) eline bırakıldı.

Reformların sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik sisteme NEP (Yeni Ekonomik Politikası)'na nazire yaparcasına NES (Yeni Ekonomi Sistemi) deniyordu.

NEP iç savaş sırasında, devrimci iktidarı korumak ve güçlerin toparlanmasına bağlı olarak yeniden taarruza geçme hedefine bağlı kapitalizme doğru bir geri çekilme olarak ortaya çıkmıştı. Ne var ki, sonuçta hedefinden saparak (daha önce belli başlı yanlarıyla özetlemeye çalıştığımız nedenlerden kaynaklı olarak) kapitalist virüsü sosyalist kabuğun içine zerk ederek, bürokratik virüsle kaynaşmasına ve tüm toplumsal alanı ele geçirerek yeni bir formda (bürokratik burjuvazi) ortaya çıkarak, sosyalist kabuğu kırmaya girişmesine yolu açmıştı.

Kruşçev, sosyalist kabuğu kırarak bürokratik burjuvaziyi engellerinden kurtararak "*özgürleştirmişti.*" Ama bu yine de tam bir özgürlük sayılamazdı. Burjuvazi bürokrasi ile kaynaşmış olmanın yarattığı hantallıktan kurtulmak, bürokratik giysiyi atarak tüm sınırlarından kurtulmak da istiyordu. NES'in tarihsel rolü buydu. NEP, yolu açmıştı. NES, yolu genişleterek burjuvaziyi bürokrasiden ayrıştırarak, bürokrasiyi burjuva sınıfının çıkarlarına koşulmuş bir aparata indirgeyecekti.

Burjuvazinin Özgürlüğü En Çok Sömürü Özgürlüğüdür

NES, önce bazı işletmelerde deney olarak uygulanmaya başlandı. 1965 yılında 5 işletme bazında uygulanan "*Nakil deneyi*"ne göre merkezi olarak saptanan üretim sonucu oluşan karın (%40 işletmeye, %'60 devlete) dışında ekstradan yaratılan karın %60'ı işletmeye kalacak, %'40'ı devlete gidecekti.

> *"Bu deneyin uygulandığı işletmelerde, beş içinde, hemen hemen sabit kalmış sermaye temelinde karlar iki katına çıktı. (Finanssy-SSSR 12/1965) "Westnik Statistiki"nin 11/1965 sayı-*

sına göre, Leningard'daki bir işletmede karlar, 200 Ruble'den (1964) 72.900 Ruble'ye yükseldi. (1965)" (7)

NES'in uygulama alanı genişleyip derinleştikçe kapitalist uygulmalar açıkça görünmeye, yönetici (bürokrat) giysisi içindeki burjuva belirginleşmeye başladı. Mesela, 1967 yılında Sçokina Kimya Kombinesin'de uygulanan "*Sçokina deneyine göre işçiler işten çıkarılsa da ücret fonuna tahsil edilen oran değişmeden kalabilecek*" ve maddi teşvik için kullanılabilecekti. Yöneticiler hemen gerekli sonucu çıkararak ücretleri zenginlik kaynağı olarak alıkoyup işçileri kitlesel olarak kapı önüne koymaya başladılar. Kalan işçiler ise işsizlik tehdidi ve prim vaadi ile üretimi yükseltmeye ya da ekstra vasıf edinmeye zorlandılar. Sçokina Kimya Kombinası'nın yöneticisi P. Şarov, 30 Kasım 1968 tarihli 'Pravda'da şöyle yazıyordu:

"Kombina'da, üretimin plana uygun bir şekilde %'70 yükselmesiyle, Beş Yıllık Plan sonuna değin 800 işçi, 230 mühendis ve teknisyen işten çıkarılabileceği anlaşılmıştır. Bu, ücret ve aylıklardan yaklaşık olarak bir milyon rublelik bir yıllık tasarruf demektir... 1300 işletme mensubu, daha kapsamlı işleri veya bir çok faaliyeti yürüttükleri için, tarife ücreti ve zam almaktadır. Bunun için her ay 15.200 Ruble harcanmaktadır. Zamların miktarı, tarife ücretinin veya aylığın %30'una erişmektedir, tamir tesviyecilerinde (Repraturschlaster) bu, ücretin %'20'sine kadar varmaktadır. Daha az insan çalışmaktadır, ancak iş daha iyi ilerlemektedir." (8)

Sömürü, Yoksulluk, Yoksunluk

Kapitalist niteliği bir yana, ortaya çıkan "*zenginliğin*" işçilerin yaşam standartlarında ciddi bir yükselme yarattığı doğru değildir. Çalışma yoğunluğu ve iş saatlerinde yükselmenin dışında, işçi çıkarma yoluyla edinilen "*zenginliğin*" büyük bölümü işçilerin değil, yöneticilerin cebine gidiyordu. Sçokina örneği üzerinden devam edecek olursak, 1966 ile 1969 yılları arasında üretim %'73,3 emek verimliliği ise %'87 artmıştı. Buna karşılık ücretlerdeki artış oranı ortalama %'24,5 seviyesinde kalmıştı. (Bakınız, a.g.e)

Kapitalizm sadece işsizlik, ücret sömürüsü, işçiler arası rekabet, çalışma yoğunluğu, iş saatlerinde yükselmede değil, çalışma koşullarında da açıkça görülüyordu. İşçi yaşamı herhangi batılı bir kapitalist ülkeden daha değerli sayılmazdı! 'İş kazaları' istisnai değil, tipik bir durum haline gelmişti.

> *"Sendika organı Trud'a göre, birçok Sovyet makinesi, öncelikle de traktörler, vinçler, madencilik makineleri ve alet edevat 'ciddi yapım hatası nedeniyle işçilerin güvenlik ve sağlıklarını tehlikeye sokmaktadır. (Trud-12.5.1970) Diğer birçok kazalar ise korunma miğferlerinde, gaz maskelerinde, inşaat işçileri için emniyet kemerinde katlığın hüküm sürmesi nedenine dayanmaktadır. (Trud-24.5.1970" (9)*

Sovyet istatistiklerine göre 1969 yılının sonuna gelindiğinde NES, tüm sonuçlarıyla birlikte hemen hemen tüm Sovyet ekonomisini kapsar duruma gelmişti. NES çerçevesinde işleyen 36.000 endüstri işletmesi üretimin %83,6'sını ve karın %91'inden fazlasını gerçekleştiriyordu.

1970'lere gelindiğinde işsizlik, SSCB'de, herhangi bir Batılı kapitalist ülke kadar olağan bir görünümdü. Bu konuda genel istatistiki veriler oldukça sınırlı olsa da, durumu aşa-

ğı-yukarı gören Sovyet kaynakları vardı. Mesela, 20.11.1969 tarihli Komsomolskaya Pravda'ya göre yarım milyonluk nüfusu olan bir endüstri şehri olan Novokuznetsk'te yetişkin halkın %'5'i sürekli olarak iş arıyordu. Bu tablo bu şehre özgü değildi. Biraz aşağı, biraz yukarı tüm SSCB'de (ve tabi ki diğer Doğu Bloku ülkelerinde) sık sık rastlanan bir olguydu. Aynı dönemde birçok ileri (emperyalist) kapitalist ülkelerde de işsizlik oranı aynı seviyede seyrediyordu. [018] Dahası, bırakalım ileri kapitalist ülkeleri, "*üçüncü*" dünyadaki geri vahşi kapitalizmlere özgü zenginlik-yoksulluk tabloları bu dönemde SSCB'nin gerçek sınıfsal özünü göze sokarcasına dışa vuruyordu.

12.1.1971 tarihli sendika gazetesi Trud, Wuktyl işçi mahallesini şöyle tasfir ediyor:

> *"13.000 sakinli iskân mahallesinde ne bir anaokulu, ne de kreş vardır. 140 kişilik bir anaokulu üç yıl sonra ancak şimdi kurulmaktadır. İki kısım yapı için topu topu 6000 ruble ayrılmıştır. Yani, açılış töreni yakında yapılmayacak demektir...*

[018] SSCB ve kapitalist ülkeler arasında işsizliğin yapısı bakımından bazı farkların olduğu doğrudur. Mesela, SSCB'de işçi, işletme tarafından işten çıkarıldığında devlete başvurabiliyor ve işe alınma güvencesine sahip oluyordu. Ne var ki bu durum %'5'leri bulan (bileşimi sürekli değişen bir kitleydi bu) işsizler gerçeğini ortadan kaldırmaz. İşsizlik, SSCB'de de kapitalist ülkelerde olduğu gibi işçi sınıfının toplumsal konumunu sarsma, bürokrat burjuvazi tarafından yaşam koşullarını düşürmek için baskı, işçiler arası rekabet yoluyla sınıf bilincinin zayıflatılması vb. etkin biçimde kullanıyordu. Üstelik SSCB'de ekstradan, bürokratik burjuvazinin -işçi atılsa da ücret fonundan ayrılan payın alıkonulması yoluyla- bireysel zenginlik ve fazladan artı-değer kaynağı rolü de oynuyordu. Devletin iş güvencesi vermesi işsizliği ortadan kaldırmıyor ama hafifletiyor ve görünmez kılıyordu. Birçok Batılı kapitalist ülkedede sosyal-devlet uygulamaları temelinde işsizlere iş bulma ve bu süre içinde işsizlik ücreti verdiği hatırlanınca SSCB'deki uygulamanın niteliksel bir ayrım değil olsa olsa biçimsel bir ayrım olarak göründüğü anlaşılacaktır.

Wuktyl sakinleri don da olsun sıcak da olsun, tenekeden mamul bir evde film seyretmektedir. Yıkanılabilecek bir yer yoktur. Milyonlarca metre küp gaz üreten bu insanlar, gaz üstünde çay bile pişiremiyorlar. Fırın bile odun ateşiyle çalışmaktadır. Wuktyl'de evler yok. Hareket edebilir araba evler ve eğreti barakalar var."

İşçiler böyle koşullarda yaşarken, işletme, parti, devlet yöneticileri, uzmanlar refah içinde yaşıyordu. Birçoğunun özel kullanımlarına tahsis araçları, evleri, yazlıkları (bazı üst düzey yöneticilerin daça adı verilen 5-6 dinlenme - yazlık, kışlık- mekânı olabiliyordu. Özel olarak tedavi gördükleri lüks sağlık merkezleri, hizmetçileri, çocukları için özel burs ve eğitim imkânları vardı.

Toplum sağlığındaki ilerlemenin ölçülerinden sayılan hayat süresi beklentisi SSCB'de (bazı dönemdeki dalgalanmalar -iç savaş, 2. Savaş gibi- dışında) istikrarlı biçimde yükselmişti. Devrim ve 1. Savaş öncesi ortalama hayat süresi beklentisi 32 idi.

1960'a gelindiğinde bu süre 70 yıla çıkmıştı. Bu istikrarlı ve hızlı yükseliş, 1960'ların ortalarından itibaren önce durgunluk, sonra gerilemeye dönüştü. 1980'lere gelindiğinde bu süre 68-69 arasında seyrediyordu.

Burjuvazi Bürokrasiden Ayrılmaya Başlıyor

1970'lerin ortalarında bürokrat burjuvazinin yararlandığı ayrıcalıklar, kendisine özel, halka kapalı elit bir alan halini almıştı.

'1979'da Sovyet nüfusunun sadece %'0,1'i bu elit hizmetlerden yararlanırken, yaklaşık %'5'i 'kapalı' hizmet standartlarına denk düşmeyen üstün hizmetlerden yararlanmaktaydı. Bu %5 sadece geri kalan %'95'ten çok daha iyi

hizmetlerden yararlanmakla kalmıyor... Moskova'daki bütün doktorların yaklaşık %'50 'si bu üstün hastanelerde ya da elit hastane ve kliniklerde çalışıyordu. Elit aynı zamanda özel okullardan, daha iyi konutlardan ve daha pek çok ayrıcalıklardan yararlanıyordu.' (11)

> *"1968'de 6500 devlet kuruluşunda ve işletmesinde yürütülen soruşturma (merkez cumhuriyetler ve iller düzeyinde) bunların binden fazlasında muazzam miktarlarda alkolün tüketildiği ve onur konuklarına hediyelerin sunulduğu şaşaalı ziyafetler verildiğini ortaya koymuştu. İzhevsk'te farklı bakanlıklara bağlı 12 işletmenin her biri resepsiyonlara ve partilere binlerce ruble harcamıştı. Bunlardan biri Ekim 1967 ile Temmuz 1968 arasında toplam maliyeti 3100 ruble olan 350 şişe konyak, 25 şişe votka ve 80 şişe şampanya tüketmişti. Ziyafetler bazen, tüketilen içkilerin tutarını gösteren faturalarda adları görülen restoranlarda veriliyordu." (12)*

Bin bir türlü bahane ile (devrimin yıldönümü, yurtiçi veya dışından gelen konuklar, konferans ya da kongreler, açılışlar, Stalin'in doğum günleri vs. vb.) yapılan devlet, etkinlik, ziyafet vb.'ler 1930'lardan itibaren kapitalist savurganlığın ironik örnekleri olarak görülmeye başlanmıştı. Bu tip örnekler Stalin döneminde de görülse bile belirli sınırlamaların ve denetimin olduğu biliniyordu. Ama bu sınırlar gittikçe gevşedi. Ve 1960'lara gelindiğinde göz çıkaran bir boyuta ulaştı.

Yönetici pozisyonlardan kaynaklanan lüks imkânları dışında hemen hemen tüm (irili-ufaklı) bürokrat burjuvazi, yasal ve yasadışı bir dizi yol ve yönteme (ki yasa dışı yöntemlerde esas olarak herkesin bildiği sır denecek türdendi. Protestolara ya da 'dürüst' bir bürokrata rastlamadığı sürece

açık açık yapılıyordu. Protesto ya da 'dürüst' bürokratın itirazı olduğunda ise uygun bir biçimde hasıraltı ediliyordu) başvurarak kasasını dolduruyordu.

Kasa doldurmak sadece para ya da lüks ürün ve imkânları özelleştirmek anlamına gelmiyordu. Bu süreç gittikçe artan oranda ' devlet' ekonomisi ile iç içe geçen paralel ve özel bir kapitalist ekonomi olarak derinleşti.

Özel ekonominin en tipik ve yaygın biçimleri tamir hizmet sektörü, planın işletme bazında maniplasyonu ile elde edilen ürünün pazarlarda satılması, yedek parça pazarları, kara borsalar idi. Bazı örnekler:

> *"22.3.1970 tarihli, sendika gazetesi 'Trud' , işletmelerden yalnızca vida, somun ve benzeri küçük parçalar değil, tahrik çarkı blok motor, elektrikli aydınlatma tesisatları, soğutma takımları vs'de çalınmakta ve karaborsada satılmakta olduğunu yazıyordu. Moskova'da çalınmış yedek parçaların polisin gözü önünde satıldığı yasal olmayan pazarlar vardır. (27.7.1968 tarihli 'Moskova'ya Pravda')...*
>
> *Bu şartlarda pekçok mal, yalnızca karaborsadan bulunabilmekte veya rüşvet sayesinde elde edilebilmektedir. 29.1.1971 tarihli 'Pravda' birisinin, teyp tamiri için yedek parça aradığını yazıyor. Mağazada önce 'yok' deniyor. 3-5 ruble rüşvet verilince ise yedek parçalar hemencecik peydahlanıyorlar...*
>
> *Bir odun işletmesi yöneticisinin, devlet mülkiyetindeki odunu kendi başına sattığını ve bu yolu rüşvet vererek güven altına aldığını duyuyoruz. (19.1.1971- Pravda)... devlet mülkiyetindeki salonları tam anlamıyla ferdi işletmeler*

haline getiren, çeşitli Moskova berber salonları kadın yöneticilerini alalım: Burada çalışan her memur eğer iş yerini yitirmek istemiyorsa, aylık kazancının bir kısmını kadın yöneticiye vermek zorundadır. Burada, tatil bile ancak uygun bir 'bahşiş' karşılığı söz konusu olabiliyor. (Trud-13.8.1969)...

22.3.1970 tarihli 'Bakinski Raboçi' bir bakanın bir mandıradaki bir grup dolandırıcıyı nasıl himaye ettiğini anlatmaktadır. Bu bakan basına suçluların cezalandırılmış oldukları haberini yaymıştır. Oysa gerçekte bunların hepsi bulundukları mevkilerde kalmışlardı. Aynı makale, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nde yüksek devlet görevlilerinin çocuklarına, üniversiteye kaydolmadan nasıl diploma sağladıklarını anlatmaktadır. 16.5.1967 tarihli 'Pravda' devletten 1500 ruble dolandıran doçent ve parti üyesi Karolev'den bahsetmektedir. 'Birçok komünistin devlet mülkiyetinden hırsızlığın en şiddetli cezalandırılması isteğine rağmen Karolev, yalnızca siciline bile işlenmeyen bir ihtar aldı. Bundan kısa bir süre sonra da Rektörlüğün ve Parti Komitesi'nin uğraşları sayesinde Bölüm Başkanlığı'na terfi ettirildi.'" (13)

Aynı tablo temel tüketim ürünleri ve tarımsal sektörde de geçerliydi kolhoz - kooperatif üreticilerinin özel kullanımı için tahsis edilen küçük toprak parçaları, boyundan büyük bir ekonomi oluşturmuştu! Örneğin, 1980'lere gelindiğinde...

"Sovyet ekili alanının yaklaşık %'0,02'si özel olarak işletiliyordu; bu oran, Sovyet pazarlarında satılan yumurtanın %'6'sını, sütün %'6'sını,

etin %'14'ünü, sebzenin %'15'ini ve patatesin %'49'unu oluşturmaktaydı... Aynı şekilde 1985'te Çekoslovakya'da ekilebilir toprakların sadece %'3'ü özel sektöre aitti, ancak bu topraklarda yumurtanın %'40'ı ve meyvenin %'60'ı üretiliyordu." (14)

Yapılan bir araştırmaya göre 1970'lerin ortalarına gelindiğinde ödenen ücretlerin üçte birinin karşılığı yoktu. Bu tabloda işçilerin üretime kayıtsızlaşması sonucu oluşan hatalı ve niteliksiz üretimin belirli bir payı olsa da aslında esas boşluk bürokrat-burjuvazinin ürünlerin önemli bir bölümünün kazancını kendine alıkoymak üzere özel pazarlara kaydırmasından kaynaklanmaktaydı.

1980'lere gelindiğinde gölge ekonomi olarak tanımlanan özel kesim ekonomide önemli bir yer tutuyor ve dahası bu kesim kitleler tarafından da olağan bir durum olarak görülüp meşru kabul ediliyordu:

"Kara pazarın yaygın olduğu alanlar: Tüketici hizmetleri (resmi sektörün yarısı kadardır, inşaat ve ev onarımı, resmi sektörün iki katı hacme ulaşır.), makine, araç gereç onarımı (resmi sektör oto tamirinde ihtiyacın %'20-25'ini, diğer alanda %'50-60'ını karşılayabilmektedir, diğer açığı şu anda gölge servislerde kapatabilmiş değildir), tatil yeri elde etme, sağlık hizmetlerinde ve eğitimde çeşitli oranlarda gölge ekonomi vardır. (T. Korlagria, "Shadow Services and Legal Services") Toplam olarak ele alındığında gölge ekonimi bütünün %'20-25'ini meydana getirmektedir. Özetle Sovyet ekonomisinin dörtte biri sosyalizm kanunları dışında işlemektedir. Ancak bu rakam tek başına aldatıcıdır. Bir ankete göre, az bulunur malları kara piyasada satmanın suç

olduğunu kabul edenler yalnızca %'35-36'dır. Aşağı yukarı Sovyet insanın yarısı gölge ekonomiyi "meşru" görüyor..." (15)

ALTINCI BÖLÜM

SOSYAL EMPERYALİZM

"Kapitalizm ve sosyalizm yan yana var oldukları sürece barış içinde yaşayamazlar, bunlardan biri nihai olarak zafere erişecektir. Son cenaze töreni ya Sovyet Cumhuriyeti'nin ya da dünya kapitalizminin olacaktır. " - Lenin-

Sovyetler Birliği'nin uluslararası konumunun sosyal-emperyalizm temelinde kurumsallaşması da, içteki burjuva dönüşüm sürecine paralel bir seyir izledi.

Kruşçev'in son yıllarında tıkanan sosyal-emperyalist dönüşüm süreci, Troyka'nın iktidarı ile birlikte açıldı. [019] Sosyal-emperyalist siyaseti zayıf düşüren, kaba, dalgalı ve önemli oranda kendiliğindenci yaklaşım düzeltildi.

SSCB'nin sosyal-emperyalist bir güç olarak yükselişini güvenceye alma hedefine bağlı, daha kompleks bir stratejiye yönelindi. 'Halk demokrasileri', kapitalist, geri-kapitalist ve yarı-feodal ülkelerin 'komünist' partileri, geri ülkelerin ulusal burjuvazileri ve devletleri, ulusal kurtuluş hareketleri, emperyalist rakipler ve sistem ile ilişkiler bu kompleks stratejinin unsurları olarak, ekonomik, siyasi, askeri, kültü-

[019] Açılmadan kastın tıpkı iç dönüşüm sürecinde olduğu gibi sorunların çözülmesinden çok boyut ve düzey değiştirmesi, kontrol edilebilir hale gelmesi olduğu akılda tutulmalıdır.

rel olarak tüm boyutlarıyla yeniden anlamlandırıldı. Sistemli hale getirildi.

Kaynaşma

Emperyalist rakiplerle hem siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel rekabet sürdürülecek hem de emperyalist dünya sistemi temelinde kaynaşılacaktı.

Dış ticaret tekeli gevşetilerek, kapitalist ülkeler ve tekelleri ile karşılıklı olarak, ortaklıklar temelinde üretimin ya da ticari temsilciliklerin yolu açıldı. 1959'da kapitalist ülkelerle 7,76 milyar Mark'lık ihracata karşılık, 9,65 milyar marklık ithalat gerçekleştirilmişti. 1969'da bu oranlar sırasıyla 23,96 milyar marka karşılık 24,44 milyar mark olarak gerçekleşmişti.

Diğer taraftan 1970'lerde 20'den fazla Batı Avrupalı tekel Moskova'da devamlı temsilcilikler açmışlardı.

> *"60'lı yılların ortasından itibaren, böyle kooperasyonlara ilişkin 400'den fazla anlaşma yapıldı. Bunların 20'den fazlası ortak şirketler kurulması ile neticelendi. Bu kooperasyonların görev alanları, ortak yapım, ortak üretim, teknoloji değiş tokuşu vs.'dir. Bu arada iş birliği, araştırma, üretim ve sürüm alanlarına genişletilmiştir. Bugün Moskova'da Batı Kapitalist ülkelerinden 35 devamlı firma temsilciliği bulunmaktadır. FAC'den Hoecst Boya Fabrikaları, Simens Monnes Mann A.Ş. Moskova'da yetkili büro kurma izni almışlardır."(1)*

Kaynaşma süreci, finans sektöründe de oldukça hızlı gelişti:

> *"Zürih'de ki 'Waschad-Handelsbank AG' (Sovyet Bankası-bn.)'nin 1968'de bilanço tutarı*

334,5 milyon İsviçre Frankıydı ve şirket aynı yıl 1,12 milyon İsviçre Frankı tutarında net kar elde etmişti. Paris'te bulunan Sovyet 'Euro-Bank'ın 1970 bilanço tutarı üç milyar Fransız Frankı'dır ve sermayesi de 130 milyon Frank'tır. 14,5 milyon Franklık bir kar gösterilmiştir. Londra'daki 'Moskov-Narodny-Bank ltd' 1969'da 825.000 Paund Sterlin'lik bir kar sağlamıştır... Bir Sovyet bankası Frankfurt'ta 20 milyon Mark hisse sermayeli 'Ost-West-Handelsbank AG'ni kurdu ve tam ayrıcalıkla donattı."(2)

Dönemin ünlü Sovyet 'uzman'larından biri olan N. Şmelyov, 'Neve Zeit' dergisinde yayınlanan röportajında (1972'de) COMECON ve AET (AB önceli)'nin (emperyalist) iş bölümü temelinde uzun vadeli bir işbirliğine girmesi gerektiğini savunabiliyordu:

"Açıktır ki, tüm kıtada, Batı Avrupa'nın ileri gelen ülkelerindeki tüm endüstri dalları ve büyük işletmelerin bugünkü rekabet mücadelesinde daha yüksek bir yaşama olanağı sunmaktadır. Sosyalist ve kapitalist ortaklar, diğerinin gereksinimlerini daha uzun bir zaman aralığında karşılamayı amaçlayan tek tek dalları ve üretimleri geliştirebilirler."(3)

Yine 1972'de Batı Alman 'Spiegel' dergisi ile röportaj yapan Sovyet yetkili Gvişiani (Kosiygin'in damadıydı) şöyle diyordu:

"[Muhabir'in Sorusu:] Yabancı özel mülkiyetin sosyalist toplum düzeni içinde yerleşmesine ilkesel engeller var mıdır?

[Gvişiani:] İlke de yoktur. Hatta bizde çok uluslu mülkiyet yönünde bir eğilim vardır. Örne-

ğin bizim Dubna'daki Atom Enerjisi Araştırma Enstitüsü, katılan ülkelerin tümünün mülkiyetindedir. Bunun meselenin özü olmadığı görüşündeyim. Söz konusu olan yalnızca, ortaklarla iyi bir işbirliği biçimi bulmaktır...

Eğer sözleşmelerin, ürünlerin satışından elde edilen karın katılan ortaklara teslim edilmesi şeklinde olmaları gerekiyorsa, biz bunu kendi biçimlerimiz çerçevesinde güvenceleyebiliriz."(4)

Yeni Sömürgeciliğin Sosyal-Emperyalist Biçimi: Kapitalist Olmayan Yol

Ulusal kurtuluş hareketleri, geri ülkelerin komünist hareketleri, ulusal burjuvazileri ve devletleri ile olan ilişkiler de, SSCB'nin nüfuz alanlarını genişletmek ve emperyalist rakipler üzerindeki basıncı arttırmak, emperyalist sistem içindeki konumunu pekiştirip genişletmek amacına uygun olarak yeni bir temele kavuşturuldu.

Sosyal - emperyalizme teorik, politik, taktik ve stratejik temel kazandıran formül, komünist hareketin tarihsel pratiğinden çıkarılarak uyarlandı. Bu açıdan kritik unsur ulusal burjuvazi ve taşıdığı 'anti-emperyalist' potansiyelin yeniden değerlendirilmesi oldu. Çin, İran, Türkiye gibi örnekler ve Komintern'in sorunlu yaklaşımı hatırlanacaktır. Geri ülkelerdeki işçi sınıfı ve emekçi köylülüğün (sırasıyla) önderlik ve sosyalizme kazanılma kapasitesini küçümseyen, ulusal burjuvazinin ise 'anti-amperyalist' temelli 'devrimci' potansiyelini abartan bu yaklaşım, oportünist ve sınıf perspektifinden kopuk bir yaklaşımdı. İşçi sınıfının çıkarlarını burjuvaziye bağlıyor, enternasyonalist kavrayışı ulusalcılık temelinde dejenere ediyordu. Sovyetleri koruma itkisinden güç alan bu

yaklaşım, birincisi Sovyetler Birliği açısından ulusalcılıktan, hegemonyacılığa ve sonuç olarak sosyal-emperyalizme yol açtı; ve ikincisi geri ülkeler açısından işçi sınıfını ulusal burjuvazilere bağlayan sınıf uzlaşmacı ve gerici bir siyaseti teşvik etti.

Sosyal-emperyalizm bu sınıf uzlaşmacı ve gerici siyaseti sistematize ederek teorik ve stratejik bir derinlik kazandırdı. 'Kapitalist Olmayan Yol' teorisi bu 'derinleşmenin' dışa vurumuydu. 'Kapitalist Olmayan Yol' formülü sosyal-emperyalizme tek tek ülkeler düzeyinde sömürgeci ilişkiler için doku uyumu sağlayabilecek uygun bir bağlam yaratıyordu.

Geleneksel emperyalist siyaset sömürü ağlarını tek tek ülkelerdeki tekelci, komprador dayanakları üzerinden kuruyor ve kapitalist gelişimi 'bağımlılık' ilişkilerinin mantığına uygun olarak sınırlıyordu.

Sosyal-emperyalist siyaset ise sömürü ağını ulusal burjuvazinin kapitalist gelişim isteğini devletçi kalkınma yönünde kamçılayıp ortak olarak kuruyordu. Sosyal - emperyalist sömürü ağına giren ulusal burjuvaziler, ekonominin belli başlı sektörlerini millileştirerek devlet elinde topluyor ve toprak reformu yapıyordu. Böylece devlet eliyle hızlı bir endüstrileşme ve geleneksel, feodal toprak bağlarının parçalanması yoluyla sınıfsal ayrışma teşvik ediliyor, kapitalist gelişime olağanüstü bir ivme kazandırılıyordu.

Darbeler, seçimler ya da ulusal kurtuluşçu devrimler sonucu Kapitalist Olmayan Yola giren bu ülkelerin yeniden yapılanma süreci sosyal-emperyalizmle siyasi, ekonomik ve askeri bir iç içe geçme bağımlı yapılara dönüşme ile sonuçlanıyordu.

'Kapitalist Olmayan Yol'u izleyen tüm ülkelerde sonuç olarak; ulusal burjuvazinin aşırı bürokratik ve anti-demokratik (gerici, oligarşik, faşist vs. biçim ve boyutlarda) devlet

yapıları oluşturularak tekelci, bürokratik burjuvazilere dönüştüğü görüldü. Bu ülkelerin devlet yapısıyla büyük oranda iç içe geçen burjuvazileri sosyal-emperyalist mekanizma ile olağanüstü bir uyum gösteriyorlardı. Milli söylemleri ve sosyal-devletçi uygulamalarıyla kitleleri manipüle ediyor; işçi-emekçi kitlelerle burjuvazi arasında milliyetçilik temelinde kaynaşmayı, 'sınıfsızlaşmayı' vaaz ediyorlardı. Ulusal ve dini azınlıklara ya da bağımsız işçi-emekçi (komünist) hareketlerine karşı kanlı bir terör rejimi uyguluyorlardı.

Suriye, Irak, Libya ve Mısır'da kurulan BAAS tipi rejimler tipik örnekleridir. Komünist partileri bu örneklerde SSCB'nin (ilerleyen zamanlarında Çin'de benzer bir yaklaşımı sistematik olarak uygulamaya başladı) açtığı 'Kapitalist Olmayan Yol'a giren ulusal burjuvazilere etkin destek sundular. Mısır'da iki komünist parti kendisini feshederek Nasır'ın partisine katıldı. Bu tasfiyeye karşı çıkan gruplar, SSCB'nin desteğiyle Nasır iktidarı tarafından tutuklandılar, işkenceden geçirildiler, öldürüldüler vs. Suriye, İrak ve Libya'da da binlerce komünist işçi-emekçi önderi, ezilen halk ve mezheplere mensup emekçiler büyük kitle kırımlarına maruz kaldı.

Cezayir'de ulusal kurtuluşçu devrimi takip eden süreçte komünist militanların içinde etkin olduğu bir işçi konseyleri ve komün hareketi ortaya çıktı. Fransızların boşalttığı fabrika ve çiftlikleri ele geçiren işçiler üretimi örgütlüyor ve gittikçe tüm toplumsal yaşamı kapsayan bir konseyler ve komünler ağı kuruyordu. Bu hareket SSCB'nin teşvikiyle önce sınırlandı, sonra da ulusal burjuvazinin 'Kapitalist Olmayan Yol'una kan taşıyan bir çarka indirgendi. Ve zamanla tamamen tasfiye edildiler.

Etiyopya'da Kapitalist Olmayan Yolcu Selaise rejimi, sosyalist-devrim için savaşan gerillalara ve emekçi kitlelere karşı kanlı bir terör rejimi uyguladı.

Afganistan'da 'Kapitalist Olmayan Yol'cu hükümet ve SSCB önce devrimci-komünist güçleri ezdi; sonra ise emperyalist rakiplerince (ve Afgan halkı tarafından) desteklenen İslamcı direnişte kendi Vietnamlarına kavuştular.

Gine, Mozambik, Kongo'daki ulusal kurtuluş mücadeleleri de ulusal burjuvazinin eliyle defnedildiler! Sosyal-emperyalizme bağlı kurulan rejimler sonuçta devrimci dinamikleri bastırarak etnik, dini ve siyasi çekişmeler içinde boğuldular.

Sovyetler Birliği'ne yakınlığıyla bilinen (Hindistan) Nehru iktidarı, içte dini ve ulusal azınlıklar ile komünist gerillalara, dışta ise Çin'e karşı şoven-saldırgan bir siyaset benimsedi.

Tüm bu ülkelerin orduları, polis ve istihbarat teşkilatları SSCB tarafından eğitiliyor, donatılıyor ve yönlendiriliyordu.

Sosyal-Emperyalist Sömürge Ağı

Sosyal-emperyalizm gerek 'Kapitalist Olmayan Yol'a giren, gerekse de doğrudan angaje olmasa da ekonomik, siyasi ve askeri olarak yakınlaşan ülkeleri iki yoldan bağımlı hale getiriyorlardı. Birincisi, rejimleri siyasi, ekonomik ve askeri olarak destekliyor, örgütlüyor, donatıyor ve doğal olarak kendine bağımlı bir yapı elde ediyordu. Ve devamında ikinci olarak, krediler, ekonomik ortaklıklar yoluyla bu bağımlılığı perçinleyerek sömürgeci bir derinlik kazandırıyorlardı. Dönemin ünlü SSCB uzmanlarından olan J. F. Şamray'ın 1968 yılında kaleme aldığı 'Sosyalist Devletlerle Az Gelişmiş Ülkeler Arasındaki Ekonomik İşbirliği' başlıklı makalesi, sosyal-emperyalizmin sömürgeci ekonomi politikalarının iyi bir özetini sunuyor:

"Yoksul ülkeler 'işlenmemiş hammaddeler yanı sıra yarı işlenmiş mamüller de ihraç etme-

lidirler. Bu nakil masraflarında tasarrufu sağlar ve ayrıca geri kalmış ülkelerin ihracat gelirlerinde bir yükselmeyi de mümkün kılar... Buna karşın sosyalist ülkelerde bu yolla ithal edilmiş hammaddelerin ilk işlenmelerinin yapılması ve bu ülkelerin ekonomik yapıları nedeniyle daha az karlı olan işletmelerden vazgeçmesi sonucu araçlardan tasarruf sağlamış olur... bu görüş açısından, sosyalist devletlerin ihracatı ve özellikle de kullanımları orada sosyalist ülkelerin ilgilendiği mallar için (verilen durumda hammaddeler için) ek ihracat olanakları sağlayabilecek olan böylesi tesis ve donatımları az gelişmiş ülkelerde büyütmeleri özellikle yararlı bir etkide bulunmalıdır.

Sorunun böyle çözümü az gelişmiş ülkeler içinde yararlıdır, çünkü bu onlara sosyalist ülkelerden yaptıkları alımları yeni kurulan bu fabrika ve atölyelerin ürünleriyle ödeme, üretim kapasitelerinden tam olarak yararlanabilecek modern donatımlı endüstri işletmeleri kurma vs. olanağı verir... Sosyalist devletlerin az gelişmiş ülkelerle olan ilişkileri böyle bir yönelme sayesinde sağlam bir ekonomik temelde kurulabilir. Bu tip ilişkiler krediler üstüne kurulursa bu sağlamlık özellikle daha da güçlenir, çünkü böylece az gelişmiş ülkelere istikrarlı bir sürüm ve sosyalist ülkelere belli malların istikrarlı bir alımı sağlanmış olur...

...Son zamanlarda teorik ve pratik işbirliği anlayışında bazı değişiklikler getirmiştir. Şimdilerde sosyalist ülkelerde, işletmeleri az gelişmiş

ülkelerle ortak olarak katılmanın mümkün ve yararlı olup olmadığı tartışılmaktadır...

...[1968'değin] ...Gine orman zenginliklerini Geliştirme Bulgar - Gine şirketi, Hindistan'da Polonya'nın ortaklığıyla, Tanzanya ve Tunus'ta Yugoslavya'nın katılmasıyla, Gine ve Etiyopya'da Bulgar ve Sovyet ortaklığıyla [karışık işletmeler doğmuştur.]...[artık-değerin, veren ülke ile yerli burjuvazi arasında paylaşımı]; söz konusu az gelişmiş ülkenin ortak seçiminde sosyalist bir ülkeye öncelik tanımasını sağlayacak oranda olmalıdır. Bu sosyalist ülkenin yatırımlardan karının, kapitalist devletlerin rakip firmalarının talep ettikleri kardan esaslı bir şekilde daha az alması demektir. Aynı zamanda bu kar sosyalist ülkenin yalnızca gerçek masraflarını karşılamakla kalmamalı, yatırılan para da belli bir artışı garantilemelir."(5)

Bu söylenen ve yapılanların öz itibariyle diğer emperyalistlerinkinden bir farkı yoktur. Meta ihracından ziyade krediler, doğrudan yatırımlar ve ortaklıklar yoluyla üretim geri ülkelere kaydırılır. Böylece birincisi, ucuz emek sömürüsü yoluyla artı-değer oranı artırılır. İkinci, borçlandırmalar ve ortaklıklar yoluyla ekonomi bağımlı yapı kazanır. Üçüncüsü, üretici ülkenin tüketemeyeceği çeşit ve miktarda ürün sağlayıp, satın alarak (hem daha ucuz ürün elde edilir hem de) üretim döngüsü emperyalist merkeze zincirlenir.

Sömürü, Gericilik, Tasfiyecilik

Sonuç olarak sosyal emperyalizm bağımlı, geri ülkeler açısından...

-İşçi sınıfının çıkarlarının ulusal burjuvazilere kurban edilmesi;

-Komünist hareketin bağımlı ülkelerde siyasi ya da fiziki tasfiyesi, rakiplerinin (sosyal-emperyalistlerin) etkisindeki ülkelerde ise - rakibi baskı altına almaya odaklanan- reformcu hareketlere indirgenmesi;

-Ulusal kurtuluş hareketlerinin önderliklerinin, ulusal burjuvazilere havale edilerek anti-emperyalist damarının ve anti-kapitalist yönelimlerinin sönümlendirilmesi;

-Zafer kazanan (devrim, seçim ya da darbeyle iktidara gelinen) ülkelerde hareketleri (varsa ya da kalmışsa) devrimci-ilerici dinamiklerinin sönümlendirilerek; ekonomik, siyasi ve askeri olarak sosyal emperyalizme entegre bürokratik, gerici (hatta faşist) devlet ve sistemlerin kurulması;

-Bağımlı ve geri ülkelerin siyasi, ekonomik ve askeri olarak her yoldan sömürülmesi, bağımlı hale getirilmesi ve giderek sosyal emperyalizmin bir uzvuna dönüştürülmesi anlamına geliyordu.

Kısacası sosyal-emperyalizm tüm emperyalist güçler gibi ağına aldığı ülke ve hareketlerde gericiliği, sömürüyü, kölece bağımlılığı ve tasfiyeciliği üretti. Ve daha ironik olanı 'sosyalist, ilerici, devrimci söylemleri nedeniyle, ilerici, devrimci, komünist güçler üzerindeki felç edici, manipüle edici etkisi geleneksel emperyalist siyasete oranla daha güçlü ve sonuç alıcı oldu.

Avrupa Devriminin Tasfiyesinde Son Aşama: Avro - Komünizm Boy Veriyor

Sosyal-emperyalist siyasetin gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi-emekçi ve komünist hareketlerine yansıması da aynı yönde derinleşti. Bu bağlamda Fransa ve İtalya partileri ön açıcı oldu. İşçi-emekçi ve komünist hareketlerin güçlü ol-

duğu bu ülkelerde 1930'larda kök vermeye başlayan halk cephesi ve anti-faşist savaş dönemlerinde açıkça bir yönelim haline gelen sınıf uzlaşmacı ve revizyonist çizgi sosyal-emperyalist dönüşümün uluslararası komünist harekette yarattığı karmaşa ve uygun politik atmosferden yararlanarak yeni bir düzeye ulaştı. Burjuva demokrasisi ve anayasal kurumlar yoluyla devleti dönüştürmeyi ve giderek sosyalizme doğru ilerlemeyi öneren avro-komünizm akımı, çeşitli renkleriyle hâkim hale geldi.

Avro-komünizme esin veren model, halk demokrasileriydi. Yasama ve yürütme işlevlerinin burjuva parlamenter aygıta monte edilmesi ve 'sosyalist dönüşümü' program edinen komünist partisi önderliğindeki bir koalisyona verilmesine dayanan bu model, açıkça bürokratik ve burjuva niteliktedi. Siyasi, askeri ve ekonomik gücü elinde toplayan parti, hükümet ve devlet bürokrasisi içine aldığı ulusal burjuva kesimlerle kaynaşarak bürokratik burjuva sınıfın egemenliğine dayanan ve kitleleri yönetimden sistematik olarak dışlayan bir egemenlik sistemi oluşturuyordu. Ekonominin belli başlı sektörlerini ulusallaştırarak planlı bir ekonomik kalkınma yolu izleyen bu ülkeler, aynı zamanda kitlelerin yaşam koşullarını görece iyileştiren refah programları da uyguluyordu. Bazı biçimsel ve söylemsel farklarına karşın esas itibarıyla Keynesçi sosyal-devlet uygulamaları ve devlet kapitalizmiyle aynı olan bu sosyo-ekonomik modelin sosyalizmin bir türü ve yolu gibi sunulması burjuva demokratik, sosyal devletçi kapitalist sistemlerle sosyalizm arasındaki ayrımı büyük oranda ortadan kaldırıyor ve avro-komünist akıma, burjuva demokrasisinden 'sosyalizme dönüşüm' için somut bir dayanak sunuyordu.

'Kapitalist Olmayan Yol' teori ve pratiği de hemen hemen aynı çerçevede bir etkileşime yol açıyordu.

İkincisi, SBKP'nin 20. Kongresini takip eden süreçte, sosyal-emperyalist kurumsallaşmaya uygun olarak yeniden formüle edilen 'barış içinde bir arada yaşama', 'karşıt sistemlerin barışçıl rekabeti' siyasetinin sonuçlarından biri de kapitalist ülkeler için barışçı-parlamenter geçiş yolunun gittikçe artan oranda ve belirgin biçimde teşvik edilmesiydi. Gelişmiş kapitalist ülkelerin komünist partileri, devrimci değişim çizgisinden reformcu dönüşüm çizgisine geçerek sistemi içte değişmeye ve 'barış içinde bir arada yaşama ve rekabet' ilkesine uymaya zorlayacaktı. Avro-komünizmin 'uluslararası komünist hareket' içindeki dayanak noktası buydu.

Üçüncü olarak; işçi-emekçi ve komünist hareketlerin yarattığı basınçtan ve SSCB'nin 'sosyal refah' yönündeki uygulamalarına karşı arayışından doğan sosyal-devlet uygulamaları; SSCB ve doğu blokunun anti demokratik, bürokratik sistemlerine karşı kendilerini 'özgürlük kaleleri' olarak sunma siyasetinden kaynaklanan görece (ve yanılsamalı) politik özgürlükler zemini avro-komünizme, kapitalist sistemin içinden sunulan bir dayanak noktası oldu.

Devrime Veda

Söylediklerimizi somutlaştırmamız gerekiyor. Kruşçev, 20. Kongreye sunduğu raporda, kapitalist ülkelerle ilişkiler, halk demokrasilerinin oluşturduğu model ve burjuva demokrasisinden sosyalizme barışçıl geçiş konularını bütünlüklü bir çizgi içinde sunarak şöyle sonuçlar çıkarıyordu:

> *"Bütün dünyada barışın pekiştirilmesinde, dünyanın en büyük iki devleti Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında dayanıklı dostça ilişkiler kurulmasının önemi büyüktür...*
>
> *"Kuzey Atlantik Bloku'nun 'Silahlanalım!' şiarına karşı 'Ticaret yapalım!' şiarını koyduk...*

"Gerçekten yalnızca iki yol vardır. Ya barış içinde bir arada yaşama, ya da en korkunç imha savaşı. Üçüncü bir yol yoktur...

"Biz farklı toplumsal sistemlere sahip ülkelerin yalnız yan yana yaşamakla kalmayıp, bunun da ötesinde, ilişkilerin iyileştirilmesi, güvenin pekiştirilmesi ve işbirliği için gayret göstermeleri gerektiği düşüncesindeyiz...

"Avrupa'da ortak güvenlik sistemi yaratmak... Almanya sorununu çözmenin doğru yolu budur...

"Bizim kapitalist toplumun devrimci şekilde sosyalist topluma dönüştürülmesini savunduğumuz doğrudur... Ama toplumsal devrimin çeşitli şekilleri vardır. Ve bizim güya şiddet ve iç savaşı toplumun dönüştürülmesinin tek yolu olarak gördüğümüz gerçeklere uymamaktadır...

"Bilindiği gibi, bir başka tarihi durumda Avrupa'daki halk demokrasisi ülkelerinde iç savaşa gerek kalmadı..."

"...bir dizi kapitalist ülkede işçi sınıfı bugün halkın büyük çoğunluğunu kendi önderliğinde birleştirme ve en önemli araçları üzerinde halkın mülkiyetini gerçekleştirme imkânına sahiptir. Sağcı burjuva partileri ve onların oluşturduğu hükümetler sık sık iflasa uğruyorlar. İşçi sınıfı bu şartlarda emekçi köylülüğü, aydınları ve yurtsever güçleri etrafında toplayıp, kapitalistlerle ve büyük toprak sahipleriyle anlaşma siyasetinden kopamayan oportünist unsurlara tayin edici bir darbe vuracak, gerici, h

alk düşmanı güçleri yenilgiye uğratabilir, parlamentoda sağlam bir çoğunluk kazanabilir ve parlamentoyu burjuva demokrasisinin organı olmaktan çıkarıp halk iradesinin gerçek organı haline getirebilir. (Alkış) Böyle bir durumda pek çok gelişmiş kapitalist ülke için bu geleneksel kuruluş, gerçek bir demokrasi, emekçiler için demokrasi organı olabilir."(6)

Sovyetler Birliği'nin açtığı bu alan, Avrupalı 'komünist' partileri tarafından hızla doldurulduğu. İtalyan Komünist Partisi'nin programatik tezlerinde en tipik argümanlarına kavuşan bu yönelim, burjuva, emperyal ve son tahlilde gerici bir ideolojik akım olarak avro-komünizme doğru derinleşti. Togliatti'nin başında bulunduğu İtalyan Komünist Partisi (İKP) önderliğinin öne sürdüğü tezlerin öne çıkan bazılarını, altını çizerek sunmak aydınlatıcı olabilir:

"Özellikle Avrupa'da farklı sosyal yapılara sahip ülkeler arasında da Avrupa ekonomik iş birliğinin temelini atmak üzere topluca bir girişimin geliştirilmesi zorunludur. Bu iş birliği, Birleşmiş Milletlerin ekonomik ve politik organları çerçevesinde ticaretin geliştirilmesini, gümrük duvarlarının alçaltılmasını ya da kaldırılmasını ve geri kalmış bölgelerin ilerlemesini desteklemek için ortak müdahaleler yapılmasını mümkün kılacaktır.

...Avrupa'nın ve dünyanın bloklara bölünmesinin önüne geçilmesi, bu bölünmeyi koruyan politik ve askeri engellerin yıkılması ve tek bir dünya pazarının yeniden kurulması için sistemli eyleme geçilmesi... istenmelidir...

sömürge sistemi hemen hemen tümden çökmüştür... artık dünyada emperyalizme ayrılmış nüfuz bölgeleri kalmamıştır.

... aslında bugün kapitalist dünyada, ekonomik ilerlemeyle ve üretim güçlerinin büyümesiyle ilgili olarak yapısal reformlara ve sosyalist nitelikte reformlara bir yöneliş vardır...

[Kapitalist İtalya'da] bütün halkın devlet yönetimine geçmesi [mümkündür. İtalya'da demokratik güçler] anayasal çerçeveyi tamamen kabul ederek bunu savunurlarken, devletin sınıf niteliğine ve sınıf hedeflerine karşı koyabilmektedirler.

'millileştirme', 'planlama' ve ekonomik yaşama 'devlet müdalalesi', 'büyük tekel gruplarının egemenliğini sarsmak, sınırlamak ve yıkmak için, büyük sermaye iktidarına karşı savaşım araçları' haline getirebilirler.

'Bir zamanlar sosyalistlere özgü sayılan ekonomik planlama ve program kavramlarını 'şimdi burjuva yönetim grupları da kabul etmektedirler ve ' bu da, kapitalizmden sosyalizme geçişin nesnel koşullarının olgunlaştığına işaret sayılabilir."7

"İtalyan işçi sınıfı, 'anayasal sistemin sınırları içinde egemen sınıf olarak örgütlenebilir.'

...İtalyan anayasası 'emek güçlerine yeni ve üstün bir yer vermekte' ve 'yapısal değişimler öngörmektedir.', 'İtalyan anayasasına sosyalist nitelikte yeni bir öz kazandırmak için girişilen savaşım, anayasamız içinde yeterince gelişme olanağı bulacaktır.'

'Ciddi sosyal dönüşümleri gerçekleştirmek için, yasal yolların ve parlamentonun geniş ölçüde kullanılabilmesi olanağından söz edebiliriz...' 'Parlamentonun, kendisine tanınan tam yetkiyle, yalnızca yasama görevlerini değil, yürütme organlarını yönetme ve yürütmenin eylemlerini denetleme görevini de yerine getirmesi sağlanmalıdır... 'Parlamentonun yetkilerini ekonomik alanı kapsayacak biçimde genişletilmesi zorunluluğu' "(8)

Yeni Burjuva 'Sosyalizmi'

Ortaya çıkan tablo açıktır. Sosyal emperyalizm/burjuva kurumsallaşma süreci kapitalist ülkelerin komünist ve işçi emekçi hareketleri içindeki sınıf uzlaşmacı, oportünist çizgiyi teşvik etmiş ve sonuçta tasfiyeci, gerici-burjuva çizgiyi hakim kılmıştır. Bu anlayış işçi-emekçi ve ezilen halkların kapitalizme ve sömürgeciliğe karşı devrimci başkaldırısıyla, emperyalistlerin katliam ve sömürü savaşlarını aynı paranteze alıyor, 'en küçük bir kıvılcımın bir dünya yangınına yol açabileceği' gerekçesiyle mahkûm ediyordu. Emperyalistlerin talan ve sömürü savaşlarıyla, ezilen-emekçi kitlelerin devrimci başkaldırılarını aynı kapsamda değerlendirme yönlü bir yaklaşım, gerçekte emperyalizm taraftarlığını gizleyen bir örtüden başka bir şey değildi. Çünkü onlar emperyalist-kapitalist sisteme karşı değil, ona karşı mücadele edenlere karşı duruyorlardı. FKP'de, İKP'de (vb.) kendi devletlerinin Cezayir, Vietnam, Fas, Tunus, Libya vd. sömürge ve geri ülkelerde yürüttüğü sömürü ve işgal politikalarına açık ya da örtülü olarak destek vermiş, dahası bu ülkelerdeki ulusal özgürlük hareketini gerici-faşist olarak niteleyecek kadar arsızlaşabilmişlerdi.

1959'da İtaya'yı ziyaret eden Eisenhower, İKP tarafından 'büyük barışsever' övgüleri, afişleri, bildirileri, pankartları ve hoş geldin partileriyle karşılanmıştı. İKP'nin 'dünya barışı üzerine tezlerinden birinde şöyle deniyordu:

> *"Yönetici gruplar arasında bile yeni bir dünya savaşını önleme çabaları giderek artmaktadır. Bu eğilim Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın liderliğindeki grup için de geçerlidir. Yeni başkan bir yandan emperyalizmin ekonomik ve siyasal egemenliğini güvence altına almak için yeni stratejiler saptarken, bir yandan da uluslararası ilişkilerde daha uzlaşmacı bir tavır takınmakta ve geleneksel sömürü ilişkilerinden vazgeçme eğilimi göstermektedir."(9)*

Kopuş: Burjuva Sosyalizmi Ayrıcalık Talep Ediyor

Bu partilerin emperyalist-kapitalist sistemle birleşme istek ve yönelimleri o kadar güçlendi ki, Kruşçev ve Sovyetler Birliği bile bu durumdan açıkça rahatsız olmaya başladı. SSCB, kendi kazdığı kuyuya düşmüştü! Gelişmiş kapitalist ülkelerin 'komünist' partileri, SSCB'nin korunmasına ve kapitalist-emperyalist sistemin baskı altına alınmasına odaklanan basit aparatlara indirgendikleri oranda devrim davasına ve enternasyonalist düşünceye yabancılaşarak burjuvalaşmışlardı. Ne var ki, burjuva partiler olarak kendi sınıf ve devletlerinin çıkarları karşısında SSCB'nin yanında saf tutmaları beklenemezdi. Burjuva karakterleri yerleşip gerici tasfiyeci yüzleri açığa çıktıkça SSCB'nin basit uzantıları olmayı reddetmeye ve kendi çıkarlarına odaklanmaya başladılar. Togliatti'nin, uluslararası komünist harekette 'ana-parti' merkezli yapının yerini 'çok-merkezli' yapıya bırakması gerektiği yönlü değerlendirmelerinin kaynaklandığı temel de buydu.

SBKP MK sekreteri Panomaryov, 1964 yılında Pravda için kaleme aldığı değerlendirmede, Togliatti'de kristalize olan bu eğilime atıfla şöyle diyordu:

> *"Partilerin bağımsızlığını ortak enternasyonalist görevlerin yerine getirilmesinden sapma, bir çeşit 'tarafsızlık' olarak yorumlama eğilimi, ortak sorunların çözümlenmesi sırasında bir bağımsızlık ve olgunluk belirtisi olarak kabul edilmemelidir."(10)*

Gelişmiş kapitalist-emperyalist ülke partileriyle SSCB arasındaki ilişkiler, Kruşçev iktidarının son dönemlerinde bu gerilimle karakterize oldu. Ok yaydan çıkmıştı artık! Bu partilerin eskisi gibi basit aparatlar düzeyine indirgenmesi mümkün değildi. Ne var ki Kruşçev ve ekibi bunda ısrar etmiş ve ilişkileri krize sürüklemişti. Kriz, Troyka zamanında ilişkilerin yeni bir temele kavuşturulması (bu partiler özerk çıkar ortakları olarak görülmeye başlandı) ile çözülebildi.

Sonuç olarak sosyal-emperyalizm bu partiler içinde de sınıf-uzlaşmacı, oportünist damarı sınırlarına kadar zorlayıp, teşvik etmiş ve burjuva- gerici tasviyeci bir akımın ortaya çıkmasını sağlamıştı.

Doğu Bloku'nun Sosyal-Emperyalist Sistemle Entegrasyonu: 'Sınırlı Egemenlik'

Sosyal-emperyalist kurumsallaşma süreci, SSCB ile Doğu Avrupa rejimleri arasındaki bağımlılık ilişkisini de yeni bir düzeye taşıdı. Bu rejimlerin yeni duruma uygun olarak reorganize edilme süreci, Kruşçev döneminde önemli bir mesafe kat etmiş ancak; geçiş sürecinin kendine özgü yanları ve yönetememe sorunları nedeniyle tıkanmıştı. Troyka'nın bütünlüklü bir sosyal-emperyalist strateji uygulama yaklaşı-

mına bağlı olarak tıkanma noktaları gözden geçirilerek yeni bir ilişki sistematiği geliştirildi.

Troyka, Kruşçev'in sosyal-emperyalist siyasetinin ana çizgilerini değiştirmemiş, ancak devraldığı çerçeveyi yeni bir üslup ve yeni bir ilişki mekanizması temelinde işlevselleştirip derinleştirmiştir.

Troyka dönemi ile birlikte SSCB ile Doğu Avrupa rejimleri arasındaki ilişkiler daha esnek (bağımlı rejimlerin egemen güçlerine belirli bir iktidar alanı bırakan ve bunu gözeten). daha etkili ve içli-dışlı (oluşan iktidar mekanizmalarını yapısal olarak sosyal-emperyalist merkeze uyumlu olarak şekillendirmek ve bu mekanizmalar ile sosyal-emperyalist merkez arasında sayısız bağlantı kolları inşa ederek ilişkiyi sürekli üretecek bir temel yaratmak) ve son olarak ekonomik entegrasyona dayanan bir bağlama yerleşti. Tabiri caizse, Kruşçev döneminin klasik sömürgeciliği çağrıştıran kaba yöntemleri ve üslubu yerini daha 'diplomatik', 'ince' ve 'örtülü' yeni sömürgeci üslup ve yöntemlere bıraktı.

İlişkilerin dayandığı yeni siyasi çerçeve 'sınırlı egemenlik' olarak adlandırılan yeni bir yaklaşıma uygun olarak düzenlendi. Bu yaklaşıma göre halkların ve emekçilerin geleceklerini belirleme ve yönetme hakkı sadece kendilerinin değil, diğer 'sosyalist' ülkelerin de (aslında SSCB demek yeterliydi!) onayını içerecek şekilde genişletilmeliydi.

S. Kovalyev, 26 Eylül 1968'de 'Pravda' için kaleme aldığı yazıda Çekoslovakya müdahalesine atıfla bu yaklaşımı şöyle açıklıyordu:

> *"Beş sosyalist ülkenin eyleminin (Çekoslavakya müdahalesinden bahsediliyor. Bn.) halkların egemenliği ve kendi kaderini tayin hakkı Marksist-Leninist ilkeleriyle sözüm ona çelişki içinde olduğu yollu orada burada boy gösteren*

iddialar duymazlıktan gelinemez. Bu iddialar her şeyden önce saçma ve halkların egemenliği ve kendi kaderlerini tayin hakkı sorunlarına sınıfsal olmayan bir açıdan yaklaşıma dayanmaları nedeniyle çürük iddialardır. Sosyalist ülkeler halklarının ve komünist partilerinin, ülkelerinin gelişme yolunu saptamakta özgür oldukları ve olmaları gerektiği kuşku götürmez. Yine de hiçbir kararları kendi ülkelerinde sosyalizme, diğer sosyalist ülkelerin temel çıkarlarına ve sosyalizm mücadelesi veren uluslararası işçi hareketine zarar vermemelidir. Bu, her komünist partinin yalnızca kendi halkına değil, tüm sosyalist ülkeler ve tüm komünist harekete karşı sorumlu olması demek-tir."(11)

Halkların ve işçi-emekçilerin özgür tercihine ve sınıf mücadelesine dayanan enternasyonalist, komünist birlik anlayışı, açıkça ayaklar altına alınmakta; 'sosyalist' ülkeler ve emekçilerinin birliği (gerçekte sosyal-emperyalist merkezin diğerlerini yutmasına dayanan) üstten dayatılan bir çeşit 'karşılıklı' bağımlılık sistemi temelinde bozularak yeniden kurulmaktadır.

Bu bağımlılık sistemi, İktisadi Yardımlaşma Konseyi, Bankası, Varşova Paktı uluslararası örgüt ve kurumlar aracılığıyla pekiştirilmekte ve üretilmekteydi. (Bu kurumlar diğer Batılı kapitalist ülkelerin kurduğu İMF, DB ve NATO gibi kurumların muadilleriydi).

Bir Bağımlılık Mekanizması: *"Uluslararası İş Bölümü"*

Yeni sömürgeci ekonominin sosyal-emperyalist versiyonu, "*uluslararası iş bölümü*" argümanına dayanıyordu. SSCB

bu argümana dayanarak bu ülkelerin ekonomik gelişimlerini belirli sektörlere yönlendiriyordu. Böylece tek yönlü ve son halkada SSCB'ye dayanarak ayakta duran bir ekonomik yapı oluşuyordu. Bu siyaset karşılıklı bağlılık, birlik ve kaynaşma olarak sunuluyordu. Ne var ki gerçekte, son tahlilde tüm ülkelerin SSCB'ye bağımlı hale geldiği, sosyal-emperyalist bir yutma süreci işletiliyordu.

"*Uluslararası İş Bölümü*" argümanı SBKP'nin 20. Kongresinde Kruşçev tarafından şöyle temellendiriliyordu:

> *"Bugün artık uzun zaman boyunca sosyalizmin tek ülkesi olan kapitalist ülkelerle çevrelenmiş bulunan SSCB'nin yapmak zorunda olduğu gibi her sosyalist ülkenin mutlaka ağır endüstrinin tüm dallarını geliştirmesine gerek yoktur. Şimdi, güçlü bir sosyalist ülkeler dostluk birliği var olduğu ve savunma yeteneğini ve güvenliğini tüm sosyalist kesimin endüstriyel gücüne dayandırabileceği için her Avrupa halk demokrasisi ülkesi, en uygun doğal ve ekonomik koşullara sahip olduğu endüstri dallarını geliştirebilir ve böyle malların üretiminde uzmanlaşabilir."12*

Bu anlayışa göre SSCB her açıdan kendine yeter bir yapı olmayı sürdürürken, diğer halk demokrasisi ülkeleri esas olarak hafif ve montaj sanayiye dayanan hem üretim alt yapısı, hem de sürüm imkânları açısından SSCB olmadan ayakta duramayacak geri ve bağımlı ekonomi formları olmaya mahkûm ediliyordu.

Somutlaştırmamız gerekiyor. Uzatmak pahasına bazı örnekler vermek yararlı olabilir:

> *"'Kleinen Statistchen Jobrbuch Polens 1969' (1969 Polonya Küçük İstatistik Yıllığı) sf.36'ya göre Polonya 1950'de ithal mallarının*

%'28,8'ini SSCB'den, %'13,2'sini Çekoslovakya'dan %'11,5'ini DAC'den ithal etmekteydi. Bunlar Polonya'nın en fazla ticari ilişkilere sahip olduğu ülkelerdir. COMECON çok yönlü iş birliğini teşvik etmek durumunda olduğuna göre 1968'e değin Çekoslovakya ve DAC'ın paylarının daha da iyileşmesi beklenirdi. Gerçekte ise bunun tam tersi oldu: SSCB'nin payı %'35,4'e yükseldi ama Çekoslavakya'nınki %'8'e ve DAC'ın ise %'10,4'e düştü.

İhracatta da durum aynıdır. İhracatta SSCB'nin payı %'24,3'ten (1950), %'36,5'e (1968) yükseldi. Ama Çekoslovak'ya'nınki %'9.2'den %8.6'ya ve DAC'ınki de %'13.9'dan %'8'e düştü. (aynı eser, s.238)

Polonya tek bir örnek değildir. Macar Matyas Szürös, Sovyet dergisi Neve Zeit'in (Yeni Zaman) 14/1972 sayısında şöyle yazıyor: "Ülkemiz SSCB ekonomisine binlerce bağla bağlıdır." ve şöyle devam ediyor:

'1947'de Macar dış ticaretinin %'13,1'i SSCB'nin payına düşmekteydi. 1955'te bu %'22, 1965'te %'35,6, 1975'te ise plana göre %'39 olacaktır. 1970'te sosyalist ülkelerle olan mal alışverişimizin %'55'i SSCB ileydi... 1971'de ulusal gelirin %'40'ını dış ticaretin oluşturması, Macar ekonomisinin gelişmesinde dış ticaretin rolünü kanıtlamaktaydı... Toplam Macar hammadde ithalinin %'41'i (son beş yıl içinde) SSCB'nin payına düşmektedir. SSCB bazı mallarda (petrol, dizel benzini, nikel, demir cevheri, ham demir, kağıt endüstrisi için gerekli odun, maden yapı

malzemesi) ithal ihtiyacımızın %'90-100'ünü karşılamaktaydı.'

1956'da Bulgaristan ithal mallarının %'33'ünü SSCB'den temin etmekteydi. 1968'de bu oran %'52 olmuştu. (bakınız: Statistical Yearbook, Peoples Republic Of Bulgaria 1969, sf. 185 ve devamı) Bulgaristan 1956'da traktör ithalinin beş te üçünü SSCB'den yapmaktaydı, geri kalanını da Çekoslovakya, Romanya ve DAC'dan. Ama 1968'te bunun yaklaşık %'100'ünü SSCB'den karşılıyordu."(13)

Dahası var, SSCB bu ülkeler ile bırakalım eşit ilişkiler kurmayı, kapitalist ülkelerle yaptığından daha adaletsiz koşullarda ticarete mecbur bırakıyorudu. 1971 verilerinden seçerek oluşturduğumuz aşağıdaki tablonun da gösterdiği gibi, SSCB aynı cins miktar ürünleri Demokratik Almanya'ya, Federal Almaya'dan çok daha fahiş fiyatlarla satmaktaydı. (Buraya almadığımız başka ürünlerde de üç aşağı beş yukarı benzer tablo söz konusudur.)

İhraç Malları	DAC	FAC	Ruble / Ton
Taş kömürü	12.63	6.94	" "
Kalite Amyant	121.37	108.86	" "
Magnezyum	620.30	571.20	" "
Benzol	71.10	33.82	" "
Tuluol	55.00	26.14	" "
Metanol	50.09	36.23	" "
Sülfit Selüloz	144.27	142.14	" "
Sülfat Selüloz	126.55	115.85	" "
Pamuk ipliği	699.24	617.64	" "
Buğday	66.09	58.11	" "

SSCB'nin ithal ettiği ürün miktar ve çeşidi çok sınırlı olduğu için; COMECON üyesi diğer ülkelerin SSCB ile ticareti büyük bir ticaret açığı veriyordu. Dahası, ihraç malları üzerinden sunduğumuz eğreti tablo bu açıdan da geçerliydi. SSCB kapitalist ülkelere, 'sosyalist kardeşlerinden' daha cömert davranıyordu. Aynı örnek üzerinden devam edersek, 1971'de SSCB, Federal Almaya'dan aldığ kireçli patos için ton başına 554 ruble öderken, Demokratik Almanya'dan aldığı aynı miktarda aynı cins ürün için 183 ruble ödüyordu. Yine 1971'de SSCB, Federal Almanya'dan aldığı bir ton sentetik kauçuk için 679 ruble öderken, aynı cins-miktar ürün için Demokratik Almanya'ya 359 ruble ödüyordu.

SSCB, Doğu Avrupa ülkelerini sömürmekle yetinmiyordu, bu ülkeleri aynı zamanda yeni emperyalist sömürü mekanizmasının kolları olarak da işlevselleştiriyordu. Batılı rakipleri ya da geri ülkelerle kendi kanallarının yanı sıra Doğu Avrupalı ortakları aracılığıyla da ekonomik, siyasi ve askeri olarak rekabet ediyor, iş birliği yapıyor ya da sömürü ağına çekebiliyordu. Ortak ticaret ağları ya da daha çok geri ülkelere sızmanın bir biçimi olarak kullanılan karma şirketler bu politikanın öne çıkan tipik yollarıydı.

Sonuç olarak, sosyal-emperyalist kurumsallaşma SSCB ile Doğu Avrupa rejimleri arasındaki bağımlılık ilişkilerini ekonomik, siyasi ve askeri açılardan pekiştirmiş sömürgeci bir derinlik kazandırmıştır.

MİLİTARİZM

Kökler

Sosyal emperyalizmi karakterize eden özelliklerden biri de aşırı militarizmdi. Tüm emperyalist muadilleri gibi SSCB'de egemenlik aygıtı ve alanlarını çevreleyen, güvenceye alan ve besleyen, devasa bir savaş örgütlenmesi oluş-

turmuştu. Emperyalist militarizmin temeli asalak, halktan kopuk bir zor örgütlenmesi modeli olarak burjuva düzenli-profesyonel ordu ve polis istihbarat aygıtlarıydı. Kızıl Ordu ve Çeka, sosyalist zor anlayışından koparak yerleşik-profesyonel kurumlar haline geldikçe başlı başına bir çıkar ve güç odağı oluşturmuş, militarist bir içerik kazanmışlardı.

Lenin bile (bunun koşulların dayattığı geçici bir durum olarak görse bile), proleterya diktatörlüğünü kitlelerin doğrudan ve yaratıcı girişkenliği ve zorundan ziyade öncünün dar eylemine indirgeyen bürokratik-militarist anlayışa eğilim duymuştu. 7 Kasım 1918'de tüm Rusya Çeka'sı çalışanlarının bir etkinliğinde şöyle diyordu:

> *"...Bizim için önemli olan, Çeka'nın proletarya diktatörlüğünü doğrudan uygulaması ve rolü bu açıdan değer biçilmezdir. Kitlelerin kurtarılmasının, sömürücülerin zor yoluyla baskı altında tutulmasından başkaca yolu yoktur. Olağanüstü komisyonlar işte bu işle uğraşıyorlar, dolayısıyla proletaryaya paha biçilmez bir hizmet veriyorlar."(14)*

Kuşkusuz, belirli tarihsel anlarda kitlelerin istem ve çıkarları öncünün eyleminde dile gelebilir veya ona indirgenebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi mesele; zorunlu olduğunda bu yolu kullanmakta değil, bu yolu idealize etmek, genelleştirip kitlelerin doğrudan etkinliğinin yerine ikame etmek söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır.

Her Profesyonel Zor Aygıtı Militarizme, Her Militarizm Karşı-Devrime Doğal Bir Eğilim Gösterir

Her an gelebilecek bir emperyalist müdahale ve sabotaj için fırsat kollayan iç düşmanlar tehlikesi, bu kurumların

sistem içindeki ağırlık ve önemini sürekli arttırdı ve vazgeçilmez kıldı. Kuşkusuz bu tehlikelerin bir gerçeklik zemini vardı. Ne var ki bu zemin üzerinde varlık kazanan, dahası bu zeminden güç ve çıkar devşiren kurumların çözüm aracı olmaları beklenemezdi. Sonuç olarak bu kurumlar sistemin ve toplumun duyargalarını elinde tutan, yönlendirip biçim veren işletici çarklar haline geldiler. Sisteme ve topluma militarist ve sinik bir çehre kazandırdılar. 1924-25 yıllarında görünür hale gelmeye başlayan bu süreç, özellikle sanayileşme ve kolektifleşme dönemleri ile temizlik hareketleri sırasında zirve yaparak pekişti. Toplumsal yapı ve sistemin baştan aşağı yeniden biçimlendirildiği bu dönemin kendine özgü "*iç savaş*" ikliminde gelişip pekişen militarizmin mızrak ucu içe yöneliyordu. Sürecin içe dönük işlemesi nedeniyle bu dönemde Çeka özel bir rol oynadı.

Çeka, basit anlamda bir polis-istihbarat aygıtı olmanın çok ötesindeydi. Çeka; siyasi, ekonomik, kültürel tüm yaşamı kuşatıp biçimlendiren kompleks bir enstrümandı. Sık sık "*hukuk*"üstü bir konum alıyor, siyasi çizgi mücadelelerine kriminal bir boyut katarak yönlendirebiliyordu. Yeni bürokrat-burjuva kesimler için iktidarını güvenceye alan güvenilir demir bir yumruk, kitleler içinse korku verici ve adaleti konusunda şüpheli olan bir organizmaydı bu. İşçi-emekçilerden ayrı, profesyonel bir güç ve çıkar odağının devrim davasına bağlı ve temiz kalması düşünülemezdi... Çeka'nın yürüttüğü soruşturmalar sonucunda karşı-devrimcilerin yanı sıra on binlerce masum insan, inançlı komünist işkencelerden geçirildi, sürgün edildi, hapsedildi, ölüm cezasına çarptırıldı. Özellikle Kirov suikastinden sonra Çeka olağanüstü yetkilerle donatılmış ve neredeyse hukuk üstü bir konum elde etmişti. Kirov suikasti sonrasında Politbüronun aldığı bir kararda şöyle deniyordu:

"1- Soruşturma yapmakla görevli kurumlar, terörist eylemleri hazırlamak ya da yürütmekle suçlananların durumları hakkındaki çalışmalarına hız verecektir.

2- Yargı organları bir kategoriye giren suçlularca yapılan pişmanlık başvuruları nedeniyle ölüm cezası kararlarının uygulanmasını geciktirmeyecektir. Çünkü SSCB MYK Prezidyumu, böyle başvuruların dikkate alınmasını mümkün görmemektedir.

3- NKVD (Çeka) görevlileri yukarda sözü edilen tipteki suçlar hakkındaki ölüm cezası kararlarını, karar alındıktan sonra derhal uygulayacaktır."(15)

(İdam cezasının devrimci bir iktidar için kabul edilmezliği bir yana) Bir önderin öldürülmesine karşı, düşmana kararlılık mesajı vermek için seçilen bu yöntem, bir sürü masum insan ve inançlı komünistin ölümüne ve cezalandırılmasına neden olacak bir keyfiliğe yol açmıştı. Mao'nun deyimiyle insanların başı pırasa değildi. Kesince tekrar çıkmıyordu!

İşçi-emekçi ezilen kitlelerin dışında ve profesyonel bir şiddet aparatı olarak bozulmaya yüz tutan Çeka'nın devrimci adalet misyonuna yüksek bir sadakat göstermesi beklenemezdi...

1935'te hazırlanan bir rapora göre çeşitli düzeylerde görevli 3301 Çeka şefi ya da yöneticisi çeşitli suçlardan soruşturmaya uğramış (yolsuzluk, usulsüzlük, zimmete para geçirme, karşı devrimci faaliyetler, tecavüz vs...) ve bunlardan %'62'si (2056) ceza almıştı. Daha kötü ve dramatik olanı sanayileşme, kolektifleşme ve temizlik hareketi gibi tüm kritik dönemeçlerde açılan dava, soruşturma ve uygulamaların "*mimarlığını*" yapan üç Çeka önderi (Yezhov, Yegoda, Be-

ria) de daha sonra "*halk düşmanı*" olduğu gerekçesiyle idam edildi.

Bir Sömürü Aygıtı Olarak Militarizm

Çeka, tüm toplumsal alana yayılan militarist bir ağ kurmakla kalmıyor, bu ağa dayanan ekonomik bir sistem de inşa ediyordu. Çeka'nın yönetimindeki hapishane ve toplama kamplarında milyonlarca insanın zorla çalıştırılmasına dayanan bir ekonomi sistemi yaratılmıştı. 1952-53 rakamlarına göre kamp ve hapishanedeki emek gücüne dayanılarak gerçekleştirilen projelere ayrılan yatırım miktarı, Petrol ve Kömür Bakanlıklarının toplam tutarını aşıyordu:

> *"1952'de 12.18 milyar rubleye (GSYİH'nin %'9'u) ulaşan yatırımları, Petrol ve Kömür Bakanlıklarının toplam yatırım tutarını geride bırakıyordu. MVD'nin (NKVD-Çeka'nın ismi değişmişti) gayri safi üretimi Şubat 1953'te 17,18 milyar ruble - ülkenin toplam üretiminin %'2,3'ü olarak tahmin ediliyordu ama kobalt ve kalay üretiminde başta geliyor ve nikel üretiminin üçte birini, altın, ham odun ve kereste üretiminin önemli bir bölümünü (%'12-15) gerçekleştiriyordu."(16)*

Çalışma, Sovyet adalet sistemini destekleyen ve kazanma amacına bağlı olarak ilk dönemlerden itibaren kullanılan bir yöntemdi. Ancak 1930'lara kadar kapmlarda ya da hapishanedeki mahkumlar oldukça insani koşullarda [020] çalışıp yaşarken; 1930'ların ikinci yarısından itibaren insallık

[020] 1930'lara kadar SSCB'deki hapishane ve kamplarda çalışma fiziki-ekonomik bir zorla değil, eğitim ve sosyal teşvikler yoluyla gerçekleştiriliyordu. Yaşlı, sakat, hasta ve çocukların tüm ihtiyaçları devletçe karşılanırken çalışabilecek durumda olanların asgari-yaşamsal ihtiyaçları karşılanıyor; ama ötesi için eğitim vs. yoluyla çalışma özendiriliyor, sorumluluk almaları isteniyordu

dışı koşullar ve uygulamalar hâkim hale gelmeye başladı. Mahkûm emeği bir çeşit köle emeğine ve hapishane kamplarında sömürü çarkına indirgenmeye başlandı. 1940 yılında Çeka şefi Beria'nın Molotov'a sunduğu bir raporda bu kampların koşulları ile ilgili "*çarpıcı*" bir tablo çizilmektedir. Moshe Lewin, Sovyet Yüzyıl, isimli çalışmasında bu rapordan kesitler sunuyor:

> *"... fabrikaların, demiryollarının, liman tesislerinin ve 'özel tesislerin' (savunma amaçlı) inşasında ya da ormanlık ve ihracata yönelik kereste üretiminde istihdam edilen kamp iş gücünden tam olarak yararlanılmıyordu, zira tutuklular ağır iklim koşullarına dayanamayacak kadar kötü giyiniyor ve yetersiz besleniyordu. 1 Nisan 1940'ta yeterli beslenemedikleri için çalışmayan 123.000 tükenmiş tutuklu ile uygun giysileri olmadığı için çalışamaz durumda olan on binlerce başka tutuklu vardı. Bu koşullar gerilim yaratıyor ve kayıplara yol açıyordu...(tutuklular için günlük ayrılan harcama miktarı 5.83 rubleydi.) Muhafız olayında görevli bir askerin günlük masrafı 34 rubleydi... Bir Sovyet kampında savaş tutsağı olan Alman generali için 1948 yılında 11.43 ruble harcama yapılıyordu ve bu tutuklunun çalışma yap-ması gerekmiyordu."(17)*

Militarist Mızrağın Ucu Dışa Dönüyor

Emperyalist savaş, militarist mızrağın ucunu dışa doğru yönlendirmeyi koşulladı. 1939'dan itibaren iç kavgalara son verilerek, militarist yapı yaklaşan dış tehlikeyi göğüslemeye uygun olarak reorganize edildi.

Militarizmin yenilenmesini yöneten temel saik "*ulusalcılıktı*". Ulusal, devletli ve sınıflı sosyalizm anlayışı SBKP içinde güçlü bir ulusalcı damar yaratmıştı. Diğer taraftan (içe dönük militarizmin de önemli katkılarıyla) 30'lu yıllarda sanayileşme ve kolektifleşme hareketleriyle karakterize olan büyük bir ekonomik-toplumsal dönüşüm süreci yaşanmıştı. Üretimin teknik ve merkezi yapısı ve boyutlarında devasa bir sıçramaya yol açan bu dönüşüm sürecinin en önemli sonuçlarından biri de SSCB'nin dünyanın sayılı askeri endüstrilerinden biri haline gelmesiydi. Askeri endüstri militarizmin ekonomik yapı ve yönetici bürokrasi içindeki ağırlığını arttırmış, temelini genişletmişti. Bu iki yön, yani askeri endüstri temelinde ortaya çıkan genişletilmiş teknik-maddi alt yapı ile güçlü ulusalcı damar, yeni militarizmin yapısal bileşimini oluşturdular.

Militarizmin İdeolojik Dayanağı Ulusalcılık

Ulusal birlik temelinde "*iç barışı*" sağlayarak "*dış düşmana*" karşı blok halinde davranabilmek adına yapılan ilk şeylerden biri; 1924'ten itibaren istikrarlı biçimde yükselerek devam eden, 1930'dan itibaren ise kitlesel boyutlar kazanan tasfiye ve temizlik hareketleri çizgisine son vermekti.

Yıl	Mahkûm Edilen Kişi Sayısı	Ölüm Cezası	Koloni-kamp Hapishanesi	Sürgün	Diğer Cezalar
1924	12.425	2550	4151	5724	-
1925	15.995	2443	6851	6274	437
1926	17.804	990	7547	8571	696
1927	26.036	2363	12.267	11.235	171
1928	33.757	896	16.211	15.640	1037
1929	56.220	2109	25.853	24.517	3741
1930	208.069	20.201	114.443	58.816	14.609
1931	180.696	10.651	105.683	63.269	1038
1932	141.919	2728	73.946	36.017	29.228
1933	239.664	2154	138.903	54.262	44.345
1934	78.999	2056	59.451	5.994	11.488
1935	267.076	1229	185.846	33.601	46.400
1936	274.670	118	220.418	23.719	30.415
1937	790.665	353.074	429.311	1366	6914
1938	554.258	328.618	205.509	16.342	3289
1939	63.889	2552	54.666	9753	2888

1939'dan itibaren büyük bir artış gösteren "*ulusalcı*" propaganda, savaş boyunca hız kazanarak devam etti. (Savaş sonrasında da ateşinden arınsa da bir dengeye ulaştı ve istikrar kazandı.) Basında, propaganda materyallerinde (film vs.) ve eğitim müfredatında "*ulusal sembollere, olaylara, kişilere vs. dönük vurgular açıkça arttı. Çarlık Rusya'sı ile SSCB arasında tarihsel bir süreklilik kuruluyor; Çarlık Ordusu'nun emperyal savaşlarından kahramanlık öyküleri, zalim komutanlarından da kahramanlar yaratılıyordu. Halkların katili, korkunç lakaplı zalim Rus Çarı İvan'ın fetih hikâyelerini kahramanlık kisvesi altında sunan filmler, çizgi romanlar, tiyatrolar büyük bir popülerite kazanmıştı. Bu söylem değişikliği ne yazık ki kitleleri savaşa seferber etmeyi*

hedefleyen bir "taktik" değildi. Söylemin pratik süreçlerde de karşılığını bulması ve ateşi düşmekle birlikte savaş sonrasında da istikrarlı biçimde sürmesi, bunu açıkça gösteriyordu. Bazı örnekler verelim:

Kızıl Ordu'nun sosyalist doğrultusunu güvenceye almak amacıyla ve Lenin'in önerisiyle kurulan "*Siyasi Komiserlik*" sistemi kaldırıldı. (Bu sistemin ne kadar yararlı olduğu tartışmalı bir konudur. İşlevselleşmese de Kızıl Ordu'nun militarist bir aygıta dönüşmesi kaygısı ve önleme isteğini dışa vuruyordu. Kaldırılması ise tam tersinden dikkate değerdir.)

Çarlık Ordusu'nun rütbe sistemine geri dönüldü.

Çarlık Ordusu'nun askeri önderlerine (Suvarov, Kutusov, Nevski) yeniden yetki verildi. Kızıl Ordu subaylarını "*ulusal bilinç*" ve "*katı bir disiplin*"le eğitmesiyle ünlü "*Suvarov*" askeri okulları bu dönemde kuruldu.

Din ile barış ilan edildi! Laik propaganda yapan, dine karşı bilimin önemini öne çıkaran, bu konuda eğitsel materyal hazırlayan kurum ve yayınların büyük bölümü kapatıldı. Stalin'in Metropolit Nikolaus ile büyük törenler eşliğinde buluşmasının ardından, Patrik seçimi önündeki kısıtlamalar kaldırıldı. Müslüman ve Yahudi'lerin olduğu bölgelerde kurulan komisyonlar aracılığıyla araştırma, destek ve yayın faaliyetlerinin önü açıldı. (Bu konudaki baskı siyasetinin doğru olmadığı açıktır. Mesele, bu siyaset değişikliğinin tekabül ettiği genel süreç ve din üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile laik ve bilimsel propagandanın kısılmasının paralel seyretmesidir.)

Kadını ana olarak yücelten, doğurganlığını özendiren, aileyi ulusun yapıtaşı olarak kutsallaştıran, kadının toplumsal tarihsel "*geri*" bırakılmışlığını cinsiyetçi eğitim temelinde üreten ulusalcı-erkek egemen yaklaşım yaygınlaştı.

1937-38 yıllarında yargılanan ve milliyetçi, burjuva halk düşmanı vb. nedenlerle mahkûm edilerek hapse atılan birçok askeri önder ya da yönetici hapisten çıkarılarak yönetici görevlere atandı. Bir örnek... Molotov anlatıyor:

> *"Büyük Vatan savunması sırasında Vannikov, beklenmedik bir şekilde hapisten çıkarılıp Stalin'in karşısına getirildi ve savaş sanayisi halk komiseri olarak görevlendirildiği bildirildi. Buna karşılık Vannikov: 'Yarın komiserlikte olacağım. Eski tutuklu olarak personelim üzerinde nasıl bir nüfuzum olabilir?'*
>
> *'Sizin nüfuzunuz bizim işimiz' dedi, Stalin.*
>
> *Ertesi sabah Vannikov masanın üstünde içinde kendisine sosyalist emek kahramanı unvanının verildiği kararnameyi içeren Pravda'yı buldu."(18)*

Stalin, Japonya'ya savaş ilan etmeden önce yaptığı bir konuşmada Çarlık Rusya'sının Japonya ile yaptığı 1904-05 savaşındaki kayıpları "*1904-05 döneminin ulusal ayıbı*" olarak nitelemişti. Dahası, ayıbın "*rövanşı*" olarak Pasifik'teki Kuril adaları Kızıl Ordu tarfından ele geçirildi!

Savaştan sonra, törenlerde ulusal marş yerine Enternasyonal'in kullanımına son verildi. Yeni bir ulusal marş yazılıp bestelenerek kullanıma konuldu. Örnekler çoğaltılabilir. Ancak yönelimin anlaşılması açısından bunlar yeterli sanırım.

Hegemonyacılık

Bir de bu ulusalcı dönüşüme dayanan militarizmin nasıl hegemonyacı bir açı kazandığına bakmak gerekiyor. Bu ulusal birlik [021] havasına ve işgale karşı duyulan anti-faşist öfkeye dayanan Kızıl Ordu, çetin bir savaş ve büyük bedeller pahasına Nazi Orduları'nı Sovyet ülkesinden sürüp atmayı başardı.

Dahası, onları Almanya içlerine kadar kovalayıp ezerek halkların faşizm baskısından kurtulmasında belirleyici bir rol oynadı. Ne var ki SSCB halkların bu bağlamda büyüyen sempatisini devrim davasına kanalize etmek, faşizme karşı mücadele içinde büyüyerek kitlesel boyutlara ulaşan devrimci direniş hareketlerine destek vererek dünya devriminin gelişimine ivme kazandırmak gibi enternasyonalist bir tutuma yönelmek yerine; uluslararası konumunu güvenceye alacak, halkların özlem, ihtiyaç ve taleplerini kendi isteklerine tabi kılacak hegemonyacı bir siyaseti tercih etti. Komünistlerin öncülüğündeki direniş hareketlerinin iktidarın eşiğine geldiği Yunanistan, İtalya, İspanya, Fransa gibi ülkelerde devrimci zafer için hiçbir gerçek destek girişiminde bulunmayan, aksine burjuvazileriyle uzlaşma telkin eden SSCB; kendisini korumak için coğrafi açıdan daha uygun ama devrimci-komünist etkinin görece daha zayıf ve sınırlı olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde Kızıl Ordu ve istihbarat örgütünün gücüne

---

[021] Bu ulusal birlik politikasının her yerde "*işe yaradığını*" söylemek zordur. ...Gerek kolektifleşme sürecinin yarattığı tahribatlar gerekse de büyük Rus şovenizmini çağrıştıran uygulamaların azınlıklar ve birlik uluslarında yarattığı tepki, bu dönemin "*Rus*" yönü baskın propagandası karşısında açıkça öfkeye dönüştü. Halkların kefilliğini yapan Rus Çarları'nı ve komutanlarını olumlayan bu propaganda aygıtına karşı birçok azınlık, özellikle de Kafkas halkları Nazilerin safına geçti. Sovyet ordusuna bağlı Kafkas taburları toptan teslim oldu. Hitler ordularının Sovyet işgalinin ilk döneminde bu kadar hızlı ilerlemesinin en önemli nedenlerinden biri de buydu.

dayanarak "*devrimci*" iktidarlar inşa etmişti! Doğu Avrupa rejimlerinin çoğunun toplumsal temeli oldukça zayıftı. [022]

Bu rejimlerin çoğu Kızıl Ordu ve Sovyet istihbaratının yönlendiriciliğinde ve SSCB'nin, Batılı hasımlarıyla arasında bir tampon rolü oynamaya uygun biçimde yukarıdan aşağıya inşa edilmişti. Rejimlerin toplumsal temelindeki zayıflık, tüm bölgeyi kaplayan askeri üsler, bağımlı askeri istihbarat yapıları yaratılarak, militarizmi hegemonyacı bir bağlama doğru genişleterek takviye edildi!

Kızıl Ordu ve istihbarat örgütünde somutlaşan militarizm, SSCB'yi uluslararası bir güç haline getiriyor ve sorunların çözümde kilit unsur haline geliyordu. Sosyal-emperyalizmin belirginleşmeye başladığı noktalardan biriside, kendini halkların-emekçilerin yerine ikame eden, dünya devrimci güçlerini hegemonyacı dış siyasetinin aparatlarına indirgemeye eğilimli, uluslararası sorunların çözümünde askercil yolu esas alan hegemonyacı militarizm siyasi ve ekonomik unsurlarıyla birleşip, komplek bir sömürü mekanizmasına dönüştüğü oranda sosyal-emperyalizm de, bir eğilim olmaktan çıkarak gerçeklik haline dönüşecekti.

Sovyetler Birliği'nin Militarizme Dayanan Hegemonyacı Siyasetine Dair Bazı Örnekler

Macaristan'da komünist hareket oldukça zayıftı. Kurtuluştan sonra 1945'te yapılan seçimler-de %'15 oy almış ve kurulan ulusal koalisyonun en küçük partilerinden biri olmuştu. Geri ka-lan %'85'in %'57'sini tek bir parti Küçük

[022] Bulgaristan ve kısmen Çekoslovakya partileri belirli bir toplumsal desteğe ve politik etkinliğe sahiplerdi. Ne var ki yine de iktidarı alma kapasitesine sahip olup olmadıkları tartışmalıydı. Kızıl Ordu ve Sovyet istihbaratının desteği sayesinde iktidar olabildiler. Dahası, onların himayesi ve yönlendirmesiyle az-çok bir devlet formu oluşturabildiler. Oluşan devlet yapıları ve sistemler toplumun ve devrim sürecinin kendi iç dinamiklerinin değil, daha çok Sovyetlerin tampon rejimler oluşturma siyasetinin ürünüydü.

Mülk Sahipleri Partisi almıştı. Sosyalizme dönük genel bir toplumsal istek ya da yönelim yoktu. Bu genel toplumsal tablo içinde Komünist Parti, Sovyet Kızıl Ordu'sunun ve istihbaratının askeri üstünlüğüne dayanarak siyasi polisi, orduyu ve Savunma Bakanlığı'nı denetiminde tutuyordu.

Komünist Partisi'nin (SSCB'nin yönlendirilmesiyle) askeri güce dayanarak sistemi belirleme girişimleri çoğunluktaki burjuva güçler tarafından direnişle karşılanıyordu. Bunun üzerine KP, siyasi polisi harekete geçirdi. 1946'da siyasi polis küçük mülk sahipleri liderlerinin rejime yönelik bir komplo hazırladığını duyurdu. %'57'si KMSP'den olmak üzere %'85'ini burjuva partilerin oluşturduğu bir parlamento tarafından yönetilen bir rejime karşı yine KMSP tarafından bir komplo kurulduğu iddiası açıkça absürttü. Tersinden bu girişim belli ki SSCB'nin yönlendirdiği Komünist Partisi'nin burjuva partileri hizaya çekmek, rejim içindeki konumunu genişletmek için başvurduğu bir 'komplo' idi. Ne var ki parlamentodaki burjuva çoğunluk suçlamaya maruz kalan liderlerin dokunulmazlığının kaldırılması istemini reddedince 'komplo' boşa düştü. 'Komplo' 'tatsız' hukuk prosedürleriyle ilgilenmeyen Sovyet Kızıl Ordusu tarafından tamamlandı. KMPS lideri Kovacs 'Kızıl Ordu'nun güvenliğine karşı fesat' suçlamasıyla Kızıl Ordu tarafından tutuklandı. Burjuva partiler hizaya çekildi Komünist Parti'nin belirleyici güç olarak merkeze konduğu bürokratik ve militarist bir devlet aygıtı yukarıdan aşağıya Sovyet Kızıl Ordusu denetiminde ve yönlendirmesiyle inşa edildi. [023]

[023] Kitlelerin istek ve yönelimlerini yok sayarak, onlara rağmen ve askeri güce dayanarak sosyalist hatta ilerici özelliklere sahip bir düzen kurulamaz, zira Macaristan vb. rejimler halktan kopuk ve halka yabancı rejimlerdi. Trajik olan şu ki Batı'ya yakın burjuva kesimler bu ülkelerde halkla daha iç içe oldular. Halk kendisine yabancı bu rejimlere karşı Batı burjuvazisini özgürlüğün adresi olarak kabul etti. Sonrasında gerçekleşen karşı-devrimci ayaklanmaların geniş toplumsal destek bulmasının nedeni de buydu.

Doğu Avrupa'nın her yanında Sovyet hegemonyasını güvenceye alan askeri üsler kuruldu.

Ekim Devrimi'nin en ünlü şiarlarından biri 'ne ilhak, ne tazminat!' idi. 2. emperyalist savaştan zaferle çıkan ülkelerden biri olan SSCB ise 'ilhak ve tazminat'a karşı bir önyargı taşımıyordu. Aksine, savaşın yarattığı tahribatı gidermenin ve hegemonyasını pekiştirmenin bir yolu olarak bu tür pratiklere sık sık başvurdu! Japonya'nın Kuril adalarını '1904-05 ulusal ayıbının' rövanşı olarak, Polonya, Romanya, Çekoslovakya topraklarının bazı stratejik noktalarını ise 'güvenlik', (artık var olmayan Hitler Almanya'sı ile yapılan) 'Alman- Sovyet Paktı'nın gereği' (pakt savaşla bozulmuştu!) vb. gerekçelerle ilhak etti. Kızıl Ordu'nun savaş giderlerinin paylaşılması için 'kardeş' halk demokrasisi ülkelerinden Romanya'dan 1 milyar 950 milyon dolar tazminat alındı! Macaristan ise 1946 üretiminin %'65'ini SSCB'ye tazminat ödemelerine ayırdı.

1940'ların sonuna gelindiğinde Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda SSCB'ye karşı az-çok tepki birikimi olmuştu. Romanya, Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya 1947'de açıkça Marshall Planı'na dahil olmayı tartışmış, ancak SSCB'nin kesin itirazı nedeniyle vazgeçmek zorunda kalmışlardı. Yer yer irili ufaklı grevler, olaylar, ayaklanmalar yaşanıyordu. Sovyet karşıtlığının belirgin olduğu bu hareketlerin en çaplıları Polonya'da oldu. 1949'da milliyetçi söylemlerin hâkim olduğu, SSCB'nin (Kızıl Ordu'nun) ülkeden çekilerek 'bağımsız' bir ekonomi ve siyasetin benimsenmesini talep eden büyük kitle hareketleri oldu. Hükümetin kontrol etmekte güçlük çektiği olaylar, SSCB'nin müdahalesiyle kontrol altına alınabildi. 1946'da SSCB, bir mareşalini sömürge valilerini andıran bir yöntemle Polonya'ya atamıştı. Mareşal Rokossovski, Polonya'da önce Savunma Bakanı sonra ise Bakanlar Kurulu Başkanlığı yaptı. Rokossovski'nin anlattı-

ğına göre Stalin, 1949 yılında Rokossovski'yi daçasına davet ederek şöyle der:

"Bu bir emir değildir. Konstantin Konstantinoviç bu bir ricadır. Eğer Polonya'ya gitmezseniz orayı kaybedeceğiz."(19)

1939'da imzalanan Sovyet-Alman Paktı ve bağlı olarak gerçekleşen ilhaklar, SSCB'nin hegemonyacı-militarist dış siyasetinin en utanç verici örneklerinden biridir. Ülkeleri, halkları kendi iradelerine tabi, pazarlık masasındaki piyonlar gibi kabul eden emperyalist diplomasilere özgü bu paylaşım yöntemleri, 'sosyalist' olduğunu söyleyen bir ülke için utanç verici görünüyordu. Biraz uzun olması pahasına bu hikâyeyi, doğrudan aktörü olan Molotov'dan aktaralım:

"Dışişleri Bakanı olarak görevimin vatanımızın sınırlarını olabildiğince genişletmek olduğunu düşünüyorum. Stalin'le birlikte, göründüğü kadarıyla bayağı başarılı olduk.

1939'da Ribbentrop'la birlikte Baltık Ülkeleri, Batı Ukrayna, Batı Belarusya (Beyaz Rusya) ve Besarabya sorunlarını hallettik. Almanlar Litvaya, Letonya, Estonya ve Beserabya'nın bize bağlanmasına sıcak bakmıyordu. 1 yıl sonra 1940'ta Berlin'e gittim, Hitler bana sordu:

'Peki diyelim, Ukrayna ile Belarusya'yı birbirine bağladınız. Moldovya'yı da, bunun açıklaması olabilir ama Baltık ülkelerini tüm dünyaya nasıl açıklayacaksınız?'

'Biz açıklarız' diye cevap verdim ona.

Baltık devletlerinin halkları ve komünistler SSCB'ye bağlanmaya rıza göstermişlerdi. Bu ülkelerin burjuva yöneticileri müzakereler için Moskova'ya geldiler ama SSCB'ye bağlanma

anlaşmasını imzalamayı reddettiler. Ne yapmalıydık? Size itiraf etmeliyim ki çok sert bir yol izledik. Letonya Dışişleri Bakanı 1939'da gelmişti. 'Bağlanma antlaşmasını imzalamadan ülkenize gidemezsiniz' dedim.

Estonya'nın ise Savaş Bakanı gelmişti...

...Burjuva hükümetler sosyalist bir devlete katılmaya çok sıcak bakmazlar. Diğer yandan uluslararası duruma göre karar vermeleri gerekiyordu. İki büyük devlet arasında sıkışıp kalmışlardı: Faşist Almanya ve Sovyet Rusya. Durumları çok kritikti. Bu nedenle ilk adımı atmadan önce biraz bocaladılar. Ve bizim de Baltık devletlerine ihtiyacımız vardı...

...Bizim çekistlere emir verdim, imzalamadan onları bırakmayın diye..."(20)

Askeri gücün tüm 'hak'ların ölçüsü olduğunu düşünen hegemonyacı militarist zihniyetin tipik bir örneğidir bu. Aynı zihniyet, savaş sonrasında yine pazarlık masasında, ama bu sefer Almanya'yı paylaşmak üzere oturuyordu:

"Berlin'in paylaşımı sorunu Londra'da halledildi. Almaya'yı ve başkentini üçe bölmek konusunda anlaştık. Sonra müttefikler Fransızlara da bir bölge verilmesi gerekliliğini söyleyince dedik ki: 'Onlara kendi payınızdan verin, onlar savaşmadı değil mi?" Onlara da bir bölgeyi ayırdılar ama bizimkine dokunulmadı."(21)

Dünya devrimini her şeyin üzerinde tutan Ekim'in önderleri SSCB'nin yıllar sonraki halini görseydi ne düşünürdü acaba? Stalin, 1925 yılında bu ironiye ses vermek istercesine şöyle diyordu:

"Çin'deki kurtuluş hareketini desteklemek mi? Peki neden? Tehlikeli olmaz mı? Bizi diğer ülkelerle çatışmaya götürmez mi? Öteki <ileri> güçler ile birlikte Çin'de etki alanları kursaydık ve Çin'den kendi çıkarımız için bir şeyler alsaydık daha iyi olmaz mıydı? Bu hem yararlı, hem de güvenli olurdu... Almanya'da kurtuluş hareketini desteklemek mi? Riske değer mi? İtilaf Devletleri ile Versailes Antlaşması konusunda anlaşmak ve tazminat yoluyla bir şeyler sağlamak için pazarlık yapmak daha iyi olmaz mı? İran, Türkiye ve Afganistan ile dostluğu sürdürmek mi? Uğraşmaya değer mi büyük güçlerin bir ve diğeri ile <etki alanları>nı restore etmek daha iyi olmaz mı? Ve devamı ve benzeri. Bu, Ekim Devrimi'nin dış politikasını tasfiye etmeye çalışan yeni tip milliyetçi düşünme tarzıdır...

Bu milliyetçilik ve dejenerasyon politikası, proletaryanın uluslararası politikasının bütünüyle tasfiye edilmesinin yoludur. Ülkemiz, bu hastalığa yakalanan insanlar için dünya devrimci hareketi denilen bütünün bir parçası olarak değil, bu hareketin başlangıcı ve sonu olarak görülüyor. Bütün ülkelerin çıkarlarının ülkemizin çıkarlarına kurban edilmesi gerektiğine inanıyorlar."(22)

Hegemonyacı Militarizmden Sosyal-Emperyalizme Açılan Kapı

SSCB'nin militarist yapı ve siyaseti hegemonyacı derinlik kazanarak uluslararası bir çehreye kavuştukça sosyal-emperyalizme uygun bir doku şekillenmeye başladı. Siyasal ve askeri bağımlılık ilişkileri, ekonomik bağımlılığa yol açıyor,

koşulluyordu. Tazminat ve ilhaklar bu eğilimi dışa vuruyordu. Yine de 1950'lerin ikinci yarısına kadar sosyal-emperyalist bir sömürü mekanizmasından söz etmek mümkün görünmüyor.

SSCB'nin ekonomik olarak yeniden inşa ve askeri endüstrisinin takviyesi sorunlarına yoğunlaştığı savaş sonrası ilk dönemde Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik durumları kısa sürede alarm vermeye başaladı. SSCB siyasi ve askeri olarak himayesine aldığı bu ülkeleri ekonomik olarak desteklemekte ve yönlendirmekte güçlük çekiyordu. Ve bu durum Doğu Avrupa ülkelerini Batılı güçlere doğru itiyordu. Örneğin, 1946'nın son dört ayı ile 1947'nin ilk dört ayı arasında Çekoslovakya'nın SSCB ile yaptığı ithalat yarı yarıya azalırken ihracat payı üçte bire düştü. Aynı dönemde ABD ile ithalat üç misli ihracat ise yarı yarıya arttı. 1947 yılında SSCB, Çekoslovakya'nın dış ticaretinde 6. sırada bulunuyordu. Diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de aşağı-yukarı benzer bir tablo söz konusuydu. Ve bu durum 1947'de Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda Marshall Planı'na dahil olma eğilimi yaratmıştı. Bu eğilimin su yüzüne vurması SSCB açısından kritik eşik olarak kabul edildi. Bu ülkelerin Marshall planına dâhil olma eğilimleri siyasi ve askeri hegemonyaya dayanarak kesin olarak engellendi. Ve devamında yeniden inşa sürecine bağlı olarak bu ülkelerin ekonomik gelişimini destekleyip yönlendirmeyi esas alan bir ekonomik ilişki kalıbı oluşturulmaya başlandı. Bu bağlamda SSCB bu ülkeleri sömürmüyor, aksine sanayi-teknik temellerini çok yönlü olarak geliştirmelerine, sosyo-ekonomik yapıyı sosyal devletçi temelde reorganize etmelerine yardımcı oluyor, yönlendiriyordu. Böylece kendisine paralel ve uyumlu ekonomik yapılar oluşturmayı ve bu temele dayanarak bu bölgedeki varlığını güvenceye alacak uluslararası konumunu pekiştirecek bir bağlam oluşturmayı hedefliyordu.

Ne var ki askeri-siyasi hegemonyacılık eliyle bağımsız (görece bile olsa) ekonomiler yaratmak oldukça gerilimli, hatta imkânsız bir politikaydı. Öncelikle yapısal olarak sürdürülemezdi. Çünkü hegemonyacı militarizm doğası gereği üzerinde hâkimiyet kurduğu ülkeleri bağımsız davranmaya sevk edecek bir ekonomik temel yaratamaz, ya da bırakmazdı. Bırakması ya da yaratması şu ya da bu vadede kendisinin inkârı anlamına gelecekti. Bağımsız ekonomik yapı geliştikçe siyasi ve askeri egemenlik talep edecek ve hegemonyacı militarizmin karşısına dikilecekti. Bunun için imkânsızdı. İkincisi, bu durum pratik olarak da sürdürülemezdi. Çünkü hegemonyacı militarizm gittikçe genişleyen bir ekonomik-askeri yük yaratıyordu. Ve uluslararası çaptaki bu yük ulusal kaynaklara dayanılarak karşılanamazdı.

Askeri endüstri zaten SSCB ekonomisi üzerinde büyük bir baskı yaratıyordu. Doğu Avrupa ülkelerindeki ve askeri üslerin donatımı ve lojistik ihtiyaçlarının süreklilik içinde karşılanması gibi büyük çaplı ek yükler bu baskıya olağanüstü bir boyut kazandırmıştı. Öyle ki, SSCB ekonomisinin önemli bir bölümü askeri endüstrinin sürekliliğini sağlamaya odaklanmıştı. Bu durum SSCB ekonomisini en çok zorlayan, hassas konulardan biri haline gelmişti. Hatta, Stalin'in 19. Kongre sonrasında SSCB'nin askeri-endüstriyel bir diktatörlük olduğunu söylediği iddia edilmişti:

> *XIX. Kongreden sonra Stalin'in bizde oluşturulanın sosyalizm değil ama bir askeri-endüstriyel diktatörlük olduğunu söylediği doğru mu? (Feliks Çuyev'in Molotov'a sorusu-b.n)*
>
> *-Söylediği başka bir şeydi. Özel bir konuşma sırasında bizde artık proletarya diktatörlüğünün olmadığını kabul etti. Evet, bana bunu kişisel olarak söyledi: Ama bunu çok sağlam bir kanı olarak söylemedi. Sadece bana dedi. Ya beni*

ölçmek için, ya da durumu daha iyi görebilmek için."(23)

Özellikle atom bombasının, önce ABD ve sonra SSCB tarafından patlatılması ve devam eden süreçte silahlanma yarışının nükleer bir boyut kazanması bu sorunun ağırlığını kaldırılamaz hale getiriyordu. Batılı emperyalist güçler silahlanma yarışının yarattığı yükü sömürü ağına dayanarak rahatlıkla finanse edebiliyor, sürdürebiliyordu. Bunun karşısında SSCB ulusal kaynaklara dayanarak duramazdı. Ya yenilgiyi kabul edecek, ya da hegemonyacı militarizme ekonomik bir sömürü mekanizması monte ederek onu besleyecekti. Yani, son tahlilde emperyalizme karşı durabilmek için sosyal-emperyalist olacaktı.

Yolu açan Kruşçev oldu.

Kruşçev, nasıl içte sınırlarına dayanarak sürdürülemez hale gelen denge mekanizmasını (bürokrasi zemininde burjuvazinin doğması ve kısıtlanması) değiştirerek bürokratik burjuvaziyi özgürleştirdiyse; dışta da hegemonyacı militarizm eliyle (görece) bağımsız ekonomik yapılar oluşturma gibi imkânsız ve sürdürülemez olan bir siyasete son vererek, sosyal-emperyalist eğilimleri serbest bıraktı.

Sosyal Emperyalist Militarizmin Özü Güç siyaseti

Sosyal-emperyalist militarizm, Batılı muadillerinden esasa ilişkin bir fark taşımıyordu. Aynı karakter özelliklerini farklı kavram ve biçimlerle dışa vuruyordu. O kadar... Her şeyi son tahlilde çıplak ve kaba güç ilişkilerine indirgiyor, pratik yönelimlerine pragmatist bir yaklaşımla yön veriyordu. Bunun yanında edimlerine 'kutsal' bir biçim yüklemeyi, bunun için sıkça demagojiye başvurmayı ihmal etmiyordu.

Batılı muadilleri nasıl tanrı ya da özgürlük, demokrasi gibi değerleri çarpıtıp sözcülüğüne soyunarak saldırganlık ve

sömürü siyasetine meşruiyet temeli sağlamaya çalışıyorsa; sosyal-emperyalizm de 'ulusal egemenlik', 'sosyal-adalet', 'eşitlik' gibi idealleri istismar ediyor ve kendi saldırganlık ve sömürüsüne meşruiyet kılıfı giydirmeye çalışıyordu.

Bir yandan Batılı 'hasım'larıyla girdiği silahlanma yarışı sonucu insanlığı ve doğal yaşamı tehdit eden bir nükleer felakete zemin hazırlıyor; diğer yanda ise bu zemini, 'silahsızlanma', 'barış' gibi argümanları istismar ederek ezilen-emekçi yığınların devrimci savaşımlarını silahsızlandırmak ya da kendi iradesine tabi kılmak için kullanıyordu.

Sosyal emperyalist militarizmin perspektifinde ekonomik ve askeri güç haklılığın tek ölçüsü, sorunların tek çözüm yolu ve biçimiydi.

SSCB, Çin'le kimi konularda görüş ayrılığı yaşadığında verdiği ilk tepkilerden biri, ekonomik ilişki ve yardımları askıya almak olmuştu. O da yetmeyince Hint gericilerini sınır anlaşmazlıkları konusunda kışkırtıp, silah satarak Çin'in üzerine salmıştı! Arnavutluk da benzer bir akıbete uğramıştı. Kruşçev, kuraklık tehdidi ile karşı karşıya kalan Arnavutluk'a önce "*Sizin bir yılda tükettiğiniz buğdayı, bizde fareler yiyor.*" diyerek, kibirli bir bonkörlük gösterisi yapmış; sonra ise buğday tedarikini sürüncemeye bırakıp, Arnavutluk'u yanına çekmek için bir koz olarak değerlendirmeye çalışmıştı. İşe yaramayıncada aba altından sopa gösterircesine, eğer dediğimize gelmezseniz emperyalistlerin atacağı ve Arnavutluk'u bir kül yığınına çevirip, hiçbir Arnavut'u hayatta bırakmayacak bir atom bombası ile karşı karşıya kalırsınız diyerek, Arnavutluk'u ABD'nin gazabı ile tehdit etmişti.

Yine Çin'i hizaya çekmek adına; Çin'le ekonomik ve siyasi yakınlaşma siyaseti izleyen (Çin taraftarı Endonezya Komünist Partisi tarafından da etkin biçimde desteklenen) Endonezya'nın ulusalcı burjuva iktidarına karşı gerçekleştirilen ABD çıkışlı askeri darbe SSCB tarafından da destek-

lenmişti. SSCB, Uzak Asya'nın en büyük Komünist Parti'lerinden biri olan EKP'yi ezmek için vahşi bir kırım siyaseti isteyen Suharto diktatörlüğünü, tanımış, silah satmış ve askeri eğitim antlaşması imzalamıştı. Endonezya'nın ulusalcı iktidarı alaşağı edilip EKP ezildiğinde Çin'in de nefes borularından biri kapatılmış oldu! [024]

Burada geniş bir parantez açıp Endonezya örneğine biraz yakından bakmak yararlı olabilir. Zira, Endonezya Devrimi'nin trajik yenilgisiyle sosyalist denemelerinin kırılma noktaları arasında ironik bir bağlantı vardır.

Uluslararası komünist harekette yaşanan ayrışmada Çin'in yanında saf tutan EKP (Endonezya Komünist Partisi) Uzak Asya'nın, dahası dünyanın en güçlü KP'lerinden biriydi. Üç milyon üyesi, işçi, emekçi, ilerici, demokratik kesimler üzerinde tam bir hegemonyası vardı. Ulusal ordu içinde hava, deniz, kara komutanlıklarında büyük bir taraftar kitlesi, yönetici pozisyonlarda bağlantıları vardı. Ulusal-burjuva Sukarno Hükümetinde bakanlıkları vardı vs.

Endonezya deneyiminin ironik yanı, Çin devrim tarihinde bir dizi trajediye yol açan hataları, yine Çin'in (ÇKP'nin) yönlendirmesiyle takrar etmesiydi. Bu açıdan Endonezya deneyiminin Çin'in (tüm eleştirel çözümleme çabasına kar-

[024] SSCB ile ABD arasında emperyalist sistemin bütünü üzerinde bir hegemonya mücadelesi yaşandığı açıktı. Siyasi, ekonomik ve askeri olarak birbirlerini zayıf düşürmeye çalışıyorlar, birbirlerinin iç çelişkilerini kaşıyor etkinlik alanlarına açık ya da gizli müdahalelerde bulunuyorlardı. Bu mücadele sık sık 'yerel savaşlar', iç savaşlar ya da askeri darbeler biçimini alabiliyordu. ABD, Afganistan'da Sovyetlere karşı gerici-İslamcı bir silahlı hareket örgütlemiş ve geri çekilmeye, alanı boşaltmaya zorlanmıştı. Ya da SSCB ile yakın ilişkiler kuran birçok ülkede askeri darbeler örgütleyerek hegemonyasını genişletmeye ve mevzi kazanmaya çalışmıştı. Tersinden de SSCB, ABD etkinliğindeki ülkelerde (Lübnan, Irak Mısır, İran vs.) iç savaşları kışkırtıyor, darbeler örgütlüyor, silahlı ya da silahsız kitle hareketleri örgütlüyorlar ya da destekliyor, kullanıyordu.

şın) Sovyet deneyiminde (ve Sovyetlerle ilişkilerinde) gözden kaçırdığı noktalardan birini mimlediğini söyleyebiliriz.

Hatırlanacağı gibi Bolşevikler (ve Komitern) Çin Devrimi'ne ilişkin çözümlemelerinde ulusal-burjuvazinin "*anti-emperyalist-devrimci*" kapasitesini fazla abartmış; işçi sınıfı ve emekçi köylülüğü ulusal-burjuvaziye yedeklenecek (Guomindang'a katılarak) bir ittifak strateji önermişti. SSCB; ulusal burjuvazinin merkezde durduğu bu ittifakın birincisi, SSCB etrafındaki kuşatmada bir çatlak yaratarak soluk borusu açacağını, ikincisi Çin işçi sınıfının genişleyerek toplumsal bir güç haline geleceği bir ulusal-kapitalist temel ve komünist hareketin gelişeceği demokratik bir atmosfer yaratacağını düşünüyordu.

Ne var ki bu ittifak fikrinin gerçek bir çözümlemenin değil, sübjektif bir beklentinin ürünü olduğu tarihsel deneyim temelinde ortaya çıktı.

Devrim yükselip, sosyal içeriği belirginleştikçe ulusal-burjuvazinin sağ kanadı emperyalizmle çelişkilerine bir kenara bırakıp esas sınıf çıkarlarına sarıldı. Devrimin karşısına geçip, emperyalizme yanaştı. Sol kanat ise kısa bir tereddütün ardından sınıf güdülerine teslim oldu. Sağ kanadın peşinden sürüklendi. Ulusal burjuvazinin emperyalizmle ya da yerli işbirlikçileriyle çelişkilerinden yararlanmak, bunun için taktik ya da dönemsel ittifaklar kurmak bir şeydi; onu "*anti-emperyalist, devrimci*" bir sınıf olarak katagorize ederek demokratik devrim stratejisinin temel unsurlarından biri olarak görmek başka bir şey.

SSCB'nin ulusal burjuvazi ile ittifak üzerine yaptığı telkinler Çin devrimini açmaza sokan temel konulardan biri oldu. Mao ve ÇKP, bu açmazı ustaca ve esnek taktikler kullanarak çözdü ve zaferi kazandı. Yine de bu yanlış çözümlemeler ve ittifak siyaseti Çin'e bir dizi trajedi, Sovyetler

Birliği'ne ise ideolojik, teorik ve siyasi dejenerasyon olarak geri döndü.

Şimdi aynı deneyim Çin ve Endonezya arasında tekrar ediyordu. Çin, etrafındaki kuşatmayı gevşeterek, ulusal düzeyde sosyalist inşayı güvenceye almak adına EKP'yi ulusal burjuva Sukarno'ya bağlayan bir ittifak çizgisi telkin ediyordu. Bağımsız bir strateji ve örgütsel yapıya sahip olsaydı iktidara talip olabilecek (askeri, siyasi ve kitle potansiyeline fazlasıyla sahipti) durumdaki EKP, Çin'le yakınlaşma siyaseti izleyen Sukarno iktidarını desteklemeyi tüm siyasetinin merkezine yerleştirmişti.

Çin'in yaşadıkları trajediydi. Endonezya'nın ki traji-komedi oldu.

ABD destekli Suharto darbesi çıkageldiğinde EKP'nin saldırıyı göğüsleyecek ne zihniyeti ne de iradesi kalmıştı! Faşist darbeye karşı silahlanmak ve direnmek için kimi 'çaresiz' girişimlerde bulunsalar da çırpınmanın ötesine geçemediler. Suharto'nun kanlı yumruğu kısa sürede EKP'yi uzun süre başını kaldıramayacak düzeyde ezdi. (500 bin ile 1 milyon arasında komünist, işçi-emekçi önderi öldürülmüş, milyonlarcası ise işkencelerden geçirilip, tutuklanmıştı.)

> *"PKI (Endonezya Komünist Partisi)'nin trajedisi tamamen Sukarno'ya ve devlete bağımlı olmasında yatıyordu. En basit önlemleri almak akıllarına gelmemişti. Çünkü, kendilerini Sukarno hükümetinin PKI'li üyeleri olarak görüyorlardı. Arabalarında bayrak vardı, hava alanlarına gittiklerinde generaller onlara selam duruyordu. Endonezya ordusu tarafından idam edilmeden önce, PKI başkanı Njato, 2 Japon gazeteciye, PKI'nın kendi ordusunu kurma yoluna gitmediğini; çünkü Endonezya ordusuna büyük güven duyduğuna, bu ordunun emperyalist ordu-*

lar ya da Hindistan'ın şimdiki ordusu gibi olmadığını söylemişti. Bu gerçek bir ulusal orduydu. Bundan başka PKI'nın Sukarno'ya devrimin büyük lideri olarak sonuna kadar desteklediğini anlatmıştı"(24)

Amaca uygun olmayan örgüt, siyaset ve stratejilerin amaca ulaştırması beklenemezdi.

Ulusal burjuvaziye dayanan, devrimci güçlerin örgütsel ve siyasi bağımsızlığını güvenceye almayan ve amaçlarla uyumsuz bir güçler kombinasyonu öne süren bir stratejinin devrimci sonuçlar vermesi ya da devrimci bir yol açması mümkün değildi.

Sosyalizmin dünya devrimini esas olmayan; uluslararası alanda ulusal inşa için boşluklar yaratma gibi bir yolu yoktu.

SSCB, sosyalist inşa için ulusal bir yol açma, buna uygun bir toplumsal bileşim yaratma yönelimine girdiği oranda Marksist sosyalizmin enternasyonalist özünden uzaklaşarak ulusalcı, devletçi, sınıflı bir sosyalizm anlayışına doğru evrim geçirmiş ve bürokratik dejenerasyon temelinde burjuva resterasyon hattına girmişti. SSCB'nin bu yöndeki evriminin kurbanlarından biri de Çin olmuştu. Çin devrimi sınıf düşmanının yanı sıra SSCB'nin geri çekmelerine karşı da zorlu bir mücadele vermek zorunda kalmıştı.

Şimdi, Çin aynı yolu izliyordu. Mao, Sovyet deneyiminin dışa vuran sorunu olan bürokratik dejenerasyonu görmüş ve bu durumu çözümleyerek bir çözüm bulmak istemişti. Ne var ki kitle inisiyatifini öne çıkararak sorunun dışa vuran yönüne karşı oldukça önemli bir deneyime yol açsa da; sınıflı, ulusal ve devletçi sosyalizm kavrayışının bütününe yönelemediği için kısmi olmaktan kurtulamamış, revizyonist çemberi aşamamıştı. Ulusal, sınıflı ve devletçi sosyalizm anlayışından kopamamak, Çin'i, EKP'yi kendi deneyiminin kötü

bir tekrarı yapmaya sürükledi. Çin'in kendisi de kendine özgü yollardan SSCB'nin akıbetine uğradı. Sovyet revizyonizmi Kruşçev'i yaratmıştı. Çin, SSCB'nin açmadığı bu yoldan çıkmadığı için Deng Slao Ping'den kurtulamadı. EKP'yi Sukarno ittifakıyla iradesizleştiren siyaset, Pakistan'da Eyüp Han, Cezayir'de Bumedyen gericiliklerini destekledi. Deng, revizyonizmin başlangıcı değil ürünüydü.

Böylece rakibini gerileterek kendi hegemonyasını büyütmeye çalışıyordu.

Ne var ki, bu iki 'süper güç'ün mücadelesi kaba ve basit bir karşıtlığa indirgenemezdi. Aynı zamanda bir birlik oluşturuyorlardı. Emperyalist sistemin asıl ve belirleyici hegemonu olmak için mücadele ediyorlar; ama ideolojik söylemin yarattığı saflaştırıcı güçten yararlanmak, potansiyel rakiplerini safdışı bırakmak, emperyalist sistemin bütününe yönelen devrimci başkaldırıları etkisiz hale getirmek için kolayca birleşebiliyorlardı. Nükleer 'dehşet dengesi' birlik ve mücadele siyasetinin üzerine oturtulduğu temeldi. Nükleer 'dehşet dengesi' nin merkezinde durduğu bir kavramlar yelpazesi yoluyla şiddet ve güvenlik bu iki 'süper güç'ün tekeline alınıyordu.

Şiddet tehdidi ve güvenlik vaadiyle müttefikler iki güce tabi kılınıyordu. Barış ve silahsızlanma taleplerinin etkin biçimde istismarı yoluyla kitlelerin anti-emperyalist, anti-kapitalist devrimci mücadeleleri sistem içine çekiliyor, karşı cepheyi sıkıştırmak üzere bir enstrüman olarak değerlendiriliyordu. Bunlara rağmen kendi yolunu açmaya çalışan hareketler şiddetle eziliyordu.

Böylece irili ufaklı tüm politik güçler iki süper gücün oluşturduğu kapalı devre egemenlik sistemine tabi hale getirilmek isteniyordu.

***

Kruşçev, 1959'da BM'de yaptığı konuşmada "*Yerel Savaşlar*" başlığı altına aldığı ulusal-kurtuluş mücadelelerini kastederek,

> *" Bir kıvılcım bile bir dünya yangını çıkartabilir"* diyordu.

Bunu engellemek için " *...Bir savaş yangını çıkarabilecek, kül altında kor halinde yanan kıvılcımları söndürmek*" gerekiyordu! Yine SSCB sözcüsü Gromika, 13 Aralık 1962 tarihli BM konuşmasında uluslararası sorunların çözümü için iki büyük güç olarak SSCB ve ABD'nin anlaşmasının yeteceğini söylüyordu. Kendilerini dünyanın sahibi gibi görmekten kaynaklanan bu emperyalist, militarist kibir, Kruşçev'in 10 Eylül 1961 tarihinde Pravda'ya verdiği mülakatta şöyle yansıyordu:

> *"(ABD ve SSCB –b.n.) ... Dünyanın en güçlü devletleridir. Barış için birlik olduğumuz taktirde hiçbir savaş olmayacaktı. Eğer yine de savaş çıkarmaya uğraşan bir çılgın sahneye çıkarsa, parmağınızla tehdit etmeniz bile onu susturmaya yeterli."(25)*

Bunlar öylesine söylenmiş sözler değildi. Arnavutluk, Çin ya da Endonezya gibi bir dizi örnekte pratik karşılıkları vardı.

Lumumba önderliğindeki siyahi, anti-emperyalist kurtuluş hareketinin sömürgeci-ırkçı egemenlere karşı başkaldırısını ezmek için BM birliklerinin Kongo'ya gönderilmesiyle ilgili oylamada SSCB, ABD'yi desteklemişti.

Emperyalist donanmaların açık denizlerde serbestçe dolaşabilmesi için yapılan BM oylamasında da SSCB ABD'yi desteklemişti. 1950'lerin sonuna kadar donanmaların ülkelerinin bağlantısı olmayan denizlerde dolaşımının kıyı ülkelerinin iznine tabi olmasını savunan SSCB, 1960'ların

ilk yarısından itibaren ABD tezlerine yaklaşmış ve sonuçta ABD'nin en hararetli destekçilerinden biri haline gelmişti.

15.06.1971 tarihli İzvestia gazetesinin Akdeniz'i "*ziyaret eden*" Sovyet savaş filosu ile ilgili izlenim haberinde şöyle yazıyordu:

> *"Şimdi Akdeniz'e yol almaktayız. Eskilerde buralarda Rus deniz erleri seyrederdi. Halkımızın birçok şanlı deniz zaferlerinin bu denizle ilişkisi vardır. Kievli Rus zamanında Slavların Karedeniz ve Akdeniz'de serbest deniz seferleri hakkına ilişkin bir anlaşma imzalanmıştı. Sonraları Uşakov, Senyantin, Lazorev, Stomin, Makarov gibi Rus donanmacıları, gemilerinin bayraklarını ölümsüz bir şöhretle donatmışlardı. Rus savaş filoları daima Akdeniz'de bulundular ve Rusya'nın devlet çıkarlarını korudular. Yok hayır; biz bu denizde misafir sayılmayız."(26)*

Sovyet savaş filolarını Akdeniz'de "*ev sahibi*" yapan "*şanlı deniz zaferleri*"nin Çarlık donanmasının sömürgeci savaşları; gemilerini "*ölümsüz şöhrete*" sahip bayraklarla donatan Rus donanmacıların ise Çarlık ordusunun zalim kumandanları olduğunu ayrıca belirtelim.

Kapalı Devre Egemenlik Sistemi

"*Soğuk Savaş*", "*iki kutuplu dünya*", "*demir perde*" gibi kavramlar genel olarak anlatılanlardan farklı bir içerik taşıyorlardı. Gerçekte ne birbirinden yalıtılmış ve uzlaşmaz iki "*dünya*" ne de bu karşıtlığa dayanan bir silahlanma ve savaş olasılığı vardı. Bu iki güç arasında mücadele ve savaş ihtimali yoktu demiyorum. Bu mücadele ve savaş ihtimalinin "*sistemler arası*" karşıtlık gibi bir temeli yoktu diyorum.

Dünyanın nüfuz alanlarına bölünmesi, aşırı silahlanma, savaş, güç politikası (kısacası militarizm) gibi şeyler emperyalizmin yapısal özellikleriydi. İki hegemon güç bu özelliklere ideolojik bir biçim giydiriyor (sistemler arası karşıtlık ve mücadele) ve ideolojik biçimin saflaştırıcı gücünden yararlanarak kapalı devre egemenlik sistemlerini güvenceye almaya çalışıyorlardı. Bu bağlamın dışına çıkan, kendi yolunu açmaya, yeni bir egemenlik denklemini yaratmaya ya da sistemi bir bütün olarak ortadan kaldırmaya yönelen her güç ortak hedef haline geliyordu.

16 Ocak 1966 tarihli New York Times'ta çıkan yorum yazısında C. L. Sulzberger, bu gerçeği şöyle özetliyordu:

> *"Sovyet- Amerikan ilişkilerinin bugünkü temeli... Tarafların... iki süper devlet olarak hem açık düşmanlar hem de gizli müttefikler gibi davranmalarını, ayrıca yeni bir dünya savaşını önlemelerini ve Çin tehlikesi konusunda önlemler almalarını öngörüyor."(27)*

Kısacası tüm dünya, bu iki gücün merkezinde durduğu kapalı devre egemenlik sistemi altında bütünlüklü bir yapı oluşturuyor ve yine bu iki gücün sisteme hâkim olma mücadelesi temelinde bölünüyordu. (11 Mart 1973 tarihli) New York Times Magazin'de çıkan makalesinde Jseph Alsop'ın "*Avrupalı gözlemcilere*" dayandırdığı bir bilgiye göre 1963 anlaşması sırasında nükleer silah denemelerinin sınırlanması üzerine SSCB ve ABD arasında imzalanmıştı.) Yine Endonezya'da ki ilerici, devrimci güçlerin ezilmesini sağlayan ABD çıkışlı Suharto darbesinin SSCB tarafından desteklenmesi; ABD'nin Kongo'ya BM şemsiyesinde askeri müdahele planının SSCB tarafından desteklenmesi gibi örnekler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Kruşçev ve Kennedy, Çin'in nükleer enerji tesislerinin bombalanmasını konuşmuşlardı! (a.g.e) Yani Sulzberger' in söyledikleri bir hayal

perest'in komplocu zihninden kaynaklanan spekülasyonlar değildi. Aksine, bir dizi pratikle desteklenen gerçekçi değerlendirmelerdi.

YEDİNCİ BÖLÜM

ÇÖKÜŞ

"Eğer Japon bilimcisi insanlığın frengiyi yenmesine yardımcı olmak için, belirli gerekleri karşılayan altı yüz altıncı terkibi geliştirmeden önce altı yüz beş terkip deneme sabrını gösterdiyse, daha da zor bir sorunu çözümlemek, yani kapitalizmi yenmek isteyenler en uygununu geliştirmek için, yüzlerce ve binlerce mücadele yolunu ve aracını deneyecek azimde olmalıdırlar." Lenin

-I-

Şimdiye kadar SSCB (ve diğer) sosyalizm girişimlerinin hiçbir zaman bütünlüklü sosyalist bir toplumsal düzen oluşturma düzeyine ulaşamadıklarını; zaten bunun nesnel olarak mümkün olmadığını; gerçekleşen denemelerin bir dizi içsel ve dışsal engellere çarpıp kırıldığını ve belirli bir aşamadan sonra bir çeşit burjuva gelişim yoluna dönüştüklerini ifade etmeye çalıştım.

Bu çerçeve sorunun önemli bir bölümünü açıklığa kavuştursa da eksiktir. Çünkü, SSCB ve Doğu Bloku'nun neden yıkıldığını açıklamaz. Bunun için '89-91 olayları ile sonuçlanan son dönemece girmeden önce tartışmamızın açısını bi-

raz daha genişleterek SSCB (vd.) örneğini kapitalist emperyalist sistemin iç evrimi ile birlikte ele almamız gerekiyor.

-II-

Ekim Devrimi (ve diğer ulusal ve sosyal devrimler) kapitalist emperyalizmin gençlik çağlarında tarih sahnesine çıkmış ve onu yıkıma sürükleyecek temel çelişkileri harekete geçirerek geleceğin sosyalizm yolunu işaret etmişti. Ne var ki sosyalizm için olgunlaşmamış bir ülke ve özgün sorun ve dinamikleri yönetme yetkinliğinde olmayan bir devrimci önderlik; dünya devrimi ile desteklenip beslenemediği oranda dejenere olmaktan kurtulamadı, işaret ettiği sosyalizm yönünde derinleşemedi. Sürecin nasıl evrimleştiğine dair görüşümü daha önce ortaya koymaya çalıştığım için tekrar girmeyeceğim. Ancak bir noktayı kısaca vurgulamakta yarar var: 1917-1930 dönemi, Ekim iktidarı ve ürünü olan SSCB açısından bir iç mücadele ve şekillenme süreciydi. Sosyalizm ve kapitalizm bu dönem boyunca Sovyet sistemi içinde mücadele halinde ve bir arada bulunuyordu. 1930'lara gelindiğinde hemen tüm bağlamlarda Sosyalizm çizgisi kırılmaya uğramış, kapitalist erkek egemen, türcü, devletçi ve ulusalcı virüs sistemin dokusuna yerleşerek gerçekleşen sosyalizmi içten içe kemirmeye başlamıştı. Bu haliyle sosyalist gelişim hastalıklı bir seyir izliyor ve kendisiyle birlikte kendisini yıkacak dinamikleri de büyütüyordu. Kapitalizm sosyalizmle mücadele halinde olduğu dönem boyunca esneyerek sosyalist kimi biçimlere uyum gösterdi ve bu biçimleri ulus-devlet formuna doğru daraltıp revize ederek kendi gelişimini destekleyen (aynı zamanda örten) araçlara indirgendi. Böylece Sovyet modeli özgün, giderek bir burjuva gelişim yolu ve modeli olmaya doğru evrimleşti. Sosyal-adaletçi, ulusalcı ve devletçi araç ve politikalarla toplumsal güçleri ve maddi kaynakları olağanüstü derecede yoğunlaştırdı; sosyalizm

diskuruyla dünya devrimci güçlerini kendine tabi kıldı ve sonuç olarak kısa sürede olağanüstü bir sıçrama gerçekleştirdi. Doğal, kendiliğinden yollardan yüzyılda katedilen ilerleme düzeyi birkaç onyılda yakalandı.

Geleneksel sosyalizm propagandası bu sıçramalı gelişimi sosyalizme özgü saymaya eğilim gösterse de bu yaklaşım doğru ve bilimsel olmaktan uzaktır. Çünkü SSCB'deki (sosyal-adaletçi uygulamaların toplumsal güçlerin seferberliğine belirli bir katkısı olsa da) sıçrama, geniş toplumsal ve maddi potansiyelin iradi yol, yöntem ve araçlarla realize edilmesinden kaynaklanıyordu. Kullanılmaya hazır devasa kaynaklara ve hareket edebilecek boş bir sahaya sahip SSCB ile kendi potansiyelini önemli oranda kullanarak, sınırlarına yaklaşmış, hareket alanı daralmış, gelişkin kapitalist-emperyalist ülkelerin aynı sanayileşme hızına sahip olmaları eşyanın doğasına uygun olmayan bir kıyaslamadır. Ki, SSCB de kendi potansiyelini realize ederek sınırlarına yaklaştıkça hız kaybetmeye başladı. SSCB'ye hız kazandıran diğer unsur, gelişme modelinin aşırı iradi araç, yol ve yöntemlere dayanmasıydı. Bu unsur da 'sosyalizme' özgü değildi. Japonya başta gelmek üzere bir dizi kapitalist ülkede ulusalcı ve devletçi yöntemleri (plan, gümrük sınırlamaları, belli başlı stratejik sektörlerin toplulaştırılması vs.) kullanarak iradi yollarla büyük bir hız kazanmıştı. Kapitalist merkezlerin krizle boğuştuğu 1927-1934 döneminde tek sıçrama yapan ülke SSCB değildi. Japonya da aynı dönemde kendine özgü biçimler kullanarak ama aynı yolla (iradi yolla) sanayileşme endeksini %'270 seviyesinden %'413,5 seviyesine çıkarmıştı.

ÖNEMLİ SANAYİ ÜLKELERİNDE SANAYİ ÜRETİMİNİN GELİŞMESİ (1)

(1917-34 arası ve 1913=100 olarak)

Yıllar	Almanya	ABD	İngiltere	Fransa	İtalya	SSCB	Japonya
1927	122.1	154.5	96.0	115.6	161.2	114.5	270.0
1928	118.3	162.8	95.0	134.4	175.2	143.5	300.2
1929	117.3	180.8	100.3	142.7	181.4	181.4	324.0
1930	101.6	148.0	91.3	139.9	164.0	235.5	294.9
1931	85.1	121.0	82.4	122.6	145.1	293.9	258.1
1932	70.2	93.7	82.5	105.4	123.0	336.1	309.1
1933	79.4	111.8	88.3	119.8	133.2	361.2	360.7
1934	101.8	121.6	100.2	111.4	134.7	470.0	413.5

Yine ilerleyen dönemde bir dizi kapitalist-milliyetçi hükümetin de benzer biçimde sanayi gelişimine büyük bir hız kazandırdığını biliyoruz. Tarımsal üretimde kaydedilen olağanüstü sıçrama ile ilgili de benzer paralellikler kurulabilir. Ancak, uzatmamak için sadece, SSCB'nin tüm makineleşmesine ve toplulaşmaya karşın ABD tarımının verim düzeyini yakalayamadığını; Hollanda gibi başka kapitalist ülkelerinse toprakları büyük çiftlikler halinde birleştirip (kolhozlar gibi) endüstriyel tarıma geçerek olağanüstü verim artışı kaydedebildiğini belirtmekle yetinelim.

Sonuç olarak, Sovyet modelinin kendine özgü kimi yanları olsa da, bu özgünlüklerin niteliksel bir ayrıma tekabül ettiğini söylemek mümkün görünmüyor. Geniş anlamda bu yolun (sadece Sovyet biçimi değil, ulusalcı ve devletçi tüm burjuva gelişim yollarının) kapitalist-emperyalist sistemin henüz olgun olmaktan uzak, gençlik çağlarına özgü gerilim, çelişki ve boşluklardan doğmuş olduğunu söyleyebiliriz.

-III-

Kapitalizm bir yandan yerellerde içinden çıkıp geliştiği kapalı feodal ekonomi ve toplum yapılarını parçalayarak ulus-devletlere dayanan yeni egemenlik yapıları oluştururken; diğer yandan (devraldığı sömürgeci egemenlik ilişkileri ve eşitsiz gelişimin sonucu olarak) genç emperyalist aşamaya ulaşmış kapitalist merkezler, bu yerel kapitalist gelişimi sınırlıyordu.

Yerel kapitalist dinamiklerin ulus-devletlere doğru gelişme eğilimi ile kapitalist merkezlerin yerel kapitalist dinamikleri ketleme eğilimi arasındaki gerilim; genç emperyalist döneme özgü ve esasta kapitalist emperyalizmin kendisine has ve olgunlaşmış bir bağımlılık mekanizması yaratamamış olmasından kaynaklanan, yapısal olmayan, geçici bir nitelik taşıyordu. Genç emperyalizm, feodal sömürgeciliğin askeri despotizme dayalı yöntemleriyle (zorla el koyma), kapitalist sömürünün iktisadi yöntemlerini (ekonomik yapıları kaynaştırma, mali bağımlılık, artı-değer sızdırma vs.) birleştiren, kırma bir sömürge rejimi uyguluyordu.

Genç emperyalizmin feodal askeri despotizmden devraldığı zorla el koyma, yerel kapitalist dinamikleri bastırma ve sınırlama yönelimi; yerel kapitalizmlerle, kapitalist merkezler arasında boşluklara yol açıyor, kapitalist-emperyalist egemenlik mekanizmasını zayıf düşürüyordu. İşte bu boşluk ve zayıflık, Sovyet modeli de dâhil, ulusalcı-devletçi burjuva gelişim modellerinin serpildiği zemin oldu. Ulusal kurtuluş mücadeleleri ve ulusalcı, devletçi ekonomi ve toplum modelleri bu temelden türediler ve 1970'lere kadar uzanan dönemde tüm dünya siyasetine yön veren temel dinamiklerden biri olarak öne çıktılar.

Yerel kapitalist dinamikler ulusalcı-devletçi uygulamalarla (plan, gümrük duvarları, millileştirmeler vs.) yerel pazar ve kaynakları güvenceye alarak kapitalist gelişimi hızlandır-

dılar; kapitalist merkezlerle, yerel kapitalizmler arasındaki boşluğu doldurarak, emperyalist sistemi daha üst düzeyde bir kaynaşmaya; iktisadi yöntemleri temel alan, kapitalizme daha uyumlu bir bağımlılık sistemi oluşturmaya-olgunlaştırmaya (kısaca emperyalizmi olgunluk aşamasına doğru) yönlendirdiler. Ve tersinden, kendileri ulusal sınırlarına dayandıklarında yerinde saymadılar. Doğal eğilimlerini takip ederek yerel olmaktan çıktılar, emperyalist sistemle kaynaşmaya doğru evrimleştiler.

1970'lere gelindiğinde bu süreç ana hatlarıyla tamamlanmıştı. Geleneksel sömürgeci sistem esas olarak çökmüş ve ulusal kurtuluş mücadeleleri de esas olarak başarı kazanarak tarihsel sınırlarına ulaşmış ve miadını doldurmuştu. [025] Yeni sömürgeci mekanizma ana hatlarıyla olgunlaşmış ve bağımsızlığını kazanarak ulus-devletlerini oluşturmuş ülkelerin büyük bölümü şu ya da bu yolla-oranda bu mekanizmaya eklemlenmişti.

-IV-

Kapitalist emperyalizmi olgunluk aşamasına doğru zorlayan ikinci etken, bilim ve teknolojideki devrimsel gelişmelerdi. 1950'lerden sonra bu gelişmelerin üretime uygulanmasında büyük bir ivme yaşandı. Makineleşmede ulaşılan yeni düzey ve biçimler üretim sürecinin yeniden örgütlenmesini mümkün hale getirerek yapısal düzenlemelerin (değişimin) yolunu açtı. Emeğin verimliliğinde büyük bir artış sağlandı.

---

[025] Bu söylediğimiz ulusal sorun ve mücadelelerin tamamen bittiği biçiminde anlaşılmamalıdır. Klasik biçimiyle eski dönemden yeni döneme aktarılan ve çözüm dayatan ulusal mücadeleler vardı. (Halen var). Ve devrimci bir dinamik olmayı sürdürüyor. Ama ulusal mücadele ve devrimciler yüzyılın başındaki gibi çağ tanımlayıcı, sistem üzerinde yer yer belirleyici düzeyde ağırlık oluşturabilen bir sorun alanı olmaktan çıktı.

Kapitalizm bu olanaklara dayanarak;

Üretim sürecini daha küçük birimler temelinde reorganize etmeye yöneldi. Böylece işçi sınıfını büyük kitleler halinde ve üretim temelinde bir araya getirerek etkileşime sokan, sınıf bilincini teşvik eden eski tip büyük fabrika sistemi aşılmaya başlandı.

Üretim süreci çok parçalı ve düzensiz hale getirilerek, emek ve üretim mekanizması arasındaki ilişki istikrarsızlaştırıldı. Böylece emeğin üretimindeki kritik rolünden kaynaklanan gücü, inisiyatif alanı daha sınırlı, kontrol edilebilir hale getirildi.

Fiziki güce duyulan ihtiyacın azalmasına bağlı olarak emeğin cinsel dağılımındaki değişim hızlandı. Kadın emeğinin daha etkin ve yaygın kullanımı ile ücretlerdeki oransal gerileme içi içe geçti. Sömürü oranı arttı.

Makineleşmenin emeğin verimliliğinde yarattığı büyük artış, daha az işçi ile daha çok üretimi olanaklı hale getirdi. Stratejik ürünler dışında maddi malların üretimi gittikçe artan oranda çevre geri ülkelere kayarken; orta ve gelişmiş kapitalist ülkelerde emeğin istihdamı esas olarak hizmet, kamu vb. sektörlerde yoğunlaşmaya başladı. Bu durum, orta ve gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfının yaşamsal sektörlerdeki (genel tüketim ürünlerinin üretimi) ağırlığını görece sınırladı.

Kapitalist üretimin eski bağlamı üzerinde yükselen eski siyasi ve ekonomik işçi sınıfı örgütleri, mücadele araç ve biçimleri gerilemeye, bu yapısal dönüşüm karşısında işlevsizleşerek çözülmeye başladı.

-V-

Diğer taraftan yeni bağlam, yeni sorun ve dinamikler üretti. Yeni mücadeleler, araç ve biçimler ortaya çıkmaya başladı:

Nükleer, karbon ve kimyasal tabanlı üretimin büyük oranlara ulaşması ekolojik krizi tetikleyerek, kapitalist sistemin yapısal bir parçası haline getirdi. Kapitalizmin endüstriyelci niteliğini hedef alan, anti-kapitalist bir dinamik olarak çevre sorunu ve hareketi ortaya çıktı.

İşsizlik, kitlesel ve kronik bir boyut kazanarak yeni dönemin toplumsal kriz öğelerinden biri haline geldi. İşsizler 'yedek sanayi ordusu' olmanın ötesinde, istikrarlı bir 'toplumsal grup' olarak özgün bir anti-kapitalist dinamik olarak toplumsal hareketleri besleyen bir damar haline geldi.

Kadının toplumsal üretime ve yaşama daha yaygın katılımı ile birlikte, kadın sorununun kapsamı genişledi. Erkek egemen doku ile kapitalist sistem daha girift biçimler aldı. Kadınlar sadece ucuz emek kaynağı olarak sınıfsal sömürüye daha çok maruz kalmadılar. En az onun kadar (hatta daha çok) cinsel sömürü için erkek egemen kapitalist dünyanın hizmetine de sunuldular. Ürünlerin pazarlanması için uyarıcı; güzellik ürünleri için çalışan ve müşteri; eğlence, pornografi, fuhuş sektörlerinde ürünün ta kendisi oldular. Kadın bedeni adeta bir haz fabrikasına indirgendi. [026] Kapitalizmle erkek egemenliğinin derinleşme ve kaynaşma düzeyi arttıkça, kadının kurtuluşu sorunu ve mücadelesi; eşitlik ve haklar sorunu ve mücadelesinin ötesinde bir içerik kazanarak anti-kapitalist bir dinamik haline geldi.

Eski dönemde çözüme kavuşturulmayan ve yeni döneme aktarılan; ezilen ulus, inanç ve yerli halkların özgürlük ve eşitlik mücadelesinin kapsamı da değişti. Bu kesimlerin burjuva tabakaları gittikçe artan oranda emperyalist sistemle ya-

[026] Bugün kadının cinselliğine dayanan ekonomik alanın ulaştığı düzey oldukça çarpıcı hale geldi. Sektörlerin iç içe girmesi ve başka nedenlerle tam olarak bir hesaplama yapmak zor olsa da %10 ila 20 arasında bir büyüklükten bahsedilmektedir. Bugün, Tayland ekonomisinin %'17'sinin seks turizminden kaynaklandığını düşündüğümüzde, sorunun kapsamı daha rahat yorumlanabilir...

kınlaştı. Burjuva bağlamı zayıflayan bu mücadelelerin eşitlik ve özgürlük yönlü talepleri ulus-devlet bağlamından uzaklaşarak daha sosyal bir muhteva kazandı. Yeni dönemin anti-kapitalist dinamiklerinden biri haline gelmeye başladı.[027]

Bu dört temel dinamik ve sorun alanına (işsizlik, kentlere ve metropol ülkelere dönük göç dalgaları, ücretlerdeki oransal gerileme vs. ile iç içe geçen) yoksullaşma, sağlık, barınma, eğitim gibi temel yaşamsal ihtiyaçların gaspı; çekirdek ailenin çözülmesine bağlı olarak gelişen yeni toplumsal bağlam arayışları, mafyalaşma, dini cemaat ve hareketlerdeki yaygınlaşma, eşcinsellerin toplumsal bir grup olarak daha görünür hale gelerek bir mücadele dinamiği haline gelmeleri vb. bir dizi sorun ve mücadele daha eklenebilir.

Kapitalizmin üretimi bölüp, dağıtıp düzensizleştirerek işçi sınıfının üretim birimleri temelinde örgütlenme ve üretimi kilitleyebilme olanaklarını sınırlama hamlesine; işçi sınıfından, sektör, bölge ve yerleşim alanlarını içine alan yeni

[027] Filistin, Kürdistan ya da Tamiller gibi ulusal mücadelelerin ya da Latin Amerika'daki yerli hareketlerinin on yıllar boyunca bir türlü başarıya ulaşamaması ya da pat pozisyonunun ötesine geçememesi; yeni yol arayışlarına girmesi, içerik, biçim ya da yön değiştirmesi boşuna değildir. Bu tıkanıklık ya da yön arayışlarını siyasi öznelerin kırılmasına, sınıfsal-ideolojik özelliklerine indirgeme eğiliminin kolaycı ve yüzeysel olduğu kanaatindeyim. Bu hareketlerin üzerine yerleştiği zemin değişmiştir. Yeni zemin üzerinde eski tip program, mücadele araç ve biçimleri ile sonuç almak mümkün olamamaktadır. Zapatistalar ya da Kürdistan özgürlük hareketinin ulus-devlet ve iktidar talebinden uzaklaşarak, siyasi olarak daha az devrimci (hatta reformcu diyelim!) ama toplumsal içeriği bakımından daha sosyal biçim, araç ve arayışlara yönelmeleri buradan bakıldığında daha anlaşılır görünmektedir. Zapatistalar'ın önderliğinde kurulan halk meclisleri ya da komünler; Kürt hareketinin yöneldiği komün, kooperatif ve meclisler tüm belirsiz ve sorunlu yanlarına rağmen toplumsal içerik ve yönleri bakımından ulus-devlet talebinden daha gelişkin ve anti-kapitalist bir eğilimi yansıtmaktadır. Geliştiği sürece sistemle karşı karşıya gelmeden yapamayacak, devrimci bir siyasete meyledecektir. Ulus - devlet hedefine yönelen bir ulusal-mücadele ise siyasi olarak ne kadar devrimci olursa olsun son haddine ulaştığında kapitalizm ve emperyalizmle kaynaşmaktan kurtulamayacaktır.

tip mücadele araç ve biçimleri yaratarak karşılık verme eğilimi ortaya çıktı. Bu tip örgütlenme ve mücadele biçimleri kapitalizmin böl, dağıt, düzensizleştir stratejisine daha üst düzeyde birleşerek yanıt vermenin yanı sıra, yeni anti-kapitalist dinamiklerle birleşme olanağı da yaratıyordu. Böylece işçi sınıfının örgütlenme olanaklarının ve üretim üzerindeki etkisinin sınırlanmasından hareket eden bu değişim; işçi sınıfının daha üst düzeyde, daha geniş zeminde birleşerek bir dizi anti-kapitalist dinamiğin merkezine yerleşmesiyle sonuçlandı. İşçi sınıfının her toplumsal sorun ve dinamikle doğal ve kopmaz bir bağ kazanması onun siyasal kapasite ve olanaklarını potansiyel olarak büyüttü. İşçi sınıfının toplumsal ağırlığı arttı, sosyalizmin toplumsal zemini genişledi. [028]

[028] Yetmişli ve seksenli yıllarda İngiltere ve İtalya'da gelişen militan işçi hareketinin hızla değişik toplum kesimlerini de (öğrenci, çevreci, semt yoksulları, işsizler, kadınlar vs.) içine alan esnek dayanışma örgütlerine yol açması ve onlarla birleşmesi, talep yelpazesinin bu kesimleri gözetecek biçimde genişlemesi bu açıdan tipiktir. Mesela, bazı grevlerde taleplere, gerek tek tek işletmeler gerekse de genel üretim organizmasında çevreci önlemlerin kurallaştırılması; işçi sınıfı ve yoksulların çocuklarının eğitiminde özel burs uygulamalarına gidilmesi; kadınlara dönük cinsiyetçi uygulamaların kaldırılması gibi talepler girebiliyordu. Yine Latin Amerika'daki toplumsal hareketler, işçi sınıfının diğer anti-kapitalist dinamikleri kapsayıp harekete geçirmesi bakımından ilginç biçim ve deneyler yarattı. Halk grevleri, işgal işletmeleri, işçi-işsiz birlikleri ve daha birçok örnek verilebilir. Bu tip hareket ve örgütlenmeler, dünya çapında genel geçer biçimler yaratacak düzeyde olgunlaşmasa da genel çizgiler yaratmıştır. Geleneksel komünist ve sendikal anlayışlar bu tip hareketlerin sınıfsal doğasını ve dayandığı temeli kavramakta güçlük çekmekte, 'sınıf dışı' olarak kategorize ederek uzak durmayı tercih etmektedir. Sınıf mücadelesinin yenilenen zemini ve anti-kapitalist dinamikleri kavrayamayan bu statik, tutucu kavrayış eski tip mücadele, örgüt ve kavrayışta ısrar ederek sınıftan kopmaktadır.

-VI-

Diğer taraftan bu yapısal dönüşümün sermayenin içsel eğilimleri, yapılanması bakımından da önemli sonuçları oldu.

Makineleşme, emeğin verimliliğini arttırdığı oranda, kar oranlarında büyük bir düşmeye yol açtı. Kar oranlarındaki bu düşüş, emperyalist kapitalizmi sermayenin akışını sınırlayan ulusal ve uluslararası çitleri yıkmaya, merkeze kar aktarımını arttırıp hızlandıracak ya da merkezin karlı alanlara daha hızla ulaşımını sağlayacak bir uluslararası ilişki ağı ve sistematiği oluşturmaya koşulladı. Kapitalizm gittikçe artan biçimde üretim temelinden kopan, malileşen, kar güdüsünü borsa, spekülasyon vb. araçlarla tatmin eden daha kırılgan ve daha asalak bir yapı olarak derinleşti. Asalak ve çürüyen kapitalizm olarak emperyalizm, kokuşmaya yüz tuttu.

Böylece daha bütünlüklü ve girift bir dünya ekonomisi ve siyasal bağlam ortaya çıkmaya başladı. Kapitalist emperyalizmin gençlik çağının ürünü olarak ulus-devlet temelli gelişim sürecinin sonuna gelindi. Kapitalist emperyalizmin olgunluk çağının ürünü olarak bölgesel ve uluslararası ekonomik ve siyasi birlikler ve merkezler oluşmaya, kapitalist gelişime yataklık etmeye başladı.

-VII-

Bu dönüşüm sürecinin toplamda ortaya çıkardığı sonuç, emperyalist dönemde yeni bir evreye (gençlik çağından olgunluk çağına) geçişti. Dünya sisteminin zemini değişmiş, yeni evrenin temel unsurları oluşmuş ve eski dönemin ürünü olan ekonomik, siyasi, askeri vs. yapı ve dinamikler sarsılarak gerilemeye yüz tutmuştu.

Bu değişimin en önemli sonuçlarından biri de eski evrenin ürünü olan egemenlik ilişkileri ve sisteminin çözül-

mesiydi. ABD ve SSCB arasındaki sistem temelinde birlik, hegemonya için mücadele biçiminde özetlenebilecek kapalı-devre egemenlik sistemi, özetlemeye çalıştığımız sürecin ve bu sürecin dışavurumu olan iki büyük olayın sonucunda çözülerek, yeni egemenlik stratejileri ve sistemlerine yol verdi.

***

Sosyal-devletçi ve 'sosyalist'-milliyetçi ulus-devlet sistemlerine dayanan kapalı-devre egemenlik sisteminin siyasal ve tarihsel meşruluğunu sarsan, toplumsal dayanaklarını ortadan kaldırarak siyasal krize sürükleyen ilk önemli gelişme, '68 Dünya Devrimiydi.

Yeni dönemin toplumsal dinamikleri, eski dönemden devralınan bir dizi sorun ve gerilimle iç içe geçerek dünya çapında bir devrimci dalgaya yol açtılar. Yeni dinamiklerin olgunlaşmadan, belirli bir siyasi form ve program kazanmadan harekete geçmiş olması; eski dönemin örgütlü güçlerinin ise yeni dönemin sorun ve dinamiklerini anlama, kapsama ve yenilenme yeteneği gösterememesi nedeniyle bu devrimci dalga belirli bir biçim yaratamadan, yol açamadan geri çekildi. Ancak emperyalist sistem üzerinde yarattığı güçlü basınç nedeniyle önemli bir tarihsel rol oynadı. (Sahte) sosyalist ve kapitalist dünya arasındaki birliği gizleyen sis perdesini dağıtarak, kapalı devre egemenlik sistemini görünür hale getirdi. İllüzyonu deşifre ederek etkisizleştirdi.

New York, Varşova, Prag, Londra, Pekin ya da dünyanın bir başka kentinde sokaklara çıkan işçi ve ezilen, emekçi kitleler aynı devrimci zemin üzerinde hareket ediyor; yapılarındaki ve söylemlerdeki kimi farklara karşın, aynı dünyasal çelişkilerden itilim alıyorlardı. (Sahte) sosyalist ya da kapitalist sistemlerin sömürücü, erkek egemen, endüstriyelci, bürokratik ya da metacı yabancılaşmaya dayalı; militarist,

ulusalcı, burjuva egemenliklerine karşı çıkıyor, özgürlük ve eşitlik talep ediyorlardı.

Toplam hareketi yöneten belirli bir form ve program yaratamadıkları için sık sık şu ya da bu gücün etkisinde kaldılar. Önemli devrimci deneyimlere yol açtıkları gibi (bürokratik kastlaşmaya dayanan yabancılaşma ve sömürüye karşı kitle inisiyatifine dayanan bir özgürleşme ve toplumsallaşma arayışının ürünü olan Büyük Proleter Kültür Devrimi ya da Batı Avrupa ve Amerika'da metacı yabancılaşma ve sömürüye karşı gelişen alternatif toplumsallaşma ve özgürleşme alanları), karşı devrimci güçlerin etkisine girerek emperyalist merkezler arasındaki hegemonya kavgasının aracı haline de gelebildiler. (Prag ya da Varşova gibi belli başlı Doğu Avrupa metropollerindeki kitle hareketlerinin emperyalistlerin yönlendirilmesiyle karşı-devrimci ayaklanmalara dönüşmeleri gibi.)

Sonuç olarak, '68 Dünya Devrimi, SSCB ve ABD'nin merkezinde durduğu emperyalist kapalı devre egemenlik sistemi üzerindeki ideolojik kılıfı soydu. Sistemin biriktirdiği yapısal çelişkileri harekete geçirerek sınırlarına kadar zorladı. Siyasal olarak zayıf düşürdü. Toplumsal temellerini boşaltarak siyasal krizi tetikledi.

***

Emperyalist sistemi sarsan, siyasal krizi derinleştirerek sürdürülemez hale getiren ikinci önemli gelişme, '70-'74 yılları arasına yayılan dünya ekonomik kriziydi. Kapitalist üretimin yapısal dönüşümü sermayenin açmazlarını çözmek bir yana derinleştirdi. Sermaye, kar oranlarındaki büyük gerilemeyi daha çok yoğunlaşarak, daha akışkan biçimler yaratıp, ulusal ve uluslararası sınırları limitine kadar zorlayıp malileşerek aşmaya, tolere etmeye çalıştı. Ne var ki ulusal devletler ve 'sosyalist', 'kapitalist' egemenlik alanlarına bö-

lünmüş eski dünya ne kadar esnerse esnesin sermayenin kar güdüsünü tatmin etme yeteneğinde değildi. '70-'74 dünya ekonomik krizi sermayenin eski sınırlarını belirgin biçimde işaret ederek değişimin kaçınılmazlığını vurguladı. Kapitalizm, varlığını sürdürmek için eski kurum ve sınırları aşmalı, derinlemesine ve genişlemesine gelişimi için yeni bir ekonomik ve siyasi egemenlik bağlamı yaratmalıydı. Kapalı-devre emperyalist egemenlik sitemi ve ulus-devlet temelli ekonomik ve siyasi yapıların sonu gelmişti.

-VIII-

ABD ve önderliğindeki kapitalist-emperyalist blok bu gerçeği açıkça okudu. Kapalı-devre egemenlik sisteminden koparak sermayenin eğilimlerini takip etti. [029] Yeni bir siyasi

[029] ABD'nin kapalı-devre egemenlik sisteminden uzaklaşarak, neo-liberal stratejiye yönelmesinin bir diğer nedeni de Çin'in dış politikasında yaşanan değişimlerdi.
Çin, etrafındaki (kapalı devre egemenlik sisteminden kaynaklanan) emperyalist kuşatmayı yarmak için önce çeşitli ülkelerdeki ulusalcı burjuva iktidarlarla yakınlaşmış(Sukarno, Bumedya, Singh gibi) ancak bu nefes aralıklarını kaybettiği oranda detant siyasetine eğilim göstermeye başlamıştı.
Emperyalist güçlerle çatışma ve gerilim siyaseti Çin'i ekonomik ve siyasi olarak yoruyor, güçten düşüyordu. Çin de SSCB'nin yolundan giderek tek ülkede sosyalizmin handikaplarını (dünya devrimine entegre bir stratejik yenilenme yoluyla değil) önce ulusal burjuvazilerin emperyalistlerle çelişkilerinde yararlanarak, sonra da emperyalist güçlerle uzlaşarak aşmaya çalıştı.
SSCB, Çin'i hegemonyasına razı etmek için kapalı-devre egemenlik sistemini öne sürerek kuşatmayı daraltmıştı. Çin'in kuşatmayı yardığı noktada kapalı-devre egemenlik sisteminin karşı ucu oldu haliyle.
Çin detant siyasetinin yönünü ABD'den yana çevirerek tıkanan kapalı devre egemenlik sisteminin çözülmesine ivme kazandırdı. Mao-Nikson buluşması bu açıdan bir dönemeç noktası oldu. Çin, Kruşçev'den daha olgun davranarak kendi inisiyatif alanını tanıyan ABD ile uzlaştı ve çatışmama pozisyonuna geçti.
Böylece, birincisi Çin'in uluslararası pozisyonu 'güvenceye' alınarak, kendi yolunu çizme olanağı sağlanmış oldu. İkincisi, Çin, ABD açısından yakın tehdit olma vasfını yitirdi. Eli rahatlayan ABD kapalı

ve ekonomik strateji ve egemenlik yapıları kurmaya yöneldi. Neo-liberal programda suretine kavuşacak olan bu yönelime göre sosyal-devlet tasfiye edilecek, hemen tüm toplumsal ilişki ve süreçler metalaştırılarak sermayenin nüfuz alanı haline getirilecek, çalışma yaşamı kuralsızlaştırılacak, sermayeyi kısıtlayan tüm ulusal ve uluslararası sınırlamalar kaldırılacaktı. Emperyalist merkezler ve periferi arasındaki sermaye akışı ulus-devletler değil, bölgesel (birlikler) merkezler temelinde ve uluslararası tekeller eliyle sağlanacaktı. Siyasi bağımlılık, ekonomik kaynaşma ve malileşme temelinde gerçekleşecekti.

Ulus-devlet uygulamaları gittikçe uluslararası anlaşmalara, bölgesel ekonomik ve askeri birliklere aktarılacak; ulus-devlet sermayenin limanı ve koruyuculuğu rolünü üstlenen bir polis aygıtına indirgenecekti. Lenin, tekelleşmenin demokrasinin anti-tezi olduğunu söylemişti. Sermaye yoğunlaşıp, tekelleşme düzeyi arttıkça; devlet tüm hukuki norm, sosyal işlev ve denge mekanizmalarından uzaklaşarak özüne dönüyor, uluslararası tekellerin güvenliğini sağlayan militarist bir aparat görünümü kazanıyordu.

Neo-liberal programın ilk önemli denemesi, 1973'te Şili'de hayata geçirildi. 'Sosyalist' Allende hükümetini askeri faşist darbe yoluyla devirerek yönetimi ele geçiren Pinochet, neo-liberal modelin öncü isimlerinden ABD'li iktisatçı Friedman'ı hükümetinin ekonomi danışmanı yapmıştı! Şili deneyimini Latin Amerika'da ve Asya'da başka birçok ülke takip etti! Kapitalizmi baskılayan devrimci-ilerici güç ve hareketler (ABD tarafından yönlendirilen) askeri darbeler, hükümet komploları, 'operasyon'lar yoluyla kanla bastırılıyor, etkisizleştiriliyor ve takiben neo-liberal program hayata

devre sistemden koparak yeni bir strateji ve egemenlik seti oluşturma olanağı elde etti. Ve üçüncüsü, tüm oklar statükocu bir konum olan SSCB'ye döndü.

geçiriliyordu. Tüm kurumsal yapılar yeniden düzenleniyor, tüm toplumsal kaynak ve süreçler metalaştırılarak uluslararası sermayenin yağmasına açılıyordu. 1975 sonrasında ana hatlarıyla belirginleşemeye başlayan bu program yetmişlerin sonu ve seksenlerin başında Thateher-Reagan (İngiltere-Amerika) ikilisi tarafından sitematize edilerek, yeni dönemin emperyalist egemenlik konsepti olarak derinleştirildi.

-IX-

ABD önderliğindeki emperyalist-kapitalizm, sistemik krize böylece, yeniden yapılanma, yoğunlaşma ve derinleşme hamlesiyle yanıt verirken; SSCB önderliğindeki sosyal-emperyalist blok ise biraz daha esneyerek statükoyu sürdürmeye çalışmaktan başka bir şey yapmadı, yapamadı.

Ulusalcı ve devletçi yol ve biçimler sosyal-emperyalist, millici sistemlerin varlık zemini idi. Bu zeminin değişmesine dönük her yönelim egemenlerinin ayrıcalıklarını tehdit ediyor, statükocu bir konum almaya sevk ediyordu. Diğer taraftan ulusalcı ve devletçi yol sınırlarına ulaşmış, gelişme imkanı kalmamıştı. Rakip kesim neo-liberal program temelinde derinleşerek bu zeminden uzaklaştığı oranda emperyalizmin genel krizi sosyal-emperyalizmin iç krizi biçimine indirgendi. Sosyal-emperyalizmin varlık zemini onun gelişiminin önündeki temel engel haline gelmişti. [030]

[030] Çin (ve bağlı olarak K. Kore, Vietnam, Laos gibi 'sosyalist' Asya ülkeleri) ile Yugoslavya'nın bu dönüşüm sürecinin yarattığı baskıyı görece daha kolay göğüsleyerek sistemik krizden sıyrılmaları bu bakımdan dikkate değerdir.
Bu ülkeler siyasi ve ekonomik yapıları itibariyle SSCB ve Doğu Bloğu ülkelerine oranla esneme ve değişim kapasitesi daha yüksek olan sistemler oluşturmuşlardı.
Yugoslavya, devrimin hemen sonrasında Sovyet çizgisinden uzaklaşmış ve devletçi ve piyasacı modelleri kaynaştıran 'özyönetimci sosyalizm' modelini oluşturmuştu. Bu model aşırı bürokratik Sovyet modeline oranla daha esnek ve sermaye hareketlerine duyarlıydı. Bu yapısıyla kapitalist-emperyalist sistemdeki değişimlere görece daha

Sosyal emperyalizm yapısal krizini aşmak için;

Kendi içindeki (bürokrasiden ayrışmaya başlayan burjuvaziden kaynaklanan) değişimci basıncı açık kapitalizm yönündeki iktisadi açılımları sürdürüp boşaltma ve sistemin merkezi niteliğini arttırıcı düzenlemeler (Troyka'nın sosyal-emperyalist kurumsallaşma, yeni ekonomi sistemi -NES- ve merkezi kurumların yeniden inşasına dönük açılımlar hatırlansın!) yoluyla karşılamaya çalıştı.

Dıştan gelen basıncı ise emperyalist egemenlik alanları arasındaki iktisadi bağları kontrollü biçimde arttırarak yumuşatma ve askeri kapasiteyi (silahlanma yarışı) arttırarak caydırma yoluyla karşılamaya çalıştı.

Ne var ki, statükocu siyaset maddenin, yaşamın doğasına uymayan, sürdürülmesi olanaksız bir siyasettir. Sosyal emperyalizmin içten ve dıştan gelen basıncı karşılamak ve pozisyonunu bir biçimde korumaya odaklanan statükocu tutumu da yaşamın doğal akışı karşısında tutunamayarak çözüldü.

İçteki değişimci basıncı boşaltmak için gerçekleştirilen iktisadi açılımlar, burjuvazinin bürokrasiden ayrışma sürecini hızlandırarak özerk bir güç haline gelmesini ve özerk bir güç olarak da bürokrat burjuvazi (sosyal-emperyalist sistem) üzerindeki basıncını yükseltmesini koşulladı. Siyasi ve ekonomik etkinliğini arttıran yeni burjuvazi merkezin kontrol yeteneğini ve olanaklarını zayıflattı. Bürokrat burjuvaziyi

---

hızlı adapte olabildi. Buradan bakıldığında Yugoslavya'nın dağılması daha çok emperyalistlerin iç çelişkileri kaşıması ve devamında müdahalesi ile ilgilidir.
Çin, bu açıdan daha tipiktir. Çin, esneklik ve merkeziyetçiliği birleştiren bir siyasi ve ekonomik model oluşturmuştu. Mao sonrasında yönetimi ele geçiren Deng Siao Ping, ekonomik ve siyasi yapıdaki bu özgün anti-bürokratik modeli toplumcu yöneliminden uzaklaştırarak açık kapitalist bir form kazandırdı. Kapitalist biçimleri teşvik ederek sermaye hareketlerine duyarlı, neo-liberal dalgayı emip ona uyum gösteren kendine özgü bir sosyal-emperyalizme doğru evrimleşti.

tasfiye ederek tek başına iktidar olma isteği ve yönelimi gelişti.

Dıştan gelen basıncı, bloklar arasındaki iktisadi bağları ve geçişkenliği arttırarak yumuşatma siyaseti de tersi sonuçlara yol açtı. Emperyalist egemenlik alanları arasındaki bağlar ve geçişkenliğin artmasına bağlı olarak ortak ekonomik temel genişledi. Ortak ekonomik temelin genişlemesi hem neo-liberal etkinin güçlenmesi hem de sosyal-emperyalist cephenin egemen kesimleriyle emperyalist-kapitalist cephenin egemenleri arasında çıkar yakınlaşması sağlaması nedeniyle ulusalcı-devletçi direnci düşürdü. Statükocu tutum zayıfladı.

Askeri caydırıcılık da ters tepti. Silahlanma yarışı, gittikçe büyüyen bir ekonomik yüke dönüştü. Kendi sınırlarına dayanarak tıkanan, dönüşüm yeteneği gösteremeyen ulusal ve uluslararası yapılar seti olarak sosyal-emperyalist mekanizma büyüyen bu ek yükün altında çatırdamaya başladı.

Kimi rötüşlerle Troyka siyasetinin ömrünü uzatmaya çalışan kısa süreli Andropov ve Çernenko dönemleri, hezimeti büyütmekten öte bir şey yapamadı. Çözülme hızlanarak devam etti.

Dükkân ve mağazaların önünde uzayan kuyruklar, kötü ve kullanışsız oluğu için çöpe dönüşen ürünler, artan yoksulluk, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için gittikçe genişleyen gölge ekonomiye yüzünü dönen emekçiler, gölge ekonomi temelinde gelişip serpilen yeni burjuvazi, lüks içinde yaşayan bürokrat burjuvazi ve son teknoloji nükleer ve uzay silahlarını parlatan bir 'süper güç'...1980'lerin ilk yarısında, SSCB ve Doğu Bloku'nun hali-pür melalini özetleyen fotoğraf kareleri bunlardı!

-X-

1985'e gelindiğinde statükocu siyasetin kaynaklandığı bürokrat burjuvazi büyük oranda güçten düşerek iradesizleşmiş; yeni burjuvazi içte genişleyen ekonomik ve siyasi temeli, dışta uluslararası destekçileri olan bir güç odağı olarak sivrilmiş; kitleler yoksulluk ve yoksunluğun kaynağı olarak gördüğü bürokrat burjuvaziden uzaklaşarak, yüzünü değişimin bayraktarı olarak gördüğü yeni burjuvaziye dönmüştü.

Gorbaçov, değişim bayrağını dalgalandıran yeni burjuvazinin yüzü olarak tarih sahnesine çıktı. Ona biçilen tarihsel misyon, uzatmalı karşı-devrimde son noktayı koymak, yeni burjuvazi adına, eski devletle iç içe geçen bürokratik burjuvaziyi tasfiye ederek SSCB'nin (dolayısıyla Rusya'nın) merkezinde durduğu sosyal emperyalist dünyayı bütünlüklü biçimde (ve yine hegemon bir aktör olarak) yeni emperyalist düzenle kaynaştırmaktı. Buna göre bir yandan sistem siyasi, ekonomik, askeri vd. açılardan yeniden yapılanma (perestroika) sürecine tabi tutularak neo-liberal (programı) dalgayı emebilecek bir esnekliğe kavuşturulacaktı. Diğer yandan ise bu süreçte alınan mesafeye bağlı olarak baraj kapakları kontrollü biçimde açılacak; neo-liberal dalganın içeri girerek dönüşen, esnekleşen yapıyla kaynaşması; güçten düşen (Sovyet) Rus emperyalizminin bu yolla beslenip, güçlendirilmesi ve 'eski' günlerdeki gibi dünya sistemini yönlendiren bir güç olarak yoluna devam etmesi sağlanacaktı!

-XI-

Gorbaçov 1985 Mart'ında yapılan SBKP MK Genel Kurulu tarafından genel sekreter olarak atandı. Ve atanır atanmaz parti ve devletin yönetici kademelerinde geniş bir 'temizlik' harekatına girişti. Eski mekanizmaya ve siyaset anlayışına göre şekillenmiş tüm kadroları hızla tasfiye ede-

rek kendi kadrolarını işbaşına getirdi. Gorbaçov, bu 'kan değişimini' şöyle anlatıyor:

Toplumumuz değişiklikler için olgunlaşmıştır ve bu değişikliklerin yolu açılmıştır.

Bu değişiklikler kadrolarda belli yer değiştirmeleri de gerekli kılmaktadır. Bu yer değiştirmeler gerek partinin merkez komitesinde, gerekse de hükümette yapılmıştır. Geçmiş yıllarda duruma ilişkin bir sezgi ve yapılması gerekenler konusunda yeni düşünceler geliştirmiş olan yeni elemanlar yöneticiliklere getirilmişlerdir. 1985 Mart'ından sonra partinin yönetimi yenilendi ve 1985 Nisanı'ndaki toplantısında yeni bir eylem planı üzerine görüşüldü. Bir kez daha yinelemek isterim ki, bu bir ilham ya da vahiy ürünü değildi, toplumumuzdaki değişikliklere ilişkin nesnel zorunluluğun kavranmasıydı ve toplumun yenileştirilmesiyle, gelişmesinin hızlandırılması bu zorunluluk temelinde saptandı. Bu arada şunu da belirteyim; Merkez Komitesine ve hükümete giren yeni yoldaşların çoğu, temelde uygulanan pratik çalışmaların o olağanüstü okulundan gelmedir. Böylece gerek alt düzeyde gerekse de daha üst düzeyde deneyimden ve gerçekliğin çözümlenmesinden oluşan yeni bir bireşimden yararlanabilme olanağı doğmuştur."(2)

-XII-

Dönüşüm sürecinin hangi çizgileri takip edeceği 1985 Nisanındaki (büyük oranda reorganize edilmiş) MK. toplantısında oluşturulan eylem planında anahatlarıyla belirlendi. İlk hedef tüm parti ve devlet mekanizmasının eylem

planında konulan temel çizgilere uygun biçimde reorganize edilmesiydi. Reorganizasyon süreci aynı zamanda belirlenen çizginin ayrıntılandırılması ve bir stratejiye dönüştürülerek derinleştirilmesiyle iç içe geçecekti. Bu hedefe 1986 Şubat'ında gerçekleşen 27. Parti Kongresi ile birlikte esas olarak ulaşıldı. Yeni strateji anahatlarıyla olgunlaşmış, güçler bu stratejiye uygun hale getirilerek 27. Parti Kongresi ile bu çerçeve resmileştirilmişti. Böylece, ilk kritik eşik aşılmış oldu.

Oluşturulan dönüşüm stratejisi iç içe geçen üç ana halkadan oluşuyordu:

Birinci halka, kapitalizm-sosyalizm karşıtlığının 'geleneksel' kavranışını köklü biçimde değiştirmeyi öneren ideolojik - teorik halkaydı. Buna göre sosyalizm-kapitalizm karşıtlığını önceleyecek, iki sistemi ortak bir temelde birleştirecek bir bağlam olmalıydı. Bu bağlamı tarif eden ideolojik-teorik halka 'Yeni Düşünce Sistemi' olarak kodlandı. 'Yeni Düşünce'ye göre;

İdeolojiler ve sınıflar arasındaki mücadele ve çıkar farklılıklarını önceleyen, tüm insanlığı tek bir paydada birleştiren yeni bir eşik ortaya çıkmıştı. Bu eşik insanlığın topyekün yok oluşunu mümkün hale getiren 'nükleer felaket'ti. Ayrımsız bütün insanlığı tehdit eden bu olasılık sorun ve ilişkileri yeni bir biçimde değerlendirmeyi zorunlu hale getirerek 'Yeni Düşünce Sistemi'ni koşulluyordu!

Bilimsel ve ekonomik gelişmenin ulaştığı düzey, hangi sistemle yönetilirse yönetilsin, tüm ülkeleri birbiriyle yakınlaştırıyor, etkileşime sokuyor, ortak bir çıkar temeli yaratıyordu!

Sistemler arası mücadeleyi sınıf mücadelesinin bir biçimi olarak gören yaklaşım bu yeni duruma uymuyordu. Sistemler arası mücadeleye son verilmeli; her ülkenin halkı hangi

sistemde yaşayacağına kendi gerçekliği ve siyasi tercihleri temelinde karar vermeliydi.

Hangi sistemle yönetildiğinden bağımsız olarak tüm ülkelerin insanlığın genel çıkarları temelinde ekonomik, siyasi, kültürel olarak işbirliğine gireceği, 'eşit' ilişkiler kurabileceği bir uluslararası sistem oluşturulmalıydı!

Bu yumuşamaya paralel olarak nükleer tüm silahlar ortadan kaldırılmalı; tüm ülkeleri aynı anda içine alan ortak bir güvenlik ağı ve stratejisi oluşturulmalıydı. Büyük 'terör' hareketleri, uluslararası güvenliği tehdit eden yerel savaşlar, uluslararası mafya, insan kaçakçılığı ve göç, salgın hastalıklar gibi küresel güvenlik sorunları bu ortak zeminde ve işbirliği halinde çözülmeliydi.

Almanya, Afganistan, Filistin gibi sorunlar da bu bağlamda ele alınmalı, ortak güvenlik stratejisine bağlı olarak ilgili halklarca çözüme kavuşturulmalıydı!

İkinci halka, ekonomik yapının reorganizasyonuydu. Perestroika (yeniden yapılanma) ismi ile popülerleşen bu düzenlemelerle birlikte devletçi modelden köklü biçimde kopularak büyük oranda kapitalist esas ve biçimler temelinde örgütlenmiş karma bir sisteme geçiliyordu. Buna göre;

Ekonomi kapitalist ilkeler temelinde işleyen (karlılık, rekabet, para ekonomisi vs.) özerk (büyük oranda bağımsız) birimler olarak örgütlenecek 'özyönetim' temelinde yönetilecekti!

Ekonomik birimler ve kesimler arasındaki ilişki piyasa zemininde kurulacaktı!

Devletin ekonomik süreçteki rolü genel yönetim sorunlarıyla sınırlanacaktı. Piyasayı açıp-kapatacak; kredi sistemi aracılığıyla kesimler arasındaki ilişki ve geçişleri, ekonominin yönünü belirleyecekti vb.

Gölge üretim, gölge pazar gibi paralel ekonomi alanları (mücadele adı altında!) yasallaştırılacaktı. (Kayıt altına alınacak, böylece denetim ve vergiye tabi hale getirilecekti!) Böylece (tüm ekonominin %'20-25'ini kaplayan) özel kapitalist işletmeler sistemin organik bir bileşeni haline getiriliyordu. Dahası, atıl toprakların, binaların, kaynakların değerlendirilmesi, temel ihtiyaçların giderilmesi adı altında başka bir dizi olanak ve alan da yeni burjuvaziye hibe edildi.

Yabancı sermayenin etkinlik alanı genişletildi. Uluslararası tekellere ürünlerini rahatça pazarlama, devletle ortak biçimde ve özel koşullarda üretim ve pazarlama; mal ve sermaye akışını (geliş-gidiş) güvenceye alıp hızlandıracak gümrük ve finans olanakları tanındı.

Üçüncü halka, Glastnost (açıklık) adıyla kodlanan siyaset alanının reorganizasyonuydu. Glastnost'un üç temel hedefi vardı:

Siyaset mekanizması köklü biçimde değiştirilerek yeni burjuvazinin iktidarının sağlamlaştırılması ve tasfiye edilen bürokrat burjuva kesimlerin geri dönüş yollarının tamamen kapatılması hedefleniyordu.

Bürokrat burjuvazinin ihtiyaçları ve statükocu siyasete uygun biçimde şekillenmiş olan eski-hantal siyaset mekanizması yeni koşul, güç ve dinamikleri kapsayıp emebilecek esnekliğe sahip, normlara dayalı (bir çeşit burjuva demokrasisi/diktatörlüğü) bir siyaset mekanizması isteniyordu.

Kitlelerin bürokrat burjuvaziye karşı tepkilerinin eleştiri, özeleştiri demokrasi, özgürlük gibi kavramların demogojik biçimde kullanılması yoluyla maniple edilmesi amaçlanıyordu. Böylece kitle bilincine yer etmiş sosyal-adaletçi damar dumura uğratılacak, yeni burjuvazinin iktidarına toplumsal rıza üretilerek, gerilimleri boşaltacak bir mekanizma elde edilmiş olacaktı.

-XIII-

Yeni burjuvazinin iktidarı ele alma; sosyal - emperyalizmi emperyalist kapitalizmle kaynaştırarak yeni bir formda canlandırma planı ana hatlarıyla böyleydi...

Ne var ki bu plan, Garbaçov'un karizmatik liderliği ve hiperaktif siyaseti sayesinde çok ses getirse de başarılı olamadı. Bu imkansızdı. Zira çıkardığı tüm gürültüye rağmen gerçeklik zemininden yoksundu! Çoktan ölmüş olan sistemi (Çin, Yugoslav, Çekoslovak ve Macar deneyimlerinin çeşitli yönlerden ve eklektik biçimde okunmasından çıkarılan bir reçeteye dayanarak) iyileştirebileceğini, hayata döndürebileceğini umuyordu. Referans aldığı deneyimler, kendi koşulları ve dinamiklerinin ürünüydü. Kendi gerçeklikleri içinde süreci okumuş ve makas değiştirerek, emperyalist-kapitalist (neo-liberal) açılıma az ya da çok uyum göstermişlerdi. SSCB ise bürokratik-hantal yapısıyla yerinde saymış, küçük nefes aralıkları yaratmaktan öteye geçememişti. Statükocu bir bağnazlıkla devletçi ve ulusalcı yapısını korumuş ve tam da bu nedenle kendisinin engeli haline gelerek yapısal krize tutulmuştu. Yapısal krize tutularak tüm manevra alanını tükettiği anda tek bir çıkış yolu kalmıştı. O da kendini reddetmek! Yeni burjuvazinin anlayamadığı buydu. O iktidara gelmenin özgüveni, değişim arzusu ve oportünist bir iyimserlikle bir manevra aralığı yaratabileceğini; sistemin geleneksel konumu ve gücünü koruyarak yumuşak bir geçişle neo-liberal programa eklemlenebileceğini düşünüyordu!

ABD önderliğindeki emperyalist-kapitalist cephe bu planın gerçek üstü niteliğini hemencecik kavramış, rakibinin son çırpınışını hızlandırmak için ellerini ovuşturmaya başlamıştı! Öyle ya, rakibini ekarte etmek, yutmak söz konusu iken, onunla uzlaşmak, ona manevra imkanı sunmak pek akıllıca olmazdı.

Emperyalist-kapitalist cephenin 'karşı-planı' oldukça basitti. Bir yandan Garbaçov'un 'cesur adımları' övülüp teşvik edildi. Diğer yandan ise kuşatma son haddine kadar daraltıldı. Böylece başarısızlık ve hayal kırıklığının etkisi büyütülerek, ivmesini yitirmeye başlayan emperyalist-kapitalizme genişleme ve derinleşme için 'yeni' alanlar ve 'kazanma' duygusundan beslenen bir özgüven aşılanacaktı.

Sonuçları görmek için fazla beklemek gerekmedi. Garbaçov'un planı yaşam karşısında tutunamadı. Durumun iyileşmesi bir yana, hemen her alanda gerileme ve çözülme hız kazanıyordu. Sistem bir yaşam (değişim) belirtisi göstermiyordu. Özel ekonominin hızla genişleyerek neo-liberal dalgayla kaynaşması; neo-liberal dalganın önüne gelen tüm engelleri yıkıp, sürükleyerek yeni burjuvazinin kontrolünü kaybetmesini koşullaması; doğu ve Baltık cumhuriyetlerinde milliyetçi hareketlenmelerin yükselmesi; Doğu Avrupa başta gelmek üzere sosyal emperyalist etki altındaki ülke ve bölgelerde 'Batı'ya yakınlaşma ve sosyal-emperyalist eksenden kopma yönelim ve isteklerinin açıkça çoğalması; birçok silahlanma projesinin finansman sorunu nedeniyle iptal edilmesi, ABD'ye dönük karşılıklı silahsızlanma çağrılarının fiilen tek taraflı silahsızlanma biçimine bürünmesi ve daha bir dizi örnek, bu gerçeğin dışavurumları olarak ortaya çıkıyordu.

Sonuç olarak, 1988'e gelindiğinde sosyal emperyalizmi yeni bir formda canlandırma planları sönmüş, çöküş ufukta görünmeye başlamıştı. Garbaçov, Zülfü Livaneli'ye verdiği röportajda o dönemeçten şöyle bahsediyordu:

> *'86'da... Sistemi düzeltebileceğimizi düşünüyordum. Bu da benim ütopyamdı. Ancak 1988'deki parti kongresinde demokrasinin genişletilmesi, siyasi, ekonomik ve manevi çoğulculuğun tanınması, siyasi reformun gerekli oldu-*

ğu fikri açıklık kazandı. Bu, kendi hayallerimden ayrılmam anlamına geliyordu."(3)

-XIV-

Çöküş 'zayıf halka'lardan, (yani Doğu Avrupa'dan) başlayarak merkeze doğru ilerledi!

Sosyal-emperyalist merkezin yapısal krizin etkisiyle içe dönemsi, bağımlı çevre üzerindeki kontrol yeteneğini büyük oranda zayıflatmıştı.

Doğu Avrupa'da iktidarda olan bürokrat burjuva kesimler; emperyalist-kapitalist merkezlerin desteğiyle gelişip serpilen yeni burjuva kesimler karşısında gerilemiş, iradesizleşmiş ya da uzlaşmışlardı. Çoğunlukla kabuğa dönüşmüşlerdi. Bu ülkelerdeki işçi emekçi kitlelerin büyük bölümü burjuva-bürokratik rejimin baskısı altında geçirdiği yıllar boyunca sinik bir çehre kazanmış, siyasi duyargalarını yitirmişlerdi. Halen hareket halinde olan, duyargalarını koruyan küçük bir bölümü ise bürokratik-burjuvazinin baskı ve sömürüsüne karşı duyduğu tepkiyi (tek örgütlü muhalefet odağı olan) yeni burjuvazi arkasında saflaşarak dışa vuruyordu. [031]

[031] Sık sık oldukça ironik bir görüntü ortaya çıkıyordu! Daha çok 'sömürü hakkı' ve serbestisi isteğini özgürlük talebiyle örten yeni burjuvaziler, işçi-emekçileri, sömürüye karşı olduğunu söyleyerek onları ezen bürokratik burjuva rejimlere karşı örgütleyerek harekete geçiriyor, kendi sömürü iktidarı için payanda haline getiriyordu. En ironik örneklerinden biri, Polonya'daki Dayanışma Sendikası'ydı. Yeni burjuva kesimler tarafından yönlendirilip emperyalist-kapitalistler tarafından teşvik edilen işçiler, ülkenin dört bir yanında örgütlenmiş ve 1981'de iktidarı masaya oturmaya, kendisini tanımaya mecbur bırakmıştı. Görüntü oldukça ironikti! İşçi devleti kapitalistler tarafından örgütlenip harekete geçirilen işçiler tarafından kapitalizme doğru zorlanıyordu. Bu, her şey bir yana, bu rejimlerin işçi-emekçilere ne kadar yabancılaştığını göstermesi bakımından oldukça çarpıcıdır.
Doğu Almanya'nın Batı Almanya ile birleşmesinin ya da Çekoslovakya'nın Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak bölünmesi tartışması gibi süreçleri özelleştiren ayırıcı çizgiler olsa da, Macaristan kalıbı genel çerçeve hakkında fikir verir.

Gorbaçov Planı'nın akamete uğraması bu ülkelerin yeni burjuvazileri için işaret sayıldı! Artık geri dönüş yoktu! Rejimleri değiştirmek, iktidarı ele alarak 'Batı' ile birleşmek için harekete geçtiler.

Önceleri çeşitli 'sivil toplum örgüt ya da inisiyatifleri' biçiminde ortaya çıkarak burjuva değişim talebini yükselten bu kesimler, çok geçmeden siyasi partilere dönüşmeye başladılar. Tüm örneklerin kendine özgü çizgileri olmakla birlikte Macaristan deneyimine tipik (kalıp) bir örnek olarak yakından bakmak, sürecin ana hatlarıyla anlaşılması açısından yararlı olabilir.

Yeni burjuvazinin su yüzüne çıkarak burjuva değişim talebini çeşitli yönlerden dışa vurmasını; 'topluma temas ederek' burjuva değişim talebine dayanak üretmesini sağlayan 'sivil toplum' inisiyatif ve örgütleri 1985 sonrasında Macaristan'da da hızla çoğalmaya başlamıştı. Gorbaçov planının akamete uğraması, emperyalistlerin teşviki ve iktidardaki bürokratik burjuvazinin zımni onayıyla harekete geçen bir dizi 'sivil inisiyatif, aydın ve kanaat önderleri' 1988 Eylül'ünde Macaristan Demokratik Formu (MDF)'nu kurdular. Hızla örgütlenerek hem Macaristan'da hem de yurt dışında büyük bir popülarite kazanan MDF, kurulduktan iki ay sonra, yani 1988 Kasım'ında iktidar tarafından tanınmış ve iktidarın 'rakip siyasi partilere resmen izin verme niyetinde' olduğunu açıklamasına vesile olmuştu. Bu açıdan Macaristan'daki rejim değişikliğinin 1988 Eylül'ünde MDF'nin kuruluşuyla başladığını söylemek mümkün. Rakip siyasi partilere izin veren yasa 1989 Ocak'ında meclisten geçti. Nisan 1989'da iktidarda bulunan Macaristan Komünist Partisi (MKP)'nin Politbürosu istifa ederek yerini değişim sürecini yönetecek ekibe bıraktı. İlk çok partili seçim 1989 yazında yapıldı. MKP hala birinci partiydi ama hızla geriliyor ve MDF'nin merkezde durduğu 'burjuva' siyasi güçler hızla büyüyor,

öne çıkıyordu. 1989 Eylül'ünde (diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de kendine özgü biçimlerde benzer bir mekanizma kurulmuştu!) yuvarlak masa toplantıları olarak popülerleşen (belli başlı parti, aydın, kitle örgütü temsilcilerinin (vs.) bir araya gelerek rejim ve iktidar değişimi için yol haritalarının oluşturulduğu, yeni rejimin temel prensiplerinin belirlendiği) müzakereler başladı. Bu toplantıların ürünü olarak Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin ismi Macaristan Cumhuriyeti olarak değiştirildi. 'Ekonomik çoğulculuk' adı altında kapitalist ilişki ve üretim biçimleri tanınarak yasallaştırıldı. Macaristan Sosyalist Partisi ismini Macaristan Komünist Partisi olarak değiştirerek Marksizm-Leninizm'e bağlılıktan resmen vazgeçtiğini açıkladı. 'Tarafsız' bir uluslararası siyaset izleneceği, batı ile ilişkilerin 'iyileştirileceği' ilan edildi. vs. vb. İktidar değişiminde son nokta 1990 Aralık seçimleriyle konuldu. MDF'nin büyük farkla birinci geldiği seçimler sonucunda 'yeni - burjuvazi' resmen iktidarı devralarak 'değişim' sürecini 'sağ-salim' nihayete erdirmiş oldu.

***

Geçiş süreci, Doğu Avrupa'nın büyük bölümünde Macaristan kalıbına paralel biçimlerde uzlaşma yoluyla, bir iktidar gerilimine yol açmadan aşılırken, tek istisna Romanya'da yaşandı. Bu istisnaya kısaca göz atmak, tablonun tam olarak anlaşabilmesi açısından yararlı olabilir.

'Değişim dalgası' diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi Romanya'ya da ulaşmış, harekete geçen yeni 'burjuva kesimler, parti ve devlet aygıtını uzlaşma yoluyla iktidar değişimini kabul etmeye 'ikna' etmek istemişti. Ne varki diğer Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak, parti ve devlet organları üzerindeki etkinliğini sürdüren Çavuşesku ve ekibi iktidar değişikliğine yanaşmamış; (yeni burjuva kesimlere yeni ta-

vizler vermeyi öngören bir) reform programı ile yetinmekte ısrar etmişti.

Çavuşesku'nun bu tutumu üzerine yeni burjuva kesimler ve emperyalist kapitalistler baskıyı artırarak işbirlikçileri aracılığıyla parti ve devlet aygıtının hemen tüm organ ve kademelerinde fiili bir bölünmeye yol açtı. Parti ve devletin üst-idari kesimlerinin çoğunluğu Çavuşesku ile birlikte statüko cephesinde kalırken, orta ve alt kademeler esas olarak değişim cephesinin etkisi altındaydılar. İstihbarat aygıtının ağırlıklı bölümü Çavuşesku'dan yana dururken, ekonomi aygıtının büyük bölümü değişim cephesinin yanındaydı. En kritik güçlerden biri olarak ordu, başlarda bu saflaşmanın dışında sessiz kalmayı tercih etmişti.

Değişim cephesi Çavuşesku ve ekibini geri çekilmeye zorlamak amacıyla hemen tüm alanlarda harekete geçerek 'sabotaj' eylemlerine girişti. Devlet işleyişini yavaşlatıyor, zaten kötü durumda olan ekonomiyi felç ediyor, üstüne üstlük durumun kötüleşmesini kitleleri değişim cephesi arkasında saflaştırmak ve sokağa dökmek için değerlendiriyordu.

Çavuşesku, bu hamlelere karşı hamlelerle yanıt verdi. İstihbarat aygıtını harekete geçirerek yeni bir 'temizlik' ve 'tasfiye' harekatı başlattı..

Romanya'ın birçok yerinde değişim karşıtları ve taraftarlarının gösterilerine rastlamak mümkündü! Süreç gittikçe çetrefilli hale geliyor, iç savaş senaryoları konuşuluyordu. Ne var ki ordunun safını belli etmesiyle birlikte her şey bir anda açıklığa kavuştu! Sosyal emperyalist destek ve kontrolün kalkması ve Doğu Avrupa'yı saran karşı devrimci cereyan, orduyu da etkisi altına almış emperyalist ve kapitalist güçlerin teşvikiyle ağırlığını değişim cephesinden yana koymasına yol açmıştı. Ordunun değişim cephesine geçmesiyle birlikte, başta istihbarat olmak üzere Çavuşesku ile hareket eden kesimlerin büyük bölümü bir anda saf değiştirerek Ça-

vuşesku'nun arkasını boşalttılar. Böylece statüko bloğu bir anda çöktü. Çavuşesku, ordu tarafında tutuklanarak idam edildi. Onun yanında kalan küçük bir kesim ise çeşitli biçimlerde cezalandırılarak tasfiye edildi. Böylece biraz 'ite-kaka' biçimde olsa da Romanya da Doğu Avrupa'daki değişim kervanına katılmış oldu.

***

Birkaç yıl öncesine kadar umutla dillendirilen 'sosyal-emperyalizmi' canlandırma hayalleri 1990'a gelindiğinde kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu! Dahası, SSCB'nin kendisi bile tartışma konusu haline gelmişti.

Sosyal emperyalist sistemin 'dış duvarları' çöküp, merkezin etrafı boşaldıkça, sistemi ayakta tutan ve uzun süredir çürüyerek içi boşalmış olan siyasi, ideolojik, ekonomik ve örgütsel kolonlar da çökmeye başladı.

Birliğe bağlı on beş cumhuriyetin altısı (Estonya, Letonya, Litvanya, Ermenistan, Moldova ve Gürcistan) SSCB'nin dağıtılarak, her ülkenin kendi yolunu çizmesini talep ederken; Rusya, Doğu Cumhuriyetleri ve kısmen Ukrayna, birliğin daha esnek bir yapıya kavuşturularak devamından yana eğilim gösteriyor; ama birliğin ve birlik ülkelerinin siyasi ve ekonomik çerçevesinin ne olacağı konusunda farklılıklar taşıyorlardı. Bir kısmı mevcut Sovyet sisteminin siyasi çoğulculukla takviye edilerek, ekonomik-siyasi yapının (Çin tipi) bir 'sosyal-kapitalizm' yönünde radikal biçimde reorganize edilmesini isterken, diğer bir kesim bunun bir çözüm olmayacağını ve tipik kapitalizme dönmenin en doğru yol olduğunu savunuyordu! Bu iki eğilimin (ve versiyonlarının) ülkeler arasında olduğu gibi, ülkeler içinde de temsilcileri vardı. Dahası birlik tarafında duran ülkelerde de ayrılıkçı görüşler gittikçe güçlenen bir eğilimdi. Kısacası karmaşık, belirsiz bir tablo söz konusuydu.

Kasım 1990'da Rusya'nın inisiyatifi ile hazırlanan Birlik Antlaşması, cumhuriyetlerin bağımsızlık alanlarını önceki döneme göre önemli oranda genişletse de kimseyi tatmin etmemişti. Bunun üzerine Rusya (ve destekçileri) bu anlaşmanın kapsamının biraz daha genişletilmesini ve SSCB'nin sürdürülüp sürdürülmemesi konusu ile birlikte referanduma sunulmasını önerdiler. Bu açık bir taktikti. Birlik yanlısı cumhuriyetlerin ağırlıkta olmasından hareket eden Ruslar, referandumda birlik seçeneğinin kabul göreceğini ve böylece ayrılıkçı ülkelerdeki (o ülkelerde ayrılma oyları daha çok çıksa da) itirazları bastırabilecek bir meşruiyet zemini elde edeceğini hesaplıyordu. Çoktan yüzünü Avrupa ve Amerika'ya dönmüş, Doğu Avrupa trenine bağlanmak için sabırsızlanan bu ülkeleri elde tutabilmenin başka yolu görünmüyordu! Ne var ki ayrılıkçılar bu oyuna gelmediler. Altı cumhuriyet referandumu boykot edeceğini açıkladı. Bu ülkeler, UKKTH ilkesinin tam olarak uygulanarak, her ülke halkının kendi kaderini kendi içinde 'özgürce' düzenleyeceği referandumlarla karara bağlanmasını talep ettiler. Birlik çapında düzenlenecek referandumla halkların iradesinin gasp edilmesini gayrı meşru bir girişim olarak mahkum ettiler.

Altı cumhuriyetin görüşü Birlik yönetiminde karşılık bulmadı ve ilan edilen referandum 1991 Mart'ında gerçekleşti. Referandum ilan edildiği gibi altı cumhuriyette boykot edildi. Halkların %'56'sı birliğin sürdürülmesi ve yeni birlik antlaşmasına onay verirken % 44'ü reddetti. Birlik seçeneği onaylanmıştı ama bu oldukça tartışmalıydı! Birincisi, aradaki oran çok azdı ve boykotçu cumhuriyetlerle birlikte düşünüldüğünde bu fark daha da tartışmalı görünüyordu. İkincisi, referanduma katılım bazı yerlerde belirgin şekilde düşüktü. Bu durum verilen onayın değerini daha da düşürüyordu. Ve üçüncüsü, birlik taraftarları kendi içinde bir dizi çelişki taşıyan kararsız bir koalisyonken, ayrılıkçılar büyük oranda em-

peryalist ve kapitalist cepheye entegre olmak isteyen güçlerden oluşuyordu. Yani, karşı cepheye göre daha homojen ve 'sağlam' uluslararası dayanaklara sahiplerdi! Mesela, birlik taraftarları arasında 'sosyal-kapitalizm' yanlısı eğilimin baskın olması, kapitalizme geçme taraftarlarını (batı tipi klasik kapitalist model anlamında) birlik konusunda da tereddüte düşürüyordu. Ve siyasi ve ekonomik tercihleri açısından karşı cepheye eğilim gösteriyorlardı. Sözün özü referandum süreci açmak, çözmek bir yana krizi derinleştirmişti.

1991 yılının Temmuz, ayında yani referandumdan birkaç ay sonra yapılan SBKP MK'nın program toplantısında Birlik sorunu da dâhil 'Sovyet sistemi' bir bütün olarak masaya yatırılmıştı. Gorbaçov, bu toplantı ile ilgili şunları söylüyordu:

> *"Ben de Temmuz 1991'deki komünist parti programı tasarısının görüşüldüğü merkez komitesi toplantısında çok açık ve net bir şekilde, Lenin'in yolundan giderek, kendi tecrübelerimize ve dünyadaki gelişmelere dayanarak, Lenin'in yaptığını yapmamız gerektiğini söyledim, yani yaptıklarımızı çok farklı bir bakış açısıyla değerlendirmemiz gerektiğini vurguladım."4*

Gorbaçov, büyük bir pervasızlıkla, Lenin'i referans göstererek (kurucusu olduğu ülke ve parti) SSCB ve SBKP'yi bütün devrimci mirası ile birlikte mezara gömme çağrısı yapıyordu! Daha ironik olanı, bu pervasızlığa itiraz edecek (birkaç belirsiz homurtu dışında) doğru dürüst kimse çıkmazken, cenazeyi yağmalamak için ellerini ovuşturan bir sürü (parti ve devlet yöneticisi kimliği taşıyan) nebbaş sırada bekliyordu. Başlarında da ağzından salyalar akıtarak ABD'yi ve yaşam tarzını övmesiyle tanınan Yeltsin vardı!

Birliğin her yanını histerik bir ruh hali kapladı.

Küçük gruplar önce 'rejim karşıtı' gösteriler yapıyor, sonra da yağmaya girişiyordu. Polis ve askerler bazen müdahale ediyor bazen izlemekle yetiniyor, bazen de onlara katılıyordu.

Bu kargaşa halinin arka fonunda daha travmatik bir görüntü vardı. Dünya tarihine yön veren; 20. yüzyıla damgasını vuran bir deneyime yol açan sovyet emekçileri bu nebbaş çetelerinin kendilerine hazırladığı geleceği korkuyla ama tepkisiz biçimde izliyorlardı.

1917 tersine dönmüş gibiydi!

1917'de emekçiler iktidarı ele almak için meydanları doldurduğunda burjuvalar evlerine kapanmış, perde aralarından sokakları kaplayan umudu korku ve kaygı ile izlemişlerdi.

1991'de emekçiler, çoktan çekildikleri o meydanların burjuva çeteleri tarafından ele geçirilmesini pencerelerinden izliyorlardı.

1917'de 'düş ekimi'yle aydınlanan meydanlar, emekçilerin çekilmesiyle solup sararmış ve şimdi 1991'de Yeltsin'in düş kırımı ile yeniden karanlıklara gömülüyordu!

Yeltsin, bir tankın üzerinde, çevresine topladığı 3-5 bin serseriyle komünist partisi binasını kuşattığında Lenin'in partisinden geriye sadece bir tabela kalmıştı. İçeride binayı kuşatanlardan kat kat fazla çalışan ve üye vardı. Ne var ki devrimci-komünist ruh ve bilinçleri yoktu! Binayı boşaltmaları istendiğinde itiraz etmeden eşyalarını kutulara yerleştirdiler ve çıkıp gittiler.

25 Aralık 1991'de Gorbaçov resmen istifa ederek yönetimi Yeltsin'e bıraktı. Yeltsin, öncesinde, yani 6 Kasım'da denetimi-yönetimi altında bulunan Rusya'da SBKP ve RFKP'nin faaliyetlerini yasaklamış ve dağıtılması talimatını vermişti. Gorbaçov'un sahneden çekilmesinin ardından tüm siyasal gücü elinde toplayan Yeltsin, şimdi de Sovyet Ordusu

ve güvenlik güçleri de dahil tüm devlet mekanizmasını da denetimine alıyor ve Rus devlet kurumları olarak reoraganize ediyordu. SSCB'nin varlığı, 31 Aralık 1991'de resmi olarak sona erdi.

SONSÖZ

SSCB ve Doğu Bloğu, 1991 yılında tarihe karıştı.

Çin, Vietnam, K. Kore gibi ülkeler ise 'etiketlerini korusalar da, uzun zaman önce girdikleri 'kapitalist yolda bir hayli mesafe aldılar. Emperyalist kapitalist dünyayla kendilerine özgü biçim ve yollarla kaynaştılar.

Küba, emperyalist dünyanın orta yerinde, karargâhın yanı başında devrimci bir mevzi olmayı sürdürse de, 'arafta kalma pozisyonunun ötesine geçemedi. Sosyalist dünya devriminin bir dinamiğine dönüşemedi.

***

Çöküşü, tüm dünyayı kaplayan bir ideolojik, politik, askeri, ekonomik saldırganlık dalgası takip etti. 'Yeni Dünya Düzeni'nin orduları her türlü yol ve araçla işçi sınıfı ve ezilenlerin mevzilerine saldırıya geçti. Tarihsel kazanımlarını yağmaladı, birikim ve bilincini yok ederek köksüzleştirmek için topyekûn bir kırım rejimi uyguladı.

Büyük anlatıların sonu gelmiş, sınıflar ve sınıflar mücadelesi tarihe karışmıştı! Kapitalizm, insan doğasıyla en uyumlu (öyle ya insan insanın kurduydu!) ve tek gerçekçi toplumsal düzen olduğunu göstermişti! Kapitalizmin tarihin sınırı olarak belirdiği yerde işçi sınıfı ve ezilenler (ve tabi ki devrimciler) geçmişi ve geleceği bir kenara bırakarak 'an'a

teslim olmalıydı. 'Yeni Dünya Düzeni'nde kapitalizm iç çelişkilerini aşacak, egemenler sorunları elbirliğiyle çözecek bir olgunluk kazanacaktı! Vb. vs.

***

Statükocu 'sosyalizm' geleneği içten içe çürüyerek karşıtına dönüşmekle kalmamış, çeşitli varyasyonlarıyla ilerici, devrimci, sosyalist tüm güçleri şu ya da bu oranda etkisi altına alarak bağışıklık sistemlerini zayıf düşürmüştü. Bunun içindir ki çöküş başlayıp karşı devrimci akım yükseldiğinde tasfiyeci virüs hızla yayılarak bu hareketlerin bünyesini sarabilmiş ve komaya sokabilmişti.

Devrimci güçlerin (çoğunluğu) ideolojik, teorik ve politik açılardan en dayanıksız kesimleri kısa sürede 'ex' olurken; akıntıya karşı durmaya çalışan görece daha dayanıklı kesimleri ise zayıf düşen bünyelerini güçlendiremedikleri, tasfiyeci virüsten arınamadıkları oranda ağır çekimde ölüme sürüklenmeye başladılar.

Tasfiyeci virüs, sosyalizmi yöntemsel temelinden koparark dejenere eden; ilkesel yönelimleri ve tarihsel akışın dinamiklerinden uzaklaştıran, sığlaştıran 'statükocu sosyalizm' kavrayışıydı. Bu kavrayış ulusalcı, endüstriyelci, erkek egemen, devletçi ve sınıfçı (sözün özü burjuva) yaklaşımları sosyalizme zerk ederek bozmuş, sosyalizm denemelerini ve hareketlerini karşıtına dönüştürmüştü.

Geçmişi idealize ederek bir gelecek alternatifi gibi sunmakta ısrar eden devrimcilere nazaran kapitalizmin zafer geçitleri kitlelere daha sahici ve etkileyici görünüyordu. Ve bu hiç de boş bir algı değildi...

Böylece işçi sınıfı ve ezilenler devrimci güçleri bir umut kaynağı ve pusula olarak görmeyi bırakarak 'an'ın karanlığına gömüldüler. Yönsüz ve savunmasız kaldılar. Ve devrimci-

ler, işçi sınıfı ve ezilenlere yabancılaşarak güç kaynaklarını yitirdiler. Çözülmeye yüz tuttular.

***

Emperyalist kapitalist sistem bu haliyle gerçekten de muzaffer görünüyordu. Pervasız bir özgüvenle dünyanın bir ucundan öbür ucuna akıyor; hizaya girmeyenleri hizaya sokuyor, akıllanmayanları eziyor, hemen tüm toplumsal süreçleri metalaştırarak sömürü çarkları arasında öğüterek barbarlığa can suyu taşıyordu.

Gücünün zirvesinde ve dizginlerinden boşalmış kapitalizm büyük bir hızla limitlerine ulaştı. Evrimleşerek olgunluk devresinden, yaşlılık ve ölüm devresine doğru sürüklendi. (Bu süreç başlı başına bir inceleme-değerlendirme konusu olduğu için burada girmek gerekli değil.) Kriz öğeleri üst üste yığılarak yapısal bir boyut kazanmaya, sistemik bir krize dönüşmeye başladı.

Kriz öğelerini yoğunlaştırarak sistemik düzeye sıçratan, emperyalist kapitalist sistemin tarihsel sınırlarını ortaya çıkararak mimleyen (önceki örnekleriyle paralel biçimde) iki önemli gelişme oldu...

Birincisi, 1995'ten itibaren emperyalist merkezlerde yükselişe geçen küreselleşme karşıtı hareketin Arnavutluk, Arjantin, gıda, göçmen, Yunanistan ayaklanmaları, Arap devrimleri ve direniş hareketleri, Kürt serhıldanı ve Filistin İntifadası, Latin Amerika'daki toplumsal hareketler, Uzak Asya'daki köylü gerilla savaşımları, emperyalist metropollerdeki işgal ve doğrudan demokrasi hareketleri gibi büyük kitle hareketleri ile ve ilerleyen dönemde gerçekleşen Rojava devrimi ile Haziran ayaklanması bunlara eklenerek aynı zincirleme süreç içinde kaynaşarak yeni bir dünya devrimci kabarışına dönüşmesiydi.

İkinci önemli gelişme ise 2008 dünya ekonomik kriziydi.

Emperyalistlerin ekonomik krizi aşmaya dönük tüm hamleleri sistemin sınırlarına çarparak geri tepti. Başarısızlığa uğradı. Kriz, küçük çıkış ve büyük kırılmalarla genel-istikrarlı bir hal kazanmış durumda. Şirketlerin iflası yerini ülkelerin topyekûn iflasına bıraktı. Ve gelecek hakkında kimse kesin bir şey söyleme cüretini gösteremiyor!

İşçi sınıfı ve ezilenlerin kapitalizm karşıtı öfke ve arayışları ise artmayı, yeni biçim ve boyutlar kazanmayı sürdürse de dönüp dolaşıp aynı sınıra dayanıyor. Yönsüzlük, program ve örgüt yoksunluğu bu hareketin önündeki objektif sınır ve kilit sorun olarak öne çıkıyor.

***

SSCB ve Doğu Bloku'nun dağıldığı, kapitalizmin 'nihai' zaferini ilan ettiği zamanların üzerinden 20 yıl geçti. 90'ların özgüven sahibi emperyalist-kapitalist sistemi artık yok. İşçi sınıfı ve ezileler ise üzerindeki ölü toprağını atarak yeni bir dünya arayışına çıkmış durumda... 'Büyük anlatıların sonu', 'Tarihin sonu' gibi lakırdılar çoktan unutuldu. Şimdilerde 'Kapitalizmin sonu mu?' sorusu daha popüler! 'Sınıfların ve sınıflar mücadelesinin sona erdiği' üzerine tartışmalar ise hiç ilgi çekmiyor. Ama emperyalist düşünce kuruluşları ve medyada çıkan değerlendirmelerde, yorumlarda 'sosyal patlama', 'ayaklanma ve işgal hareketleri' sıkça işlenen, gözde konular olarak göze çarpıyor!

Tarih adeta bas bas bağırıyor! Sosyalizmi yeniden sahneye çağırıyor. Ne var ki hareket yeni bir sosyalizm kavrayışının unsurlarını tek tek ve ham halde ortaya çıkarsa da bu çağrıya yanıt verecek yetenekte, tasfiyeci virüsten arınarak işçi sınıfı ve ezilenlere umut verebilecek bir 'gücü' ortaya çıkarabilmiş değil. Odaklanmamız gereken nokta burasıdır. Geçmiş deneyimin diyalektik olarak (içerilerek) inkar

edilerek, yeni bir mayalanmanın temeli haline getirilmesi bu sorunun çözümüne önemli bir katkı sunabilir. Sosyalist hareketi zayıf düşüren, karşıtına dönüştüren tasfiyeci virüs bünyeden atılarak yöntemsel öz yeniden canlandırılmalıdır. Böylece ilkesel yönelimler tarihsel akışın ortaya çıkardığı yeni sorun ve dinamikleri kapsayacak biçimde yenilenerek ayağa kaldırılabilir. Tarihin çağrısına yanıt verebilmek için buna mecburuz...

Çalışma boyunca buna özen göstermeye çalıştım.

Sosyalizmi çıkmaza sürükleyen idealist, metafizik, ekonomist, ulusalcı, devletçi, erkek egemen, endüstriyelci, türcü, sınıfçı yaklaşımların açmazlarına işaret etmeye; sosyalist birikim içindeki diyalektik, tarihselci, materyalist, enternasyonalist, ekolojik, sınıfsız, cinsiyetsiz, devletçi olmayan özü yüzeye çıkararak açımlamaya, yeni bir örgüt, politika, strateji ve teorik anlayışın malzemesi olarak öne sürmeye çalıştım.

Bunu başarabildim mi? Ya da ne kadar başarabildim?

Birlikte göreceğiz.

Kendi adıma başlangıçta bir damla olabildiysem, başarı sayacağım.

***

KAYNAKÇA GİRİŞ VE 1. BÖLÜM

1- Marks / Seçme Yapıtları-1 / sf. 607,608/ Sol Yayınları
2- Engels / Anti- Dühring / sf. 92 / Sol Yayınları
3- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 29, 30 / İnter Yayınları
4- Marks - Engels / Seçme Yazışmalar-2 / sf. 235,236 / SoYayınları
5- Engels / Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Gelişmesi / sf. 88, 89 / İnter Yayınları
6- İ. Wallerstein / Bildiğimiz Dünyanın Sonu / sf. 94, 95/ Meti Yayınları
7- Marks / Alman İdeolojisi / sf. 58, 59 / Sol Yayınları
8- Marks - Engels / Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri / sf. 183 / Sol Yayınları
9- Marks / Alman İdeolojisi / sf. 59, 60 / Sol Yayınları
10- age / sf. 58
11- A. Kollantai / Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu / sf. 34 / İnter Yayınları
12- Lenin / Aktaran Stalin, Leninizmin Sorunları / sf. 311, 312 / Sol Yayınları
13- Engels / Aktaran Lenin, Seçme Eserler-7 / sf. 27 / İnter Yayınları
14- Engels / age / sf. 28
15- Lenin / age / sf. 29
16- Marks / age / sf. 38
17- Marks / age / sf. 54
18- Lenin / Seçme Eserler- 6 / sf. 78, 79 / İnter Yayınları
19- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 58 / İnter Yayınları
20- Lenin / Aktaran M. İ. Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 113 / Yordam Kitap
21- Lenin / age / sf. 113
22- Lenin / age / sf. 114
23- Marks / Aktaran Lenin, Seçme Eserler-7 / sf. 89 / İnter Yayınları
24- Lenin / age / sf. 29
25- Engels / age / sf. 73

26- Lenin / age / sf. 74
27- Lenin / age / sf. 63
28- Lenin / age / sf. 80,81
29- Mao / Aktaran Nepal'deki Devrimin Sorunları ve Olasılıklar / sf. 297, 298 / Kazanılacak Dünya Yayınları
30- Mao / Seçme Eserler-3 / sf. 125 / Kaynak Yayınları
31- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 281 / İnter Yayınları
32- Lenin / age / sf. 295
33- Lenin / age /sf. 104
34- Lenin / age / sf. 360
35- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 45 / İnter Yayınları
36- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 50 / İnter Yayınları
37- Lenin / Aktaran Stalin, Leninizmin Sorunları / sf. 105 / Sol Yayınları
38- Lenin / age / sf. 146
39- Lenin / age / sf. 148
40- Lenin / age / sf. 168
41- Lenin / Seçme Eserler-3 / sf. 474 / İnter Yayınları
42- Lenin / Aktaran Tony Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 83
43- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 63, 64 / İnter Yayınları
44- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 217, 218, 219 / İnter Yayınları
45- Lenin / age / sf. 257
46- Lenin / age / sf. 428, 429
47- Lenin / Aktaran Nepal'deki Devrimin Sorunları ve Olasılıklar / sf. 304 / Kazanılacak Dünya Yayınları
48- Rosa Lüksemburg / age / sf. 376
49- Lenin / Sol Komünizm / sf. 39, 40 / Sol Yayınları
50- Lenin / Marks - Engels-Marksizim / sf. 516 / Sol Yayınları
51- Lenin / AGE / sf. 518
52- Lenin / Anarşizm ve Anarkosendikalizm / sf. 409 / Sol Yayınları

53- Lenin / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 54 / Yordam Kitap
54- Lenin / age / sf. 54
55- Marks / age / sf. 61
56- Lenin / age / sf. 61
57- Marks-Engels / Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri / sf. 173 / Sol Yayınları
58- Marks- Engels/age / sf. 181
59- Marks- Engels / age / sf. 173
60- Marks / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf.45 / Yordam Kitap
61- Marks / age / sf. 45
62- Mark / age / sf. 61
63- Lenin / Aktaran Stalin, Leninizmin Sorunları / sf. 111 / Sol Yayınları
64- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 31/ İnter Yayınları
65- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 285 / İnter Yayınları
66- Lenin / age / sf. 289
67- Lenin / age / sf. 294, 295, 296
68- Lenin / age / sf. 301, 302
69- Lenin / age / sf. 304, 305
70- Lenin / age/ sf. 407
71- Lenin / Aktaran Tony Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 18
72- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 89 / İnter Yayınları
73- Lenin / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 49 / Yordam Kitap
74- Kominter Kararı / Aktaran age / sf. 50
75- Lenin / Emperyalizm / sf. 141 / Sol Yayınları
76- Lenin / Aktaran Oscar Lange, Sosyalizmin Yeni Meseleleri / sf. 26 / Sol Yayınları
77- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 74 / İnter Yayınları
78- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 113 / İnter

Yayınları
79- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 391 / İnter Yayınları
80- Lenin / Age / sf. 382, 383
81- Engels / Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Gelişmesi / sf. 88 /İnter Yayınları
82- Marks - Engels / Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi / sf. 30 / İnter Yayınları
83- Marks / Aktaran, Büyük Tartışma / sf. 47,48 / Everest Yayınları
84- Marks / age / sf. 144
85-Marks / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 82 Yordam Kitap
86- Marks / age / sf. 83
87- Marks / age / sf. 85
88- Marks / age / sf. 84
89- Engels / age / sf. 88
90- Marks / age / sf. 89
91- Engels / Anti-Dühring / sf. 271 / İnter Yayınları
92- Marks / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 98 / Yordam Kitap
93- Lenin / age / sf. 99
94- RKP (B) 10. Kongre Kararı / age / sf. 98, 99
95- Marks / Aktaran Ö. Laçiner, Sosyalizmin Bunalımı, Ne Yapmalıydık? / sf. 257, 258 / Birikim Yayınları
96- Buharin / Aktaran Hary Magdof, 21. Yüzyıl Eşiğinde Sosyalizm / sf. 43 / Belge Yayınları

2. BÖLÜM

1- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 48 / İnter Yayınları
2- Lenin / age / sf. 40

3- Lenin / age / sf. 314- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 158 / Yordam Kitap

5- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 99, 100 / İnter Yayınları
6- Lenin / age / sf. 219
7- Lenin / age / sf. 222
8- Lenin / age / sf. 257
9- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf.190 / Yordam Kitap
10- Feliks Çuyev / age / sf. 197
11- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 294 / İnter Yayınları
12- Lenin / age / sf. 343
13- Lenin / age / sf. 338
14- Lenin / age / sf. 356
15- Lenin / İşçi Sınıfı ve Köylülük / sf. 512 / Sol Yayınları
16- Lenin / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 116 / Yordam Kitap
17- Lenin /age / sf. 117
18- Lenin / Aktaran Tony Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 147
19- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 183 / Yordam Kitap
20- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 386 / İnter Yayınları
21- Ustrialov / Aktaran (Lenin) T.Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrim / sf. 180, 181
22- Lenin / age / sf. 180, 181
23- T Cliff / Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 169
24- Lenin / Age / sf. 171
25- T Cliff / age / sf.172
26- Lenin / age / sf. 183
27- Lenin / age / sf. 166
28- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 376 / İnter Yayınları
29- Lenin / age / sf. 380
30- Lenin / Seçme Eserler- 6 / sf. 78 / İnter Yayınları
31- Lenin / Aktaran M.İ Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 114 / Yordam Kitap
32- T Cliff / age / sf. 114
33- T Cliff / age / sf. 114
34- Lenin / Aydın Kesimi Üzerine / sf. 178

35- Lenin / Aktaran Stalin, Muhalefet Üzerine/ sf. 250 / İnter Yayınları
36- Mao / Aktaran Nepal'deki Devrimin Sorunları ve Olasılıklar / sf. 235 / Kazanılacak Dünya Yayınları
37- Mao / age / sf. 235

3. BÖLÜM

1- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 31 / İnter Yayınları
2- Lenin / Aktaran Tony Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 24
3- E.H.Carr / age / sf. 23
4- E.H.Carr / age / sf. 23
5- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 147 / İnter Yayınları
6- Lenin / Aktaran Tony Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 72
7- Lenin / age / sf. 72
8- Rosa Lüksemburg / Aktaran F.Claudin, Komintemden Kominforma-1 / sf.110 / Belge Yayınları
9- Marks / age / sf. 158, 159
10- Marks / age / sf. 159
11- M - Lenin / Aktaran Tony Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 72
12- Lenin / age / sf. 83
13- Komintern III. Kongre Kararları / Aktaran Marta Hernecker, Latin Amerika Solu / sf. 126 / Ceylan Yayınları
14- Dimitrov / Aktaran F.Claudin, Kominternden Kominformal / Belge Yayınları 258
15- Thorez / age / sf. 263
16- Kopeling / age / sf. 375
17- Molotov / age / sf. 370
18- Molotov / age / sf. 370
19- Molotov / age / sf. 370

20- FKP Tarihi / Aktaran age-cilt-2 / sf. 21, 22
21- de Goulle / age / sf. 26
22- Defense de la France - Le PCF dans la Resistance / AGE / sf. 29
23- de Goulle / age / sf. 32
24- Duclas / age / sf. 33, 34
25- Duclas / age / sf. 35
26- Thorez / age / sf. 41
27- de Goulle / age / sf. 42
28- Thorez / age / sf. 42
29- Volkan Yaraşır / Sokakta Politika / sf. 276
30- Kominform Belgeleri / Aktaran F. Claudin, Komiternden Kominforma-2 / sf. 110 / Belge Yayınları
31- Toglioatti / AGE / sf.92
32- Toglioatti / Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz! Dünya Komünist Hareketi Tartışma Belgeleri - Çin Belgeleri / sf. 215 / Bilim ve Sosyalizm Yayınları
33- İtalyan Komünist Partisi Programatik Deklorasyon Öğeleri / age / sf. 254
34- ÇKP Kuruluş Bildirgesi / Aktaran Philip Short, Mao Zedung, Bir Yaşam / sf. 126 / İthaki Yayınları
35- age / sf. 152
36- Stalin / Toplu Eserler-9 / sf. 194 / İnter Yayınları
37- Lenin / Aktaran F. Claudin, Komiternden Kominforma-1 / sf. 332 / Belge Yayınları
38- Komintern 4. Kongre Tezleri / age / sf. 329
39- Stalin / Toplu Eserler-9 / sf. 164 / İnter Yayınları
40- Han Su Yin / Sabah Tufanı-1 / sf. 114, 115 / Berfin Yayınları
41- Lenin / Seçme Eserler-6 / sf. 527, 528 / İnter Yayınları
42- Mao Zedung / Seçme Eserler-2 / sf. 312 / Kaynak Yayınları
43- Mao Zedung / Seçme Eserler-1 / sf. 348 / Kaynak Yayınları
44- Stalin / Toplu Eserler-9 / sf. 179 / İnter Yayınları
45- Han Su Yin / Sabah Tufanı-1 / sf. 266, 267 / Berfin Yayınları
46- Han Su Yin / age / sf. 327

47- Mao Zedung / Seçme Eserler-1 / sf. 205, 206 / Kaynak Yayınları
48- Kang Şeng-Mao Zedung / Seçme Eserler-6 / sf. 318 / Kaynak Yayınları
49- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 113, 114, 115 / Yordam Kitap
50- Han Su Yin / Sabah Tufanı-1 / sf. 128, 129 / Berfin Yayınları
51- Han Su Yin / age / sf. 540, 541
52- Mao Zedung / Seçme Eserler-6 / sf. 285 / Kaynak Yayınları
53- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 147 / İnter Yayınları
54- Lenin / Aktaran Stalin, Muhalefet Üzerine / sf. 252 / İnter Yayınları

4. BÖLÜM

1- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 368 / İnter Yayınları
2- Lenin / age / sf. 362, 363
3- Lenin / Aktaran Moshe Lewin, Sovyet Yüzyılı / sf. 43 / İletişim Yayınları
4- Lenin / Ulusal Politika ve Proleter Enternasyonalizminin Sorunları / sf. 197 / İnter Yayınları
5- Lenin / age / sf. 201
6- Lenin / Aktaran M. İ. Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 130 / Yordam Kitap
7- Troçki / age / sf. 132
8- Stalin / Leninizmin Temelleri, Muhalefet Üzerine / sf. 246 / İnter Yayınları
9- Zinovyev / Aktaran M. İ. Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 141 / Yordam Kitap
10- Mao Zedung / Seçme Eserler-6 / sf. 71 / Kaynak Yayınları
11- Mao Zedung / age / sf. 175
12- Mao Zedung / Seçme Eserler-5 / sf. 502 / Kaynak Yayınları

13- Lenin / Aktaran T. Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 18
14- Lenin / Proleter Devrim ve Dönek Kautsky / sf. 147 / İnter Yayınları
15- Lenin / Aktaran Stalin, Muhalefet Üzerine / sf. 252 / İnter Yayınları
16- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 314 / İnter Yayınları
17- HKK Kararnamesi-Çağrı / Aktaran F. Claudin, Komintemden Kominforma-1 / sf. 325 / Belge Yayınları
18- Stalin / Aktaran Moshe Lewin, Sovyet Yüzyılı / sf. 34, 35 / İletişim Yayınları
19- Lenin / age / sf. 43
20- Lenin / Ulusal Politika ve Proleter Enternasyonalizminin Sorunları / sf. 197 / İnter Yayınları
21- Lenin / age / sf. 201
22- Rakovski / Aktaran Moshe Lewin / Sovyet Yüzyılı / sf. 40 / İletişim Yayınları
23- Narbutabekov / Aktaran F. Claudin, Komintemden Kominforma-1 / sf. 433, 434
24- Lenin / age / sf. 324
25- Evrensel Gazetesi / Ek, Ekmek ve Gül / sf. 15 / 05.11.2011
26- W. Rich / Cinsel Devrim / sf. 229
27- Gül Özgür / Rusya'da 1917 Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu-2 / sf. 433 / Dönüşüm Yayın.
28- J. Mitchell / Kadınlar, En Uzun Devrim / sf. 71
29- Gül Özgür / Rusya'da 1917 Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu-1 / sf. 433 / Dönüşüm Yayın.
30- Nina Papova / Sosyalizm Diyarında Kadın / sf. 84, 85
31- Lenin / Aktaran T. Cliff, Bolşevikler ve Dünya Devrimi / sf. 183
32- Stalin / Aktaran Y. Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu / sf. 24 / Haziran Yayın.
33- Stalin / age / sf. 34
34- Troçki / Aktaran M. İ. Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 138, 139 / Yordam Kitap

35- Yalçın Küçük / Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Kuruluşu / sf. 24 / Haziran Yayıncılık
36- Stalin / Aktaran W. Dickhut, SB' de Kapitalizmin Restorasyonu-1. Kitap / sf. 24
37- E. U. Carr / Aktaran M. İ. Turan, Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 150 / Yordam Kitap
38- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 333 / Yordam Kitap
39- M. İ. Turan / Yaşanmamış Sosyalizm / sf. 150 / Yordam Kitap
40- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 258 / Yordam Kitap
41- Jdanov / SBKP 18. Kongre Tüzük Değişiklikleri / sf. 10, 11 / Evrensel Kitap
42- Jdanov / age / sf. 12
43- Jdanov / age / sf. 13
44- Jdanov / age / sf. 14
45- Jdanov / age / sf. 40
46- Jdanov / age / sf. 43
47- Jdanov / age / sf. 44, 45
48- Jdanov / age / sf. 47
49- Jdanov / age / sf. 29
50- Stalin / Leninizmin Sorunları / sf. 487 / Sol Yayınları
51- Marx / Aktaran Lenin, Seçme Eserler-7 / sf. 38 / İnter Yayınları
52- Lenin / Marx-Engels-Marksizm / sf. 516 / Sol Yayınları
53- Lenin / Anarşizm ve Anarkosendikalizm / sf. 409 / Sol Yayınları
54- Lenin / Seçme Eserler-7 / sf. 81 / İnter Yayınları
55- Lenin / age / sf. 29, 30
56- Engels / age / sf. 28
57- Stalin / Leninizmin Sorunları / sf. 732 / Sol Yayınları
58- Stalin / Toplu Eserler-16 / sf. 339, 340 / İnter Yayınları
59- SBKP (B) 19-20 Kongre Raporları (Malenkov' un 19. Kongre'ye sunduğu rapor) / sf. 79 / İnter Yayınları
60- age / sf.103
61- age / sf.107
62- age / sf.113

63- age / sf.113
64- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 103 / Yordam Kitap
65- Sovyetler Birliği Devrimci (Bolşevik) Komünistleri Pragmatik Bildirisi / Aktaran W. Dickhut, SB'de Kapitalizmin Restorasyonu - 3.Kitap / sf.171 / Komün Yayınları
66- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf.323 / Yordam Kitap
67- Kruşçev / Aktaran W. Dickhut, SB' DE Kapitalizmin Restorasyonu-1.Kitap / sf.43 / Komün Yayınları
68- W. Dickhut / age / sf. 43

5. BÖLÜM

1- İsaac Deutscher / Tarihin İronileri / sf. 75
2- İsaac Deutscher / age / sf. 49
3- W. Dickhut / SB'de Kapitalizmin Restorasyonu-3.Kitap / sf. 21 / Komün Yayınları
4- İsaac Deutscher / Tarihin İronileri / sf. 99, 100
5- İsaac Deutscher / age / sf. 133
6- G. P. Solus / Sosyalizmin Ekonomi Politiği / sf. 91, 92 / Sol Yayınları
7- W. Dickhut / SB' de Kapitalizmin Restorasyonu-2.Kitap / sf. 37 / Komün Yayınları
8- W. Dickhut / age / sf. 55
9- W. Dickhut / age / sf. 56
10- W. Dickhut / age / sf. 99, 100
11- Leslie Holmes / Post-Komünizm / sf. 436
12- Moshe Lewin / Sovyet Yüzyılı / sf. 444 / İletişim Yayınları
13- W. Dickhut / SB'de Kapitalizmin Restorasyonu - 2.Kitap / sf. 100, 101, 102, 104, 106 / Komün Yayınları
14- Leslie Holmes / Post-Komünizm / sf. 372
15- Mehmet Yılmazer / Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Çağına Ne Oldu? / sf. 158 / Alaz Yayıncılık

6.BÖLÜM

1- W. Dickhut / SB'de Kapitalizmin Restorasyonu - 3.Kitap / sf. 143 / Komün Yayınları
2- W. Dickhut / age / sf. 86
3- W. Dickhut / age / sf. 87
4- Gvişiani / age / sf. 83, 84
5- J. F. Şamray / age / sf. 44, 57
6- Kruşçev / SBKP 20. Kongre Raporu / sf. 159, 160 / İnter Yayınları
7- Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz! / Dünya Komünist Hareketin Tartışma Belgeleri, Çin Belgeleri / sf. 147, 148, 149 / Bilim ve Sosyalizm Yayınları
8- age / sf. 214, 215
9- Togliatti / Aktaran Enver Hoca, Modern Revizyonizmin Bunalımı / sf. 46
10- Ponomaryov / AGE / sf.34
11- S. Kovalev / Aktaran W. Dickhut, SB' de Kapitalizmin Restorasyonu-3.Kitap / sf. 67 / Komün Yayınları
12- Kruşçev / age / sf. 27
13- W. Dickhut / age / sf. 31
14- Lenin / Aktaran Josef Unsliht, Yönetmeyi Nasıl Öğrendik? / sf. 140 / Evrensel Kitap
15- Mehmet Yılmazer / Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Çağına Ne Oldu? / sf. 28 /
Alaz Yayıncılık
16- Moshe Lewin / Sovyet Yüzyılı / sf. 154, 155 / İletişim Yayınları
17- Moshe Lewin / age / sf. 155, 156
18- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 68, 69 / Yordam Kitap
19- Feliks Çuyev / age / sf. 91
20- Feliks Çuyev / age / sf. 19, 20
21- Feliks Çuyev / age / sf. 88

22- Stalin / Aktaran F. Claudin, Kominternden Kominforma-2 / sf. 5 / Belge Yayınları
23- Feliks Çuyev / Molotov Anlatıyor / sf. 263, 264 / Yordam Kitap
24- Tarık Ali / Aktaran Volkan Yaraşır, Sokakta Politika / sf. 51
25- Kruşçev / Aktaran W. Dickhut, SB' de Kapitalizmin Restorasyonu-3.Kitap /
sf. 100, 101 / Komün Yayınları
26- İzvestiya / age / sf. 74, 75
27- C. L. Sulzberger / New York Times, 1966 / Aktaran Han Su Yin Sabah Tufanı-2 / sf.368, 369

7. BÖLÜM

1- Moskova Yargılamaları-1 / sf. 11 / Varyos Yayınları
2- Gorbaçov/ Glastnost / sf. 128 / Dönemli Yayıncılık
3- Z. Livaneli / Gorbaçov' la Devrim Üzerine Konuşmalar / sf. 30 / Remzi Kitapevi
4- Z. Livaneli / AGE / sf. 30

07 Mayıs 2014

DİZİN

A

AB 395
ABD 18, 45, 175, 199, 207, 252, 374, 433, 435, 437, 439, 442, 443, 445, 449, 457, 458, 459, 460, 461, 470, 471, 478
AET 395
aile 41, 43, 309, 310, 311, 312, 314, 316, 317, 320, 338
alt-yapı 25, 30
Anarşistler 47
Anti- Dühring 22, 485
Anti-emperyalizmin 73
Avro-Komünizm 14, 403
ayrıcalık 65, 68, 348

B

Bakunin'le 60
barbarlık 21
Başsız Devrim 9, 175
Bebel'e 56
Bernstein'in 60
Bilinç 7, 26, 27, 30, 275
bilinç mi maddeyi belirler 25
Bir geçiş iktidarı 52
Birinci emperyalist savaş 18
Birliğin Yolu 12, 285
Bolşevikler 8, 51, 57, 73, 80, 107, 121, 124, 126, 139, 141, 143, 147, 152, 162, 164,
165,166, 167, 172, 178, 180, 219, 220, 221,
257, 261, 299, 438, 486, 487, 489, 490, 492, 493
Bolşevik Önderlik 8, 128
bölge 61, 62, 432, 455
Bölüşüm 8, 108, 109
Buharin 47, 115, 128, 129, 259, 262, 264, 269, 270, 273, 284, 331, 332, 333, 334, 335, 488
Bürokrasiden Kurtulmak 7, 50

C

Cezayir'de bağımsızlık 203
cinsel 17, 21, 28, 29, 39, 43, 44, 54, 55, 59, 66, 88, 157, 258, 281, 295, 307, 309, 310, 311, 312, 314, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 362, 452, 453
cinsiyetsiz 37, 83, 88, 116, 296, 317, 326, 328, 484
COMECON 395, 414, 416
Çan Kay Şek 11, 228, 229, 230, 231, 234, 237, 238, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 252
çıkar' grupları 76
Çin Devrimi 10, 209, 221, 225, 246, 249, 251, 438
Çin Komünist Partisi 154, 182, 218, 219, 246, 247, 252, 254
Çin Marksizmi Doğuyor 10, 232
çocukların 41, 314, 315, 421
Çözülme 10, 201, 463

D

Darbe 13, 378
Değer Yasası 8, 105
demir cevheri 27, 415
demokrasi 54, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 79, 80, 81, 82, 84, 126, 132, 158, 162, 183, 216, 218, 253, 268, 279, 280, 281, 282, 297, 298, 349, 374, 380, 406, 436, 469, 482
Demokratik Merkeziyetçilik 7, 58
Devimci Savaş 169
Devlet 7, 8, 10, 13, 23, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 57, 60, 69, 88, 100, 109, 140, 156, 199, 314, 341, 346, 349, 352, 365, 475
devlet erkini 48
Devlet ve İhtilal 23, 48, 69, 109
devrimci - komünistlerin 19
Devrimci Milli Burjuvazi 10, 214
Devrimci Zor 9, 165
Direniş Devrime Dönüşüyor 10, 196
Dogmatizm 12, 274
doğada madde 28
Düşünce 26, 466, 467

E

egemenlikçi 28, 29, 37, 295, 296, 328
Ekim Devrimi 17, 18, 51, 72, 81, 101, 131, 210, 216, 283, 284, 299, 308, 309, 318, 429, 432, 447, 493
Ekim Devrimi'nin 51, 81, 101, 210, 283, 284, 308, 309, 318, 429, 432
ekolojik 17, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 316, 317, 318, 321, 324, 326, 328, 453, 484
Ekonomik Yasalar 8, İ12
Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı 22
ekonomizm 25
Emperyalist savaşın objektif 95, 123, 174
Engels 22, 23, 24, 29, 30, 32, 33, 38, 39, 41, 47, 48, 49, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 86, 89, 91, 96, 99, 100, 110, 112, 113, 156, 162, 168, 170, 171, 172, 272, 273, 342, 347, 349, 485, 486, 487, 488, 494
En Tam Demokrasi 7, 67
En Tam Demokrasi' 7, 67
Enternasyonalizm 11, 255
erkeğin 41, 42, 309
Erkek Egemen Direnç 12, 304
Erkek Egemen Sistemin 12, 308
Eşitsiz ekonomik ve siyasal gelişme 93
eyalet 62, 372
ezilen emekçi yığınların 19, 117

F

Faşist İşgal 10, 190
faşizmin 17, 183, 184, 185
federalizm 60
Filistin 73, 454, 467, 482
Fransa Komintern'in İzinde 183
Fransız Komünist Partisi. 182

G

"Genel seçimler 85
Gericilik 14, 402
gücün merkezileşmesi 55

H

Halk Cephesi 9, 11, 184, 185, 186, 187, 194, 202, 203, 208, 239, 240, 244, 355
halk milisi 51, 280
Hegel 19
Hegemonyacılık 426

I

idealizmini 22
ideolojik 72, 75, 77, 79, 83, 84, 112, 129, 130, 149, 160, 161, 177, 193, 200, 203, 204, 207, 209, 242, 268, 292, 329, 376, 380, 406, 439, 441, 444, 454, 458, 466, 476, 480, 481
İkinci emperyalist savaş 18
imtiyazın 68
İnsan 7, 26, 27, 28, 30, 32, 363
insanın doğaya yabancılaşmasına 37
İşbölümü 7, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44
iş bölümünün 29, 83, 327, 351
işçi partisinin 75
işçi sınıfı 67, 76, 110, 117, 137, 140, 142, 153, 154, 210, 211, 215, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 240, 342, 360, 396, 406, 408, 438, 452, 455, 480, 481, 482, 484
işgücü 103, 104, 113, 312, 316, 317, 318
İttifakı 7, 69

J

Jenotyel 12, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 313

K

kadının 33, 41, 42, 43, 54, 299, 300, 303, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 425, 453, 454
Kadınların Devrime Açılan Kapısı 12, 301
kamu kuruluşu 57, 85
Kapitalist çürüme 21
kapitalistleri mülksüzleştirmek 94
kapitalist ülkeler 18, 303, 317, 320, 386, 394, 404
kapitalizm 19, 34, 46, 64, 65, 90, 94, 99, 102, 155, 157, 214, 317, 341, 447, 454, 456, 461, 462, 466, 476, 477, 481, 482, 483

Kendinde Madde 7, 25
Kendisi İçin Madde 7, 25, 30
Kesişme 10, 234
Keynesçi sosyal - devlet 18
Kızıl Ordu askerleri 146
kitleler 25, 64, 135, 140, 158, 159, 171, 201, 227, 236, 238, 241, 262, 263, 274, 302, 331, 337, 365, 371, 392, 419, 452, 458,
Kitlelerin Savaşıdır 9, 169
Klasik sömürgeci 17
Kolektifleşme Çizgisine Geçiş 332
Kolhozlar 13, 340
Komintern 9, 10, 11, 78, 174, 175, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 190, 191, 203, 204, 205, 208, 209, 211, 212, 214, 215, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 228, 229, 231, 232, 234, 235, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 273, 355, 396, 490, 491
Komintern'in Krizi 10, 188
Komüm 51
Komünist parti 75, 76, 77, 83
komünist toplumun 66
kölesi 41
Köylülüğün 74, 211, 219
Kruşçev 13, 292, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 371, 372, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 393, 405, 410, 411, 412, 413, 435, 437, 441, 442, 445, 460, 495, 496, 497
Kürdistan 73, 454

L

Lenin 8, 10, 17, 23, 24, 38, 46, 47, 48, 49, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 89, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 109, 115, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 152, 153, 155, 156, 157, 162, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 182, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 228, 250, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 278, 282, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 311, 315, 329, 330, 336, 342, 347, 349, 393, 417, 424, 446, 460, 478, 479, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 496
Lenin'in devlet teorisinin 23

M

Madde mi bilinci belirler, 25
Madde ve bilinç 25
mafyatik 21
Mao'dan 63, 224
Marks 21, 22, 26, 29, 30, 31, 33, 38, 39, 41, 50, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 71, 86, 89, 91, 92, 96, 99, 106, 110, 112, 113, 114, 115, 130, 162, 168, 170, 171, 172, 179, 272, 273, 342, 347, 485, 486, 487, 488, 490
Marks, '18 Brumaire'de 50
Marksizm 7, 22, 24, 25, 46, 48, 75, 86, 209, 210, 217, 275, 347, 376, 473, 494
Mekanizmayı Parçalamak 7, 50
Merkezileşme 7, 58, 60, 254
"Meta dolaşımının maddi özünü, 106
Meta Üretimi 8, 9, 103
MİLİTARİZM 14, 417
Milli Burjuvazi ve İttifaklar Sorunu 221
Mutlak gereksiz 51, 162

N

NEP 9, 13, 73, 143, 145, 146, 152, 156, 157, 174, 329, 331, 332, 333, 335, 336, 337, 381, 383, 384
Ne Yapmalı 8, 9, 12, 133, 148, 150, 157, 267, 279, 294, 320
Nota Bene 47

O

önder 24, 129, 130, 142, 181, 221, 224, 262, 263, 266, 267, 271, 272, 284, 425
Önderlik' Açmazı 11, 260
özel mülkiyet 33, 39, 41, 42, 43, 105
özel silahlı ordular 45
özgül bir yan 27
Özgür halk devleti 49
Özgürlüğe Doğru 12, 299

P

Para 8, 106, 107, 113, 265
paralı danışman 45
Paris Komünü 17, 19, 297
parti 25, 69, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 124, 131, 133, 136, 139, 142, 143, 144, 145, 147, 149, 151, 153, 154, 157, 158, 159, 160, 164, 165, 173, 174, 180, 183, 185, 191, 193, 195, 199, 200, 204, 207, 210, 218, 225, 233, 235, 236, 258, 262, 265, 266, 267, 268, 295, 296, 303, 305, 306, 307, 309, 330, 337, 341, 343, 344, 345, 347, 348, 356, 359, 370, 374, 375, 378, 379, 380, 387, 391, 398, 403, 410, 428, 465, 466, 471, 473, 474, 478
Partide ve Devlette Bürokrasinin Panzehri 7, 82
Politik Çoğulculuk 8, 133
Politik Ekonomi 8, 112
pratiğinin 22, 204, 208
Profesyonelliğin Reddi: 9, 150
Profesyonel Ordu 7, 50, 167
Proletarya 7, 9, 10, 13, 47, 48, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 74, 75, 79, 83, 84, 85, 87, 105, 106, 107, 110, 111, 117, 133, 149, 152, 153, 157, 158, 223, 224, 324, 325, 336, 346, 348, 349, 355
Proletarya Diktatörlüğü 7, 13, 64, 69, 79, 346
proletarya diktatörlüğünün 48, 49, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 80, 84, 88, 111, 125, 133, 136, 148, 149, 279, 281, 324, 347, 435
proletaryanın hegemonyası 77
Proleter devrim 97
Proudhon 57, 60

R

reform 25, 321, 372, 381, 382, 474
Revizyonizm 12, 13, 274, 355, 357

S

Sermaye Sınıfına Karşı 69
sınıf 31, 38, 39, 41, 43, 44, 48, 50, 53, 54, 55, 64, 66, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 80, 87, 88, 89, 99, 114, 123, 136, 137, 141, 145, 152, 153, 158, 160, 161, 166, 168, 186, 202, 209, 217, 218, 219, 224, 240, 245, 258, 261, 268, 299, 300, 306, 307, 320, 321, 322, 324, 328, 329, 333, 341, 346, 347, 351, 355, 356, 386, 397, 403, 407, 408, 410, 411, 413, 439, 441, 452, 455, 467

Sınıf Örgütü mü 7, 74
sınıfsal 21, 28, 29, 33, 39, 41, 44, 51, 54, 55, 59, 75, 76, 77, 79, 83, 84, 88, 116, 134, 145, 157, 158, 197, 210, 213, 214, 218, 223, 228, 229, 250, 251, 281, 295, 307, 317, 324, 326, 333, 337, 340, 341, 342, 368, 371, 387, 397, 412, 453, 454, 455
sınırsız basın ve toplantı özgürlüğü, 85
siyaset 54, 63, 82, 83, 117, 118, 119, 134, 149, 154, 190, 194, 202, 205, 210, 214, 236, 248, 251, 318, 329, 331, 365, 373, 397, 399, 413, 425, 440, 441, 462, 465, 468, 469, 473
Skolastik 67
Sol Sapma 11, 236
somut 21, 34, 58, 59, 63, 67, 125, 137, 153, 154, 158, 161, 166, 169, 171, 177, 181, 182, 215, 221, 229, 254, 261, 270, 272, 274, 275, 276, 277, 286, 302, 308, 312, 313, 331, 359, 382, 404
Sosyal-Emperyalist Sömürge Ağı 14, 399
Sosyal Faşizm 9, 183
Sosyalist Dünya 8, 123
Sosyalist merkezi planlama; 118
sosyalizm 17, 19, 20, 21, 31, 45, 46, 58, 64, 65, 66, 67, 72, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 100, 102, 107, 108, 115, 116, 117, 123, 124, 126, 133, 134, 137, 142, 149, 150, 151, 152, 155, 158, 171, 191, 193, 205, 211, 215, 216, 221, 249, 250, 258, 259, 260, 268, 269, 271, 273, 274, 275, 277, 280, 284, 303, 313, 316, 321, 322, 326, 327, 328, 333, 339, 347, 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 374, 375, 376, 392, 393, 404, 412, 422, 435, 441, 446, 447, 448, 462, 466, 481, 483
Sosyalizm 7, 11, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 33, 37, 45, 55, 59, 64, 66, 69, 86, 90, 95, 103, 120, 123, 126, 174, 249, 265, 271, 275, 278, 283, 312, 318, 321, 341, 349, 447, 485, 487, 488, 489, 491, 492, 493, 494, 496
Sosyalizm denemeleri 19
Sosyalizm Ve Ulusal Sorun 12, 283
Sovyet - Alman Paktı 10, 188, 190, 191
Sovyet Bakışı 10, 206
"Sovyet iktidarı 53
Sömürü 14, 384, 385, 402, 420, 452
Sömürü Özgürlüğüdür 14, 384
Srilanka 73
SSCB 11, 19, 21, 34, 45, 72, 80, 85, 86, 141, 158, 170, 188, 190, 191, 193, 194, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 214, 215, 216, 217,

218, 219, 222, 223, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 264, 276, 287, 291, 293, 294, 302, 303, 304, 311, 313, 314, 316, 319, 320, 328, 329, 342, 343, 351, 354, 355, 358, 361, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 386, 387, 393, 396, 398, 399, 400, 404, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 421, 422, 424, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 442, 443, 445, 446, 447, 448, 449, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 464, 469, 475, 476, 478, 479, 480, 483
Stalin'e 11, 251, 266, 270, 285, 287, 289
Statüko 13, 360
Şubat Devrimi 95, 121, 122, 123

T

tarihsel 19, 20, 21, 22, 25, 27, 29, 31, 33, 36, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 63, 64, 66, 69, 70, 73, 75, 76, 77, 83, 88, 90, 91, 96, 99, 110, 113, 116, 122, 123, 124, 126, 127, 141, 169, 176, 209, 220, 221, 258, 261, 274, 275, 286, 293, 294, 295, 296, 299, 306, 307, 316, 317, 320, 321, 324, 327, 347, 351, 355, 384, 396, 418, 424, 425, 438, 451, 457, 464, 481, 482, 484
Tarihsel gelişmenin 31
Tasfiyecilik 14, 402
Tek Devlet 10, 199
Tek Ordu 10, 199
Tek Polis Gücü 10, 199
Tek Ülkede Sosyalist Bir Toplum Düzeni 8, 89
teori 1, 3, 22, 24, 25, 44, 58, 63, 172, 183, 253, 273, 276, 278, 350, 404
tohumu 41
Toplumsal Cinsiyet 7, 41
Toplumsal güç, 40
Toplumsallaştırılmış üretim 107
Toplumsal Mülkiyet 8, 100
Troçki 11, 125, 128, 129, 132, 259, 262, 263, 266, 268, 270, 289, 290, 331, 332, 334, 335, 492, 493

U

Ulusal 11, 12, 73, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 202, 216, 255, 256, 282, 283, 284, 286, 287, 291, 293, 294, 308, 309, 354, 356, 396, 398, 402, 422, 423, 438, 439, 440, 441, 450, 492, 493

'Ulusal' Kriz! 12, 286
Uluslararası İş Bölümü 14, 413
uygarlık 21, 90, 98, 112, 221
Uzun Yürüyüş 237, 238
Üretim araçları 66, 104
Üretim araçlarının komünal mülkiyetine 103
üstün 18, 24, 31, 237, 256, 282, 293, 388, 408
üst-yapı 25, 30

Y

yarı - devlet' 52
yarı-feodal 18, 300, 393
Yeni Sömürgeciliğin 14, 396
yerel 17, 59, 61, 62, 90, 118, 202, 232, 233, 280, 284, 289, 290, 305, 344, 372, 437, 450, 451, 467
Yerelleşme 7, 58
Yoksulluk 14, 385
Yoksunluk 14, 385
Yöntem Üzerine 7, 21

"Hatalarımızı düşmandan gizlememeliyiz. Bundan korkan kimse devrimci değildir". Lenin

Hegel diyor ki, "tarih bir şeyi hazmetmeden önce birkaç kez tekrarlar." İnsanlık tarihine baktığımızda bu yargının oldukça gerçekçi olduğunu görebiliriz. Hemen tüm toplumsal sistemler hâkim hale gelene kadar bir dizi yenilgi ve olumsuzlama yoluyla arınmış, gelişmiş, olgunlaşmış ve sonuç olarak hâkim hale gelmiştir.

Sosyalizmin de bu 'tarih kuralı'nı yaşadığını söyleyebiliriz. Paris Komünü, Sovyetler ve halk iktidarlarını bu temelde okumak doğru olacaktır. Her deneme olumlu ve olumsuz yanlarıyla bu birikim sürecine katkıda bulunmakta, yeni toplumsal düzene biçim ve içerik kazandırmaktadır.

Oluşan birikimi tasnif etmek; olumsuzlukları eleştirip aşmak, eksiklikleri gidermek, olumlulukları ise geliştirip büyütmek tarihsel özne olarak insanın / ezilen emekçi yığınların / devrimci - komünistlerin sorumluluğundadır.

"Sosyalizm denemeleri niçin yenildi?" sorusuna aradığımız yanıt bu çerçeve içine yerleştirilmelidir.

Sorumuz şu: Tüm başarılarına, yarattığı enerji ve güce rağmen başta SSCB olmak üzere sosyalizm denemeleri niçin yenildi? Bu çalışmanın ardına düştüğü soru bu.

ISBN 978-605-9038-04-1

Ceylan Yayınları